Gesamtwörterbuch
der
alt- und neuhebräischen Sprache
von
Elieser Ben Jehuda
in Jerusalem

Eingetragene Schutzmarke

Berlin-Schöneberg
Langenscheidtsche Verlagsbuchhandlung
(Prof. G. Langenscheidt)

Dictionnaire complet
de la
Langue Hébraïque ancienne et moderne
par
Eliézér Ben Yehouda
à Jérusalem

Paris
H. Le Soudier

Berlin-Schöneberg
Librairie Langenscheidt
(Prof. G. Langenscheidt)

Bruxelles
Misch & Thron

A Complete Dictionary
of
Ancient and Modern Hebrew,
by
Eliezer Ben Yehuda
of Jerusalem

London WC.
H. Grevel & Co.

New York
The International News Company

Berlin-Schöneberg
Langenscheidtsche Verlagsbuchhandlung
(Prof. G. Langenscheidt)

THESAURUS
TOTIUS HEBRAITATIS
ET VETERIS ET RECENTIORIS

AUCTORE

ELIESER BEN IEHUDA

HIEROSOLYMITANO

VOL. II

CAUTUM HOC SIGNO

SCHOENEBERGI APUD BEROLINUM
IN AEDIBUS PROF. G. LANGENSCHEIDTI

מִלּוֹן הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית

הישנה והחדשה

כולל:

א) כל מלות הלשון העברית שבתנ״ך, והמלות העבריות ומספר רב מיתר המלים שבתלמוד ומדרשים, וכל המלים שבספרי הפוסקים, המחקר, החכמות, הפיוטים, השירה והמליצה, עד ימינו אלהי וכמו״כ המלות שנתחדשו בזמן האחרון, ומספר רב של מלים אשר יצר המחבר למושגים ישנים וחדשים, אשר לא מצא להם כלל מלים בספרותנו או שהמלים, אשר מצא, אינן טבועות במטבעת הלשון העברית.

ב) גדר כל מלה לכל משמעותיה, ותרגומה בגרמנית, צרפתית ואנגלית.

ג) עדיות ומשלים מכל הספרות, לכל פרטי משמעות המלה ולכל גוניה ולכל דרכ שמוש הלשון בה.

ד) מדרש מלים, בהערות, באו בו חקירות והַוָיות בדבר צורת המלות ומשקלן, מקורן, פרושן ודיוק משמעתן, לפי דעות המסורה, המתרגמים והמדקדקים הקדמונים, והחקירות החדשות על פי דמיון ללשונות האחיות.

ה) השמות הנרדפים, ובמושגים כלליים, המלות השיכות להם עפ״י דמיון ושתוף הרעיון למען יוכל אדם למצא המלה המבֻקשה גם אם איננה ידועה לו.

חברו

אליעזר בן־יהודה

ירושלמי

כרך שני

ירושלם—ברלין

אתתמ״ב לחרבן

לכבוד

סגן הנשיא של המסדרה הציונית

פרופ׳ דר׳ אוטו ורבורג

ברגשי כבוד והכרת טובה

המחבר

492.43
B44m
v.2

30 Ja29 Jaegs

227547

מִלּוֹן הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית

הַיְשָׁנָה וְהַחֲדָשָׁה

שַׁעַר הַבֵּית

—סוף—

ב"פ, ר"ת ב' פעמים.

בפ"ג, ר"ת בפרט גדול, עי' פרט.

בפ"ע, ר"ת בפני עצמו.

בפ"ק, ר"ת בפרט קטן, עי' פרט.

בֹּץ[1], ש"ז, — טיט רך ולח, תשקע בו הרגל על נקלה, Schlamm ; fange ; mire : הסיתוך ויכלו לך אנשי שלמך הטבעו בַבֹּץ 2) רגלך (ירמי' לח כב).

***בַּץ**[3], ש"ז, מ"ר בִּצִּים (ביצים), — כמו בִּצָּה : מי קרמיון ומי פוגה פסולין מפני שהם מי ב י צ י ם (פרה ח י). החופר בצד הים בצד הנהר במקום ה ב י צ י ם הרי הן כמי תמציות (תוספתא מקוא' ה יד).

***בַּצְבּוּץ**[4], ש"ז, —א) צֶמח לו גבעולים ארוכים דקים בלי עלים, יעשו ממנו כברות, מחצלאות וכיוצא בזה 1) : העקלין של נצרין ושל ב צ ב ו ץ 2) צריך לנגבן (תוספתא טהר' יא י, גמ' ע"ז עה. וניד' סה.). — ב) צמח דומה לפשתן, יעשו ממנו חוטים ובפרט חבלים 3), Hanf ; chanvre ; hemp.

---

[1]) בארמ' בוצא (במקור מאוחר, בתרג' תהל' כ"י סט ג : בוצא דמצולתא ; בנד' מיא). ויש רואים דמיון לזה באשור' בַּצּ, ועי' לקמן בִּצָּה. — 2) ריב"ג : וה ב ו ץ הוא הרפש והטיט.

[3]) משק' פַּת פִּתִּים. ואיננו נראה לי לקבע בִּצִּים מ"ר לבִּצָּה.

[4]) משקל בַּקְבּוּק. ויש שנקדו בּצְ-, בית חרוקה. ולא נתברר מקור מלה זו, וגזרתה מן בוץ איננו יפה. 1) עפ"י פרושו של הגאון שתרגם בצבוץ באשל a) בערב', אמר וז"ל: שבצבוץ (כך גרסת הגאון במקום בצבוץ, ועי' לקמן), חיטאני ושמן בל' ערב אשל a) (תשו' הגא' קאסל), ובארו המלונים הערבים אשל שהוא צמח לו גבעולים רבים דקים ואין לו עלים, ויצמח במקום מים או קרוב למקום מים, ויעשו ממנו כברות, ומחצלאות וכו' (לבאן אלערב). וכבר הובא למעלה גרסת הגאון שבצבוץ, ואין זו טעות סתם, כיון שכך כתוב שם שלש פעמים, וכן גם כ"י גמ' ע"ז (ד"ס). ואעפי"כ אין שבצבוץ צורה מתקבלת. ואמר דאוד אלצ'ריר בתז'כרת הרפואות כי אצלם שמו הוא א ל ב ו ט, ועי' לקמן הערה בטבוט במקום ב צ ב ו ץ. — 2) כך בתוספתא ברוב ספרי הדפוס, וכן בגמ' בבלי במקומות המצוינים בפנים. ובתוספתא כ"י ארפ' בצביץ, ובגמ' ירוש' ע"ז (ה מח ג) בטבוט, ודומה להשם ב ו ט שהזכיר דאוד אלצ'ריר, שהובא למעלה. — 3) פר' הערוך פשתן, וגזר אותו מן בוץ, ורש"י תרגם קנבוס,

a) اسل

*בִּצְבֵּץ[1]), פ"ע,—א) נדחק ויצא בהתאמצות דרך מעבר צר, break trough; jaillir; hervordringen:

ונקבוה עכברים (את השק) והיה חמץ מבצבץ ויוצא (פסח׳ יג.). כיון שהגיע (ניקנור) לנמלה של עכו היתה (הדלת שנפלה הימה) מבצבצת ויוצאה מתחת דופני הספינה (יומא לח.). והיה דם מבצבץ ויוצא (גיט׳ נו:). מכניס ידו לפנים (של פי העוף שניקבה בגלגלתה) ובודק אם מבצבץ (המוח) ועולה (חול׳ נו.). וכיון שמכירין בהן (בהילדים) מצרים באין להורגן ונעשה להן נס ונבלעין בקרקע וכו׳ לאחר שהולכין (המצריים) היו (הילדים) מבצבצין ויוצאין כעשב השדה (סוט׳ יא:). א"ר חייא בר יוסף עתידין צדיקים שמבצבצין ועולין בירושלם (כתוב׳ קיא:). נקבים קטנים שהמים מבצבצין בהן כמו נביעת מים (ר"ח חגי׳ כג.). כמו אדם המפיס מורסא ורואה אם מבצבץ ועולה ויוצא מן המוח (ר"ג, ערוך ערך כן א). ועומדים (המתים שבחו"ל) על רגליהם והולכים במחילות עד א"י ושם מבצבצין ויוצאים (רש"י כתוב׳ קיא.). ומביא תבן או קש או רוק ומניח על הקרוע (בהריאה) ונופח בריאה אם מבצבץ ויוצא הרוח ודאי שחיה היא (והזהיר, ויקרא). דבר שמרתיח ומבצבץ (רש"י יבמ׳ לז.). מושיבין אותה (את הריאה שניקבה) במים פושרין ומנפחין אותה אם בצבץ המים (טור, יו"ד לו ד). ואם יש חמץ בסדק שאינו יכול להטט אחריו יטיח עליו מעט טיט שלא יבצבץ החמץ בחוץ (לבוש, או"ח תמג ו).—ב) ״כמו בטבט: כנשיכת נחש שנושך חבורה קטנה ברגלו ואינו מרגיש ופתאום הוא מבצבץ ונופח עד קדקדו (רש"י במות כב כד). — ובהשאלה בדברים רוחניים, במשמעת נראה ונגלה: אבל (האורות) הבאים מועיר עצמו היו מפעפעים ומבצבצים (עמה"מ, קרית ארבע פ). החכמה היא רחמים מצד הפנים הפונים אל הכתר ומצד האחוריים שהם פניה המביטים אל הבינה יבצבץ הדין (פלח הרמון ח ד). ולא משום חשד רשע ופשע אסרו לדון אוהב ושונא אלא דקימ׳ להו לחכמים שענין הזכות והחובה מבצבצת באדם בלא כוון רשע אלא מתוך אהבה מועטת הלב נוטה לזכות (לבוש חו"מ, הלכ׳ דיינים ז ז).—ג) ∞ השתמשו בו בדבור העברי במשמעת חזרת קרני האור מגוף מלוטש 1).

בִּצָּה[2]), ש"נ, מ"ר בִּצּוֹת, (בצאת), כנוי רכיס בִּצֹּתָיו, (בצאתו),— מקום של מים עומדים וטיט רך, יגדלו בו קנה וגמא, marsh ; marais ; Sumpf : היגאה גמא בלא בִצָּה ישגה אחו בלי מים (איוב ח יא). תחת צאלים ישכב בסתר קנה וּבִצָּה (שם מ כא). בִּצֹּאת[3]) גבאים לא ירפאו למלח נתנו (יחזק׳ מז יא). — ועי׳ רְפָפָה

*בִּצּוּעַ, ש"ז, שה"פ מן בִּצַּע, — פסק דין של פשרה בין אנשים בעלי דין, Kompromiss; compromis compromise : כשם שהדין בשלשה כך ביצוע בשלשה (סנה׳ ו.). איזהו משפט שיש בו צדקה הוי אומר זה הביצוע (תוספתא שם א ג). פסקו עליו את הדין בלי פשרה כלל ובלי שום ביצוע ומיצוע (כסא׳ לבית דוד, ג יט).

בָּצוּר[4]), בָּצֻר, ת"ז, לנק׳ בְּצוּרָה, בְּצֻרָה, מ"ר בְּצוּרִים, בְּצֻרִים, בְּצוּרוֹת, בְּצֻרוֹת,—א) חזק, בנוי אבנים גדולות שאי אפשר להרסו, שאי אפשר לקרב אליו, fortified ; fortifié ; befestigt, unzugänglich: ועל כל חומה בְּצוּרָה (ישעיה ב טו). כי שמת מעיר לגל קריה בְּצוּרָה למפלה (שם כה ב). ונתתיך לעם הזה לחומת נחשת בְּצוּרָה ונלחמו אליך ולא יוכלו לך (ירמ׳ טו כ). כי עז העם הישב בארץ והערים בְּצֻרוֹת גדלת מאד (במד׳ יג כח). כל אלה ערים בְּצֻרֹת

ואחריו בוקשד׳ ולוי וקוה׳ ויסטרוב, ולא ידעתי על מה סמך רש"י, אם לא שהכריע כך מדעתו, ואולי מהראוי ליחד לזה הצמח אחת מהצורות בצבץ או בטבוט.

1) בערב׳ בַּצַּת אלארצ׳ a),—הצמיחה הצמחים הראשונים. וּבַצְבַּצ b) אלכלב, נדנד זנבו, ובלשון ערבית של מצרים ישמש פעל זה גם במשמעת חזרת קרני האור מגוף מלוטש, ועל סמך זה השתמשו בו במשמעה זו גם בעברית בזמן החדש.— 1) עי׳ הערה הקודמת.

2) בערבית בא"י בַּצַּה a). ונראה כי זו מלה עברית שהיתה נהוגה בארץ זו ונכנסה בלשון הערבית כשבאו הערבים הנה, ולא נתברר מקורה.— 3) כך הכתיב ברוב הספרים המדיקים, והקרי בִּצֹּאתָו. ובהרבה כ"י הכתיב ביצותיו (K).—וסובר Bö. כי זו צורה ארמ׳ בִּצָּאתָו, בסימן מ"ר ארמי ־ָאת. ויש רואים בזה שבוש פשוט במקום בצותיו (Olsh.).

4) משרש בצר, עי׳ זה.

a) بَصَّتَ الارض b) بَصْبَصَ الكلب

a) بَصَّه

חומה גבהה דלתים ובריח (דבר' ג ה). ערים גדלת ובצֻרֹת בשמים (שם א כח). עד רדת חמתיך הגבהת והבצֻרות אשר אתה בטח בהן (שם כח נב). והערים החרבות והנשמות והנהרסות בצורות ישבו (יחזק' לו לה). —ב) בלשון בני ענתות כמו נָצור, במשמ' נסתר והשוב מאד: קרא אלי ואענך ואגידה לך גדלות ובצֻרות [1] לא ידעתם (ירמ' לג ג). — ג) *פעול מן בצר ענבים: הענבים כמו שהן בצורים וכו' (בכור נוטל פי שנים בענבים בצורים (רמ"ו כ"ב קכו).

*בִּצּוּר, ס"ז, — כנוי לתפלה: עשרה לשונות נקראת תפלה ואלה הן שועה וכו' ביצור קריאה וכו' (מד"ר דבר' ב). —ואמר הפיטן: באדם ובבהמה אם הוקנס מהומה, בצור קול הומה לאדמה יזכר (ר"א קליר, זכרונות). בצור חוגגים שבעה ונעצרים עדי מים (אקטמה, גשם). ביצורם תשע והטא תלבין (הוש, שחר' יוה"כ, תחות נפש).

*בָּצוּר, —כמו בצֹרֶת: יקדש גליצור, המגלה טעמי צור, מפי מלך מלכי המלכים, המשמיע לכל יצור, שנת שבע ובצור, וכל דבר האצור, ברצון מלך מלכי המלכים (אימתי כרכי ספטיה, אהלים ומלאכים).

בְּצוֹר, ס"ז, — כמו בצר, עי"ש.

*בְּצִיעָה, ס"נ, — שם"פ מן בָּצַע: והאריגה והבציעה והקשירה (רמב"ם, שבת ז א). בוצע הפת במקום שנאפה היטב ויחתוך פרוסת הבציעה (טור או"ח קסז א). אנו מטעימין נ"ב פרוסת הבציעה לברכה (לבוש, או"ח קסז ה). הרי כמה קדושה יש בבציעת המוציא (דרך ישרה, שער המזון).

*בְּצִיצָה, ס"ז, — שם"פ מן בָּצַץ: שהבציצה היא מחמת הגשמים (כתור הגר"א, תוספתא מקוא' א).

*בציקה, עי' *בְּצָקָה.

בָּצִיר [2], ס"ז, סמי' בציר, כנ' בצירך, בצירך, —א) פעולת לקיטת הענבים מן הגפנים והזמן שבוצרים הענבים, Weinlese; vendange; vintage: והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע (ויקרא כו ה). כעללות אם כלה בציר (ישעי' כד יג). אללי לי כי הייתי כאספי קיץ כעללת בציר אין אשכול לאכל (מיכה ז א). אם אין בציר מנין עוללות וכו' אין לעניים בעוללות

— 1) כך הכתיב והקרי למערבאי, ולמדנחאי כתיב ונצרות וקרי ובצרות.

2) עי' שרש בצר.

קודם הבציר (פאה ז ז). ג' שנים קציר ג' שנים בציר (ירוש' כ"ג ה יד ג). —ב) עצם הפרי, הענבים שבוצרים: הלא טוב עללות אפרים מִבְּצִיר אביעזר (שופט' ח ב). על קיצך ועל בצירך שדד נפל (ירמי' מח לב). — ג) *סוף הקיץ, עת השנה שבין הקיץ והחורף [1], Herbst; automne; autumn: בעת הבציר כשמולחין הבשר לכל השנה (מוהרי"ל, הל' פסח). ומיום ארבעים ושלש לאותה עמידת השמש הקייצית חשבוהו בציר הנקרא אוטומני (מעשה טוביה, עולם הגלגלים יג). רוחות חזקים בבציר יורו על חורף ממוצע (למודי הטבע, מ"מ יהלים, רוח' סוכים שם). בימי הבציר עת חם צח ודלף בן יום אחד יחלפו מנים אלף (יל"ג, מבלי כ יח).

*בְּצִירָה, ס"נ, מ"ר בצירות, —שם"פ מן בצר ענבים: איזהו פרט הנושר בשעת הבצירה (פאה ז ג). פעמים שאדם הולך לכרמו לידע אם הגיעו ענבים לבצירה וכו' ובשעת בצירה עדיין משקה טופח עליהם (שבת יז). עד שיגדור שלשה גדירות ויבצור שלשה בצירות ויפסוק ג' מסיקות (כ"ב לו:).

*בְּצִית, עי' בוֹצִית.

בצל, —ממנו בָּצָל, *בְּצַלְצוּל, *הִבְצִיל.

בָּצָל [2], בְּצַל, ס"ז, מ"ר בצלים, — פרי אדמה חריף, מרכב מקלפות קלפות זו על גבי זו, משמש לתבל המאכל, Zwiebel; oignon; onion: זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם את הקשאים ואת האבטחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים (במדב' יא ה). תורמין בצל קטן שלם ולא חצי בצל גדול (תרומ' ב ה). בצל כופרי (נדר' ט ח). בצל של רכפא (מעשר' ה ח).

—1) עפ"י לשון גרמני, שזמן בצירת הענבים חל אצלם בסוף הקיץ.

2) בערב' بصل a), בארמית וסורית בצלא. והנה לפי הצורה הערב' בשני פתחים צריך שיהיה בעבר' גם הצדי קמוצה, ולפי מ"ר בצלים אפשר כמו"כ שיהי' מהסגוליים. אך נהוגים ספרדים ואשכנזים ותימנים לאמר צדי צרויה, וכן נקודה מלה זו במשנ' מנקד' נדפ', וכן נקד Em. Löw (Pfln.) ואולי נולד נקוד זה מהמשל המובא לקמן בשביל החרוז עם צֵל. ואולם לפי נקוד זה צריך שיהיה מ"ר בצלים. ונקד שי"ף בָּצָל, ולוו בֶּצֶל, וכמו"כ Bö. § 743.

a) بَصَل

מין בצל שעוקצו נמעך לתוכו, או שאין לו ארס הרבה 1). ועי' רכפה. ר' יהודה אומר שלש קליפות בבצל פנימית בין שלמה בין קדורה מצטרפת אמצעית שלמה מצטרפת קדורה אין מצטרפת חיצונה בין כך ובין כך טהורה (חול' קיט:). קונם בצל שאני טועם שהבצל רע ללב (נדר' כו:). אמר ר"ש בן יוחי ה' דברים הן שהעושה אותן מתחייב בנפשו ודמו בראשו האוכל שום קלוף ובצל קלוף וכו' (נדה יז.). לא יאכל אדם בצל מפני נחש שבו (ערוב' כט:). הבצלים הסריסים (שביע' ב ט). בצלים מבני המדינה (תרומ' ב ה).— ומשל: אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן משמיה דרבי יהודה בר אילעי אכול בצל ושב בצל (פסח' קיד.), ר"ל הסתפק בדברים פשוטים למזונך.—*בן בצל, בני בצלים, מה שצומח מהבצל כשתגע בו רטיבות 2): עלי בצלים ובני בצלים אם יש בהן ריר (עוקצ' ב ח). (הנודר) מן הבצלים אסור בבני בצלים רבי יוסי מתיר מן בני בצלים מותר בבצלים (תוספתא נדר' ג ו).— "בצל העכבר 3), (Scilla marit. L) בצל העכבר: Meerzwiebel; scille; squill, ונקרא בשם הזה כי הוא ממית העכברים (קאנון ב, לוח הסמים). וירטה בבצל העכבר (פס ד ז ד י).

אם, *אמהות של בצלים, מה שיושב בקרקע.—

*ארס, החריפות שבו.

*בן בצל.—*בצלצול.—"הבציל.

*גלד, גלדי בצלים.

*חמר, *עמר, בצלים שחמרן, שעמרן.—*חסית, חסיות, שם הסוג לכל המינים הדומים לבצלים, שום, כרתי, וכיוצא בזה.

*כפרי, בצל הכופרי.—*כרתי, דומה לבצל.

— 1) כך בגמ' ירושלמי שם.— 2) כך פרש הרמב"ם, אמר וזה לשונו: וכן הבצל כשנגע בו המים יצמח והוא אינו מחובר לקרקע כמו שהוא מפורסם יצא ממנו לב ירוק דמות עלי בצלים ובתוכו ג"כ ריר ואותו דבר הצומח נקרא בני בצלים. ע"כ. ור"ש פירש העמוד האמצעי, וכן גם עמנ' לו (Pfln.). אך במושג זה משמש השם עמוד, שהביא גם לו, ואעפ"י שפירושו של הרמב"ם קצת קשה לישבו בהלכות נדרים בתוספתא המובא בפנים, מ"מ מפני השם עמוד פרושו של הרמב"ם מכריע. — 3) בערב' בצל אלפ'אר a).

a) بَصَل الفَار

*נחש שבבצל, הארס, החריפות שבו.

סרים, *בצל הסרים.

עכבר, "בצל העכבר, עי' למעלה.— *עמוד, העגול ותרמיל בראשו שבו הזרע.

*פטמה,— *פקל, פקל הבצל.

*קיצוני, בצלים הקיצונים, של קיץ.—*קלפה, קלפת הבצל.—*קמה, קמת הבצלים.

"בצל, הקל אינו נהוג.

—פע', "בצל, פ"ע,—גדל וגבה וארך כמו עלה הבצלים: שהוא (האגמון) מבצל ועולה מן הארץ ויש בו כדי לבוף (רש"י קדוש' סב:).

—הפע', "הבציל, פ"ע,—כמו בצל: עלי בצלים אין מערבין בהן אלא אם הבצילו 1) ונעשה אורך כל עלה מהן זרת (רמב"ם, הלכ' ערוב' א יא).

"בצלי, ש"ז,— דומה לבצל: שרשו הבצלי מרפא מיני פצעים שונים (תוה"א, הצמח' ג).

*בצלצול, ש"ז,—בצל מדברי 2), wilde Zwiebel; oignon sauvage; wild onion: הוסיף רבי עקיבא השום והשומנית הבצל והבצלצול והתורמוס והפלסלוס אינן כלאים זה בזה (כלא' א ג).

בצע [3]),— ממנו בצע, בצע, *בצוע, *בציעה.

בצע [4]), בצע, כנו' בצעי, בצעך, ש"ז, —א) מה שאדם משיג בהשתדלות וביגיעה להרבות עשרו, ממונו והונו, Gewinn; gain: ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל

1) בארמ' אבציל (עירוב' כט:).

2) כך פירוש אחד של הערוך: בצל של יער, ע"כ, וכך גם הרמב"ם: בצל מדברי. ובירוש' פרש פללגולה, ובנוסח' אחרות פגלגלה, ולא נתברר מה פרושה של מלה זו, ולא הכריע גם E. Löw בספרו לאיזה מין ממיני החסיות היו קוראים בצלצול. ופרושו השני של הרמב"ם שהוא הקטנה מן בצל ופרושו בצל קטן יתכן רק אם הכונה היא למין מיוחד שהיו קוראים לו בצל קטן, אולי כמו בערב' בצל צע'יר a) שקצת המלונים אומרים שזה הוא שם להבצל האשקלוני.

3) משותף בערבית בצ'ע b), במשמ' חתיכה וקציעה, בארמ' בצע במשמ' חתך לחתיכות קטנות.

4) בערב' בצ'עה c), קטע, בצ'אעה d), סחורה.

a) بَصَل صَغِير b) بَضع c) بَضعة d) بِضَاعَة

יראי אלהים אנשי אמת שנאי בָצַע (שמות יח כא). אז נלחמו מלכי כנען בתענך על מי מגדו בֶּצַע כסף לא לקחו (שופט׳ ה יט). ולא הלכו בניו בדרכו ויטו אחרי הבצע ויקחו שחד (ש״א ח ג). מאס בְּבֶצַע מעשקות נער כפיו מתמך בשחד (ישעי׳ לג טו). כלם לדרכם פנו איש לבצעו מקצהו (שם נו יא). כי עגבים בפיהם המה עשים אחרי בצעם לבם הלך (יחזק׳ לג לא). הט לבי אל עדותיך ואל אל בָצַע (תהל׳ קיט לו). עכר ביתו בוצע בצע (משלי טו כז). שנאי בֶצַע יאריך ימים (שם כח טז). —ובפרט המושג בעשק וחמס: כי מקטנם ועד גדולם כלו בוצע בצע ומנביא ועד כהן כלו עשה שקר (ירמ׳ ו יג). כי אין עיניך ולבך כי אם על בִּצְעֶךָ ועל דם הנקי לשפוך ועל העשק ועל המרוצה לעשות (שם כב יז). הוי בצע בֶצַע רע לביתו לשום במרום קנו (חבק׳ ב ט). בעון בִּצְעוֹ קצפתי ואכהו (ישע׳ נז יז). והנה הכיתי כפי אל בִּצְעֵךְ אשר עשית ועל דמך אשר היו בתוכך (יחזק׳ כב יג). שריה בקרבה כזאבים טרפי טרף לשפך דם לאבד נפשות למען בצע בָצַע (שם שם כז). כן ארחות כל בצע בָצַע את נפש בעליו יקח (משלי א יט). — ובמשמ׳ חמס ועשק: אל תבקש להיות מושל אם אין לך חיל להשבית זדון פן תגור מפני נדיב ונתתה בצע[1] בתמימיך (ב״ס גני׳ ז ו). הגיגי בל ידמים ב צ ע אשמים (רא״ק, אפיק מען).—ומ״ר: רבו פצעי על רוב ב צ ע י (אבן אשפול, שפתי רננות).—°ועצם ההשתדלות לעשק, להשיג הבצע: והקנאה גורמת ה ב צ ע ושנאת חנם וכל מדות רעות (מגוה״מ, הקדמ׳ נר א).—ב) סחורה שנמדדת באמה, Ware; marchandise; goods: שכנתי על מים רבים רבת אוצרת בא קצך אמת בִּצְעֵךְ (ירמ׳ נא יג).— ובבלל °דברים יקרים: צופה עין תאות שללים, פז וכסף וכל ב צ ע כלולים (תחמודות כתים, א שבועות). — ג) רֶוח, תועלת, הנאה, שיוכל אדם להשיג מפעולתו ומעשהו, Nutzen; profit: ויאמר יהודה אל אחיו מה-בֶּצַע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו (בראש׳ לז כו). אמרתם שוא עבד אלהים ומה-בֶּצַע כי שמרנו משמרתו וכי הלכנו קדרנית מפני יי׳ צבאות (מלאכי ג יד). מה-בֶּצַע בדמי ברדתי אל שחת היודך עפר היגיד אמתך (תהל׳ ל י). החפץ לשדי כי תצדק ואם-בֶּצַע כי תתם דרכיך (איוב כב ג). לסוחר גדול המהלך במקום הסכנה תפשוהו ליסטין ביקשו להורגו וכו׳ אמרו זה לזה מ ה ב צ ע בהריגתו אין בידו כלום הניחוהו (תנחומא, האזינו ג). —ואמר המליץ: ואיך אמות כמו פתי, ומה ב צ ע בחכמתי (עמנו׳, מחבר׳ ט).— ד) *קטע, חתיכה, Stück; morceau; piece: כמו דבר הנבצע ל ב צ ע י ם (רד״ק, שרש פתח). אשר נסה לשחות במי הנהר גברו עליו ב צ ע י הקרח וימיתוהו (מה״ג, האלפתים ברוסיס). משובץ באבנים ושן או ב ב צ ע י נחשת קלל (שבי״ע, הודו).

1) המליצה איננה טבעית. בסור׳ מומא. בתרגום יוני במשמ׳ שערוריה.

בָּצַע[1], פעו״י, עת׳ יִבְצַע, יִבְצָעוּ, מקור בְּצֹעַ—א) עסק ועמל לעשות בֶּצַע: כי מקטנם ועד גדולם כלו בּוֹצֵעַ בצע (ירמ׳ ו יג). לשפך דם לאבד נפשות למען בְּצֹעַ בצע (יחזק׳ כב כז). הוי בֹּצֵעַ בצע רע לביתו (חבק׳ ב ט). כי מה תקות חנף כי יִבְצָע כי ישל אלוה נפשו (איוב כז ח).—ואמר החכם: המסתפק ישבע ו ה ב ו צ ע יכשל (יעב״ץ, מגדל עז, עליית המדע).—ב) שבר ורצץ, ובכלל עשה אתו כליה, vernichten; anéantir; to crush: ראיתי את אדני נצב על המזבח ויאמר הך הכפתור וירעשו הספים וּבְצַעַם[2] בראש כלם ואחריתם בחרב אהרג (עמוס ט א).—ג) פעל השתמש בו יואל בתארו את עליית הארבה על הארץ, מקביל לפעל עבט: כגבורים ירצון כאנשי מלחמה יעלו חומה ואיש בדרכיו ילכון ולא יעבטון ארחותם ואיש אחיו לא ידחקון גבר

1) עי׳ הערה להשרש.— 2) כך, צדי קמוצה ועין פתוחה, בהרבה ספרים מדויקים, וכך היה בספרי קדמונינו ריב״ג, ראב״ע, רד״ק וכו׳, והעיד מ״ש כי כך מצא בספר אחד כ״י מאד ישן הצדי בקמץ והעין בפתח. ובקצת כ״י המלה נקוד׳ בשני קמצים, ובהרבה ספרי הדפוס בשני פתחים. ואמר ריב״ג וז״ל: ובצעם בראש כלם ועשה בראש כלם חבורות ופצעים והיה משפט המלה הזאת שתהיה מלרע ובצירי תחת העין ע״מ אדוני משה כלאם, ולפי שבא הטעם מלעיל כאשר ישר בעיני בעלי הטעמים, נדחקה המלה ואבד הנח הרפה ממנה וישב במקום הצירי פתח גדול, ואלו היה פתח קטן היה ג״כ נכון, ופעמים עושים לזה ג״כ בקמץ גדול כלומר שמעתיקים המלה אשר היא בקמץ גדול קודם כנוי הקבוץ אשר איננו נמצא במעמד מן מלרע אל מלעיל לדבר שרואים אותו בעלי הטעמים והפכו הקמץ ההוא לפתח בעבור אבד הנח הרפה להחפז המלה והדחקה כאמרם והיא העלתם הגנה כי רחל גנבתם ובקשתם ולא תמצא וזולת זה ממה שספר אותם בעל המסרת שנהפך מן מלרע אל מלעיל מן הדמיון הזה ונהפך בעבור זה הקמץ לפתח. ע״כ. ורד״ק אמר כי יתכן שיהיה ובצעם פעל עבר מוסב לעתיד מפני הויו, ר״ל ויבצעם האל יתברך או האויב, וכו׳ ואעפ״י שאמר בתחלה ובצעם לשון נסתר ואח״כ אמר אהרוג כן מנהג המקרא בהרבה מקומות ונפתחה עין ובצעם מפני שהמלה מלעיל. ע״כ. ורוב החדשים הסכימו לפרושו של

במסלתו ילכון ובעד השלח יפלו לא יְבַצֵּעוּ[1] (יואל ב ח).—ד) *פרס פרוסת לחם מהככר להתחלת הסעודה: אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או לפתן לפני כל אחד ואחד (ברכות מ.). בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה (שם מו.). אין המסובין רשאין לאכול כלום עד שיטעום הבוצע (שם מז.). הבוצע הוא פושט ידו תחלה (שם). שמניח פרוסה בתוך שלמה ובוצע (שם לט:). בא לפרוס את הככר בוצע במקום הצלי (דא"ז ו). בעל הבית מברך המוציא ומשלים הברכה ואח"כ בוצע וכו' ואינו בוצע לא פרוסה קטנה מפני שהוא נראה כצר עין וכו' ובשבת יש לו לבצוע פרוסה גדולה (רמב"ם ברכ' ז ג). יקשו צרי עין בבצע, ומאנו פרוסה לרעב לבצע (מטה בר"ק, מה מועיל, אחר' פסח). ויקח מצה אמצעית ויבצענה לשתים (רא"ש, הלכ' פסח). ואח"כ יבצע מהשלמה העליונה ומהפרוסה (טור, או"ח תעח).—ופעול: וזו היא מצה הבצועה (רש"י פסח' קיט:). — ובצע על ככר, התחיל הסעודה, ובכלל סעד: ובשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות (ברכ' לט:). אמרו עליו על ר' פנחס בן יאיר מימיו לא בצע על פרוסה שאינה שלו (חול' ז:). על שתי ככרים בוצעת בשבת (פיוט, אוס גלורה). על כן כל איש ביינו יקדש על שתי לחם יבצעו תמימים (זמיר' לשבת, יום זה). —ה) *בצע את האריג, חתכו וקטעו מן הנשאר בהמסכת: והאורג שתי חוטים והבוצע[2] שני חוטין (שבת ז ב). (חסידים הראשונים) כיון שבצעו בה (בהטלית) ג' היו מטילין לה תכלת (מנח' מ:). — והשתמש הרמב"ם בפעל זה בצע חוטים במשמעת הוציא חוטים מן הדבר הארוג, ausfasern ; effiler ; to unravel, to unweave: הבוצע שני חוטין חייב ובוצע הוא המפריש את הארוג בין שהוציא הערב מן השתי או שהעביר השתי מעל הערב הרי זה בוצע וחייב וכו' בדרך שעושין אלו שמאחין את הבגדים הקלים ביותר שבוצעין ואחר כך מאחין וחוזרין ואורגין חוטין שבצעו עד שיעשו שני הבגדים או שני הקרעים אחד והסותר את הקליעה לתקן הרי זה תולדת בוצע (רמב"ם, שבת ט כ).—ו) *בצע בין פלוני ופלוני, עשה

ריב"ג ולבאורו הדקדוקי. ויש מי שאמר כי וּבִצְּעָם הוא במקום וּבִצְּעָמוֹ הקדום, כמו והרגתם במקום והרגתמו (M. Margolis, A J S L XIX,45). עכ"פ המליצה ובצעם בראש כלם קשה ולא טבעית, ולכן יש שהחליטו שהכתוב משובש והגיהו הגהות מתחלפות, ומכלן היותר נכונה היא הגהת Volz. ברעש במקום בראש.— 1) ת"י: ולא מקבלין ממון, והוא מלשון בֶּצַע. אך רוב המפרשים הקדמונים פרשו פעל זה מענין פֶּצַע, אמר ריב"ג: יפלו על השלחים ולא יעשה בהם חבורה, כלומר אינם כשאר האויבים שמכים אותם בשלחים ועושים בהם חבורה אבל הם עם שנופלים על השלחים ולא ינזקו בהם ולא יפצעו בהם. ע"כ. וכן ראב"ע ורד"ק. ויש פרשו מלשון התיכה, לאמר לא יחתכו לחתיכות. ויש פרשו לא יפסיקו את הליכתם. וקצתם פרשו לא יתחלקו ולא יתפזרו. עכ"פ קצת קשה לפי כל הפרושים שלא בא הפעל בנפעל. ועי' ערך עבט. —2) זו היא אחת המלאכות המנויות במשנה זו של אבות מלאכה, אלא ששם כתוב בכל הספרים שלנו הפוצע, פ במקום ב. אך הרמב"ם גורס בוצע בבית, ונראה שגם להראב"ד היתה גרסה בבית, הואיל ואמר בהשגותיו: ואנחנו מקובלים בוצע כמו פוצע, וכבר העיד מגדל עז כי כן גרסת ספרי ספרד וארץ הצבי. והנה לא נתברר הדבר מה פרושו האמתי של פעל זה, ולאיזו מלאכה ממלאכות האריגה נתכונו בה. מהגאונים הקדמונים אין בידינו פרוש מקבל, והערוך לא פרש כלום לא בערך בצע ולא בערך פצע. רש"י פרש פוצע מנתק, ואמר וז"ל: פעמים שיש בשני חוטים יותר מדי וינתק מהן ומקלישן. הרמב"ם פרש כמובא בפנים, והשיג עליו הראב"ד ואמר: ואנו מקובלים בוצע כמו פוצע והוא לשון התוך שחותך ב'חו טין, שאחר שהשלים אריגתו חותך את הארוג מן המשויר במסכת. ע"כ. והר"ן הביא בשם הרא"ה פרוש אחר: שכשחוט אחד ניתק פוצע ראשו ושוזרו ביד עד שיהא נארג. ע"כ. יש לנו איפוא ארבעה פרושים לבוצע או פוצע. והנה נמצא פעל זה בעצמו עוד במקום אחר בתלמוד, וגם שם בענין אריגה, והוא במנח' מ: במאמר שהובא בפנים, וגם שם גרסת הספרים שלנו פצע, אבל הרגמ"ה גרס בצע, וכן הגיהה השיטה מקובצת שם, ורגלים לדבר כי בשני המקומות פרושו של הפעל אחד, הואיל ובשניהם הוא בענין אריגה, ואי אפשר הדבר בלשון שפעל אחד ישמש במלאכה אחת בשתי משמעות מתחלפות. אך פרושם של רגמ"ה ורש"י שם שפרשו בצעו ג' גמרו ג' אצבעות האחרונות, או הגיעו לג' אצבעות האחרונות, לא יתכן במשנתנו, כי לפי פרוש זה האורג והפוצע הכל אחד. ושם במנחות לא יתכן לא פרוש רש"י שנתק את החוט, ולא פרוש הרא"ה, ואפילו לא פרושו של הרמב"ם, שבכלל בפרושי הדברים הממשיים שבמשנה פרושו הוא עפי"ר נכון וברור. רק פרושו המקבל של הראב"ד הוא הנכון בשני המקומות, כי גם שם במנחות בענין זריזות החסידים הראשונים להטיל ציצית בטלית הכונה היא כיון שחתכו את האריג מן המסכת רק ג' אצבעות כבר הטילו בכנף זו האחת ציצית אעפ"י שהכנף השניה היתה עוד מחוברת. ולכן במקום הזה פרושו של הראב"ד, שגם מהסגנון בעצמו נראה שהוא מקובל אצ̇ו מרבותיו, מכריע את הכף נגד פרושו של הרמב"ם, ובפרט שבמשמעה זו בא פעל בצע בענין אריגה גם במקרא, בבנין פִּעֵל, עי"ש.

ביניהם פשרה בשלום, בדין ודברים שהיה ביניהם, einen Ausgleich zu stande bringen; faire un compromis; to compromise: נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע (סנהד׳ ו:). ר״א בנו של ריה״ג אומר אסור לבצוע וכל הבוצע הרי זה חוטא (שם).

—נפע׳, *נִבְצַע,—נקטע, נשבר: כמו דבר הנבצע לבצעים (רד״ק, שרש פתח).

—פע׳ בִּצַּע, עת׳ אֲבַצַּע, — א) הביא את הדבר לקצו, הוציא אותו לפעל, vollbringen; accomplir; to perfect: והיה כי יְבַצַּע אדני את כל מעשהו בהר ציון ובירושלם אפקד על פרי גדל לבב מלך אשור (ישע׳ י יב). ידי זרבבל יסדו הבית הזה וידיו תְּבַצַּעְנָה (זכר׳ ד ט). עשה יי׳ אשר זמם בִּצַּע אמרתו אשר צוה מימי קדם (איכ׳ ב יז).—ב) באריגה, כמו קל ה בנחץ הפעולה: קפדתי כארג חיי מדלה יְבַצְּעֵנִי מיום עד לילה תשלימני (ישע׳ לח יב).—ובהשאלה: ויאל אלוה וידכאני יתר ידו וִיבַצְּעֵנִי (איוב ו ט).—ג) *כמו קל ו, בִּצַּע בין שני בעלי דינים, או שני בעלי דינים שֶׁבִּצְּעוּ ביניהם: נגמר הדין אין רשאי לבצוע וכו׳ כל המבצע ה״ז חוטא והמברך את המבצע ה״ז מנאץ וכו׳. ר״ש בן מנסיא אומר פעמים יבצע אדם פעמים אל יבצע אדם כיצד שנים שבאו אצל אחד לדון עד שלא שמע את דבריהם ואם משמשמע את דבריהם ואינו יודע להיכן הדין נוטה רשאי שיאמר להם צאו וביצעו אבל משמשמע את דבריהם ויודע להיכן הדין נוטה אינו רשאי שיאמר להם צאו וביצעו (תוספתא סנהד׳ א ו).

—פע׳, *בֻּצַּע,—נעשה ונגמר: תיבה דמות קובה מתולעת כדור עגולה לא מרובעת, קנים שניים גם שלישיים בה נאוים כמו חותם על טבעת, עד לא ימי נח ומי מבול נבראת ובידי אל מבוצעת, תגל כמו שמש ותסתר הזורחה עתים ושוקעת (ר״י הלוי, חידה על הרמון).

—ובמשמעת נכרת: זכרו יום כי יבוצע ורגבי נחל ימצע כי קצר המצע (סליח׳ לר״י אלברגלוני, אול״נ ב).

—ובמשמע׳ נקטע ונתתך מן: אשר קורי הקות חקתיו בטרם יארגו יבצעו ינתקו ויסעו (ר״ש כלוך, אוצ״ס ד, מכתבים).

*בֶּצַע[1], ש״נ, מ״ר בְּצָעִים, — שטח מים לא עמוקים מכנסים ועומדים, Lache; mare; pool: שתי בצעין היו בירושלם התחתונה והעליונה (תוספתא סנהד׳ ג ד). (רגליהם של אפריקיים רחבות) מפני שדרין

1) לא נתברר מקור מלה זו.

בין בצעי המים (שבת לא.). יכול אני לרוץ ג׳ פרסאות לפני הסוסים בין ביצעי המים וכו׳ ומה ביבשה כך בין ביצעי המים על אחת כמה וכמה (סנה׳ לו.). באשר לא למדו דרכי מבואות העיר ומתיגע לכנוס דרך פחתים ובצעי המים ויגע בטביעת רגליו בבוץ (רש״י קהל׳ י יה). כגון במקום בצעים שהיורד בו טובע בבוץ (ר״ש, טהר׳ ז ז). מוטל בין המתים הנהרגים על קדוש השם ובין בצעי המים מתכסה בשק (דבר׳ עגונה בימי תמיל, לקור׳ הגזרות ו).

*א. בָּצַץ[1], בינ׳ בּוֹצֵץ, — הוציא מים וכיוצא בזה טפות טפות, sickern; suinter: to trickle: כל זמן שהגשמים יורדין וההרים בוצצים[2]) וכו׳ פסקו ג׳ מים וההרים בוצצין הרי הן כמי תמצית פסקו מלהיות בוצצין הרי אלו כמין גבאים (תוספתא מקוא׳ א יג). כל העצים (כשנותנים אותם באור) בוצצים משקין ושל רימון אינו בוצץ משקין וכו׳ אם בלחים אפילו של רימון בוצץ אם ביבשים אפי׳ כל העצים אינם בוצצים (ירוש׳ פסח׳ י לד.).

* ב. בָּצַץ[3], קל לא נהוג.

—התפ׳, הִתְבַּצֵּץ, האיר אור צח, leuchten; briller; to shine: שאין מברכין על הלבנה עד שתתבצץ פי׳ עד שתאיר מאורה בטוב (כ״י לקוט׳ שונ׳, רשי׳ כ״י קמבדריטש, 25).

א. בָּצֵק[4], ש״ז, כנ׳ בְּצֵקוֹ, — קמח ומים מעורב וגבול לאפייה, Teig; pâte; dough: ויאפו את הַבָּצֵק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות כי לא חמץ (שמות ז לט). ותקח את הַבָּצֵק ותלוש ותלבב לעיניו (ש״ב יג ח). כמו תנור בערה מאפה ישבות מעיר מלוש בָּצֵק עד חמצתו (הושע ז ד). הבנים מלקטים עצים והאבות מבערים את האש והנשים לשות בָּצֵק לעשות כונים למלכת השמים (ירמ׳ ז יח). בצק שבסדקי עריבה (פסח׳ ג ב). שלש נשים עוסקות בבצק אחת לשה ואחת עורכת ואחת אופה (שם שם ד). אם אופה את הבצק והוא נוגע בהן טמא באיזה בצק אמרו בבצק הבי׳ וגו׳ (כלים ט א). בצק שיש בו נקירת התרנגולים

1) בער׳ בַּצ a) אלמא, יצאו טפות טפות דרך סדק צר. — 2) בתוספתא צו״מ ביצין.
3), בערב׳ בצ a)׳הבריק והזהיר ונצנץ.
4) מיוחד לעברית בלבד במשמעה זו.

a) بَصَّ الماءُ b) بَصَّ

(סס ג ז). בצק 1) שתחת הצפורן (מקוו׳ ט ב). תינוק שנמצא עומד בצד כיפת של בצק (תוספתא טהר׳ ג יב).— וביחוד חלק מן העיסה כלה: תינוק שנמצא בצד העסה והבצק בידו (טהר׳ ג ח). נמצא (התינוק) רחוק מן העסה אעפ״י שבצק בידו (תוספתא סס ג יג).— בצק חרש, עבה וקשה ולא תפח, ואם יטפחו עליו היד לא ישמיע קול: בצק החרש אם יש כיוצא בו שהחמיץ הרי זה אסור (פסח׳ ג ב). — ומ״ר בְּצֵקוֹת: בצקות של נכרים אדם ממלא את כריסו מהן (פסח׳ מ.). התבואה והקמחים והבצקות מצטרפין זה עם זה (מנח׳ ע :).

*אֶטֶף, אטפים, נקבים כעין עינים בבצק תפוח. —*אטרית, כמו חוטים עשוים מבצק.—אָפָה, הכשיר הבצק לאכילה ע״י האש.

*בִּיסָה, כלי ילושו בו הבצק.— בָּלַל, בְּלִילָה, בלילה עבה, רכה.—*בָּעַט, הכה הבצק באחורי ידו. —*בְּעִיטָה.

*גָּבַל, גִּבֵּל, לש.—*גַּבָּל, מי שאומנתו לגבל.— *גַּבְלוּל.—*גִּלְגֵּל את העיסה, שתגבל היטב.

*דָּרַס,— עיסה דרוסה.

זהב,*הִזְהִיב, משח בחלמון ביצה.

חַלָּה, שם לככר לחם, מה שהיהודים מפרישים מהעיסה. —*חֲלִיטָה, שפיכת קמח לתוך החמים, ושם למין עוגה.— *חֲמִירָה, שאור.— חָמֵץ.—*חֵרֵשׁ, בצק חרש, שלא תפח.

*טִמְטֵם, לש וגבל את הבצק של קמח שעורים בחזקה, הרבה.

כִּכָּר.

לוּשׁ, לָשׁ, ערב הקמח במים ועשהו לבצק.— לֶחֶם, וכו׳, עי׳ במקומו.— לִישָׁה.

מַחְמֶצֶת.— *מְעִיסָה חמים לתוך קמח.— מַצָּה. *מִקְרֶצֶת.—מִשְׁאֶרֶת, הכלי שבו יחמץ ויחמר הבצק. *נַחְתּוֹם, עי׳ אפה, לֶחֶם.

—1) הר״נ בעל הערוך ואחריו לוי פרשו בצק שתחת הצפורן הצואה שתחת הצפרן, אבל זו טעות, כי בתוספתא (מקוו׳ ו י) הבדיל בפרוש בין זה לזה: צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר והטיט והבצק שתחת הצפורן אפילו כנגד הבשר.

סֹלֶת, עי׳ במקומו. —*סְרִידָה, להניח הבצק.

עוּגָה, עוגות וכו׳. —*עִיסָה, הבצק המוכן לאפיה. —*עָרַךְ, עשה את הבצק במערוך, והוא גליל מעץ וכדומה, שיהיה דק כמו עלה. —*עָרַס, הפעולה שקדם הלישה, ערוב היטב הקמח בהמים. —*עריסה.

פַּת.

*קָטַף את הבצק במים, במשקים. —קֶמַח, עי׳ במקומו.—*קָצָה, חתך, תלש חתיכה.—*קָרַץ, עשה מִקְרֶצֶת.

רָבַךְ, בלל במים, בשמן וכו׳.

שְׂאוֹר, בצק מְחֻמָּץ, לתתו בהבצק למען יחמץ ויתפח. —שְׁמָרִים.—*שָׁף בידיו על הבצק, שיפה.

*תולעים. כמו אטרית.— תָּפַח הבצק, עלה ונעשה כמו נפות, ונפתחו בו אטפים.

ב. **בָּצֵק**, פ״ע, עבר כהפס׳ בָּצֵקוּ,—תפח כמו בצק, צבה, swellup; enfler; anschwellen: שמלתך לא בלתה מעלך ורגליך לא בָצֵקָה 1) זה ארבעים שנה (דבר׳ ח 7). וארבעים שנה כלכלתם במדבר לא חסרו שלמתיהם לא בלו ורגליהם לא בָצֵקוּ (נחמ׳ ט כא).— *בָּצֵק בטיט וכיוצא בו, נדבק בו הטיט כמו בצק: כי בכלות המנעל יבצק בטיט (רד״ק שרשים, ערך זה). —נפע׳, *נִבְצַק,—נגבל יחד כמו בצק: אראלי אורה עד לא נבצקו אפודי זרת עד לא נצקו (ר״א קליר, אגמי, תפא׳ סיבה ,לונך).

א. **בצר** 2),—ממנו בֶּצֶר, ואולי בְּצָר, ואולי בִּצּוֹר.

בֶּצֶר 3), ש״ז, כהפס׳ בָּצֶר, מ״ר כנוי בְּצָרֶיךָ, — זהב

1) ת״א ומסנך לא יחפו. וכן רסע״ג: ורגלך לא תחף. וכן ריב״ג: לא היו יחפים. וזה מקביל לחצי הראשון של הפסוק: שמלתך לא בלתה מעליך. אך אין למשמעה זו שום יסוד במשמעת שרש בצק, ויותר נראה פרוש רש״י שפרש בלשון נפיחה: לא נפחה כבצק כדרך הולכי יחף שרגליהם נפוחות. וכן ראב״ע: כי מנהג רגל האורח שהלך רגלי דרך רב שינפחו רגליו.

2) לא ידוע מקור שרש זה.

3) מלה עברית, ואין כמוה בשאר הלשונות האחיות, רק קצת דומה לה בערב׳ תבר a) גרגר של זהב

a) تبر

Gold ; or ; gold : ושית על עפר בֶּצֶר[1]) ובצור[2]) נחלים אופיר והיה שדי בְּצָרֶיךָ וכסף תועפות לך (איוב כב כד-כה). — ואמר המשורר: גל יהלוך בגן כמותו לא עבר בתוך תרצה ולא בצר, חולו כברקת ועת יגר ידמה למי כסף עלי בצר (רמנ"ע, תרפים ג ט).

ב. **בצר**[3]), ממנו בוצר, בָּצִיר, א. בַּצָּר.

א. **בָּצַר**, פ"י, עתיד יִבְצוֹר, — בָּצַר את כרמו, את ענביו, קטף את הענבים מעל הגפנים ולקט אותם, : Trauben lesen ; vendanger ; to gather grapes : כי תִבְצֹר כרמך לא תעולל אחריך (דבר' כד כא). את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תִבְצֹר (ויקר' כה ה). ויצאו השדה וַיִּבְצְרוּ את כרמיהם וידרכו ויעשו הלולים (שופט' ט כז). בצר בית הפרס זה לא יבצר בית הפרס אחר ואם בצר טמא (תוספתא אהל' יז ט). היה בה תבואה לקצור וזיתים לבצור[4]) וענבים למסוק (ספ ערכ' ה א). דלית אחת הניח לי אבא ובצרתי ממנה יום ראשון ג' מאות אשכולות (כתוב' קיא:). פועלין שהיו עודרין בתאנים וגודרין בתמרים ובוצרים בענבים ומוסקין בזיתים (כ"מ פט:).

— נפע' נִבְצַר, הִבָּצֵר, לְהִבָּצֵר, לִבָּצֵר, (ליבצר): ענבים העומדות ליבצר (גיט' לט.), שיבצרום. — ובמליצה: עד שתגיע עונתן (של הגוים) ליבצר (מד"ר שמות ל). הגיע זמנה של ושתי ליבצר הגיע זמנה של ושתי לידרך (מד"ר אסתר, גס ושתי).

ג. **בצר**, ממנו ב. בֶּצֶר, וי"א גם בַּצֹּרֶת.

ב. **בָּצַר**[1]), פ"י, — בצר אותו, את רוחו, המעיטו, החלישו, : vermindern ; amoindrir ; enfeeble : כל סביביו יבילו שי למורא יִבְצֹר[2]) רוח נגידים נורא למלכי ארץ (תהל' עו יג). — ואמר המשורר: אהי פדיון לנוטעי הזמורה וכופר לאיש יזמור ויבצור, ותחת דבר אשר ידריך ורוח נגידים בו בעת יחלוש ויבצור (רמנ"ע, תרפים ב לו).

ד. **בצר**, ממנו בָּצוּר, בִּצֵּר, מִבְצָר, ואולי בִּצָּרוֹן.

בִּצֵּר, פ"י, — בִּצֵּר את העיר, את החומה, חִזֵּק אותה, עשה אותה בצורה, בנה בנין חזק שלא יוכל אויב ללכדה, : befestigen ; fortifier ; fortify : ואת בתי ירושלם ספרתם ותתצו הבתים לְבַצֵּר החומה (ישע' כב י). כי תעלה בבל השמים וכי תְבַצֵּר מרום עזה מאתי יבאו שדדים לה (ירמ' נא נג).

— נפעל, נִבְצַר, — נִבְצַר הדבר מפלוני, לא יכול לעשותו, : unmöglich sein; être impossible; be impossible : הן עם אחד ושפה אחת לכלם וזה החלם לעשות ועתה לא יִבָּצֵר מהם כל אשר יזמו לעשות (בראש' יא ו). ידעתי כי כל תוכל ולא יִבָּצֵר ממך מזמה (איוב מב ב). — ובמשמע' נעדר: יש חכם לרבים נחכם ולנפשו הוא נואל ויש חכם בדברו נמאס ומכל תענוג נבצר (ב"ס גני' לז כ) — ופשט השמוש בו בספרות: וכל נוצר ואם נבצר מתחת לכסאך (ר"י הלוי, דיואן ט). כי הסבות אינן נבצרות ממנו בכל עת ובכל זמן (חו"ה, הקד' הבטחון). עשה תלמוד תורה השרש והעיקר וכל שאר עסקים נמשכים אחריו אם נזדמן נזדמן ואם לא הזדמן לא הזדמן ואין נזק בהבצרו (תרגום פרוש הרמב"ם, אבו' א). היער שהיה נמנע ונבצר (תרג' הפרפים לריב"ג, פרש זס). הנה מי שיבצר ממנו ידיעת דבר מה מהנמצאות או ממשיגיו לפי מה שאפשר לאדם יבצר ממנו שלמות החקירה האפשרית לאדם בזה הדרוש (מלחמ' ה ו א).

— פע', בֻּצַּר, מְבֻצָּר, מְבֻצֶּרֶת, — א) שמוקף מכל צד והוא

או כסף. ועי' הערה לקמן. — [1]) אמר ריב"ג: בצר הוא הזהב. ע"כ. ונראה מהלשון כי פרוש זה מקובל אצלו ולא סברתו הוא. והסכים לזה גזנ' ושאר החדשים. תרגום: כרך תקיף, וכן רש"י ואחרים. — [2]) הסכימו כל המפרשים הקדמונים והאחרונים כי זו היא המלה הידועה צוּר, והבית היא בית השמוש, והכונה היא בתוך הצור של נחלים. וא"כ לא הועילו החכמים בפרושם בצר במשמ' זהב כלום, כי עוד הכתוב קשה מאד להלמו, ואין לו שום טעם מליצי נאה, כי מה טעם יש במליצה: שים הזהב על עפר והאופיר בתוך צור של נחלים? ואולי גם בהמלה בצור הבית שרשית, ואינה אלא משק' אחר נרדף עם בצר הסגולי, כמו שרואים קצת המפרשים עוד משקל אחר בהמלה בְּצָר בפסוק היערך שועך, ופרוש שלשתם הוא הזהב או גוף המתכת כמו שהיא מוצאת מהאדמה בעודנה לא צרופה, והשתמש המליץ במשקלים מתחלפים ליפי המליצה, וכונת שית על היא: מאס בדבר, לא טפל בו, לא שם אליו לב, עי' ערך שית, וכונת המליצה היא: מאס בעפר בצר (בעפרות זהב) ובבצור נחלים של אופיר, והיה שדי בלבד בצריך וכסף תועפות שלך.

[3]) רק בעבר' בלבד.

[4]) צ"ל ענבים לבצור וזיתים למסוק.

[1]) בארמ' וסור' בְּצַר, כך דעת רוב חוקרי הלשון החדשים. — [2]) פ' ריב"ג יגדילנה וירוממנה. אך אין זה מתישב היטב לפי הענין. ורש"י פירש ימעט, ובמשמעה זו השתמש הרמב"ם, וכן הסכמת רוב החדשים.

באמצע) 1), הפך מן הצד, in der Mitte stehend
: se trouvant au milieu; being in the midst
היתה (המחיה) מרובעת ונעשית עגולה או ארוכה מבוצרת ונעשית מן הצד (נגע' ח ה). היתה עגולה או ארוכה ונעשית מרובעת מן הצד ונעשית מבוצרת (שם ו). ששער לבן מטמא בשחין ובמכוה במכונס ובמפוזר במבוצר ושלא במבוצר (שם ד ג). היו בו שתי שערות צומחות הרי אלו מצילות מכונסות ומפוזרות מבוצרות ושאינן מבוצרות אבל משוירת אינה מצלת אלא א"כ היתה מבוצרת (תוספתא שם ד ח). יכול שער לבן מצד זה ומחיה מצד זה ת"ל בשאת שתהא מבוצרת בשאת (ספרא, נגע' ד). —ב) שהקיפוהו בחומה בצורה: גג מבוצר (ירוש' פסח' ז לה:). עיר שמבוצרת מכל מקום (מד"ר דברים א).

—נתפ', נִתְבַּצֵּר, —נקבע ונתיחד: מקום נתבצר להם בגיהנם וישבו עליו (סנה' קי.). —ואמר המליץ בספרו מה שמשתבח היין: ולעור עיני חשבו אבן עיניהם עורתי, ובהשבם כי אותי שחו, על חוג ראשם נתבצרתי (עמנ', מחב' כה).

*בֶּצֶר[2]), *בְּצִיר, ש"ז, כנ' בִּצְרְךָ, בִּצְרָם, בְּצִירְךָ בְּצִירֵנוּ,— חבר עוזר בפרט בעבודה, שותף לאדם בדבר מן הדברים, במלאכה מן המלאכות, Mitarbeiter : compagnon; collaborator: בצלאל משל יהודה ואהליאב מדן והוא מזדוג לו א"ר חנינא הגדול והקטן שווין לעולם אל יהא אדם מניח בצרו[3]) המשכן בשני שבטים אלו נעשה וכן המקדש שלמה מיהודה וחירם בן אשה אלמנה ממטה נפתלי אמר הקב"ה אני הוא בצרכן אל תניחו בצרכן ולא בצרן של אבותיכם (מד"ר שמות, סוף ת). את מוצא כשנעשה המשכן שני שבטים היו שותפין במלאכתו וכו' מכאן שאין צריך להיות מחליף בצירו וכו' אתה הוא אלהינו ובצירנו ואנו עמך (פסיק' רכ', פרש' ו, ובהערי' מאיר עין שם).

*בֹּצֶר, ש"ז, —כמו בְּצִירָה: שוא דברו האומרים שיבה תכבד את פני עלם ללחיו פארה כי אחרי בֹּצֶר בחורי עוללה גילי ואת פארות משושי פארה (רמב"ע, תרשיש ה).

בַּצָּרָה, ש"נ, —כמו בַּצֹּרֶת: ויהי יי' משגב לדך משגב לעתות בַּצָּרָה 1) (תהל' ט י). למה יי' תעמד ברחוק תעלים לעתות בַּצָּרָה 1) (שם י א).

בָּצְרָה, ש"נ, —גדרה ומכלה לצאן, Hürde; parc : fold: אסף אאסף יעקב כלך קבץ אקבץ שארית ישראל יחד אשימנו כצאן בָּצְרָה 2) כעדר בתוך הדברו (מיכ' ב יב).

א. בִּצָּרוֹן, ש"ז, —שם המפשט של בצור וחזוק, ועצם המבצר, ובהשאלה כח ועז וגאון: גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו שובו

1) אין להחליט אם נסתעפה משמעה זו מן השם מבצר, מפני שהמבצר מקיף את העיר, או להפך אולי זו עקר משמעת השרש בצר, וממנו הסתעפה משמעת בצור העיר ע"י המבצר המקיפה.

2) עי' הערה לקמן.— 3) המפרשים פרשו מלה זו מל' חזק סתם, וגם מענין מנהג ואומנות, וכעין סמך לדבר: הביאו מאמר הגמ' (ערכ' טז:): שלא ישנה אדם מאומנותו ומאומנות אבותיו ולמדו זה כמו"כ מן חירם ואהליאב. וכן פרש שי"פ בלשון חזק וקיום, ונקד בִּצרו, וכן יסטרוב, ועל סמך הגמ' בערכ' תרג' means of support, (family) trade. אבל אין שום שיכות ודמיון בין שני המאמרים האלה שבתלמוד ושבמדרשנו. שם לא נזכר כלל כל הענין של השתתפות במלאכה, אלא פשוט ממה שדקדק הכתוב ליחס את חירם ולהודיע שאביו היה חרש נחשת דיק ר' יוחנן שהכונה בזה היה ללמדנו שלא ישנה אדם מאומנות אבותיו. אבל פה במדרשנו לא נזכר כלל ענין יחוסו של חירם ואומנות אביו, וכל המאמר סובב פה על ענין הזדוגות שני שתפים לא שוים במעלה במלאכה אחת, שבט יהודה הגדול ושבט דן הירוד, וכן שלמה המלך עם חירם בן אשה אלמנה וכו' ועל זה אמר ר' חנינא לעולם אל יניח אדם בצרו, וכו' מוכח שאין כאן לא אומנות ולא כח וחזק סתם, שלכל זה אין שום מקום בענין המדובר פה, אלא דוקא ענין הזדוגות ושתפות בעסק או במלאכה מהמלאכות, ומהזדוגות השבטים ושלמה עם חירם אנו לומדים כי אין ראוי לאדם להניח את חברו בעבודה, אפילו אם איננו במדרגה אחת אתו, ואף הקב"ה אמר לישראל אני בצרכם, אני בצרם של אבותיכם, ר"ל חברכם ושותפכם כביכול בכל עניניכם, אל תניחו אותי. והנה אינני יודע מקור למשמעה זו לבצר, אבל, גם למשמעה של אומנות וכדומה אין מקור, ואפשר באמת שנסתעפה משמעה זו ממשמעת חזוק שבשרש בצר, מי שמבצר ועוזר לאיש, ודומה לזה בערב' רפיק a), חבר ושותף, מן רפק b), חזק אותו ועוזר לו.

1) יש מפרשים לעתות של צרה.

2) ת"י כענא בגו הוטרא, וכן רש"י. ואעפ"י שאפשר כי הוא שם פרטי של העיר הידועה, וכן פרש ראב"ע, מ"מ הסכימו גם רוב החדשים כת"י ורש"י.

a) رفيق b) رفق

לְבִצָּרוֹן 1) אסירי התקוה (זכר׳ ט יא-יב). — וקרא הפיטן: יה דע את ישראל אשר ידעוך, מגר את הגויים אשר לא ידעוך, כי תשיב לבצרון לכודים (סליח׳, אלהינו). — והשתמשו בו הסופרים גם במשמ׳ מבצר וכח ועז: שובו לירושלם שהוא בצרון כי שם החשמונים (רדב״ע, זכר׳ ט יב). — ובהשאלה: השיבו אותם לבצרון האמונה (מפו, עי״ל).

ב.*בִּצָּרוֹן, ש״ז, — כמו בַּצֹּרֶת: אלו הם המים המכזבים המכזבים אחד בשבוע המכזבים בפולמסיות ובשני בצרון כשרים (פרה ח ט).

בַּצֹּרֶת[2]), ש״נ, מ״ר בַּצָּרוֹת, — עצירת גשמים והעדרם והסרון מים בארץ, Dürre; secheresse; drought: והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא ירא כי יבא חם והיה עלהו רענן ובשנת בַּצֹּרֶת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי (ירמ׳ יז ח). אשר היה דבר יי׳ אל ירמיהו על דברי הַבַּצָּרוֹת אבלה יהודה וכו׳ ואדיריהם שלחו צעוריהם למים באו על גבים לא מצאו מים שבו כליהם ריקם (שם יד א-ג). וכן שפסקו גשמים בין גשם לגשם ארבעים יום מתריעין עליהן מיד מפני שהיא מכת בצורת (תענ׳ ג א). מקצתן מעשרין ומקצתן אינן מעשרין רעב של בצורת באה מקצתן רעבים ומקצתן שבעין (אב׳ ה ח). כשהייתי לומד תורה אצל ר׳ יוחנן בן החורנית ראיתיו שאכל פיתו חריבה שהיו שני בצרות (תוספתא עדיות ב ב).

ב״ק, ר״ת: בבא קמא, בת קול.

*בַּק[3]), ש״ז, נק׳ בקה, מ״ר בקים, בקות, — שם מין זבוב קטן, וחייו קצרים מאד, חי בפרט במים, ודבק בבשר החי ומוצץ דמו ומכאיב מאד, Ephemera: ויצו להעביר קול בכל מלכותו ויאספו מיני שרץ העוף מכל עבר ופנה דבורות וצרעות וזבובים ויתושים ופרנפיליינ״ש והבקים והפרעושים ופשפשים וחגבים (ר׳ קלוני׳, אג׳ בע״ח ב ח). כי הזבובים והבקות לא יהיו לעולם בחנויות העטרים והבשמים והנפחים והחייטים (שם שם יא). הנה אם תבינו דברי העופות וכו׳ ומה שיאמרו הנמלים ומה שיספרו הדבורים ושידברו הזבובים ושיזכירו הבקות הקטנות (שם ה ד).

בַּקְבּוּק, עי׳ בַּקְבֻּק.

*בַּקְבּוּק[1]), ש״ז, — מלה של חקוי, קול שעושים המים או שאר משקים בצאתם דרך פה צר, glukgluk; glouglou: ובלשון הקדש שמו בקבוק שכשאדם שותה בו או שופך בו עושה בקבוק (ערוך, ערך גלגל). ולפיכך נקרא בקבוק כי כאשר שותה בו האדם או שופך ממנו יעשה בקבוק (שרשי רד״ק, בקבוק). ויהיה קולם (של הקרקורים במעים) יותר חם ויהיה קולם יותר כבד ואם יתערב ברות לחות יהיה עם בקבוק (קאנון, ג יו ג ב).

*בַּקְבּוּקִי, ת״ז, — דומה לקול בקבוק: וזה שהקול פעמים יהיה קול בקבוקי ופעמים יהיה קול צלול (קבוצי גלינוס, כ״י פריז, בסבות החליים).

בַּקְבֻּק[2]), (בקבוק), ש״ז, — כלי חרס או זכוכית שצוארו ופיו צר, יחזיקו בו מים, יין וכדומה, Flasche; bouteille; bottle: ולקחת בידך עשרה לחם ונקדים וּבַקְבֻּק דבש (מ״א יד ג). הלוך וקנית בַּקְבֻּק

---

1 ת״י: ברכין תקיפין. וריב״ג: למקומות הבצרון כי הוא שם הפעל. ורש״י: לבצרון לכחכם וכבודכם. ומעין זה כל שאר המפרשים, וגם רוב החדשים. אך כל זה דחוק, ומליצת הכתוב אינה טבעית, ולכן יש סוברים כי הכתוב משובש כלו, ומנסחים אותו בנוסח׳ מתחלפות: שובי לך ציון אסירית קוה (J Q R XI, 456), ושבו לך ציון, וכיוצא בזה.

[2]) לא נתברר גם מקור שם זה. יש גוזרים אותו מן ב.בצר במשמעת היה מעט, נמנע, אך העקר, המטר, חסר מן המלה.

[3]) בערב׳ בַק a), זבוב מוצץ דם, כמו יתוש ובפרט פשפש. בארמ׳ בַּקָא, בַּקְתָא: לית בקא בר יומא ולית דידבא בר שתא (חולין נח:, — אין בק בן יום ואין זבוב בן שנה). מ״ט תורא אריכא גנובתיה משום דדייר באגמי ובעי לכרכושי בקי (שבת עז., — מה טעם השור ארוך זנבו משום שהוא דר באגמים וצריך לכרכש הבקים). — ומשל בהתול להראות עד כמה הוא צמא לדם, אומרים אנשים: שבע שני אימרא בקתא מבקא דא״ל חזיתיה לבר מחוזא דסחא במיא וסליק ואיכרך בסדינין ואותיבית עליה ומצית מיניה ולא הודעת לי (חולין נח:, — שבע שנים רגזה הבקה על הבק שאמרה לו: ראית בן מחוזא (בני מחוזא היו מפורסמים לבעלי בשר ושמנים) שרחץ במים ויעל ויתעטף בסדין ותשב עליו ותמץ דמו ולא הגדת לי). — ומשל לכח החרטום שלו ועד כמה נשיכתו קשה אומרים: שיתין מני פרולא תלו ליה לבקא בקורנסיה (שם, — ששים מנה ברזל תלו לו להבק בקורנסו). — ועי׳ זבוב, דם.

[1]) בערב׳ בַּקְבַּקָה a).

[2]) דעת חכמי הלשון שהוא על שם הקול שעושה המשקה בצאתו מהפה הצר.

---

a) بَقّ

a) بَقْبَقَة

יוצר חרש (ירמ׳ יט א). ושברת הבקבק לעיני האנשים ההלכים אותך (שם שם י).

∵בִּקְבֵּק[1], —כמו בִּצְבֵּץ: מושיבין אותה (את הריאה) במים פושרין ונופחין אותה אם בקבק המים טרפה (הרמב״ם שחי׳ ז ז). שכל ריאה שנופחין אותה בפושרין ולא יבקבק המים הרי היא שלמה מכל נקב (שם ח).

∵בָּקָה[2], פ״י, עבר בָּקִיתִי, עתי׳ אֶבְקֶה, —בָּקָה את פלוני, הלך אליו תדיר, בקר אותו, סייר אותו מעת לעת והיה אתו במגע ומשא תדיר, mit jem. umgehen; frequenter; to frequent: מהספרים אשר ראיתי והאנשים אשר בקיתי (ר״י מודינא, קול סכל א).

***בִּקּוּעַ**, ש״ז, —א) שה״פ מן בקע: יד הקרדום של בקוע ושל עדור (כל׳ כט ז). קורדום שניטל עושפו טמא מפני בית בקועו נטל בית בקועו טמא מפני עושפו (שם יג ג). כיסוח וביקוע (ספרא, בהר, פרש׳ א). —ב) כמו בקעה, בקעה קטנה: תלולות של עפר שעל גבי ביקוע המאהיל על מקצתה (תוספתא אהיל׳ יו א).

∵בָּקוּעַ, ת״ז, —מי שיש לו שבר, שירדו בני מעיו ויצאו מהכרם, herniös; hernieux; hernious: שהיה (הבעל) מאוס עליה (על אשתו) משום שהוא בקוע ושבור והוא עני (שו״ת הר״י מינ׳ והר״מ פאדוא לד).

∵בִּקּוּעַ, ש״ז, —כמו בקיע: בקוע ארץ מלחה שנתבקע (ר״ש טהר׳ ח ט).

∵בְּקוּעָה, ש״נ, מ״ר בְּקוּעוֹת, מקום בקוע: אין אנו יכולים לעבור (בתוך הים) עד שיעשה הים בקועות בקועות (רש״י אב׳ ה ד).

***בִּקּוּר**, ש״ז, — שה״פ מן בִּקֵּר, —א) הפעולה לבקר ולבדק דבר מהדברים ולהתבונן אליו היטב איך הוא, das Untersuchen; examen; examination: לתמיד שטעון ביקור ד׳ ימים (פסח׳ נו.). אם שהה כדי ביקור וכו׳ כדי ביקור סימנין וכו׳. כדי ביקור חכם (חול׳ ט.). בביקור תהיה (כריתות יא.). כי הבקור והדרישה והבקשה שוים (תרגום פרשי ריב״ג, ערך בקר). —ב) ביאה לראות אדם, Besuch, visite; visit: א״ר אסי אמר ר׳ יוחנן ששה דברים אדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא ואלו הן הכנסת אורחין וביקור חולים ועיון תפלה וכו׳ (שבת קכז.). את הדרך זו גמילות חסדים ילכו זו ביקור חולים (ב״ק ק.). אל תוסיף בביקור החולה ואל תאריך לשבת אתו (מוס׳ הרופא׳, הוצ׳ דר׳ ברלינר). ביקור רוב החולאים סבת בלבול דעת הרופא ושינוי מפעליו (שם). — ובכלל בקור לאנשים: אמר החכם בענין בקור אוהבים אם תמעיט לבקר תתיקר (פניני המליצ׳, גנזי פט״ב גורלנד). שכאשה יולדת יום א׳ באותה שבוע קוראים לנשי העיר לעשות ביקור והן משוררות שם שירי נכרים (פלא יועץ, ערך תורה). —ג) ∵בחינה ובדיקה ומשפט במהותו של דבר, ביקור ספר וכיוצא בזה, Kritik; critique: ובהם תנצל נפשי מפני חמת מציקים מבקרי הספרים אשר המה יותר ממחברים להיות הבקור מלאכה קלה מהחבור (כ״ז, הקד׳ אוצה״ש ח״ב). — ובכלל בחינה ועיון: ואלה ישאלו כי יהיה ספר כולל חכמת ביקור השכל הברור וכדומה חכמות רמות ונעלמות (ס״ב, שבי״ע, הקדמה).

בקורת, עי׳ בִּקֹּרֶת.

∵בִּקּוּשׁ, ש״ז, —שה״פ מן בִּקֵּשׁ, יש בִּקּוּשׁ על סחורה פלונית, ר״ל הכל מבקשים אותה ורוצים לקנותה, Nachfrage; demande; demand: ושני הפקידים גלו אזני שני הסוחרים ראובן ושמעון בכתביהם על סחורה אחת איך היה לה בקוש במקום ההוא ונתיקרה (שו״ת מהרש״ך א לה).

***בָּקִי**, בָּקִיא, ת״ז, לנק׳ בְּקִיאָה, מ״ר בְּקִיאִים, בְּקִיאוֹת, —מי שיודע היטב דבר מהדברים, רגיל וחרוץ בה, kundig, erfahren; initié, expérimenté; versed, familiar: אמרו לו (בשביל כך שרפו בת כהן שזינתה) מפני שלא היה בית דין של אותה שעה בקי (סנה׳ ז ב). הכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאין בתקיעת שופר גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד (ר״ה כט:). חולה מאכילין אותו על פי בקיאין ואם אין שם בקיאין מאכילין אותו על פי עצמו (יומא ח ה). שאם אינו בקי בהן ובשמותיהן לא יראה את הנגעים (תוספתא נגע׳ א א). בקי בסתרי תורה

---

1) בערב׳ בקבק a), עשה קול בקבוק.

2) בארמ׳ בקא, כמו בקר, ובנה ר״י מודינא פעל זה במשמעה זו מהפעל הארמי ומהתאר בקיא הנהוג בעברית.

---

a) بقبق

(ירוש' כתוב' ס כט ד). אמר להם ר"ג לדבריכם למה שליח צבור יורד לפני התיבה אמרו לו כדי להוציא את שאינו בקי אמר להם כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי (ר"ה לד:). בית גרמו היו בקיאין במעשה לחם הפנים ולא רצו ללמד (יומא לח.). מפני מה מעונין (הגרים) לפי שאין בקיאין בדקדוקי מצות כישראל (יבמ' מח:). הכל בקיאין בגירושין ואין הכל בקיאין בחזרה (שם קט.). לא כהללו בבליים שאין בקיאין בהטייה אלא יש בקיאין בהטייה וכו' לשאינו בקי יאמרו בקי מותר שאינו בקי אסור רוב בקיאין הן (כתוב' ו:). מוחזקני בך שאתה בקי בחדרי תורה לדרוש בקו"ח אי אתה יודע (קידו' י:). אפילו היא אשתו ואפילו היא בתו ואפילו היא אחותו (אל יספר אתה בשוק) לפי שאין הכל בקיאין בקרובותיו (ברכ' מג:). דאדם גדול הוא ובקי בברכות הוא (שם לח.). ורבותיו הבקיאין בדבר הלכה (גיט' פו:). על כולן אמר ר"י בן זכאי אוי לי אם אומר אוי לי אם לא אומר אם אומר שמא ילמדו הרמאין ואם לא אומר שמא יאמרו הרמאין אין ת"ח בקיאין במעשי ידינו (ב"ב פט:). ר"א אוסר (לאכול מצת כותי) לפי שאין בקיאין בדקדוקי מצוה (חול' ד.). משה רבינו גיזבר נאמן היה ובקי בחשבונות היה (בכור' ה.). לרועה שהיה מעביר צאנו בנהר בא זאב להתגרות בצאן רועה שהיה בקי מה עשה נטל תיש גדול ומסרו לו אמר יהא מתגשש בזה עד שנעבור את הנהר ואח"כ אני מביאו (מד"ר שמות כא). לאדם שבא לקוץ את האילן מי שאינו בקי קוצץ את הענפים כל ענף וענף ומתייגע (תנחומא בלק יט). הרופא הבקי במלאכתו ידע הנטייה הטבעית שיש לאדם בדברים (נוה שלום יב ב א). שבקיאי החכמה והמלאכה מהם יכירו וידעו המזגים הטבעיים והמקריים (שם). —והשתבח המשורר: אני בקי בכל ענין, בטיב מכר וכל קנין (עמנ', מחב' ט). אני בקי במרקחות, וברטיות ובמשיחות ובזועות וברוחות וברעש ובעננים (שם). —ועם פעל אחריו ועם ל לפני הפעל, בקיא לעשות דבר: ויש לו נעימה וקולו ערב ובקי לקרות בתורה (תענ' טז.). —ובקי בפלוני, יודע ומכיר אותו היטב ויודע טיבו ומהותו: נמתי לו מאיר אל תבוז לו בקיא הוא ביהושע בן ממל (תוספתא נזי' ה א). אמר ר' יוסי מצאתי זקן אחד מנציבין נמתי לו בקיא היה לך בר' יהודה בן בתירה אמר לי הן ועל שולחנו היה תדיר (שם יבמ' יב יא). בקי היה לך ביהושע בן ממל (שם אהיל' ד יד). אמרתי לו כלום אתה בקי בר' יהושע בר ממל אמר לי הן כך אמר לי ר' יהושע בר ממל (נזיר נו:). אמר ר"י בקיאין אנו בהן (בהצדוקים) יותר מן הכל (ניד' לג:).—

°בְּקִיאֵי הַדַּעַת, בקיאים בטבעי בני אדם: לפיכך היו בקיאי הדעת שבספרד כשיודה הלוה או כשיתחיב שבועה בפני בית דין אומר לו בפני בי"ד היו עלי עדים שלא יפרעני או שלא ישבע לי אלא בפני עדים (רמב"ס, טו"ג ז ו).

°**בְּקִיאוּת**, ש"נ, — הסגולה להיות בקיא בדבר מהדברים: אין שם בקיאין כלומר אין בקיאותן כלום (רש"י יומא פג.). ולזה היה הבקיאות לחירם זה הבחור יותר בזאת המלאכה לפי שירש אותה מאביו (ר"י אברבנל, מ"א ז). כשנתמעטה הבקיאות (בדמים הטמאים באשה) חזרו לאסור את הכל (תורת הבית לרשב"א ז א). לכן שרי קדש יבא דעתכם בזה בתשובתכם הרמתה בבקיאות חכמתכם ובינתכם (שו"ת ריב"ש סט). וסמכו הקהל על שחיטתו ובדיקתו עד שיבדק אם יודע אם לאו אחרי שאין המוקדמין יודעין בהמחאתו ובקיאותו ואפשר לבדקו (שם לח). אמנם גם הבקיאות הוא דבר חשוב (תשו' מהרי"ק קע). והרופא ידע זה מצד בקיאותו בהכרת אותו המזג שיש לו (נוה שלום יב ב א). אין איש במציאות שנצחני בבקיאות (אליה בחור, הקד' מסורת המסורת). מיעוט ידיעתם ובקיאותם (ר"י להלון, אולה"ת הקד'). כל מושכל שיקנה ע"י החלוקה והגדר והחפוש והנסיון והבקיאות, והבקיאות היא ידיעה וקנין נקנה ע"י נסיון או למודים (אילס ליס"ר מקנדיה 81). ואין ספק שהבקיאות קודם לידיעה בכל חכמה ומלאכה (שם 83). הכרת מטבע שצריך בקיאות הרבה (לבוש, הונאה רכז כה). גם צריך (הת"ח) להראות להם (לעמי הארץ) את דברי הבקיאות שלו ולדרוש להם מדברי תורה (ספר החיים, גאולה וישועה ה). כי לא אחזתי חלילה דרך קצת המחברים אשר מגובה לבב להראות בקיאותם ישלחו את הקורא לעיין פה ושם (תעוד' בישראל, הקד'). (האומרים) כי הלמוד בה (בחכמת הדקדוק) אבוד זמן ודי לנו לקרוא ולכתוב ע"פ הבקיאות (שם א יד). ראיתי ילדים רכים וקטנים כחגבים אבל היו בעיני כענקים לרוב בקיאותם בכל המקרא ובחכמת הדקדוק (שם שם טו).

°**בְּקִיאוּתִי**, ת"ז, — של בקיאות, מטבע הבקיאות:

אלא כל ידיעתם קנין בקיאותי (אילס, תמו' יט"ר).

א. בְּקִיעַ[1], ס"ז, מ"ר בְּקִיעִים,—א) פתיחה, פרץ בקיר החומה, Riss ; fissure ; chink: כי הנה יי' מצוה והכה הבית הגדול רסיסים והבית הקטן בקעים (עמו' ו יא). ואת בְּקִיעֵי עיר דוד ראיתם כי רבו ותקבצו את מי הברכה התחתונה ואת בתי ירושלם ספרתם ותתצו הבתים לבצר החומה (ישע' כב ט-י).— ואמר הפייטן: בו (בשם המפורש) נוסדו ארצות ונטעו רקיעים וכו' הזוכר על הים ונעשה בקיעים ועל המים אל הכבוד הרעים (אמתי שמו, ב שבוע').— ב) *בקיע באדמה, בקעה קטנה, בְּרֵכָה קטנה: מרחיקין את הנברכת ואת הבקיע ואת הירקות מכותלו של חבירו שלשה טפחים (תוספתא ב"ב א ג). נברכת אמר רב יהודה זו בקיע 2) (מו"ק ח:).

ב. *בְּקִיעַ[3], — כמו בקיא: של בית גרמו היו בקיעין במעשה לחם הפנים ולא רצו ללמד שלחו חכמים והביאו אומנים מאלכסנדריא והיו אופין כיוצא בהן אלא שאינן בקיעין לרדותן (תוספתא יוה"כ ב ה). שאין כל אדם בקיעין בכך (שם אהיל' יז יב).

***בְּקִיעָה**, ס"נ, מ"ר בְּקִיעוֹת,— א) שה"פ מן בָּקַע: בקיעת הנוד (סוכה כד.). בקע לי שתי בקיעות (מד"ר קהלת, כי כל ימיו). בשבר שתי בקיעות שבקע (שם ברא', סוף נה).—ובהשאלה: בקיעת דגים (שבת לט.).—ב) ∴כמו א.בְּקִיעַ משמעה ב: מרחיקין את הנברכת ואת הבקיעה שלשה טפחים (תוספ' מו"ק ח:, בשם התוספתא 4).

∴בְּקִיקָה, ס"נ,—שה"פ מן בקק: לשון בקיקה נופל על גפן (רש"י נחום ב ג).

בקע[5], ממנו בֶּקַע, בָּקַע, א.בְּקִיעַ, *בִּקּוּעַ, ∴בָּקוּעַ, וי"א גם בִּקְעָה.

1) משרש בקע, עי"ש.— 2) בקצת ספרים נקיע, ושאלו שם והתניא הנברכת והבקיע, והשיב אביי גיהא ובר גיהא, ר"ל נברכת היא ברכה גדולה בחצר, ובקיע הוא קטנה. ובירוש' פרשו כל שהוא תושב נקרא בקיע, ופרש הערוך בקיע אבן של כובסין לחבוט עליו הבגדים. 3) קצת דומה לזה בערב' באקעה a) אדם נבון מאד, ערום. 4) בתוספתא ב"ב בקיע, כמובא בפנים. 5) שרש עברי, ונמצא גם במואבית, ובתרגום,

a) باقعة

בֶּקַע[1], ס"ז, מ"ר בְּקָעִים,— א) מחצית השקל, halber Sekel ; demi sicle ; half a shekel ויקח האיש נזם זהב בֶּקַע משקלו ושני צמידים על ידיה עשרה זהב משקלם (ברא' כד כב). בֶּקַע לגלגלת מחצית השקל (שמות לח כו).— ב) ∴בהנדסה, עמוד נצב יורד מנקודה אחת בהקף העגול על חצי הקטר העובר דרך נקודה שניה של הקף העגול, והוא חצי היתר של כפל קשת ההקף שבין שתי הנקודות הללו, sinus: ואם תתבונן תראה כי בקע כל קשת הוא חצי יתר כפלה (ר"י היבראלי, יסו"ע א מב). בקע רביע העגולה הוא הגדול שבבקעים (שם). ואולם במהות הבקע בקצור הרבה ביארו ר' יצחק שיש ב' מיני בקעים הישר וההפוך (אילים לים"ר מקנדיא, סוד היסוד). ולכן אלבתיני הראשון שידעת אחר תלמי ותיאוני המציא הבקעים במקום היתרים (הוא, מעין גנים). שבכל משלש בקעי הצלעות נערכים עם בקעי הזויות שכנגדם (שם). אם בעגול אחד הנחוג סביב ג נמשיך בו חצאי האלכסונים ג א ג ב הסוגרים ביניהם את הזוית בגא ונוריד עמוד מקצה השוק ב על השוק השני ג א אז נקרא העמוד ב ד ההוא בשם בקע של הזוית ב ג א (סינוס) או בקע של הקשת ב א והוא חצי היתר מן כפל הקשת ההיא ב א י (יהה"ב המשולשים א). —ג) ∴סדק דק, Spalte ; fente ; split: חיי יותר קצרים מהקסת וגופי יותר כחוש מהשרטוט ולבי יותר אפל ממי שיחור וחלקי יותר דל מבקי הקולמוס (אגר' חסדאי, בן המלך והנזיר).

בָּקַע, פ"י, בָּקְעָה, וַיְבַקְעוּהָ, בְּקָעֵהוּ, מקור ככי' בִּקְעָם.— א) חלק וחצה גוף בכח באופן שנקרע ונתפרקו הלקי זה מזה מעצמם, spalten ; fendre ; to cleave: וַיִּבְקַע אלהים את המכתש אשר בלחי ויצאו ממנו מים (שופט' יה יט). ולא צמאו בחרבות הוליכם מים מצור הזיל למו וַיִּבְקַע צור ויזבו מים (ישע' מח כא). בתפשם

בסור' פקע, בערב' דומה לו קצת פקא a) ופקע b).

1) עי' שרש בקע,— 2) תרגום השם הערבי ג'יב c). שמשמעתו הוא סדק ופתיחה, למשל בחלוק לבית הצואר וכדומה. וכן בא השם sinus בלשונות המערביות מתרגום המלה הערב' ג'יב, שיש לה גם משמעת כים למעות. ותרגמוה המתרגמים הראשונים בהמלה הרומית sinus שיש גם לה משמעת של קרע וגם משמעת כים של מעות.

a) فقا b) فقع c) جيب

בך בכפך תרוץ וּבָקַעְתָּ להם כל כתף (יחזק׳ כט ז). מסיע אבנים יעצב בהם בּוֹקֵעַ עצים יסכן בהם (קהל׳ י ט).— ואת הים: ואתה הרם את מטך ונטה את ידך על הים וּבְקָעֵהוּ ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה (שמות יד יז). מוליך לימין משה זרוע תפארתו בּוֹקֵעַ מים מפניהם לעשות לו שם עולם (ישע׳ סג יב). בָּקַע ים ויעבירם ויצב מים כמו נד (תהל׳ עח יג). והים בָּקַעְתָּ לפניהם ויעברו בתוך הים ביבשה (נחמ׳ ט יא). אתה בָקַעְתָּ מעין ונחל (תהל׳ עד טו). על בִּקְעָם הרות הגלעד (עמו׳ א יג).— והארץ במחרשת וכדומה: כמו פלח ובֹקֵעַ בארץ (תהל׳ קמא ז).—וּבָקַע עיר בצורה, עשה בה בקיע ופתחה ולכדה: בא סנחריב מלך אשור ויבא ביהודה ויחן על הערים הבצרות ויאמר לְבִקְעָם אליו (דהי״ב לב א). ויעלו (הערבים) ביהודה וַיְבַקְעוּהָ וישבו את כל הרכוש (שם כא יז).—והעוף את ביצתה ליציאת האפרוח: שמה קננה קפוז ותמלט וּבָקְעָה ודגרה בצלה (ישעי׳ לד יה).— ופעול: ורואה את ההר כאלו בקוע[1] לפניו (תוספתא עירו׳ ו יא). היה כנוד בקוע שנתפתח להכניס הרוח (דה״ז א).—ובמשמ׳ עשה שיצא בכח: וראו אילת השחר שבקעה אורה (מד״ר שה״ש, מי זאת). — ומליצה, *בקע את מתניו של פלוני, הכניעהו: אל תמשילהו (את בנך) בנעוריו ואל תשא לשחיתותיו, כוף ראשו בנערותו ובקע מתניו כשהוא קטן (ב״ס גני׳ ל יא-יב). — *ועומד: היו בבית אחד ובקעה עליהם הקורה (מכי׳, פסחא טו).—*ובמליצה: אמרו בקע לבן של אבותינו באותה שעה (כשנאמר להם שלא ימצאו את המן ביום הששי) שהיו אומרים הואיל ולא מצאנוהו היום שמא לא נמצאהו למחר (שם בשלח ד ד).—ב) בקע בדבר, נכנס בכח לתוך דבר, durchbrechen; pénétrer; break through: וַיִּבְקְעוּ שלשת הגברים במחנה פלשתים וישאבו מים מבאר בית לחם (ש״ב כג יו). שרשי חטים בוקעים בארץ חמשים אמה (ילק׳, ש״א רמז קב).—ובכלל נכנס ועבר: חצר שהרבים בוקעים בה (ירוש׳ פסח׳ א כו:). מחיצה שהגדיים בוקעים בה (שבת קא.). תל המתלקט עשרה מתוך ארבע ורבים בוקעים בו (עירוב׳ כב:). כשבא ליכנס היה בוקע בהיכל דרך דרום להלך בין מזבח הפנימי ולמנורה (בבלי יומא נח:). — ובדבר מפשט, מתפשט בכח: טומאה

1) כך בתוספתא שבש״ס ווילנא. וצוק״מ: בוקע.

תחת העמוד טומאה בוקעה ועולה בוקעת ויורדת (אהל׳ ו ו).

—נפע׳, נִבְקַע,— א) בקעו ושברו אותו, או שנבקע ונשבר מעצמו, sich spalten; se fendre; cleave oneself: ביום הזה נִבְקְעוּ כל מעינת תהום רבה וארבת השמים נפתחו (בראש׳ ז יא). וַתִּבָּקַע האדמה אשר תחתיהם ותפתח הארץ את פיה ותבלע אתם (במד׳ יו לא-לב). ונִבְקַע הר הזיתים מחציו מזרחה וימה גיא גדולה מאד (זכר׳ יד ד). צרר מים בעביו ולא נִבְקַע ענן תחתם (איוב כו ח). הנה בטני כיין לא יפתח כאבות חדשים יִבָּקֵעַ (שם לב יט). ויביאום (את השבויים) לראש הסלע וישליכום מראש הסלע וכלם נִבְקָעוּ (דהי״ב כה יב). כותב עליהם (על האבנים) בדיו ומראה להן שמיר והן נבקעות מאליהן כתאינה זו שנבקעת בימות החמה (סוט׳ מח:). א״ל ישב לו קוץ בכריסו לא יטלנו א״ל לא והלא כריסו נבקעת א״ל מוטב תבקע כריסו ואל ירד לבאר שחת (גיד׳ יג:). בין הרועה והזאב נבקעת השה (מד״ר שמות ה). התחילו אומרים ליצנות וכו׳ תנפח כריסו ותיבקע (שם במדב׳ ז). אדם שאינו עושה צרכיו ד׳ ימים או ה׳ אינו מת או נבקע (תנחו׳ בוב׳ הוספ׳ שלח ג).—ובמליצה: והעם מחללים בחללים ושמחים שמחה גדולה וַתִּבָּקַע הארץ בקולם (מ״א א מ). —ועיר שנלכדה ונפתחה לפני אויב: ויחזק הרעב בעיר ולא היה לחם לעם הארץ וַתִּבָּקַע העיר (מ״ב כה ג-ד). חול תחיל סין ונא תהיה לְהִבָּקֵעַ (יחזק׳ ל יו).— ובמליצה תִּבָּקַע האזן, תפתח ותשמע ותבין דבר קשה לשמעו: ר׳ יהושע בן קרחה אומר (מה שנאמר והייתם לי עם סגולה הוא) כדי שתבקע אוזן כשם שהאשה מסגלת אחר בעלה (מכי׳ יתרו, בחדש ב).—ב) התפרצו ויצאו בכח, hervorspringen; jaillir; break forth: כי נִבְקְעוּ במדבר מים ונחלים בערבה (ישעי׳ לה ו).— והשחר, האור, החל להאיר: אז יִבָּקַע כשחר אורך (ישעי נח ח).— ובמשמ׳ יִבָּקַע ויצא ממנו: האכל מביציהם ימות והזורה תִּבָּקַע אפעה (ישע׳ נט ה).

—פע׳, בִּקַּע, יְבַקַּע, בַּקֵּעַ, יְבַקְּעוּ[1],—כמו קל בנחץ הפעולה, בקע הרבה, בכח, פעמים אחדות, בקע הכל: וַיְבַקַּע עצי עלה (בראש׳ כב ג). וַיְבַקְּעוּ את עצי העגלה (ש״א ו יד). ותצאנה שתים דבים מן היער וַתְּבַקַּעְנָה מהם ארבעים ושני ילדים (מ״ב ב כד). ועלליהם תרטש והרותיהם תְּבַקֵּעַ (שם ח יב). ביצי צפעוני בִּקֵּעוּ (ישע׳,

1) ק שואית דגושה כדין, לא כמו בשרש בקש,

נט ה). יִבַקַּע צרים במדבר וישק כתהמות רבה (תהל' עח טו). אין מבקעין עצים לא מן הקורות ולא מן הקורה שנשברה ביו"ט ואין מבקעין לא בקרדום ולא במגירה ולא במגל אלא בקופיץ (ביצ' ד ג). קרדום מבקע המבקע ברשות היחיד (ב"ק ג ז). קרדום מבקע בו את העצים בלבד שלא יבקע בו לא צנם ולא זית (תוספתא ב"מ ב כב). המבקעת[1] ביצים בכותל (שבת סז:). השואל קורדום מחבירו ביקע בו קנאו לא ביקע בו לא קנאו (קידו' מז:). שביקעו להם זאבים ג' מאות (ירוש' ביצ' ס.). אדם אומר לחבירו השאילני קרדומך שאבקע בו את העץ (מד"ר דבר' ג). — ויארים, נהרות: בצורות יארים בִּקֵּעַ (איוב כח י). נהרות תְּבַקַּע ארץ (חבק' ג ט). — ועשה שיצא בכח גדול: כה אמר אדני יי', וּבִקַּעְתִּי רוח סערות בחמתי (יחזק' יג יג). ואתנה אבני אלגביש תפלנה ורוח סערות תְּבַקֵּעַ (שם יא). — וכמו נבקע: וכשהיתה (הבתולה) מגעת לכת של בחורים עומדת והיתה דורסת עליה (על השלחופית של בשמים שתחת עקבה) והיא מבקעת והיה הריח יוצא ממנה ומפעפע (פסיק' דר"כ ו). — ובמשמעת עבר במאמצי כח והגיע, אנחות וכדומה: דמעותיך רגלי כסאי רחצו, אנחותיך נגה בית לי בִּקְּעוּ (יל"ג, הוי אח).

— פע', בֻּקַּע, — כמו נפע' בנחץ הפעולה: ויקחו שקים בלים לחמוריהם ונאדות יין בלים וּמְבֻקָּעִים ומצררים (יהוש' ט ד). עלליהם ירטשו והריותיו יְבֻקָּעוּ (הוש' יד א). בבואו בשעריך כמבואי עיר מְבֻקָּעָה (יחזק' כו י). ואם היו (הענבים) מבוקעות אסורות (ע"ז ה ב). ענבים המבוקעות מן העבט וכו' זיתים המבוקעין מן המעטן (תוספתא טהר' ג ב). מהרה תמותון מרוקבי עצם מבוקעי בטן (תשו' בן ששת).

— הפע', הִבְקִיעַ, הִבְקַעְתָּ, — דומה לקל, הבקיע עיר: נעלה ביהודה ונקיצנה וְנַבְקִעֶנָּה[2] אלינו ונמליך מלך בתוכה (ישעי' ז ו). — והבקיע במחנה האויב, עבר בתוכו בחזקת היד: וירא מלך מואב כי חזק ממנו המלחמה ויקח אותו שבע מאות איש שלף חרב לְהַבְקִיעַ אל מלך אדום ולא יכלו (מ"ב ג כו). — והבקיע עץ: המבקיע בזית לא יחפהו בעפר (שבי' ד ה). — והבקיע באדמה: להבקיע ד' שורות בבקעה (ירוש' כלא' ג כח ד).

— הפע', הֻבְקַע, הֻבְקְעָה, — הֻבְקְעָה העיר, נשברה החומה ונפתחה לפני האויב: בחדש הרביעי בתשעה לחדש הֻבְקְעָה העיר ויבאו כל שרי מלך בבל וישבו בשער התוך (ירמ' לט ב-ג).

— התפ', הִתְבַּקַּע, הִתְבַּקְּעוּ, הִתְבַּקָּעוּ: ואלה נאדות היין אשר מלאנו חדשים והנה הִתְבַּקָּעוּ (יהוש' ט יג). הנה יי' יצא ממקמו וירד ודרך על במותי ארץ ונמסו ההרים תחתיו והעמקים יִתְבַּקָּעוּ (מיכ' ז ג-ד). מי שלקה ושנה בית דין מכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו שעורין עד שכריסו מתבקעת (סנה' ט ה). בכלי חרש חדשים מלאין מים לפי שאין יכולין לקבל את האור והן מתבקעין (שבת יו ה). נפל לתוכה שקצים ורמשים ונתבקעו (פרה ט ב). היתה נכנסת (הצרעה) בעינו של ימין ושופכת ארסה בו והיתה מתבקעת (תנחו' בובר, חקת א). — ובמשמ' שאפשר לבקעו, שהוא עלול להבקע: מה עץ האמור למעלה מן העץ המתבקע אף עץ האמור למטה מן העץ המתבקע (מכו' ז:).

בִּקְעָה[1], ש"נ, מ"ר בְּקָעוֹת, סמי' בִּקְעוֹת, — מקום נמוך ארוך, בין ההרים. valley ; vallée ; Thal: ויהי בנסעם מקדם וימצאו בִקְעָה בארץ שנער וישבו שם (בראש' יא ב). ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בַּבִּקְעָה ובהר (דבר' ח ז). כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפל והיה העקב למישור והרכסים לְבִקְעָה (ישע' מ ד). ויניחני בתוך הַבִּקְעָה והיא מלאה עצמות (יחזק' לז א). ואת הככר בִּקְעַת ירחו עיר התמרים עד צער (דבר' לד ג). בְּבִקְעַת הלבנון תחת הר חרמון (יהוש' יא יז). והארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה ארץ הרים וּבְקָעֹת (דבר' יא יא). אפתח על שפיים נהרות ובתוך בְּקָעוֹת מעינות (ישע' מא יח). יעלו הרים ירדו בְקָעוֹת אל מקום זה יסדת להם (תהל' קד ח). וכן בקעה שהיא עמוקה י' והיא מד"א ועד בית סאתים (עירו' כ:). המוכר שדה

עי' לקמן, וכן וַיִּנַּקְרוּ, ונגד זה יִנַּקְשׁוּ. — [1]) רש"י הביא גרסה: המבקעת.

[2]) כך הכתיב והנקוד. וי"ם כי זה קל, וצריך לקרא וּנְבַקְעֶנָּה.

[1]) בערב' בֻּקְעָה a). והנה רוב הקדמ' סברו ששם זה נגזר מן בקע במשמ' בקיעה וקריעה, ונקרא כן על שם שהבקעה היא כמו קרע בין ההרים. אך החדשים מפקפקים בזה, ואומרים עפ"י לשון ערב' כי בקעה היא גם עמק פתוח לא בין ההרים.

a) بُقْعَة

לחבירו בבקעה גדולה אעפ״י שמצר לו מצרים החיצונים מצרים הרחיב לו (כ״ב סח:). רובץ בין המשפתים אלו ב׳ בקעות בקעת פסלן ובקעת יזרעאל (מד״ר ברא׳ לח). — ומליצה רגילה: רב בקעה מצא וגדר בה גדר (עירו׳ ו.), ר״ל מצא קלקול ותקן אותו.—⁂בִּקְעַת הַחֲלָבִים, בתכונה: שהוא (התלי) מקום הנקרא אצל התוכנים בקעת החלבים (גלולי אורות על הזהר, פרשת חיי שרה).

*בְּקַעַת[1]), ש״נ, כנ׳ בְּקַעְתִּי, בְּקַעְתְּךָ, מ״ר בְּקַעְיוֹת[2]),— חתיכת עץ שנבקע ונתז מן קורה וכדומה, Span; éclat de bois; chip: ואין סומכין את הקדרה בבקעת (ביצה ד ה). לא יתן אדם אבן על גבי בקעת כדי לשברה (תוספתא יו״ט ג יד). אין מכבין את הבקעת (שם שם יג). ניתזה בקעת מן העץ המתבקע (שם מכות ב א). נתזה הבקעת עליו (ירוש׳ שם ב לא:). הנכנס לחנותו של נגר שלא ברשות ונתזה בקעת וטפחה על פניו (ב״ק לב:). עכו״ם שחקק קב בבקעת ישראל (שבת כט.). בקעת של ארז (ספרי, חקת קכד). בקעת של עץ שחוקקין בה בית קבול ותוקעין בו הסדן של ברזל (רמב״ם כלי׳ ב ג). — ומ״ר: אפילו אוכלת בקעיות (חול׳ לז:). בקע לי שני בקעיות עצים מלא לי שתי חביות של מים (פסיק׳ דר״כ, איכה, יתוס לה יספוטו). אמרו לא נסע (טוריינוס) משם עד שבאה עליו דיופלה של רומי ופצעו את מוחו בגיזרין ובבקעיות[3]) (מגי׳ תעני׳ יב).

⁂בְּקַעַת, ש״נ,—כמו פקעת: הכדור והבקעת[4]) של גמי שנתן ע״פ החבית ומירח מן הצדדין לא תציל עד שימרח על כל הכדור ועל כל הבקעת ממטה למעלה (רמב״ם, טומאת מת כב ט).

בקק[5]), ממנו בָּקַק, ⁂בְּקִיקָה.

1) משק׳ גְּבֶרֶת, יְבֶמֶת. — 2) כמו מן בקעית, ולא בְּקָעוֹת, והוא משקל הרבוי ־יות שכבש לו דרך בלשון בזמן ההוא, כמו משניות, פרשיות, וכיוצא בזה, ואולי עשתה זאת הלשון כדי להבדיל רבים של בקעת מן רבים של בקעה. והנה לוי נקד בְּקַעְיוֹת, עין חטופה, ואין צרך בזה. ויסטרוב בִּקְעִיוֹת, אך אין קריאה זו נהוגה. — 3) כתוב ובבקעת, אך לפי הענין ולפי ההקבלה עם גיזרין צ״ל במ״ר.

4) במשנה במקומו פקעת.

5) בערב׳ בק a) במשמעות רבות, בארמ׳ וסור׳ במשמע׳ רקבון והשחתה. ועי׳ בהערה להפעל.

a) بَقّ

בָּקַק[1]), פ״י, עבר ובנוני כמו שלמים: בּוֹקֵק, בָּקַקְתִּי, בכנ׳ בְּקָקוּם, עתיד אֶבְקֹק, ועבר כמו כפולים: בַּקֹּתִי, עת׳ אָבֹק,— א) בקע בכח גדול והדבר הנבקע הוציא קול שאון עז, spalten; fendre; to crack: הנה יי׳ בּוֹקֵק[2]) הארץ ובולקה ועוה פניה והפיץ ישביה (ישע׳ כד א). — ב) תלש ושבר באף ובחמה, למשל זמורות הגפן, ausreissen; arracher; tear out: כי שב יי׳ את גאון יעקב כגאון ישראל כי בְקָקוּם[3]) בֹּקְקִים וזמריהם שחתו (נחו׳ ב ג). — ג) עכ׳ בַּקֹּתִי, נסת׳ בַּק, עת׳ אָבֹק,—הריק בקצף ובזעם, ausleeren; vider; to empty, במליצה, בַּקֹּתִי את עצתו, עשיתיה ריקה, שאין בה תועלת של כלום: ולא יקרא למקום הזה עוד התפת וגיא בן הנם כי אם גיא ההרגה וּבַקֹּתִי את עצת יהודה וירושלם במקום הזה והפלתים בחרב לפני איביהם (ירמ׳ יט ו=ז).

—בֹּקֵק, בּוֹקֵק,— גפן בוקק, עי׳ ערך בּוֹקֵק.

—⁂בָּקוּק, מ״ר בְּקוּקִים: זוחת כגפן בקוק, פרי שריגיו זקוק (רסע״ג, הור׳ הקור׳ 142). בימי אבילות דלות זלות הגליות המרים והקשים ריקים בקוקים

1) בערב׳ בַּקּ a), נתן הרבה פרי, ילדה האשה הרבה ילדות, המטירו השמים הרבה מטר, בקע וקרע, והפיץ ופזר את ממונו, והריק הכלי ממה שהיה בו. ובארמ׳, וסור׳ עוד במשמ׳ רקבון והשחתה. והנה נראה כי גם בעבר׳ הקדומה שמש שרש זה ברוב אלה המשמעות, והשתמשו בו בפרט במליצה, אולי במקום שרצו לחבר שני מושגים יחד, בקיעה והתרוקנות וכיוצא בזה.—2) פרשו רוב הקדמונים והאחרונים במשמ׳ הרקה ובזיזה. תרגום: הא יי׳ מביז ארעא. מנחם: ענין ריק המה. ריב״ג לא אמר בו דבר, לא בשרשיו ולא ברשאלה אלתקריב ואלתשהיל. רש״י, ראב״ע, ושאר הישנים והחדשים כלם כעין פרושו של מנחם מלשון ריקות ובזיזה. ואמרו רוב החדשים מהנוצרים שפרשה זו נאמרה על יום הדין הגדול והכל בדרך מליצה. ואולם כל מליצת פרשה זו צוחת שהיא נאמרה על רעש שארע באמת בזמן ההוא. ועדות לזה היא המליצה ועוה פניה שבפסוק זה בעצמו, ועוד יותר כל סוף הפרשה מן פסוק יז ולמטה: פחד ופחת וכו׳ כי ארבות ממרום נפתחו וירעשו מוסדי ארץ, רעה התרעעה הארץ, פור התפוררה ארץ, מוט התמוטטה ארץ, נוע תנוע ארץ, וכו׳. ולכן רגלים לדבר כי הכונה בשני הפעלים הראשונים שלפרשה זו, בקק ובלק, היא לבקיעת הארץ ופצימתה.—3) יש מגיהים הגהות מתחלפות בפסוק זה. Gunkel מוחק מלת ובקקום ומנסח: כי בקקים

a) بَقَّ

בלוקים (הקד' חזוק האמונה). והמשחקים עשוקים נקוקים בקוקים ריקים (אלדד ומידד, ר"א מודינא).

—נפע', נבק, נבקה, והוקלה נבקה, מקו' הבק, הבוק, תבוק, (תבק),—הורק ממה שהיה בו: הבוק תבוק הארץ והבוז תבוז (ישע' כד ג). וסכסכתי מצרים במצרים ונלחמו איש באחיו וכו' ונבקה[1]) רוח מצרים בקרבו ועצתו אבלע (ישע' יט ב-ג).— ו•נבק כדינו: ככה רוחי נבקה (יל"ג, ודוי).— ועתיד, *תבק,—תבק עצתו: ודבקו כאבק אלי רגלו דבק, בטרם לא תיבק עצתכם מהירים (תשו' תלמי' דוגס).— וכדרך השלמים *נבקק, במשמ' רקבון והשחתה: ר' נתן אומר שפטים שפט (הקב"ה את אלהי מצרים) שפטי שפטים נרקבים נבקקים נגדעים נשרפים (מכי' בוא, פסחא ז).

—פוע' עתיד, יבקקו,— כמו קל ג: ושלחתי לבבל זרים וזרוה ויבקקו את ארצה (ירמ' נא ב).—ואמר המשורר: ככה רוחי נבקה ותבוקק לבי יחד (יל"ג, ודוי).

—הפע', *הבקיק: תאמר בדתך להמתיקם, בקריעת ים סוף וכמכת בכורים שונאיך להבקיקם (רא"ק, יוצר, פרה).

בקר, ממנו בקר, בקר, בקרה, ואולי בקרת, ואולי בקר, *בקרות.

בקר[2]), ש"ז, מ"ר בקרים, כנו' בקריכם,—א) השעות הראשונות של היום, אחרי צאת השמש, der Morgen ; matin ; morning : ויהי ערב ויהי בקר יום אחד (בראש' א ה). ואכלו את הבשר בלילה הזה וכו' ולא תותירו ממנו עד בקר (שמו' יב ח-י). וכאור בקר יזרח שמש (ש"ב כג ד). מה אעשה לך אפרים מה אעשה לך יהודה וחסדכם כענן בקר וכטל משכים הלך (הוש' ו ד). לעת ערב והנה בלהה בטרם בקר איננו (ישעי' יז יד). המימיך צוית בקר ידעתה שחר מקמו (איוב לח יב). הבקר אור והאנשים שלחו המה וחמריהם (בראש' מד ג). ויי' נהג רוח קדים בארץ כל היום ההוא וכל הלילה הבקר היה ורוח הקדים נשא את הארבה (שמות י יג) ויהי ביום השלישי בהית הבקר ויהי קלת וברקים וענן כבד על ההר (שם יט טז). ויתחרשו כל הלילה לאמר עד אור הבקר והרגנהו (שופ' טז ב). נרדה אחרי פלשתים לילה ונבזה בהם עד אור הבקר (ש"א יד לו). הוי חשבי און ופעלי רע על משכבותם באור הבקר יעשוה (מיכ' ב א). לולא דברת כי אז מהבקר נעלה העם איש מאחרי אחיו (ש"ב ב כז). ויקראו בשם הבעל מהבקר ועד הצהרים (מ"א יח כו). וישכם אברהם בבקר (בראש' יט כז). בנימין זאב יטרף בבקר יאכל עד ולערב יחלק שלל (שם מט כז). הוי משכימי בבקר שכר ירדפו (ישע' ה יא). בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבעו לחם (שמות טז יב). ובבקר היתה שכבת הטל (שם יג). ומצהרים יקום חלד תעפה כבקר תהיה (איוב יא יז). והיה נכון לבקר (שמות לד ב). בערב ילין בכי ולבקר רנה (תהל' ל ו). מבקר לערב יכתו (איוב ד כ).

— בבקר בבקר, ר"ל בכל בקר: וילקטו אתו בבקר בבקר איש כפי אכלו (שמות טז כא). והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהיטיבו את הנרת יקטירנה (שם ל ז). והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר (שם לו ג). ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר (ויקר' ו ה). מדוע אתה ככה דל בן המלך בבקר בבקר הלוא תגיד לי (ש"ב יג ד). מדי עברו יקח אתכם כי בבקר בבקר יעבר ביום ובלילה (ישע' כח יט). יעיר בבקר בבקר (שם נ ד). בבקר בבקר תעשה אתו (יחזק' מו יג). ולעמד בבקר בבקר להדות ולהלל ליי' (דהי"א כג ל).

—ובדבור הרגיל משתמשים בכפילה זו גם במשמעת בבקר מאד, בבקר השכם, בשעה מוקדמת, ולכונה זו ידגישו ביחוד את בבקר הראשון: בבקר בבקר!

—וכנ' בקרו, בקרו, בוקרו: לא בא הכתוב אלא ליתן תחום לבקרו של בקר ואי זה זה עמוד השחר (מכי' בוא ו). אתה מוצא שתפלות הצדיקים נשמעים בבקר בקרו של אברהם מנין שנאמר וישכם אברהם בבקר בקרו של יצחק מנין שנאמר וילכו שניהם יחדו ושניהם השכימו בבקר בקרו של יעקב מנין שנאמר וישכם יעקב בבקר (שם בשלח ה). לכשיעשה בוקרן של אומות העולם ערב וערבן של ישראל בקר באותה שעה ונצדק קדש (מד"ר בראש' כא). ממה שאתה מחדשינו בבוקרן של מלכיות (שם עח). בבוקרה של בבל תאמר מי יתן ערבה

זמריהם שחתו.—[1]) הסכימו רוב המדקדקים כי זו הקלה במקום ונבקה, כמו ונסבה, וכן נפצה (בראש' ט יט), נקטה (איוב יא), וכיוצא בהם. ונראית דעתו של (Bö, § 1123) כי עפ"י הקש של נסב למשל לנדב אמרו בהסח דעת נסבה, כמו נדבה, ונתהוה מזה כעין פעל חדש בלשון מבעלי פ"נ, נסב וכן נבק. LXX אולי כונו בתרגומם ונבוכו.

[2]) בעבר' בלבד, וסוברים כי נגזר ממשמע' בקיעה שבשרש בקר. בערב' קצת דומה בכרה[a]).

a) بُكْرَة

(שם תחי׳ אסתר). לבוקרו של ישראל (תנחו׳ כוב׳ ברא׳ כג). עד שיבוא בקרו של עוה״ב (שם).— ומ״ר בְּקָרִים, עם לַ, לְ, לַבְּקָרִים, לִבְקָרִים, ר״ל בכל בקר ובקר: יי׳ חננו לך קוינו היה זרעם לַבְּקָרִים אף ישועתנו בעת צרה (ישעי׳ לג ב). חדשים לַבְּקָרִים רבה אמונתך (איכ׳ ג כג). ואהי נגוע כל היום ותוכחתי לַבְּקָרִים (תהל׳ עג יד). לַבְּקָרִים אצמית כל רשעי ארץ (שם קא ח). ותפקדנו לִבְקָרִים לרגעים תבחננו (איוב ז יח). וכן אתה מוצא שאין הקב״ה עתיד לפרע מן הרשעים בגהינם לעת״ל אלא לבקרים (מכי׳ בשלח ה). — ומ״ר בלי הוספת ל: חלקוהו לשני בקרים (ירוש׳ ז לה.). בקרים של נביאים העתידים לעמוד מנין שנאמר ה׳ בקר תשמע קולי (מכי׳ בשלח ה). — וכנ׳ בְּקָרָיו, ואמר הנגיד בבתיו: הקיצני לבבי מתנומה, בתוך ליל בטרם בוא בקריו (עלי כל אים), רבים במקום יחיד בשביל המליצה והחרוז. — ב) במשמ׳ בֹּקר של יום המחרת, morgen früh ; demain matin ; next morning: ויאמר משה ואהרן אל כל בני ישראל ערב וידעתם כי יי׳ הוציא אתכם מארץ מצרים ובֹקֶר וראיתם את כבוד יי׳ (שמות יו ו-ז). וידבר אל קרח ואל כל עדתו לאמר בֹּקֶר וידע יי׳ את אשר לו (במד׳ יו ה).

*אַיֶּלֶת השחר.

זָרַח, זריחת השמש.

כסף, הכסיפו פני רקיע, התחיל אור השחר.

עָמוּד, *עמוד השחר.

שכם, השכים, קם בבקר.

בָּקָר[1], ש״ז, סמי׳ בְּקַר, כנ׳ בְּקָרְךָ, בְּקָרֶךְ, מ״ר בְּקָרִים, בְּקָרֵינוּ, בְּקַרְכֶם, בקריו,—שם הקבוץ של המין לבהמה גסה, השור והפרה, Rindvieh ; race bovine ; cattle: ויהי לו צאן וּבָקָר (ברא׳ יב יו). הצאן וּבָקָר ישחט להם ומצא להם (במדב׳ יא כב). ויהי לו מקנה צאן ומקנה בָקָר (ברא׳ כו יד). ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הַבָּקָר והגמלים לשני מחנות (שם לב ח). חמאת בָּקָר וחלב צאן (דבר׳ לב יד). מה נאנחה בהמה נבכו עדרי בָקָר כי אין מרעה להם גם עדרי הצאן נאשמו (יוא׳ א יח). גזר ממכלה צאן ואין בָּקָר ברפתים (חבק׳ ג יז). והנה ששון ושמחה הרג בָּקָר ושחט צאן (ישע׳ כב יג). ואריה כַּבָּקָר יאכל תבן (שם יא ז). והצאן וְהַבָּקָר עלות עלי (ברא׳ לג יג). נאמנין עלי שלשה רועי בקר (סנה׳ ג ב). אין לך בהמה אלא בקר (ספרא ב ב).— וביחוד בקר של חרישה: והנה שאול בא אחרי הַבָּקָר מן השדה (ש״א יא ה).—צֶמֶד בָּקָר, עי׳ צֶמֶד.—ועם פעל במ״ר: כי שמטו הַבָּקָר (ש״ב ו ו). הַבָּקָר היו חרשות והאתנות רעות על ידיהם (איוב א יד). הַבָּקָר הרעים בשרון (דהי״א כז כט). — וסמי׳: וכל בְּקַר זבח השלמים (במד׳ ז פח).—וכנ׳: וצאנך וּבְקָרְךָ (ברא׳ מה י). יאכל צאנך וּבְקָרֶךָ (ירמ׳ ה יז). גם צאנכם גם בְּקַרְכֶם קחו (שמות יב לב). אשר איננו יצא אחרי שאול ואחר שמואל כה יעשה לִבְקָרוֹ (ש״א יא ז). לקחת מצאנו ומִבְּקָרוֹ (ש״ב יב ד). בקרו של כהן שהיה עומד אצל בקרו של ישראל (תוספתא תרומ׳ י ט). כופה (הבעל את אשתו) ליתן תבן לפני בקרו (כתוב׳ סא:). את צאנם ואת בְּקָרָם ואת חמריהם (ברא׳ לד כח). בצאנם וּבִבְקָרָם (הוש׳ ה ו). בצאננו וּבִבְקָרֵנוּ נלך (שמות י ט). —ויבוא בקר ביחוד גם אחרי מספר רבים: חמשה בָקָר ישלם תחת השור (שמות כא לז). ואת ארבעת הַבָּקָר וכו׳ ואת שמנת הַבָּקָר (במדב׳ ז ז-ח). עשרה בָקָר בראים ועשרים בָּקָר רעי (מ״א ה ג). — ומ״ר בְּקָרִים: הירוצון בסלע סוסים אם יחרוש בַּבְּקָרִים [1] (עמו׳ ו יב). ודמות בְּקָרִים [2] תחת לו סביב (דהי״ב ד ג). ואת בכורי בְקָרֵינוּ וצאנינו (נחמ׳ י לז).—בֶּן-בָּקָר, פר בילדותו: ואל הבקר רץ אברהם ויקח בֶּן-בָּקָר רך וטוב (ברא׳ יח ז). פר בֶּן-בָּקָר אחד (במד׳ כט ב). ועל בְּנֵי צאן וּבָקָר (ירמ׳ לא יב). עֵגֶל בן בָּקָר (ויקרא ט ב). עֶגְלַת בָּקָר (דבר׳ כא ג).

בִּקֵּר[3], פ״י,—א) בִּקֵּר לדבר, התבונן וחפש הדבר אם ישנו, suchen ; chercher ; look at: וראהו

1) בערב׳ בַקַר a). בארמ׳ בקרא. וסוברים קצת החכמים כי שם זה נגזר מהשרש בקר במשמע׳ בקע ופתח, והכונה היא הבהמה הבוקעת ופותחת האדמה. אך דוקא הפעל במשמעה זו לחרישת האדמה לא נשאר לא בעבר׳ ולא בערב׳.—1) יש מגיהים: בבקר ים.—2) יש מגיהים: פקעים.

3) סוברים רוב החכמים שהסתעפה משמעת החקירה והדרישה ממושג של בקיעה ופתיחה שבשרש זה, עי׳ הערה להשרש, ובערב׳ בקר a) ען, שאל וחקר, באקרה b) מי שחוקר ודורש בלמודים.

a) بَقَر

a) بَقَرعن b) بَاقِرَة

הכהן והנה פשה הנתק בעור לא יבקר הכהן לשער הצהב טמא הוא (ויקר׳ יג לו).—ובין ל, התבונן בשני דברים במי משניהם יבחר: כל אשר יעבר תחת השבט העשירי יהיה קדש ליי׳ לא יבקר בין טוב לרע ולא ימירנו (שם כז לב-לג).—ב) עם יחס הפעול, בדק והתבונן במעמד הדבר איך הוא, untersuchen; examiner; examinate: ודרשתי את צאני ובקרתים כבקרת רעה עדרו ביום היותו בתוך צאנו נפרשות כן אבקר את צאני והצלתי אתהם מכל המקומת אשר נפצו שם ביום ענן וערפל (יחזק׳ לד יא-יב).— ואמר בן סירא: בטרם תחקר אל תסלף בקר לפנים ואחר תזיף (כ״ס גני׳ יא ז). מבקרין אותו (את הקרבן) לאור האבוקות (תמיד ג ד). אין אומרין בקרו גמל זה שמא יש בו מום בקרו חזיר זה שמא יש בו מום אין מבקרין אלא תמימים (תוספתא חגי׳ א ח). שהיו מבקרין אותו (את קרבן פסח) ד׳ ימים קודם לשחיטה (מכי׳ בוא, פסחא ה). וביקרן ממומין (ירוש׳ ביצ׳ ב סא ג).— ועין בחשבונותיו של פלוני: לכשאבקר פנקסותיהם (מד״ר אסת׳, ויהי בימי).—ג) בקר אחר דבר, חפש אותו. השתדל להשיגו: מוקש אדם ילע קדש ואחר נדרים לבקר 1) (משלי כ כה), ר״ל לחפש מקרה לנדר נדר. שהיו יודעין היכן היא ומבקרין אחריה (מד״ר במד׳ ג).— ד) עם ב אחריו, או סתם, או עם פעול אחריו, בא בבקר, ובכלל בא לראות דבר או אדם להתבונן לו, לראות מה שלומו, וכיוצא בזה, besuchen; visiter; to visit: אחת שאלתי מאת יי׳ אותה אבקש שבתי בבית יי׳ כל ימי חיי לחזות בנעם יי׳ ולבקר 2) בהיכלו (תהל׳ יז ד). ומזבח הנחשת יהיה לי לבקר 3) (מ״ב יו יה).—ואמר המשורר: עורה כבודי והעיר שוחרים בבית סובאים לחזות בם ובקר, ואחבוש פצעי במלאי גביעי וחפש נגעי באורם ובקר (רמב״ע, תרשיש ב ל).—ולשאול לשלום: שהלכו זקני ב״ש וזקני ב״ה לבקר את ר׳ יוחנן בן החורני ומצאוהו שהיה יושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית (סוכ׳ ב ז). כיון שחזרו כל מלכות וגבירות מבית ע״ז באו כולן לבקרה (את אשת פוטיפר) (מה״ג, וישב). מנהג פשוט וידוע הוא שהנכנס לסוכת חברו לבקרו בחג מברך (אבן ירחי, המנהיג, סוכ׳ ג). ונתן להם (תלמי לשבעים הזקנים) מתנות רבות ואמר להם שיבקרו אותו לפעמים (יוחסין ו ז).— ועם ל: ובשעה שאינה זוכה (הנשמה) והיא ראויה לקבל עונשה הולכת משוממת ומבקרת בכל יום לגוף (זהר, מדר׳ הנעלם, חיי שרה). —ואמר החכם: אם תמעיט לבקר תתיקר (פניני המליצ׳, גנזי פט״ב).— ובפרט לחולה: המודר הנאה מחבירו ונכנס לבקרו עומד אבל לא יושב ומרפאהו רפואת נפש (נדר׳ ד ד). חלה נכנס ומבקרו (תוספתא שם ב ז). השאילוני חלוקך ואלך ואבקר את אבא שהוא חולה (שם ב״מ ח כח). כשחלה ר״א נכנסו תלמידיו לבקרו (ברכ׳ כח:). מפרנסין עניי נכרים עם עניי ישראל ומבקרין חולי נכרים עם חולי ישראל (גיט׳ סא.). כל מי שאין מבקר חולים כאילו שופך דמים (נדר׳ מ.). כל מי שמבקר את החולה פוחתים לו אחד מששים מחליו (מד״ר ויקר׳ לד). אמר הקב״ה למלאכים נלך ונבקר את אברהם (תנחומ׳ בובר, בראש׳ ד). ואם חלה אותו האוהב משלח ומבקרו ואם מחבבו ביותר הוא הולך ומבקרו (שם וילא כב). לרופא שהלך לבקר שני חולים (שם, שמיני י). —ה) השתמשו הסופרים החדשים בפעל זה ביחוד לפעולת בחינת ספר ומהותו הספרותית, critiquer; kritisieren, criticise: קריטיזיערען בקר (אוצ״ש ב״ז, חלק גרמני עברי, ע׳ תקסו). אם הכסיל למלים יחקור מבלי הבין למו, ובבעס נקם יבזם ויבקר אותמו, בעבור יקראו לו חוקר ומבקר גם יחד (אד״מ, או״א, מחזה א). —מבקרי ספרים, עי׳ ערך מבקר.

—פע׳, בקר,—שבקרו אותו: אעפ״י שהוא מבוקר מבערב (תמי׳ ג ד). כשהם מבוקרין הרי הם תמידים (תוספתא פסח׳ ה ה). אין פוחתים מששה טלאים המבוקרין מלשכת הטלאים (מכי׳, פסח׳ ה). באותה שעה האיר הקב״ה את עיניהם ומצאו טליים מבוקרים (ירוש׳ ברכ׳ ד ז:).—ואמר הפיטן: לעת יבוקרו פועלי שקר, להשפט בוכוח איש וחקר (מוס׳ א ר״ה, אמן).— ובספרות החדשה במשמ׳ בחינה בטיב הספר: ספר מבוקר.

—נתפ׳, *נתבקר: רואה (יעקב) דבריו (דברי חלומותיו של יוסף) ממשמשין ובאין אמר אם נתבקרה פינקסו מה יכול אני לעשות (מד״ר בראש׳ פד) בבקר יתבקר כל דבר לאור היום (רד״ק בראשית, בקר).

---

1) כמו ואחר כל ירוק ידרוש. כך רש״י. והחדשים פרשו בקר זה במשמ׳ חשב מחשבות, פקפק. ועי׳ ערך ילע. — 2) י״א מלשון ב֫קר, לבוא בבקר בבקר. ועי׳ הערה לקמן.— 3) פרשו רוב הקדמונ׳ לבוא לראותו לכשארצה. וזה דחוק. ויש מגיהים לקטר במקום לבקר, וי״ם כי הכונה בלבקר זה וכמו״כ בלבקר בהיכלו לאחת העבודות שהיו במקדש.

*בַּקָּר[1], ש״ז, — בעל בקר, שומר בקר, רועה בקר: המוסר בהמתו לבקר (ירוש׳ ב״ק ה סג:).

ב. בקר, — בלשון ירוש׳ כמו פקר.

*בִּקֵּר, הקל אינו נהוג.

—הפעי׳, *הִבְקִיר, — הפקיר: כיון שאדם מבקיר (דבר יצא מרשותו (ירוש׳ נדר׳ ד לח ד). התקינו שיהיו מבקירין את כל השדה (שם, שקל׳ א מו.).

—הופע׳, *הוּבְקַר: ואם היה הכל מופקר (ירוש׳ מע״ש ה ה). על המובקר (מדכמע׳ שבי׳ ט ד). שדי מובקרת יום אחד (ירוש׳ פאה ו יט:).

בִּקְרָה[2], בִּיקְרָה, ש״נ, מ״ר בְּקָרוֹת, כנו׳ בִּקְרוֹתֶיךָ, בִּיקְּרוֹתֶיךָ, — שפחה, פילגש, Kebse; concubine: אהבת צדק ותשנא רשע על כן משחך אלהים אלהיך שמן ששון מחברך מר ואהלות קציעות כל בגדתיך מן היכלי שן מני שמחוך בנות מלכים בִּיקְּרוֹתֶיךָ[3] נצבה שגל לימינך בכתם אופיר (תהל׳ מה ח-י).

[1]) בער׳ בַּקַּאר a), בארמ׳ בַּקָּרָא: אנא לבקרא מסרתיה (ב״מ מב:). זמרא דבקרי (סוט׳ מח.).

[2]) משק׳ שִׁפְחָה, שִׁפְחוֹתֶיךָ, ועי׳ הערה לקמן.

[3]) — זו אחת המלים שנתחלפו בקריאתה שני הקוראים הקדמונים, בן אשר ובן נפתלי, שבן אשר היה קורא בִּיקְרוֹתֶיךָ, בית שואית ויוד חרוקה, ובן נפתלי היה קורא בִּיקְּרוֹתֶיךָ, בית חרוקה ויוד נחה נסתרה. וז״ל דה״ט: כל תבה שבמקרא כמו לישראל בישראל ליצחק ביצחק ביזרעאל ליזרעאל ליראה ביראה ביקרותיך נקודה בשוא תחת האות הראשון ונקודה אחת תחת יוד ויוצא בפה וּבקריאה. עכ״ל. ובהורית הקורא בין „החלופים אשר נמצאו בין שני המלמדים אהרן בן משה בן אשר ומשה בן נפתלי“ מנה את המלים הנזכרות חוץ מן ביקרותיך, ואמר: ובן נפתלי יחליפהו ולא ינקוד היוד ולא יוציא אותו בפה. ע״כ. וכבר העידו הקדמונים בפרוש כי כך היתה קריאתו של בן נפתלי גם בהמלה ביקרותיך. אמר ריב״ג וז״ל: (ועשו בהמלה ליקהת) כאשר עשו ביוד בנות מלכים ביקרותיך בגרסת בן נפתלי, וכן עושה בן נפתלי בכל יוד מונעת בחרק שלפניה שבא מוחל בו ר״ל שהוא מניח היוד ומטיל החרק (על) שלפניה וזהו בכמו ליראה את השם ליזרעאל ביזרעאל והדומה לזה כי הוא קורא ליראה בחרק תחת הלמד וכו׳ אבל דגשות קוף יקהת עמים ליקהת אם כדי שתחזק ההשענות עליה שלא תדמה לכף והיא הדעת בדגשות קוף ביקרותיך. ע״כ. והביא גם ראב״ע החלוף שבין בן אשר ובן נפתלי במלה זו ואמר: אין מחלוקת שהיא (המלה ביקרותיך) ביוד כתיב רק המחלוקת בין בעלי המסורת והקריאה כי הא׳ יקרא ביקרותיך על דרך בימינו (ר״ל ביוד נחה) והשני כדרך מישני עפר. ע״כ. והנה מישני נקודה מם חרוקה יוד דגושה ושוא ושין צרויה, וצריך א״כ לחשב כי ראב״ע מעיד שבן אשר היה קורא בִּיקְּרוֹתֶיךָ, או בִּיקָרוֹתֶיךָ, כמו קְעָרֹתָיו, והוא לא כמו שנרשם בדה״ט. ורד״ק כמו בדה״ט: וקריאת בן אשר הבית בשוא והיוד בחירק. וכבר תמה רא״ב: כיון שאנו סומכין על קריאת בן אשר למה נקוד בכל הספרים ביקרותיך כפי קריאת בן נפתלי בית בחירק ויוד נחה? ובאמת זה אחד מהמקומות המעטים שקריאת בן נפתלי הכריעה את הכף, והעיד ד׳ גינזבורג בהמבוא להמסורה שלו כי רק בהמשה כתבי יד מצא נקוד בן אשר בית בשוא ויוד הרוקה, ובאחד עשר היותר ראוים לסמוך עליהם מצא נקוד בן נפתלי בִּיקרותיך בית הרוקה יוד נחה. וכן כמעט כל ספרי הדפוס הקדמונים והאחרונים, רק .Mich הדפים בִּיקְּרוֹתֶיךָ על פי קריאת בן אשר, עפ״י הכלל שאנו סומכים על קריאתו, ובהרבה כ״י בקרותיך חסר יוד (K). עכ״פ, בין לבן אשר ובין לבן נפתלי, הבית היא בית השמוש, ועצם המלה היא יְקָרָה, וכבר ראית דעת ריב״ג על דגש הקוף, ורוב המדקדקים סוברים שזה דגש לתפארת הקריאה בלבד. ופינסקר (נהה״ש יב) סובר כי זה דגש קדום עתיק מלפני זמן הנקוד, לסימן לקרא בחטיפה. ופרוש ביקרותיך הוא: בהיקרות שלך, ר״ל החשובות או האהובות. כך מנחם. וריב״ג, הכבודות, וראב״ע, השפחות היקרות, ורד״ק, הנשים הכבודות. וכעין זה רוב החדשים. אבל כבר הרגישו קצת החדשים כמה מליצה זו דחוקה ולא טבעית, ולכן החליטו כי הכתוב משובש וקצתם הגיהו הגהות מתחלפות: בקורותיך (כמו בצל קורתי), בקירותיך (ר״ל בכתלי ביתך), וקצתם מחקו וקצתם הוסיפו (K. Marti: בנות מלכים ביקרות נצבו). אך בכל זה לא נצל הכתוב מזרותו. ואולם כבר סברו קצת הקדמונים כי בית ביקרותיך היא יסודית. רש״י: בנות מלכים יהיו מבקרות אותך וכו׳ ביקרותיך קוף דגוש לפי שהוא לשון בקור ואעפ״י שכתוב יוד לפניה ראיתי בנקוד רב סעדיה תיבה זו סדורה עם מי נתן למשיסה יעקוב שכתוב בו יוד והסמך מודגשת. ע״כ. וכן הביא ראב״ע פה דעת מי שאומר כי ביקרותיך הוא מגזרת בקורת. ובויקרא יט כ כתב וז״ל: יש אומרים שפרושו (של בקרת) כמו פילגש ואמרו כי כן בנות מלכים ביקרותיך. ע״כ. וזה אולי הטעם שהכריעה פה קריאת בן נפתלי נגד קריאת בן אשר שאנו סומכין עליה, מפני שהבית היא שרשית ולא שמושית. והנה ראב״ע דחה פרוש זה מפני היוד שאחרי הבית, אפס זהו הפרוש היותר נכון לפי הענין, והיותר מתישב על מליצת הכתוב, והיוד היא אולי באמת כתיב ארמי, כמו משיסה שכבר הביא רש״י בשם רב סעדיה. ואעפ״י שלא מצאתי בשאר לשונות השמיות חבר לבקרה או ביקרה במשמ׳ שפחה או פילגש, אעפי״כ הואיל ורוב המפרשים

a) بقّار

בַּקָּרָה, סמי׳ בַּקָּרֶת, ש״נ,—א) התבוננות ודרישה וחקירה לדעת מעמד דבר, Untersuchung ; inspection: כְּבַקָּרַת רעה עדרו ביום היותו בתוך צאנו נפרשות כן אבקר את צאני והצלתי אתהם מכל המקומות אשר נפצו שם ביום ענן וערפל (יחזק׳ לד יב).—ואמר הפיטן: וכל באי עולם יעברו לפניו כבני מרון כבקרת רועה עדרו מעביר צאנו תחת שבטו כן תעביר ותספור ותמנה (ונתנה תוקף, מוס׳ ר״ה).

מסכימים כי הכונה במלת ביקרותיך, לפי כל הפרושים, היא שפחות או פלגשים (ושני המושגים האלה היו קרובים לפנים, וכן בערב׳ שריה a), שפחה ופלגש) והואיל ומליצת הכתוב דורשת פה שם בלי שמוש ב לפניו, ורש״י ויש אומרים שהביא ראב״ע רואים בבית ביקרותיך ב יסודית, שרשית, יש באמת לקבל הפרוש שהביא ראב״ע לביקרותיך שר״ל השפחות, הפילגשים שלך, שהוא הפרוש היותר נאה לפי הענין, ולא היה זה כלל מהזרות בזמן ההוא שבנות מלכים, שהכונה אולי בזה נשיאי שבטים קטנים וכדומה, תהיינה הפלגשים של מלך גבור חיל. ואעפ״י שיש בערב׳ השם בַקָרה b), במשמ׳ בני ביתו של אדם, וגם בַיְקַרַה c) במשמ׳ רוב עשר וכלי בית של אדם, מ״מ מסתפני להביא את ביקרותיך ביחס עם המלים הערביות הללו. עכ״פ כשנזכר כי שרש בקר שמש בלשונות השמיות בהרבה משמעות, ושעד כה עוד לא נתברר על שום מה קראו השמיים את מין בהמת הבית הידוע בקר, אם באמת על שם הבקיעה והפתיחה באדמה כדעת קצת החכמים, או אולי על שם משמעה אחרת מהמשמעות הרבות של שרש בקר, לא יתמה בעינינו, אם שמשה אחת מצורות זה השרש כעין כנוי להמושג של פלגש, אף שאין אנו יכולים עתה לעמוד על מקורו. ואולי השם הזה, ביקרה, הוא השם העברי המקורי והעצמי לפלגש, שאין ספק בדבר כי המלה פלגש איננה שמית, וישנה גם ביונית ורומית, וקשה מאד לחשוב כי לדבר כל כך רגיל בחיים לא יצרה הלשון שם מקורי. ולא רחוק לשער כי לסבה מן הסבות נכנסה אל תוך הלשון עוד בזמן קדום המלה הזרה פילגש למושג זה ובמהרה גברה המלה הזרה על המלה האזרחית, שהוא דבר מצוי ונהוג בכל הלשונות, ונדחקה המלה האזרחית ויצאה מהשמוש הרגיל, אעפי״כ לא נשתכחה לגמרה, והשתמש בה המשורר כדי לפאר את מליצתו, כמו שאנו רואים בו נטיה לצורות זרות, כמו יפיפית, והשם שגל במקום מלכה. ואפשר שדגש הקוף הוא באמת, כדעת גינסקר, מהדגושים הקדומים שמלפני הנקוד, שהו מדגישים אות מהאותיות לרמז מה, ודגש הקוף ביקרותיך בא לרמז כי הבית היא שרשית.

a) سُرِّيَّة b) بَقَرَة c) بَيْقَرَة

—ב) ∵השתמשו קצת הסופרים החדשים במלה זו במשמ׳ עיון ומשפט על ספרים, כמו ∵בִּקֹּרֶת: תאסוף ספרים וכו׳ ותעריך לפני בכתב בקרה בלא משא פנים (שד״ל, מכתבים סט).

***בַּקְרוּת** [1], ש״נ,—מקום מעמד הבקר: ושאר כל הבהמות מכניסין אותן לבקרות (מו״ק יב.).— וקבוץ הבקר שיש לו לאדם: בקרות של אנטונינוס היתה עוברת והרביעו ממנה בקרות של רבי (מד״ר ברא׳ כח).

∵**בִּקְרִי**, ת״ז, לנק׳ ־ית, מ״ר בִּקְרִיִּים, בִּקְרִיּוֹת,—של הבִּקֶר, מטבע הבִּקֶר: דע שלכל מזל וכחו כן לכל כוכב נמצא בשוה עלייה על שתי בחינות הא׳ תקרא עלייה ערבית והשניה תקרא עלייה בוקרית וכו׳ והעליה הבוקרית היא כאשר עולה מזל או כוכב א׳ עם השמש על האופק (נחמ׳ וגע׳, דוד אוז, קכז).

∵**בְּקָרִי** [2], ת״ז, לנק׳ ־ית, מ״ר בְּקָרִיִּים, ־יות,—מטבע הבָקר: זה המין (של רעב) הידוע ברעב הבקרי וברוב יקדימהו הרעב הכלבי (קאנון ג יג ב ט).

א. **בִּקֹּרֶת** [3], מ״ר בִּקֹּרוֹת [4],—א) ש״נ, הכרזה ופרסום דבר בקהל, Veröffentlichung ; publication: ואיש כי ישכב את אשה שכבת זרע והיא שפחה נחרפת לאיש והפדה לא נפדתה או חפשה לא נתן לה בִּקֹּרֶת תהיה [5] לא יומתו כי לא חפשה (ויקר׳ יט כ), ר״ל יוכרז ויתפרסם בקהל כי לא יומתו רק מפני שלא חפשה, שהיא עודנה שפחה או חציה שפחה, ולא בת חורים.

1) בערב׳ באקור a). בארמ׳ בקרותא: לבקרותא רהט אברהם (ת״י ברא׳ יח ז).

2) משק׳ יְמָנִי, פְּרָזִי.

3) משק׳ שִׁבֹּלֶת. יותר לא נמצא במקרא פ״פ הרוקה, ובתלמוד צִפֹּרֶת, תואר נק׳ לְמִדֶּת. ועי׳ לקמן. — 4) רד״ק: שִׁבֹּלֶת מ״ר שִׁבֹּלוֹת. וכן ב״ז: כַּפֹּרֶת מ״ר כַּפֹּרוֹת.—

5) נתחבטו המפרשים הקדמונים והחדשים בפרוש מלה זו ועוד לא מצאו דבר מתקבל. כבר בעלי הגמרה לא ידעו פרושה בברור, ונחלקו בה (כרית׳ יא.) וז״ל: ביקורת תהיה מלמד שהיא לוקה יכול שניהם לוקים ת״ל תהיה היא לוקה והוא אינו לוקה ומנין דהדין ביקורת לישנא דמלקות הוא אמר ר״י תהא בקראי כדתניא גדול הדיינין מקריא (בשעת המלקות) שני מונה שלישי אומר הכהו רב אשי אומר בביקור תהיה כדתנן אין אומדין אותו אלא מכות ראויות להשתלש. ע״כ.

a) بَاقُور

—* אִגֶּרֶת בִּקֹּרֶת, כתב הכרוזה בדבר מכירת קרקעות ונכסים וכיוצא בזה בהכרזה לכל המוסיף, Veröffent-lichungs-Schrift (über eine Licitation); écrit de publication (d'une auction); anouncement of public sale: אם עשו (בית דין) אגרת בקורת אפילו מכרו שוה מנה במאתים או שוה מאתים במנה מכרן קיים (כתוב׳ יא ה). עבדים ושפחות ומטלטלין אין להם אגרת בקורת (ירוש׳ מגי׳ ד עה:). מעולם לא עשו אגרת בקורת בנהרדעא (גמ׳ סס ק:). — ב) *ת״נ, לקויה [1], gegeisselt; flagellée; whipped: אם בקורת תהיה היא (השפחה) והביא את אשמו ואם לא תהיה בקורת לא יביא את אשמו (כרית׳ יא.). — ג) בדוקה ונחפשה [2], durchsucht; fouillée; searched: ויגש המ״ד ויאמר, אומר היין מי שלא ראה הצביה שכורת, ומיד החושקים בקורת [3] לא ראה מעולם אש בנעורת (עמנ׳, מחב׳ כה). — ד) ״כמו בקור, עיון ובחינה שכלית בטיבו של דבר, באמונה וכיוצא בזה אם הוא כמו שהוא נראה לעין, וביחוד עיון ובחינה בספר ומשפט עליו אם הוא טוב או רע, Kritik; critique: הלא ככה נעשה ביקר, במחברות המאסף מאנשי אסופות בעלי בקורת ספרים חדשים לבקרים יעברו תחת שבטם, לא ישאו פני איש ולא יהדרו גבר (מאיר הלוי לעטער [4]).

ונראים הדברים כי היתה להם קבלה כי הכונה בבקרת תהיה היא: מלקות, ר״ל שתלקה השפחה. וכמו שאומר הרמב״ם בפרוש המשנה שלו בפרוש וז״ל: וקבלה בידינו ששפחה חרופה היא לוקה. ע״כ. ולא נפלגו אלא בעצם פרוש המלה, שהת״ק מפרש בקרת בקראי, ופרש״י בקריאה תהיה, שכן קורין עליה והפלה יי׳ את מכותיך, ע״כ, ורב אשי מפרש בקרת בביקור, שאומדין כמה תוכל לקבל. אבל דחק ב׳ הפרושים נראה לעין, כי בין לת״ק, אפילו אם נניח שאפשר לפרש בקרת בלשון בקראי, ובין לר״א, קשה עכ״פ למה הוציא הפסוק דוקא פה את המלקות בשם בקרת? ואין טעמו של הרמב״ם בפרוש המשנה שלו מספיק שאומר: והוציא את המלקות בלשון בקורת שאין אדם לוקה עד שבודקין אותו בגופו, וכו׳, ע״כ, כי עוד הקושיה במקומה עומדת, למה כנה דוקא פה את המלקות על שם הבדיקה ולא במקום אחר, כיון שבכל מקום היו בודקין וקורין. וכבר דחה הרמב״ן את פרושם ואמר: אין פרושם מתוק בפי. ואעפי״כ רוב הקדמונים נמשכו אחרי קבלה זו ופרשו בקרת במשמעת מלקות. רסע״ג תרגם מחדודה, ופרוש מחדודה בערב׳ הוא לקויה באופן שנעשה גופה חדודים חדודים, ר״ל סימנים מהמלקות. והביא ראב״ע בשמו שגזר בקרת מן בקר, ר״ל שתלקה ברצועה של בקר. מנחם חבר בקרת עם לא יבקר, שיעשו דרישה וחקירה, וריב״ג פרש כמו הת״ק שבגמ׳ כריתות שם: מולקה, והביא לשון רז״ל: בקרוה לי, כלומר הלקוה. ע״כ. ועוד הזכיר ריב״ג פרוש אחר, והוא שבקרת הוא מלשון הבקיר, הבקר, במשמעת הפקיר הפקר שיש במשנה, ור״ל עזובה, שלא תומת והוא „תאר לשפחה על משקל גבור ושכור כי סי׳ הנקבה נכנס על לשון הזכר והוא ע״מ למודת באמרם בת ישראל שנשאת והיא לימודת לבוא אצל אביה״. ע״כ. וכן שאר המפרשים הקדמונ׳, רש״י, רמב״ן, ואחרים, מפקפקים בין שלשת הפרושים הללו, מלקות, בקור, ופטור, וכן גם החדשים כלם, אך הודו כי כל זה דחוק ואין לעמד על עקר כונתה של מלה זו. כך גם היותר אחרון בהחדשים, K. Marti בפרושו. והנה מלה זו שלא באה אלא פעם אחת במקרא, נשארה לנו גם במשנה בדיני ממונות ושם אין ספק בעצם משמעתה, כי היתה שגורה בפיהם של בעלי התלמוד בעניני החיים של כל יום, שקראו למעשה בי״ד בדבר מכירת נכסים אגרת בקורת, כמו שמובא בפנים, והם בעצמם מסרו פרושה ואמרו: מאי איגרת ביקורת ר״י בן פזי אומר אכרזה. ועי׳ ערך אגרת. ואעפ״י שלא נתברר מקור משמעה זו להשרש בקר, אך זה הוא בעצמו עדות נאמנה שזו מלה עתיקה שהיתה שמורה אצלם במשמעה זו בעניני ממונות, ולא מלה מחודשה, כי לא יעלה על דעת מחדש להשתמש למשמעה של הכרזה במלת בקרת שאין משמעתה ידועה בעוד שיש השם הרגיל אכרזה. ואין זה זר ביותר שגזרו בזמן קדום מהשרש בקר, ששמש בלי ספק במשמעת של בקיעה ופתיחה והרחבה ואור היום, השם בקרת למושג הפרסום בקהל. והדעת נותנת שגם בקרת שבמקרא זו משמעתה, והכונה שצריך להכריז ולהודיע הדבר בקהל כי לא יומתו מפני שהפדה לא הפדתה, שלא חפשתה. ואפשר שבשעת ההכרזה והפרסום היו באמת מלקים את השפחה, ואח״כ בטל מנהג ההכרזה ונשאר רק המלקות, כמו שהוא דבר מצוי בדה״י במנהגי העמים, וזה נשאר בקבלה אצלם, מנהג המלקות, ומנהג הפרסום נשכח, ולכן רצו להכנים בהשם בקרת את משמעת המלקות ע״י מדרש מלים פחות או יותר המוני. — [1]) עפ״י פרושו של רבנ שם ושאר המפרשים הקדמונים. — [2]) עפ״י פרושו של רב אשי שם. — [3]) יש לפקפק בנקוד מלה זו, כי אולי צריך לנקדה בקֻרת, והתכון עמנואל לחרוז עם שכֻרת, מלשון ושכֻרת ולא מיין. אך יותר קרוב שחרז בקורת עם נעֹרֶת, וצריך א״כ לקרא בקֹרֶת, והוא ת״נ כדעת הקדמו׳ ואולי גם שכורת צריך לנקד שכורת, ת״נ מן שכור. וכונת הבית הזה ומשמעת בקורת פה אנו ״לומדים מהבית של הי״א: אומר היין אני אנובב הבתולות, ואתנם ביד החושקים בעדר הרחלות, ואשים כל הנסתרות מגולות. וגם פה כונת ומיד החושקים בקורת, שידי החושקים מבקרות וממשמשות בכל מקום. — [4]) זה אחד השמות מדור ההשכלה ההוא, שלא זכו להתפרסם בקרב הדורות הבאים אחריהם, וזכות המלה היפה בקרת תעמד לו להזכר בדה״י של לשוננו. כי אינני יודע אם קודם לו השתמש אדם בבקרת במשמעה זו, ואולי היה הוא

בכוה״ע תקפו). ואני בהוציאי לאור בחמלת ה׳ עלי חלק ראשון מספרי זה הכולל חלק אזיא בקורת אותה נפשי כי קויתי לשמוע מפי נבוני עמנו המשכילים על דבר משפט פעלי (ש׳ בלוך, הקד׳ שבי״ע ג׳, שנת תקפ״ת). אשר יכבדני בבקורת השיר (מא״ג, דביר ב, מכתב יד, שנת תקל״ג). מי יכלכל בקורת עזה כזאת (שס). על כן לא ישקל השומע דברים שבע״פ במאזני הבקורת (הוא, הקד׳ קרית ספר, שנת תקלה). אמרתי אני אחכמה אבדיל התבן מהבר, משפט כזב אורה ולימוד על לימוד אחבר, אכן בטרם יקבצו יחד ורוח הבקורת ישאם ארורים ילדי השפק (ציון, חשון תרא). ראיתי כי תתהלל שיש לך בקרת על ספרי מהחל ועד כלה וכו׳ לכן הנני נותן לך רשות ואף מבקש ממך שתוציא לאור כל הבקרת שלך (ריב״ל, שנת תר״ב, באר יצחק). שאלת הבקורת או קריטיקא החדשה החודרת גם במכתבי קדשינו (כרם חמד, שנת תר״י, אג׳ יט). להראותך דבר נפלא מה שמצאה עין בקרת שלי (אליעזר ליפל, שם תרי״א, 83). וכן תאורנה מחשבותיו בכל בקורת ומחקר בעניני הדת (יש״ר, הקד׳ ערך מליס, תרי״ז). עוד שחל בחוץ אריים בדרך, הם המבקרים המחקרים אל כל חקר, לבור טוב מרע אמת משקר, הם חי יתפשוני ובחזקה יוליכו לעמד למשפט אל כס הבקֹרֶת, שם שופטים נעלמים אלי ישיחו (ל״ג, הבלת בכורים, תרי״ז). במאמר אחד ממני אשר יודפס במהרה נמצא גם בקרת קטנה וקצרה מדברת בגנותו של הספר הזה (הוא, אגרות, יד, שנת תר״ח). בלשונות העמים נראה הבקרת פרושה

כשחר על ההרים והחזיקו שבעה מבקרים בכנף מחבר אחד לנתח את ספרו לנתחים ולא יניחו דבר גדול או קטן אשר לא יעבירו תחת שבט הבקרת (המליץ, תרכ״ב כה). בקרת ספרים (אה״ו, המגיד, תרכ״ז יח, שם המאמר). מהצעה ההיא (של המחברים על המבקרים) נוכחתי כמה פעמים למרות רוחנו כי אין מקום לבקרת בספרותנו (ש״י אברמ׳, עין משפט, תרכ״ח). אינה דומה בקרת לבקרת וכו׳ יש בקרת ישרה ויש בקרת חצופה (המגיד, תרכ״ח). —ה) ״ובכלל בדיקה ותפוש: משפט הבקורת אשר על שכם שני אצילי הארץ המיועדים לבקר כל עלילות מצעדי הקיסר (ש״ב, שבי״ע ג, חיגה). נבול יבולו גם המה גם השופטים בהמון בקורת אין קץ טרם יוציאו לאמת משפט (מא״ג, דביר ב א). —ו) ״בדיקת הרשות בספרים אם אין בהם דבר אסור, Censur ; censure ; censorship: נתיסד חק הבקרת על ספרים (מא״ג דביר, מכתב לפירסט). הצענזאר בבקורתו הקשה מרפה את ידי גם מאת חמחברת הזאת (הוא, שם ב ח). —ז) ״כמו בקור, ביאה לראות אדם ולשאל בשלומו ולברכו: ומה טוב מנהג ירושלם תוב״ב אם בקרת תהיה לכבוד חתן או אבי הבן הוא כמו רגע כניסה ויציאה דוקא (שערי תשו׳, או״ת סי׳ רפז).

ב.*בִּקֹּרֶת, — כמו בְּקֻרוֹת: בהמה שתבעה זכר (במועד) אין מרביעין אותה אבל מורידין אותה לביקורת ר״י אומר חמורה שתובעת זכר מרביעין אותה שלא תצין ושאר כל הבהמה מורידין אותה לביקורת (תוספתא מו״ק ב יא). אין מרביעין את הבהמה במועד אבל מוליכין אותה לבקורת וכו׳ ושאר כל הבהמה מוליכין אותה לבקורת (ירוש׳ פסח׳ ד לא:). בקורת של אנטונינוס היתה עוברת והרביעו של בית רבי ממנה שוורין ויש מהן שילדו עכשיו ויש שילדו לאחר זמן (שם ניד׳ א מט:).

בִּקֵּשׁ[1]), פ״י, ובנטיות שהגוף בשוא הוקלה עפי״ד ואמרוה רפויה, בִקְשׁוּ, וזולתי בצווי שהיא דגושה גם בהיותה שואית, בַּקְּשׁוּ, —א) השתדל למצא, חפש, suchen ; chercher ; to seek: וישאלהו האיש לאמר מה תְּבַקֵּשׁ ויאמר את אחי אנכי מְבַקֵּשׁ הגידה נא לי

באמת הראשון בזה, אחרי שקבע בן זאב למשמעה זו את השם בקור, כמו שהבאנו במקומו. אחריו החזיקו בה בעל שבי״ע ומא״ג, והאצילו כחם הספרותי עליה, ואחריהם שאר הסופרים. וכבר קרא תגר על השמוש בבקרת במשמעה זו המדקדק והמשורר אד״מ בן־חיים בהצופה להמגיד יח כסלו תרכ״ט, וטען כי הניחו הסופרים החדשים את המלה בקרת על דבר שאינו מענינו, כי שרש בקר לא הונח כלל בעברית לענין הבדיקה וההבחנה בדבר מפשט, ואעפ״י שהוא בעצמו כבר השתמש בשרש זה במשמעה זו, כמו שהובא בשמו למעלה בפעל בקר, ואפילו בהשם בקרת בעצמו השתמש באגרתו „בקרת תהיה" על ספר בן אבויה, התנצל בדברי יש״ר מקנדיה באילים שאמר: „אני נוהג את צאני אחר מדבר ההמוני". אך מה כחן של טענות דקדוקיות, ואפילו של מדקדק ומשורר כאחד, נגד הנחה יפה בלשון, וגם אלמלא לא השׁ ח״ז סלונימסקי בהמגיד שנה ההיא להפך בזכותה של בקרת זו לא היתה קריאת תגרו של אד״מ מונעת את מלה זו מהתאזרח בלשוננו.

1) כן בכנע׳ בערב׳ בחת a), במנד׳ בכש, בעבר,

a) بحث

איפה הם רֹעים (בראש' לז טו-טז). והנה ברק רדף את סיסרא ותצא יעל לקראתו ותאמר לו לך ואראך את האיש אשר אתה מְבַקֵּשׁ (שופט' ד כב). כל מְבַקְשֶׁיהָ לא ייעפו בחדשה ימצאונה (ירמ' ב כד). האדון אשר אתם מְבַקְשִׁים (מלאכ' ג א). בִּקֵּשׁ יי' לו איש כלבבו ויצוהו יי' לנגיד על עמו (ש"א יג יד). ואשר לא בִקְשׁוּ[1] את יי' ולא דרשהו (צפנ' א ו). על משכבי בלילות בִּקַּשְׁתִּי את שאהבה נפשי בִּקַּשְׁתִּיו ולא מצאתיו (שה"ש ג א). ורדפה את מאהביה ולא תשיג אתם וּבִקְשָׁתַם ולא תמצא (הוש' ב ט). וחזרתי על כל תלמידיו ו ב ק ש ת י לי חבר ולא מצאתי (מנח' יח.). נמצאו האתנות אשר הלכת לְבַקֵּשׁ (ש"א י ב). ונואש ממני שאול לְבַקְשֵׁנִי[2] עוד בכל גבול ישראל (שם כז א). חי יי' אלהיך אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדני לְבַקֶּשְׁךָ ואמרו אין (מ"א יח י). קח נא אתך את אחד מהנערים וקום לך בַּקֵּשׁ את האתנת (ש"א ט ג). כשה אבד בַּקֵּשׁ עבדך (תהל' קיט קעו). ויאמר שאול לעבדיו בַּקְּשׁוּ לי אשת בעלת אוב (ש"א כח ז). שוטטו בחוצות ירושלם וראו נא ודעו וּבַקְּשׁוּ ברחובותיה אם תמצאו איש אם יש עשה משפט (ירמ' ה א). בַּקְּשׁוּ את יי' כל ענוי הארץ (צפנ' ב ג). לך אמר לבי בַּקְּשׁוּ פני (תהל' כז ח). בַּקְּשׁוּ פניו תמיד (דהי"א טז יא). לא אמרתי לזרע יעקב תהו בַּקְּשׁוּנִי (ישע' מה יט). בתי הלא אֲבַקֶּשׁ לך מנוח אשר ייטב לך (רות ג א). את האבדת אֲבַקֵּשׁ ואת הנדחת אשיב (יחזק' לד טז). אקומה נא ואסובבה בעיר בשוקים וברחבות אֲבַקְשָׁה את שאהבה נפשי (שה"ש ג ב). תְּבַקְשֵׁם ולא תמצאם אנשי מצתך (ישע' מא יב). אם תְּבַקְשֶׁנָּה ככסף וכמטמנים תחפשנה (משלי ב ד). אנה הלך דודך היפה בנשים אנה פנה דודך וּנְבַקְשֶׁנּוּ עמך (שה"ש ו א). יְבַקְשׁוּ איש ידע מנגן (ש"א טז טז). ילכו נא וִיבַקְשׁוּ את אדניך (מ"ב ב טז). וַיְבַקְשׁוּ הרדפים בכל הדרך ולא מצאו (יהוש' ב כב). וַיְבַקְשׁוּ נערה יפה בכל גבול ישראל (מ"א א ג). וַיְבַקְשֻׁהוּ ולא נמצא (ש"א י כא).—ואמר בן סירא: בני אם לא תרוץ לא תגיע ואם לא ת ב ק ש לא תמצא (ב"ס גני' יא י).—ועם לְ אחריו: כי תְבַקֵּשׁ לעוני ולחטאתי תדרוש (איוב י ו).—ו ב ק ש פני פלוני, השתדל לראותו, להפיק רצון ממנו: וכל הארץ מְבַקְשִׁים את פני שלמה לשמע את חכמתו (מ"א י כד). רבים מְבַקְשִׁים פני מושל (משלי כט כו).—ו ב ק ש את נפש פלוני, השתדל להמיתו: לך שב מצרים כי מתו כל האנשים הַמְבַקְשִׁים את נפשך (שמות ד יט). מה עוני ומה חטאתי לפני אביך כי מְבַקֵּשׁ את נפשי (ש"א כ א). אל תירא כי אשר יְבַקֵּשׁ את נפשי יְבַקֵּשׁ את נפשך (שם כב כג). לשוא תתיפי מאסו בך עגבים נפשך יְבַקֵּשׁוּ (ירמ' ד ל).—וכן ב ק ש רעת פלוני: והוא לא אויב לו ולא מְבַקֵּשׁ רעתו (במדב' לה כג). למה תשמע את דברי אדם לאמר הנה דוד מְבַקֵּשׁ רעתך (ש"א כד י).—ב) רצה, חפץ, היה בדעתו לעשות דבר, to vish to ; vouloir ; begehren :

וּבִקַּשְׁתֶּם גם כהנה (במדב' טז י).—ועם פעל אחריו: וַיְבַקֵּשׁ (יוסף) לבכות ויבא החדרה ויבך שמה (בראש' מג ל). וישמע פרעה את הדבר הזה וַיְבַקֵּשׁ להרג את משה (שמות ב טו). וסקלתו (את המסית לעבודה זרה) באבנים ומת כי בִקֵּשׁ להדיחך מעל יי' אלהיך (דבר' יג יא). ומן המעברות אשר בִּקֵּשׁ יונתן לעבר על מצב פלשתים (ש"א יד ד). שני סריסי המלך משמרי הסף אשר בִּקְשׁוּ לשלח יד במלך אחשורוש (אסתר ו ב). ויגד יהונתן לדוד לאמר מְבַקֵּשׁ שאול אבי להמיתך (ש"א יט ב). אתה מְבַקֵּשׁ להמית עיר ואם בישראל (ש"ב כ יט). וַיְבַקֵּשׁ המן להשמיד את כל היהודים (אסת' ג ו). פעם אחת חלה ר' מאיר ו ב י ק ש נ ו לעשות לו (יין ושמן) ולא הניחנו (תוספתא שבת יב יב). אם ראית צדיק יוצא לדרך ואתה מ ב ק ש לצאת לאותה דרך הקדם על ידיו שלשת ימים (שם ע"ז א יז). אף בגבולין ב ק ש ו לקרות כן (ברכ' יב.). ואבן ש ב ק ש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל (שם נד.). פעם אחת קרא ו ב ק ש להטות (שבת יב:). כרם רבעי היה לו לר"א במזרח לוד בצד כפר טבי ו ב ק ש להפקירו לעניים (ביצ' ה:). נטלו אחת מהן והטילוה לים ועדיין לא נח הים מזעפו ב ק ש ו להטיל את חברתה (יומא לח.). שנים שיושבין בחצר ו ב י ק ש אחד מהם לעשות רופא (ב"ב כא.). ומעשה באחד ש ב י ק ש להשתין מים ולא השתין ונמצא כריסו צבה (בכור' מד:). פגעתי באדומין ו ב ק ש ת י לזנבן (מד"ר בראש' עד). בשעה שהצדיקים יושבין בשלוה וכו' ו מ ב ק ש י ן לישב בשלוה וכו' יעקב אבינו ע"ה ש ב ק ש לישב בשלוה וכו' (שם פד). השערים נפתחים בכל שעה וכל מ ש מ ב ק ש ליכנס יכנס (שם שמות יט). והבירו אומר לו אדם ששלט על מלאכת המשכן אין אתה מ ב ק ש שיהא עשיר (שם נא). אמרו לנשים מ ב ק ש ו ת אתן לכך (שם תיכ', על אלה). כ ש ב י ק ש (הקב"ה) קרע הים

בעצמה דומה עוד חפש. — [1]) בהרבה ספרים קוף דגושה. וכן Mich. והעיד מ"ש כי בספרים כ"י קוף רפויה. — [2]) ועוד קצת ספרים קוף דגושה. Mich.

לפני ישראל וכשביקש עשהו ים (תנח' כוכר, בשלח כ). פרה שהיו מבקשין להכניסה למקולין ולא היתה מבקשת ליכנס (שם, וישב טו). למולייר של זהב בקש מים חמים הוא מוציא מתוכו בקש צונן מוציא מתוכו בקש גחלים מוציא מתוכו (שם, וירא כ). לתינוק שסרח ולקה ברצועה כשמבקשין להפחידו מזכירין לו הרצועה (שם, שלח יח).—ג) עם מ אחריו, בקש דבר מפלוני, אמר לו שרצונו שפלוני יתן לו הדבר, או יעשהו לו, bitten; prier; to demand: הכפירים שאגים לטרף ולבקש מאל אכלם (תהל' קד כא). ויאמרו נשיב ומהם לא נבקש (נחמ' ה כ).— ובלי מ: ועם זה לחם הפחה לא בקשתי (נחמ' ה יח).— ובקש מפלוני על דבר, ר"ל בקש ממנו חסד להדבר: והמן עמד לבקש על נפשו מאסתר המלכה (אסת' ז ז). לבוא אל המלך להתחנן לו ולבקש מלפניו על עמה (שם ד ח).—ובקש מיד פלוני, דרש ותבע, fordern réclamer; to reclam: טרפה לא הבאתי אליך אנכי אחטאנה מידי תבקשנה (בראש' לא לט). אנכי אערבנו מידי תבקשנו (שם מג ט). כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמס חצרי (ישע' א יב).—בקש דם פלוני מן, תבע ממנו כפרת דמו של פלוני, רצה להנקם בו: ועתה הלוא אבקש את דמו מידכם ובערתי אתכם מן הארץ (ש"ב ד יא). הוא רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש (יחזק' ג יח).

— פע', בקש, תבקשו, — שבקשו אותו: בימים ההם ובעת ההיא נאם יי' יבקש את עון ישראל ואיננו (ירמי' נ כ). ויבקש הדבר וימצא (אסת' ב כג). בלהות אתנך ואינך ותבקשי[1]) ולא תמצאי עוד לעולם (יחזק' כו כא). ועמד (ירמיהו) על שפת הירדן וקרא בן עמרם בן עמרם עמוד הגיע הזמן שאתה מבוקש לפני הקב"ה אמר לו מה היום מיומים שאני מבוקש לפני הקב"ה (מד"ר איכה, פתיח'). שיתבונן וידע כי הוא מחובר על שלמות וכי הוא המבוקש מן האדם (מלמד התלמ', חיי שרה). טרחו הקדמונים לקיים במה שיבוקש קיומו (מו"נ א עא). שיבוקש בו תכלית אחת (שם ב יח). אותם שהם מן הדברים העלולים והמתהפכים הוא המבוקש אצלנו הנה (תגמ' הנפש א א). הכונה המבוקשת בכל החכמות כולן דעת היות השם נמצא (מלמ' התלמ', ויקרא). והיה

[1]) כך תיו בחטף ברוב הספרים (רד"ק), כמו וישקד, וכדומה. והעיד מ"ש כי מצא במקצת ספרים התיו שוא לבד. וכן בקצת כ"י, ובקצתם רק דגושה (Mich.).

זה מכלל השירים המבוקשים הנקראים קדש קדשים (ידע' הבדרשי, ספ' הפרדס). — ועם ל אחריו: אמנם המבוקש לו (להחכם) שירגיש ויתעורר על קצו (מלמ' התלמ', לחג השבוע'), ר"ל הרצוי לו, הדרוש לו. —*מבקש, ש"ז, עי' ערך מבקש.

— נתפ', *נתבקש, — א) שבקשו וחפשו אותו: אין בן דוד בא עד שיתבקש דג לחולה ולא ימצא (סנה' צח.). נגזרה גזירה על ר"ג להריגה בא אדון אחד ועמד בבית המדרש ואמר בעל החוטם מתבקש בעל החוטם מתבקש (תענ' כט.). הלך ירמיה למערת המכפלה ואמר לאבות העולם עמדו הגיע הזמן שאתם מתבקשין לפני הקב"ה (מד"ר איכה, פתי'). — ב דבר מתבקש, שהכל מבקשים, שאפשר לבקש ולמצוא: מה אבידה האמורה למעלה אבידה המתבקשת אף אבידה האמורה כאן אבידה המתבקשת (תוספתא סנה' יג ט). אמר לה הקב"ה (לכנ"י) בתי את שואלת דבר שפעמים מתבקש ופעמים אינו מתבקש אבל אני אהיה לך דבר המתבקש לעולם (תענ' ד.). — ג) נשאל, שאלו לדעת איך הוא הדבר: בשעת הסכנה נתבקשה[1]) הלכה זו הרי שיצתה מראשון בגט ומשני במיאון מהו שתחזור לראשון (יבמ' קח:). נתבקשה להם סתם מהו (הלכ' פסוק' 70, ועוד). — ד) פלוני התבקש אצל פלוני, רצה שיבקשהו: אמר ר' יוחנן אם קבלך חברך בעדשים תחלה וקבלתו בבשר עד עכשיו הוא מתבקש אצלך למה שהוא גמל עליך תחלה (ילק' משלי יז). — ה) היה רצוי ל, נצרך ל: שיש שעה שיאמר אדם לחבירו הי לך רומי הרשעה היא וכל אשר בה בפרוטה אחת ויאמר לו אין מתבקשת לי (סיפ' רב' ה). — ו) בעניני מסחר, *סחורה המתבקשת, שיש עליה בקוש: ונקנה מן הסחורות המתבקשות בארצנו ותרויח בהן ממון גדול (מעשה ירוש').

בקשה, ש"נ, מ"ר בקשות, — א) מה שאדם מבקש כי יעשה ויתן לו, Begehren; démande; desire: ויאמר המלך לאסתר במשתה היין מה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש ותען אסתר ותאמר שאלתי ובקשתי אם מצאתי חן בעיני המלך וכו' יבוא המלך והמן אל המשתה אשר אעשה (אסת' ה ו-ח). ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש ותען אסתר המלכה ותאמר אם מצאתי חן בעיניך המלך

— [1]) תרגום הפעל בעה שמשמש בארמית לענין זה.

ואם על המלך טוב תנתן לי נפשי בשאלתי ועמי בְּבַקָּשָׁתִי (שם ז ב-ג). ויתן לו המלך כיד יי' אלהיו עליו כל בַּקָּשָׁתוֹ (עזרא ז ו). אין נא אלא לשון ב ק ש ה (ברכ' ט.). (האומרת לבעלה) שמים ביני לבינך (ר"ל שידעה שלא תהיה עמו) יעשו דרך ב ק ש ה (נדר' יא יב). — ודרך הלשון לומר בְּבַקָּשָׁה ממך עשה דבר פלוני: אמר ליה הקב"ה למשה ב ב ק ש ה ממך לך ואמור להם לישראל ב ב ק ש ה מכם שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב (ברכ' ט.). לאדם שהיה חבוש בבית האסורים והיו אומרים לו בני אדם מוציאין אותך למחר מבית האסורין ונותנין לך ממון הרבה ואמר להם ב ב ק ש ה מכם הוציאוני היום ואיני מבקש כלום (שם:). אמר לו (יהושע לעכן) ב ב ק ש ה ממך אל תוציא לעז על הגורלות (סנהד' מג:). ב ב ק ש ה ממך הצילני נא מידו (מד"ר ברא' עה). נכנסו כל ישראל אצל משה אמרו לו ב ב ק ש ה ממך האכילנו מפסחך (שם שמות יט). ב ב ק ש ה ממך עמוד לי בזה הנסיון (רש"י ברא' כב ג). — ב) *הצעת חקירה פלסופית שמוכיחים אמתתה במו"מ וראויות מופתיות, These: והגיעו אל ב ק ש ה עצומה (מו"נ א ע). וכשיתאמתו אלינו אלו השלש ב ק ש ו ת הנכבדות העצומות במופת אמתי (מציאות האל, ושהוא אחד, ושהוא בלתי מגשם) נשוב אח"כ לחידוש העולם (שם עא). וכל שכן בהיות המופתים ההם הפלסופיות על אלו השלש ב ק ש ו ת נלקחות מטבע המציאות הנראה (שם). ואלו ההקדמות הפלסופיות אשר אומר לך בקצרה למופת על שלשת ה ב ק ש ו ת האלה ר"ל מציאות השם ואחדותו והרחקת הגשמות (שם). ויגיע האמת השלם באלה השלש ב ק ש ו ת ממציאות האל (ר"י אברבנל, מפע' ה' ט א). הרב עזב דרכי המדברים שעשו מופתיהם ב ב ק ש ו ת ההנה נבנים על דעת החדוש (שם). ועשיית מופתיהן על אותן ה ב ק ש ו ת עצמן נבנו על דעת הקדמות (שם). ד' ה ב ק ש ו ת הנודעות של הפלסוף קנט (ציון תרא, 70).

ב"ר, כ"ת: בן רבי, בית רבם: תינוקות של ב"ר.

א. **בַּר**[1]), ש"ז, מ"ר בָּרִים, כנוי בְּרִי, בָּרְיו, — כמו בֵּן, Sohn; fils; son: דברי למואל מלך משא אשר יסרתו אמו מה בְּרִי ומה בַּר בטני ומה בַּר נדרי (משלי לא א-ב). — ומ"ר: בחמשה דברים אב זוכה לבָרָיו בבני איתן תזכה בחמשה דבריו (מגן ליוה"כ). דעה יש חד במוסרים אשר הוא כאב להם והמה לו כְּבָרִים (מנחם מלונזנו, דרך חיים). ועי' ב. בַּר. — ויתחבר עם קצת שמות, כמו בֵּן, או בעל: ב ר א ג ד ה (מד"ר ברא' פא), בעל אגדה. בר אוז, בר דעת, בר מצוה וכו'.

ב. **בַּר**[1]), ת"ז, לנק' בָּרָה, מ"ר בָּרִים, בָּרוֹת, — א) מי שהוא טהור, זך, נוצץ, lauter; claire; clear: מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה בָּרָה כחמה (שה"ש ו י). — ובהשאלה במוסריות, ישר, בלי עולה: ותאמר זך לקחי ובַר הייתי בעיניך (איוב יא ד). פקודי יי' ישרים משמחי לב מצות יי' בָּרָה מאירת עינים (תהל' יט ט). — ובר הלב: אך טוב לישראל אלהים לְבָרֵי לבב (תהל' עג א). — ובמשמ' אהובה, חביבה, נעימה: אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה בָּרָה היא ליולדתה (שה"ש ו ט). — ב) *בַּר בדבר, מי שיודע דבר מהדברים על בוריו, Fachmann; spécialiste; specialist: זה היה מעשה (שנטעו כרם בערבוביה ופקפקו אם הוא ראוי לשם כרם או אין) ובאו ושאלו את ר"ג א"ל צאו ושאלו את יוסי בן גלאי שהוא בר ובקי בהלכות הכרם יצאו ושאלוהו אמר להן אם יש בו לכוין שתים כנגד שלש ה"ז כרם ואם לאו אינו כרם (תוספתא כלא' ג ו, בש"ס וילנא).

ג. **בַּר**[2]), בָּר, ש"ז, — שם כללי למיני הדגן, לחטה וכדומה, בפרט כשנדוש, Getreide; blé; corn: ויקבצו את כל אכל השנים הטבות הבאת האלה ויצברו-בָר תחת יד פרעה (ברא' מא לה). ויצבר יוסף בָּר כחול הים הרבה מאד (שם מט). וימלאו את כליהם בָּר (שם מב כה). יען בושסכם על דל ומשאת בַּר תקחו ממנו (עמו' ה יא). מתי יעבר החדש ונשבירה שבר והשבת ונפתחה בָּר (שם ח ה). ומפל בַּר נשביר (שם ו). ומלאו הגרנות בָּר והשיקו היקבים תרוש ויצהר (יואל ב כד). מנע בָּר יקבהו לאום וברכה לראש משביר (משלי יא

---

[1]) כך בארמ' וסור' בַּר, בְּרָא, במקום בֵּן בעבר', וכן היה כנראה דרך הלשון במדינתו של ל מ ו א ל מלך. ונטייתו כנטיית השם בֵּן.

[1]) בערב' בּר, בארא) צדיק, חסיד, נקי בלי עון. ועי' שרש ברר. והנה יש מפרשים נשקו בַר (תהל' ב יד) במשמעה זו, ר"ל את הצדיק, החסיד. וי"מ בַּר זה כמו א. בַּר, במשמ' בֵּן. וי"א כי הכתוב משובש, וסוברים כי בר הוא קטע ממלה שלמה אחרת, כמו ברעדה, וכיוצא בזה (ZDMG, 58,865).

[2]) בערב' בּר (b) חטה, דגן.

a) بِرٌّ بَارٌّ (b بُرٌّ

כו). יהי פסת בַּר[1]) בארץ בראש הרים ירעש כלבנון פריו (תהל' עב יו). — ובהרחבה גם להקמה בשדה: לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בָר (שם סה יד). — ומשל, מה לתבן את הַבָּר, מה לפסלת עם גוף האכל, מה לדבר גרוע עם דבר חשוב: הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת מה לתבן את הַבָּר נאם יי' (ירמ' כג כח).

ד·בַּר[2]), בָּר, ש"ז, — א) שדה פתוח, מחוץ למקום המושב, d. freie Feld; champs; field: יחלמו בניהם ירבו בַּבָּר יצאו ולא שבו למו (איוב לט ד). — ואמר המליץ: (הימים היו לי) ימי האפרות היוצא אך יצא מקלפתו, קו אור נבקע לי וארא כי קרוב יומי לצאת בבר לבקש לי זרעונים (יל"ג, הקד' הוי אח). — שור בר, ר"ל מדברי, הפך מן ביתי: שור בר מין בהמה (כלא' ח ו). כוי זה איל הבר (חול' פ.). חזיר של בר (ירוש' שבת יד יד:). — ב) *הצד החיצון של דבר[3]), das Äussere; l'extérieur; exterior: תוך ובר (מכי' בוא, פסח' ו). כל תלמיד חכם שאין תוכו כברו אינו ת"ח (יומא עב:). שרוצים להראות להעולם שהם הסידים ואין תוכם כברם (רעמב"ע סוט' ג ד).

·בַּר מִינַּן, בארמ' חוץ ממנו, — א) דבור ישתמשו בו בעין סגולה, במשמ' לא עליכם, לא עלינו: ואם בר מינן אמות תהא מיתתי כפרה על כל חטאתי (מעב' יבק, ודוי). — ב) ·כנוי למת: זה המנהג ראיתי שכל אבל קודם ששלמו שבעת ימי אבלו יוצא לחוץ בלוית מת אחר אם ימות לבר מינן קרובו ואחר כך חוזר ויושב באבילותו בביתו (שבלי הלקט, שמח' לז). פעם אחת היה בר מינן בעוה"ר בערב פסח ואמה"ש שאסורים כל העם לסעוד עד שהוציאו את המת לבית הקברות (מהרי"ל, כדיק' תמן).

·בַּר מִצְוָה, — בן מצוה, מי שחיב במצוות, ובפרט כנוי לנער יהודי שהגיע לשנת השלש=עשרה, שמאז הוא נחשב בוגר וחיב בכל מצוות הדת היהודית: מי שנולד באדר ונעשה בר מצוה בשנת העיבור אינו נעשה בר מצוה עד אדר השני (תשו' מהר"י מינץ טו).

— [1]) י"מ במשמ' בֹּר, צדק (ריב"ג).
[2]) בערב' בריה a) מדבר, ברי b) מדברי. — [3]) בערב' בראני c) חיצוני.

a) بَرِّيَّة b) بَرِّي c) بَرَّانِي

בֹּר[1]), וגם בּוֹר, ש"ז, — א) תכונת וסגולת דבר בַּר, טהור, Reinheit; purité; purity: יגמלני יי' כצדקתי כבֹר ידי ישיב לי (ש"ב כב כא). ימלט אי נקי ונמלט בבֹר כפיך (איוב כב ל). — ואמר המשורר: זרע מבור וצדק בת וקוצר תהיה חומר (רמב"ע, תרשיש ח). — וככנ' בֹּרִי: וישב יי' לי כצדקתי כבֹרִי[2]) לנגד עיניו (ש"ב כב כה). — ואמר החכם: שנפש האדם הדברנית היא העולה למעלה השבה אל יסודה לקלותה ובורה וזכות עצמה (תרגום הפרסים לריב"ג). — ב) כמו בֹּרית, דבר שמטהרים בו את הידים, למשל אפר של קצת צמחים, וכיוצא בזה: אם התרחצתי במו שלג והזכותי בבֹר[3]) כפי אז בשחת תטבלני (איוב ט ל-לא). — ולדבר שמטהרים בו את הידים: ואצרף כבֹר[4]) סיגיך ואסירה כל בדיליך (ישע' א כה).

בָּרָא, פ"י, עבר בָּרָאתָ, עת' אֶבְרָא, יִבְרָא, צווי בְּרָא, מקור בְּרֹא, — עשה דבר שלא היה במציאות מקודם, schaffen; créer; to create: בראשית בָּרָא אלהים את השמים ואת הארץ (בראש' א א). שאו מרום עיניכם וראו מי בָרָא אלה (ישע' מ כו). עד מתי תתחמקין הבת השובבה כי בָרָא יי' חדשה בארץ נקבה תסובב גבר (ירמ' לא כב). שני יצרים ברא הקב"ה א' יצר טוב ואחד יצר רע (ברכ' סא.). ברוך שלא חיסר מעולמו כלום וברא בו בריות טובות (ר"ה יא.). בשעה שברא הקב"ה את הים היה מרחיב והולך עד שגער בו הקב"ה (חגי' יב.). הן אנכי בָרָאתִי חרש נפח באש פחם ומוציא כלי למעשהו ואנכי בָרָאתִי משחית לחבל (ישע' נד יו). על מה שוא בָרָאתָ כל בני אדם (תהל' פט מח). כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה (ישע' סה יז). כי הנני בורא את ירושלם גילה ועמה משוש (שם יח). ואם בריאה יִבְרָא יי' ופצתה האדמה את פיה (במדב' יו ל). וַיִּבְרָא אלהים את התנינם הגדלים (בראש' א כא). — ומקור: ביום בְּרֹא אלהים אדם על הארץ (בראש' ה א). — ועם ת בסוף: בתחלה עלה במחשבה לבראת ב' (ברכ' סא.). בשעה שביקש הקב"ה לבראות את האדם (סנה' לח:). — ולצווי: לב טהור בְּרָא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי (תהל' נא יב). — ועם כנוי: זכר ונקבה בְּרָאָם (בראש' ה ב). כל הנקרא בשמי ולכבודי בְּרָאתִיו

[1]) עי' הערה לב.בַּר. — [2]) י"מ כי נשתבש במקום כבֹר ידי. — [3]) מ"ש: במקצת ספרים שתי המלות מלאות ואו וחילופים יש. ע"כ. — [4]) הסכימו המפרשים שהוא כמו כְּבֹר. אך י"ג כבר, ר"ל בבור הצורף.

יצרתיו אף עשיתיו (ישע׳ מג ז). צפון וימין אתה בְרָאתָם (תהל׳ פט יג).

— נפע׳, נִבְרָא, נִבְרְאוּ, נִבְרֵאת, יִבָּרְאוּ, -רֵאוּן, הִבָּרֵא, *הִבָּרְאוֹת, *לְבָּרְאוֹת, ליבראות, הִבָּרַאֲךָ, הִבָּרְאָם, — שבראו אותו: ועם נִבְרָא יהלל יה (תהל׳ קכ יט). נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא עכשיו שנברא יפשפש במעשיו (ערוב׳ יג:). מציון נברא העולם (יומא נד:). נגד כל עמך אעשה נפלאת אשר לא נִבְרְאוּ בכל הארץ ובכל הגוים (שמות לד י). עתה נִבְרְאוּ ולא מאז ולפני יום ולא שמעתם (ישע׳ מח ז). יהללו את שם יי׳ כי הוא צוה ונִבְרָאוּ (תהל׳ קמח ה). י׳ דברים נבראו בערב שבת בין השמשות (אבות ה ו). לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומית שבלב (ברכ׳ נט). שמים נבראו תחלה ואח״כ נבראת הארץ (חגי׳ יב.). נ׳ שערי בינה נבראו בעולם (ר״ה כא:). זה ממקום שנברא וזו ממקום שנבראת (נדה לא:). תשלח רוחך יִבָּרֵאוּן ותחדש פני אדמה (תהל׳ קד ל). ויקרא את שמם אדם ביום הִבָּרְאָם (ברא׳ ה ב). אלה תולדות השמים והארץ בְּהִבָּרְאָם (שם ב ד).—ומקור *הִבָּרְאוֹת: והלא במאמר אחד יכול להבראות (אבות ה א). שני דברים עלו במחשבה ליבראות בע״ש ולא נבראו עד מוצאי שבת (פסח׳ נד.).

ברא[1], קל לא נהוג.

—הפע׳, הבריא,— א) פ״י, עשה בָּרִיא, fett machen ; rendre gras ; to fatten: ותכבד את בניך ממני להבריאכם מראשית כל מנחת ישראל (ש״א ב כט).— ב) פ״ע, במשמעת *נעשה עבה ושמן: מי שיש לו אויב יכחיש או יבריא (מעי׳ יז.).—ג) פ״ע, *נעשה בריא, במשמעת ההפך מן חולה: קטן החולה אין מוהלין אותו עד שיבריא (שבת יט ה). הרוצה שיבריא חותך כזית בשר מבית שחיטתה של בהמה ומולחו יפה יפה ומדיחו (חולין לג.).—ד) פ״י, *עשה בריא, ההפך מחולה: ולהנהיג עצמו בדברים המבריאים והמחלימים (רמב״ם, מדע, ד). — ולווי *הַבְרִיא: ועזוז המעוברות האמץ והבריא ופתחיהן סגור לבל יפילו פרי בטנם (חמדת הימים ב, תפ׳ לב״ן).

בָּרָא[2], פ״י, בֵּרֵאתָ, עת׳ אֲבָרֵא, מקור בָּרֵא,—כרת את העצים מתוך היער ועשה את האדמה לשדה פנוי, abholzen ; déboiser ; cut down (wood): עלה לך היערה וּבֵרֵאתָ לך שם בארץ הפרזי והרפאים (יהוש׳ יז יה). כי הר יהיה לך כי יער הוא וּבֵרֵאתוֹ (שם יח).—ובהשאלה, הפיל חללים בחרב: וּבָרֵא אותהן בהרבותם (יחזק׳ כג מז).

***בְּרֵאשִׁית**[1],—במשמע׳ שֵׁם, תחלת העולם, תחלת בריאת העולם, Schöpfung ; création ; creation: אין דורשין בעריות בשלשה ולא במעשה בראשית בשנים ולא במרכבה אפילו ביחיד (חגי׳ ב א). אם יהא השרץ בידו של אדם אפילו טובל במי שילוח ובכל מימי בראשית אינו טהור לעולם (תוספתא תעני׳ א ח). כל מימי בראשית כזבו בשעת פולמום (שם פרה ט ב). ברוך עושה בראשית (ירוש׳ ברכ׳ ט יג ג). אין מרובע משש ימי בראשית (שם מעש׳ ה נב.). זאת היא עומדת לעד נתיב הוא משש ימי בראשית רבים שתו רבים ישתו (כתוב׳ ח:). סלע הוא צור שמששת ימי בראשית (ר״ב פרה ג ב).

ברבור, עי׳ בַּרְבֻּר.

בַּרְבֻּר[2], (ברבור), ש״ז, מ״ר בַּרְבֻּרִים, (ברבורים),— שם עוף, ויש אומרים בפרט עוף זכר מסורס של מין התרנגולים וכדומה: ויהי לחם שלמה ליום אחד וכו׳ לבד מאיל וצבי ויחמור וּבַרְבֻּרִים אבוסים[3]

---

[1]) בערב׳ ו ר י a).

[2]) יש מדמין לזה שרש בָּרִי b) בערב׳ במשמ׳ כרת וחתך. ויש סוברים כי נסתעף מן ד.בַּר, ור״ל עשה שדה פתוח.—וביחזק׳ כא כד: ויד בָּרֵא וכו׳ עיר בָּרֵא יש סוברים כי נשתבש הכתוב.

[1]) מן ראשית, עם ב השמוש, שבמלה זו מתחיל ספור הבריאה, בראשית ברא אלהים וכו׳.

[2]) לא נתברר מקורו.—[3]) מדברי הגמרא (ב״מ פו:) נראה קצת כי בעלי התלמוד פרשו ברבור תרנגול, וכן פרש שם רש״י. ומד״ר קהלת מפרש עופות הבאות מברבריה. יונתן תרגם עופיא פטימתא, ולא פרש איזה עוף. ריב״ג מפקפק אם הכונה בכלל למין עוף, אמר וז״ל: וכמדומה לי איננו עוף, כי השור לא נאמר עליו אבוס אלא מפני שמעמידין אותו על האבוס וכו׳. ר״י אברבנל תרגם קאפוניש, וכן רד״ק: וי״מ כי הם העופות המסורסים כי הם שמנים מהאחרים. ע״כ. האחרונים לא קבעו מסמרים בפרוש מלה זו. פירסט גוזר מהפעל ב ר ב ר a) בערב׳ ואומר כי הכונה בזה להאוז, והביא לויזון כי יש מפרשים ברברים Schwan, ובמשמעה זו השתמשו במלה זו הסופרים בזמננו.

---

a) وري b) بري

a) بربر

(מ"א ה ג-ג).—והשתמשו במשמ' זו קצת הסופרים לפנים: תרנגולת וכו' והברבורים רבים הליחות (מ' אלדכי, ס"א ה, תרנגולת). ובידו השמאלית דג כפוף וכו' ובחיקו תלוי זוג ברבורים שמנים (לב אריה, ארי' מודינא ג ח). ויותר נמצאת (האבן המסוגלת לנצח את האויב) בסריסים הנקראים ברבורים (דרך ישרה, ס' הסגולות).

*ברברה, (ברבורה), — נקבת הברבור (כ"ז, אוה"ס, חלק גרמני עברי, ערך הוהן).

ברד[1], ממנו ברד, ברד, *ברדי, *ברידה ברדת.

ברד[2], ס"ז, סמי' ברד,—א) כעין גרעינים פחות או יותר גדולים, מתהוים בחלל האויר מהמים הנקפאים ונפלים ארצה, Hagel ; grêl ; hail : הנני ממטיר כעת מחר ברד כבד מאד (שמות ט יח). ויך הברד בכל ארץ מצרים את כל אשר בשדה מאדם ועד בהמה ואת כל עשב השדה הכה הברד ואת כל עץ השדה שבר (שם שם כה). ויי' השליך עליהם אבנים גדלות מן השמים וכו' רבים אשר מתו באבני הברד מאשר הרגו בני ישראל בחרב (יהוש' י יא). הנה חזק ואמץ לאדני כזרם ברד (ישע' כח ב). ויעה ברד מחזה כזב (שם יז). נפץ וזרם ואבן ברד (שם ל ל). הבאת אל אצרות שלג ואוצרות ברד תראה (איוב לח כב). יהרג בברד גפנם ושקמותם בחנמל (תהל' עח מז). השלג והברד והגליד והכפור (כ"ב כ.). — ובהרחבה לגליד: מצניע חתיכת ברד שקורין גלצא בעומק קרקע כמו שעושין בארץ אשכנז ובימות הקיץ נותנין מהברד בתוך כוס של יין לצננו (ספר התרומ', שבת רלס). — ב) *בחכמת הרפואה, לחה קפואה בעפעף: הברד ובלטי' גראנדי הוא לחות עבה מתאבנת בתוך העפעף דומה לברד (קאנון ג ג ג).

ברד[3], פעו"י, עת' יבריד,—ירד הברד, הוריד ברד, ברדת[4]) וברד: hageln ; grêler; to hail

[1]) משמש בעבר' וארמ' וסורית.

[2]) בערב' ברד a). בארמ' וסור' ברד, ברדא.

[3]) בערב' ברד b), ירד ברד.—[4]) הסכימו רוב המפרשים הקדמונים ומקצת האחרונים שהוא פעל נגזר מהשם ברד. ריב"ג: פעל חולף מענין ברד כבד מאד. ע"כ. וכן רש"י. ראב"ע: והנכון שה' יברד כי פעל עבר הוא (שפת יתר קנו). וכן רד"ק: וברד חציו קמץ וחציו פתח והוא פעל

a) بَرَد b) بَرَدَ

היער ובשפלה תשפל העיר (ישע' לב יט).— ופ"י: ויברוד את ברידת היער (רש"י שם). כשיברד לא יפול הברד בעיר (רד"ק שם ובשרשיו).— ואמר המשורר: רעי שתו עמי עלי ארץ גשמה ועל יער אשר ברד, יין כמו אודם בכוס שהם או אש מלוקחה בתוך ברד (רמב"ע, תרשיש ג יז).

— נפע', *נברד, יברד, תברד, — נתכסה ברד: ובעת הברד תיברד היער שלהן ובעת החום תחום עם עריהם (תשו' דוגש 179).

ברד[1]), ת"ז, מ"ר ברדים, — צבע מנמר ברצועות לבן וכהה, scheckig (weiss u. dunkel) ; tacheté rayé (blanc et foncé); spotted: וארא בחלום והנה העתדים העלים על הצאן עקדים נקדים וברדים[2]) (בראש' לא י). ובמרכבה הרבעית סוסים ברדים אמצים (זכר' ו ג). — ואמר המשורר: ולפניהם שתי צורות רקומות, כאילו מדמי הרג צבועות, הפנים על לבן ספיר כרמון בשלחן שן ברדותן זרועות (ר"י הלוי, לך עיני).

***ברדי**, ת"ז, נק' ברדית, — בדמות הברד, ובפרט תאר ללחה עדשית בעין הזכה כזכוכית, Krystallinse: cristallin ; cristal lens: הסכימו חכמי הטבע כי הראות יהיה בהתרשם צורות המוחשים בלחה הברדית בלחות העין (רש"ט פלקיירא, המבקש). והראות היא בלחות האמצעית הנקרא אלרטיב אלגלמדה בלשון קדם והמעתיקים יש מי שהעתיק ברדיי מלשון ברד ויש מי שהעתיק קרחי מלשון קרח ויש מי שהעתיק כפוריי

עבר. ע"כ. אבל קצת החדשים אמרו כבר כי הכתוב משבש, והגיהו הגהות מתחלפות. ודר' ש' קרוים (פרוש מדעי של אכרהס כסכא) הגיה וברא בראת היער, והכונה שיכרת האילנות למען תתפשט העיר. עכ"פ בהלשון כבר השתמשו בפעל זה סופרים בני סמך.

[1]) בערב' בֻרדa), בגד בארג מגון רצועות רצועות.

—[2]) תרגם אונקלוס פציחין, וכן ת"י בזכר' ו ג פציחין. וריב"ג: הוא צבע מנומר בשחרות וכהות. ורש"י פרש פציחין של ת"א חוט של לבן מקיף את גופו סביב חבורבורות שלו פתוחה ומפולשת מזו אל זו. ובזכר' פרש ברודים המה מנומרים. ורד"ק: ברודים שהוא גון שיש לו כתמים לבנים כמו ברד והם בתוך גון אחר (פרושו לזכר' וכן בשרשיו). וכן החדשים. והנה רוב החדשים סוברים כי זה משרש אחר, לא מהשם ברד, וכן ברט Et. 2, אך קניג (כ' 184), סבר כי אולי הכונה מכסה כמו בגרעיני ברד כמו הרד"ק.

a) بُرْد

מלשון כפור על הארץ כי היא לחות לבן זך ספיריי עגול (רפכ"ל דורן, מ"ה, ת"י, ד). והליחה האחרת (שבתוך העין) היא זכה ובהירה מאד ולכן נקראת זכוכית ואריסטו קראה הרטיבות הברדית ועומדת אחרי הספירית (מ' הלדבי, ס"ה, ד ה).

***בַּרְדִיאֵל**, ש"ז, — שם המלאך הממונה על הברד:
ואלה שמותן של שרים המנהיגים את העולם גבריאל מלאך האש ברדיאל מלאך הברד רוחיאל מלאך שהוא ממונה על הרוח (היכלות, ביה"מ ילינק).

בָּרֶדֶת[1], ש"נ, — כמו בָּרָד: וברד בְּרֶדֶת[2] היער ובשפלה תשפל העיר (ישע' לב יט). — ואמר המליץ: את בעירם סגר אל אל ברדת ורשפים שם מקניהם (כהנת הכרהס ג, עת מת).

א. ברה[3], ממנו א.בָּרָה, בְּרוּת, בִּרְוֹת, בִּרְיָה, *הַבְרָאָה, וי"א גם בְּרִית.

א. בָּרָה[4], פ"ע, עב' בָּרִיתִי, עת' אֶבְרֶה, לווי בְּרֵה, בְּרִי, — אכל אכילה קלה, כמו חולה, אבל, וכדומה, essen, to eat ; manger : ויקמו זקני ביתו (של דוד) עליו להקימו מן הארץ ולא אבה ולא בָרָא[5] אתם לחם (ש"ב יב יז). וישכב אמנון ויתחל ויבא המלך לראתו ויאמר אמנון אל המלך תבוא נא תמר אחותי ותלבב לעיני שתי לבבות וְאֶבְרֶה מידה (שם יג ו). ויאמר אמנון אל תמר הביאי הבריה החדר וְאֶבְרֶה מידך (שם י). — ואמר המשורר: ואתפלל ואצום לו ובדבש פיו אהי בורה (רמב"ע, תרשיש ז).

— הִפע', הִבְרָה, — נתן לאדם לִבְרוֹת: תבא נא תמר אחתי ותַבְרֵנִי לחם (ש"ב יג ה). ויבא כל העם (אחר שנהרג אבנר) לְהַבְרוֹת[6] את דוד לחם בעוד

[1]) משק' גְּבֶרֶת, עֲטֶרֶת. — [2]) פרשו המפרשים הקדמונ' מלה זו כמו שֵׁם ע"מ פְּעֶלֶת. פרחון: ברדת במשקל גברת. רש"י: ויהיה הבית של ברדת מן יסוד כמו עטרת עקרת. רד"ק: ברדת שם כמו ברד. ואעפ"י שאין ספק בדבר שהכתוב משובש, כמו שהסכימו החדשים, ובמקום וברד ברדת היער היו כתובות בודאי מלים אחרות (במקום ברד אולי וירד), מ"מ לפי הכתוב עתה, ולפי הסכמת רבי והלשון שלנו יש לה להמלה בְּרֶדֶת, שאיננה חוץ מהקש הלשון, זכות קיום בלשוננו.

[3]) שרש עברי בלבד.

[4]) פעל עברי בלבד. — [5]) כך הכתיב והקרי, והמסורת: ל' כתיב א בליש'. ובקצת ספרים ברה בהא.

[6]) כך כמעט בכל ספרי הדפוס. אבל אין ספק בדבר, כי בספרים שהיו בידי בעלי התלמוד היה הכתיב

היום וישבע דוד לאמר כה יעשה לי אלהים וכה יסיף כי אם לפני בוא השמש אטעם לחם או כל מאומה (שם ג לה). ואין מברין אלא קרוביו של מת ואין מברין אלא על מטה וקופה (מו"ק ג ז). וכשמברין אותו (את המלך שמת לו מת) כל העם מסובין על הארץ (סנה' כ ג). והולך (כהן גדול אבל) להברות את אחרים ואחרים באין אצלו להברותו (תוספתא שם ד ה). הכל קורעין עליו (על חכם שמת) והכל חולצין עליו והכל מברין עליו (מו"ק כה.). שאין מברין על הרוגי בי"ד (סנהד' סג.). ההולך לבית האבל אם היה לבו גס בו יברהו על מטות כפויות ואם לאו יברהו על מטות וקופות (מו"ק כז:). מקום שנהגו להברות בבשר ויין ומיני מטעמים עושים (רמב"ן ס"ת ה). וכן אם לא הברוהו ביום ראשון שנמשך עד הלילה (טור יו"ד שעת).

ב. ברה, ממנו ב.בָּרָה, *בְּרִי, וי"א בְּרִית.

ב. בָּרָה, פ"י, לווי בְּרֵה, בְּרוּ, — כמו בֵּרֵר, בחר: ויעמד (גלית הפלשתי) ויקרא אל מערכת ישראל ויאמר להם למה תצאו לערך מלחמה הלוא אנכי הפלשתי ואתם עבדים לשאול בְּרוּ[1] לכם איש וירד אלי (ש"א יז ח). — ואמר המשורר: ממיתי יחשוק לבי ואותו מאנוש בורה[2] (רמב"ע, תרשיש ז).

ג. *בָּרָה, קל לא נהוג.

— הִפע' *הִבְרָה, מקור הַבְרוֹת, לְהַבְרוֹתוֹ, — כמו הבריא,

להכרותו בכף, והקרי היה להברותו בבית, ואמרו (סנה' כ.): דרש רבא מאי דכתיב ויבוא כל העם להברות את דוד כתיב להכרות וקרינן להברות בתחלה להכרותו ולבסוף להברותו. וכן הביאו מנחם במחברת עם כרה להכרות את דוד, ואמר: כותבין להכרות וקוראין להברות. וכן ר"י חיוג הביא כתוב זה בתוך פעל כרה ואמר כי כתיב להכרות ושהוא מענין כֵּרה. וכבר העיר ע"ז ריב"ג ואמר: ואנחנו לא ראינו זה ולא עמדנו עליו במסרת אבל מצאתי במסרת מה שדוחה הסברא הזאת והוא מה שאמרו (אכלה ואכלה סי' קג), שלשה קורין בית וכותבין כף במלכן ואת העם אשר בה הוציא ויבן את מזבח ה' יכין העז איש רשע בפניו ולא מצאתי בה זכר להכרות את דוד אלא שראיתי בפרק כהן גדול ממס' סנהדרין דרש רבא וכו' וזה מן התמה אצלי. ע"כ. וכן העיד רד"ק שלא מצא בשום ספר מדויק להכרות. אך בהרבה כתבי יד כתוב להכרות בכף (R. Mich. K.), וכן גנזב' בשם דפוס יב (מסנת 1517).

[1]) ואולי צריך לקרא בֹּרוּ. ויש מגיהים בַּחֲרוּ כמו מ"א יח כה: בחרו לכם הפר האחד. — [2]) רשום מן הצד: מלשון וברותי מכם המורדים.

להבריאו: מחמין חמין לחולה בשבת בין להשקותו בין להברותו (תוספתא שבת יה). ישים על לבו שיאכל וישתה כדי להברות גופו בלבד (רמב"ם, דעות ג ב).

ד.*ברה[1]), ממנו ד.*בָּרָה.

ד.בָּרָה, קל אינו נהוג.

— הִפע', *הִבְרָה, בינ' מַבְרֶה, מַבְרִין, — הִבְרָה ביער, בחרש, כמו בֵּרֵא, קצץ את האילנות כדי לעשות המקום פנוי: המברה[2]) בחרשים המצית את האור בחישת קנים ובאגם תמרים (ירוש' שבת ז י). אבא שאול אומר מברין[3]) בחרשים (שם שבי' ד לה ב).

·בְּרָה[4]), בָּרָה[5]), ש"נ, סמי' בְּרַת, — מדה קטנה של ארץ לַהֲלֹךְ: ברת[5]) מדת מהלך (ראב"ע ברא' לה יו). ברת[6]) וכו' והוא שם למדה הקטנה שימדדו הולכי ארחות (רמב"ן שם).

·בָּרוּא, ת"ז, מ"ר בְּרוּאִים, — כמו שם דבר לכל הנמצא בעולם: המון שאון ברואים יעברו לפניו כמריאים (ר"א קליר, מוס' א' ר"ה, זכר תחלת כל מעש). לך ברואי מעלה ומטה יעידו כי המה יאבדו ואתה תעמוד (רשב"ג, כתר מלכות). לך החסד אשר גבר על ברואיך והטוב הצפון ליראיך (שם). ואתה אלהי האלהים וכל הברואים עדיך (שם). ומה שאנו רואים הנהגת הבורא השלימה בברואים (חו"ה, היחוד ז). כל מה שברא הקב"ה בעולמו נחלק לשלשה חלקים מהן ברואים שהן מחוברים מגולם וצורה וכו' ומהן ברואים צורה בלא גולם (רמב"ם, יסודי התורה ב ג). לפיכך אינו מכיר הברואים ויודעם מחמת הברואים (שם שם י). בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן הכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול (שם ב ב).

בָּרוּךְ, — פעול מן הפעל ברך, עי"ש.

·בָּרוּךְ הַבָּא, ברוכים היושבים! — ברכה להבא אל הבית, ותשובה מהאורח: המכנים בנו למילה אומר ברוכים היושבים והצבור עונין ברוך הבא וכו' ומקרוב נהגו לומר ברוכים הבאים כנגד אבי התינוק והתינוק (שבלי הלקט, מילה ח). וכראותו הרב ז"ל שנכנס קם מלפניו מלוא קומתו וא"ל ברוך הבא ולקחו בידו והשיבו בימינו וכו' א"ל חייך לא מלפני הבחור הזה קמתי ולא לזה הבחור אמרתי ברוך הבא (כתבי שבחי האר"י, בספ' תעלומ' חכמה ליש"ר מקנדיא). ובתוך הבאים נכנס חכם אחד (אצל הרוח שנכנס באשה אחת) וכו' מיד אמר לו הרוח ברוך הבא אדוני מורי ורבי (שם). — *ברוך הטוב והמטיב, עי' טוב.

בְּרוֹם[1]), ש"ז, מ"ר בְּרוֹמִים, — א) בגד ארוג שני צבעים, שחור ולבן, לבן ואדום, וכיוצא בזה: bunter

---

[1]) בערב' ברי a).

[2]) כך הובא מאמר זה גם בפרושו של ר"ת שבת עג:, ולכן אין שום יסוד להגיה פה המבהה במקום המברה. — [3]) במקום ומבדין בחדשים בדלת.

[4]) משקל סְאָה, סְאַת. — [5]) משקל שָׁנָה שְׁנַת, ועי' הערה לקמן. — [6]) נולד להם שם זה מן המלה כִּבְרַת ארץ (ברא' לה יו, מח ז, ומ"ב ה יט), שלפי דעת קצת הקדמו' הכף של כברת היא שמושית ולא יסודית, ור"ל כמדת ברת ארץ. וז"ל ראב"ע בשפת יתר: אמר הגאון כמו לי' (מיל) והכ' אינו שרשי. וכן אמר בפרושו: יתכן להיות הכף לדמות ויהיה ברת מדת מהלך. ורד"ק אמר וז"ל: ועל דעתי כן הוא כִּבְרַת ארץ שהכף כף הדמיון ואיננה שרשית, ופרושו שיעור מהלך ארץ מן הבקר עד עת האבילה, כי כן משערין הולכי דרכים. והגאון ר' סעדיה פרשו ג"כ הכף כף הדמיון אבל פרש אותו במיל לפי הענין בלי חבר. ע"כ. וכן הרמב"ן: והנכון מה שחשב בו ר' דוד קמחי כי הכף לדמיון וכו' הוא שם מדת הארץ וכו' והכף לשמוש שלא נמדד בכיון. ע"כ. והנה אעפ"י שרוב המפרשים החליטו כי כִּבְרַת היא ע"מ פְּעֻלַּת והכף יסודית, עי' כברת, מ"מ דעת רבי הלשון הנזכרים נותנת להשם ברת זכות שם למדת ארץ, אעפ"י שדונש חולק על זה. והמוכרת יוכל להיות על אחד משני הפנים הרשומים בפנים, וברת הוא הסמי', ואפשר שדעתם היתה כי ת ברת היא מיסוד המלה והמוכרת היא בָּרַת או בֹּרֶת כמו זמן וכבר חלק על זה דונש (תשו' כז).

---

a) بَرَي

[1]) משק' חֲמוֹר, כְּפוֹר, צְרוֹר. באשור' בִּרְמֻ, בגד ארוג שני צבעים. בִּרְמֻ ארוג שני צבעים. לִבְלַת בִּרְמֵ אַלְבַּשׁ (מלון אשורי דליטש ומוס ארנולד) בגד ברום הלבשתיו. ונזכר הרבה פעמים ברשימות המנחות שהביאו למלכי אשור. ובערב' בְּרִים a) הוא פתיל מפותל משני חוטים לבן ושחור, או לבן ואדום, והבל מפותל מפתילים מתחלפי הצבעים תאזר בו האשה חלציה, ומֻבְרַם b) בגד מפותל מחוטים מתחלפי הצבעים. — וכך ר"י בן גנאח: מין מהבגדים החמודות בשרד וברקמה, ר"ל בצבעים מתחלפים. וכן פרשו רוב המפרשים.

---

a) بَرِيم (b مُبْرَم

Kleiderstoff; étoffe bariolée; variegated garment: המה (שבא, אשור וכו') רכליך במכללים בגלומי תכלת ורקמה ובגנזי בְּרֹמִים [1]) בחבלים חבשים וארזים במרכלתך (יחזק' כז כד). — ואמר המליץ: אליכם אקרא עוטי המשבצות, ועוטפי המחלצות, לובשי בגדי ברומים ומתבסים בעורות אילים מאדמים (תחכמוני כט). — ובמליצה: והתחיל (חבר הקני) להוציא מגנזי שפתו ברומי חכמתו (י' חריזי, איתיאל ג). — ב) *ארגז קטן יפה לשמירת תכשיטים וכדומה, Schmuck-Kästchen; écrin; casket: שגונזין אותן בארגזין שקורין אשקרין בלעז והם מחופין עור ומצוירים לנוי במיני מסמרין שורות שורות וציורין והם בלשון ארמי קמטרין ובלשון עברי ברומים והם חבושין ואסורין בחבלי בוצלנוי וכו' שהברומים הם הקמטראות והיו אסורים בחבלים וכו' ומכלולים שבתוך הברומים (רש"י יחזק' כז כד).

*בֵּרוּץ[2]), ש"ז, מ"ר בֵּרוּצִים, בירוצים, — מה שבולט החוצה, מה שבולט מן החפן מבין האצבעות, מה שעודף על המדה: מדות הלח בירוציהן קדש ומדות היבש בירוציהן חול ר"ע אומר מדות הלח קדש לפיכך בירוציהן קדש ומדות היבש חול לפיכך בירוציהן חול (מנח' ט ס). כל בירוצי מדות הלח בלח קודש וביבש חול (תוספתא שם י ז). כל בירוצי מדות הללו (שם ח). בירוצי המידות נתקדשו (גמ' שם פח.). בירוצי מידות הללו מה היו עושין בהן (שם ל:). וכשאדם מערה שני כלים קטנים בכלי המחזיק שניהם יכול לשפוך לאלתר בגדול הכל עם הבירוצים בלי המתנה וכן השני הלכך צריך הגדול שיהיה גדול כדי לקבל השנים עם בירוציהם וכו' אינו יכול לשפוך בקטן בבת אחת עם הבירוצין לפי שזה כלי גדול וזה קטן (רגמ"ה, שם פח.). כשמודדין יין וממלא כלי ביותר יש בו בירוצין ואם מיד מערה בכלי גדול נמצאו בירוצין בתוכו ואם לאו נופל לארץ מאליהן (רש"י כ"י, כש"ס וילנה שם). שיהא החצי לוג גדול שיכנסו בו שתי רביעיות ובירוציהן וכו' שהמערה כלי קטן של רביעית לתוך כלי גדול כגון חצי לוג בירוציה נופלין לתוכה ואין נשפכין לארץ וכו' וכן הדרך שהמערה כלי גדול כגון הין למלאות כלי קטן כגון חצי ההין בירוציהן נשפכין לארץ (שם). בירוצי המדות של סלת חול שאין גב העשרון קודש ובירוצי היין והשמן קודש לפי שהוא יורד על גב הכלי וכלי הלח נמשחו מבפנים ומבחוץ (רמב"ס, מעה"ק ב ט). שיהיו הבירוצין קדש וכו' שאין כונת הנודר על הבירוצין וכו' הרי הבירוצין הם כמנחה עצמה וכו' שהבירוצין הם לקיץ המזבח (מגנה למלך שם).

[1]) ברוב הספרים מלא. ואולם בספרים כ"י חסר ו אחרי ר (מ"ם).

[2]) עי' ברץ.

א. בָּרוּר, מ"ר בְּרוּרִים, נק' בְּרוּרָה, בְּרוּרוֹת, — א) נקי וטהור וצח, klar; claire; clear: וישם פי כחרב חדה בצל ידו החביאני וישימני לחץ בָּרוּר [1]) באשפתו הסתירני (ישע' מט ב). וכקרן כרכום כברור שבו (ניד' כ ז), היותר ברור ומזהיר באדמימות. כל זמן שיום טוב של עצרת ברור סימן יפה לעולם (תוספתא ערכ' א ט). היה היום ברור והיו ישראל משתלחין מפני אש (שם י). ויו"ט של עצרת ברור זרעו חטים וכו' לא ברור ברור ממש ולא בלול בלול ממש אלא אפילו בלול ורוח צפונית מנשבתו זה הוא ברור (ב"ב קמז.). אם ברור לך הדבר כשמש שאין לו שלום עמך הרגהו (שם עב.). אם ברור לך הדבר כבקר אמרהו ואם לאו אל תאמרהו (סנה' ז:). — ב) בהשאלה במוסריות: כי אז אהפך אל עמים שפה בְּרוּרָה לקרא כלם בשם יי' (צפנ' ג ט). א"ל (רב יוסף לר' יהושע אביו) עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה אמר לו (ר' יהושע לרב יוסף) בני עולם ברור ראית (פסח' נ.). —מילטתו (את הדור) במעשה ידיך הברורין (תעני' כג.). — ג) *שנראה היטב, שאין ספק בו, gewiss; certain: מה להלן דבר ברור אף כאן דבר ברור (גיט' פט.). טעה ואינו יודע היכן טעה יחזור למקום הברור לו (ירוש' ברכ' ב ס ג). והוא שיוכיח לו חלק ברור (שם יבמות ב ס ג), שאין ספק בדבר שהוא חלק. אם ברור לך הדבר שטהורה את (סוט' ז:). ר' לוי אמר ממזר ברור היה (מד"ר ויקרא לב). וידעתי דעת ברורה כי חובות האברים לא תשלמנה כי אם ברצון הלב (הקד' תו"ס). אם היה הדין ברור להם מן היסודות שקבלו משם הנביאים (שם). והמשכיל הפקח כשהוא קורא אותו ויבינהו הבנה ברורה י' לקהו לשלשה חלקים (שם). — ודברים ברורים, שאין בלבול בהם: וראיתי לחבר דברים וכו' כולם בלשון ברורה ודרך קצרה וכו' לא זה אומר

[1]) יש מפרשים מחודד.

בכה וזה אומר בכה אלא דברים ברורים קרובים (רמב"ם, הקד' היד החזקה).—לבו ברור עליו: לבו (של משה) ברור עליו שאינו תובע צורך עצמו אלא צורכן של ישראל (מד"ר דבר' יא).—ד) תה"פ, adv.: ישר לבי אמרי ודעת שפתי בָּרוּר מללו (איוב לג ג). ואם אמר ברור לי שלא בא אדם לבן טמא (תוספתא טהר' ג יג).

ב. **בָּרוּר**, מ"ר בְּרוּרִים,—א) ת"ז, שנבחר מתוך האחרים, auserlesen; choisi; chosen: כל אלה בני אשר ראשי בית האבות בְּרוּרִים גבורי חילים ראשי הנשיאים (דהי"א ז מ). ואשר היה נעשה ליום אחד שור אחד צאן שש בְּרֻרוֹת (נחמ' ה יח).—ובמשמ' היותר טוב: הברורים שבאחים (ירוש' קידו' ד סו.). הברור שבהם היה למך (מד"ר ברא' כג).—ואמר הפַּיְטָן: פאר מלכים, תהלה לברורים, מפחדו יחילו איתנים וצורים (ועתה בניס, א' סכוע').— ב) כמו שֵׁם, ובפרט איש שבחרו בו לדבר מה, לעבודה או למשרה, Gewählter; élu; elected: כלם הַבְּרוּרִים לשערים בספים מאתים וכו' (דהי"א ט כב). ועמהם הימן וידותון ושאר הַבְּרוּרִים אשר נקבו בשמות (שם יו מא).—ג) בפרט מי שבררוהו הקהל להנהיג עניני העדה, וכדומה: ראובן קדש את לאה וכו' ואח"כ נתחרט ותבע ממנה שתביא לו הכל וחייבו אותו ברורי המקום שישא אותה וכו' ואמרו לו הברורים בן יהיה (שו"ת הר"י מיגש, סי' קכב). שאלתי עוד הקהל והברורים הוצרכו ללוות מגוי אחד לצרך הקהל ועשו הברורים שטר הצלה ליחידים מכל הפסד (רשב"א, תר"פ). אם מכר המוכר וכו' ליתר מן השומא ששמו הברורים וכו' ואמר לו הברור האחד שימכור לשבעה ומחצה (שם תקלא). שכל מי שיש לו שום זכות וכו' שיבוא ויודיע לברורים או למוקדמין (ריב"ש, שפח). והיה ביד מעלת הברורים הנ"ל כח ורשות לדון ולגזור כאשר ייטב עינם (שטר בי"ד, ש' ש"ד). זה לי ששה חדשים לימים נמנים ברורי הק"ק יצו (ר"י עוכדיה, אג' דורי הזמן, כתב' ש' שנת). עיר אחת שהיתה לה הסכמה ותקנה לשים ברורים מדי שנה בשנה באופן שהברורים מזאת השנה להם לבדם כח והרשאה להקים ברורים אחרים (שו"ת מהרש"ך א קיב).—ד) דַּיָּן שברר לו אחד מבעה"ד לדין ולפשר: ונמצא ברור של התובע פסול למורשה של נתבע (מהר"מ אישרלש קד). יכולים הברורים ליקח מכריע (תורת אמת לא). יכולים ברורים לשאול ממי שירצו בלי דעת בעלי דינים וכו' ראובן ושמעון ביררו ברורים דיינים סוחרים בשבועה (מהרש"ך א קסד).

***בֵּרוּר**[1]), ש"ז,—א) שה"פ מן בֵּרֵר, הפעולה לבחר דַּיָּן פשרן, וכדומה: שטרי חליצה ומיאונין ושטרי בירורין וכל מעשה בי"ד (ב"מ א ח). אין כותבין שטרי בירורין[2]) וכל מעשי בי"ד אלא מדעת שניהם (ב"ב י ד). אפילו בשטרי בירורין בי"ד עושה לו קיום (ירוש' שם י יז ג.

— ובכלל במשמ' בחירה: וכקרבן ניחוח הועל (יצחק) בְּבֵרוּרִים ונרצה ככליל ושלמי אמורים (שעשוע יוס יוס, ב שבוע').—והדבר שבררו מתוך דבר אחר: הזרתני מן הבירור שבה (רש"י יומא מז.). כנודע היא (השכינה) מבררת בירורים מתוך הסיגים והיא מעלה אותן למעלה (רת"ו, עה"ת ב ד ז ז). כונת מ"ב זה היא להעלות כל הבירורים משם (שם ב ב א ג).—ב) שה"פ מן בֵּרֵר, במשמ' עשה טהור וזך, שאין בו ספק: במקום שאפשר לעמוד על בירור בודקין (רש"י חול' יא:). אין בחזקה אפילו משום בירור דברים (הוא סנה' כג:). אלו בעלי משנה שסוברים לידע כמו בעלי גמרא ואינם יודעים בירור הדבר (תוספ' ב"מ לג:). מי שבכח שכלו והכרתו לעמוד על ברור מה שקבל (הקד' חו"ה). ואתה רואה עכשיו שאינה מעידה בבירור אלא על הטעות (אגר' כר' חיית, ש' העבור). כבר ידעת בברור (שו"ת רדב"ז ד רנז).—וכנ': וכן אומר במה שיוכל לעמוד על ברורו מדרך השכל (הקד' חו"ה).

***בְּרוּר**[3]), ש"ז, מ"ר בְּרוּרִים, סמי' בְּרוּרֵי,—בְּרוּרֵי המדות, האופי והקצף שמתהוה על פני המשקה בהמדה כשמערים את המשקה מחבית וכדומה במהירות ובכח: מעשה באבא שאול בן בטנית שהיה ממלא מדותיו מערב יום טוב ונותנן ללקוחות ביו"ט אבא שאול אומר אף במועד עושה כן מפני ברורי[4]) המדות וחכ"א אף בחול

---

[1]) מן ברר.—[2]) ובגמ' שם (קסח.): מאי שטרי ברורין הכא תרגימו שטרי טענתא רב ירמיה בר אבא אמר זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד. ע"כ. ובירוש' (מו"ק ג פב.) ושטרי בירורין ר"י אומר קומפרומיסין. ובמשמעה זו השתמשו בו כל הפוסקים.

[3]) משק' גְּדוּד, זְבוּב. ועי' הערה לקמן.—[4]) כך גרסת הספרים במשנה שבמשניות וכמו"כ במשנה שבתלמוד בבלי. אך במשנה שבתלמוד ירוש' חסר כל מאמר זה מפני ברורי המדות. ואמר רש"י: ולא גרסינן במתני' מפני ברורי המדות ואית דגרים ליה. ע"כ. עכ"פ, בגמרה שם נמצא המאמר המובא בפנים בכל הספרים, ופרש רש"י ברורי המדות העלאת הרתיחות, שע"י זה מתהוה אופי על פני המשקה כשמערים אותה, ונמצאת המדה חסרה. ומאלה חסרונות המדות שמכר ללקוחותיו כנס אבא שאול

עושה בן מפני מצוי המדות (כיל' ג ח). הוא (אבא שאול בן בטנית) כנס שלש מאות גרבי יין מ ב ר ו ר י המדות וחביריו כנסו שלש מאות גרבי שמן ממצוי המדות (גמ' סס כט.). כל הנותר בחבית על ידי ב ר ו ר י ן שהרתיח היין כשמוציאו ומעל אופי וכו' ואין המדה מלאה והן נקראין ב ר ו ר י ן (רש"י סס).

בְּרוֹשׁ[1], ס"ז, מ"ר בְּרוֹשִׁים, — א) אילן, עליו דומין למחטים, Cypresse ; cyprés ; cypress: אני כִּבְרוֹשׁ רענן ממני פריך נמצא (הוש' יד ט). אשים בערבה בְּרוֹשׁ תדהר ותאשור יחדו (ישע' מא יט). תחת הנעצוץ יעלה בְּרוֹשׁ תחת הסרפד יעלה הדס (סס נה יג). גם בְּרוֹשִׁים שמחו לך ארזי לבנון מאז שכבת לא יעלה הכרת עלינו (סס יד ח). ואכרת קומת ארזיו מבחר בְּרוֹשָׁיו (סס לז כד). — וגוף העץ של האילן: בְּרוֹשִׁים משניר בנו לך את כל לחתים (יחזק' כז ה). ויצף את קרקע הבית בצלעות בְּרוֹשִׁים (מ"א ו יח). — ב) כלי נגינה עשוים מ ע ץ ה ב ר ו ש: ודוד וכל בית ישראל משחקים לפני יי' בכל עצי בְּרוֹשִׁים[2] ובכנרות ובנבלים (ש"ב ו ה). — ג) רֹמח עשוי מעצי ברושים, Lanze ; lance: מגן גבריהו מאדם אנשי חיל מתלעים וכו' וְהַבְּרוֹשִׁים הרעלו (נחום ב ד).

***בְּרוֹשִׁי**, ת"ז, — של הברוש, ובמשמ' שֵׁם, מין עוף, Tannenmeise; mesange roire; titmouse:

בן בטנית שלש מאות גרבי יין, וחשב זה לגזל הרבים והביאם לפני הגזברים בירושלם. וזה מקביל יפה ל מ צ ו י המדות של שמן שמהן כנסו חבריו של אבא שאול שלש מאות גרבי שמן, ממה שנשאר בדפנות המדות ו מ מ צ י ם אותן לתוך כלי אחר. ויש גורסים ב ר ו צ י המדות, במקום ברורי המדות, וכן נמצא ברש"י כ"י, אבל גרסה זו בודאי משובשת כי ע"י ב ר ו צ י המדות, והוא מה שנותנים עדף על המדה, לא יכול אבא שאול לכנוס גרבי יין, כי אדרבא נ ח ס ר לו על ידי זה בכל פעם. והנה הטעם שנתן רש"י לשם זה וז"ל: והם נקראים ברורים לפי שמבררים אותם מן היין כששותה אי נמי על דקלישי וזוגי, ע"כ, אינו מחור, ולא נתברר לי מקורו האמתי של שם זה. וי"מ ברורי המדות ברור וזקוק משקה בעת שמודדים אותה (סי"פ, הֹולר). ואחרים מפרשים ברורי המדות ברור החשבון של המדות. — אך כל זה אינו נכון ומדויק לפי הענין כמו פרושו של רש"י, שבחוש הדק שלו כון לעצם הענין אעפ"י שאין לעמד על מקורו של השם.

[1]) באשור' בֻּרָשׁ. בארמ' וסור' בְּרוֹתָא, בְּרָת. ועברה מלה זו גם ללשון היונית (Levy, Fremdw.). — [2]) יש מגיהים פה לפי נוסחת הדברים בדהי"א יג ח וכמו"כ בתרגום השבעים: בכל עז ובשירים, כמו בדהי"א יג ח.

ה ב ר ו ש י וכו' קטן גם מהשני (מהספירי) ונמצא ביערות שחורים אשר שם יכלכל נפשו מזרע עצים (תוה"ח לסינקק, מערכ' העוף קמח).

א. בָּרוּת[1], ס"נ, — מזון מועט שנותנים לחולה, לאבל וכדומה, Speise ; nourriture ; food: חרפה שברה לבי ואנושה ואקוה לנוד ואין ולמנחמים ולא מצאתי ויתנו בְּבָרוּתִי ראש ולצמאי ישקוני חמץ (תהל' סט כא-כב).

ב. *בָּרוּת, ס"נ, — תכונת מי שהוא בַּר לבב, כמו ב"ה, ותחשבו כי כל זה חום נפשיכם ו ב ר ו ת עצמכם (תולד' אלכס', ישר' לוי, 40). והסבה היא זכות מוחו ו ב ר ו ת לבו (אגר' התשו' לר"י לטיף 48).

בָּרוֹת[2], — כמו בָּרוּת: ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן היו לְבָרוֹת למו בשבר בת עמי (איכ' ד י).

בְּרוֹת, ס"ז, מ"ר בְּרוֹתִים, — בהברת בני גליל הצפונית כמו ברוש בְּרוֹשִׁים בהברת הדרומיים[3]: קרות בתינו ארזים רהיטנו בְּרוֹתִים (שה"ש א יז). פשט (ר' טרפון) ידו לחלון ונתן לי הימנו מקל אמר לי בני בזו טהרתי שלשה מצורעים ולמדתי בה שבע הלכות שהיא של ב ר ו ת[4]) ובראשה טרף וארכה אמה (ספרא, מצורע יב).

ברז[5]), ממנו *בִּרְזָא, א. *בֶּרֶז, *בֵּרֵז, *מְבֵרָז, ב. *בֹּרֶז, מִבְרָז, וי"א גם בַּרְזֶל.

א. *ברז[6]), ק' לא נהוג.

— פע', *בֵּרֵז, מְבָרֵז, — עוקץ ודוקר ונוקב: (ההרדוף) מ ב ר ז את הידים כקוצים שראשי עליו עשוין חדין כמחט (תוספ' סוכ' לב:).

---

[1]) מן בָּרָה, עי' שם. משקל גָּלוּת, חָזוּת.

[2]) משקל אָחוֹת, אך זה קצת קשה, גם לא יתכן שהוא מקור פִּעֵל. ואולי באמת הדין עם מי שסובר כי פָּעוּת מתרבה גם ע"ד פָּעוֹת, וּבָרוֹת הוא מ"ר של בָּרוּת.

[3]) אחת מהמלים הארמיות שמנו חכמים במקרא (Kautzsch Aramäismen, Nö ,ZDMG 57, 417). — [4]) ובתוספתא (נגע' ח כ) אברית, והגיה שם הגר"א מדעת עצמו ב ר ו ש. אך נוסחת הספרא מקימת הגרסה בתו בסוף, והר"ש (משנ' נגע' יד א) הביא תוספתא זו וגרס אברות, ו בין ר ובין ת, ונראה כי זו היא הגרסה האמתית, ו א ב ר ו ת הוא משקל שני לברות, כמו זרוע אזרוע.

[5]) בארמ' ב ר ז דקר ונקב.

[6]) בארמ' בְּרַז: ד ב ר י ז ליה מ י ב ר ז (סנה' נכ:) ועוד בכמה מקומות.

ב. *ברז, קל לא נהוג.

—*בֵּרֵז, מְבֹרָז, חבית מְבֹרֶזֶת, מבור׳. —שעשו לה ברזה, שיש בה ברזה: שעשו הגנבים ברזא לא׳ מן החביות שלא היתה מ ב ו ר ז ת מתחלה והוציאו ממנה יין (מרדכי, ע״ז תתמז).

בַּרְזֶל[1], ש״ז, כנ׳ בַּרְזִלּוֹ, — גוף קשה מחצבי ממיני המתכיות, יעשו ממנו סכינים, מסמרים וכדומה, Eisen ; fer ; iron: תובל קין לטש כל חרש נחשת וּבַרְזֶל (ברא׳ ד כב). ארץ אשר אבניה בַרְזֶל ומהרריה תחצב נחשת (דבר׳ ח ט). בַּרְזֶל מעפר יקח ואבן יצוק נחושה (איוב כח ב). את הזהב ואת הכסף את הנחשת את הַבַּרְזֶל את הבדיל ואת העפרת (במדב׳ לא כב). ואם בכלי בַרְזֶל הכהו וימת רצח הוא (שם לה יז). ואת העם אשר בה הוציא וישם במגרה ובחרצי הַבַּרְזֶל ובמגזרת הַבַּרְזֶל (ש״ב יב לא). ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני בַרְזֶל (מ״א כב יא). על דושם בחרצות הַבַּרְזֶל את הגלעד (עמו׳ א ג). קומי ודושי בת ציון כי קרנך אשים בַּרְזֶל ופרסתיך אשים נחושה (מיכ׳ ד יג). ואני הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד בַּרְזֶל ולחמות נחשת (ירמ׳ א יח). חטאת יהודה כתובה בעט בַּרְזֶל בצפרן שמיר (שם יז א). דלתות נחושה אשבר ובריחי בַרְזֶל אגדע (ישע׳ מה ב). ואתה קח לך מחבת בַּרְזֶל ונתתה אותה קיר בַּרְזֶל בינך ובין העיר (יחזק׳ ד ג).—*עששיות של ברזל, חתיכות גדולות של גולם הברזל: אין מוכרין להם ע ש ש י ו ת ש ל ב ר ז ל (ע״ז יו:).—ומשל לקושי: ונתתי את שמיכם כַּבַּרְזֶל ואת ארצכם כנחשה (ויקר׳ כו יט). כי קשה אתה וגיד בַּרְזֶל ערפך ומצחך נחושה (ישע׳ מח ד).—ובפרט כלי חד עשוי מברזל, גרזן Axt, ; cognée ; axe: מזבח אבנים לא תניף עליהם בַּרְזֶל (דבר׳ כז ה). ואשר יבא את רעהו ביער לחטב עצים ונדחה ידו בגרזן לכרת העץ ונשל הַבַּרְזֶל מן העץ

---

[1]) כך גם בכנעני, באשור׳ פַרְזִל. במצר׳ פרט׳ל, ארמ׳ פרזל, -לָא, סור׳ פרזלא. בערב׳ הישנה פִרזלa), כבל ברזל. ומקורו אולי משרש ברז, במשמע׳ דקר. כך דעת קצת חכמי הלשון, ויש לזה אולי קצת ראיה מהשם הערבי ח ד י ד b) לברזל, מן חד c). אך י״א כי זו מלה זרה שאולה אולי ע״ש המקום שנמצא בו בתחלה מתכת זו שכנוה המצריים הקדמונים ד ב ר מ ה ש מ י ם. משקל כַּרְמֶל, ואולי חשמל, ובצורתו הראשונה ברזַל, וכן בנקוד האשורי, ונשתנה הפתח לסגול כנהוג.

a) بَرْزَل b) حَدِيد c) حَدّ

ומצא את רעהו ומת (שם יט ה). ויהי האחד מפיל הקורה ואת הַבַּרְזֶל נפל אל המים (מ״ב ו ה). אם קהה הַבַּרְזֶל והוא לא פנים קלקל (קהל׳ י י). במקומו של ר״א היו כורתין עצים לעשות פחמין לעשות ב ר ז ל בשבת (שבת קל.). ש ה ב ר ז ל ממית בכל שהוא (סנה׳ עו:). —*וחלק מן העול: העול של מתכת וכו׳ ו ה ב ר ז ל שתחת צוארי בהמה (כליס יד ד).—ומ״ר *בַּרְזִלִּים: וקצתם יהיו שנסמכו אליו ב ר ז י ל י ם קטנים ואם תוציא את החץ ישארו אותם ה ב ר ז י ל י ם בעומק החץ (קאנון דדכ י). — נ כ ס י צ א ן ב ר ז ל, עי׳ נכסים, צאן.— *מסלת ב ר ז ל, עי׳ מסלה.

—בִּרְזֵל, לא נהוג.

— פע׳, *בִּרְזֵל, מְבֻרְזָל, — מצפה ברזל: ויש אשר ישימו את איל הברזל על עגלה הולכת על ד׳ אופנים גדולים מעץ מ ב ו ר ז ל י ם בברזל ומוסמרים במסמרות (יוסיפון ע). בטחתי בך ולא בזין מ ב ו ר ז ל[1]) (סליח׳, אליך לורי).

*חֲלוּדָה.—*חָלַשׁ.—*חִסֵּם.—חרש ברזל.

כּוּר. — כתת.

מַפּוּחַ.

*נַפָּח.

פְּלָדָה.

*בַּרְזִלִּי, -לִיִּי, ת״ז, מ״ר בַּרְזִלִּיִּים, -ליות, — א) מטבע הברזל: ואם תעיין באלו הכוונות יתבאר לך שבקצת העתים רפואות ה ב ר ז ל י ו ת משובחות ובקצת העתים עשיית הרפואות משובחות (פרקי משה טו). והמים ה ב ר ז ל י י ם מכחשים הטחול (קאנן א ב ב יו). שאין האבן השואבת מניעה הברזל אלא שהצורה ה ב ר ז י ל י ת הולכת ומניעה הגשם בכללה אל האבן להיותה נאותה לטבעו (אפודי, מו״נ ב, הקד׳ ט). — וממראה הברזל: מפני מה לא נראה השמש כפעם בפעם בגוון אחד אך לפעמים אשיי או זהביי או רמוניי או כספיי או ב ר ז ל י י או כרתיי (מעשה טוביה, עולם הגלגלים ז).—ב) אומן בברזל, חרש ברזל: Schmied; forgeron; smith: ב ר ז י ל י י ם (פי׳ כ״ו[2])

---

[1]) כך בבית בספרים מדויקים (צונץ), ולא מבורזל בבף כמו בקצת ספרים.

[2]) המקור הזה הודיעני דר׳ צבי פרץ חיות, מפלורינצה, ושער כי נבנתה מלה זו על פי הלשון האיטלקית, ואולי עפ״י לשון ערב׳ חדאד a) מן חדיד, ברזל, ולפי הערב׳

a) حَدَّاد

למו"ק, לר"ש בן היתוס, בן דורו של ראב"ע). ותבוא (הנערה) אצל המלך להוציא את הסגולות ממנה (מן התבה שנאבדו מפתחותיה) ויבקשו ברזלי לפתחנה (ספ' המוסר, זכר' בן סעד' תימני, מחב' י).

ברח[1], ממנו בָּרַח, בָּרִחַ, בָּרִיחַ, מִבְרָח, *בְּרִיחָה.

בָּרַח[2], עת' יִבְרַח, מקור בָּרוֹחַ, בְּרֹחַ, בָּרְחִי, בינו' בֹּרֵחַ, בֹּרַחַת, — א) עבר (הבריח) דרך נקב וכדומה מן הקצה לקצה, durchgehen ; traverser ; pass through : ויעש את הבריח התיכן לִבְרֹחַ בתוך הקרשים מן הקצה אל הקצה (שמות לו לג). — ב) התרחק במהרה ובחפזון מהמקום, מפני פחד וכדומה, למען להשתמט מסכנה וכדומה, fliehen ; fuir ; to flee : ויגד ללבן ביום השלישי כי בָרַח יעקב (בראש' לא כב). ודוד בָּרַח וימלט (ש"א יט יח). והוא מלטנו מכף פלשתים ועתה בָּרַח מן הארץ מעל אבשלום (ש"ב יט י). כל נמצאיך אסרו יחדו מרחוק בָּרָחוּ (ישע' כב ג). אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אֶבְרָח (תהל' קלט ז). ויבקש להרג את משה וַיִּבְרַח משה מפני פרעה (שמות ב טו). וינס יותם וַיִּבְרַח וילך בארה (שופט' ט כא). וַיִּבְרַח יעקב שדה ארם (הוש' יב יג). ותענה שרה (את הגר) וַתִּבְרַח מפניה (בראש' טז ו). ויאמר דוד לכל עבדיו אשר אתו בירושלם קומו וְנִבְרָחָה כי לא תהיה לנו פליטה מפני אבשלם (ש"ב טו יד). וַיִּבְרְחוּ שני עבדים לשמעי אל אכיש בן מעכה (מ"א ב לט). על בלי הגיד לו כי בֹרֵחַ הוא (בראש' לא כ). מפני שרי גברתי אנכי בֹּרַחַת (שם יו ח). מקול פרש ורמה קשת בֹּרַחַת כל העיר (ירמ' ד כט). ועתה בני שמע בקלי וקום בְּרַח לך אל לבן אחי (בראש' כז מג). בְּרַח דודי ודמה לך לצבי או לעפר האילים על הרי בשמים (שה"ש ח יד). צאו מבבל בִּרְחוּ מכשדים בקול רנה (ישע' מח כ). מידו בָּרוֹחַ יִבְרָח (איוב כז כב). ויהי בִּבְרֹחַ אביתר בן אחימלך (ש"א כג ו). למה נחבאת לִבְרֹחַ ותגנב אתי (בראש' לא כז). כי כן קרבו אלי בְּבָרְחִי מפני אבשלום אחיך (מ"א ב ז). ועשה שם מזבח לאל הנראה אליך בְּבָרְחֲךָ מפני עשו אחיך (בראש' לה א). כי שם נגלו אליו האלהים בְּבָרְחוֹ מפני אחיו (שם ז). — ובהשאלה להזמן, הימים וכל דבר שאינו שוהה ומתקים הרבה: וימי קלו מני רץ בָּרְחוּ לא ראו טובה חלפו עם אניות אבה (איוב ט כה-כו); אדם ילוד אשה קצר ימים ושבע רגז כציץ יצא וימל וַיִּבְרַח כצל ולא יעמוד (שם יד א-ב). — וכן לכל תנועה מהירה של דברים לא בע"ח, המים וכדומה: אז בורחין המים אילך ואילך (והזהיר, ויקר' מג). — ובהשאלה במשמ' חדל, נפסק: כשלקטום (את הפֵרות) טמנום מיד בירק שלא יברח לחלוחן (רש"י ביצ' כד:). — ג) *השתמט מדבר מפני שאינו רוצה בו, שאינו יכול לשאתו וכיוצא בזה: כל המחזר על הגדולה גדולה בורחת ממנו וכל הבורח מן הגדולה גדולה מחזרת אחריו (עירו' יג:). וכן כל ת"ח שנתחייב נידוי אסור לבי"ד לקפוץ ולנדותו במהרה אלא בורחין מדבר זה ונשמטין ממנו (רמב"ם, ת"ת ז א). אוהבין את האמת ושונאין את החמס ובורחין מכל מיני העול (הוא, סנה' ב ז). כך היה דרך חכמים הראשונים בורחין מלהתמנות (שם ג י). הנה טבעו הוא לכוון אל הנאות ולברוח ממה שאינו נאות (מו"נ ב ג). יש שהוא (הרי"ף) כבורח מן הספקות (הקד' זרח' הלוי להמאור). לברחי מן האריכות (יוס' דון יחי', ה' מגלות ו.). למען ידע מה שנאות לטבעו ומה שיברח ממנו טבעו (תרגום מאמר במהות הנפש לאבוגלר אלפרבי). — ד) *ברח מדעה מהדעות, ר"ל לא אבה לקבלה, לא הסכים לה, התנגד לה: דע כי לא נברח מהאמין בקדמות העולם בעבור מה שמצאנו בתורה כי העולם הוא נברא (ר"י חריזי, מו"נ ב כו). הפילוסופים כמו שידעת יקראו השם יתעלה העלה הראשונה והסבה הראשנה ואלו הידועים במדברים יברחו מזה השם מאד ויקראו אותו פועל (ר"ש ב"ת, מו"נ א סט). וזהו השקר אשר ברח ממנו שיהיה שם דבר יחליף מקומו (שם ב כד). וכל בעל תורה יברח מזה (שם ל). בורחים מיחס אל השם עזיבה (שם ג יו). ומזה היו בורחים תכלית הבריחה (ר"י אברבנל, וארא, ככד לב פרעה). הפרק השלישי בביאור דעת אפלטון בענין החדוש ושאלת למה ברח הרב המורה ממנו (מפע' ה' ב ג). והוא מה שברח הרב ז"ל ממנו (רלב"ג, מלח' ג ב). מחויב להאמין לכל מי שיברח מליחס לשם יתברך סכלות כזאת (שם). ואם הוא כך וכו' נשוב עוד אל נקודת הכל שברחנו ממנה (תגמ' הנפ' ד:). ואלו הם דברים אולי יברחו מקבלם אנשים שלא עמדו על ענינים עמוקים מעניני המציאות (קאנון א ב ב יד). ולכן לא יברח מלהרוס שרשי הדתות והנמוסים (כבוד אלהים, יוסף ש"ט יה.). הנה

השתמש במלה זו זכר' בן סעדיה התימני.

[1]) בעבר', ערבית וארמית.

[2]) קצת דומה לזה בערב' בָּרַח (a, עבר.

(a بَرَحَ

יפול במה שברח ממנו כי הוא ברח מפחת השניות והרבוי ויפול בו (עבוה"ק לר"מ גבאי, היחוד ז).

— הפ' הבריח, — א) כמו קל א, מלשון בְּרִיחַ: והבריח התיכן בתוך הקרשים מַבְרִחַ מן הקצה אל הקצה (שמות כו כח). — ב) עשה שיברח: משדד אב יַבְרִיחַ אם בן מביש ומחפיר (משלי יט כו). יחשב (הלויתן) לתבן ברזל לעץ רקבון נחושה לא יַבְרִיחֶנּוּ בן קשת לקש נהפכו לו אבני קלע (איוב מא יט-כ). המה הִבְרִיחוּ את ישבי גת (דהי"א ח יג). ומבני יוידע בן אלישיב הכהן הגדול חתן לסנבלט החרני וָאַבְרִיחֵהוּ מעלי (נחמ' יג כח). ואין מבריחין את השבויים מפני תקון העולם (גיט' ד ו). שהיה צד וקושר והיה המלאך הולך ומתירן ומבריחו (תנחומ', תולד' י). —ובמשמ' *הרחיק, מנעהו לגשת אל דבר: להבריח את המזיקים (ירוש' ברכ' א כ ד). להבריחו מנכסיו (בס יבמ' יס יס.). לא דייך שמהלה ליתומים כתובתה אלא שאתה מבקש להבריחה ממזונותיה (בס כתוב' יא לד). מבריח ארי מנכסי חבירו (ב"ק נח.). — הבריח את דעתו מן, הסיחה מן: ויבריח את דעתו מאהבת הדבר הגשמי (פלא יועץ ב). — ג) *השמיט, למשל סחורה מתשלומי מכס, או בכלל דבר מבעליו: הרוצה להבריח נכסיה מבעלה (תוספתא כתוב' ט ב). שלא תהא האשה מברחת משל בעלה ואומרת מציאה מצאתי (ירוש' כתוב' ו לג). — הבריח את המכס, עשה תחבולה שלא לשלם המכס: לא ילבש אדם כלאים אפילו ע"ג י' בגדים להבריח את המכס (ב"ק קי.). — והבריח מן המכס: וקוצב לו (המלך) מכס ואסור להבריח מן המכס (רמב"ם מלכ' ד א). —*הבריח א"ע מן דבר, השתמט ממנו: אדם מבריח עצמו מן השבועה ואין אדם מבריח עצמו מן התשלומים (ירוש' גיט' ה מז). והתחיל רבו הר' בר יקר להבריח את עצמו כדי שלא ישאלוהו להורות על היין (ספר החסופות). — והבריח את פלוני, עשה שישתמט: וכשתשמע ענין נפלא מעניני העולם הזה אל יבריחך מהיות מקבל אותו (מאזני צדק, אלגזלי 157).

— הפעל, הופע', *הוּבְרַח: הוברחו ענני כבוד (מד"ר איכה, פתיח').— ואמר המליץ: ובאנו בעולמנו סכלים, וישבנו פה מתרשלים, ונצא ממנה מוברחים (עמנ', מחב' יט).

— נתפ', *נִתְבָּרַח, מִתְבָּרֵחַ: וכל אויביו וצריו (של המשיח) מתברחים (פסיק' רב', קומי אורי).

:בְּרַח[1], ש"ג, מ"ר בְּרָחִים, כנ' בְּרְחֶיךָ, — תיש הגדול, שהולך בראש העדר ומנהיגו, שנושא את הפעמון, Ziegenbock ; bouck ; he-goat: תמלא גרוני מעיזי ברחיך ומלפני לא אוכל להבריחך (תוכח' מוסר קב.).

בָּרִחַ, (בריח), בצרוף עם השם נחש, נָחָשׁ-בָּרִחַ,—א) כנוי לבריה אגדית שוכנת בקרקע הים, והאמינו אחר כך כי בין סנפיריו עובר בריח הארץ: ביום ההוא יפקד יי' בחרבו הקשה והגדולה והחזקה על לויתן נחש בָּרִחַ ועל לויתן נחש עקלתון והרג את התנין אשר בים (ישע' כז א). ברוחו שמים שפרה חללה ידו נחש בָּרִחַ (איוב כו יג). בחמישי השריץ מן המים לויתן נחש ברח מדורו במים התחתונים ובין שני סנפיריו הבריח התיכון של הארץ עומד (פדר"א ט).—ב) *התלי, והוא אחת מצורות המזלות הצפוניות, Dragon: נברא התלי נחש בריח כי התלי הוא צורה מברחת לרוחב מתילד מהפסק שני עגולים כמו הפסק עגול השמש עם עגול הירח (ריב"ג, ערך נכרת). דע שיש לירח ד' גלגלים האחד הוא הגלגל העליון נקרא נחש בריח (פרוש קדה"ח להרמב"ם יג). ונחש בריח הוא מול תנין (ס' רזיאל יח: אמסט').— ועי' נחש. — בָּרִיחַ, עי' זה הערך.

:בָּרְחָן, — מי שברה, שנשבר עסקו ולא שלם נשיו: על פי המצוה אשר צוני מיודעי מהר"מ ברחן שולח אני לידי מע"ל על חשבונו מאה ושבעים ככרים צוקר מוצק (מא"ג, ק"ס, קח). כי שולח הוא אותם על חשבון מיודעו ר"מ ברחן (בס קט).

בְּרִי[2], ת"ז, לנק' בְּרִיָּה, — א) כמו בָּרִיא לקמן: הנני אני ושפטתי בין שה בריה[3] ובין שה רזה (יחזק' לד כ). — ובגד, סל וכדומה, לא שבור, לא קרוע, לא מהוהה: שלש קופות הן מהוהה שטלייה על הבריה

[1]) משקל פֶּרַח, תֶּרַח. ארמ' וסור' ברחא: אהן ברחא וכו' אית דמרין תיישא רבא (ירוש' ב"ק יז ג). ההוא ברחא דחזא ליפתא אפומא דדנא סריק סליק אכלא לליפתא ותברוה לדנא (ב"ק כ.). ברחא קרחא (שבת קנב.), תיש קרח. ובת"י גם תרגום עתוד. ולא נתברר מקור שם זה. בסור' ברחא, ופרש בר עלי: ערבא רבא דטען מדיקא דרעותא ומתקרא כרזא, ר"ל העתוד הגדול שטעון תרמיל הרועה ונקרא כרזא, ותרגם בערב': אלתיש אלכביר אלד'י יקדם אלע'נם ויהדיה, ר"ל התיש הגדול ההולך קודם הצאן וינהיג אותם. ולא נתברר מקור שם זה.

[2]) מן א.ברה. משק' נקבה. — [3]) נקוד המסורה בְּרִיָּה, אך פה דרוש תאר ולא שֵׁם, ולכן דעת החכמים כי צריך לנקד בריה. והוא נק' מן ברי ובקצת כ"י בריאה.

הולכין אחר הבריה (כלי' כד יז).—ב) משמש כמו תה"פ, בָּרִי לִי, ר"ל הדבר הוא ברי וחזק אצלי, אין לי ספק בו: טבל ועלה ונמצא עליו דבר חוצץ אע"פ שנתעסק באותו המין כל היום כולו לא עלתה לו טבילה עד שיאמר ב ר י ל י שלא היה עלי קודם לכן (חול' י). שחט ואמר ב ר י ל י שלא נגעתי שחיטתו כשרה (שס כ:). ואם שחט ואמר ב ר י ל י שלא נתעלפתי שחיטתו כשרה (שס ג:). ב ר י ו שמא ב ר י עדיף (כתוב' יב:), ר"ל טענת ב ר י לי הדבר עדיפה ויש לה יותר יפוי כח מטענת אדם שאינו יודע בברור וטוען שמא היה כך וכך. כל א' וא' אומר אותי גזל היינו טענת זדאי וזה אומר איני יודע ו ב ר י עדיף משמא (רס"י ב"מ לז:). אימתי נאמן הבעל בטענתו כמו שביאר כשהוא טוען טענת ב ר י ואומר בעולה מצאתיה וכו' אבל כשהיא טוענת טענת ב ר י והוא טוען שמא כגון שהיא אומרת תחתיך נאנסתי ונסתפחה שדך וכו' היא נאמנת לפי שהיא טוענת טענת ב ר י והוא טוען טענת שמא (ריא"ז, שלטי הגבורים, כתוב' א ג).

*בְּרִי, ש"ז, כנ' בְּרִיוֹ, בוריו, — א) סגולת מה שהוא בָּרִי, לא חולה, חזק, מעמד הטבעי והרגיל של כל דבר, Gesundheit; santé; health: (מה שנאמר בכתוב אם יקום והתהלך בחוץ) על משענתו (הכונה היא) על ב ו ר י ו (מכי', מס' נזיקין ו), ר"ל על בריאותו וכחו הראשון במקדם. נשתתק מתוך ב ו ר י ו (ירוש' גיט' ז לח ג). פירש (הילד מלינק) מתוך ב ו ר י ו (שס כתוב' ה ל). כאדם שזורה ונותן תבן בפני עצמו עד שמעמיד הדגן על ב ר י ו (מד"ר ויקרא יד). ויהיה גופו שלם ועומד על ב ו ר י ו כל ימיו (רמב"ס, דעות ד כ). משיתחיל (הילד) לדבר(אביו)מלמדו תורה צוה לנו משה ושמע ישראל ואחר כך מלמדו מעט מעט פסוקים פסוקים עד שיהיה בן שש או בן שבע הכל לפי ב ו ר י ו (הוא, תלמוד תורה א ו). ואין הנפש מתאוה להם ומחמדתן אלא מפני צורך הגוף כדי שימצא חפצו ויעמוד על ב ו ר י ו (הוא, תשובה ח ו). ותציגהו (את החולה) על ב ר י ו בנפשו ברוחו ובנשמתו (אמ' הבקר, קלט).—ב) בריו של דבר, מהותו האמתי כמו שהוא, Wesen; essence: שלחו ליה מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו יצא עליה קול מראשון ובא אחר וקדשה קידושי תורה מהו שלח להו תצא והעמידו הדבר על ב ו ר י ו[1]) והודיעוני (גיט' פט:).

[1]) רש"י: הוו בודקין אחר הקול להעמיד דבר על אמיתתו אם אמת הוא או שקר.

אומרים לה (להסוטה) בתי אם ברור לך הדבר שטהורה את עמדי על ב ו ר י י ך ושתי (סוט' ז:). מעמידין אותו על ב ו ר י ו (מד"ר בראש' ע). קריאת הגמרא על ב ו ר י ו ושאלותיו ותשובותיו (ר"ש הנגיד, מבוא התלמוד). שאין כח בדעת האדם החי שהוא מחובר מגוף ונפש להשיג אמיתת דבר זה על ב ו ר י ו (רמב"ס, יסודי התורה א י). ודבר זה (שאלהים הוא היודע והוא הידוע והוא הדעה) אין כח בפה לאומרו ולא באוזן לשמעו ולא בלב האדם להכירו על ב ו ר י ו (שס ב י). ואם תאמר שידע (הקב"ה) שיהיה (האדם) צדיק ואפשר שיהיה רשע הרי לא ידע הדבר על ב ו ר י ו וכו' ואין דעתו של אדם יכולה להשיג דבר זה על ב ו ר י ו (הוא, תשובה ה ה). ולא כל הדעות יכולין להשיג האמת על ב ו ר י ו וכו' ואינו יודע המדות שידין בהן עד שידע האמת על ב ו ר י ו (הוא, עבודת כוכבים ב ג). אין ספק שידע כל זה על ב ו ר י ו ואמיתו יותר מכולם (הקד' מלמד התלמידים). ואין מגלין להם את הסוד מפני שאין שכלם שלם כדי לקבל האמתות על בוריין (י' תבריזי, הקד' פרוש המשנה להרמב"ס).

א.*בְּרִי[1]), ש"ז, — שם המלאך הממונה על המטר ועל גדול הפרות: יה בשלישי הטריח בְּרִי הדשיא דשאים והפריא (ר"י טוב עלס, אאמיר, שה"ג). — ועי' אף בְּרִי.

ב.*בְּרִי, — כמו בֹּר[2]): על חלקת מצחך יד יוצרך לא שמה לבנת השלג ו ב ר י צמר צחר (יל"ג, חנה).

בָּרִיא[3]), ת"ז, לנק' בְּרִיאָה, בְּרִאָה, מ"ר בְּרִיאִים, בְּרִאִים, בְּרִיאֵי, בְּרִיאוֹת, — א) בעל בשר, שָׁמֵן, beleibt corpulent: ועגלון איש בָּרִיא מאד (שופט' ג יז). ומקצת ימים עשרה נראה מראיהם (של דניאל וחבריו) טוב וּבְרִיאֵי בשר (דני' א יה). — ולנק' לבהמות: הוי רעי ישראל וכו' את החלב תאכלו ואת הצמר תלבשו הַבְּרִיאָה תזבחו (יחזק' לד ב-ג). ובשר הַבְּרִיאָה יאכל (זכר' יא יו). — ומ"ר: והנה מן היאר עלת שבע פרות יפות מראה וּבְרִיאֹת בשר (בראש' מא ב). ותאכלנה הפרות רעות המראה ודקת הבשר את שבע הפרות יפת המראה וְהַבְּרִיאֹת (שס ד). — וגם צמח, מ ל א ועבה: והנה שבע שבלים עלות בקנה אחד בְּרִיאוֹת וטבת וכו' ותבלענה השבלים הדקות את שבע השבלים

[1]) עי' הערה בערך אף ברי.
[2]) לפי פרוש קצת המפרשים הקדמונים להמלה ברי בפסוק אף ברי יטריח עב (איוב לז יא).
[3]) מן ב.ברא.

הַבְּרִיאוֹת והמלאות (שם ה-ז). — וכמו מריא, במשמ' נזון ברפת: עשרה בקר בְּרִאִים 1) ועשרים בקר רעי (מ"א ה ג). — ומאכל בָּרִיא, (בָּרִיא), שָׁמֵן וטוב, fat ; gras ; fett.: על כן יזבח לחרמו ויקטר למכמרתו כי בהמה שמן חלקו ומאכלו בְּרִאָה 2) (חבק' א יו).—ב) לא חולה, healthy ; sain ; gesund: כי אין חרצבות למותם וּבָרִיא3) אולם (תהל' עג ד). הוא אומר שב"מ היה והן אומרין בריא היה (ב"ב ט ו). הבריא שאמר כתבו גט לאשתי רצה לשחק בה מעשה בבריא אחד שאמר כתבו גט לאשתי ועלה לראש הגג ונפל ומת (גיט' ו ו); ר' יוסי אומר בחולה ובזקן טמא בילד ובבריא טהור (מקו' ח ד). אין אוכלין איזוב יון בשבת לפי שאינו מאכל בריאים (שבת יד ג). חולה מרגיל צריך תשעה קבים בריא מרגיל צריך ארבעים סאה (ירוש' ברכ' ג הלכ' ה). איזו היא מתנת בריא שהיא כמתנת שכיב מרע וכו' בריא שאמר כתבו ותנו מנה לפלוני ומת (ב"ב קלה:). האוכל כמדה זו הרי זה בריא ומבורך יתר על כן רעבתן פחות מכאן מקולקל במעיו (עירו' פג:). א"ר יוחנן אבא ממשפחת בריאים היה (חול' פד.). עשיתים בריאים כאולם (מד"ר ויקרא יז). ויצו (הורדוס) לאופים לתת לחם לזקנים לחולים ולבריאים וליתר העם (יוסיפון נה). וכל מאכל בפי בריא כנפת והנפת בפי חולה כתנים (ר"י הלוי, ידענוך כלוד). הואיל והיות הגוף בריא ושלם מדרכי ה' הוא (רמב"ם, דעות ד א). וכל המנהגות הטובים האלו שאמרנו אין ראוי לנהוג בהן אלא הבריא אבל החולה וכו' כל מקום שאין בו רופא אחד הבריא ואחד החולה אין ראוי לו לזוז מכל הדרכים האלו (שם כא-כב). דיו לבריא לאכול בשר מערב שבת לערב שבת (שם ה י). לפיכך אמרו חכמים שאפילו הבריא ביותר מכין אותו שלשים ותשע (הוא, סנה' יז א). בהיות המאכלים והמשקים והאויר מבורכים יהיו הגופים בריאים (רמב"ן, שמות כג כה). כי טוב גוף בריא לנפש הבריאה (יל"ג, חנה). — ג) *בדבר לא בע"ח, סל וכדומה, לא שבור, לא קרוע, לא רעוע: הקורה שאמרו רחבה כדי לקבל אריח ובריאה כדי לקבל אריח ר"י אומר רחבה

—1) אולי במקום מריאים. — 2) מסו': ב חד חסר. ואמרו המפרשים כי בא תאר נקבה במקום זכר כאלו היה כתוב אכילה בריאה וכדומה.—3) אולי במשמעה הראשנה, ור"ל אולם הוא בעל בשר ושמן.

אעפ"י שאינה בריאה (עירוב' א ג-ד). הטופל כלי חרס הבריא וכו' הטופל את הבריא טהור ואת הרעוע טמא (כל' ג ה). (בגד) שלשה על שלשה (שנמצא) באשפות בריא וצורר מלח (שם כז יא). יכול שאינן (השמים) בריאים ת"ל הזקים (ירוש' ברכ' א הל' א). לא שנו אלא בכותל רעוע אבל בכותל בריא המניע פטור (ב"ק ל.). אין מוליכין את הקטן (ללמוד מעבר לנהר) אא"כ היה בנין בריא ע"ג הנהר בנין שאינו ראוי ליפול במהרה (רמב"ם ת"ת ב ו). כתלים בריאים (הוא, תענ' ב). וכן מיחם עד מקום שהאור שולט בו אפילו בבריא (ר"ש כל' ג ה). כלים שמבשלין בהן זפת לזפת הספינות וטפילתן לצורך היא אפילו בבריאים שצריכין היסק גדול (שם). שהקורה התחתונה מתוך שהיתה רחבה ביותר בעובי אמה היתה חזקה ובריאה ויכולה לקבל הבנין שעליה (רע"ב מדות ד ו).—ובהשאלה, דעות בריאות, סברות בריאות: הדיעות בריאות או עלולות (מו"נ ב מ). כמה וכמה אמתלאות וסברות בריאות הנאמרות באמת (ר"י מודינא, ארי נו' כג).—ד) *דבר בָּרִיא, שאין ספק בו: ואם דבר בריא שהוא בן שבע (מד"ר במד' ד).—ה) כמו בָּרִי, במשמ' תה"פ, בָּרִיא לי, ר"ל אין לי ספק בדבר: קבר הנמצא מטמא למפרע בא אחד ואמר בריא לי שלא היה קודם לעשרים שנה אין טמא אלא משעת מציאה ואילך (תוספתא טהר' ד ט). עם הארץ שקבל עליו (חברות) והיו לו טהרות ואמר בריא לי שלא נטמאו וכו' גוי שנתגייר והיה לו יין נסך ואמר בריא לי שלא נטמא (שם ט ו-ז).

בְּרִיאָה, ש"נ, מ"ר בְּרִיאוֹת,—א) שה"פ מן בָּרָא: ואם בְּרִיאָה יברא יי' ופצתה האדמה את פיה (במד יו ל). אחד בריאת 1) הזכר ואחד בריאת הנקבה זה וזה לארבעים ואחד (ניד' ג ז). בבריאת עולם היו עוסקין (ירוש' ברכ' ה הל' א). לבריאה שמים קדמו ולשכלול ארץ קדמה (מד"ר בראש' יז). אין יציר זולת יצירתך ואין בריאה כי אם בריאתך (סיה"ת ה). כשנתן הקב"ה לשלמה מן החכמה מה שהבטיחו בה ידע מסודות בריאת אלו המינים מה שאפשר לאדם לדעת (י' חריזי, הקד' פרוש המשנ' להרמב"ם).—ב) *כלל הנבראים, כל העולם הברוא: ועל שפת היריעה הבריאה החיצונה (רשב"ג, כתר מלכות). ומחסה שים בצור נשבע בכסאו לבל יטוש לעולמים בריאה (רמב"ע,

1) יש גורסים בריית.

תרפים ט יג).—ג) *בקבלה, העולם השני, העולם שאחרי עולם האצילות, והיא המדרגה השניה בהתגשמות ההשפעה האלהית: עולם הבריאה שם נשמות הצדיקים וגנזי ברכה וחיים ושם כסא הכבוד של הקב"ה (מסכת אצילות, גנזי הקב' לילניק). הנה נתברר אצלינו כי ד' עולמות אבי"ע (אצילות בריאה יצירה עשייה) כלולים בהויה (רח"ו, עה"ח, היכ' אבי"ע יא). ששה ספירות עומדות לחוק בששה פרצופים ומהם נעשה ד' עולמות אבי"ע (חומ"ק, רמח"ל, י' פרקים כ ג). אלו ז' היכלות שבבריאה כבודו של מקום מתפשט בתוכם (שם ח טז).—ד) *כמו בְּרִיאוּת: הלחם גם האדם הבריא יספיק בו לבדו אבל מי שאינו בבריאה נכונה יבקש שאר מיני המסעדים (ספר החיים א ג). — ה) *הטבע, nature; die Natur: מכל אשר בתבל מכל צבאות הבריאה שמץ דבר לא ידעה (סכי"ע כלוך, הקד'). כו מרחפת רוח הבריאה (מא"ג, דכיר). בת אל אלהים הבריאה הן אני (אד"מ, שש"ק, חלום חזון לילה). לאדני הארץ ומלאה הבריאה וכל הדרה (יל"ג, מזמורי יסודה א). גם הבריאה הנדיבה העניקתה יתר הוד והדר על אחיותיה (הוא, דו"מ).

*בְּרִיאוּת, ש"נ, — מעמד הגוף הבריא, שאינו חולה, health; santé; Gesundheit: חוט השדרה נותן כח באדם ובהמה ודגים להיות שדרתו עומדת בבריאות (רש"י סוכה יח). אבל זיעה שוה היא לכל נפש דאינה תענוג אלא לבריאות (תוספ' שבת לט:). ועוד כלל אחר אמרו בבריאות הגוף כל זמן שאדם מתעמל ויגע הרבה ואינו שבע ומעיו רפין אין חולי בא עליו (רמב"ס, דעות ד יד). שהרי יש שם נכפים שגם בעת בריאותם דעתם מטורפת עליהם (הוא, עדיות ט ט). לא מצאנו בספרים שיהיו הזכרים גם הנקבות שוים אלא הכל לפי הבריאות (ראב"ד, השגות, שבית' עשור כ י). אין עושר כבריאות (משלי חכמים, דרך טובים). אין עושר כבריאות ואין נעימות כלב טוב (הרוקח, שורש זכיות). חברתי הלכות הולין והנהגת הבריאות והנהגת הנפש אשר היא ללב רפואות (רש"ט פלקיירא, המבקש). הבריאות היא תכונה יהיה בה הגוף במזגו והרכבתו בענין שיצאו הפעולות כלם בריאות ושלמות (קאנון א כ א כ). הנה ראוי שתודענה ברפואה סבות הבריאות והחולי (שם א א כ). אמר החכם התמדת הבריאות השמירה מן השובע (לידס לדרך א ג א). החולים שהם מקשיבים לקול הרופאים והח־מים ולא יעשו מה שיצוו שהם רחוקים מהבריאות באמת ובתמים (עמנו', מחב' י). שעד שמת הוא (ר"ג) היה בריאות בעולם והיו לומדים תורה מעומד (רע"ב, סוף סוטה). אינני עדין בקו הבריאות וכחי הראשון סר מעלי (שמש לדק' מורפורגו, הסכ' הרכנים, ח). כמו שנוהגים לומר בבריאות ובחיים (פלא יועץ, דבור). מי הנילוס פעלו על בריאותי (דכיר, מכתב כ). קצרתי במקום שהיה ראוי להאריך כי עיפה נפשי ואינני בקו הבריאות (יל"ג, אגרות כ רה). — *שמירת הבריאות: החלק המעשי מהרפואה נחלק לשני חלקים הא' ידיעת הנהגת הגופים הבריאים וזה נקרא ידיעת שמירת הבריאות (קאנון א ג, בשמירת הבריאות). — ועי' חולי, רפואה.

*בְּרִיאוּתִי, ת"ז, נק' -תית, — של הבריאות, לצרך הבריאות: התעמלות בריאותי, סימן בריאותי (כל מלאכ' הגיון, מבוא, בסור' המלים).

*בְּרִידָה, — שה"פ מן ברד: ויברוד ברידת היער (רש"י ישע' לב יט).

א. בְּרִיָּה, ש"נ, — מזון מועט לחולה וכדומה, כמו בָּרוּת: שכב על משכבך והתחל ובא אביך לראותך ואמרת אליו תבא נא תמר אחתי ותברני לחם ועשתה לעיני את הַבִּרְיָה למען אשר אראה ואכלתי מידה (ש"ב יג ה). לכי נא בית אמנון אחיך ועשי לו הַבִּרְיָה (שם ז). ויאמר אמנון אל תמר הביאי הַבִּרְיָה החדר ואברה מידך (שם י).—ובהשאלה למזון הצמחים: מניחין (זבל לאילנות) להברותם שהזיבול היא בריה להם כלומר מאכל (ר"ת סוכ' מד:).

ב.* בְּרִיָּה, ש"נ, מ"ר, בְּרִיּוֹת, כנו' בְּרִיּוֹתָיו, — כל דבר נברא, בפרט בע"ח, Geschöpf; créature; creature: תאו בריה[1] לעצמה שור הבר בריה לעצמה (תוספתא כלא' א ט). כוי בריה[1] לעצמו ולא יכלו חכמים להכריע עליו אם חיה הוא או בהמה (שם בכורי' ב ב). הטל אינו יורד בזכות בריה (ירוש' ברכ' ה הל' ב). כשנתן לא נמלך בבריה (שם ט הל' ז). ואין כל בריה יכולה לכוין אותה שעה (של זעמו של הקב"ה) (ברכ' ז.). ויש אומרים בריה שבים בלעתה והקיאתה ליבשה (יומא לח.). יצתה בת קול ואמרה לו (לטיטוס) רשע בן רשע בן בנו של עשו הרשע בריה קלה יש לי בעולמי ויתוש שמה וכו' עלה ליבשה ותעשה עמה מלחמה (גיט' נו:). המפלת בריה

[1]) בתוספתא צוק"מ ביריא.

שיש לה ב' גבים ובו שדראות (ניד' כד.). שאין השד יכול לבראות בריה פחות מכשעורה (סנה' סז:). יש בריה באחת (בכור' לט.), שיש לה כוליה אחת. למי שיצא לדרך וכו' ולא נמצא לא עיר ולא פונדק ולא אילן ולא מים ולא בריה (מד"ר במדב' ג). למה נקרא שמה (של היתוש) בריה שפלה שמכנים ואינו מוציא (תנחומא חקת א). אמר (הקב"ה) אם אני בורא אותו (את האדם) מן העליונים הרי העליונים רבין על התחתונים בריה אחת ואם אני בורא אותו מן התחתונים נמצא התחתונים רבין על העליונים בריה אחת (והזהיר, ויקרא לה:).—ואמר הפיטן: ובמלות לשון הפליא דברתו ויקרא שמות לכל בריתו (נעס אכן, ב' שבוע'). — וביחס להאדם: אני בריה וחברי בריה (ברכ' יז.). יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתתן לכל בריה צרכיה (ירוש' ברכ' ד ח.). שלמחר מתה מוטל לפניה ואין ברייה משגחת עליה (שם כתוב' ז לא:). איזהו על אתר כל שלא עבר שם ברייה (שם גיט' ג מד:). אמר ריש לקיש באותה שעה (כיצא שאול ושלשה בניו למלחמה) קרא הקב"ה למלאכי השרת ואמר להם בואו וראו בריה שבראתי בעולמי (מד"ר ויקרא כו). כל המכנים ברייה אחת לתוך כנפי השכינה מעלין עליו כאלו הוא בראו (מד"ר שה"ש, לרית). שהיה מדבר עמה בלשון זכר שלא ירגיש בו בריה (שם רות, ותשכב מרגלותיו). שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות (רמב"ס, יסוה"ת ב ב). — ומ"ר בְּרִיּוֹת: מודים אנחנו לך אדון כל הבריות (ירוש' ברכ' א הל' א). כנגד ג' פעמים שהיום משתנה על הבריות (שם ד הל' א). מעשה בר' גמליאל שראה גויה נאה ובירך עליה וכו' ברוך שכן ברא בריות נאות בעולמו (שם ט הל' ב). ברוך שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהם ב"א (ר"ה יא.). הרואה בריות משונות אומר ברוך משנה הבריות (ברכ' מז:). שלשה בריות קדמו את העולם המים והרוח והאש וכו' ובשש בריות אלו העולם מתנהג ברוח בחכמה ובאש ובאור ובחשך ובמים (מד"ר שמות יה). הרבה בריות ברא הקב"ה בעולמו ולא היה העולם ראוי להשתמש בהן וגנזן הקב"ה מן העולם (שם לה). ותשמרני מהמון גלים וכו' וּמֵהַבְּרִיּוֹת הרעות הגדלות בים וביבשה (סמגא"ל, תפלת הים). — וכו': אמר רבי יהושע בן חנניה בשעה שהרוח יוצא לעולם הקב"ה משברו בהרים ומרשלו בגבעות ואומר לו תן דעתך שלא תזיק לבריותי (ירוש' ברכ' ט הל' ג). המנהיג עולמו בחסד ובריותיו ברחמים (תפלה). שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו (ע"ז ג.). (הרואה) חכמי אוה"ע אומר ברוך שנתן מחכמתו לבריותיו (ברכ' נח.). אני ממחה על בריותי ואין בריותי ממחים על ידי (מד"ר בראש' כח). אברהם שעשה אותך אדון על כל בריותיך (שם שמות, סוף ג). כל בריותו של הקב"ה לוין זה מזה (שם לא). צאינה וראינה במלך וכו' במלך שברא בריותיו שלמות (שם, שה"ש). שפוט לטרף טרף עיניו תצפינה, לא לשחת בריותיו דרכיו תרפינה (רשות לשבת בראש', אחשבה). אל רחום וחנון לכל בריותיו, עשה עם עמך וסלחת לחטאתיו (סלי' לצו"ג, שלוס תקרא, סמא"ל).—הַבְּרִיּוֹת, כללות בני האדם, die Menschen; les gens; people: הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות (אב' א יב). כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו (שם ג י) משמח את הבריות (שם ו א). וכל מי שאינו צריך ליטול (צדקה) ונוטל אינו נפטר מן העולם עד שיצטרך לבריות (פאה ח ט). קונם שאיני נהנה לבריות אינו יכול להפר (נדר' יא ג). לא ישתה אדם מן הכוס ויתננו לחברו לפי שאין דעת הבריות שוות (תוספתא ברכ' ה ט). כל מי שחכם ועניו ושפל וירא חטא ופרק טוב ורוח הבריות נוחה הימנו עושין אותו דיין בעירו (שם חגי' ב ט). ואל תעשינו שיחה בפי כל הבריות (ירוש' ברכ' ד הל' ב). אדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום (שם שקל' ג מז ג). בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה (בריתא, סוף אבות). כיון שנצטרך אדם לבריות פניו משתנות ככרום (ברכ' ו:). ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות מה הבריות אומרות עליו אשרי אביו שלמדו תורה וכו' אוי להם לבריות שלא למדו תורה (יומא פו.). אוי להם לבריות שרואות ואינן יודעות מה רואות (חגי' יב:). בא וראה במה גדול כבוד הבריות שור שהלך ברגליו (צריך לשלם) ה' שה שהרכיבו על כתפיו (צריך לשלם) ד' (ב"ק עט:). הרי שכלו פירותיו מן השדה ואינו מניח בני אדם ליכנס בתוך שדהו מה הבריות אומרות עליו מה הנאה יש לפלוני ומה הבריות מזיקות לו (שם פא:). לעולם ישכיר אדם עצמו לע"ז ואל יצטרך

לבריות (כ"כ קמ.). המזבז אל יבזבז יותר מחומש שמא יצטרך לבריות (כתוב' נ.). עד שהבריות מרננות עליו ואומרים איש פלוני כשר וחסיד ונאה להיות חכם (ספרי, בהעל' לב). הבריות פקידין אצל נשותיהן טפה של לבנות והקב"ה מחזיר להם אותה טפה בריה נאה ושלמה (מד"ר קהל', ברכות סטוכה). הבריות אומרים איש פלוני רוחו יתירה איש פלוני רוחו קצרה (שם, ויקרא טו). אמר לה (אברהם לשרה) נעמוד ונטרדה (את הגר) מביתנו מה יהיו הבריות אומרים עלינו (ר"י ברצלוני, הלכ' ס"ת). אל ישנה אדם ממנהג הבריות (דא"ז ה). עין הרע ויצר הרע ושנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם (אדר"נ יו). וקחו לכם דרך להיותכם בכל הבריות (יוסיפון פד). ואל יהיה כבוד הבריות קל בעיניו (רמב"ם, סנה' כד ט). האיש הזה בן מות הוא שמטעה את הבריות אחריו (תולדות ישו).—דעת הבריות: הגונב דעת הבריות (שבו' לט.). אל יתיחד אדם עם כל הנשים בפונדק אפילו עם אחותו ועם בתו מפני דעת הבריות (אדר"נ, ב).—טענת הבריות: לא יספר עם האשה בשוק ואפילו עם אשתו ואין צ"ל עם אשה אחרת מפני טענת הבריות (שם). — ובהשאלה, כל דבר שלם שיש לו שם בפני עצמו, וכיוצא בזה: וכן גיד הנשה שנתבשל עם הגידין או עם הבשר בזמן שמכירו מגביהו והשאר מותר שאין בגידים בנותן טעם ואם אינו מכירו הכל אסור מפני שהוא בריה בפני עצמו (רמב"ם, מ"א יו ו). זה הכלל אמר רבי יצחק כל דבר ששמו עליו כשהוא שלם וכשאינו שלם אבד שמו זה קרוי בריה כגון גיד אם אינו שלם אינו קרוי גיד (סמ"ג ל"ת קלט). בריה דהיינו כגון נמלה או עוף טמא וגיד הנשה ואבר מן החי וביצה שיש בה אפרוח וכיוצא בהם אפילו באלף לא בטל (טור יו"ד ק).—ועי' בְּרִיָּה.

*בִּרְיוֹן[1], בר-, ש"ז, מ"ר בִּרְיוֹנִים, בריונות, — א) אחד מגדוד שומרי ראשם של הקסרים ברומא והצטינו בעריצות ואלמות ועשו כטוב וכישר בעיניהם גם בקצת הקסרים, prätorianer ; prétorien ; praetorian:

משל למלך שהבריונים שלו גינו אותו בפורפורא שהוא לבוש (מד"ר שמות ל). — ב) נקראו בהעברה גדודי אנשים שתפסו להם בזרוע הכח והשלטון והתנהגו בקושי ובלי חמלה במתנגדיהם, Terrorist; terroriste: תבעו אותו הבריונים ונתן להם (פסיקתא, ודי זהב). — ובפרט בימי מלחמת היהודים ברומא קראו כך ידידי הרומאים את קנאי ההרות. — ובהרחבה כל איש עז וקשה ופריץ: העמידו עליו בריונות[1]) קשים אשר לא ידעו אשה מימיהם וענו אותו במשכב זכור (מכי', פרשת עמלק א). והחוטאים והפושעים והבריונים (ר' קלוני', אגר' בע"ח ה א). יד כל עריץ היה אמיץ חלש יעריץ כאיש בריון (אדון עולם, להוש"ר, אילת השחר). יש בעולם בריונים, לקול המוכיחים אינם פונים (דרך טוב, יואל שן, ע). — וסמי': וכל הנגררין אחריו בעלי אגרופין הן ואישי בריוני דורנו (קנן אגר' בוקסד' מה).

---

[1]) משק' אֶבְיוֹן. בארמ' במ"ר בריוני: אבא סיקרא ריש בריוני דירושלם בר אחתיה דר' יוחנן בן זכאי הוה (גיט' נו.). הוו בהו הנהו בריוני אמרו להו רבנן ניפוק ונעביד שלמא בהדייהו לא שבקינהו אמרו להו ניפוק ונעביד קרבא בהדייהו אמרו להו רבנן לא מסתייע' מילתא קמו קלנהו להנהו אמברי דחיטי ושערי (שם — היו שם אלה הבריונים אמרו להם רבנינו נצא ונעשה שלום עמהם (עם הרומאים) ולא הניחום (הבריונים) אמרו (הבריונים) להם (לרבנינו) נצא ונעשה מלחמה עמהם אמרו (הרבנים) לא מיסתיע הדבר עמדו הבריונים וישרפו אוצרות החטים והשעורים). וכבר התחבטו במלה זו כל חוקרי הלשון ולא מצאו דבר נכון בענין מקורה ופרושה. קצת הקדמונים פרשו מלשון בּוּרוּת (כך רש"י). הערוך פרש לסטים ופריצים, אך לא אמר מה מקור המלה. ב' מוספיא כתב: פי' בל"י אלמים עושקים ואנשי מלחמה, וזהו הפרוש היותר מכון ומדויק למלה זו לפי הענין בכל מקום שבאה, אך לא נתברר לאיזו מלה בלשון יונית כון ר' בנימין. לוי החליט מלה זו לשמית וגזר אותה מן לשון בר, ברי, והכונה אדם שאינו מן הישוב, פראי. וכן יסטרוב. והמשקל, כרשום למעלה, הוא אמנם עברי, אך הגזרה אינה טבעית. זקש אמר כי נסתעפה ממלה יונית בוליונסו, שפרושה הוא שטוף בזמה. המשביר: אֶבריוני ביונ', שפרושה חצוף. קוהוט הביא השערות אך כלן דחוקות ורחוקות. S. Kraus גזר אותה מהשם היוני φρούριον, וכבר פקפק בזה I. Löw. והנה מהמאמר הראשון המובא בפנים: למלך שהבריונים שלו וכו' נראה ברור כי הבריונים היו גדוד מיוחד של המלך והיו עושים גם בהמלך כטוב בעיניהם, וזה היה טיבם של גדוד קסרי רומא שנקרא אז Praetoriae, והשם הזה החל אח"כ לשמש במשמעת גדודים חפשים שלכדו השררה בחזקה ומתנהגים באלמות. והנה אינני יודע באיזה דרך נהיה praetoriae או praetorianus לבריון, עכ"פ לפי טיבו היה הגדוד המפורסם ההוא דומה כמעט ממש להבריונים בירושלם בימי המלחמה. וקצת תמוה הדבר כי דוקא זכר הגדוד המפורסם ההוא שתפס כ"כ מקום בחיי הרומאים לא בא בשום מקום בתלמוד ומדרשים בשמו, אם לא נניח שנתכונו אליו בהשם בריון.

[1]) אולי במשמעה הראשנה או השניה.

בריון, ס"ז, מ"ר בריונים, — כמו בריה: ונחומים תכמיר לכל בריונים, ומפתיחת ידך מתפרנסים ונזונים (הפוסי חלם, לעלירת גשמים).

בריח[1], בריח, ס"ז, מ"ר בריחים, בריחים, ברחים, — א) בד או קורה של עץ וכדומה העובר לרחבם של קרשים וכדומה לחברם יחד, Querholz; traverse; cross-beam: והבריח התיכן בתוך הקרשים מברח מן הקצה אל הקצה (שמות כו כח). ויעש את הבריח התיכן לברח בתוך הקרשים (שם לו לג). ועשית בריחם עצי שטים חמשה לקרשי סלע המשכן האחד (שם כו כו). ואת טבעתיהם תעשה זהב בתים לבריחם וצפית את הבריחם זהב (שם כט). ויעש בריחי עצי שטים חמשה לקרשי צלע המשכן (שם לו לא). קרשי המשכן ובריחיו ועמדיו ואדניו (במד' ג לו). — ב) בד מעץ או ברזל וכדומה עובר על פני הדלת ונכנס בשני קצותיו בשני מזוזות הפתח מעבר מזה ומעבר מזה ומונע הדלת מלהפתח, Riegel; verrou; bolt: כל אלה ערים בצרת חומה גבהה דלתים ובריח (דבר' ג ה). ויקם (שמשון) בחצי הלילה ויאחז בדלתות שער העיר ובשתי המזוזות ויסעם עם הבריח וישם על כתפיו (שופט' יו ג). ערים גדלות חומה ובריח נחשת (מ"א ד יג). ושברתי בריח דמשק (עמו' א ה). קומו עלו אל גוי שליו יושב לבטח נאם יי' לא דלתים ולא בריח לו (ירמ' מט לא). ישבים באין חומה ובריח ודלתים אין להם (יחזק' לח יא). ואשים (להים) בריח ודלתים ואמר עד פה תבוא ולא תסיף (איוב לח י-יא). דלתות נחושה אשבר ובריחי ברזל אגדע (ישע' מה ב). הציתו משכנתיה נשברו בריחיה (ירמ' נא ל). לאיביך פתוח נפתחו שערי ארצך אכלה אש בריחיך (נחום ג יג). טבעו בארץ שעריה אבד ושבר בריחיה (איכ' ב ט). המה קרוהו (את שער הדגים) ויעמידו דלתתיו מנעוליו ובריחיו (נחמ' ג ג). — ובמליצה: לקצבי הרים ירדתי הארץ ברחיה בעדי לעולם (יונה ב ז). — ג) כמו פליט, מי שברח ונמלט מידי האויב, Flüchtling; fugitif; fugitive: לבי למואב יזעק בריחה עד צער (ישע' יה ה). למענכם שלחתי בבלה והורדתי בריחים כלם וכשדים באניות רנתם (שם מג יד). — ד) אחד מחלקי כלי הנחשת: והכלל שתשים פניך נגד השמש באיזה מקום שתמצא והרם והשפל המעצר הוא הבריח עד שיכנס אל אור השמש מהנקב הגדול (כלי נחש' לרא"ע, שער ב). דע שעשיית ותיקון כלי הרובע אשר נדבר בו על אחת משתי בחינות הראשונה ע"י בריח המורה ע"פ תקות חוט המשקל ונבאר תחלה בבחינת אשר היא ע"פ בריח המורה וכו' תקח לך בריח אחד ארכו כמדת אלכסון של הכלי ורחבו כמו חצי צפורן או חצי ממנו והוא נקרא בריח המורה (נחמ' ונעים, דוד גנז רמג). — ה) הקו המדומה שעובר בדמיון דרך כדור הארץ מקטב אל קטב, Achse; axe; axis: והקו הישר הנמשך במחשבה בקרב חללו מקטב אל קטב ועובר על מרכז העולם יקרא בריח העולם ובעלי הסודות יאמרו עליו כי הוא לויתן נחש בריח שעליו רמז הכתוב (יסוד עולם לר"י הישראלי ב א). ובריחי הארץ נחשבים כגון עובר על אמצעית הארץ על הנקודה הזאת יצא אל היקף הארץ אל שני צדיה והיה מבריח מן הקצה אל הקצה והקו הזה הנקרא בריח הוא ארוך מעל קו ישר שהיה עובר על הארץ וחולק אותה (הגיון הנפש לבר חייא, ה עמוד ג). דע שהקו ההולך מצד אחד של הכדור או הגלגל ועובר על המרכז ויוצא אל עבר השני הוא יקרא בריח לפי שהוא מבריח מן הקצה אל הקצה וחכמי המחקר קראוהו קוטר וכו' ושתי הנקודות של ראשי הבריח או הקוטר הן צירי העולם האחד ציר הצפוני והשני ציר הדרומי והמחקרים קוראים לו קוטב הצפוני וקוטב הדרומי (נחמ' ונע', דוד גנז כא). הקוטר היוצא מציר בדור המתנועע סביבו ועובר על מרכזו ופוגע בציר השני הוא אשר אקראנו בריח (מוסדות תבל ב). מדת זוית נטיית בריחו (של מאדים) מול מסלתו הוא לפי העיון של חכמי זמננו בבדי אחת וששים מעלות ובריחו קטן מקוטר משוה היום שלו (שם לה). הקוטר ממשוה יומו (של שבתאי) גדול מבריחו בבדי חלק אחד עשר וזה יורה לנו כי גם הוא מתגולל סביב בריחו (שם לח). ושנים מהם (מהקוטרים) אין להם זוג האחד גדול מכולם ואחד קטן מכולם והם נקראים בריחים (שם מד). — ו) קורה ישימו הקצה האחד תחת משא ותשען על משענת בנקדה מנקדת הקורה קרובה יותר להקצה שתחת המשא ובקצה השני יכבידו עליה להורידה למטה, Hebel; levier; lever: שהנך רואה שכובד אבן 200 ליטרא צריך ד' אנשים להגביה אותה ואיש אחד עם הבריח שיתן תחתיה יגביהנה שבבריח ג' נקודות אחת הוא במקום שנשען הבריח וכו' ובנקדה הב' ר"ל הקצה של הבריח הוא מקום הכובד של אבן (גבור' יי' לים"ר מקנדיא, לח ה). וכבר הסכמתי וכו'

---

1) עי' שרש ברח.

לקרוא העץ הארוך העגול המניחים הסבלים תחת האבנים הגדולות או הקורות כשרוצים להגביהם בשם בריח וכו׳ ואין ספק שאם יהיה הבריח של ברזל או עץ כבד יגביה יותר בקלות מהעץ הקל וכו׳ איך בכח קטן של אדם אחד נגביה משא גדול על ידי הבריח מה שלא יעשו בלתי אם הרבה אנשים גם קצה הבריח הנרחק מהמשענת או המרכז שוקל יותר מקצהו השני שתחת המשא וכו׳ שערך הכח אל הכבד בערך שבין חלקי הבריח (הוא, מעין חתום לא). אם יהיה הבריח בעל שתי זרועות במשקל שוה אז ינשא כובד שני המשקלים יחד מהמשען או הציר לבדו כי המשען הוא לבדו האוחז הבריח ומעכבו לבלתי ימשך למטה מכובד שני המשקלים (רא״ב׳ למודים ליכלא ב ד סס). — ז) ־כעין גשר על נהר וכדומה: והוצרכו לשים בריחים על כל העמקים באופן שיוכלו לעבר עליהם (רלב״ג, פרוש דה״י כג, אולה״ס גרבר ב). בריחים לעבור הנהר (סס 47). — ח) ־רצועת יבשה בין שני ימים מחברת שתי יבשות ורצועת ים מחברת שני ימים, Erd-,Meerenge; isthme,détroit; isthmus,strait: בריח הארץ הוא רצועת הארץ אשר תפסיק בין שני ימים הסמוכים ותחבר שתי ארצות אשר בשני עברי ימים יחד וכו׳ בריח הים הוא רצועת הים אשר תפסיק בין שתי ארצות הסמוכות ותחבר שני הימים אשר בשתי עברי ארצות יחדיו (סכי״ע, כסס ס׳ ראסית למודים). הים שבו ששה בריחים והם רצועות ים לא רחבות אשר יפסיקו בין שתי ארצות סמוכות זו לזו ויחברו שני ימים גדולים ורחבים (ספר הברית א ח).

*בְּרִיחָה, ש״נ, — א) שה״פ מן בָּרַח, במשמעתו הפשוטה: שלישי לבריחה (מד״ר ברא״ס׳ עד). כמה נאה בריחה שברחת (סס סמות כז). פושעים היו בישראל באותה שעה והיו אומרים בבריחה אנו בורחים כדרך שבני אדם בורחים (תד״א ז). ויושט העבד את ידו על ראשו ויתן אות בריחה לאגריפס המלך (יוסיפון סס). ויהי היום והיתה בריחה באיזו מדינה וברחו כולם ובדרך בריחתם עברו דרך איזה יער (מעשיות לסר״ן לס.). — ובכלל התרחקות מדבר מהדברים: כדי שיוכל (היועץ במלחמה) ליעץ הקרבה אל המועילים והבריחה מן הנוקין (נוף׳ צוף׳, מסיר ליאון ב יס). בחירתו (של החולה) לאכול הדברים החמוצים ובריחתו מלאכול המתוקים (נוס סלוס יב ב). התשוקה אל הנאות והבריחה מהמזיק (זכות אבות, מחברת יין לבנון). — ב) ־מאון בדעה מהדעות: כי אין בריחתנו מן המאמר בקדמת העולם מפני הכתובים אשר באו בתורה בהיות העולם מחודש (מו״נ ב כה). וכבר העירותיך על עיקר זה המאמר ושזה כולו בריחה מהתחדשות דבר (סס כט). וכבר ביארתי לך והודעתיך בריחת התורה ממעשה הכישוף כולם (סס ג לז) בריחת הבורחים מאלה הענינים (אמונה רמה נח). ומזה היו בורחים תכלית הבריחה (ר״י אברבנאל, והרא, כבד לב פרעה). ולא היתה תלונתו (של איוב) על מיתת בניו וזה מתכלית בריחתו מליחס שקר ועול אל הש״י (אוהב משפט, ביאור׳ לאיוב כט). ענין הבריחה להיות חושש הששה רחוקה (פלא יועץ, בורח). — ג) ־שבר של בעל עסק, שחדל לשלם נשיו, Bankrott, faillite; bankruptcy: קרוב לסוף שנה זו קודם ר״ה תקכ״ד נעשו בריחות גדולות ועצומות עד מאד בג״ק ממש לא נשאר איש מהחלפנים ובעלי כיסים העצומים שלא היו לפלטה גדולה (מגי׳ ספר, יעב״ן רו).

־בְּרִיחוּת, — כמו בריחה: ודמה במרוצתך ובבריחותך לבריחת הצבי (עמנ׳, פי׳ סה״ס, כ״י קמבריזס).

*בְּרִיָּה, ש״נ, כנ׳ בְּרִיָּתוֹ, וגם בְּרִיָה, בְּרִיָתוֹ, — א) שה״פ מן ברא, במקום בריאה: כל שהוא מבריית המים (ידים ב ב), כל מה שנברא מן המים כגון יבחושים וכיוצא בהם. אחד בריית[1] הזכר ואחד בריית הנקבה זה וזה לארבעים ואחד (ניד׳ ג ז). מתחילת בורייתו של עולם ימי החמה יתירים על ימות הלבנה אחד עשר יום (סעו״ר ד). מבורייתו של עולם (תענ׳ ב.). (גזרו טומאה על כלי זכוכית) הואיל ותחלתברייתן מן החול (סבת יס:). אין מברכין על האור אלא במוצאי שבת הואיל ותחילת ברייתו היא (פסח׳ נד.). החומט תחילת ברייתו בבעדשה (נזי׳ נב.). מתחלתברייתם (של נח, יוסף, מרדכי ומשה) נתקנו לכך (מד״ר סמות ב). מתחלת ברייתו של עולם לא נתעסק הקב״ה אלא במטע תחלה (סס ויקרא כה). יש מהן דעות שהן לאדם מתחלת ברייתו לפי טבע גופו (רמב״ס, דעות א ב). אלא אם כן היה גופו רע מתחילת ברייתו (סס ד ב). — ובלי המלה תחלת: שמיר זה ברייתו כשעורה (סוט׳ מח:). — ומשמשת במשמ׳ טבע הגופים ומעמדם כמו שנבראו, Beschaffenheit, natürl. Zustand; nature, état naturel; nature, natur condition: אין עושין תמרים דבש ולא תפוחים יין ולא סתוניות

[1]) כך במשנה שבגמרה.

חומץ ושאר כל הפירות אין משנין אותם מבריתן (תרומ' יא ג). ואבר הפורש ממנו והוא כבריתו (עדי' ו ג). כלבא שאכל בשר המת שלשה ימים מעת לעת הרי הוא כבריתו (זב' כ ג), במעמדו הטבעי. שלא אמרו אלא גוש כבריתה (תוספתא כל' ב"ק ג ז). זה הכלל כל גזילה שהיא בעינה ולא שינה אותה מבריתה[1]) אומר לו הרי שלך לפניך ואם שינה אותה מבריתה משלם כשעת הגזילה (שם ב"ק י ד). יין מבושל ואלונטית הרי אילו אסורין מפני שתחילתן יין אלנטית כבריתה הרי זו מותרת (שם ע"ז ד יב). פשתים כבריתו צמר כבריתו (ספרא, נגע' יג). כלייש זה שערוך בשמן ומקוטף בדבש כך היה בריתו של מן (ספרי, בהעל' פט). כל שנשתנה מבריתו ולא שינה ברכתו יצא (ירוש' ברכ' ו הל' ג). לפיכך חיתה נבדקת (הסוטה) במים ובעפר אם טהורה היא כבריתה או לאו (תנחומא, נשא ה). שינוי החוזר לבריתו הוא ושינוי החוזר לבריתו לא שמיה שינוי (סוכה לג:). מה להצד השוה שבהן שכן לא נשתנו מבריתן (ע"ז מו.). מה מים שלא נשתנו מבריתן אף אוכל שלא נשתנה מבריתה וכו' מה מים שלא נשתנו מבריתן ע"י האור אף אוכל שלא נשתנה מבריתו ע"י האור (שם לז:). אמרו לו (אוכל נמלה כל שהוא חייב) מפני שהיא כברייתה (מכו' יז.). דרך בריתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו (רמב"ם, דעות ו א). כשהיה האבר שלם כבריתו בשר וגידים ועצמות (הוא, טומאת מת ב ג). ולא גזרו טומאה אלא על גוש כבריתו (שם יז). מי שפיו נבלם מחמת גופו ובריתו אבל אם נבלם מחמת הרוח אינו מום (הוא, ביאת המקדש ז ז). ולא פירות מבריתן וכו' דבר שדרכו לאכול חי לא יאכלנו מבושל (הוא, שמיטה ה ג). — ובמשמע' צורת הדבר: חלזון זהו גופו דומה לים ובריתו דומה לדג (מנח' מד.). כלי של ברזל הוא ובריתו כעציץ של קנקן (ערוך, ערך אוכלא). — ב) הדבר שנברא: שבעה בריות זו למעלה מזו וזו למעלה מזו למעלה מכולם ברא רקיע (אדר"נ לז). — וכל העולם הנברא: שהבריה נאררת בעד דברתו (מדר' תדשא ז).

*בְּרִיכָה, ש"נ, מ"ר בְּרִיכוֹת, — א) שם"פ מן בָּרַךְ, נפילה על ברכו: אי זו כריעה ואי זו בריכה ר' חייא רבא הראה בריכה לפני ר' ונפסח ונתרפה (ירוש' ברכ' א ג). בר קפרא אמר לך כריעה לך כפיפה לך השתחויה לך בריכה (שם שם ד). — ב) ענף מאילן נטוע באדמה שהבריכו ונקלט באדמה: אילן שנעקר ובו בריכה והוא חי ממנה חזרה הזקינה להיות כבריכה (ערלה א ה). וכן בריכה שנפסקה והיא מליאה פירות (שם). — ובהשאלה: שתי בריכות טובות יש לי להבריך בך רות המואביה ונעמה העמונית (יבמ' סג.). — ג) מה שהיונות או עופות אחרים יולדות בפעם אחת, Brut; couvée; brood: הלוקח פירות שובך מחבירו מפריח בריכה ראשונה (ב"ב ה ג). בריכה ראשונה ושניה (גמ' שם פ.). מחלוקת (של ב"ש וב"ה אם יטול הגוזלות מהשובך או אין) בבריכה ראשונה וכו' אבל בבריכה שנייה דברי הכל בעומד (ביצה י.). שהיונים יולדים בריכה בכל חדש וחדש והן שני גוזלות זכר ונקבה (רש"י שם). — ומ"ר: אילן אחד היה לו לינאי המלך בהר המלך שהיו מורידין ממנו ארבעים סאה גוזלות משלש בריכות בחדש (ברכ' מד.). נחילין אלו הבריכות של דבורים קרי להו נחילין (רגמ"ה ב"ב פ.). — ד) בהשאלה לאילנות הפרי, שהאילן מביא בפעם אחת: באילן שעושה שתי בריכות בשנה וכו' אילן העושה בריכה אחת כגון דקלים וזיתים וחרובין (ר"ה יה.).

בְּרֵיכָה, עי' בְּרֵכָה.

*בְּרִיקָה, ש"נ, מ"ר בְּרִיקוֹת, — שם"פ מן בָּרַק: וכמו שהשמש בבריקותיה על המים הזוכים תעשה רשימה בכתלים (אגר' התשו' לר"י לטיף ג). הסברה נותנת שיש להם (להככבים הקיימים) אור טבעי כי אין בריקת הנבוכים (ככבי לכת) כהברקת הקיימים המבריקים וזוהרים ושולחים חצותיהם בתמידות (מעש' טוביה, עולם הגלגלים י).

*בְּרִיקוּת, ש"נ, — תכונת דבר המבריק: והוא כמו בריקות ואש עוברת וזאת היא אחיזת עינים (ראב"ע שמות ז יא). האופנים שהיו בתכלית הזהר והבריקות (רשב"ל דורן, מ"א, חלק שוסינו ג).

בְּרֵירָה, עי' בְּרֵרָה.

*בְּרִירָה, ש"נ, מ"ר בְּרִירוֹת, — א) שם"פ מן בָּרַר: הותר מכלל ברירה ביום טוב (ירוש' שבת ז י:). ברירת הדבר הצודק מהבלתי צודק (רע"ג, אבות ה טו). — ובמשמ' טהרה ונקיון: לשון מריקה ובבירה ולבון (רד"ק ירמ' כא יא). — ב) בפרט ברירת ראשי עדה,

—[1]) בתוספתא צוק"מ מבירייתה.

דִינִים, ראשי העדה וכדומה, Wahl;élection; election:
הסכימו ועשו הנהגה שבּרירת הנאמנים ונאמניהם והבית דין ומקבלי החשבון וגבאי צדקה שעתידין להתמנות עתה וכו' ושלשה מהם אותם שיצאו ראשונה בגורל יעשו מזולתם הבּרירות (שו"ת ריב"ש, ריד). כי לא היו (אנשי הקהל) מוסכמים בּבּרירה והיה ביניהם חילוק וכו' שאתם תעשו הבּרירה ולא תטריחו אותי לדבר זה (שו"ת מהרלב"ח לח). עיר אחת שהיתה לה הסכמה וכו' שהברורים מזאת השנה להם לבדם כח והרשאה להקים ברורים אחרים וכו' ושלא יוכל שום אחד מאותם האנשים שיעלה בהסכמתם לשים אותו לרשת בּבּרירות הנז' לסרב (מהרש"ך א קיב). וכשמוע טובי העיר הדבר הזה נעתרו לקולם ובאו לידי בּרירת דיינים (פחד יצחק, ערך ברותא).—דוכסי הבּרירה, הדוכסים בגרמניה לפנים שהיתה להם לבד זכות הבּרירה לברור את המלך, Kurfürsten: על כל דוכסי הבּרירה ובראשם פרימיסיל מלך ביהם אשר הוא לעולם הראש והראשון לדוכסי הבּרירה (צ"ד ב, ס' תתקע"ב לאלף ו). מיד אחר מות הדוכס פרידריך שהיה אחד מדוכסי הבּרירה (מגי' תוכה לכי"ט הלר).

בְּרִירוּת, ש"נ, — הכח לראות ולהבחין: לא נתן הקב"ה בהם כח בעין ולא בּרירות בלב (הקד' פלוס יליוס לר"י ברצלוני).

בְּרִית[1], ש"נ, מ"ר בְּרִיתוֹת,—מעשה שעושים בני אדם ביניהם שעל ידו הם מתחיבים לקים דבר זה לזה, ולפנים היו כּוֹרְתִים דבר בשעת מעשה זה ולכן אמרו כָּרַת בְּרִית, Bündniss, Vertrag; Alliance, pacte; covenant: ויקח אברהם צאן ובקר ויתן לאבימלך ויכרתו שניהם בְּרִית (בראש' כא כז). תהי נא אלה בינותינו בינינו ובינך ונכרתה בְרִית עמך אם תעשה עמנו רעה (שם כו כח-כט). ויכרת יהונתן ודוד בְּרִית באהבתו אתו כנפשו (ש"א יח ג). — ובפרט בין מלכים, בין עמים בעניני מדינה: וישלחם המלך אסא אל בן הדד וכו' לאמר בְּרִית ביני ובינך בין אבי ובין אביך (מ"א יה יח-יט). וּבְרִית עם אשור יכרתו ושמן למצרים יובל (הוש' יב ב). — כרת ברית לפלוני, התרצה לחיות עמו בשלום: לא תכרת להם (ליושבי הארץ) ולאלהיהם בְּרִית לא ישבו בארצך פן יחטיאו אתך לי כי תעבד את אלהיהם (שמות כג לב-לג). השמר לך פן תכרת בְּרִית ליושב הארץ אשר אתה בא עליה פן יהיה למוקש בקרבך (שם לד יב). לא תכרת להם בְּרִית ולא תחנם (דבר' ז ב). ויאמרו אליו (אנשי גבעון ליהושע) ואל איש ישראל מארץ רחוקה באנו ועתה כרתו לנו בְרִית ויאמרו איש ישראל אל החוי אולי בקרבי אתה יושב ואיך אכרות לך בְרִית (יהוש' ט ו-ז). אחרי אשר כרתו להם בְּרִית (שם יו). ואתם לא תכרתו בְרִית לישבי הארץ הזאת מזבחותיהם תתצון (שופט' ב ב). ויכרת לו (מלך ישראל לבן הדד המְנֻצח) בְּרִית וישלחהו (מ"א כ לד). — ויאמרו עוד כרת ברית לפלוני, הטיל עליו חובה, הביא אותו בברית: ויכרת יהושע בְּרִית לָעָם ביום ההוא וישם לו חק ומשפט (יהוש' כד כה). ויבא אתם (יהוידע הכהן את שרי המאות) אליו בית יי' ויכרת להם בְּרִית וישבע אתם (מ"ב יא ד). — וכרת ברית על פלוני, ברגש איבה אליו, בכונה להרע לו: כי נועצו לב יחדו עליך בְּרִית יכרתו (תהל' פג ו).—וכרת לפלוני ברית עם פלוני, היה המתוך, עושה הברית בין פלוני ופלוני: וכרתי להם ברית ביום ההוא עם חית השדה ועם עוף השמים (הוש' ב כ), מליצה, ר"ל עשה שיהיה שלום ביניהם.—ובהשאלה, הבטחה מחלטה לעשות או לא לעשות דבר, Versprechen; promesse; promise: הנני מקים את בְּרִיתִי אתכם ואת זרעכם וכו' והקמתי את בְּרִיתִי אתכם ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול וכו' זאת אות הַבְּרִית אשר אני נתן ביני וביניכם וכו' את קשתי נתתי בענן והיתה לאות בְּרִית ביני ובין הארץ (בראש' ט ט-יג). והקמתי את בְּרִיתִי ביני ובינך ובין זרעך אחריך לדרתם לִבְרִית עולם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך (שם יז ז). הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם ואכרתה לכם בְּרִית עולם (ישע' נה ג). כי אמרתם כרתנו בְרִית את מות ועם שאול עשינו

[1]) מלה עברית ואין אחות לה בשאר הלשונות השמיות. וכבר פקפקו הקדמונים בדבר אם היא משרש ברת משקל פְּעִיל, או משרש ברה משקל בְּכִית, שְׁבִית. ריב"ג, בערך ברת, הביא שתי דעות אלה ולא הכריע, וכן רד"ק. והנה בשרש ברת אין כל מקור למושג השם ברית, ובשרש ברה סברו הקדמונים כי השם ברית נסתעף ממושג החתוך והכריתה שבשרש זה. והאחרונים למן גזניוס ועד ברט (מה"ש סי' רמט), קניג ואחרים, הסכימו כלם שזה משק' פעית מן ברה, וגזרוהו קצתם כמו הקדמונים ממושג התוך וכריתה, וקצתם (הומל, דילמן בוהל) ממושג ראיה והחלטה שיש לשרש בָּר באשורית. וגם זה דחוק, ואולי ראוי יותר לשים לב להשערה, כי ברית דומה להשם בָּרוּת, ופרושו אכילה מועטת, על שם המנהג שהיה בימים הקדומים לאכל יחד בשעת כריתת הברית, ולכן מלח הברית, וברית מלח.

הזה (שם כח יה), ר"ל בטוחים אנו כי לא ישלט בנו המות. כי עם אבני השדה בְּרִיתֶךָ וחית השדה השלמה לך (איוב ה כג).—כרת ברית לעיניו, חיב את העינים שלא תבטנה: בְּרִית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה (איוב לא א). — ויאמרו בא בברית עם: ואשבע לך ואבוא בִבְרִית אתך (יחזק' יו ח).— עבר בברית: לעברך בִּבְרִית יי' אלהיך (דבר' כט יא). — שם לו ברית: כי בְרִית עולם שם לי (ש"ב כג ה). — ולבטל הברית ישתמש העברי בהפעלים הֵפֵר, נֵאֵר, חִלֵּל, כִּפֵּר: כי עברו תורת חלפו חק הֵפֵרוּ בְּרִית עולם (ישע' כד ה). ואתה זנחת ותמאס התעברת עם משיחך נֵאַרְתָּה בְּרִית עבדך חללת לארץ נזרו (תהל' פט לט-מ). מדוע נבגד איש באחיו לְחַלֵּל בְּרִית אבתינו (מלא' ב י). שלח ידיו בשלומיו חִלֵּל בְּרִיתוֹ (תהל' נה כא). וְכֻפַּר בְּרִיתְכֶם את מות וחזותכם את שאול לא תקום (ישע' כח יח). — בְּרִית מֶלַח, ברית חזקה שתתקים הרבה: כל תרומות הקדשים וכו' נתתי לך ולבניך ולבנתיך אתך לחק עולם בְּרִית מֶלַח עולם הוא לפני יי' לך ולזרעך אתך (במדב' יח יט). יי' אלהי ישראל נתן ממלכה לדויד על ישראל לעולם לו ולבניו בְּרִית מֶלַח (דהי"ב יג ה). — לוּחוֹת הַבְּרִית, סֵפֶר הַבְּרִית, הלוחות, הספר שהיה כתוב שם הברית בין יי' וישראל: ויקח (משה) סֵפֶר הַבְּרִית ויקרא באזני העם ויאמרו (העם) כל אשר דבר יי' נעשה ונשמע (שמות כד ז). בעלתי ההרה לקחת לוחת האבנים לוּחֹת הַבְּרִית אשר כרת יי' עמכם (דבר' ט ט). — אֲרוֹן הַבְּרִית, הארון שהיו מונחים בו הלוחות: בעת ההוא הבדיל יי' את שבט הלוי לשאת את אֲרוֹן בְּרִית יי' (דבר' י ח).— מָסֹרֶת הַבְּרִית, עי' מסֹרֶת. — בַּעַל בְּרִית פְּלוֹנִי, איש שהוא בברית עם פלוני: והם (אשכול וענר) בַּעֲלֵי בְרִית אברם (בראש' יד יג). — וכן אִישׁ בְּרִיתוֹ: עד הגבול שלחוך כל אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ (עוב' א ז). — אֵשֶׁת בְּרִיתוֹ של פלוני, אשתו הנשואה לו בברית הנשואים: אשת נעוריך אשר אתה בגדתה בה והיא חברתך וְאֵשֶׁת בְּרִיתֶךָ (מלאכי ב יד). — ומ"ר *בְּרִיתוֹת: הרי שש עשרה ושלש בריתות[1] לכל אחת ואחת (תוספתא סוט' ח י). שזו נתנה בי"ג בריתות (ברכ' מח:). ואין לך כל דבר מצוה ומצוה שכתובה בתורה שלא נכרתו עליה ארבעים ושמנה בריתות (סוט' לז:). צפור (אעפ"י) שאין לה לא זכות אבות ולא בריתות ולא שבועות בניה מכפרים עליה (מד"ר דבר' ו).—ואמר המליץ: ושימו על לבבכם השבועות בכרתנו פני אל הבריתות (רסב"ג, שירי שלמה לדוקס, מט). בדבור אחד (שבמשנה) נכללין כמה עיקרין וכמה קבלות סברות בקוצר לשון וכן כמה בריתות תלויין על משנה אחת (ר"מ אלדבי, ש"א ח).

—בפרט נקראת המילה ברית, בריתו של אברהם: ויאמר אלהים אל אברהם וכו' זאת בְּרִיתִי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריך המול לכם כל זכר ונמלתם את בשר ערלתכם והיה לאות בְּרִית ביני וביניכם (בראש' יז ט-יא). והמלבין פני חבירו ברבים והמפר בריתו של אברהם אבינו וכו' אעפ"י שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעוה"ב (אב' ג יא). אשר קידש ידיד מבטן וחוק בשארו שם וצאצאיו חתם באות ברית קדש (ירוש' ברכ' ט ז). אשר קדשנו במצוותיו וצונו להכניסו (את הילד) בבריתו של אברהם אבינו (ברכ' אבי הילד בשעת המילה). ועל בריתך שחתמת בבשרנו (בהמ"ז). והרגלים הם יותר ארוכים מן הברית (עמה"מ, ראשת דז"א מד).—*ובהרחבה לאבר המילה בעצמו: אף בכסות אין מדקדקין (עם העני המבקש בגד) מפני בריתו של אברהם אבינו (ירוש' פאה ח כא.). — ומליצה, *ברית כרותה לדבר, לאמר כך טבעו מעולם: אמר רבי יוחנן ברית כרותה היא היגע תלמודו בצנעה לא במהרה הוא שוכח וכו' ברית כרותה היא הלומד אגדה מתוך הספר לא במהרה הוא משכח (ירוש' ברכ' ה א). אמר אביי ברית כרותה לשפתים (סנה' קב.), ר"ל כך מנהגו של עולם שכל דבר היוצא מהשפתים סופו להתקים. אמר רב יהורה ברית כרותה לי"ג מדות שאינן חוזרות ריקם (ר"ה יז:). ברית כרותה לו (להפשפש) שכל המוללו מריח בו (נדה נח:). מה סבורין בני נח שבריתן כרותה עומדת לעד אלא כל זמן שהשמים והארץ קיימים בריתן קיימת לכשיבוא אותו יום וכו' באותה שעה ותופר ביום ההוא (מד"ר בראש' לד). ברית כרותה למים אפילו בשעת שרב רוחה שייפה (שם ג). מה נמרצו אמרי יושר שהם חזקים לפלש עד הלב ולהתקבל כי אז ברית כרותה שיקבו חור בדלתי הלבבות השומעים ויעשו פרי (ר"מ אלשיך, איוב ו כה). ומי יתן והיה מאריך (האויל) מלענות מיד כי היה מרחיק מחיתתו רק ברית כרותה לפיו לענות מיד (שם י יג). ותגלה אותו בפירוש כי ברית כרותה לשפתים לגלות מה שהוא בלב (שם טו ו). ברית כרותה לצדיק המקיים התורה מעוני וכו' סופו יהיה לקיים התורה מעושר (מעבר יבק, שפתי רננות כח).—*בְּרִית! הַבְּרִית! לשון שבועה וקיום דבר, ולתמיה: כשבאתי והרציתי

---

[1] מהד' צוק"מ: כריתות.

דברים לפני ר' אלעזר בן עזריה אמר לי ב ר י ת אילו דברים שנאמרו בחורב (תוספתא חלה א ו). כשבאתי והרציתי דברים לפני ר"א אמר לי ב ר י ת הן הן הדברים שנאמרו לו למשה מסיני (פסח' לח:). ה ב ר י ת הן הן הדברים שנאמרו למשה בחורב (ירוש' פאה ו יט:). —ⁿב ר י ת ה מ ל ו כ ה: וימחו הסופרים במצות המלך את שם אנטיפטר ממכתב ה ב ר י ת ל מ ל ו כ ה אשר למלכי יהודה וכו' וימלוך המלך את ארקילאוס בנו ויכתבהו במכתב ב ר י ת ה מ ל ו כ ה אשר למלכי יהודה (יוסיפון סא). — ⁿבְּרִית הַחֲדָשָׁה, שם לספר האונגליון: והם(החולקים עלינו) מגדלים אותם (את ספרי הנביאים) והוגים הפסוקים שלהם ויקיימו ה ב ר י ת ה ח ד ש ה (אמונה רמה ב ה). אולם לא שבה הבוגדה כי אם נשאה את הנער מזה והלאה ותכניסהו ב ב ר י ת ה ח ד ש ה (מעשיות ילינק, יב). — ו ב ר י ת ה י ש נ ה, להתנ"ך. —ומ"כ: אמונת המון היהודים היא שהיות השני ה ב ר י ת ו ת צודקים יחד נמנע בשכל (אמונה רמה ב ה).

בֹּרִית[1], בורית, ש"נ, — א) עשב [2]) נותן אפר קלי שסגולתו לטהר ולנקות הזוהמא, **Alkali;alcali;alkali**: כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך בֹּרית נכתם עונך לפני נאם אדני יי' (ירמ' ב כב). כי הוא כאש מצרף וּכבֹרית מכבסים (מלאכי ג ב). נתר ו ב ו ר י ת קמוליא ואשלג כדי לכבס בהן בגד קטן (שבת ט ה). שבעה סממנין מעבירין על הכתם רוק תפל ומי גריסין ומי רגלים ונתר ו ב ו ר י ת קמוניא ואשלג (ניד' ט ו). השלישית והלביצין והירענה ו ה ב ו ר י ת והאהל יש להן שביעית (תוספתא שבי' ה ו). הירענין ו ה ב ו ר י ת והאהל (ירוש' שבי' ז). הוסיפו עליהן החלביצין והלעינין ו ה ב ו ר י ת והאהל (שבת ל.). ב ו ר י ת הנקרא קוליא (אסף, 170). מיני כבוסים כגון ב ו ר י ת ואהל (רמב"ס שמיט' ה י). ואם עשתה המכוה אבעבועות יזלפנה ביין או בחלב עז או ב ב ו ר י ת ויחבשנה (מ' אלדני, ש"א ד ג). — בֹּרית כרשינה, עי' כרשינה.—ב) יקראו אחרי כן בשם זה את ההרכבה ממיני אפר ושמנונית שמשמשת לרחיצה וכבוס[1]), **Seife; savon; soap**: ובהמות אשר בו ישתמשו במקום ב ו ר י ת (שבי"ע, הולו). עפר ב ו ר י ת מראהו לבן שחרחרת וכאשר ישרוהו במים יעלה קצף הרבה כ ב ו ר י ת (ליכד', ראש' למוד' א ח).

***בְּרַיְתָא**[2]), -ריתה[3]), מ"כ בְּרַיְתוֹת,בריי-,—משנה חיצונה שלא הכניסה רבי בתוך סדר המשניות שלו, **Baraïta**: אפרש אותו ואבאר עיקרו מהמשנה ו מ ה ב ר י י ת א הנמצאת (הקד' פרוש רב נסים גאון). ועיקר זו ה ב ר י י ת א חקוקה במסכת שבת (שם). וכמו כן אם היתה ב ר י י ת א או שמועה אשר זכרתי כי היא במקום פלוני והיא במקום אחר (שם). כי לא כל מה שנזכר

---

[1]) מלה עברית, ואין לה חבר בשאר לשונות האחיות. והוא משק' יחיד במשקלי שמות הדברים שבאו במקרא. ואמר ריב"ג וז"ל: העקר בו דגשות הריש וקמוץ הבית בשרק או בקמצות ע"מ גפרית וכאשר נמנע דגשות הריש נמשך הקמוץ ונתחדש במלה נח רפה היא הוו. ע"כ. וכן רד"ק: כי הריש ראויה להדגש לולי כי לא תקבל דגש ומשפטו ברית בפלס גפרית. ע"כ. והמדקדקים החדשים לא העירו כלום על צורתה של מלה זו. והכל מסכימים כי מקורה בשרש ב ר ר, על שם פעולתה של העשב ואפרה ל ב ר ר ולנקות ולטהר. אך זה קצת דחוק. — [2]) אין ספק בדבר כי קראו בֹּרית לאחד ממיני ה צ מ ח י ם, הואיל והיא מנויה בין הדברים שחלה עליהם חובת שביעית, וחובה זו אינה חלה אלא על דבר שגדולו מן הארץ. ומפני זה דחתה הגמרה (ניד' סב.) דעת מי שתרגם בֹּרית כבריתא, שהוא גפרית. והנה בגמ' שם אמר רב יהודה בורית זה אהלא (בגמ' שבת צ.: זה ח ו ל, וכן בא חול במקום אהל (ניד' סו:), ועי' ערך חול). והקשו והתניא הבורית והאהל משמע מזה כי ברית ואהל הם שני דברים, ושקלו וטרו שם ובאו לידי מסקנה כי בֹּרית היא אמנם אהל אלא שיש תרי גווני אהלא. ולפי זה צריך לאמר כי אהל (בסור' אחלא) הוא שם כללי לקצת מיני עשבים שיש בהם היסוד המנקה והמטהר (**I.Löw, Pfln. Salsola**), ולאחד מהמינים הללו קראו בֹּרית (וערך אֲהָל בספר זה צריך תקון והרחבה ויבוא בתוך ההוספות והתקונים). והערוך ערך זתא הביא עוד מאמר בהגמ' כאן שאיננו בהספר' שלנו: מאי בורית זיתא, ונזכרה מלה זו גם בערב' וסור' כשם תאר לאחד ממיני אשנאן אחלא (לו שם). ריב"ג תרגם ברית באושנאןa), אך א ש ל ג הוא אשנאן, ובמשנת נידה המובאה בפנים נזכרו בורית ואשלג יחד, א"כ בורית אינה ממש אשלג, אלא מין אחר, והרמב"ם בפרוש המשנה (ניד' ט ו), תרגם ברית בע'אשול b), והוא בערב' גם שם למה שהופפים בו הראש. — [1]) לפי רש"י שלעז ברית שבון, וכן רד"ק: וי"מ אותו כי הוא הנקרא בלעז סבון.

[2]) בארמית ב ר י י ת א: הא.ברייתא היא ובמתניתין ליכא (כרכ' יט.—זו ברייתא היא ובמשנתנו אין זה). ור' יוסי בר חנינא ברייתא לא שמיע ליה (שבת יט: — ור' יוסי בר חנינא לא שמע הברייתא).—ובהרבה מקומות ביוד אחת (אגר' ר' שרירא גאון, וכגוף הקדמ' הרמב"ם לפרוש המשנה, וספ' והזהיר, ויקרא יד, סה, ועוד).—וכך נקוד ב ב ר י ת א דר' פנחס שפרסם דר' גרינה' מתוך כ"י ישן (הלקוט' ב) והעיד כי הנקוד הוא מגוף כה"י. — [3]) כך נקוד בגוף פרוש המשנ' של הרמב"ם למס' פרה שבכ"י אקספ' שפרסם מ' למבר, (REJ XIV, 273).

---

a) أُشْنَان b) غاسول

מהברייתות בתלמוד מצויות לרב הברייתות (שם). וכן ר' הושעיא ובר קפרא חיברו ב ר י י ת ו ת לבאר דברי המשנה (רמב"ם, הקד' יד החזקה). וכן חברו ר' חייא ור' אושעיא ב ר י י ת ו ת אשר מדברי רבם נשמטות (הליכ' עולם א א). וכן נמצא דברי רבי בכמה ב ר י י ת ו ת שאינן במשנה (ס' כריתות, שער ג). ב ר י ת ו ת המובאות בתלמוד לפעמים בארוכה ולפעמים בקצרה (פחד יצחק, בריתות).

א. ברך[1], ממנו בֶּרֶךְ, א. בֵּרַךְ, *הִבְרִיךְ, *בֵּרֶךְ.

בֶּרֶךְ[2], ש"נ, מ"ז בִּרְכַּיִם, בִּרְכַּי, בִּרְכָּיו, בִּרְכֵּיהֶם, בִּרְכֵּיהֶם, — א) כמו אַרְכֻּבָּה, והוא פרק החבור בין הפחד, שהוא עצם הירך והשוק, Knie ; genou; knee : כי לי תכרע כל בֶּרֶךְ תשבע כל לשון (ישע' מה כג). והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הַבִּרְכַּיִם אשר לא כרעו לבעל (מ"א יט יח). יככה יי' בשחין רע על הַבִּרְכַּיִם ועל השקים (דבר' כח לה). ולב נמס ופק בִּרְכַּיִם וחלחלה בכל מתנים (נחו' ב יא). על צד תנשאו ועל בִּרְכַּיִם תשעשעו (ישע' סו יב). מדוע קדמוני ברכים ומה שדים כי אינק (איוב ג יב). גם בני מכיר בן מנשה ילדו על בִּרְכֵּי יוסף (ברא' נ כג). בא אליה ותלד על בִּרְכַּי (שם ל ג). ואכרעה על בִּרְכַּי ואפרשה כפי אל יי' אלהי (עזרא ט ה). וכל אשר יכרע על בִּרְכָּיו לשתות (שופט' ז ה). ותישנהו (דלילה את שמשון) על בִּרְכֶּיהָ (שם יו יט). וכל יתר העם כרעו על בִּרְכֵיהֶם[3]) לשתות מים (שם ז ו).—כִּשְׁלוֹן בִּרְכַּיִם: חזקו ידים רפות וּבִרְכַּיִם כשלות אמצו (ישע' לה ג). בִּרְכַּי כשלו מצום ובשרי כחש משמן (תהל' קט כד). כושל יקימון מליך וּבִרְכַּיִם כרעות תאמץ (איוב ד ד). רפיון ידים וכשלון ב ר כ י ם אשה לא תאשר את בעלה (כ"ס גני' כה כג). — *שְׁפַל בֶּרֶךְ, עָנָו: ופרקו נאה ו ש פ ל ב ר ך ומרוצה לעם(תענ' יו.).—ב)*בֶּרֶךְ המחרשה, כמו בֹּרֶךְ עי' זה: כמלא ב ר ך המחרישה (תענ' כה:).

[1]) משתף לאשור', ערב', עברית, ארמ', ואתאפ'.
[2]) עי' שרש א. בּרך, וצורתו הקדומה היתה בַּרְךְ וגם בֶּרֶךְ, באשור' בִּרְכ, בער' רֻכְבָּה a),אך הפעל הוא ברכ,בארמ' ברכא ארכבתא.—[3]) הפעם האחת שנמצא זה הכנוי רפה,וכך מסור במסורת: כל לישנא דגושים בר משנים רפים: ברכיהם על ברכיה. ולא עמדו החכמים על טעם השנוי מדוע בכל הכנ' כּ דגושה, זולתי ברבים נסתרים רפה. וסוברים .Olsh וכמו"כ .St כי זה מן מ"ז אחר שהיה לפנים והוא בִּרְכַּיִם.

a) رُكْبَة

***בֹּרֶךְ**[1]), (בורך), ש"נ, — אחד מחלקי המחרשה, והוא העץ העקום אשר עליו תשב החרב: הנוגע בעול ובקטרב וכו' בחרב ו ב ב ו ר ך[2]) וביצול (כליס כא ב). נותן רובע כרשינים על ב ו ר ך המחרישה (אהל' יז א).

א. בָּרַךְ[3]), פ"ע, עתיד אֶבְרַךְ, — כרע ונפל על ברכיו, nieder knieen; s'agenouiller; kneel: באו נשתחוה ונכרעה נִבְרְכָה לפני יי' עשנו כי הוא אלהינו (תהל' צה ו-ז). וַיִּבְרַךְ (שלמה) על ברכיו נגד כל קהל ישראל ויפרש כפיו השמימה (דהי"ב ו יג). — ואמר הַפַּיְט: אופני הוד ושרפי להבה אראלי וחשמלי וגלגלי מרכבה ב ו ר כ י ם וקודים ומעריצים אהבה לנערץ בסוד קדושים רבה (קונט' הפיוט' כט). לך נִבְרְכָה ונברכה ולדברך נשתאה (שם כד).

—הפע', הִבְרִיךְ,—א) עשה שיִּבְרַךְ, שיפל על ברכיו, בפרט את הגמל: וַיַּבְרֵךְ (אליעזר עבד אברהם) הגמלים מחוץ לעיר אל באר המים (ברא' כד יא). — ב) *הטה ענף של אילן מחבר לארץ עד הקרקע והטמין ראשו של הענף באדמה למען יקלט ויצמח משם יונק אחר: ה מ ב ר י ך את הגפן בארץ אם אין עפר על גבה ג' טפחים וכו' אפילו ה ב ר י כ ה בדלעת או בסילון ה ב ר י כ ה בסלע אע"פ שאין עפר על גבה אלא ג' אצבעות (כלא' ז א). ה מ ב ר י ך ג' גפנים ועקריהם נראים (שם ב). אין נוטעין ואין מ ב ר י כ י ן ואין מרכיבין ערב שביעית וכו' ואם נטע או ה ב ר י ך או הרכיב יעקור (שבי' ב ו). הנוטע לתוך שלו ו ה ב ר י ך לתוך של יחיד או לתוך של רבים וכן ה מ ב ר י ך מתוך של יחיד או מתוך של רבים לתוך שלו (בכורים א א). ונטעתם

[1]) משרש אברך, מהשם בֶּרֶךְ. — [2]) כך בנוסח, וכך במשנ' עם גוף פרוש הערבי של הרמב"ם. אך רב האי הביא עוד גרסה אחרת בכף, עי' זה. והערוך גרס בורך, והביא עוד הגרסה של רב האי. ופרש רב האי, לפי הגרסה כורך, שזה הוא כעין משפך ארוך ובסופו כעין אֵת, ועל ידו ישפך הזרע לאט לאט אל התלם. והביא פרוש זה גם הערוך. אבל הרמב"ם פרש כמו שכתוב בפנים, וז"ל: ובורך אלעוד אלאעוג אלד'י תרכב פיה אלסכה והוא שבה רכבה אלאנשאן והוא אלד'י ינבסט מע סטח אלארצ' ענד אלחרת' ולד'לך תשמי בורך. ע"כ. ובעברית: ובורך הוא העץ העקום אשר יתחב בו האֵת והוא דומה לברך האדם והוא המתפשט עם שטח הארץ בעת החרישה ולזה יקרא בורך.
[3]) עי' שרש ברך. בערב' בַּרַכַ a), אַבְרַכַ b), ממש כמו בעברית.

a) بَرَكَ b) أَبْرَكَ

פרט למרכיב ו ל מ ב ר י ך (ספרא קדוש׳, פרש׳ ג).הנוטע ו ה מ ב ר י ך והמרכיב (תוספתא שביע׳ ב).—ובהשאלה: שתי ברכות טובות יש לי ל ה ב ר י ך בך רות המואביה ונעמה העמונית (יבמ׳ סג.).

—הָפע׳, הוּבְרַךְ,— שהבריכוהו: או שהיה עיקרו בתוך שדהו והבריך קצתו בתוך שדהו ודרך הרבים או דרך היחיד מפסקת באמצע בין העיקר והצד ה מ ו ב ר ך (רמב״ם, ביכורי׳ ב י). שוב בדקתי בעובדי כרמים ואמרו לי כי רוב הכרמים מ ו ב ר כ י ם וכו׳ ושאלתי היאך מבריכין ואמרו לי בשיש לשרש שלשה ראשים או ארבעה שיוצא מן השרש ועושין חפירות סמוך לשרש מכסין בעפר כל אותם ראשים מלמטה ואין ניכר השרש הראשון כלל ונראה הראשון כששה גפנים יוצאין כ״א מן הקרקע (סמ״ג ל״ת קמו).

ב. **ברך**[1], ממנו בֶּרֶךְ, בְּרָכָה.

ב. **בָּרַךְ**, קל לא נהוג.

—פִּעֵל, בֵּרַךְ[2]. בהפס׳ בֵּרֵךְ, על׳ בֵּרְכוּ, בכנ׳ בֵּרְכוֹ, בֵּרְכוּנִי, עת׳ יְבָרֵךְ, עם ו המהפך וַיְבָרֶךְ, בכנ׳ יְבָרֶכְךָ[3] יְבָרְכוּ צווי בָּרֵךְ, בָּרְכֵנִי, מקור בָּרֵךְ, בכנ׳ בָּרְכוֹ, וגם בָּרוֹךְ, בינ׳ מְבָרֵךְ,—א) בקש וקרא שתבאנה על אחר ברכה, אשר, כל טוב וכדומה, segnen; bénir; bless: וירא עשו כי בֵרַךְ יצחק את יעקב (בראש׳ כח ו). וזאת אשר דבר להם אביהם וַיְבָרֶךְ אותם איש אשר כברכתו בֵּרַךְ אתם (שם מט כח). וזאת הברכה אשר בֵּרַךְ משה איש האלהים את בני ישראל לפני מותו (דבר׳ לג א). ויאמר יוסף אל אביו בני הם וכו׳ ויאמר (יעקב) קחם נא אלי וַאֲבָרְכֵם (בראש׳ מח ט). ויאמר בלק אל בלעם מה עשית לי לקב איבי לקחתיך והנה בֵּרַכְתָּ בָרֵךְ (במדב׳ כג יא). גם צאנכם גם בקרכם קחו כאשר דברתם ולכו וּבֵרַכְתֶּם גם אתי (שמות יב לב). וינשק (לבן) לבניו ולבנותיו וַיְבָרֶךְ אתהם (בראש׳ לב א). וַיְבָרֶךְ (יעקב) את יוסף ויאמר האלהים אשר התהלכו אבתי לפניו וכו׳ (שם מח יה). וַיְבָרֶךְ (בלעם) בָּרוֹךְ אתכם (יהוש׳ כד י). וַיְבָרֶךְ (דוד) את העם בשם יי׳ צבאות (ש״ב ו יח). וַיְבָרְכוּ[1] את רבקה ויאמרו לה אחתנו את היי לאלפי רבבה ויירש זרעך את שער שנאיו (בראש׳ כד ס). ויצאו (משה ואהרן) וַיְבָרְכוּ את העם (ויקרא ט כג). וַיְבָרְכוּ[2] (העם) את המלך וילכו לאהליהם (מ״א ח סו). ויקמו הכהנים הלוים וַיְבָרְכוּ[3] את העם (דהי״ב ל כז). וַיְבָרְכוּ[3] העם לכל האנשים המתנדבים לשבת בירושלם (נחמ׳ יא ב). ויהי כאשר כלה יצחק לְבָרֵךְ את יעקב (בראש׳ כז ל). אלה יעמדו לְבָרֵךְ את העם על הר גרזים (דבר׳ כז יב). מְבָרֵךְ רעהו בקול גדול בבקר השכים קללה תחשב לו (משלי כז יד).—ועם כנוי: לא אשלחך כי אם בֵּרַכְתָּנִי (בראש׳ לב כז). ושלח אתו פדנה ארם לקחת לו משם אשה בְּבָרְכוֹ[4] אתו (שם כח ו). בעבור תְּבָרֶכְךָ נפשי בטרם אמות (שם כז ד). בעבר אשר יְבָרֶכְךָ לפני מותו (שם י). בעבור תְּבָרְכַנִּי נפשך (שם יט). גם קב לא תקבנו גם בָּרֵךְ לא תְבָרְכֶנּוּ (במד׳ כג כה). אם אראה אובד מבלי לבוש ואין כסות לאביון אם לא בֵרְכוּנִי חלצו ומגז כבשי יתחמם (איוב לא יט-כ). ברוך הבא בשם יי׳ בֵּרַכְנוּכֶם מבית יי׳ (תהל׳ קיח כו). וַיְבָרְכֵם (יעקב את יוסף ובניו) ביום ההוא (בראש׳ מח כ). וַיְבָרְכֵם[5] יהושע וישלחם (יהוש׳ כב ו).—ב) שלח הברכה, נתן לו אשר וטובה וכדומה, Jem. Segen gewähren; combler des faveurs; cause to prosper ויי׳ בֵּרַךְ את אברהם בכל (בראש׳ כד א). על כן בֵּרַךְ יי׳ את יום השבת ויקדשהו (שמות כ יא). בֵּרַךְ יי׳ את בית עבד אדם ואת כל אשר לו בעבור ארון האלהים (ש״ב ו יב). מעשה ידיו בֵּרַכְתָּ ומקנהו פרץ בארץ (איוב א י). וּבֵרַכְתִּי אתה וגם נתתי ממנה לך בן (בראש׳ יז יו). וַאֲבָרְכָה[6] מברכיך (שם יב ג). כי ברך אֲבָרֶכְךָ והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים (שם כב יז). ואהיה עמך וַאֲבָרְכֶךָּ (שם כו ג). אבוא אליך וּבֵרַכְתִּיךָ (שמות כ כד). וּבֵרַכְתִּיהָ והיתה לגוים (בראש׳ יז יו).

---

[1]) כמו״כ משתף גם בשאר הלשונ׳ השמיות. בכנענ׳, באשור׳ כרב, במשמע׳ ברכה, בערב׳ ברכ a), בארמ׳ בְּרִךְ.

[2]) עי׳ שרש ברך.—[3]) הוריות הקורא: ועוד למקצת הסופרים כל לשון ברכה, אשר במקרא ערוכה, אם טעמה על כף נסוכה, פתחה ארוכה, כקשת דרוכה, כמו ואברכה מברכיך, ברכני גם אני אבי, ואני אברכם, ברכו ה׳ מלאכיו, וכדומה, ואם טעמה על בית תמוכה, כולה כרוכה, כמו והתברכו בו, ויתברכו, ויאמר דוד לכל הקהל ברכו נא. ע״כ.— וכן בדה״ט ויתברכו בו, ברכו נא, והתברכו בו, בשוא לבד. ולא עמדו החוקרים על טעם השנוי, פעמים בָּרְכוּ ופעמים בֵּרְכוּ, וכדומה, אם היו באמת שתי ההברות נהוגות, או היה בזה איזו כונה.—[1]) מ״ש: הריש בשוא.—[2]) מ״ש: הריש בשוא כמנהגו.—[3]) לא העיר מ״ש כלום.—[4]) כך בנוסחאותינו, ואולם מ״ש העיר והריש בשוא לבדו במקצתן ובמקצתן בשוא ופתח.—[5]) מ״ש: הריש בשוא לבדו כמנהגו.—[6]) מ״ש בשם המסרה: כל לשון ברכה

a) بَرَكَ

בָּרֵךְ יי' חילו ופעל ידיו תרצה (דבר' לג יא). השקיפה ממעון קדשך מן השמים וּבָרֵךְ את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתתה לנו (שם כו יה). ועתה הואל וּבָרֵךְ את בית עבדך להיות לעולם לפניך (ש"ב ז כט). הושיעה את עמך וּבָרֵךְ את נחלתך ורעם ונשאם עד העולם (תהל' כח ט). כריח שדה אשר בֵּרֲכוֹ [1]) יי' (בראש' כז כז). אשר בֵּרֲכוֹ יי' צבאות לאמר ברוך עמי מצרים (ישע' יט כה). צידה ברך אֲבָרֵךְ אביוניה אשביע להם (תהל' קלב יה). ואל שדי יְבָרֵךְ אתך (בראש' כח ג). נחשתי וַיְבָרְכֵנִי יי' בגללך (שם ל כז). יְבָרֶכְךָ יי' וישמרך (במד' ו כד). ויגדל הנער וַיְבָרְכֵהוּ יי' (שופט' יג כד). ויזרעו שדות ויטעו כרמים ויעשו פרי תבואה וַיְבָרְכֵם וירבו מאד (תהל' קז לח).—ג) קרא שלום לאדם, בפרט בברכה בשם ה' וכדומה, grüssen; saluer; to salut: ויבא יוסף את יעקב אביו ויעמדהו לפני פרעה וַיְבָרֶךְ יעקב את פרעה וכו' וַיְבָרֶךְ יעקב את פרעה ויצא מלפני פרעה (בראש' מז ז-י). ויאמר (אלישע) לגיחזי חגר מתניך וקח משענתי בידך ולך כי תמצא איש לא תְבָרְכֶנּוּ וכי יְבָרֶכְךָ איש לא תעננו (מ"ב ד כט).— ותשובה על ברכה: ויאמר (בעז) לקוצרים יי' עמכם ויאמרו לו יְבָרֶכְךָ יי' (רות ב ד). — ד) ביחס לאלהים, נרדף עם הלל, שבח וספר תהלתו, preisen, loben (Gott); louer (Dieu); praise (God): ואכלת ושבעת וּבֵרַכְתָּ את יי' אלהיך על הארץ הטבה אשר נתן לך (דבר' ח י). ואקד ואשתחוה ליי' וָאֲבָרֵךְ את יי' אלהי אדני אברהם אשר הנחני בדרך אמת (בראש' כד מח). בהתנדב עם בָּרְכוּ יי' (שופט' ה ב). בָּרְכִי נפשי את יי' וכל קרבי את שם קדשו (תהל' קג א). — ה) ביחס לאלהים או למלך, במקום קַלֵּל: והושיבו שנים אנשים בני בליעל נגדו ויעדהו לאמר בֵּרַכְתָּ אלהים ומלך והוציאהו וסקלהו וימת (מ"א כא י). כי אמר איוב אולי חטאו בני וּבֵרֲכוּ אלהים בלבבם (איוב א ה). ואולם שלח נא ידך וגע בכל אשר לו אם לא על פניך יְבָרְכֶךָּ (שם יא). כי הלל רשע על תאות נפשו ובצע בֵּרֵךְ נאץ יי' (תהל' י ג). בן נח שבירך את השם בבינוים (סנה' נו.). — ו) קרא ברכה לאלהים על המזון וכדומה, die Benediction sprechen; dire les bénédictions; to recite the benediction: כבאכם העיר כן תמצאו אתו (את שמואל) בטרם יעלה הבמתה לאכל כי לא יאכל העם עד באו כי הוא יְבָרֵךְ הזבח אחרי כן יאכלו הקראים (ש"א ט יג). כיצד מברכין על הפירות על פירות האילן הוא אומר בורא פרי העץ (ברכ' ו א). ברך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון (שם ד).

— נפ', נִבְרַךְ, — נברך בפלוני, ברך את עצמו שיהיה כמו פלוני, וכדומה: ואברכה מברכיך ומקללך אאר ונברכו בך כל משפחת האדמה (בראש' יב ג). ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום וְנִבְרְכוּ בו כל גויי הארץ (שם יח יח).

—פוע', בֹּרַךְ, מְבֹרַךְ,—א) ששלחו לו ברכה, שחלה עליו הברכה, gesegnet sein; être béni; be blessed: כי ידעתי את אשר תברך מְבֹרָךְ (במד' כב ו). מְבֹרֶכֶת יי' ארצו ממגד שמים (דבר' לג יג). תְּבֹרַךְ מנשים יעל אשת חבר הקיני מנשים באהל תְּבֹרָךְ (שופט' ה כד). ומברכתך יְבֹרַךְ בית עבדך לעולם (ש"ב ז כט). טוב עין הוא יְבֹרָךְ כי נתן מלחמו לדל (משלי כב ט). — ב) היה משבח ומהלל, gepriesen sein; être loué; be blessed: יהי שם יי' מְבֹרָךְ (איוב א כא).

—התפ', הִתְבָּרֵךְ, הִתְבָּרְכוּ, הִתְבָּרְכוּ,—א) חשב את עצמו מבֹרָךְ, נדמה בנפשו: והיה בשמעו את דברי האלה הזאת וְהִתְבָּרֵךְ בלבבו לאמר שלום יהיה לי (דבר' כט יח).—ב) כמו נפעל: וְהִתְבָּרְכוּ בזרעך כל גויי הארץ (בראש' כב יח). ונשבעת חי יי' באמת במשפט ובצדקה וְהִתְבָּרְכוּ בו גוים ובו יתהללו (ירמ' ד ב). אשר הַמִּתְבָּרֵךְ בארץ יִתְבָּרֵךְ באלהי אמן (ישע' סה יו). כל העם אומרים לו (להכה"ג) אנו כפרתך והוא אומר להן התברכו מן השמים (סנה' ב א).

— נתפ', *נִתְבָּרֵךְ, — א) נשלחה בו ברכה, חלה עליו הברכה: שהיו מימיו מועטין ונתברכו (ירוש' מו"ק א פ.).—ב) היה מְהֻלָּל ומשֻׁבָּח: יתברך שמו וכו'.

בְּרָכָה, ש"נ, סמי' בִּרְכַּת, מ"ר בְּרָכוֹת, סמי' בִּרְכוֹת,— א) בקשת ואחול טוב ואשר שאדם מבקש ומאחל לרעהו, Segen; bénédiction; blessing: אולי ימשני אבי והייתי בעיניו כמתעתע והבאתי עלי קללה ולא בְרָכָה (בראש' כז יב). וישטם עשו את יעקב על הַבְּרָכָה אשר ברכו אביו (שם מא). וזאת הַבְּרָכָה אשר ברך משה איש האלהים את בני ישראל לפני מותו (דבר' לג א). מה היה ברכה שברכן אמר להם תשרה שכינה על מעשה ידיכם (תוספתא מנח' ז ח). — ועם ה השאלה: ויאמר עשו אל אביו הַבְּרָכָה אחת הוא לך אבי (בראש' כז לח). — וסמי': בִּרְכַּת אבד עלי תבא (איוב כט יג). — וכנ': את בכרתי לקח (יעקב) והנה

---

[1]) דטעם בבית נקראת לעולם בלא פתח כמו וְהִתְבָּרְכוּ בו וכל לשון ברכה דטעם בכף לעולם נקראת הריש בשוא ופתח כגון וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ.— כך בספרינו ר בחטף פתח. ומ"ש: הריש בשוא לבדו כמנהגנו.

עתה לקח ברכתי (בראש' כז לו), ר"ל הברכה שנועדה לי. בא אחיך במרמה ויקח ברכתך (שם לה), הברכה שנועדה לך. איש אשר כברכתו ברך (יעקב אתם (שם מט כח), הברכה הראויה לו. — ומ"ר: ובאו עליך כל הברכות האלה (דבר' כח ב). — וסמי': ברכת אביך גברו על ברכת הורי (בראש' מט כו). — *ודבור: ינוחו לך ברכות על ראשך שהקרבתני תחת כנפי השכינה (שבת לא.). ינוחו לו לר"ש ברכות על ראשו (ע"ז ס:). תבוא עליו ברכה (ערוב' סג:). —ב) דבר שברכו אותו: ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה למצרים ולאשור ברכה בקרב הארץ אשר ברכו יי' צבאות (ישע' יט כד-כה). —ג) ההצלחה והאשר והטוב וכו' שמבקשים בהברכה, Glück; félicité; benefits: אפתח לכם את ארבות השמים והריקתי לכם ברכה עד בלי די (מלא' ג י). כל שאין לו אשה שרוי בלא טובה בלא עזר בלא שמחה בלא ברכה (מד"ר בראש' יז). הואל וברך את בית עבדך וכו' ומברכתך יברך בית עבדך (ש"ב ז כט). ליי' הישועה על עמך ברכתך (תהל' ג ט). ושלחתי בכם את המארה וארותי את ברכותיכם (מלא' ב ב), הברכות שיש לכם. — ד) מתנה, דבר שנותנים עם הברכה לאיש, Geschenk; présent; gift: ותאמר לו (בת כלב לאביה) הבה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני ונתתה לי גלת מים (שופט' א יס). וישלח (דוד) מהשלל לזקני יהודה לרעהו לאמר הנה לכם ברכה משלל איבי יי' (ש"א ל כו). ועתה קח נא ברכה מאת עבדך (מ"ב ה יס). קח נא את ברכתי אשר הבאת לך כי חנני אלהים וכי יש לי כל (בראש' לג יא). — ה) ברית שלום, קשר של ידידות, Bund; pacte; alliance: כי כה אמר מלך אשור עשו אתי ברכה וצאו אלי ואכלו איש גפנו ואיש תאנתו (מ"ב יח לא). — ו) תהלה והודיה ותשבחות לאלהים, Lob; louange; praise: ויברכו שם כבדך ומרומם על כל ברכה ותהלה (נחמ' ט ה). — ז) *התרבות וגדול וכדומה לא בדרך רגיל, שנדמה שזה אי אפשר אלא ע"י ברכה: יצו יי' אתך את הברכה באסמיך ובכל משלח ידך (דבר' כח ח). ויהי ברכת יי' בכל אשר יש לו (בראש' לט ה). נפתלי שבע רצון ומלא ברכת יי' (דבר' לג כג). וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים (ויקר' כה כא). אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו (תענ' ח:). המצפה לשכר אשתו וריחים אינו רואה סימן ברכה לעולם וכו' ארבעה פרוטות אין בהן סימן ברכה לעולם שכר כותבין ושכר מתורגמנין ושכר יתומים ומעות הבאות ממדינת הים (פסח' נ:). שברכה שורה בתוך מעיה (מד"ר ויקר' לד). ברכה שרת באצבעותיו (שם רות, ויאמר לה). אין ברכה שורה על שלחן ריקם (צרור המור על התורה קמח). —ובמשמע' קדמה, Fortschritt; progrès; progress: מי שאינו מראה סימן ברכה במשנתו בתוך חמש שנים שוב אינו מראה (תוספתא שקל' ג כו). — ח) *במקום קללה וגדוף ביחס לאלהים ומלך, מפני הכבוד: העכו"ם שמוזהרים על ברכת ה' כישראל (סנה' נו.). שבע מצות נצטוו בני נח דינין וברכת ה' עכו"ם גילוי עריות ושפיכות דמים וכו' (שם). — ט) *נוסח דברים שנקבעו לאמרם לתת שבח והודיה לאלהים: אלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה (ברכ' ב ב). אסור לו לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה (גמ' שם לה.). אמר רבי חנינא בר פפא כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל (שם:). כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה (שם מ:). ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות (שם לה.). ומברכותיו של אדם ניכר אם ת"ח הוא (שם נ.). — ט) *מאכלים טובים, מעדנים ומשקאות, וכיוצא בזה: ראה שם (בהפונדק) ברכות הרבה דגים וכל טוב (מדרש שו"ט י).

ברכה[1], ש"נ, סמי' ברכת, מ"ר ברכות, —מקום למקוה מים, בפרט עשוי בידי אדם, Teich; étang; pool: וישבו אלה על הברכה מזה ואלה על הברכה מזה (ש"ב ב יג). ותקבצו את מי הברכה התחתונה וכו' ומקוה עשיתם בין החמתים למי הברכה הישנה (ישע' כב ט-יא). ואשר עשה (חזקיהו) את הברכה ואת התעלה ויבא את המים העירה (מ"ב כ כ). ונינוה כברכת מים (נחום ב ט). עיניך ברכות בחשבון (שה"ש ז ה). עשיתי לי ברכות מים להשקות מהם יער צומח עצים (קהל' ב ו). הבריכה שבבית והבית מזיע מחמתה (מכשי' ב ב). העבירו (את המעין) על גבי בריכה והפסיקו הרי הוא כמקוה (מקו' ה א). בריכה

[1]) בערב' ברכה a), ולא נתברר מקור שם זה. יש סוברים כי נגזר מהפעל ברך במשמע' הברכת הגמלים, ור"ל המקום שמבריכים שם הגמלים להשקותם, ויש אומרים כי עקר משמעתו של ברך היא פשט, וברכה ר"ל מקום שמתפשטים שם המים. אבל זו השערה רחוקה ומוזרה.

a) بِرْكَة

שנוטפת מים משדה בית השלחין זו מותר להשקות ממנה שדה בית השלחין אחרת (מו"ק ז.). הפסיקות והבריכות שנתמלאו מים מעיו"ט (שם). ואמר הפיט: למעל לרקיע עש כברכת מים לנטות עליה כפה מזעת מחמת מים (קקטה כסל, תפל' גשם).—ועי' אשוח.

*ברכת, -- כמו ברכה: מעיין היוצא לתלמי ומן התלמי לברכת[1]) ראשונין ראשונין הרי אלו פסולין מפני שהן נשאבין (תוספתא מקו' ד ח).

ברם[2]), ממנו ברומים, ואולי ברם.

ברם[3]), פ"י, עת' אברם, מקו' ברם, לברם, — ברם את פלוני, עצבו והציק לו, בפרט בשאלות וטענות וקריאות תגר על מעשיו, ärgern; agacer; annoy: אמרתי אני בלבי על דברת בני האדם לברם[4]) האלהים ולראות שהם בהמה המה להם כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה ומקרה אחד להם ((קהל' ג יח-יט).

*ברם[1]), — מלת קריאה, כמו אבל, באמת: אמר ר' ישמעאל בר' יוסי לזו לא הוצרכנו לאיסור כרת התרת לאיסור לאו לא כל שכן ברם כך שאלו הרי

---

[1]) כך בתוספתא צוק"מ. בש"ס וילנה לבריכה.

[2]) באשור' וערב' משמש שרש זה במשמ' פתל חוטים, וסוברים חכמי הלשון כי מזה הוא השם ברומים, עי' במקומו. ומשמש שרש זה בערב' עוד בהשאלה במשמ' עצב ושעמום. בסור' משמש ברם במשמ' נקר והשחית.

[3]) בערב' ברמa) היה עצב ומשועמם, ואברםb) עליה, עצבו, והציק לו, ואברם עליה פי אלג'דאל, הפציר בשאלות וטענות כדי לסתום פיו שלא יוכל לענות כלום. — [4]) נקוד בכל הספרים לברם, ונתקשו במלה זו המפרשים הקדמו' והאחרו' ולא עלה בידם למצא ענינה ודקדוקה. רובם ראו בה את הפעל ברר, כך השבעים, וכן מדרש קהל': לברם האלהים לברר להם מדת הדין של הרשעים. ע"כ. וכבר השיג ע"ז הראב"ע ואמר: וזה רחוק כי בבנין פיעל הדגוש לא ימצא עין מבולע. ע"כ. ולהמלט מזה גזר ריב"ג שהוא משרש ברה, במשמ' ברר, כמו ברו לכם. ואולם בזה עוד לא נצלנו מהקושי שיש בדקדוק המלה כי לפי נקודה הריש בקמץ, הרי היא פעל עבר ועם פעל עבר לא יתחבר ל השמוש בראשו, כמו שאמר ריב"ג בעצמו וז"ל: ודע כי אין בלשון העברים פועל חולף שנכנסה עליו הלמד כי אם לברם האלהים. ע"כ. ואעפי"כ החליטו ריב"ג לפעל עבר ונכנס בדחוקים רבים, ופרש את ל השמוש שבמלה זו במשמ' על, ואמר: ושעור המלה על אשר ברם האלהים כלומר בעבור שברר אותם ובחר בהם מכל הבריאות, ע"כ, והרבה לפלפל בכונת הפסוק, והלך בעקבותיו הראב"ע, ופרש גם הוא לברם בלשון עבר: שבחרם האלהים מכל תולדות האדמה. וא"כ לא יתאים חציו הראשון של הפסוק שמדבר בלשון עבר, שברר אותם, עם חציו השני ולראות, במקור, ואין זה מדרך לשון טבעית. ומקושי זה לא תצילנו גם השערת בכר (Bacher, REJ 1894, 283) שהלמד הוא מיסוד המלה, משר' לבר באשור' במשמ' זקנה ועתיקות, ומזה בהשאלה במשמ' בחירה. ומלבד קושי המלה לברם קשה עוד המליצה בחציו השני שהם בהמה המה להם, כי שתי המלים האחרנות המה להם הן יתרות ואין להן שום טעם. ולכן גזרו הרבה מהחדשים שחלק זה מהפסוק הוא משובש, ומחקו את המלים המה להם, ואמרו שהן כפל ממלים בהמה ומהמלה שהם. ואפשר שגם החלק הראשון משובש, ויתרה גם המלה האלהים ובמקום לברם צ"ל לברר, כמו ולבור את כל זה (שם ט א), אם לא נחוש לגרסת השבעים במקום הזה שתרגמו כאלו היה כתוב ולבי ראה, ותהיה צורת הפסוק כך: אמרתי אני בלבי על דברת בני האדם לברר ולראות שהם בהמה. ועכ"פ זה חתוך גדול יותר מדי בהכתוב, וקשה להחליטו. ולפי צורת הפסוק כמו שהוא לפנינו, ואם נדמה לנו צרוף המלים שלו ערומות מהנקוד המסור, ונשים לב ליחסן ההגיוני זו לזו ולמהלך טענותיו של קהלת שרובן הן תרעומות על האלהות על הענין הרע שנתן לבני אדם, על כרחנו נראה בהמלה לברם מקור, כדעת המדרש, רש"י ואחרים, אפס לא מקור עם מם השמוש בסופו לנסתרים, אלא מקור מפעל שלם של"פ היא מם, ונקדה לברם כמו לברך והפעול הוא האלהים, לברם את האלהים. ובחצי השני מהכתוב לפי צורתו הנכחית, ולפי טיבן של טענות קהלת על האלהות, צריך שבהמלות התמוהות שהם בהמה המה להם, נמצא אותה הטענה, וזה אפשר אם נראה בהמלה המה פעל וננקדו המה, כמו בנה, ובהמלה שהם שם דבר הם עם ש השמוש, ונפרש הם קצת במשמ' גורל, תכלית, ור"ל שהאלהים המה לבני אדם הם של בהמה, וכמו שהוא הולך ומבאר: כי מקרה אחד לאדם ולבהמה. בדרך זה אין צרך לשבש הכתוב כלל, ויהיה לו סגנון טבעי ורעיון יפה: אמרתי אני בלבי בענין בני האדם לברם, לקרא תגר על האלהים, ולראות (או אולי ולראות, במקום להראות, כמו לנביאים במקום להנביאים, וכן פרש"י: ולהראותם) כי הם של בהמה המה והכין האלהים להם. ובאמת השרש ברם, שהוא משתף לעברית וסור' וערבית, משמש בערבית בהפעיל בהשאלה במשמ' הכעסה וטענות על חברו, כמו שהוזכר למעלה, אלא שצריך עיון אם יש מקור ליחם לשתי המלים הם המה המשמעה שמחיב הענין, ונשא ונתן בזה במקומן.

[1]) בארמ' וסור' ברם. באומ' במשמ' רק, לבד:

a) بَرِمَ b) أَبْرَمَ عليه

היתה אשת אחי אמו שהיא שנייה לו נשאה אחיו מאביו ומת מהו שתמאן (יבמ' קח:). פתח ריש לקיש ואמר ברם זכור אותו האיש לטוב שאמרו שמועה מפיו (חול' נד.). אמר רב יהודה אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב וחנניה בן חזקיה שמו שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה (שבת יג:). ברם זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו שאלמלא הוא נשתכח תורה מישראל (ב"ב כא.). דברים שאמרתי לפניכם טעות הן בידי ברם כך אמרו יחיד נותנין לו בית סאתים (ערוכ' יו:). דברים שאמרתי לפניכם טעות הם בידי ברם כך אמרו שיכשוך מותר (זבח' לד:). דברים שאמרתי לפניכם טעות הן בידי ברם כך אמרו משמיה דר' יוחנן אשה לא תחוף בערב שבת (ניד' סח.). דבר זה שאלתי לכל רבותי ולא אמרו לי דבר ברם כך היתה שאלה האומר וכו' (ב"מ קיד, אגר' של רבין). דבר זה שאלתי לכל רבותי ולא אמרו לי דבר ברם כך אמרו משום ר' ינאי הוכרו ולבסוף נתערבו כותבין הרשאה זה לזה (ב"ב קכז.). אמר ר' זירא אם יכפור רבי יוחנן ברבי אלעזר תלמידו יכפור ברבי ינאי רבו וכו' אין ראייה אלא בקיום השטר ברם נראין דברי רבינו יוסף (שם קנד:). ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ברם רוכלותיו של יעקב לא היתה אלא מאותו האבק שתחת רגליו (מד"ר שה"ש, מי זאת). אמר רשב"א כל מקום שאתה מוצא הכתב רבה על הנקודה את תפוש את הכתב ומניח את הנקודה נקודה רבה על הכתב את תפוש הנקודה ומניח את הכתב ברם הכא לא כתב רבה על הנקודה ולא נקודה רבה על הכתב אלא כולו נקוד (שם, לואלך). א"ר אבא בר כהנא מלך בשר ודם מעטיפתו ניכר ברם הכא הוא אש ומשרתיו אש (שם, מה דודך). ולא היו יכולים לכבש את ירושלם שלא נחתם גזר דינם עד עכשיו ברם כשהגיע קיצם של ציון וירושלם ליהרס קץ היה לכל

ואשתאר ברם נח ודי עמה בתבותא (ת"א בראש' ז כג). וקצתם במשמ' מכל מקום: ברם עקר שרשוהי בארעא שבקו (דני' ד יב). ובמשמ' מלבד זה: (ת"י שמות לו ז). ומצוי בתלמוד במשמעות הללו, ובמקומות בגמ' שהובאו בפנים כל המאמר הוא עברי, ביבמות הם דברי ר' ישמעאל בר' יוסי, בחולי' הם דברי ריש לקיש, בשבת דברי רב יהודה בשם רב, שהוא צח הלשון בכל מקום, ובעירוב' דברי האמורא של רב נחמן, ובזבח' וניד' דברי האמורא של רבא. בב"מ וב"ב קכז הם דברי רבין באגרת שלו שהיא כלה בעברית. זה עדות שמלה זו כבשה לה כבר מקום גם בתוך הדבור העברי גם בפי בעלי הצחות בלשון העברית.

בני אדם (פסיק' רב', ויהי בעת שסרחה).

ˑבִּרָנָה[1]), ביר=, — ש"נ, — בנין גבוה, בצור, מגדל מִבְצָר, Burg; bourg; castle: ותהי בצד ההיכל בירנה אחת שבנה המלך שלמה והיא בירנה גבוהה מאד וכו' והיתה הבירנה גדולה מאד וילכו היהודים ויטוחו את עצי הארזים אשר לבירנה וכו' והם נרדפו לפני הרומיים אל פאת הבירנה והרומיים רדפו ויבאו אחריהם בבירנה והם יצאו ממוצא אחרת מהבירנה והרומיים עלו על גג הבירנה למעלה וכו' הביאו סולמות ויסמכום אל קירות הבירנה מחוץ וכו' ויריעו תרועה גדולה לשמחה כי אמרו נלכדה הבירנה וכו' ויתנדב אחד מבחורי היהודים וילך אל שער הבירנה לילה ויסגירה מבחוץ וכו' ויבער עוד אש בכל קירות הבירנה מסביב וכו' וילהטו כל הקירות אשר לבירנה מסביב וכו' ויביטו הרומיים אשר בבירנה בלהט האש וכו' כי הקיפה עליהם האש הגדולה בבירנה והיהודים עוד עומדים מחוץ לבירנה מסביב בכל כלי מלחמה לבלתי תת אחד מאשר בבירנה מהרומיים להמלט וכו' כי גבוהה מאד גג הבירנה ואין לרדת וכו' ותשרף כל הבירנה עד בית חזקיהו (יוסיפון לב).

ˑבָּרַם[2]), קל אינו נהוג.

— הִפע', ˑהִבְרִים, — נער, נהק החמור: שור גועה אריה שואג וכו' חמור מברים (כסא שלמה, ביה"מ ילינק ה).

***ברץ**, ממנו *בֵּרוּץ, *בֵּרֶץ, *מְבוֹרָץ, ˑנִבְרַץ.

א. ***בֵּרֶץ**[3]), — מלא וגדוש מאד, למשל קֹמֶץ עד שבולט מבין האצבעות, וכדומה, היה גדוש מאד בהמדה: איזהו (קמץ) היתר שקמצו מבורץ (מנח' א ג). היה קומץ מבורץ וקמץ ועלה בידו צרור (תוספתא שם ה ג). מלא קמצו יכול מבורץ ת"ל בקומצו וכו' יכול אפילו בראשי אצבעותיו ת"ל מלא קומצו (יומא מז.). שהמספקין סלתות שקבלו מעות הקדש לספק סלתות כל ימות השנה מודדין להקדש במדה מבורצת (רש"י כתוב' קו:).

---

[1]) צורה שניה להשם בירנית, ממ"ר בירניות, עי' בזה הערך. ואין במשקלי השמות העברים פיעלנה, או פיעלה, לכן צריך להשב היוד שאחרי הבית רק לסימן תנועת החירק ולא מעצם המלה, וגם לא לסימן חירק ארוך.

[2]) בארמ' משמש לנהקת החמור: האפשר דמברים מרודא עלוי דתא (ת"י איוב ו ה).

[3]) בכנע' ברץ יתר על המדה (Schröder 23).

אשר ימצא קומצו מבורץ (שבלי הלקט, חתי׳ הספר).

— נפ׳, ״נברץ: דיין עב הוא ואינו ממהר לצאת אלא נברץ ונגדש על שפת הכוס יותר מן המים (רש״י סוכה ו.).

ב. *ברץ[1], קל אינו נהוג.

— פע׳, ״ברץ, מברץ, מבורץ, — מפלש, פתוח מקצה לקצהו: חריץ שעובר בכרם עמוק עשרה ורוחב ארבעה וכו׳ בחריץ מבורץ[2] (תוספתא כלא׳ ג י).

ברק[3], ממנו ברק, ברק, ואולי *ברקית.

ברק[4], ש״ז, סמי׳ ברק, מ״ר ברקים, כנ׳ ברקיו, סמי׳ ברקי, — א) אור מבהיק הנמלט פתאם מקרב העננים במהירות גדולה כאלו נקרעו ויקדמהו על פי רוב קול רעם, Blitz; éclair; lightning: ירעם מן שמים יי׳ ועליון יתן קולו וישלח חצים ויפיצם ברק ויהמם (ש״ב כב יד-יה). ויי׳ עליהם יראה ויצא כברק חצו (זכר׳ ט יד). ויהי ביום השלישי בהיות הבקר ויהי קלת וברקים וענן כבד על ההר (שמות יט יו). לקול תתו המון מים בשמים ויעלה נשאים מקצה ארץ ברקים למטר עשה ויוצא רוח מאצרתיו (ירמ׳ י יג). התרים לעב קולך ושפעת מים תכסך התשלח ברקים וילכו ויאמרו לך הננו (איוב לח לד-לה). קול רעמך בגלגל האירו ברקים תבל רגזה ותרעש הארץ (תהל׳ עז יט). מראיהן כלפידם כברקים ירוצצו (נחו׳ ב ה). ואמר המשורר: שפתי אם אשים, בהרים ורכסים, יעופון בם נסים ורוצים בברקים (ראב״ע, גדוד הסיר). האירו ברקיו תבל (תהל׳ צז ד). — ובמליצה: המות בכל יום ישלח חצו וברקו (חו״ה, התשובה ז). — ב) בהשאלה, מראה נוצץ ומזהיר מפני מתכת ממורטה או ממראה של זכוכית, Glanz; éclat; brightness: חרב חרב הוחדה וגם מרוטה למען טבח טבח הוחדה למען היה לה ברק מרטה (יחזק׳ כא יד-יה). אם שנותי ברק חרבי (דבר׳ לב מא). ולהב חרב וברק חנית (נחום ג ג). — ואמר המשורר: הבט מאור כוסות אשר ידמו אורי ברק חרב בלהטיהם (רמב״ע, תרשיש ב י). — וסמי׳ רכיס: התחילו ברקי האור (תרג׳ פי׳ המשנ׳ להרמב״ס, תמיד ג ב). מה נוראים ברקי פלפולו (אליס ליט״ר, כתב ג).

---

[1] בסור׳ נקב וקדח ופלש.
[2] כך בכל הספרים, ובמשנה במקום זה מפורש.
[3] שרש משתף לכל הלשונות האחיות.
[4] באשו׳ ברק, בערב׳ ברק a), בארמ׳ וסור׳ ברק, ברקא.

---

a) بَرْق

ברק, פ״י, — עשה, שלח ברק: ברוק ברק ותפיצם שלח חציך ותהמם (תהל׳ קמד ו).

— הפ׳, *הבריק, — א) כהו עיניו מחמת אור מבהיק, מחמת רוח, בהלה פתאומית: השוכר את החמור והבריקה[1] (כ״מ ו ג). — ב) ״עשה ברק, כמו הקל: הברקת חצים (יוסי בן יוסי, שופרות). כאור הגופות הזכים שאין להם אור מעצמם אבל הם מקבלים האור ומבריקין אותו ובסור הסבה יסור האור (מלמ׳ התלמי׳, זכור). — ג) ״נוצץ ומזהיר: ובכל מקום הבריקו כמו אלה נגד עיניו (הקד׳ שבי״ע א, מכתב לרנ״ק). — ד) *כמו מבורץ, מפולש: חריץ מבריק ואינו מבריק (ירוש׳ כלא׳ ד כט ג).

— הפ׳, ״הוברק: עשויה היא (החרב) ללהט מרוטה ומוברקת (רש״י יחזק׳ כא כ).

— התפ׳, ״התברק, — מאציל אור פתאם כמו ברק, ממראה הברק: הנפש מתברקת על החמרים המזוקקים ומאצילים מזיום (אגר׳ התשו׳ לר״י לטיף ג.). הנפש מתברקת ומתפלשת בגוף (שם).

***ברקאי**[2], — א) מלת קריאה, במקום מאמר, ור״ל עלה אור השחר, האיר היום: אמר להם הממונה צאו וראו אם הגיע זמן השחיטה אם הגיע הרואה אומר ברקאי[3] מתתיא בן שמואל אומר האיר פני כל המזרח

---

[1] ושאלו שם בגמ׳ (ע״ת:) מאי והבריקה, וענו: הכא תרגימו נהוריתא רבא אמר אבזקת. ואם כן, כבר בימיהם לא היתה משמעתה האמתית של מלה זו ידועה. וגם שני הפרושים בעצמם אין משמעתם האמתות ידועה, כי לא השם נהוריתא ולא השם אבזקת אינו ידוע לנו ממקום אחר זולתי פה. ולכן הרמב״ם בפרוש המשנה שלו, שבכלל הוא מצטין בפרושי הדברים בדיוק, ובפרט בעניני מחלות ורפואות, לא פרש כלל את המלה והבריקה והסתפק בדברים הללו: ומה שאמר הבריקה היא שאינה יכולה להלך מחמת חלי מחליי הבהמות. ע״כ. הערוך פרש נהוריתא, וז״ל: שעיניהם יפים ואינה רואה ע״י רוח יבוא זה החולי. ע״כ. ואבזקת פרש בשני פרושים שונים. רש״י לעז נהוריתא במוליי״א, ופרש בעצמו היוצאת בשחור העין. רק סמך קל יש להביא מלשון ערב׳, שפעל ברק a) משמש בה במשמעת נדהם באופן שנתבלבלה ראות עיניו. והשם ברקית שאין בו ספק שהוא שם לחלי בעין מסיע להתרגום נהוריתא. ויש גורסין והבדיקה, לקתה בבדק העין.
[2] משק׳ אחראי, וכן שם הכוכב שבתאי, ושם פרטי חלדי, בערב׳ מברקה b), אור השחר. — [3] כך בנוסח׳

---

a) بَرِقَ b) مَبْرَقَةٌ

סעד שבחב.יון והוא אומר הן (יומא ג א, תמיד ג ב). — ב) שם לכוכב השחר, נוגה, Venus : תניא רבי ישמעאל אומר ברק ב ר ק א י רבי עקיבא אומר עלה ב ר ק א י נחומא בן אפקשיון אומר אף ב ר ק א י בחברון (יומא כח :).

*בַּרְקוֹן[1], ש"ז, מ"ר בַּרְקוֹנוֹת, — חלק אחד מששים משניה אחת של הקף העגול : מדדו חכמים ש"ס מדרגות וי"ב מזלות צמודין בו ושמותם טלה שור וכו' וכל מדרגה ומדרגה ס' גסטראות וכל גסטרא ס' ב ר ק ו נ ו ת וכל ב ר ק ו ן ס' אולות וכל אולות ס' אורות וכו' (רזיאל הגדול כא.).

*בַּרְקוּת, עי' בַּרְקִית.

*בַּרְקִיאֵל, — שם מלאך הממונה על הברקים : ואלה שמותן של שרים המנהיגים את העולם גבריאל מלאך האש וכו' ב ר ק י א ל מלאך שהוא ממונה על הברקים (היכל' ילינק, חדר ג). מיד נזדמן להם (להרשעים בגהינם) ב ר ק י א ל המלאך ואומר להם שוטים שבעולם נוח לכם שלא תצאו לעולם (שם, סדר ג"ע). ותחת החיה הזאת ד' שרפים של אש לוהט ואלה שמותם שרפיאל ב ר ק י א ל קרישיאל וכו' (עמה"מ, עולם הבריאה כ). ומשמש בחדש אב (כתרס הגדול, כספ' כרכ' חבר' לכבוד דר' כרליגר 117).

*בַּרְקִית[2], ברקות, ש"נ, — חלי בעין, שאינה רואה, דם כדי לכחול עין : Glaucoma. inflammation.

בשני המקומות המצינים פה, בנוסח' המשנ' של גמ' בבלי והמשנה של המשניות. אך במשנה שבגמ' ירוש' ב ו ר ק י וכן נוסחת הערוך ב ו ר ק י, וכן במתניתא דבני מערבאי, וכן עפ"י עדות ר"י דרנבורג במשנה בגוף פרוש הרמב"ם. ולא ידוע מה היתה הקריאה של מלה זו לפי גרסה זו אם בורקִי או בורַקִי. עכ"פ, צורת מלה זו מעידה עליה כי היא מלה ע ת י ק ה, שנשמרה בלשון השרות של המקדש אעפ"י שאולי בדבור הרגיל לא היתה יותר נהוגה. והיא איפוא אחת מהמלים המעטות בתנועה כפולה י בסופן שנשארו בלשון העברית מזמן קדום. ודעת חכמי התלמוד שם היא כי ב ר ק א י הוא שֵם, והכונה בקריאת ב ר ק א י כי : ברק ב ר ק א י, עלה ב ר ק א י, ויש לדמות להשם הזה השם ש ב ת א י לאחד מהכוכבים. ודרנבורג (Derenb. REJ, 1883, 45) אמר שהכונה בברקאי להכוכב נ ו ג ה, המבריק ומאיר לפני עלות השחר ביחוד.

[1]) אין לדעת מאין לקח מחבר זה הספר מלה זו ומה מקורה, אך לפי הענין הוא חלק מחלקי הקף העגול. ואולי זה מהשם ב ר ק, זמן כבריקת הברק.

[2]) בארמית ברקא, ברקתי, ברוקתי : וסימניך ב ר ק א

אחת שכך כוחלין ל ב ר ק י ת (תוספתא שבת ח ח, וגמ' שם עת.). אל תאכלנה מפני ב ר ק ו ת (שם ו ז).

בַּרְקָן[1], ש"ז, מ"ר בַּרְקָנִים, — צמח, שיח קוצי ששרביטיו מלאים עוקצים : ויאמר גדעון לכן בתת יי' את זבח ואת צלמנע בידי ודשתי את בשרכם את קוצי המדבר ואת הַבַּרְקָנִים[2]) (שופט' ח ז). ויקח את זקני העיר ואת קוצי המדבר ואת הַבַּרְקָנִים וידע בהם את אנשי סכות (שם יו). מיד נקבום (את הכותיים) בעקביהם ותלאום בזנבי סוסיהם והיו מגררין אותן על הקוצים ועל ה ב ר ק נ י ם עד שהגיעו להר גריזים (יומא סט.). בשעה שבורח מן הקרב מניחו (את הסנדל) ברגליו ורץ על קוצין ועל ה ב ר ק נ י ם (שבת נט.).

בָּרֶקֶת[3], וגם בָּרֶקַת, ש"נ, — א) שם אבן יקרה ירקה וזכה, Smaragd : ומלאת בו מלאת אבן ארבעה

(בכור' לח:). ל ב ר ו ק ת י ליתי עקרבא דשב חומרי (גיט' סט.). מאן דשתי מיא בצעי קשי ל ב ר ו ק ת י (פסח' קיא:). והנה ממה שאמרו במקום המובא בפנים שכן כ ו ח ל י ן לברקית מוכח כי זה אחד מחליי העין, אך איזהו, אינו מוכרח מגוף המאמר, וגם מהלשונ' האחיות אין לעמד על מהותה של הברקית כי בערב' אין שם מעין זה לחליי העין, זולתי מה שיש בהפעל שהובא בהערה לערך הבריק. ר"ח (שבת עת.) הסתפק בהדמיון עם ו ה ב ר י ק ה, רק הערוך אמר שהוא ר ו ח האוחזת את העין, כמו שנזכר בהערה להבריקה, ולא ידוע אם פרוש זה בא לו לר"נ בקבלה או סברת עצמו היא. רש"י לעז מ י י ל א, והאחרונים תרגמו Star, cataracte. אך זה החלי אינו נעשה פתאם ואין כוחלים לו ; והתרגום שבפנים הוא של דר' מזיא; בחלי זה החולה רואה כעין ברקים בעינים ויש דלקת בתחלתו ולכן היו כוחלין לו.

[1]) משק' חַרְצָן. — [2]) הפרוש המקבל הוא שהוא מין ממיני הקוצים, וכן מוכח מלשון המאמר בשני המקומות בתלמוד שהובאו בפנים. וקצת החדשים, מפני שלא מצאו מקור להשם ברקן לקוץ, אמרו כי הכונה בברקנים שאמר גדעון היא למין מורג ונקרא ברקן ע"ש האבנים ה מ ב ר י ק ו ת הקבועות בו. אך זו השערה רחוקה וכבר דחוה האחרונים (Löw, Pfln. 302).

[3]) יחיד בין משקלי שמות האבנים שבתנ"ך. והמשקל בָּרֶקַת, שיש דומה לו רק בשם עצם פרטי בָּשְׂמַת, ושאין ספק בדבר כי הקמץ הוא קמץ רחב, כעדות הנקוד האשורי (מבוא לנקוד האשורי, דף 70), נתהוה אולי תחת השפעת רוח הלשון הארמית (Kö.). ובדבר מקור המלה, הנה הקדמונים סברו כלם כי היא שמית ונגזרה מהשרש ברק על שם בְּרַק האבן הזאת. אך קצת החדשים אמרו כי לא משרש שמי מוצא מלה זו כי אם מלשון סנסקריט' שקוראים בה לאבן זו מַרַקַתַ, ונתחלפה רק ב במקום מ. אך קֶלר דחה דעת זו ואמר להפך כי השם

טורים אבן טור אדם פטדה וּבָרֶקֶת[1]) הטור האחד (שמות כח יז). ספיר נפך וּבָרְקַת וזהב (יחזק׳ כח יג). — ב) גון הירוק כזהב, ככרתי, כלמון ביצה, וכיוצא בזה, : gelbe Farbe ; couleur jaune; yellow colour חוט מן הניאר של ארג שהוא צבוע ברקת ובטיית אלאצפאר (תשו׳ הגא׳, הרכבי מז). חמש הן גווני העינים הלבן וברקת ואדום וירוק ושחור (ראב״ע שמות כח ה).

*בְּרַקְתָּא, אור השחר: מהו בורקי ברקת (ירוש׳ יומ׳ג מ.).

ברר[2]), ממנו א.בַר, בֹּר, בָּרֵה, *בְּרִירָה, *בְּרֵרָה, ׳בָּרוּר, וי״א גם בֹּרית.

בָּרַר, פ״י, עבר ועתיד ומקור כמו כפולים עלולים, בָּרוֹתִי, אָבֹר, וְלָבֹר, (ולבור), ועבר ובינוני ועתיד וצווי כמו שלמים, בָּרַר, בְּרֻרוּ, יִבְרֹר, בֹּרֵר, בְּרֹר, —א) בקש וחפש אחד אחד מבין רבים והוציאם משם, : aussondern ; séparer ; separate וּבָרוֹתִי מכם

מרקתא בא מהשם העברי בָּרֶקֶת, ומזה השם היוני σάαραγδος. — [1]) אונק׳ תרגם בַּרְקָן, ותרגם נ׳פך אזמרגדין. אך השבעים, יוסף בן מתתיה, ולגתה תרגמו כלם ברקת Smaragd. רסע״ג תרגם: פטדה זמרד וברקת אצפר. ולא ידוע אם היה לו זה בקבלה או, כמו שאומר ראב״ע, וז״ל : כי הגאון תרגמם כרצונו כי אין לו קבלה שיסמך עליה. ע״כ. עכ״פ, לפי תרגומו של רסע״ג פטדה היא זמרד, שהוא Smaragd, וברקת אבן שעינה כעין הזהב, כצבע חלמון ביצה, שזהו אצפר בערב׳. וכן פרש ריב״ג ברקת : אבן יקרה צהובה. ובמשמעה זו השתמשו בתשו׳ הגא׳ שהובאה בפנים בהשם ברקת לגון החלמוני, לגון הזהב, ומתשובה זו אנו למדים כי גם ראב״ע בעצמו התכון לזה הגון בהשם ברקת שהשתמש בו במנין הצבעים במקום שהובא בפנים. והנה בעצם הדבר אין תרגומם של השבעים מכרעת נגד תרגומו של רסע״ג בכלל, וביותר שהשמוש שהשתמשו בברקת לגון החלמוני, שאין בלשוננו שם קבוע אחר לגון זה, הוא טעם מספיק שנכריע את הכף לצד תרגומו של רסע״ג, שגם ריב״ג החזיק בו כאלו הוא דבר מוסכם. אלא, שאין אנו יודעים לאיזו אבן התכון רסע״ג בתרגומו, כי אצפר בערב׳ אינו כלל שם לאבן מהאבנים היקרות, כי אם ש״ת לגון החלמוני, ומצד אחר כבר קבלו רוב האחרונים את תרגומם של השבעים לברקת, ולכן נוכל לקבלו בשמוש לשוננו, ולגון החלמוני צריך להשתמש במלה אחרת.

[2]) באשור׳ בָּרוּ, היה לו ברק וזהר. בערב׳ בַּרַּ היה טוב, צדיק, שומע בקול אבותיו ואלהים, היה רחום וחנון (אלהים).

[a]) בָּר.

המרדים והפושעים בי מארץ מגוריהם אוציא אות ואל אדמת ישראל לא יבוא (יחזק׳ כ לח). אבל לא תבור ולא תטחן עמה (שבי׳ ה ט). האומר לחבירו הילך איסר זה בעשר תאנים שאבור לי (מעש׳ ב ו). כל סאה שיש בו רובע ממין אחר ימעט ר׳ יוסי אומר יבור (כלא׳ ב א). ומפני מה אמרו סומא לא יתרום מפני שאין יכול לבור את היפה מתוך הרעה (תוספתא תרומ׳ ג א). הבורר קטנית ביו״ט בש״א בורר אוכל ואוכל ובה״א בורר כדרכו בחיקו (כיל׳ א ח). נתערב לו פירות בפירות בורר ואוכל בורר ומניח על השולחן בורר ומשליך לפני הבהמה אם בוררן אילו בפני עצמן ואילו בפני עצמן (תוספתא שבת טז ט). ובורר לו (המלך) נשים מכל מקום שירצה (שם סנה׳ ד ב). בורר מתוך הסל הראשון למנורה השני והשלישי למנחות (שם מנח׳ ט ב). היו לו חמשה עשר טלאים לא יאמר אברור עשרה ואכניסם לדיר ואטול מהם אחד (בכור׳ נט:). כדי שיברור מנה יפה לשבת ומנה יפה ליום טוב (ביצ׳ טו:). וישפוט את ישראל בחרבו ויברור מהם הפריצים ויכלם (יוסיפון כ). זית שגרגרו בראש הזית ובררו אחת אחת וכתשו (רמב״ם, אסורי המזבח ז ח). מאימתי תורמין את הגורן משיברור ברר מקצת תורמין מן הברור (שם תרומ׳ ה ה).—ב)*בהשאלה, הסכים על א׳מאחרים ובחר בו auserwählen; choisir; choose: איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה (אב׳ ב א). דיני ממונות בשלשה זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד ושניהן בוררין להן עוד אחד (סנה׳ ג א). ברור לו מיתה יפה (תוספתא שם, סוף ט). אמר משה כיצד אעשה אברור ששה מכל שבט ושבט נמצאו שנים יתירים אברור חמשה מכל שבט ושבט נמצאו עשרה חסרים (סנה׳ יז.). רבים שבררו דרך לעצמן מה שבררו בררו (עירוב׳ לד.). אותו היום היה אברהם יושב ותמיה בלבבו ואמר איזה אברור לבני (פסיק׳ רכ׳, שחדש). תקנו נביאים הראשונים שיבררו מישראל כשרים ויראי חטא (רמב״ם, כלי המקדש ו א). — ג) חפש ובדק בדבר לדעת מהותו, untersuchen; examiner;examinate: כי את כל זה נתתי אל לבי וְלָבוּר[1]) את כל זה אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד האלהים (קהל׳ ט א). —ואמר המשורר: הם המבקרים המחקרים אל כל חקר.

[1]) במקום ולב׳ר. והשבעים קראו ולבי ראה.

לָבוּר טוב מרע ואמת מני שקר (יל"ג, סכלת נכורים).
— ד) *עשה את הדבר טהור ונקי, ־ובהשאלה, שאין בו ספק, שאין בו חשש טעות: ובוררין את הדבר בשמלה חדשה(כתוב' מו.). ברוו מצפונם (חו"ה, הפרים').

—נפע', כמו עלולים, נָבַר, אִבַּר, לווי הִבָּרוּ, וכמו שלמים, *נִבְרַר, נִבְרְרוּ, — א) עשה את עצמו בר, נקי וטהור, : sich reinigen; se purifier; purify oneself סורו סורו צאו משם טמא אל תגעו צאו מתוכה הִבָּרוּ נשאי כלי יי' (ישעי' נב יא).—ואמר הפיטן: בחרי לך היום אם עבדות אם פדיום, הִבָּרְרִי והתלבני ומהרי ונהרי והטהרי (תוכחה לרמב"ע, אלכך).—ב) בחרו אותם, : gewählt werden; être choisi; be chosen ברוו מצפונם ונבררו וזכו לבותם ונבחרו (חו"ה, סוף הפריסות). אבל כל זמן שלא נברר המובחר יכל לכוף שניהם (טוחו"מ יג).

— פִּע', בֵּרֵר,—א) עשה נקי וטהור, reinigen; purifier; to purge: ומן המשכילים יכשלו לצרוף בהם וּלְבָרֵר וללבן (דני' יא לה).—*ובמשמע' עשה שיהיה נראה היטב, שלא יהיה ספק בדבר: צריך (בעל דין) לברר (סנה' כג:). מנחת קנאות וכו' (באה) לברר עון (כרית' כד.). היה אומר(הנביא)דבר חבירו לברר נביאותו (מד"ר שמות מג). עזרא שהיה צריך לברר תלמודו לפני ברוך בן נריה (שם שה"ש, קמתי אני). תלמיד שאינו רגיל במשנתו וכו' וחוזר ומברר תלמודו (שם, לחייו). אמרו לו תלמידיו רבי לא היית יודע הפסוק הזה א"ל הן אלא שבא זה ובירוו בידי (תנחומא מלורע ה). — ב) הסכים ובחר אחד מרבים, auswählen; choisir; choose: דש זרה בירר טחן (ירוש' ברכ' ט יב ג). לשונות שבירוו להם חכמים (שם נדר' א כא.).מה עשה(משה) בירר ששה ששה (סנה' יז.). בירוו להן לישראל כתב אשורית ולשון הקודש והניחו להדיוטות כתב עברית ולשון ארמי (שם כא:). ובירונו וקבלנו עלינו ועל עצמינו פלוני בר' פלוני וכו' ושמנו אותם דיינים עלינו (ר"י ברצלוני, השטרות ח).—ובמשמ' בחר והוציא מתוך: כזה שהוא מברר הרעה מהיפה שוב אינו חוזר ומברר אבל המברר היפה מן הרעה שוב חוזר ומברר (מד"ר שה"ש, חכו). — ־ובמשמע' יתבוננו ויבדילו בין הדברים: שם על הגבול שוטרים נטרים יעמדו, הם בזרוע עז אמתחתי ימתחו, וִיבָרְרוּ מערבי ישקלו ימודו (יל"ג, סכלת נכורים).

— פֻּע', ־בֹּרַר, מְבֹרָר, מבורר,— א) במשמ' ודאות: כשהאיסור לא היה מבורר קודם התערובות (תוספ' תמורה פז.).—ב) במשמ' נקי: מבורר ומנופה בשלש עשר נפה (רע"ב, סוט' ב א).

— הִפע', הֵבֵר, מקו' הָבֵר, — עשה נקי וטהור: רוח צח שפים במדבר דרך בת עמי לוא לזרות ולוא לְהָבַר (ירמ' ד יא). — ואמר בן סירא: סור מעול והבר כפים ומכל פשעים טהר לב (כ"ס גני' לח י).—ואת החץ: הָבֵרוּ[1] החצים מלאו השלטים (ירמ' נא יא).

— הָפע', *הוּבְרַר, נעשה הדבר ודאי, שאין בו ספק: נשחטה הוברדה דלאכילה עומדת לא נשחטה הוברדה דלגדל ביצים עומדת (כיל' ד.). אין אומרין הוברר הדבר בדבר שבשעת עשייתו אין אדם יכול לעשותו (רלב"א קיט). הוברר הדבר למפרע (רע"ב קיד' א ד). וכאשר תשלם החקירה בהם (בכל הדרושים) תוברר הצודקת מהבלתי צודקת יסור הספק מהדרוש ההוא (רלב"ג, הקד' מלח' ה'). סודות מסופקים ולא הוברוו (ר"מ בר' שלמה, שיריס מקובלים, ישגו מזמותי).—־ובמש' נבחר למשרה מן המשרות: אם הובררו טובי העיר מתחילה להנהיג קהלם (תשו' מהרי"ק קעא). שצוו להם המובררים שלא למכור יין ביותר משבעה פשוטים (רשב"א תקלא).

— הִתפ', נִתפ', — א) נעשו ברים וטהורים: יִתְבָּרְרוּ ויתלבנו ויצרפו רבים (דני' יב י).—ב) הראה עצמו והתנהג כמו בר, כמו נקי וטהור וצדיק: עם גבר תִּתַּבָּרָר[2]) ועם

---

[1]) כך רוב הקדמונים שהוא מן ברר במשמ' עשה נקי וטהור. והחדשים מפרשים הברו במשמ' חדד, אלא שקצתם גוזרים הבר מן ברר זה, וקצתם מן ברר אחר במשמ' חדד. אבל באמת זה שרש מיוחד הבר, ופרושו חדד החרב, החץ, ובערב' רהפ a), ועי' ערך הבר.

[2]) כך כתוב כאן בתהלים, ובש"ב כב כז תִּתָּבָר, וכבר העירו המפרשים שיש מקום לפקפק אם הנוסחה בשני המקומות היא אמתית, ונשא ונתן בזה החכם חיות (GSAIXIX,301), ואחרי שהציע קודם לנסח עם נבל תתבל חזר בו והסכים לדעת Klostermann שנסח עם גבור תתגבר, ופרוש גבור במשמ' עריץ, כמו תהל' נב ג, ועל סמך משמ' מלת גַבַּאר b) בערב', ופרוש תתגבר, תתנהג כמו עריץ, ושער כי המלה גְבַר או גבור שלפני המלה תמים בפסוק הקודם היא היא המלה האמתית שהיתה כתובה קודם במקום המלה נבר, ונכפלה שלא במקומה. ע"כ. ואעפ"י שבדרך זה יהיה סגנון הכתוב יותר טבעי ונוח, מ"מ קצת קשה להחליט כי דוקא במקום זה השתמש במלות גבור ותתגבר הרגילות במשמעה הפוכה זו. עכ"פ, בזה אין ספק, כי לפי ההקבלה עם הפסוק הקודם צריך

---

a) رهن جَبَّار

עקש תתפתל (תהל׳ יח כז). — ואמר הפיטן: למענך זוכר הברית מִתְבָּרֵר עם ברים למענך חוקר לבבות וחופש כל חדרים (סמכת״ל, הושע׳ ליום א׳, למענך).— ג) בקש שיבררו לו: אותה שעה (ששאל משה בסנה לשמו של הקב״ה) נתברר משה על עסקיו שנתיירא אם ישאלו לו מה שמו מה יאמר להם באותה שעה היה מבקש משה שיודיענו הב״ה את השם הגדול (מד״ר שמות ג). בשעה שנתברר (אברהם) על עסקיו הקב״ה בירר לו עסקיו וכו׳ אימתי נתברר על עסקיו בשעה שאמר במה אדע כי אירשנה (שם ויקרא יא). ואימתי נתברר (משה) על עסקיו בשעה שאמר הראני נא את כבודך (שם תהל׳ יח כ). — ד) ינעשה הדבר ברור, ודאי, שאין בו ספק: וכיון שחלקו ונוטל זה חציה וזה חציה נתברר כי כל אחד מה שלקח הוא חלקו (ר״ח ביצ׳ לז:). וראיתי לחבר דברים המתבררים מכל אלו החיבורים בענין האיסור והמותר (הקד׳ הרמב״ם ליד החזקה). לא האמנתי לדברים עד אשר התלבנו אצלי והתבררו (ר״מ בר שלמה, שירים מקובצים, יסגו מזמותי). — ובמשמ׳ יברור האכל מתוך הפסלת: שהפסולת (של הכרשינין) נופל דרך נקבי הכברה ונמצא נתברר מאליו (רש״י שבת קמ.).

*בְּרֵרָה, ברי׳, ש״נ, הפעולה לברור בין שני דברים, ומשמש — א) הכלל בהלכה שמה שברר אדם אחרי כן מוכיח שלמפרע היתה דעתו למה שברר אחר כך: ר׳ הושעיה אמר יש ברירה ור׳ יוחנן אמר אין ברירה (ביצ׳ לז:). דבר שהוא מדברי סופרים יש בו ברירה (רמב״ם עירו׳ א ז). ובשל תורה אין ברירה (שוא, תרומ׳ א כא). ראיתי בלבי להאריך בברירה כי היא ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים (יש של שלמה על ב״ק).— ב) יבלשון העם במשמ׳ האפשרות לבחר ולקבל אחד משני הדברים, משתי ההצעות וכיוצא בזה,

להיות חצי הראשון של פסוק זה עם נבר וכו׳ דומה לועם עקש, ונבר צריך להיות כנוי של גנאי, והפעל שלאחריו בדומה לו, כעין תתפל או תתפתל. ומבלי לשבש הרבה הכתוב יש לראות בהמלה נבר ש״ת במשק׳ חכם, והנון היא פ״פ, ולפרשו במשמ׳ נברa) בערב׳, והוא מי שאין לו בשת פנים, חצוף, ולהגיה תִּנָּבֵר במקום תִּתָּבָר ותִתְנַבַּר במקום תִּתְבָּרָר, ושניהם במשמ׳ תנבּרb) עלי, שמשמש בערב׳ ההמוני׳ במשמעת דבר עם פלוני בקול גאון ונגיד ומצוה. ונזכה עי״ז לשם ופעל חדש בלשוננו.—ועי׳ נבר.

a) نَبْر تَنَبَّر

Alternative: יש לי בְּרֵרָה לעשות או לא לעשות זאת. באין בְּרֵרָה אני מכרח לעשות כך וכך.

*בִּשּׁוּל[1], ש״ז, מ״ר בִּשּׁוּלִים, שה״פ מן בִּשֵּׁל,—א) פעולת חם השמש על הפרי שעי״ז הפרי מגיע לגמר גדולו והוא ראוי לאכילה, d. Reifen; maturation; ripening: אותו הפרק זמן בישול פירות היה (סנה׳ לה:). גבריאל ממונה על בישול הפירות (רש״י שם). שניסן קרוי אביב על שם בישול התבואה (שוא, ר״ה כא.). — ב) פעולת האש על פרי וכדומה הנתון בתוך מים, d. Kochen; cuisson; cooking: עשאו לבישול שיעורו כבירה (ספרא, שמיני י). אחד לאיסור אבילה ואחד לאיסור הנאה ואחד לאיסור בישול (חול׳ קיה:). דרך בשול אסרה תורה (שם קח.). בישולי נכרים בשולי כותים (ע״ז לח.).—ג) יפעולת הקבה על המזון הנכנס לתוכה שעי״ז המזון מתעכל ונבלע באברים: והפעל הזה (של הקיבה) יקרא בשול (קאנון א א ו ג). מיטב הרפואות העשויות לבשול המאכל הוא שלא יאכל האדם עד שירעב ויעזבנו והוא מתאוה (ס׳ שעשועים לר׳ זכדא). —ד) יבִּשּׁוּל המחלה, כשעברה כל המדרגות והגיעה למדרגה העליונה: אמר גלינוס רפאתי עם רב מהרביעית שהייתי משקה אותם אחרי הבשול משלשל (קאנון, ד א ב ו). אותות הבשול ומשפטיהם, הבשול הנה יודע מן השתן (שם ד ב א כג). בקדחת הרביעית יתאחר הבשול (מוס׳ הרופא׳, מיוחס לר״י ישראלי).שיגבר עליו הלחות הקרי למעוט בשול המזון (שער השמים ט). אם החולה אחר סימני בישול הלחות יש לו חרישת אזנים זה סימן טוב (אולה״ת, ר״י זהלון ט ו).

*בְּשׁוּלָה, ש״נ,—פרי שבשל וראוי לאכילה, ובהשאלה דבר של טעם: אברהם אמר בשולה ואיוב אמר פגה (מד״ר בראש׳ מט).

בְּשׂוֹרָה, עי׳ בְּשׂרָה.

בשך, מזה *בֶּשֶׁךְ.

*בֶּשֶׁךְ[2]), ש״ז, כנ׳ בִּשְׁכִּי, בושכי, — קלות ומהירות במלאכה, בהליכה, וכיוצא בזה, והיא בת זוגה

[1]) מן בשל, עי׳ שם.
[2]) בערב׳ אמראה בַּשַׁכִּיa) אלידין, בַּשַׁכִּי אלעמל, אשה מהירת וקלת הידים, המלאכה, ועי׳ הערה לערך אֶשֶׁךְ.

a) بَشَكِي

של המלה אֶשֶׁךְ, בהלחש לורז בעבודה: אושכי ובושכי (שבת סז:), ועי' ערך אֶשֶׁךְ.

בשל[1], ממנו בָּשֵׁל, *בִּשּׁוּל, *תַּבְשִׁיל.

בָּשֵׁל[2], עת' אֶבְשַׁל, פ"ע, — א) בָּשֵׁל הפרי, נגמר גדולו, reifen; mûrir; to ripen: שלחו מגל כי בָשַׁל קציר באו רדו כי מלאה גת (יואל ד יג). תבואה שיבשה כל צרכה וענבים שבשלו כל צרכן (כלאי׳ ז ז). הלומד מן הקטנים למה הוא דומה לאוכל ענבים קהות ושותה יין מגתו והלומד מן הזקנים למה הוא דומה לאוכל ענבים בשולות ושותה יין ישן (אבו׳ ד כ). — ב) בָּשֵׁל הבשר וכדומה במים על האש, נעשה ע"י רתיחת המים רך וראוי לאכילה, kochen; cuire; be cooking: רתח רתחיה גם בָּשְׁלוּ עצמיה בתוכה (יחזק' כד ה). תבשיל שלא בשל כל צורכו (שבת לו). — ובינוני *בָּשֵׁל: שהוא מסיק (את הכירה) מלמטה וקדרה בְּשֵׁלָה[3] מלמעלה (כלי׳ ז א). — ג) *במחלות וכדומה, בשלה המוגלה, הגיעה למדרגה האחרונה שלה, נעשתה רכה: אלה היציאות יתחילו לקבץ המוגלה ואחר תבשל המוגלה ואחר תיבקע (קאנון ד ג א כ).

— פִּעֵ', בִּשֵּׁל, — א) עשה שיִבַּשֵּׁל במים על האש, etwas kochen; cuire qqch.; to cook: ואת איל המלאים תקח וּבִשַּׁלְתָּ את בשרו (שמות כט לא). או דכו במדכה וּבִשְּׁלוּ בפרור ועשו אתו עגות (במד' יא ח). והיה כל סיר בירושלם וביהודה קדש ליי' צבאות ובאו כל הזבחים ולקחו מהם וּבִשְּׁלוּ בהם (זכר' יד כא). את אשר תאפו אפו ואת אשר תְּבַשְּׁלוּ בַּשֵּׁלוּ (שמות יו כג). לא תְבַשֵּׁל גדי בחלב אמו (שם כג יט). ויאמר משה אל אהרן ואל בניו בַּשְּׁלוּ את הבשר (ויקר' ח לא). ובא נער הכהן כְּבַשֵּׁל הבשר והמזלג שלש השנים בידו והכה בכיור או בדוד או בפרור (ש"א ב יג-יד). ותקח (תמר) את הבצק ותלוש ותלבב לעיניו וַתְּבַשֵּׁל את הלבבות (ש"ב יג ח). שפת הסיר הגדולה וּבַשֵּׁל נזיד לבני הנביאים (מ"ב ד לח). זה המקום אשר יְבַשְּׁלוּ שם הכהנים את האשם ואת החטאת (יחזק' מו כ). משיסיקנה (את הכירה) כדי לבשל עליה את הביצה (כליס ו ג). אלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה טוחנת ואופה ומכבסת מבשלת ומניקה את בנה (כתוב' ה ה). — *ומשל: לא תבשל בקדירה שבישל בה חבירך (פסח' קיב.), ר"ל לא תשתמש בדבר של חברך, לא תשא גרושת חברך, וכדומה. — ב) *הביא את הפירות לגמר גדולם, reif machen; faire mûrir; mature: אין לך קלה בכל ארץ ישראל לבשל פירותיה יותר מבעל שלישה (סנהד' יב.). אמר לו הקב"ה לגבריאל כשאתה יוצא לבשל פירות היזקק להם (שם לס:). שהחמה זורחת עליהם ומבשלתן (רע"ב, מנח' ח ד). — ג) *עכל את המזון בקיבה, verdauen; digérer; digest: והתחבולות לפתוח את היציאות החיצונות הרפואות המבשלות (קאנון ד ג א כח). הפסד כח המבשל בבטן מפני חסרון חום טבעי וכו' אם ילך (האוכל) לבני מעים התחתונים וישמע קול הברה יורה חוזק הטבע המבשל ודוחה וטוב לו (אולה"ת, ר"י לאלון ה ו). וכבר יביא הצורך גם כן להתמיד בריאות הגוף ע"י לקיחת מבשלים והרקות (קול יהוד' להכוזרי ג ס). — ד) *בשל את המחלה, הלחה, וכדומה, הביא את המחלה להמדרגה היתר עליונה: וכמו הלפלוף הזה יולד ללאות כח העין הטבעי מלבשל הליחה (קאנון ד ג א לג).

— פֻּעַ', בֻּשַּׁל, — א) שבשלו אותו: וכלי חרש אשר תְּבֻשַּׁל בו ישבר ואם בכלי נחשת בֻּשָּׁלָה ומרק ושטף במים (ויקר' ו כא). אל תאכלו ממנו נא ובשל מְבֻשָּׁל במים כי אם צלי אש (שמות יב ט). ולא יקח ממך בשר מְבֻשָּׁל כי אם חי (ש"א ב יה). — ב) *הפרי בחם השמש: מאחר שהוא (הכרם) מבושל הוא קוטפו ונותנו בגת ודורכו (מד"ר שמות ל). — ג) *בֻּשַּׁל החלי, הגיע למדרגתו האחרונה: אמר (אבוקרט) ראוי שתעשה הרפואה המשלשלת אחר שיבושל החולי (קאנון ד א ב ז). — ד) *והדם, הלחות בהגוף: וטבע המות נכר ברוק היוצא מן הנחירים אם הוא מעט ומבושל היטב יורה חום רב ואם הוא הרבה ואינו מבושל ויוצא תמיד בלי הפסק יורה קור וכו' ואם הוא רב מאד ומבושל ותמיד נוזל האף יורה חום ולח (שער השמים ט). לפי שהיא (הלחה) דומה לדם אלא שאינו מבושל (ש"א א ב). ואם השתן בלתי מבושל כשיוצא הבועה אחורי האוזן הוא רע (אולה"ת, ר"י להלון ה ו). כי כמה סבות יקרו לבלתי יתהוה האדם מהדם המבושל אשר במוליד בבח (ר"מ נרבוני, המאמר בבחירה). — *והרוח בגוף האדם: ויוצא (הרוח) מן החדר הראשון

---

[1]) משתף להלשונות האחיות, קצת במשמעות מתחלפות, ועי' הערה להפעל.

[2]) באשור' בַּשָׁל, אִבְשַׁל, למושג הבשול על האש, בַּשֵׁל, דבר מְבֻשָּׁל. וגם בערב' אבשל a) אלבשר, טבח'ה, ר"ל בשל את הפרי. — [3]) כך נקוד במשנ' כ"י עם גוף פרוש הרמב"ם בבית הספ' בברלין.

---

a) أَبْسَلَ

אל השני אשר בצדו ויתבשל שם עד שיהיה הרוח זך ובהיר ונקי (פער הסמים ט).
—נתפ׳, *נִתְבַּשֵּׁל, — כמו בֻּשַּׁל: גיד הנשה שנתבשל עם הגידים וכו׳ וכן חתיכה של נבילה וכן החתיכה של דג טמא שנתבשלו עם החתיכות (חול׳ ז ה).—*וכמו נאפה: כשהפת נתבשלה בתנור (מד״ר במד׳ א).— ומליצה: בקדירה שבישלו בה נתבשלו (סוט׳ יא.), ר״ל מה שעשו בו נענשו.—*והפרי בשמש: כלום קוטף אדם את כרמו קודם שיתבשל (מד״ר שמות ל). —*והמאכל בקבה: ומחום הכבד והמרה האדומה מתבשל המאכל והמשתה בתוך הקרב העליון (ספתי דוגלו, תתכמוני).—*והדם, הלחה, וכדומה: כדי שיארך התעכבות הדם עד שיתבשל הזרע והחלב תכלית הבשול (פרקי משה א). והיא (הלחה הלבנה) מותרי הדם שלא נתבשל (מ׳ אלדבי, ב״א א ב).

בָּשֵׁל, ת״ז, לנק׳ בְּשֵׁלָה,—דבר מְבֻשָּׁל, gekocht; cuit; boiled: אל תאכלו ממנו נא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל במים (שמות יב ט). ולקח הכהן את הזרע בְּשֵׁלָה מן האיל (במד׳ ו יט).—ומ״ר בְּשֵׁלִים: ולרבים בשלים (רמב״ע ברא׳ יב ט).

אֵשׁ.

*בית התבשיל.

*גָּלַשׁ.

דוד, *יורה, פרור, *קדרה, קלחת, וכו׳, כלי בשול, עי׳ כלי.

*הֶבֶל, הטמין המבושל בדבר המוסיף הבל, לשמרו חם. — התם את הבשר וכדומה.

*חלט. — חָרָה, נשרף.

טבח.—טבחת.—*טִגֵּן, בשמן וכדומה.—*טפח.

*יַתִּיק, כלי שאחזים בו את הקדרה הרותחת להסירה מעל המשפת או להחזירה.

כיור, — *כירה, כִּירַיִם, שמסיקים ושופתים עליה הקדרה לבשל, ויש בה מקום לשפיתת שתי קדרות.— *כֻּפַּח כעין סיר של חרס ישימו בו גחלים והקדרה עליה, ויש בו מקום שפיתת קדרה אחת.

*מחה, שם קמח בתבשיל.—*מֵחַם, כלי לחמם בו מים. — *מלג.—*מלל את הקדרה, כמו מחה.—מִשְׁפָּת, מקום שפיתת הקדרה בהכירה. — *משקיות, בשול, שמניחים הכלי עם הדבר שצריך לבשל לתוך כלי מים רותחים.

נא. — נזיד. — נסק, הִסִּיק, עשה האש בהכירה לבשל. — *נִעֵר הקדרה, בכף וכדומה, כדי שיתערב מה שבתוכה יפה. — *נפוח.

פִּלַּח, את הירק וכדומה אל תוך הסיר.

צָלָה בשר וכיוצא בו על האש, ועשה צָלִי.

רקח.—רקחות.— רתח.

*שופע, מהקדרה הרותחת. — *שלק. — שפת, שם הקדרה על המשפת, שפיתה.

*תבשיל.—*תוך תוך, קיל המשקה בגלשו.—תנור.

בְּשָׁלוֹם, עי׳ שָׁלוֹם.

בשם[1]), ממנו בָּשָׂם, בֶּשֶׂם, בֹּשֶׂם, *בַּשָּׂם, *בִּשְׂמִי, *בַּשְׂמוּת, *בִּשְׂמִיּוּת.

בָּשָׂם[2]), ס״ז, כנו׳ בְּשָׂמִי, בְּשָׂמָיו, — צמח נותן הבֹּשֶׂם וגם הבֹּשֶׂם בעצמו, Balsam; baume; balsam: באתי לגני אחתי כלה אריתי מורי עם בְּשָׂמִי (שה״ש ה א).

בֶּשֶׂם[3]), בֹּשֶׂם, כנ׳ בִּשְׂמִי, בְּשָׂמִי, מ״ר בְּשָׂמִים, כנ׳ בְּשָׂמָיו, — א) ריח טוב מיוחד שנודף מקצת צמחים, Wohlgeruch; arome; sweet smell: וקנמן בֶּשֶׂם מחציתו חמשים ומאתים וקנה בֹּשֶׂם חמשים ומאתים (שמות ל כג). עורי צפון ובואי תימן הפיחי גני יזלו בְּשָׂמָיו (שה״ש ד יו). — ב) שמן, תמצית טוב הריח, Parfum: ואת הַבֹּשֶׂם ואת השמן (שמות לה כח). היה עומד בחנות של בושם (תוספתא ברכ׳ י ח). בזמן שיש בו (בצלוחית) בושם (שם שבת ד יא). בְּשָׂמִים

---

[1]) בערב׳ בשמa), במשמ׳ דבר לא נעים. בארמ׳ בסם, במשמ׳ מתיקות, באשו׳ בַשָּׂמ, עשה יפה.

[2]) אמר ריב״ג בהרקמה וז״ל: ומשער שלל אצלי אמרו אריתי מורי עם בְּשָׂמִי. ע״כ. וכן בהשרשים: אבל אריתי מורי עם בשמי אין נכון וכו׳ בהקשה שיהיה קודם הסמיכה כ״א על משקל שלל וכו׳. וכן ראב״ע: והנה מצאנו בשמי שהוא בתחילה בָּשָׂם ע״מ זָהָב. וכן רד״ק במכלול (משק׳ פָּעָל) ובהשרשים. וכן המדקדקים החדשים.--ודמו החכמים להשם זה השם בשאם b) למין ממיני העץ.

[3]) אמר ראב״ע (לתות קסב.) וז״ל: ויש על שלשה משקלים וקנה בֹּשֶׂם והכל על משקל קֹדֶשׁ ויסמוך בְּשָׂמִי בקמצות הבית. ע״כ. וריב״ג אמר וז״ל: ודע כי כאשר תסמך וקנה בֹּשם לנפשך תאמר בשמי בקמץ הבית וכו׳ וכאשר תסמך וקנמן בֹּשם תאמר בִשמי בשבר הבית או שתאמר בַשמי בפתחות הבית כמו ושמני וקטרתי וכו׳. וכן הרד״ק במכלול והשרשים.

---

a) بَشِمَ b) بَشَام

לשמן המשחה ולקטרת הסמים (שמות כה ו). קח לך בְּשָׂמִים ראש מר דרור (שם ל כג). ותתן (מלכת שבא) למלך מאה ועשרים ככר זהב וּבְשָׂמִים הרבה מאד לא בא כַבֹּשֶׂם ההוא עוד לרב (מ"א י י). ויראם (יחזקיהו את מלאכי מרדך בלאדן) את בית נכתה את הכסף ואת הזהב ואת הַבְּשָׂמִים (ישע' לט ב). מה טבו דדיך מיין וריח שמניך מכל בְּשָׂמִים (שה"ש ד י). מר ואהלות עם כל ראשי בְשָׂמִים (שם יד), ר"ל הבשמים היתר טובים. כי כן ימלאו ימי מרוקיהן (של הנשים הלקוחות להמלך אחשורש) ששה חדשים בשמן המר וששה חדשים בַּבְּשָׂמִים ובתמרוקי הנשים (אסת' ב יב). מעשה בבתו של נקדימון בן גוריון שפסקו לה חכמים ד' מאות זהובים לקופה של בשמים לבו ביום (כתוב' סו:). —ואמר המשורר: היתרצה לך בשם בריחו ומנשמת בשמיך גנב (ר"י הלוי, זמן אסר). —ג) הצמח נותן הַבֹּשֶׂם, כמו בֹּשֶׂם. Balsamstrauch; baumier; balsam plant: לחייו כערוגת הַבֹּשֶׂם (שה"ש ה יג). דודי ירד לגנו לערוגת הַבֹּשֶׂם (שם ו ב). ערוגה קטנה של בשמים (כ"ב סע.). קורנס של בשמים (שבת קכג.). —ואמר המשורר אמיר בושם אשר רוח תניפהו לכל רוח (ראב"ע אמיר כוכס). נא אמרו לו לרוץ על גן אהב ורעות בְּשָׂמֵי עשבו (רמב"ע לר"י הלוי, ילדי ימים). —ד) *בכלל ריח טוב, למשל מיין, וכדומה: שמן שבשמו כעין שמן המשחה (רמב"ס, ברכ' ע ג).

— פעל, *בִּשֵּׂם, *מְבַשֵּׂם: בנוהג שבעולם כלה מקשטין ומבשמין אותה (מד"ר שמות כג). — ואמר הפיטן: מושלי גנזכי מכמניך בִּשְּׂמֻתָם תמרוק סממניך לריח שמניך (אור ישע, א פסח).

— פע', *בֻּשַּׂם, מְבֻשָּׂם, מבו׳,—שעשוהו והתקינוהו בבשמים אל יצא (הת"ח) כשהוא מבושם לשוק (ברכ' מג:). ואם אמר לו (המוכר לקונה) יין מבושם אני מוכר לך חייב להעמיד לו עד העצרת (ב"ב ו ג). שלא יצאה אשה אחת מהן מבושמת לעולם (ירוש' יומ' ג מא.). במוצאי שבת כשהוא מבושם ובכלים נאים (מס' סופר' כא). —*ובקצת התול מבושם, שתוי, קצת שכור. תראה להעמיד להם י"ש דבש או יין לשתות ויתחילו בודאי לדבר, כמאמר העולם איש מבושם מדבר מה שיש לו על הריאה (כותן לדיק, מכת' א). כשאדם מבושם אזי הנשמה שבו מדברת וזה הוא שהעולם אומרים מה שבאדם שאינו מבושם על הריאה הוא בשכור על הלשון שאז הנשמה מדברת (הערה שם). —*יערב לכם יְבֻשַּׂם לכם, ברכה לשותים יין וכדומה: אמר להם יערב לכם יבושם לכם ימתק לכם שתיתם את היין החזירו את הקנקן (מד"ר ברא' פה).

— התפ', *הִתְבַּשֵּׂם,—עשה והתקין עצמו בבשמים: מקום שהיו מתבשמות בו נעשה נמקים נמקים (שבת סב:). מפני מה האשה צריכה להתבשם (מד"ר ברא' יז). —ואמר הפיטן: בושם רקוח הִתְבַּשְּׂמִי מור ולבונה התקטרי (יוצר לשבת הגדול, אתי מלבנון). — ואמר המליץ: לזאת אלבש ואתעטף ואתבשם ואסוכה ואתנהג בטוב לבב ואשובה ואלכה (ר"ש הנגיד, לח). היה זמננו כמו דומם וכן רבים לשונם בדמי חבשו עד בואו אדוננו ונתבשם זמן ממרקחי בשמו והעטשו (ר"מ בר' שלמה, שירים מקובלים, יהגו מזמותי).

*בַּשָּׂם, ש"ז,—עושה בְּשָׂמִים, מוכר בשמים: הנכנס לחנותו של בשם והריח ריח (ברכ' נג.).

∵בַּשָּׂמוּת, ש"נ,—אמנות הַבַּשָּׂם: האנשים מתפרנסים במקום הזה במלאכת הנגרים קצת בדרך הסחורה וכו' ובמלאכת הבשמות (אגר' ר' אליה' בס' ד"ת).

∵בַּשָּׂמִי, ת"ז,—מטבע הַבַּשָּׂם: ובו ריח חזק בשמי הנקח לרפואות חצונים ופנימים (תוה"א, הלמתים סח). ריחו נעים וטעמו עז ובשמי (שם סט).

∵בַּשָּׂמִיּוּת,—טבע הבֹּשם, ריח הבֹּשם: וראוי עליך שתחזקפי האצטומכא שלא תקבל הליחות היורדות אליה כתחבושת אשר בהם קביצות ובשמיות (קאנון ג יג א ל).

בָּשְׁנָה[1], ש"נ,—כמו בֹּשֶׁת: גם אותו לאשור יובל מנחה למלך ירב בָּשְׁנָה[2] אפרים יקח ויבוש ישראל מעצתו

---

[1]) לפי הצורה החיצונה כמו חָכְמָה. אך לפי הסכמת המדקדקים שנגזר מן שרש בוש בהוספת ־נָה, הוא א"כ משקל פעלנה. והנה משקל שמות בהוספת ־נָה בסוף מצוי בערב', אך בעבר' אין לו חבר ואין לסמך על זה להחליט כי בנין משקל זה היה נהוג בעברית (Barth, N. 214).—[2]) ת"י בהתא. מנחם הביא זה במחברת בש, וריב"ג בשרש בוש אמר וז"ל: ומהענין הזה (של במבושיו) נאמר לבעל בשנה אפרים יקח והוסיפו הנון על השרש לשנוי המם ולהבזות הנקרא בו, והעקר בו בושה. ע"כ. ורש"י וראב"ע ורד"ק כלם פרשו מלשון בושה, בהוספת נה, והעיר ראב"ע שהוא כמו שבענה. וכן הסכימו המדקדקים החדשים, והעירו קצתם שהוספה כזו נהוגה בארמית, כמו אֻשרנה אך פה ההוספה היא רק נ, ונוספה א כנהוג במלות ארמיות. Ew. (דקדוק, סי' 163) אמר כי הוא על משקל צפרן, וכן בֹּשֶׁן, ובהוספת ה נשתנה לבָשְׁנָה. ובעין זה גם Kö. (ב, סי' 958). אבל המליצה יקח בשת זרה מאד, ולב

(הוש׳ י ו).— ואמר המליץ: כי תשגב קריה נאמנה, לא תירא ממצור יום שטנה, בלעדו כל בית רב בָּשְׁנָה (רה״כ״ע, בין רעים). היתה לכל למשל ולשנינה, מכל שב ועובר לוקחת בּוּשְׁנָה, השבעתה במרורים הרויתה לענה (סמג״ל, סליח׳ לר״ה, נלכה יונה).

בשם[1], ממנו בּוּשֵׁם.

בָּשַׁם, קל אינו נהוג.

— פוע׳, בּוּשַׁם[2]), בּוּשַׁסְתִּי, בּוּשַׁסְתֶּם, עת׳ אֲבוּשֵׁם וכו׳, מקור ככ׳ בּוּשְׁסִי, בּוּשַׁסְכֶם,—עם על אחריו, בּ ו ש ם ע ל פלוני, הכביד עליו, לחץ אותו מאד, bedrücken, opprimer; oppress: לכן יען בּוּשַׁסְכֶם על דל ומשאת בר תקחו ממנו בתי גזית בניתם ולא תשבו בם כרמי חמד נטעתם ולא תשתו את יינם (עמוס ה יא).

א. בשר, ממנו בִּשֵּׂר, °בִּשְׂרִי, °בִּשְׂרִיּוּת.

בָּשָׂר[1]), ש״ז, סמי׳ בְּשַׂר, בְּשָׂרְךָ, בְּשַׂרְכֶם, מ״ר בְּשָׂרִים,— א) החלק הרך האדם שעל העצמות בגוף בע״ח, Fleisch; chair; flesh: ויקח (אלהים) אחת מצלעתיו (של האדם) ויסגר בָּשָׂר תחתנה (בראש׳ ב כא). והנה מן היאר עלת שבע פרות יפות מראה ובריאת בָּשָׂר (שם מא ב). עור וּבָשָׂר תלבישני ובעצמות וגידים תשככני (איוב י יא). מרבה ב ש ר (על גופו) מרבה רימה (אב׳ ב ז).— וככ׳: ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי (בראש׳ ב כג). ותלה אותך על עץ ואכל העוף את בְּשָׂרְךָ מעליך (שם מ יט). אדם כי יהיה בעור בְּשָׂרוֹ שאת או ספחת (ויקרא יג ב).—וסמי׳: וישב בשרו כִּבְשַׂר נער קטן (מ״ב ה יד).—*נשך בשרו בשניו, מפני צער: הרשעים שאכלו נשך ותרבית עתידין להיות נושכים בשיניהם את ב ש ר ם (מד״ר שמות לא).— *בשר חי, כואב, שנקרע מעליו העור: ב ש ר ח י כשאתה נותן עליו דבלת תאנים מיד נסרח (מכילתא, ויהי בשלח א).— ומ״ר °בְּשָׂרִים: סור משבועת שקרים, ערוך בה אלות וארורים פורעת מעור ומ ב ש ר י ם (את שם

הנוסחה חשודה, ואולי בַּשְׁבִי,—בַּשֶׁבִי אפרים יקח, וכדומה.

[1]) שרש עברי מספק, הסכימו עליו ריב״ג, ראב״ע ורד״ק. בשאר הלשונות האחיות אין דוגמתו.

[2]) משק׳ פוּעַל. אמר ריב״ג (הרקמה יד) וז״ל: ואשר אינו מתעבר מהבנין הזה (בנין פוּעַל, כמו שופט שופטתי) ב ו ש ם ומקורו יען בושסכם אל דל. —[2]) הקדמונים נחלקו בדבר מהותה של מלה זו לשתי כתות. האחת (יונתן, מנחם, דונש, רש״י ורי״ק) ראתה בבושסכם רק חלוף אותיות משרש אחר והשנית (ריב״ג, ראב״ע ורד״ק) ראתה בו שרש מיוחד ב ש ס. יונתן תרגם: חלף ב מ ב ז כ ן מסכניא. וכן מנחם בן סרוק: מגזרת מ ש ס ה. אבל כבר טענו על זה ראב״ע ורד״ק, כי לפי פרוש זה צריך להניח ב בושסכם שמושית וזה לא יתכן. דונש דחה פרושו של מנחם ופרשו מלשון בוסס: ולכן נאמר כי הבושם כרומס ורופס. וריב״ג אמר וז״ל: אין גזרה למלה הזה (ממה) שיש בידינו מן הלשון וצריך לפרש אותה לפי מה שיסבול ענין מקומה כמו הטריחכם ועמסכם והדומה לזה אבל שמושה הקרוב במה שאפשר לומר בה שתהיה מקור פ ו ע ל כ ב ד על ענין פ ו ע ל ואפשר שתהיה מקור לבנין הקל על דמיון פעל והיה דינה על הדרך הזה להיותה על משקל כתפשכם והיה זה כבד עליהם במלה זו והניעו השין בפתח ונמשכה בעבור זה קמצות הבית ושבה חולם כאשר קרה ג״כ במלת במצאכם אתו אשר היה עיקר גם הוא להיות כמו כתפשכם והיה כבד עליהם זה בעבור אות הגרונית והניעו הצדי בפתח ונמשך הקמץ ושב חולם כאשר אמרנו אלא כי הכבדות אשר היה להם בבשסכם על הדרך הזה היה בעבור התחברות השין הנחה עם הסמך. ע״כ. וכן אמר ראב״ע: אין ריע לו כי הבית שורש כי לא יתכן היותו משרת עם שם הפועל כי אם אפס משקלו וטעמו לעשות חמס לדל. ע״כ. רש״י קבל פרושו של דונש, אמר וז״ל: ב ו ש ס כ ם כמו בוססכם על דל שאתם רומסין ורופסין על ראשו כמו בוססו את חלקתי. ע״כ. ולזה הסכים רי״ק והביאו רד״ק בפרושו: וא״א ז״ל פירש כי השין במקום סמך וכו׳ והמלה מקור מבנין פועל מרובע בוססכם בפלם טענכם, וענין המלה ענין רמיסה כמו ועל הרי אבוסנו. ע״כ. אבל רד״ק בעצמו הסכים יותר לדעת ריב״ג והביא שרש ב ש ם והביא שם דברי ריב״ג, וכן בפרושו, אלא שבשרש בוס הביא דעת אביו הרי״ק שזהו מקור המלה בושם. והרבה פלפל בצורת מלה זו קונטר׳ הדקד׳ (דר׳ פוזנ׳ כב) ואמר: אע״פ שדקדקו בו קצת המדקדקים ואמרו עליו שעיקרו בּוּשֵּׁם בּוּשַּׁסְתִּי והטעה להם החולם, וברור כי יום מעונן היה להם אותו יום שדקדקו זו הדקדוק ובחשכה יתהלכו, כי דקדוק בושסכם כמו זָכרכם וכו׳. והוא כדעת השניה של ריב״ג. והחדשים כמעט כלם (גזנ׳, פירסט, אולד וכו׳) עד האחרון קניג כופרים במציאות שרש בשם, ורבם מסכימים לדעת רש״י כי בושם הוא במקום בוסס, וקצתם סוברים כי בושם הוא כמו ב ו ש ש, ובמשמעת הֵרַע לאדם. ופלפל קניג (ח׳ 492) בדבר צורת מלה זו ודקדוקה, והביא שם דעת המדקדקים החדשים, ובא גם הוא לכלל החלטה כי זה משקל כבד ל נ ח ץ, ומשמעתו היא התנהג בעול ובחמס עם פלוני.— והפרחון: נתיעצתם ונתחברתם.

[1]) באשור׳ בִּשֵׁר, בָּשָׂר, בערב׳ בַּשַׁר a), אדם, וכל האדם, מין האנושי, בַּשָׁרָה b), העור שעל בשר האדם.

---

a) بَشَر b) بَشَرَة

אדיר, א סבוע׳).—לב בשר, לאמר לב רך, מרגיש, בנגוד ללב אבן, לב קשה, אכזרי: ונתתי להם לב בשר (יחזק׳ יא יט).אין תפלתו של אדם נשמעת אא״כ משים לבו כבשר (סוט׳ ה.).— הוא בשרו של פלוני, לאמר קרובו, מבני משפחתו, relative ;proche parent ;Verwandter: וידנו אל תהי בו כי אחינו בשרנו הוא (ברא׳ לז כז). ומבשרך לא תתעלם (ישע׳ נח ז).— ובחבור עם עצם, עצמך ובשרך אני, ר״ל קרוב: ויאמר לו לבן (ליעקב) אך עצמי ובשרי אתה (בראש׳ כט יד). מה טוב לכם המשל בכם שבעים איש כל בני ירבעל אם משל בכם איש אחד וזכרתם כי עצמכם ובשרכם אני (שופט׳ ט ב). ויבאו כל שבטי ישראל אל דוד חברונה ויאמרו לאמר הננו עצמך ובשרך אנחנו (ש״ב ה א). דברו אל זקני יהודה לאמר וכו׳ אחי אתם עצמי ובשרי אתם ולמה תהיו אחרנים להשיב את המלך (שם יט יב-יג). ולעמשא תמרו הלא עצמי ובשרי אתה כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף אם לא שר צבא תהיה לפני כל הימים (שם יד). — ב) בפרט הבשר של בהמה, חיה ועוף לאכילה: בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבעו לחם (שמות יו יב). מאין לי בשר לתת לכל העם הזה כי יבכו עלי לאמר תנה לנו בשר ונאכלה (במד׳ יא יג). הבשר עודנו בין שניהם (שם לג). הבשר שם בסל והמרק שם בפרור (שופט׳ ו יט). והנה ששון ושמחה הרג בקר ושחט צאן אכל בשר ושתות יין (ישע׳ כב יג). ופרשו כאשר בסיר וכבשר בתוך קלחת (מיכ׳ ג ג). כל הבשר אסור לבשל בחלב חוץ מבשר דגים וחגבים (חול׳ ח א). כבשר בלפת (שם ז ד).—ישב על סיר הבשר, היה לו מזונותיו במדה מרבה: בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשבע (שמות יו ג).—ומ״כ: בשרים: הזהרו מאכילת בשרים ולא תשימו בטניכם לבהמות קברים (ס׳ שעשועים לר׳ זבדא). ושונאת (האשה בעבורה) הבשרים הטובים והיינות המשובחים (אכן כתן לרש״ט שפרוט, REJ.XV III, 222). —ומשל: הבשר שר ואמרכל לכל מאכל ותבשיל אשר יאכל ידשן וישמח השכל (מראה המוסר כא.). הקרבים [1] לא בשר והאוכלם לא אדם (ירוש׳ נדר׳ ח מ:). מי שאינו [2] יכול להשיג הבשר אומר סרוח הוא (תולדות יעקב ב.). — ג) בהשאלה, החלק הרך הנאכל שבפרות, pulpe ;Frucht-Fleisch: הנעשה משני מיני הרמון בבשרם מבושלים בתנור עם דבש (קאנון ג א ה). והוא (הרמון) מורכב מד׳ ענינים וכלם עוצרים והם הקליפה והבשר והמיץ והגרעינים (ספר המסעדים, כ״י פריז). ובשרה (של קלפת האתרוג) קר ולח (מ אלדבי, ש״א ה). יש (מהצמחים) מורכבים מבשר ומים כאגסים וקישואים (רשב״ל דורן, מ״א, א״י, ד). הלוז והערמון בשרם לבן בין לחים בין יבשים (תזקוני, וילא ל לז).—ד) בהרחבה, כל הגוף, body ;corps ;Körper: יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד (בראש׳ ב כד). על בשר אדם לא ייסך (שמות ל לב). והנגע בבשר הזב יכבס בגדיו (ויקרא יה ז). ורחץ את בשרו במים (שם יד ט). ומכנסי בד יהיו על בשרו (שם יו ד). ויחם בשר הילד (מ״ב ד לד). ודשתי את בשרכם את קוצי המדבר (שופט׳ ח ז). אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש (איוב יב י). שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכן לבטח (תהל׳ יו ט). צמאה לך נפשי כמה לך בשרי (שם סג ב). אבל שפה היא (את המורסן) על בשרה יבש (פסח׳ ב ז).—ואמר המליץ: למה איגע בשרי לדרוש הדברים (ראב״ע, ערוג׳ החכמה). — *בעל בשר, עבה ושמן: רבי שמעון בן חלפתא בעל בשר היה (ב״מ פו.).—*ובעלת בשר: וקושרת (האשה) רצועה סביב צוארה וחונקת עצמה בחוזק כדי שתהא בשרה בולטת ותראה בעלת בשר (רש״י שבת נז:). — *קרוב בשר, נגיעת עצם גוף העדיים של האדם בגוף ערום אחר: שארה זו קרוב בשר שלא ינהג בה מנהג פרסיים שמשמשין מטותיהן בלבושיהן (כתוב׳ מח.). — ובשר במשמע׳ ההפך מן רוח, מן הנפש, הנשמה: הזנות שהוא חטא הבשר (מלמד התלמיד, בראש׳). — ה) ביחוד אבר הזכרות, penis ;le membre viril ;männl. Glied: ונמלתם את בשר ערלתכם (בראש׳ יז יא). ותזני אל בני מצרים שכניך גדלי בשר (יחזק׳ יו כו). ותעגבה על פלגשיהם אשר בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם (שם כג כ). — ו) כנוי לכל בעלי החיים, lebendig. Geschöpf, toute créature animée ; living creatures: כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ (בראש׳ ו יב). קץ כל בשר בא לפני (שם יג). ויגוע כל בשר הרמש על הארץ בעוף ובבהמה ובחיה ובכל השרץ השרץ על הארץ וכל האדם (שם ז כא). זאת אות הברית אשר הקימתי ביני ובין כל בשר אשר על הארץ (שם ט יז). אל אלהי הרוחת לכל בשר (במד׳ יו כב).—ואמר בן סירא: כל הבשר יאהב מינו ואדם בדומה לו (ב״ס גני׳ יג יה).—ואמר המליץ: חק הוא לכל

[1]) בארמית: קרבייא לא בשר ואכליהון לאו אינש. — [2]) בארמית: דלא מטי בשרא אמר סריא הוא. (מאירי, או״ב ב קיב).

ב ש ר לדרוש שלומו (רא"ע, הודות עלי נבל). ואנכי מוסר לעיני כל ב ש ר, כבוד הודי סר, ושן עלי חורקים (הוא, נדוד הסיר).—ובפרט בני אדם, בבחינת החמריות וקצר כחם, der sterbl. Mensch;le mortel;the mortal: ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בָּשָׂר זרעו (ירמ' יז ה). כי ריב ליי' בגוים נשפט הוא לְכָל בָּשָׂר (שם כה לא). כי הנני מביא רעה על כל בָּשָׂר (שם מה ה). והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בָּשָׂר (יואל ג א). ונגלה כבוד יי' וראו כל בָּשָׂר יחדו כי פי יי' דבר (ישע' מ ה). וידעו כל בָּשָׂר כי אני יי' מושיעך (שם מט כו). והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בָּשָׂר להשתחות לפני (שם סו כג). הס כל בשר מפני יי (זכר' ב יז). באלהים בטחתי לא אירא מה יעשה בשר לי (תהל' נו ה). ויזכר כי בָּשָׂר המה רוח הולך ולא ישוב (שם עח לט). תהלת יי' ידבר פי ויברך כל בָּשָׂר שם קדשו (שם קמה כא).—*בשר ודם, כנוי להאדם בבחינת לא שלמותו ורפיונו: הן באין בנצחונו של ב ש ר ו ד ם ואתם באים בנצחונו של מקום (סוט' ח א). ב ש ר ו ד ם היום עודנו ומחר איננו (ירוש' סנה' סוף ו). ב ש ר ו ד ם מתנתם מעוטה וחרפתם מרובה (שם ברכ' ד הלכ' ב). א"ל (משה לישראל) אני ב ש ר ו ד ם יש קצבה לברכותי זו משלי אבל הוא (האלהים) יברך אתכם וכו' (ספרי, בהעל' פד). בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב ש ר ו ד ם, מדת ב ש ר ו ד ם צר צורה על גבי הכותל ואינו יכול להטיל בה רוח ונשמה וכו' מדת ב ש ר ו ד ם מעשה ידיו מבלין אותו והקב"ה מבלה מעשיו (גמ' שם י.). ב ש ר ו ד ם וכו' שהיום כאן ומחר בקבר (שם כח:). יה"ר שתהא מורא שמים עליכם כמורא ב ש ר ו ד ם (שם.).

בָּקָר, — בשר בקר, בשר עוף וכו'.— בָּשֵׁל, טָגַן, צָלָה וכו', עי' בשל.

גוף, עי' שם חלקי הבשר. — גיד, הגידים שבתוך הבשר.

הָתֵם הבשר.

זָבַח, זֶבַח.

חַי, בשר חי, לא מְבֻשָּׁל.

טָבַח. —*טַבָּח.

*ליף, ליפי הבשר, כעין חוטים דקים שהבשר מורכב מהם.

נָא, חצי מבשל.

*עָכָבָר, כמו *עצל, אבר בשרי, ליפי, שהתמתחותיו מולידות תנועות! בע"ח.

*פתילי, בשר פתילי, כמו ליפי.

*קַצָּב, מְקַצֵּב, עוסק במכירת בשר. — *קַצָּב, מי שמוכר בשר.

שָׁחַט. — *שחיטה, כריתת הצואר בבע"ח, להשתמש ב ב ש ר ם לאכילה. — שפ.ת — שְׁפַתַּיִם, שתולין עליהם ה ב ש ר.

*בָּשַׂר, קל אינו נהוג.

—נתפ', *נִתְבַּשַּׂר, — נתלבש בשר, נעשה גוף: האמן ש נ ת ב ש ר (הבן) בבטן העלמה (אגר' קוכן ויכוחיב לר"י עקרים).

ב. בשׂר[1]), ממנו בְּשׂרָה, בִּשֵּׂר, מְבַשֵּׂר.

בִּשַּׂר[2]), קל אינו נהוג.

—פע', בִּשֵּׂר, בִּשַּׂר, — א) הודיע והגיד לאדם מקרה שלא ידע, בפרט מקרה טוב, eine Botschaft bringen annoncer; to announce: ויכרתו את ראשו (של שאול) ויפשטו את כליו וישלחו בארץ פלשתים סביב לְבַשֵּׂר בית עצביהם ואת העם (ש"א לא ט). אל תגידו בגת אל תְּבַשְּׂרוּ בחוצת אשקלון (ש"ב א כ). ואחימעץ בן צדוק אמר ארוצה נא וַאֲבַשְּׂרָה את המלך כי שפטו יי' מידי איביו (שם יח יט). וּבִשַּׂרְתָּ ביום אחר והיום הזה לא תְבַשֵּׂר (שם כ). ויאמר אדניהו בא כי איש חיל אתה וטוב תְּבַשֵּׂר (מ"א א מב). ארור האיש אשר בִּשַּׂר את אבי לאמר ילד לך בן זכר (ירמ' כ יה). מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מְבַשֵּׂר טוב משמיע ישועה (ישע' נב ז). יען משח יי' אתי לְבַשֵּׂר ענוים (שם סא א). רבי מ ב ש ר טובות אני לך (חולין פז.). באו ואמרו למלכה הרי בניך אמרה צאו ו ב ש ר ו את כלותי (פסיק' דר"כ, סוף אסים ב) — ועם כנ': ה מ ב ש ר נ י אם ילדה אשתי זכר (תוספתא ב"ב ט ה). ה מ ב ש ר נ י במה נפטר רחמה של אשתי אם זכר יטול מנה (גמ' שם קמא:). — ואמר המשורר: שלח יונה מ ב ש ר ת ואם היא לא מספרת באגרת קטנה אל כנפיה מחברת (ר"ש הנגיד לח). — *ודבור: איש טוב מ ב ש ר טוב ורע מעלים ומכסה (בל"ה עא.).—ב) הודיע

---

[1]) משתף באשור', ערב' וארמית.

[2]) באשור' בשר, בערב' בַּשַּׁר a), בארמ' בסר.

a) بشّر

בקהל, הכריז, verkünden; proclamer; proclaim : כלם משבא יבאו זהב ולבונה ישאו ותהלת יי׳ יְבַשֵּׂרוּ (ישע׳ ס ו). בִּשַּׂרְתִּי צדק בקהל רב (תהל׳ מ י). שירו ליי׳ ברכו שמו בַּשְּׂרוּ מיום ליום ישועתו (שם לו ב). —

— פֻּע׳, *בֻּשַּׂר, — שבשרו אותו: יהא מבושר מחיי העולם הבא (ירוש׳ כלא׳ ט לב:). אתה מבושר שמחלתי לך (מד״ר שמות מו).

— הִתפ׳, הִתְבַּשֵּׂר, — הגיע לו בְּשׂוֹרָה : ויאמר הכושי יִתְבַּשֵּׂר אדוני המלך כי שפטך יי׳ היום מיד כל הקמים עליך (ש״ב יח לא). וכי יש לך אדם שהוא מתבשר בשורה טובה ואינו שמח (מכילתא, פסחא ד). בשורה רעה נתבשרו ישראל באותה שעה שסוף התורה עתידה להשתכח (שם יב). — *ונתבשר בדבר, בשרו אותו שיהיה לו דבר פלוני, או אדות דבר פלוני : אברהם שהיה בוכה ומתחנן לפני הקב״ה הן לי לא נתת זרע מיד נתבשר בבנים כי ביצחק יקרא לך זרע (פסיק׳ רב׳ מג). וכי כבר נתבשרה בחלב והלא עדיין לא נתעברה (מד״ר בראש׳ יז). — *ונתבשר מדבר : ולא מת אברהם אבינו עד שנתבשר ממעשה תרח אביו שעשה תשובה (תנחו׳ שמות טו).

בְּשׂרָה[1], בְּשׂוֹרָה, — מה שאדם מְבַשֵּׂר לחברו, בפרט חדוש טוב, frohe Botschaft; bon message glad tidings : ויאמר לו יואב (לאחימעץ שרצה לרוץ לבשר לדוד) לא איש בְּשֹׂרָה אתה היום הזה ובשרת ביום אחר (ש״ב יח כ). למה זה אתה רץ בני ולכה אין בְּשׂוֹרָה מצאת (שם כב). ויאמר המלך אם לבדו בְּשׂוֹרָה בפיו (שם כה). ויאמר המלך איש טוב זה ואל בְּשׂוֹרָה טובה יבוא (שם כז). היום הזה יום בְּשֹׂרָה הוא ואנחנו מחשים (מ״ב ז ט). על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב ועל בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת (ברכ׳ ט ב). —*חבית של בשורה, *כוס של בשורה, חבית של יין או כוס של יין שהיו לפנים מעבירים לפני הכלה ביום חתונתה כשנמצאה בתולה : רקדו לפניה (ביום חתונתה) שהקו לפניה העבירו לפניה כוס של בשורה [2]) או מפה של בתולים (כתוב׳ יו:). חבית של בשורות (ירוש׳ שם, סוף ה״א). —

[1]) בערב׳ בִּשַׁארַה a), והוא גם לרעה, אך רוב שמושו הוא בפרט לטובה ולשמחה. — [2]) ושאלו שם : מאי כוס של בשורה אמר רב אדא בר אהבה כוס יין של

a) بِشَارَة

במחלות, השנוי שמתהוה במעמד החולה שמבשר תחלת רפואתו : ומפני שראיתי זה (שנשתנו פני החולה) ביום בשורה צויתים שלא יתנו לו דבר מן הרפואה וכו׳ אמרתי זה היום יום בשורה מורה על מה שיתחדש ביום השביעי (ר״י ישראלי, הקדחת, כ״י מינכן).

בְּשָׂרִי, ־רִי, ת״ז, לנק׳ ־רִית, מ״ר בְּשָׂרִיִּים, ־יוֹת, — מהבשר, מטבע הבשר, fleischlich; charnel ; carnal: ותדע כי הכח הבשריי קצר מהשיג והטבע האנושי חסר מהשלים (הקדמ׳ תו״ה). לפי שהיא (האהבה לאלהים במדרגה שמבואר שם) למעלה מן היכולת הבשרית מפני שהטבע הפכה וכנגדה (שם, אהב׳ ה׳). עור עצביי לחוש ועור בשריי לעכול והושם העור הפנימי עצבי והחיצוני בשריי (קאנון א א ה). כל האברים הבשריים אם פתיליים כבשר אשר בעצלים ואם שאין להם פתילים ככבד (שם). וחלקיו (של חלי השקוי) שלשה האחד הבשריי יהיה הסבה בו ליחה מימית (שם ג יד ד ג). אחרי אשר להם (לב״א) ג״כ חלק בשרי (דרך אמונה ד א). קרום מקיף בעורות הבשריים החיצונים (פרקי משה א). ולטלה הם (המצריים) מקריבים ולצורתו הבשריית הם משתחוים (לכור המול, כוא). וצוה לו (לאברהם) ולזרעו הנמשכים אחריו מצות המילה כדי למעט מהם תאוה הבשרית אשר נִתוספה באדם ובזרעו

תרומה מעבירין לפניה כלומר ראויה היתה זו לאכול בתרומה. מתקיף לה רב פפא אטו אלמנה מי לא אכלה בתרומה אלא אמר רב פפא זו ראשית כתרומה ראשית. תניא ר״י אומר חבית של יין מעבירין לפניה אמר רב אדא בר אהבה בתולה מעבירין לפניה סתומה בעולה מעבירין לפניה פתוחה. והנה נראה הדבר כי מה שאמר רב אדא בר אהבה שהיו מעבירין לפניה כוס של תרומה אינו אלא השערה בעולם, כדי לבאר טעם מנהג זה, אבל הבאורים שנתנו לזה רב אדא ורב פפא אינם אלא דרך דרוש. באורו של רב אדא כבר דחה רב פפא, אבל גם באורו של רב פפא אינו יותר טבעי, כי העם לא יעשה מנהג על סמך דרוש של ראשית. יותר טבעית נראית העדות השניה של רב אדא, שהיו מעבירים חבית של יין גם לפני הבתולה וגם לפני הבעולה, אלא שלהבתולה היו מעבירים חבית סתומה ולבעולה חבית פתוחה. זה ברוח מנהגים המוניים, שמצטיינים עפי״ר בקצת גסות. וגם מהירוש׳ נראה שהיו מעבירים חבית. ואעפי״כ מסתם דברי הבריתה העבירו לפניה כוס של בשורה נשמע כי מי שאמר זה דבר על מנהג ידוע לו, ולכן דבר ברור הוא שבמקומו היו מעבירים כוס ולא חבית, והיו מעבירים אותה לפני הבתולה ולא לפני הבעולה, והיתה נקראת כוס של בשורה, ולא נתברר איזה רמז היה בכוס של יין שהכלה נמצאה בתולה, אם לא שנאמר כי היין האדום היה רמז לדם בתולים.

מאבילת עץ הדעת (חזוק אמונה לר"י כר' אבר' א יא). וכשיתרבה זאת הליחה בכל הגוף תמשיך השדפות הבשרית (ר"מ אלדבי, ש"א א ג). והוושט הזה הוא מחובר משני עורות האחד מבחוץ אדום והוא בשרי הולכים חוטיו באורך וכו' (שער השמים ט).—ובהרחבה, להחלק הרך שבפֵרות, fleischig ; pulpeux ; pulpy: הוא (הצמח הנזכר שם) בשרי הרבה (יוס' שינהק, תוה"א, קפ). גרגירו בשרי וקמחי ונאבל (שם, הלמ' סג).

בַּשְׂרִיּוּת, ש"נ, — טבע הבשר וסגולתו: ויראה אודם ברקות ונפח למה שיעלה אליהם מן האדים ולבשריותם ורפיונם (קאנון ג יד י). המין האנושי השחית מצד הבשריות (דרך אמונה ד א). ואמרו ואל השלשה לא בא ירצה שהבשריות וההתלבשות לא בא אל השלשה תארים ר"ל לאב ולרוח אלא לבן לבדו (ר"י בן ש"ט, פי' לאגר' קוכן ויכוחים).

בשש[1]), ממנו בֵּשֵׁשׁ.

בֵּשֵׁשׁ[2]), פ"ע, עב' בֹּשַׁשְׁתָּ, עת' אֲבֹשֵׁשׁ,—בֵּשֵׁשׁ לעשות דבר, לא מהר, לא אץ, התאחר, säumen; tarder: to tarry: וירא העם כי בֹשֵׁשׁ משה לרדת מן ההר ויקהל העם על אהרן (שמות לב א). בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא בעד האשנב מדוע בֹשֵׁשׁ רכבו לבוא מדוע אחרו פעמי מרכבותיו (שופט' ה כח). —והשתמשו בפעל זה בספרות: אנשים בעלי תושיה ומזמה, ובינה וערמה, במעשיהם מקשים, ובלכתם בוששים (ראב"ע, חי בן מקיץ). נשארו (ישראל) ממתינים למשה לעתים ובושש מהם ארבעים יום (כוזרי א צז). אם אהלך רגלי אפחד פן אשורי מועדי, כן אם אבושש ילכו רעי והיו שוקדי (ר"י חריזי, איתיאל, יד). ונמצא ג"כ אשר יתנועע מהם לפאת אחת קצתם ממהר וקצתם מבושש (הוא, תרג' מו"נ ב כ). קצת הגלגלים מהירים בתנועתם וקצתם מבוששים (שם). ואל רחמי אל תצפינה עיני ואם הם בוששו, ימחץ וידיו תרפינה כי כן לדור רשעו (ערוג' הבושם לג). והיא מתאחרת ובוששת הנה היא לו כרקב (רלב"ג משלי ו ב). היה בושש ומאוחר בלקיחת העצה ומהיר בדברים המיועצים כבר (למת לדיק, אריה מודינא, יח). מה זה ועל מה זה ולמה בושש תשובת האב"ד דשם לבוא אלי (שו"ת יעבץ ב נו).

בַּשָּׁשׁ[1]),—מין טִבּוּל עשוי מחמאה וביצים ופלפלים: בארץ ישראל[2]) נותנין חמאה בקדירה וביצים ופלפלים ומבשלין אותו וקורין אותו תבשיל בשש (ערוך,ער' כסס).

בֹּשֶׁת[3]), בָּשְׁתִּי, ש"נ,—א)רגש מצער שיוּלד בנפש האדם מפני המחשבה ומפני הפחד כי איזה דבר ומעשה יהיה

[1]) הקודמים לא הניחו שרש בשש, וסברו כי הפעל בשש שלקמן הוא פועל משרש בוש ור"ל הניח את פלוני להמתין זמן רב וביש אותו בזה. אבל, זו גזרה דחוקה מאד, וקשה לקבל השאלה כזאת, הוא ביש אותו לרדת מן ההר בכונה הוא הניחו להמתין. ובפרט זה קשה ביחס לדבר לא בע"ח, כמו הרכב של סיסרא: שרכבו בֹשֵׁשׁ. ויותר נראה כי זה שרש מיוחד, אעפ"י שאינני יודע לו חבר במשמע' זו בלשונות האחיות.

[2]) עי' הערה להשרש.

[1]) נקדתי ע"מ בָּשָׂר, חָלָב. בערב' בשישה a), קמח בלול בחמאה או בשמן. בארמית בשש: לית דין צריך בשש (ברכ' מ.—אין (לחם) זה צריך בשש, ר"ל שום דבר ללפת בו את הפת), ולא נתברר מקורה של מלה זו. —

[2]) כך בספרי הערוך בכל הדפוסים בפרוש בארץ ישראל, ובאו"ז כתוב בא"י בראשי תבות, ושער קוהוט כי הכונה בארץ ישמעאל, וזו היא הבשישה הערבית. אך על סמך ר"ת זה שבס' או"ז, שהוא ג"כ הראשי תבות הרגיל של ארץ ישראל, אין לשבש כל ספרי הדפוס. ואעפ"י שאפילו באופן זה אפשר שנתכון רבנו נתן להשם הערבי הנזכר, מכל מקום, כיון שאינו אומר כמנהגו בלשון ישמעאל, כי אם בארץ ישראל, אפשר ששמע שכך היו קוראים בארץ ישראל הטבול הנזכר, ובהיות שכל זה כתוב בסגנון עברי רשאים אנו לקבל מלה זו בלשוננו.

[3]) לפי דעת כל המדקדקים על משקל פֹּלֶת, מן שרש בוש, בהוספת ת. ריב"ג הזכיר בשת בשרש בוש, ולא העיר מאומה. והרד"ק במכלול אמר: פֹּלֶת ובֹשֶׁת פני כסתני, ונֹפֶת צופים. וכן בהשרשים בשרש בוש: ומ"א ובושת פני כסתני במשקל ונופת צופים. ע"כ. וכן מעשה אפד: ומזה (מנחי ע"ו) בֹּשֶׁת, נֹפֶת. וכך הר"ד יחייא בלשון למודים: פלת ובשת פני. וכן ערוגת הבושם: פולת בושת נופת צופים. וכן מקנה אברהם: פּוֹלֶת הפא בחולם והלמד בסגול כמו נופת בּוֹשֶׁת. ע"כ. וכן מסלול: פּוֹלֶת מלעיל בֹּשֶׁת וְנֹפֶת צופים. וכן בן זאב (תל"ע): פֹּלֶת בֹּשֶׁת נֹפֶת, וכמו"כ באוה"ש, וכן חכמי הנכר. גם החדשים החליטו כלם כי זה משקל פֹּלֶת. Ew. אומר, אחרי הביאו השם עֲלָתָה: בקצת שמות נקבעה בכ"ז ההברה הקצרה עם ת בסוף, בהשמטת האות השרשית ובמקומה רק הנגינה: בֹּשֶׁת מן בוש, נֹפֶת, והביא עוד שם קֶשֶׁת, נַחַת, שַׁחַת. קניג: מן קַטלת וכמו"כ מן קְטלת אפשר שע"י עברם להסגול נתהוו בֹּשֶׁת, נֹפֶת, תֹּפֶת. —

a) بَشِيشَة

לו לא כבוד, Scham; honte; shame: כבשת גנב כי ימצא כן הבישו בית ישראל (ירמ' ב כו). והיה לכם מעוז פרעה לבשת והחסות בצל מצרים לכלמה (ישע' ל ג). למה זה מרחם יצאתי לראות עמל ויגון ויכלו בבשת ימי (ירמ' כ יח). כי בשת עלומיך תשכחי וחרפת אלמנותיך לא תזכרי עוד (ישע' נד ד). ולא יודע עול בשת (צפנ' ג ה). —ואומרים פלוני לבש בשת, פלוני הלביש את פלוני בשת: שנאיך ילבשו בשת (איוב ח כב). יבשו ויחפרו יחדו שמחי רעתי ילבשו בשת וכלמה המגדילים עלי (תהל' לה כו). אויביו אלביש בשת ועליו יציץ נזרו (שם קלב יח). —ואמר בן סירא: כי יש בשת משאת עון ויש בשת כבוד וחן (כ"ס גני' ד כא). כי על גנב נבראה בשת וחרפה רעה על בעל שתים (שם ה יד). לא כל בשת נאה לשמר ולא כל הכלם באמת נבחר (שם מא יו). הזהר במדת הבושת כי הבושת מורה על פני הנדיב (מבח' הפנינים, שער הבושת). מי שיעטתהו הבושת מעילה יעלמו מומיו מבני האדם (שם). ואמרו חכמי המוסר הבושת בזולת מקומה חסרון (רשב"ג דורגן, מג"א כ ה). —ועם פנים: האתי הם מכעיסים נאם יי' הלוא אתם למען בשת פניהם (ירמ' ז יט). כל היום כלמתי נגדי ובשת פני כסתני (תהל' מד יו). לך אדני הצדקה ולנו בשת הפנים (דני' ט ז). אדני לנו בשת הפנים (שם ח). ובעונתינו נתנו אנחנו מלכינו כהנינו ביד מלכי הארצות בחרב בשבי ובבזה ובבשת פנים כהיום הזה (עזרא ט ז). וישלח יי' מלאך ויכחד כל גבור חיל ונגיד ושר במחנה מלך אשור וישב (מלך אשור) בבשת פנים לארצו (דהי"ב לב כא). ולא עוד אלא שיש בי בושת פנים מאבותי עכשיו יאמרו ראו פרנס שהעמיד עליהם בקש גדולה לעצמו ולא בקש עליהם רחמים (ברכ' לב.). לא חרבה ירושלם אלא על שלא היה להם בושת פנים (שבת קיט:). ומפני מה לא מנו את אחז וכו' מפני שהיה לו בשת פנים מישעיהו (סנה' קד.). מי שאין לו בשת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני (נדר' כ.). וכל מי שאין לו בושת פנים דבר בריא שלא עמדו אבותיו על הר סיני (מד"ר במד' ח). —ובכנ': הלא ידעתי כי בחר אתה לבן ישי לבשתך ולבשת ערות אמך (ש"א כ ל). נשכבה בבשתנו ותכסנו כלמתנו (ירמ' ג כה). תחת בשתכם[1]) משנה (ישע' סא ז). ושמתים לתהלה ולשם בכל הארץ בשתם (צפנ' ג יט). ילבשו שוטני כלמה ויעטו כמעיל בשתם (תהל' קט כט). אתה ידעת חרפתי ובשתי וכלמתי (שם סט כ). משיאין את היתומה ואח"כ משיאין את היתום מפני שבושתה של אשה מרובה משל איש (תוספתא כתוב' ו ח). שאין בשתו של העוה"ז כלום (מד"ר שמות ל). — ב) מעשה שגורם בשת לעושהו: יעצת בשת לביתך (חבק' ב י). והבשת אכלה את יגיע אבותינו מנעורינו (ירמ' ג כד). — ג) כנוי להאלילים: המה באו בעל פעור וינזרו לבשת (הוש' ט י). כי מספר עריך היו אלהיך יהודה ומספר חצות ירושלם שמתם מזבחות לבשת (ירמ' יא יג). — ד) *תשלומים בעד הבשת שאדם גרם לחברו: החובל בחבירו חייב עליו משום ה' דברים בנזק בצער ברפוי בשבת ובבושת וכו' בושת הכל לפי המבייש והמתבייש (ב"ק ח א). שהאדם משלם נזק צער רפוי שבת ובושת (שם ג). ר' יהודה אומר סומא אין לו בושת (גמ' שם פו.) רבי אומר חרש יש לו בושת שוטה אין לו בושת (שם פו:). נערה שנתפתתה בושתה ופגמה וקנסה של אביה (כתוב' ד א). אעפ"י שאמרו המפתה (צריך לשלם נזק) כשיוציא אבל בשתה ופגמה נותן מיד (תוספתא שם ג ו). —מקום בושתה של אשה (מד"ר ויקר' יד), הרחם. —בית הבושת, כמו מקום בושתה: עור בית הבושת (חול' ט ב).

א. בת[2]), ש"נ, כהפס' בת, מ"ר בתים, —מדה לדברים לחים, כמדת האיפה ליבשים, Masse f. flüssige Dinge:

ואעפי"כ מפקפק אני במציאות משקל פ'לת בעברית הקדומה, כי הדמיונים שהביאו המדקדקים אינם ראיה מספקת. כל המדקדקים הקדמונים הביאו רק אותן שתי המלות לדמיון: בשת, נפת, מפני כי שרש נפת הוא נוף, ואולם החוקרים החדשים מספקים בדבר מהו שרש מלה זו. ותפת שהביא קניג נראה כי השרש הוא תפי, עי' זה. ולכן נראה כי שרש בשת הוא השרש בהת שבארמית (בחלוף ה-ש בלשונ' השמיות עי' ערך ה וערך ש), וגם בערב', ושעקר משמעתו הוא, כמו שכבר העיר גזנ': נחשך אור פניו, חורו פניו, ועוד נשמרה לו משמעה זו בלשון ערב'. ולכן המליצה בשת פנים. —[1]) סוברים כי הנוסחה משבשת.

[2]) לא נתברר מקור מלה זו, גזנ', מאיר ואחרים סברו כי מקורה בהשרש הערבי בת a), שהוא משמש במשמעת התך וכרת, ור"ל מדה וקצב, או לפי דעת פירסט, עקר משמעתה נבוב, וכונתה בית קבול, ומזה גם בית מן בות. אך לגרד אמר כי נגורה מן בדת, בד, בית הבד. ואולם כל זה רחוק ודחוק.

---

a) بَتّ

:mesure pour les liquides; measure of fluids ועביו (של הים של שלמה) טפח וכו' אלפים בת יכיל (מ"א ז כו). כי עשרת צמדי כרם יעשו בת אחת (של שמן ויין) וזרע חמר יעשה איפה (ישע' ה י). מאזני צדק ואיפת צדק ובת צדק יהי לכם האיפה והבת תכן אחד יהיה לשאת מעשר החמר הבת (יחזק' מה י-יא). והנה לחטבים לכרתי העצים נתתי וכו' ושערים כרים עשרים אלף ויין בתים עשרים אלף ושמן בתים עשרים אלף (דהי"ב ב ט). — ואמר המשורר: עם כל איש לוג מהחן ועמו בת (רמב"ע, תרשיש א מג). זרע מבור וצדק בת וקוצר תהיה חומר (שם ח סג).

ב. **בַּת**[1], בת, ש"נ, כנ' בתי, בתך וכו', מ"ר בנות, סמי' בנות, כנ' בנותי, — א) נקבה ביחס ליולדיה, כל אשה היא בת לאביה ולאמה, daughter; fille; Tochter: ואם אין לו (למי שמת ואין לו בן) בת ונתתם את נחלתו לאחיו (במד' כז ט). וכל בת ירשת נחלה ממטות בני ישראל לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה (שם לו ח). אין לו ממנו בן או בת (שופט' יא לד). ותהר עוד ותלד בת (הוש' א ו). כי בן מנבל אביו בת קמה באמה (מיכ' ז ו). ותהי לו כבת (ש"ב יב ג). ובמות אביה ואמה (של אסתר) לקחה מרדכי לו לבת (אסת' ב ז). — וסמי': וגם אמנה אחתי בת אבי הוא אך לא בת אמי (בראש' כ יב). ויאמר (אליעזר לרבקה) בת מי את וכו' ותאמר אליו בת בתואל אנכי (שם כד כג-כד). דינה בת לאה (שם לד א). את בתי נתתי לאיש הזה לאשה (דבר' כב יו). ויאמר (יפתח) אהה בתי הכרע הכרעתני (שופט' יא לה). ויאמר שאול אל דוד הנה בתי הגדולה מרב אתה אתן לך לאשה (ש"א יח יז). אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה (בראש' כט יח). אתה ובנך ובתך (שמות כ י). ולקחנו את בתנו והלכנו (בראש' לד יז). והנה רחל בתו באה עם הצאן (שם כט ו). את בת בנה ואת בת בתה (ויקרא יח יז). שכם בני חשקה נפשו בבתכם (בראש' לד י). — ומ"ר: הנה נא לי שתי בנות (בראש' יט ח). לא היו לו בנים כי אם בנות (במד' כו לג). הבנות בנתי (בראש' לא מג). ותהרין שתי בנות לוט מאביהן (שם יט לו). ולא נמצא נשים יפות כבנות איוב בכל הארץ (איוב מב טו). ותנהג את בנתי כשביות חרב (בראש' לא כו). בנתיכם תתנו לנו ואת בנתינו תקחו לכם (שם לד ט). בנערינו ובזקנינו נלך בבנינו ובבנותנו (שמות י ט). קח את אשתך ואת שתי בנתיך (בראש' יט טו). כי אמרתי פן תגזל את בנותיך מעמי (שם לא לא). ותקחי את בניך ואת בנותיך אשר ילדתי לי ותזבחים להם לאכול (יחזק' טז כ). ויצא לוט וידבר אל חתניו לקחי בנתיו (בראש' יט יד). ויקמו כל בניו וכל בנתיו לנחמו (שם לז לה). כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש (שם מו טו). וינשק (לבן) לבניו ולבנותיו ויברך אתהם (שם לב א). ונתן (אלקנה) לפננה אשתו ולכל בניה ובנותיה מנות (ש"א א ד). את בנתם נקח לנו לנשים (בראש' לד כא). ואת בנתיהם ישרפו באש לאלהיהם (דבר' יב לא). ויקחו את בנותיהם להם לנשים (שופט' ג ו). — ומשל: הנה כל המשל עליך ימשל לאמר כאמה בתה (יחזק' טז מד). — ואמר בן סירא: בנות לך נצור שארם ואל תאיר אלהם פנים הוצא בת ויצא עסק ואל גבר נבון זבדה (ב"ס גני' ז כד-כה). בת לאביה מטמונת שוא מפחדה לא ישן בלילה (סנה' ק: בשם ב"ס). בתך בגרה שחרר עבדך ותן לה (פסח' קיג.). —*וגם בבהמות וחיות: שחטה (את הפרה) ואת בתה ואת בת בתה (חול' ה ג). רחל בת עז ועז בת רחל (בכור' יז.). גדייה שילדה שלש בנות וכל בנותיה ילדו שלש שלש (שם כ:). אפילו היא בת חמורה (רש"י כתו' קיא:). שנים שלקחו שתי בהמות זה האם וזה הבת (רמב"ם שחיט' יב). היתה בת הצביה הזאת נקבה וילדה בן (שם). — *ובמליצה בהשאלה לזמורה של גפן: פרדס שלחיה שחרנוהו בבת גפן ברשפי אהבה נושקת (ר"י הלוי, ארץ כילדה). — ב) בכלל ההפך מן זכר, במשמ' נקבה, ילדה, נערה, girl; fille; Mädchen: בילדכן את העבריות וראיתן על האבנים אם בן הוא והמתן אתו ואם בת הוא וחיה (שמות א יו). כל הבן הילוד היארה תשליכהו וכל הבת תחיון (שם כב). או בן יגח (השור) או בת יגח (שם כא לא). עד מתי תתחמקין הבת השובבה (ירמ' לא כב). שמעי בת וראי והטי אזנך (תהל' מה יא). כי אשרוני בנות (בראש' ל יג). בנות צעדה עלי שור (שם מט כב). שלשה עריסות הן העשויה לשכיבה וכו' ושל בנות וכו' ושל סיירין (תוספתא כלים ב"ב ב ט). הבנות

---

[1]) כן בכנע', מקצר מן בנת, בנת, נק' מן בן. בערב' בנת a). באשור' בנת. ארמ' וסור' ברת, ברתא. בנת קדום מן הערב' בנת, לפי דעת Kö (Hëb. u. Sem. 62). ומפני הדגש בא בפתח גם בהפסק, ולא בקמץ (קניג, דקדוק 177) והכנוי חרוק כמו הרבה ממשקל פל.

a) بِنْت

יוצאות בחוטין שבאזניהן (שבת נז.). אבל מקומות שאין דרך ה ב נ ו ת שם לצאת לשוק כלל ואם תצא ה ב ת למרחץ בנשף תצא (רמב"ם, אישות כה ט).—ג) בִּתִּי! קריאה של חבה לאשה בפרט מהגדול ממנה בשנים, מקרוב ואפילו זר לה: ותאמר לה (נעמי לרות) לְכִי בִתִּי (רות ב ב). ותאמר נעמי אל רות כלתה טוב בִּתִּי כי תצאי עם נערותיו (שם כב). ותאמר לה נעמי חמותה בִּתִּי הלא אבקש לך מנוח (שם ג א). ויאמר בעז אל רות הלא שמעת בִּתִּי אל תלכי ללקט בשדה אחר (רות ב ח). ויאמר (בועז לרות) ברוכה את ליי' בִּתִּי היטבת חסדך האחרון מן הראשון וכו' ועתה בִּתִּי אל תיראי (שם ג י-יא). מעשה באשה אחת שבאת לפני אבא וכו' אמר לה ב ת י ובמה היתה טומאתו (ידי' ג א). היו מעלין אותה (את הסוטה) לבית דין הגדול שבירושלם וכו' ואומרים לה ב ת י הרבה יין עושה הרבה שחוק עושה וכו' עשי לשמו הגדול (סוט' א ד). אמר לה (רבי להאשה שבקשה ממנו לגִירה) ב ת י שמא עיניך נתת באחד מן התלמידים (מנח' מד.). לאחר ימים בא המלך ממדינת הים א"ל (לאשתו) ב ת י תמיה אני היאך המתנת לי כל השנים הללו (פסיקתא דר"כ, אנכי אנכי). אמר לה (הלל לאשתו) ב ת י מפני מה לא הבאת לנו (את האכל) מיד שחה לו כל המעשים אמר לה ב ת י אף אני לא דנתי אותך לכף חובה אלא לכף זכות (ד"א ו). אמר לה ב ת י אל תאכלי פת בשעה שידך טמאות וכו' ב ת י כל שיש לי בבית הזה מסור בידך (אדר"נ א). אמר לה (אליהו לאלמנה אחת) ב ת י מפני מה את בוכה וצועקת (שם ב). אמר לה (ר"א הגדול לבת אחותו) ב ת י כבר זקנתי צאי והתנשאי לבחור שכמותך (שם יו). אמר אברהם לשרה ב ת י מקום של זנות הוא מצרים (תנחו' לך לך ח). ויאמר אברהם אל שרה ב ת י חלי נא את פני ה' (ספ' היָשר, ספור').—ד) בחבור עם שמות ערים וארצות, כנוי להאֻמה היושבת בעיר ההיא, בארץ ההיא: שישי ושמחי בַּת אֱדוֹם (איכ' ד כא). בַּת בָּבֶל השדודה אשרי שישלם לך את גמולך שגמלת לנו (תהל' קלז ח). בַּת בָּבֶל כגרן עת הדריכה (ירמ' נא לג). הבישה בַּת מִצְרַיִם נתנה ביד עם צפון (שם מו כד). בוזה לך לעגה לך בתולת בַּת צִיּוֹן אחריך ראש הניעה בַּת יְרוּשָׁלָםִ (ישע' לז כב). רדי ושבי על עפר בתולת בַּת בָּבֶל שבי לארץ אין כסא בַּת כַּשְׂדִּים (שם מז א). כי קול כחולה שמעתי צרה כמבכירה קול בַּת צִיּוֹן תתיפח תפרש כפיה (ירמ' ד לא).—וגם על עצם הארץ, העיר: ויצא מן בַּת צִיּוֹן כל הדרה (איכ' א ו). חשב יי' להשחית חומת בַּת צִיּוֹן (שם ב ח). ספקו עליך כפים כל עברי דרך שרקו וינעו ראשם על בַּת יְרוּשָׁלָםִ הזאת העיר שיאמרו כלילת יפי (שם יה). — וכמו"כ בַּת-עַמִּי, במשמעת אֻמָּתִי: וירפו (הנביאים) את שבר בַּת-עַמִּי על נקלה (ירמ' ח יא). בַּת-עַמִּי חגרי שק והתפלשי באפר (שם ו כו). — ה) בת, בנות ארץ או עיר פלונית, אשה, נשים מהארץ או מהעיר ההיא: אם יצאו בְנוֹת שילו לחול במחלות (שופט' כא כא). שחורה אני ונאוה בְּנוֹת ירושלם (שה"ש א ה). צאינה וראינה בְּנוֹת ציון במלך שלמה (שם ג יא). כי גבהו בְּנוֹת ציון ותלכנה נטוות גרון (ישע' ג יו). צעקנה בְּנוֹת רבה חגרנה שקים (ירמ' מט ג). — ו) בחבור עם שמות אנשים או עמים, אשה ממשפחת האיש ההוא, אשה מהעם ההוא, בת ישראל, בנות ישראל: מימים ימימה תלכנה בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לתנות לבת יפתח (שופט' יא מ). בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל אל שאול בכינה (ש"ב א כד). לא תקח אשה לבני מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי (בראש' כד ג). פן תשמחנה בְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים (ש"ב א כ). שכן דרך ב נ ו ת י ש ר א ל בודקות כתמיהן בשעה שהן מכבסות (תוספתא נדה ו יב). ש ב נ ו ת י ש ר א ל מקטרות לכשפים (ברכ' נג.).—ז) בַּת דבר פלוני, נקבה שיש בה סגולה פלונית: הֲבַת תשעים שנה תלד (בראש' יז יז), שעברו עליה תשעים שנה מיום הולדה. ב ת שלש שנים ויום אחד (נדה' ה ד). ב ת עשרים שנה שלא הביאה שתי שערות (שם ט). וכבשה אחת בַּת שנתה תמימה (במד' ו יד). עגלה ב ת שנתה ופרה ב ת שתים (פרה א א). ב ת י ו ם (ירוש' קידו' ג סד:), שילדה באותו יום.—בַּת בליעל: אל תתן את אמתך לפני בַּת בליעל (ש"א א יו), עי' בליעל.—*ב ת חורים: לישא וכו' ב ת הורין אינו יכול (גיט' ד ה), שאיננה שפחה. ב ת חורין היא זו ומקפדת עד שירחוץ ידיו (שבת קט.), ר"ל מבנות המעלה.—*ב ת ד ע ת, שיש לה דעת: ואם היתה ב ת ד ע ת לא היתה מתרצית (תוספ' קידו' ה.). — *ובדברים לא בע"ח: שתשייר בשדה ב ת תשעה קבין ובגינה ב ת חצי קב (כתוב' יא ד). נטיעה ב ת ש נ ת ה שתי כסף ב ת שתי שנים ארבעה כסף (ב"ק נח:). מנורה ב ת עשרה ליטרין יש לי בידך אין לך בידי אלא ב ת חמשה (שבועו' מג). עושה אדם יריעה מ ב ת ש ל ש דפין ועד ב ת ש מ נ ה דפין (מנח' ל.). — ח) בחבור עם קצת שמות מתחדש שם חדש למושג חדש, כמו שמות עופות: ב ת ה י ע נ ה, עי' יענה. — *ושמות

אילנות וכיוצא בזה: בנות שבע, עי' שבע. — בנות שוח, עי' שוח. — בנות שקמה, עי' שקמה. — בת מלך, עי' מלך. — בת עיר, בנות עיר, הערים הקטנות והכפרים הסמוכים לה: וישב ישראל בכל ערי האמרי בחשבון ובכל בְּנֹתֶיהָ (במדב' כא כה). וישלח משה לרגל את יעזר וילכדו בְּנֹתֶיהָ (שם לב). עקרון וּבְנֹתֶיהָ וחצריה (יהוש' יה מה). בשבת ישראל בחשבון וּבִבְנוֹתֶיהָ ובערער וּבִבְנוֹתֶיהָ ובכל הערים (שופט' יא כו). המוכר את העיר לא מכר את בנותיה רשב"ג אומר המוכר את העיר מכר בנותיה (ב"ב סח:). המוכר את העיר מכר בתים ובורות וכו' ובין כך ובין כך לא מכר לא את שיריה ולא את בנותיה ולא החורשין המוקצין ממנה (רמב"ם, מכירה כו א). — ואמר המשורר: הנה מיום נדדנו משלם ובנותיה ומעל ציון נפרדנו ונדמו כל נאותיה אנחנו פלאים ירדנו (ר"י הלוי, יונות). — ט) דבר שנתהוה מדבר אחר: בת קול, עי' ערך בת קול. — ודבר קטן ביחס להגדול ממנו: בת באר, באר קטנה. — *בת צחוק, צחוק קל, וכדומה. — י) *מה שעלול וראוי לדבר: — בת הפשט וניתוח (זבח' פה.), שראוי להפשט ונתוח. — בת הקרבה (מנח' יא.), שראוי להקרבה. — בת קמיצה, שראויה לקמיצה: מנחת ישראל בת קמיצה היא (מנח' יח:). — בת שרפה, שצריך לשרפה: (עיסת שביעית) בת שריפה היא (בכור' יב:). — יא) *מה שנועד והוכן לדבר: בת אורו (שבת כה:). — יב) *השתמשו המליצים בדבור, בנות ימים, במשמ' המאורעות והמקרים של הזמן: זרועי על בנות ימים חשופה וחרב הזמן עליו שלופה (רשב"ג, שירי שלמה, לדוקס ו). אפפוני הדפוני מציקים וחצי הזמן נגדי נכונים ויורוני בנות ימים כאלו אני שערה והם קלעו אבנים (שם ט). ילדונו בנות ימים פרודים ובת אהבה ילדתנו תאומים (ר"י הלוי, ידעגוך גדוד). — *בת שיר: ויש בת שיר כבת עין חקוקה וביצקת סגור הלב יצוקה (ר"י הלוי, דיואן). בת שיר אנה תלכי כי תטי את הדרך זכרה כי מיומים כרעתי לב הברך (רות חדשה, אלחנן תי כהן, ת"א). אף הלצה מצאה בית ובת השיר קן לה בין העומדים (גופ' לופ', מסיר ליאון, הקד'). — ומ"כ: והלבשת בנות שירי עדנים והיו אלמנות חיות צרורות (ר"י הלוי, התמיר בזקוניס). בנות שירי עמוסות משלומי והם ממחצב נפשי גזורות תעופינה ולך תשתחוינה בהשתחוות שפחות לגבירות (שם). — *בת המזמה, בנות המזמה, המחשבות: כעב תעופינה בנות המזמה וחכמות שרותיה אל הר הקדש (גופ' לופ', מסיר ליאון, הקד'). — *בת כרם, הגפן, היין: דודי לכה אתי לערוגת רעננים לשתות בת כרם לקול תורים עם יונים (משה דרעי, לקוטי קדמונ' נה). אמונים על ערוגת הבשמים ויונקי שד שדי בת הכרמים (ר"י הלוי, ידעגוך גדוד).

ב"ת, ר"ת: בעל תכלית.

***בַּת אַחַת**[1], בְּבַת אַחַת, — ר"ל בפעם אחת, בלי הפסק, auf einmal; d'un coup; at once: היה שוחט והתיז את הראש בבת אחת וכו' היה שוחט והתיז שני ראשין בבת אחת (חול' ב ג). שהזריעו שניהם (האיש והאשה) בבת אחת (ברכ' ס.). לא (רוחץ) כל גופו בבת אחת אלא אבר אבר (שבת מ.). אדם חשוב שיש לו עשרה עבדים שמחממין לו עשרה קומקומין בבת אחת (שם קמא:). השותה כוסו בבת אחת הרי זה גרגרן (פסח' פו:). כל שאינו יכול להוציא מלא מחט בבת אחת (מו"ק י.). אמרו עליו (על בן קמצר) שהיה נוטל ד' קולמוסין בין אצבעותיו ואם היתה תיבה של ד' אותיות היה כותבה בבת אחת (יומא לח:). קלל שניהם בבת אחת (יבמ' קא.). שהעידו בבת אחת והוזמו (ב"ק עג.). סך (את המעים בשבת) וממשמש בבת אחת (סנהד' קא.). לאדם שנושה משני בני אדם אחד אוהבו ואחד שונאו אוהבו נפרע ממנו מעט מעט שונאו נפרע ממנו בבת אחת (ע"ז ד.). שהוא (האלהים) עושה את הכל בבת אחת ממית ומחיה בבת אחת מכה ורפא בבת אחת (מד"ר שמות כח). לא היו (הלויים) משפילין אותה (את הפרכת) בבת אחת כדי שלא יראה הארון אלא משפילין קימעה קימעה עד שיורידוה (שם, במדב' ד). אני מבערן מן העולם בבת אחת (תנחו' חקת ד). הלמד אלף הנכתבים בבת אחת אעפ"י שבבת אחת נכתבות אינן אלא שתי אותיות (פרוש יצירה מיוח' לר"י ישראי'). — בַּת ראֹש, בְּבַת ראש: הזורקו (את השעיר לעזאזל) בבת ראש (ספרא, אחרי מות ה).

---

[1]) לא נתברר מקורו. ר"א בחור אומר: ואיני יודע מאין נגזר זה אם לא שהוא נגזר מן בת עין והוא בדרך קצרה כאלו אומר בבת עין אחת ופרושו כהרף עין רוצה לאמר רגע. ע"כ. יוסף שינהק בהמשביר שער כי המלים בבת ראש צ"ל מלה אחת בבתראש והיא מלה יונית שפרושה פתאם. לוי חשב כי החלק בת שבמלה בת אחת היא המלה א.בַת, והכונה בבת אחת, במדה אחת. וקוהוט הסכים לדעת שינהק. יסטרוב רואה בדבור בת ראש קצור במקום בת זקירת ראש. וכל זה אינו מחור. ועי' ראש.

שהיו אחיו הכהנים נוקרין בבת ראש (ירוש' שקל' ה מח ד). נוקרים בבת ראש לאחוריהם (יומא לח:). שיזדקר בה (בהפרצה) גדי בבת ראש (סוכה יד:). נוקרין בבת ראש לאחוריהן (מד"ר שה"ש, מי זאת).

***בַּת לַיְלָה**, מ"ר בנות לילה, — חבוך וצמחים קטנים יתהוו בעור בקור ובלילה: בבנות לילה למה שילוה בו סתימת נקבי העור וקבוץ החלקים מטיב העכול הנה יקרה לו בקור ובלילה חכוך ונחירות וצמחים קטנים נקראים בנות לילה (קאנון ד ז ג ח).

***בַּת נֶפֶשׁ**[1], מ"ר בָּתֵּי נֶפֶשׁ, — כעין טבעת עגולה ויש בה מחט לנבט הבגד, ישימוה כמו"כ בקצה החגורה, וקצה השני יעבור דרך הטבעת והמחט תכנס בו ותאחז בו, buckle; boucle; Schnalle: מכבנתא היא בת הנפש ועגולה כמו בוכליאר דיומא ויש בה מחט שתופשת עמה בגדיה (ערוך, ערך מכבנתא). ויש שנוהגות שעושות במפתח כמין בת נפש וסוגרת בו מפתחי חלוקה (או"ז, שבת פד ד, שערי תשו' מהר"מ מרוטנ' כט). ראובן שטען על שמעון הפקדתי בידך חגורה של כסף ובת נפש של זהב (ר' מאיר בר"ב, במרדכי ב"ב תקכ"ד). בעיר של זהב היא בת נפש (הרוקח קא). — ומ"ר: ועל דברי ראובן ששלח ביד שמעון בתי נפש ללוי וטוען ראובן כי צוהו שלא להחזיר הבתי נפש עד שיתן לו ב' זקוקין (תשו' ר"ת, הול' מק"נ 53). בתי הנפש של כסף (שערי תשו' מהר"מ מרוטנ' כ לג).

***בַּת קוֹל**, — א) קול הברה ששומעים בחלל האויר ואינם רואים ואינם יודעים ממי הוא: ומשיאין (אשה) על פי בת קול[1] (יבמ' יו ו). בית שמאי אומרים אין מעידין על בת קול ובית הלל אומרים מעידין על בת קול (תוספתא נזיר' א א). — ב) בפרט קול לא טבעי שלוח מהאלהות להודיע לב"א רצונה, göttl. Stimme; voix divine; divine voice: אמר ר' יהושע בן לוי בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה (אב' ו ב). יצאת בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלהים חיים אבל הלכה כדברי בית הלל (ירוש' ברכ' א ג:). שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי (גמ' שם ג.). בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת כל העולם כולו נזונין בשביל חנינא בני (שם יז:). מה תשובה השיבתו בת קול לאותו רשע (לנבוכדנצר) וכו' יצתה בת קול ואמרה לו רשע בן רשע וכו' אך אל שאול תורד (פסח' לד.). בחלומי מסובין היינו על הר סיני ונתנה עלינו בת קול מן השמים עלו לכאן (חגי' יד:). משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקדש מישראל ועדיין היו משתמשין בבת קול (יומ' ט:). ארבעים יום קודם יצירת הוולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני (סוט' ב.) חזר (ר' אליעזר) ואמר אם הלכה כמותי מן השמים יוכיחו יצאתה בת קול ואמרה מה לכם אצל ר"א שהלכה כמותו בכל מקום עמד ר' יהושע על רגליו ואמר וכו' אין אנו משגיחין בבת קול (ב"מ נט:). יצאת בת קול ואמרה אשריך רבה בר נחמני שגופך טהור ויצאתה נשמתך בטהור (שם פו.). — יצתה בת קול ואמרה להן מי שהרג את הפלשתי וכו' תתנו שילוחים לבניו (סנה' קב.). יצאת בת קול (כששאל שמואל את ישראל אם עשק איש) ואמרה אני עד בדבר הזה (מכו' כג:). ועדיין אהרן היה דואג שמא משה לא מעל ואני מעלתי יצתה בת קול ואמרה לו הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד (כרית' ה:). ושמעתי בת קול מפוצצת ואומרת שובו בנים שובבים (מד"ר רות, ליני הלילה). בקשו חכמי

---

[1]) ממה שאמרו ביחיד בת נפש ולא בית נפש מוכח כי לא ראו במלה הראשנה של בת נפש יחיד מן השם בית, וממה שאמרו בסמי' רבים לא בנות נפש אלא בתי נפש מוכח כי לא הרגישו במלה בת היחיד מן בת לאביה, ועל כרחנו אנו צריכים להניח כי ראו בה מלה מיוחדה שהיחיד שלה הוא בת והרבים בתים. והנה אין בהמלים העבריות שבמקרא ותלמוד מלה כזו, זולתי השם ב. בַּת, מ"ר בַּתִּים, שהוא שם מדה למשקלים כמו איפה ליבש. אך לא מסתבר, כי לבת זו כוונו בהשם בת נפש, כי אין שום שיכות לשני המושגים ואינני יודע על מה סמכו בקביעת מלה זו באופן זה, ומי היה הראשון שהשתמש בך. בין הפתקאות שלי לא נמצא מקור קדום מן רבנו נתן, שהוא בערך מכבנתא כתב בתי נפש ולא בית נפש. האם שגגה פשוטה היא, שקבלוה אחרי כן הפוסקים הבאים אחריו, או היה אולי לפני בעל הערוך בכתיב בתי הנפש נקוד בַּתֵּי ולא בָּתֵּי? אין בידי להכריע זאת, עכ"פ, כבר נתקבל שם מורכב זה בספרות הפוסקים כשם קבוע, והכל משתמשים בו בלי פקפוק, ולפי מה שבאר הערוך אין ספק בדבר שהוא הטבעת עם המחט בלבה שבקצות אזורים וכיוצא בזה.

[1]) פרש"י: שמעו קול צועקת פלוני מת ולא ראו אדם בצלמו.

המשנה לשנות ארבעה מלכים ולמנות עמהן שלמה אלא שיצתה ב ת ק ו ל ואמרה אל תגעו במשיחי (תנחו' מצורע ה). כי זה הדבור אשר שמעוהו (הגר ומנוח ואשתו) או שעלה בדעתם הוא כדמות ב ת ק ו ל אשר זכרוה החכמים תמיד (מו"נ ב מב).—ג) *קול הברה חוזרת אחרי קול בין ההרים וכדומה, Widerhall; écho: echo כשאדם קורא לחבירו יש לקול ב ת ק ו ל (מד"ר שמות כט). מקיר אבנים צעקו עמי, אוי אוי על רב צערי, קול צעקת לבי וקול זעמי, סבו בכל חצר בכל מבוי, (אבוי אוי), מי זה אשר עתה בצרתי, צר לו ויתעצב בעצבוני, בת ק ו ל הקולך זה אשר אתי, תבכי ובי תשאי בכי ונהי וני (אני היא) (ר"ע פרנסים, קינה על אביו, מקיר אבנים צעקו). — *ובכלל קול רפה נולד מאיזו פעולה: השמן הזה אין לו ב ת ק ו ל (מד"ר שה"ש, בריח). — ד) *שמועה עוברת בקהל וכדומה, Gerede; bruit qui court; racontars, talk: והאנשים השיבוהו (לדוד) הדברים והחסדים אשר יצתה בת קול שהמלך יעשה למי שיכה אותו (ר"י אברבנאל, ש"א יז).

*בַּת ראש, עי' *בַּת אַחַת.

בָּתָה[1], ש"נ, מ"ר בַּתּוֹת,— מקום שמם, מדבר לא זרוע, Einöde; désert; solitude: ובאו ונחו כלם בנחלי הַבַּתּוֹת ובנקיקי הסלעים (ישע' ז יט). על המדברות ועל הבתות (מו"נ ב ל).—ואמר המשורר: ויהי מראה עדר אל מראה הדר, הרם לקרת וצחיח לצרית, נחלי הַבַּתּוֹת אל בית וחדר, ושמחים נשקפו מבין כל שיח (אד"ס, דו"מ א).

בָּתָה[1], ש"נ, סמי' בַּתַת,—אדמה לא עבודה, שעלתה קמשונים וחרולים: ועתה אודיעה נא אתכם את אשר אני עשה לכרמי הסר משוכתו והיה לבער פרץ גדרו והיה למרמס ואשיתהו בָתָה [2]) לא יזמר ולא יעדר ועלה שמיר ושית (ישע' ה ה-ו).—ואמר הפיטן: פרח רע המן הרע בן המדתא, זמם באפו להכביד אכפו עד אין רפא להשית בָּתָה (מאורה לפורים, שיר אל נעלם). צאנך פקוד והשב תפוצתו, צפה כי שדדה מרעיתו, צמת עוין בָּתָה להשיתו (שבטי יה, ז' פסח). — *ובהשאלה, חרבן ושממה: אלך ואחריב את ירושלם ואשיתה ב ת ה (יוסיפון כ).

בְּתוּלָה[3], ש"נ, מ"ר בְּתוּלוֹת, בְּתֻלוֹת,— א) אשה שעוד לא ידעה איש, Jungfrau; vièrge; virgin: והנה רבקה יצאת וכו' והנער טבת מראה מאד בְּתוּלָה ואיש לא ידעה (ברא' כד יו). כי אם בְּתוּלָה מעמיו יקח (הכה"ג) אשה (ויקר' כא יד). ולאחתו הַבְּתוּלָה הקרובה אליו אשר לא היתה לאיש לה יטמא (שם ג). יבקשו לאדני המלך נערה בְּתוּלָה (מ"א א ב). כי הוציא שם רע על בְּתוּלַת ישראל (דבר' כב יט). ב ת ו ל ה נשאת ליום הרביעי ואלמנה ביום החמישי (כתוב' א א) ארבע נשים דיין שעתן ב ת ו ל ה מעוברת מניקה וזקנה (תוספתא ניד' א ה). לא אמרו ב ת ו ל ה לבתולים אלא ב ת ו ל ה לדמים (שם ו).—ומ"ר: כי כן תלבשנה בנות המלך הַבְּתוּלֹת מעילים (ש"ב יג יח).—*ב ת ו ל ה שלמה (יבמ' נט.), שלא ידעה איש גם שלא כדרכה.—*בתולה זקנה: את סבורה בעצמך שאת ב ת ו ל ה ז ק נ ה (מד"ר שה"ש מלאוני)— ב) בהרחבה, אשה בחורה, נערה, שלא נשאה עדין מעולם, jung. Mädchen; jeunne fille; girl: מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה גם בחור גם בְּתוּלָה יונק

---

[1]) יונתן תרגם בדרך זר ב ר ח ו ב י ק ר ו י א. אבל כל שאר המפרשים והמתרגמים הקדמונים פרשו ותרגמו במשמ' שממה, בור. רסע"ג תרגם אלאודיה אלבאירה. מנחם בן סרוק: ענין שממה הם. ריב"ג: ואשיתהו בתה בנחלי הבתות ענינו כמו שממה ומדבר והמקומות שאין בהם ישוב. ע"כ. וכן בן בלעם: בָּתָה אשם מענאה אלביאר אי קלת אלעמארה ומנה בנחלי הבתות, — ר"ל הוא שם, משמעתו הבור ר"ל ארץ לא נושבה הרבה, וממנו נחלי הבתות. וכן רש"י: נחלי עמקים שדות בורים. וכעין זה רד"ק בפרושו: ופירוש הבתות חרבות כמו ואשיתהו בתה. וכן שאר המפרשים שלנו. אך מקור מלה זו לא נתברר. בערבית משמש שרש בַּתּ a) במשמ' חתך, נזק, ולכן מדמה פירסט לזה הלשון ארץ ג ז ר ה. אבל זה דחוק. וקצת המפרשים החדשים סמכו על משמע' בַּתּ בערב' ופרשו נחלי הבתות נחלים גזורים, ר"ל זקופים, כמו צוק, ויהיה ה מקביל לנקיקי הסלעים. עכ"פ לשמוש הלשון בודאי דעת רבי לשוננו

a) بتّ

מכרעת, וכבר השתמשו בזה במשמ' זו קצת הסופרים.

[1]) משקל אָמָה, דָגָה. — [2]) לפי דעת רד"ק זהו המשקל העקרי, והשם בַּתָּה משקל צדדי. ולפי דעת האחרונים להפך, העקר בַּתָּה, מהכפול בתת, והמשקל בָּתָה הוא צדדי. ואולי שני המשקלים עקריים, ומשמשים בגונים שונים זה מזה. בַּתָּה הוא שם למקום שמם, כעין מדבר. והמשקל בָּתָה הוא לאדמה לא עבודה אפילו בתוך ארץ נושבה.

[3]) באשור' בַּתוּל, בחור, בַּתוּלת, נערה בתולה. בערב' בַּתוּל a), בתולה קדושה לעבודת ה'. בארמ' וסור'

a) بَتُول

ובחורים וזקנים יחדו (ירמ' לא יג). אלי כבתולה חגרת שק על בעל נעוריה (יוא' א ח). לא חלתי ולא ילדתי ולא גדלתי בחורים רוממתי בתולות (ישע' כג ד). ביום ההוא תתעלפנה הבתולות היפות והבחורים בצמא (עמוס ח יג). שמעו נא כל העמים וראו מכאבי בתולתי ובחורי הלכו בשבי (איכ' א יח). כהניה (של ציון) נאנחים בתולתיה נוגות (שם ד). בחוריו אכלה אש ובתולתיו לא הוללו (תהל' עח סג). — ואמר בן סירא: בבתולה אל תתבונן פן תוקש בעונשיה (בן סירא גני' ט ה). — ג) בחבור עם שם או עם ארץ כנוי לכלל האמה: נפלה לא תוסף קום בתולת ישראל (עמו' ה ב). שערות עשתה מאד בתולת ישראל (ירמ' יח יג). עוד אבנך ונבנית בתולת ישראל עוד תעדי תפיך ויצאת במחול משחקים (שם לא ג). שובי בתולת ישראל שבי אל עריך אלה (שם כא).—ועם בת: לא תוסיפי עוד לעלוז המעשקה בתולת בת ציון (ישע' כג יב). בזה לך לעגה לך בתולת בת ציון אחריך ראש הניעה בת ירושלם (שם לז כב). רדי ושבי על עפר בתולת בת בבל (שם מז א). תרדנה עיני דמעה לילה ויומם ואל תדמינה כי שבר גדול נשברה בתולת בת עמי (ירמ' יד יז). עלי גלעד וקחי צרי בתולת בת מצרים (שם מו יא). מה אשוה לך ואנחמך בתולת בת ציון כי גדול כים שברך מי ירפא לך (איכ' ב יג).—ד) *כל דבר כשהוא עוד בברייתו הטבעית, שעוד לא נשתמשו בו שום תשמיש: אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית (שבי' ד ה), שעוד לא קצצוה מעולם. הבודק בודק אמה על אמה ומניח אמה עד שהוא מגיע לסלע או לבתולה (אהל' יו ד), ר"ל קרקע בתולה, שעוד לא חפרו בה. וחופרין למטה מהבתולה ומביאים משם אבנים שלמות (מדות ג ד). ואיזו היא (אדמה) בתולה כל שאין בה רושם ואין עפרה תיחוח בדק והגיע למים הרי זו בתולה בדק ומצא שם חרס הרי זו כבתולה (תוספתא אהיל' טז ה). הלוקח בתולת שקמה מחבירו וכו' נמצאת אומר שלש בתולות הן בתולת אדם בתולת אדמה בתולת שקמה, בתולת אדם שלא נבעלה מימיה בתולת אדמה שלא נעבדה מימיה רשב"ג אומר כל שאין בה חרס בתולת שקמה אילן שלא נקצצה מימיה (שם שביע' ג יד-יה). וקוצץ בתולת השקמה ג' טפחים (ב"ב פ:). שמן טוב כל שהו ארגמן כל שהו ובתולת הוורד אחת (שבת ל.). נוטל עפר תיחוח וחופר בבתולה שלש אצבעות (נזיר סה.). נוטל המת שמצא ונוטל כל העפר התיחוח שתחתיו וחופר בבתולת קרקע שלש אצבעות (רמב"ם, טומא' מת ט א). חופר עד שהוא מגיע לסלע או לבתולה והיא הקרקע שנראית שאינה עבודה וכו' וצריך להעמיק עד שיגיע לבתולה הגיע למים הרי זו כבתולה (שם ו). — ידונג בתולה, שלא השתמשו עדיין בו: זג' אונקייא מדונג בתולה (אוה"ח, ר"י להלון ו כו). —ה) *בבית הבד, כ"א משני הסדנים של עץ הקבועים בארץ והקורה יושבת בהם: המוכר את בית הבד מכר את הים ואת הממל ואת הבתולות (ב"ב ד ה).—ו) אחת מי"ב צורות המזלות, שנראה ביותר בחדש אלול, Sternbild Jungfrau; constell. Vièrge; Virgo: ואחריו (אחרי מזל ארי) מה אתה בורא בתולה[1] שעתיד אדם לשמח בבתולה (פסיק' רב' כ). בתולה מזל אלול (ילקוט ראוב', בראש'). וכשהיא (החמה) הולכת ממזל סרטן אריה ובתולה הולכת מגלגל רקיע יותר מתשעים חלקים (ס' העבור, ר"א בר חייא ג ב). חורף כשהחמה במאזנים ובתולה (שם). ומזל בתולה בלי חץ נטוי וראש לו חפוי (ראב"ע, מכתב לר"ש גאמע). וסדר מערכת הי"ב מזלות וכו' על הסדר הזה בשמותם טלה שור תאומים סרטן אריה בתולה מאזנים עקרב וכו' (יסו"ע לר"י ישראלי ב א). בתולה הנקרא וירגו והוא פרצוף אשה מצויירת בכוכבים ומביט על המעיים ותחתון האצטומכא ומושל באלול והשמש בו מחצי אגוסטוס עד חצי סביטימ' (שלשלת הקב', הגלגלים). אריה הלב בתולה הבטן והמעים (מ' אלדבי, ש"א ד א). אם יתחבר כוכב נוגה עם בתולה תהיה נקבה כל הנולד באותה שעה וכו' ואם יתחבר נוגה ובתולה עם מאדים יהיה הנולד באותה שעה זכר (אגר' קוכן ויכוחים, הקד'). ואנחנו רואים הרבה מהם (מהככבים הקיימים) בהירים ואדומים ככבב שבפי הכלב ושבולת של בתולה ולב האריה (גבור' ה', ר"י מקנדיא ח). התמונה הששית היא בתולה במה שהתמונה היא דמות בתולה קוצרת שבלים במגל או חרמש המורה על זמן הקציר (למודי הטבע, מ"מ יאועל, י"ב מזלות).—ואמר הפיטן: ארץ צבי נמשל כחול, במזל בתולה יצו לנחול, אז תשמח בתולה במחול (ראב"ע, אל חי, שמע"ל). נהרגו בתולות וגם בחורים על כן בתולה קדרה פניה (קינות ת"ב, אז בחטאינו). — ז) שם עוף: הבתולה משכנו בארץ אפריקה מראהו אמוץ יפה ראשו חזהו וצוארו

בתולא, בתולתא, כמו בעברית.—[1]) בילקוט ראובני: מזל בתולה.

הארוך שחורים (תוס"א לשינסק, העוף קסז).

בְּתוּלִים[1], — א) ארג הגידים הסוגרים רחם הבתולה, **Jungfräulichkeit; virginité; virginity**: את האשה הזאת לקחתי ואקרב אליה ולא מצאתי לה בְּתוּלִים (דבר' כב יד). ואם אמת היה הדבר הזה לא נמצאו בְּתוּלִים לנער (שם כ). שאם היה לו (להבעל) טענות בתולים היה משכים לבי"ד (כתוב' א א). לא אמרו בתולה לבתולים אלא בתולה לדמים (תוספתא נד' א ו). בוגרת כלו בתוליה במעיה מוכת עץ יצאו בתוליה לחוץ (ירוש' יבמ' ו ז ג). בתוליה ואפילו מקצת בתולים בבתוליה עד שיהיו כל בתוליה קיימין (יבמ' נט.).—וגם *בתולות: משפחה אחת היתה בירושלם שהיו פסיעותיהן גסות והיו בתולותיהן נושרות עשו להן כבלים וכו' ולא היו בתולותיהן נושרות (שבת סג:).—ב) דם הבתולים: ולקח אבי הנער ואמה והוציאו את בְּתוּלֵי הנער אל זקני העיר השערה וכו' ואלה בְּתוּלֵי בתי ופרשו השמלה לפני זקני העיר (דבר' כב יה-יז). — ג) מעמד של אשה בתולה: והוא (הכה"ג) אשה בִּבְתוּלֶיהָ יקח (ויקר' כא יג). ותאמר (בת יפתח) אל אביה יעשה לי הדבר הזה הרפה ממני שנים חדשים ואלכה וירדתי על ההרים ואבכה על בְּתוּלַי וכו' ותלך היא ורעותיה ותבך על בְּתוּלֶיהָ על ההרים (שופט' יא לז-לט). שמה מעכו שדיהן ושם עשו דדי בְּתוּלֵיהֶן (יחזק' כג ג). והמה (מאהביה) עשו דדי בְּתוּלֶיהָ (שם ח).

בְּתוּק, ש"ז, — שה"פ מן בִּתֵּק: צנן הזכרים בלהוקים והנקבות הרג בִּבְתוּקִים (אפלר, שבת תוה"מ סכות).

בְּתוּר[2], ש"ג, מ"ר בְּתוּרִים, — כעין בליטה ומורסה בשרית תצמח על הבשר, בפרט הריאה, ויגרם מסמוס וכליון הריאה, חלי השחפת, **Tuberkel; tubercule; tutbercle**: בצמחים הנקראים בתור בריאה הנה יקרו הבתור בריאה ואזותם שיוחש בכבד וצרות הנשימה (קאנון ג יד יג). אמנם יתחלפו הבתורים עם צמחים עם היציאות ברוב הליחה המתחדשת מהם והיה הטבע לבתור ג"כ לנקות פנימי הגוף ואם יהיה הליחה המולידה הבתור מעטת החום היא מחדשת חכוך לבד ואם תהיה חזקית החום תחדש עקיצה ואם תהיה הליחה חזקת העובי או חזקת הקור יחדש בתורים רחבים הם צמחים (פרקי משה כג).

[1]) משקל עֲלוּמִים, זְקוּנִים. בערב' בתוליה a).

[2]) מערב' בַּת'ר b), מ"ר בֻּת'וּר, צמחים בשריים, מורסות. והנה השתמש מתרגם הקאנון בהצורה בתור עוד כמו בערבית במשמעת מספר רבים, אך בפרקי משה כבר קבלה הצורה בתור, לפי טבע הלשון העברית, משמעת מספר יחיד, וקבלה סי' מ"ר עברי בתורים.

a) وِلِيَّة. b) بَثْر بُثُور

בְּתוּר, ש"ז, — א) שֶׁבֶר העצם לרחבה: והנה אם יפול (השבר בעצם) ברוחב יקרא בתור ואם יפול באורך ואין מספרו רב יקרא שסוע ואם יהיה מספרו רב יקרא כתיתה (קאנון א כ א ד).— ב) *בהלצה, כמו נתוח, חלוק הענין לחלקיו: ואמר (החכם טוליאו) שאחר ראותנו הדבר אשר בו נסכים עם המנגדים והנשאר במחלקת כמו שהתבאר ראוי שיושם בהרגל הבתור והוא נחלק לב' חלקים אשר אחד מהם היא הספירה ר"ל שהוא מונה החלקים והמשל שיאמר אני רוצה להוכיח המבקש בג' פנים וכו' והחלק האחר נראה הביאור והוא כשנבאר ענינו בקצור מבלי מספר באמרנו מצד שמו הרע מצד מדותיו מצד אותות רבות אוכיח המבוקש (נופ' צופ', מסיר ליאון ט).

בתל[1], ממנו בְּתוּלָה, בְּתוּלִים.

בתק[2], ממנו בִּתֵּק, *בִּתּוּק.

בִּתֵּק, פ"י, — קטע וגזר לגזרים, בחרב וכדומה, **zerhauen; couper en morceaux; cut in pieces**: והעלו עליך קהל ורגמו אותך באבן וּבִתְּקוּךְ[3]) בחרבותם (יחזק' יו מ).—ואמר המשורר: הרק חרבך אבי, פה הנני, הא לך את לבי, אנא בַּתְּקֵנִי (יל"ג, בת יפתח).

בתר[4], ממנו בֶּתֶר, בַּתַּר *בִּתְרוֹן.

בֶּתֶר, כהפס' בָּתֶר, ש"ז, מ"ר בְּתָרִים, סמי' בִּתְרֵי, — נתח, חתיכה של בשר וכדומה, **Stück; morceau; piece**: ויתן (אברהם) איש בִּתְרוֹ (מהאיל וכו' שבתר) לקראת

[1]) משתף באשור', ערב', ארמ' וסור'. ועי' הערה לערך בתולה.

[2]) באשור' משמש שרש זה במשמ' בריתה וקריעה, וכמו"כ בערב' בתכ a).

[3]) ת"י: ויבזעוניך. וכן שאר המפרשים.

[4]) בערב' בתר b) במשמ' חתוך וכריתה.

a) بَتَكَ b) بَتَرَ

רעהו (בראש׳ יט י). לא הקימו את דברי הברית אשר כרתו לפני העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בְּתָרָיו שרי יהודה ושרי ירושלם הסרסים והכהנים וכל עם הארץ העברים בין בִּתְרֵי העגל (ירמ׳ לד יח-יט). — °ובמליצה בִּתְרֵי הַלֵּב, הקרעים שנקרע הלב מצער ויגון: עברה (הבשורה הרעה) כמוקד בין ב ת ר י לבבי (ר״י הלוי, זאת התלאה). כבדה מאד מחלת אבלו עדי כתרה יתרות כבדי ועברה בין בְּתָרֶיהָ (שם).—°ובהשאלה בִּתְרֵי העיר, הריסותיה, חרבותיה: מי יעשה לי כנפים וארחיק נדוד אנוד לבתרי לבבי בין ב ת ר י ך (הוא, ציון הלא תשאלי). — ב) כנוי להשמש בפרט בבקר ולפנות ערב כשקרניה כמו בוקעות ומתפשטות על ראשי ההרים, והרי בֶתֶר, הרים שקרני השמש מתפשטות עליהם בפרט בבקר ולפנות ערב: עד שיפוח היום ונסו הצללים סב דמה לך דודי לצבי או לעפר האילים על הרי בָתֶר [1] (שה״ש ב יז).—ג) °השתמש המשורר בהרי בתר במשמע׳ פרוד ונדוד, ואמר בצערו על פרוד אוהבו: הן הררי בָתֶר[1] יעידון כי מטר שחק מאד כילי ודמעי שוע (ר״י הלוי, איך אחריך), ר״ל ההרים ששם נפרד ממנו אוהבו. זכרתיך עלי הרי בְּתָרִים תמול היו בך הרי בשמים (הוא, ידעתוך נדוד).

בָּתַר[2], פ״י, עת׳ יִבְתֹּר, — עשה בתרים, חתך לחתיכות, zerschneiden ; découper ; divide : ואת הצפר לא בָתָר (בראש׳ טו י).

—פע׳, בִּתֵּר, — כמו הקל, בנחץ: ויקח לו (אברהם) את כל אלה וַיְבַתֵּר אתם בתוך ויתן איש בתרו לקראת רעהו (בראש׳ יט י). — ואמר הפיטן: כנץ על צפור דולק גזלי בִתֵּר והבלק (אין צור חלף, שבת א׳ חנוכה).

—נפע׳, °נִבְתַּר, עת׳ יִבָּתֵר: שנות אדם חלומים, ומות פותר, וישכון בברית שלומים, וקצו חותר, בפנים נכלמים, ולב יִבָּתֵר, בא לדרוש רחמים, אולי יעתר (רמב״ע, שפתי רננות).

—פֻע׳, °בֻּתַּר, מְבֻתָּר: וכמו שאמר יהי מ ב ו ת ר כבהמה זו מי שיעבור על השבועה (ר׳ בחיי, לך, ביום ההוא כרת).

—נתפ׳, °נ ת ב ת ר, — נקטע לרחבו: ו כ ש י ת ב ת ר העורק (בצדעים) ברחבו לשני חצאין אז אין סכנה (פרקי משה יב).

°בִּתְרוֹן[3], ש״ז, —הבדל והפרש גמור: צבא יצבאו כלם על הפתרון, יתוגו וינועו כמלאי שכרון, זה אומר בכה, וזה אומר בכה עד ה ב ת ר ו ן, והגדול דבר הות נפשו ואין יתרון (קטע הגני׳ JQR, XIII, 358).

בתת[4], ממנו אולי בַּתָּה.

---

[1]) בסוף פרשה ח כתוב על הרי בשמים, ואפשר שגם כאן היה כתוב כך, או אולי להפך גם שם היה כתוב בתר כמו כאן. עכ״פ, לפי הנוסחה שלפנינו, פרשו רוב המפרשים מלה זו במשמ׳ א, מענין חתוך וכריתה, ואמר רש״י: הרים מופלגים ממני, וראב״ע: הרי נדוד, ורוב החדשים: הרים קרועים שגאיות צרים מבדילים ביניהם. ויש מן החדשים שראו במלה זו כנוי לרחם האשה. אבל, מלבד שאין בשאר הלשונות האחיות חבר למשמעה כעין זו למלה בתר ביחס להרים, אין זה נותן להמליצה את הגון ה ר ו ע י שבכל דברי השולמית לדודה. והנה בערבית משמש הפעל בַתַרַ a) ממש כמו בעבר׳ במשמעת חתך וקטע, ומשרש זה בעצמו השם בֻּתֵירַא b) כנוי ל ה ש מ ש, ונאמר בחדית׳ עלי בענין תפלת השחר: חין תבהר א ל ב ת י ר א אלארצ׳, ור״ל עד שיתפשט השמש על פני הארץ, ומזה גם הפעל אַבְתַרַ c) אלרג׳ל, התפלל עם הנץ החמה (לסאן אלערב). ואין ספק בדבר כי השתמשו העברים כמו הערבים במושג בקיעה וקטיעה ליציאת קרני השמש והתפשטותו, כמו יבקע כשחר אורך, אילת השחר שבקעה אורה, וכמו״כ בערב׳ מלבד השם בתירא והפעל אבתר, משמש גם הפעל קצ׳ב d), שמשמעתו הוא חתך וקצב, כמו בעבר׳, בהתפעל תַקַצ׳ב אלשמש, שלחה קרני אורה. ואין שום דבר מונע לחשב, כי גם בעברית, בפרט בגליל אולי, בלשון הרועים, שמש השם בתר במשמעה של בתירא בערבית, כנוי להשמש בפרט בבקר ולפנות ערב, כשקרני אורה פרושות על ראשי ההרים, כמו שנשמרו בשיר השירים עוד מלים שהיו שגורות בפרט בפי הרועים, וכמו שהעיר דר׳ יהודה על המלה ג ל ש, עי׳ ערך גלש. והרי ב ת ר, ההרים שאור השמש פרוש עליהם בשחר ובערב עד עת שקיעת החמה. ואמרה השולמית לדודה: עד שיפוח היום ונסו הצללים ויוכל לבוא אליה יסב וידמה לצבי או לעפר האילים שהם רצים ומקפצים עד הערב על הרי בתר, שאור השמש יאיר אותם עד עצם הלילה.—[1]) לפי פרושו של ראב״ע.

[2]) עי׳ הערה לשרש בתר.

[3]) במקרא יש מלה זו: וילכו כל ה ב ת ר ו ן (ש״ב ב כט), וסוברים שזה שע״פ אעפ״י שמיודע בהה הידיעה.

[4]) עי׳ הערה לערך בַּתָּה.

a) بَتَرَ b) بُتَيْرَاءُ c) أَبْتَرَ d) قَضَبَ

שער הגמל

ג

ג אות השלישית [1]) באלף בית העברית, ושמה גַּם, גִּמֶל, עי' ערך גַּם וערך גִּמֶל. מוצא אות זו מהחֵך, ר"ל שהוא סימן לקול מתהוה בסגירת החך, ובטבעו מתחלף אופן הברתו קצת כשהוא בתחלת ההברה מהברתו כשהוא באמצע הברה או בסופה, שמשתתף עמו אז קצת נשימה, ובימי קביעת הנקוד היתה הברה כפולה [2]) זו מרגשת, ולכן נתנו סימן לצין שתי ההברות המתחלפות ודגשו את הגּמל בכל מקום שהיא באה בתחלת הברה ולא קדמה לפניה תנועה פתוחה, כזה גּ, והיא גּמל דגושה, והניחוה בלי סימן או שמו קו משכב למעלה בכל מקום שבאה אחרי תנועה פתוחה או אחרי שוא נע או בסוף הברה, כזה גֿ, והיא גּמל

---

[1]) כך נראה ברור מקצת מזמורי תהלים המסדרים עפ"י אלף בית, למשל תהל' לד: א — אברכה את יי' בכל עת תמיד תהלתו בפי, ב -- ביי' תתהלל נפשי ישמעו ענוים וישמחו, ג — גדלו ליי' אתי ונרוממה שמו יחדו, ועוד מזמורים אחרים. וכן משלי לא: א—אשת חיל מי ימצא ורחק מפנינים מכרה, ב—בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר, ג—גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה. — וכן איכה א: א — איכה ישבה בדד וכו', ב — בכו תבכה בלילה וכו', ג — גלתה יהודה וכו'. וכן שם פרשה ב ופרשה ג. ונזכרו בסדר זה במשנה: וכתוב עליהם אלף בית גימל (שקל' ג ב). — [2]) אדות הברה הכפולה של בגד כפת עי' הערה לאות ב, ולא נזכר שם כי דבר זה היה נהוג גם בכנענ', ואם אין ראיה מפורשת לזה בבגד הנה בכפת לא יוכל להיות שום ספק בדבר, כי העתקת קצת שמות באותיות רומיות ויוניות מעידה על זה עדות גמורה. וכן דבר זה נוהג בסור' ובקצת לשונ' הסור' המדברות עוד. ויש סוברים כי גם באשור' היתה הברה כפולה לפחות לאחדות מאותיות הללו, אף שיש מפקפקים בזה (דלין, דקדוק ל"א, מהדו' תדס"ה). ויש להעיר עוד, כי מה שהובא שם לראיה שבימי התלמוד היתה הברה אחת לבית דגושה ובית רפויה ממה שאמרו שצריך להפריד בין עשב ובין בשדך כדי שלא יהי נשמע כמו עשבשדך, אין זה מכריע, הואיל והקורא המפורסם של הקוראן אלכיסיני, שהיה אחד משבעה הקוראים המוסכמים, היה קורא נַהְשִׁבְהֶם במקום נַחְשִׁף בְּהֶם, ואעפ"י שקריאה זו היא דעת יחיד והמדקדקים גנו אותה, מ"מ אנו רואים מזה הבלעת אפילו פ רפויה בבית דגושה ומכש"כ ב רפויה בבית דגושה. ואפילו אם נניח כדעת Vollers כי קריאה זו היא מזמן שהיתה הברת האות פ בערב' חזקה כמו פ דגושה בעבר' (Volksspr. u. Schriftsspr. im alt. Arad. 25) מ"מ יש ללמוד מזה אפשרות הבלעת פ רפויה בבית דגושה. ובדבר הברה הכפולה של האות ג, הנה כבר הובאה בהערה שם לאות ב עדותו של רסע"ג, כי היה דבר זה נוהג בלשון הארמ' החיה, שאשה אחת קראה לבנה יא גד ולא ענה לה, ותקרא לו: יא גד, בגמל רפויה, וענה לה. אך מה היה טיבה של הברה השניה של האות ג לא נאמר בפרוש. השבעים והירונימוס העתיקו האות ג בכל מקום בלי הבדל באות γ ואות g. רק בקצת מקומות בסוף הברה העתיקו השבעים את האות ג העברית באות χ כמו בהשם צקלג וכמו"כ בהשם נפג, ובהשם שרוג בהאות χ. אך אין אנו יודעים בברור איך היתה הברת שתי האותיות הללו γ g בזמן ההעתקה, היונים החדשים הוברים אות γ שלהם בהברה כפולה, האחת הקשה הרגילה של קול זה, והשנית אחרי הקוליות ʤ יותר רכה, קרוב להברת אות j בגרמנית, או היוד העברית. ואין ספק בדבר כי הברה רכה זו היתה כבר נהוגה ביונית בזמן פריחת ההלנות באלכסנדריה. אפס, אי אפשר לברר אם בהעתקת המלים העבריות באות γ שלהם כונו כמו"כ להברה כפולה מתחלפת. בדבר האות g הרומית אין סימנים שהיתה לה הברה כפולה בזמן הירונימוס. והנה אפשר לאמר, כי הברה אחת של האות ג היתה דומה להברת האות ג'ים הערבית בסוריה ובהרבה מקומות אחרים, דומה להברת דש בקצת דחיקה בין השנים, אבל, אלמלא היה באמת הפרש שתי ההברות של האות ג כל כך רב ונכר, קשה להבין מדוע חדלו היהודים, כספרדים

רפויה. אך מפני שההפרש בין שתי ההברות של הגמל לא היה רב מאד, לכן לא נשמר אחרי כן, והיהודים עתה, כספרדים כאשכנזים, הוברים את הגמל באופן אחד כמעט בכל מקום שהיא בתבה. רק היהודים התימנים הוברים אותה עפי"ר כמו האות ג'ים הערבית בין השִנַים דומה קצת להברה מרכבת משתי האותיות דְש, וכשהיא בסוף הברה בשתוף נשימה, דומה להברת אות ע' a) הערב' כהברת גה.

בשרשי הלשון העברית אין ג מצטרפת לא עם כ ולא עם ק, לא לפניהן ולא לאחריהן, לא גכ ולא כג, ולא גק ולא קג [1].

בלשון עברית בעצמה וכמו כן בלשונות השמיות האחיות יש שתבואנה במקום האות ג אותיות אחרות קרובות לה במבטא, והן כ, ע' a), ק, י, וגם ש.

מפני מקומה באלף בית מסמנים בה את המספר שלשה.

יש סוברים, כי האות ג שמשה לפנים לסימן הקטנה וחבה בשמות פרטים, למשל אֲבִישַג (Praet.ZDMG57,533).

כאשכנזים, להפריש ביניהן, בעוד ששמרו ההפרש באותיות בכפ. ועוד, שמדברי רסע"ג בפרושו לספר יצירה יש ללמוד כי בימיו לא היתה לאות ג בעברית הברת הג'ים בערב', כי הוא אומר שם, כי מי שחושבים מספר אותיות האלף בית שנים וארבעים מוסיפים על כ"ב אותיות העבריות גם הג'ים הערבית. אם כן, האות ג כדגושה כרפויה לא היו היהודים בימי רסע"ג הוברים כמו אות ג'ים הערב'. ועוד הוא אומר שם כי האות ג'ים היא מה שבין האות ג והאות י, ולכן קראו הטברניים את האות יוד הדגושה, למשל במלה חַיִּים, כמו הג'ים הערב'. וז"ל שם בגוף הערבי של פרושו: ואמא אלג'ים פפימא בין אלגימל ואליוד ולד'לך ג'עלהא אלטבראניון פי אליוד אלדגש וג'עלהא בעצ' אלערב מקאם אליא אד' יקולון נחנ בני עלג' יענון בני עלי נאכל אלתמר אלברנג' יענון אלברני והד'א יוג'ד פי בעצ' כתב לע'ה אלערב. ע"כ. ובעברית: ואמנם הג'ים והיא במה שבין הגימל והיוד ולכן שמוה הטברניים ביוד הדגושה ושמוה קצת הערב במקום האות יא כשהם אומרים נחנו בני עלג' כונתם נחנו בני עלי נאכל תמר ברנג' כונתם תמר ברני. וכבר הזכיר קרבה זו בין הברת הג'ים והברת יוד דגושה בעל לשאן אלערב והביא עדותו של אבו עמר שקצת הערב מחליפים היוד הדגושה בהג'ים, ושאלו אדם מן חנטלה ממי אתה ואמר פקימג̈', ורצה לאמר פקימי, וקרא אחד מבני המדבר בית ואמר בו אבו עלג̈' במקום אבו עלי, ואלעשג̈' במקום אלעשי, ואלברנג̈, במקום אלברני. ובכלל, הברת הג'ים הערב' בעצמה אינה אחת בכל הארצות, ובעוד שבסוריה ורוב שאר הארצות, ובפרט הבדוים, הוברים אותה בקצת דחיקה בין השנים, יש מקומות שהוברים אותה הברה קשה, כמו הברת הגמל אצל רוב היהודים. כך במצרים וכן בקצת מקומות בתימן, וכן למשל במרוקו, בעוד שבצפון מרוקו הברת הג'ים היא כמו בסוריה, והנשים הוברים כמו z, הנה בדרום מרוקו הוברים אותה קשה, דומה להברתנו את הגימל (A. Fischer, Marok. Spr. MSOS, 1, 191). וכבר העירו חכמים כי רגלים לדבר שהברה הקשה של הג'ים הערבית היא הקדומה והטבעית ובאה למצרים בירושה מאבותיהם הערבים מתימן, וכן יש ידים מוכיחות להברה זו ממה שהמלים הפרסיות שנתקבלו בערבית, ושבסופן ה, קצתן נעתקו בערבית באות ק בסופן, וקצתן בג'ים (de Sacy, Gram, 33; Spita, § 2). עכ"פ, דברי רסע"ג, שהג'ים הערבית אינה חסרה לגמרה בעברית מפני שהיא בין הגימל והיוד והטברניים הוברים אותה בהיוד הדגושה, מוכיחים הוכחה גמורה שאינה מניחה מקום לשום פקפוק, שלא היתה להגימל העברית, לא להדגושה ולא להרפויה, הברת הג'ים הערבית. ומצד השני, כבר העיר דרנבורג (הור' סקולה חלק הצרפתי, דף 210) כי מה שלא חשבו האנשים שהזכיר רסע"ג את האות ע' a) הערבית בין האותיות החסרות באלף בית העברית, מוכיח כי הברת קול זה, שהיא דומה קצת להברת גְה עמוק בגרון, היתה אחת משתי ההברות של האות ג. וקצת סמך יש לזה גם מהעתקת השמות העברים, שיש בתוכם האות ג, בכתבי הערבים. סופר דה"י הערבי אבן אלחלדון העתיק עפי"ר את האות ג כשהיא דגושה באות כ, למשל גדעון — כדעון, ומעיר ע"ז שהברתה דומה קצת להברת ג'ים, והאות ג' כשהיא רפויה באות ע' a) הערב', למשל בהשם עגלון. וכעין זה אלברוני, מעתיק ג שבראש הברה ע"י כ, למשל שמגר — שמכר, ואות ג בסוף הברה אחרי תנועה באות ע' a), למשל בהשם שרוג, עגלון. וככר הוזכר בפנים, כי גם התימנים, שרוב הברתם את הגימל היא כמו הג'ים, הנה כשהיא בסוף הברה היא דומה אצלם להברת האות ע' a) הערבית, למשל דַג-דָגָה. וכן הסורים, במקומות שעוד מדברים סורית, הוברים האות ג רפויה בהברה דומה להברת האות ע' a) הערבית. אבל מהעתקת קצת מלים יוניות ורומיות בתלמוד באותיות עבריות, יש ללמוד כי לפחות בקצת מקרים נטתה הברת הגימל עד קרוב ליוד, וכמו הברת האות γ היונית בפי היונים החדשים, ושהיתה נהוגה כבר גם בזמן ההלנות של אלכסנדריה, כמו שהזכרתי למעלה. כך טרגינוס, טרגיאנס — Trajanus —, באגון — βαοῖν (S. Kraus, Lehnw. I § 49). וכבר העיד שפיטה (Spita, §2,4) כי גם בערבית במצרים, שבכלל הברת הג'ים היא דומה להברת הגמל שלנו, שומעים לפעמים גם הברה יותר עמוקה בגרון, ולפעמים גם הברה קרובה להברת יוד. ולכן אפשר להחליט, שבכלל היתה הברת ג רפויה בזמן שאנו עוסקים בו כהברת האות ע' a) הערבית, וגם לפעמים קרובה להברת אות היוד. — [1]) מנחם בן סרוק וראב"ע אומרים כי ג לא תצטרף עם ט, ס, צ, ק. ובאמת לא נמצאו

---

a) غ

גֵּא[1]), ת"ז, מ"ר גֵּאִים, — בעל גאוה, ההפך מן עָנָו, stolz ; orgueilleux ; proud : שמענו גאון מואב גֵּא [2]) מאד גאותו וגאונו ועברתו (ישע' יו ו).

גאה[3]), ממנו גֵּא, גֵּאֶה גֵּאָה, גַּאֲוָה, גָּאוֹן, ואולי ב.*גָּאוֹן, *גְּאוֹנוּת, *גַּאַוְתָן, *גַּאַוְתָנוּת.

גֵּאָה, — א) ש"נ, כמו גַּאֲוָה : גֵּאָה וגאון ודרך רע ופי תהפכות שנאתי (משלי ח יג). — ב) ת"נ, עי' גֵּאֶה.

גֵּאֶה[4]), — א) ת"ז, לנק' גֵּאָה, מ"ר גֵּאִים, גֵּאוֹת, כנ' גֵּאָיו[5]), גֵּאֶיהָ, גֵּאוֹתֶיהָ וכו', גֵּאֵיהֶם וכו', סמי' גְּאֵי, גְּאוֹת, כמו גֵּא : כי יום ליי' צבאות על כל גֵּאֶה ורם ועל כל נשא ושפל (ישע' ב יב). הפץ עברות אפך וראה כל גֵּאֶה והשפילהו (איוב מ יא). בית גֵּאִים יסח יי' ויצב גבול אלמנה (משלי יט כה). טוב שפל רוח את עניים מחלק שלל את גֵּאִים (שם יו יט). הנשא שפט הארץ השב גמול על גֵּאִים (תהל' צד ב). טמנו גֵאִים פח לי (שם קמ ו). כעוף אחוז בכלוב לב ג א ה וכמרגל יראה ערוה (כ"ס גני' יא ל). ארבעה אין הדעת סובלתן ואלו הן דל ג א ה ועשיר מכחש וזקן מנאף ופרנס מתגאה על הציבור (פסח' קיג :). אמר ר' אבין ד' מיני ג א י ם נבראו בעולם ג א ה שבבריות אדם ג א ה שבעופות נשר ג א ה שבבהמות שור ג א ה שבחיות ארי (מד"ר שמות כג). — וסמי' גְּאֵי : רבת שבעה לה נפשנו הלעג השאננים הבוז לִגְאֵי[6]) יונים (תהל' קכג ד). — ב) *ש"ז, מ"ר גֵּאִים, כנ' גֵּאֶיךָ, כמו גאוה : ואותי השלכת אחרי גויך אל תקרי גויך אלא ג א יך אמר הקב"ה לאחר שנתגאה זה קבל עליו מלכות שמים (ברכ' י :)

גָּאָה[7]), פ"ע, עב' גָּאִיתִי, עת' אֶגְאֶה, לווי גְּאֵה, — א) גאה הצמח, גדל וגבה ועלה : היִגְאֶה גמא בלא בצה ישגה אחו בלי מים (איוב ח יא). — ואמר המשורר : וסעיף הדם יִגְאֶה ויכפל וכף תמר ברֹן צפור לכף סופקת (ר"י הלוי, ארץ כילדה). — ב) גָּאוּ המים, נתרבו ועצמו ועלו : נחל אשר לא אוכל לעבר כי גָאוּ המים (יחזק' מז ה). — ואמר המשורר : רחצו עם מי חכמת לב בתוך מים גָאוּ, אל תפרשו את חידתי עדי תתחטאו (ראב"ע, את דבר חידתי). — ג) היה נעלה ונהדר, erhaben sein, être sublime ; be magnificent : אשירה ליי' כי גָאֹה גָּאָה (שמות יה א). — ואמר המשורר : דרוך עז כי לך יאות וּגְאֵה כי לך לִגְאוֹת (ר"י הלוי, יכונן תתני). הסיתוהו ימי צביו וגָאָה בגאון עדיו (הוא, אמונות יהגה). בו יאתה גאוה לנא אמון תִּגְאֶה בשר צבא ובצבאו (הוא, איה כבוד). ביוסף שבה צפירת כבוד לעדנה, מנת חלקו היא והוא גם הוא לה למנה, לויה תאמר וְתִגְאֶה בו על כְּהֻנָּה (הוא, נבעלה שמב).

—פע', *גֵּאָה את פלוני, — עשה שיהיה לו גאון וגדולה, Jem. erheben, verherrlichen; élever, glorifier ; to exalt : ג א נ י (אלהים) במצרים שנאמר בני בכורי ישראל ו ג א י ת י ו במצרים וכו' ג א נ י על הים שנאמר ויסע מלאך האלהים (ההלך לפני מחנה ישראל וילך מ א ח ר י ה ם) אף אני ג א י ת י ו על הים ושרתי לפניו שירה (מכי', מסכ' דשירתא ב). — ומקור *גֵּאָה, *גֵּאוּת : אני אמרתי להשפילן ואת אמרת לג א ו ת ן (ירוש' תעני' ג סז :). הדור גֵּאַנִי וְגֵאִיתִיו שבח נעדף (יוצ' שב' א אחר פסח, ויושע אור).

—התפ', *הִתְגָּאָה, *נִתְגָּאָה, — א) עשה והראה את עצמו רם ונשגב ועליון : גאה גאה ועתיד ל ה ת ג א ו ת (מכי' מסכ' דשירתא ב). והקב"ה מ ת ג א ה על כולן ועל כל העולם כולו (חגי' יג :). — ואמר הפיטן : ה מ ת ג א ה על חיות הקדש ונהדר בכבוד על המרכבה (תפל' נשמת). בְּמִתְגָּאִים נִתְגָּאָה ועתיד שרם נהדף (יוצ' שב' א אחר פסח, ויושע אור). — ב) היתה לו הרגשה של גאוה, התנהג בגאוה : אבשלום נ ת ג א ה בשערו (תוספתא, סוט' א ח). אנשי מבול לא נ ת ג א ו אלא מתוך טובה (שם ג ו). בטובה שנתתי לכם אתם מ ת ג א י ן לפני (שם ז). אדם נאה ומשובח וכו' שהיה מ ת ג א ה על הבריות (מס' דא"ר ג). שלשה הקב"ה בוכה עליהן בכל יום וכו' ועל פרנס ה מ ת ג א ה על הצבור (חגי' ה :). אמר רב יהודה אמר רב כל ה מ ת ג א ה בטלית של ת"ח ואינו ת"ח אין מכניסין אותו במחיצתו

צרופים אלה בתנ"ך, אבל בתלמוד נמצאו : גֵּט (אפילו אם מקורו לא עברי), גַּס, גֵּץ.

[1]) משרש גאה, כמו בֵּן, רֵעַ, עֵץ, צָו. וסובר Bö. כי צורת גֵּא מיוחדת לבני אפרים במקום גֵּאֶה. — [2]) בירמ' (מח כט) גֵּאֶה.

[3]) שרש עברי וארמי. בערב' משמש במשמעות אחרות רחוקות משמושו בעברית.

[4]) משקל רֵעֶה, מֵעֶה. — [5]) רד"ק מכלול. ומ"ר כמו רֵעֵיהֶם, כמו שהביא קָנִיג. וְגֵאוֹתֶיהָ כמו רֵעוֹתֶיהָ — [6]) -לפי הקרי ופרוש קצת המפרשים, ועי' הערה לערך גאיון.

[7]) משרש גאה, והנה סברו בעלי השרשים כי עקר המשמעה היא הגאוה והגאון ובהשאלה לצמח ומים וסדרו כך המשמעות. אבל, נראה כי יותר טבעי הוא שהכונה הראשנה היתה ביחס להצמח, ואחרי כן בהשאלה למושגים מופשטים.

של חקב"ה (כ"ב לח.). רשע למה אתה מ ת ג א ה בעולם שאינו שלך (נדר׳ ט:). רגל גאוה רגל ש נ ת ג א ה על בוראו (תוספ׳ סנה׳ ע:).—ובהשאלה לדברים לא בע"ח: הכל מ ת ג א ה זה על זה חשך מ ת ג א ה על התהום שהוא למעלה הימנו (מד"ר שמות כג). מה הים הזה הגלים שבתוכו מ ת ג א י ן ועולין וכו׳ כך הם הרשעים רואים אלו את אלו והם מתגאים (תנחומ׳ ויקר׳ יז).

גַּאֲוָה[1]), ש"נ, כנ׳ גַּאֲוָתִי וכו׳, — רגש ומחשבה של גדלות וחשיבות יתרה והתנשאות על אחרים, Hochmuth; orgueil; pride: וידעו העם כלו אפרים ויושב שמרון בְּגַאֲוָה ובגדל לבב לאמר לבנים נפלו וגזית נבנה שקמים גדעו וארזים נחליף (ישע׳ ט ח-ט). תאלמנה שפתי שקר הדברות על צדיק עתק בְּגַאֲוָה ובוז (תהל׳ לא יט). בעמל אנוש אינימו (הרשעים) ועם אדם לא ינגעו לכן ענקתמו גַאֲוָה יעטף שית חמס למו (שם עג ה-ו). אל תבואני רגל גַאֲוָה ויד רשעים אל תנדני (שם לו יב).—וסמי׳: והשבתי גאון זדים וְגַאֲוַת עריצים אשפיל (ישע׳ יג יא). גַאֲוַת אדם תשפילנו ושפל רוח יתמך כבוד (משלי כט כג). בְּגַאֲוַת רשע ידלק עני (תהל׳ י ב). — ואמר המשורר: שפל ראיתיך ושומם בחלום, אולי בהקיץ כן כבר שממת, ושנת תת"ץ תת"ץ לך כל ג א ו ה תבוש ותחפור מאשר זממת (הוא,נמת ונכדמת). — וככנ׳: והשפיל גַאֲוָתוֹ עם ארבות ידיו (ישע׳ כה יא). כי אז אסיר מקרבך עליזי גַאֲוָתֵךְ ולא תוספי לגבהה עוד בהר קדשי (צפנ׳ ג יא). — וגם לשבח, גאון וגדולה ראויה: אשריך ישראל מי כמוך עם נושע ביי׳ מגן עזרך [2]) ואשר חרב גַאֲוָתֶךָ (דבר׳ לג כט). אין כאל ישרון רכב שמים בעזרך [3]) וּבְגַאֲוָתוֹ שחקים (שם כו). אני צויתי למקדשי גם קראתי גבורי לאפי עליזי גַאֲוָתִי (ישע׳ יג ג). תנו עז לאלהים על ישראל[4]) גַאֲוָתוֹ (תהל׳ סח לה). מפני ג א ו ת ן של ישראל שניטלה מהם ונתנה לאומות העולם (חגי׳ ה:). מפני ג א ו ת ה של מלכות שמים (שם). —ואמר המשורר: יורד עלי הרים ולא יכילו, כי מפני גַאֲוָתְךָ יחילו (ר"י הלוי, יורד עלי). — ובהשאלה למים: יהמו יחמרו מימיו ירעשו הרים בְּגַאֲוָתוֹ (תהל׳ מו ד). — ח׳טֶר גַאֲוָה (משלי יד ג), עי׳ חֹטֶר. — גַאֲוָה[5]) אפיקי מגנים (איוב מא ז), עי׳ מָגֵן.

[1]) מן גאה, גאו, משקל אַחֲוָה, שַׁלְוָה. — [2]) יש מפקפקים בנוסחה זו ומגיהים מגן עֻזֶּךָ וחרב גאותך. — [3]) יש מגיהים בְּעֻזּוֹ. — [4]) יש מגיהים: על השמים. — [5]) יש מגיהים עפ"י התרגום היוני גֵוָה, ר"ל גופו.

אַף, גְּבַהּ אַף.

בּוּז, בָּז. —*בַּעַל גַּאֲוָה.

גֵּא. — גֵּאֶה. — גֵּאָה. — גָּאוֹן. — *גַּאַוְתָן. — *גַּאַוְתָנוּת. — גֹּבַהּ, גבה אף, גבה לב, גבה רוח. — *גַּבְהָן. — גְּדוּלָּה. — *גַּדֵּר, מִתְגַּדֵּר, מתגדל ומתפאר בדבר. — *גַּס הָרוּחַ. — *גַּסּוּת.

*הגים דעתו, הגים לבו בדבר.—*הַדֵּר, הִתְהַדֵּר.

*זוּחַ, זחה דעתו עליו, התגאה בעצמו.—*זְחוּחַ הַדַּעַת, *זְחוּחַ הַלֵּב. — *זַחְתָן, מי שמתגאה בעצמו. — *זָקוּף, הלך בקומה ז ק ו פ ה.

*חָצוּף, חֲצוּפָה.—*חֻצְפָּה.

*יָהִיר. — *יְהִירוּת.—*יוהרה.

כָּבוֹד, רדף אחר הכבוד.

*נָז, נז עליו לבו. — נפח, *הִתְנַפֵּחַ. — נשא, הִתְנַשֵּׂא.

עַז, *עַז פָּנִים. —*עַזּוּת, *עַזּוּת פָּנִים. — *עַזְפָן *עַזְפָנוּת. — עָנָו, הפך מן גֵּאֶה. — עֲנָוָה, הפך מן גאוה.— *עַנְוְתָן, עַנְוְתָנוּת, *הִתְעַנֵּו, *הִתְעַנְּווּת.

פאר, הִתְפָּאֵר. — *פָּסַע על ראשיהם. — *פִּרְחָה, אדם שנתעלה פתאם.

*רַבָּנוּת, מתנהג ברבנות. — *רברב, *מִתְרַבְרֵב, מתנהג כרב וגדול.

שפל, *שפל רוח, ה ש פ י ל את עצמו.

תְּלוּי ראש.

גָּאוּל, ת"ז, מ"ר גְּאוּלִים,—כמו שֵׁם, מי שנגאל מעבדות מגלות: לא יהיה שם (בהדרך במדבר) אריה ופריץ חיות בל יעלנה לא תמצא שם והלכו גְּאוּלִים (ישע׳ לה ט). הלוא את היא המחרבת ים מי תהום רבה השמה מעמקי ים דרך לעבר גְּאוּלִים (שם נא י). וקראו להם עם הקדש גְּאוּלֵי יי׳ (שם סב יב). יאמרו גְּאוּלֵי יי׳ אשר גאלם מיד צר (תהל׳ קז ב). — ואמר המשורר: ובהר מרום קדשך ג א ו ל י ם יקננו (ר"י הלוי, פזורי).

***גֵּאוּל**,—שה"פ מן ב.גָּאַל: דם וגאול תדיח ודין תאיר, החטא יעלם ובל ימצא להבעיר (סליח׳ יוה"כ, אב נרחם).

גְּאוּלָּה, ש"נ, עי׳ גְּאֻלָּה.

גְּאוּלִים[1]), שֵׁם מפשט בל"ר, כנ׳ גְּאוּלַי,—כמו גְּאֻלָּה: כי יום נקם בלבי ושנת גְּאוּלַי [2]) באה (ישע׳ סג ד).

[1]) משקל עֲשׁוּקִים, שְׁפוּטִים. — [2]) לפי העתקת השבעים והולג׳, וכן רוב החדשים. אך קניג (ב, 138) החליטו לבינוני פעול.

א. **גָּאוֹן**[1], ש"ז, סמי' גְּאוֹן, מ"ר גְּאוֹנִים, כנ' גְּאוֹנִי, — א) קנים ועצים הרבה צפופים וסבוכים[2], Dickicht, Geträulich; broussaille; thicket: כי את רגלים רצתה וילאוך ואיך תתחרה את הסוסים ובארץ שלום אתה בוטח[3]) ואיך תעשה בִּגְאוֹן הירדן (ירמ' יב ה). הנה כאריה יעלה מִגְּאוֹן הירדן (שם מט יט). קול שאגת כפירים כי שֻׁדַּד גְּאוֹן הירדן (זכר' יא ג). — ב) רֹם המעלה, גדולה, הדר ותפארה, Herrlichkeit, magnificence; glory: ואם זרוע כאל לך ובקול כמהו תרעם עדה נא גָאוֹן וגבה והוד והדר תלבש (איוב מ ט-י). ביום ההוא יהיה צמח יי' לצבי ולכבוד ופרי הארץ לְגָאוֹן ולתפארת לפליטת ישראל (ישע' ד ב). נשבע יי' בִּגְאוֹן יעקב אם אשכח לנצח כל מעשיהם (עמוס ח ז). תחת היותך עזובה ושנואה ואין עובר ושמתיך לִגְאוֹן עולם משוש דור ודור (ישע' ס יה). —ואמר המשורר: ואדם אשר יֻלַּד לעמל כפי יכלתו יחוה גאון צורו ויטיף גדלותיו (ראב"ע, כשם אל).— וכנ': וברב גְּאוֹנְךָ תהרס קמיך תשלח חרנך יאכלמו כקש (שמות יה ז). לבוא בנקרות הַצֻּרִים ובסעפי הסלעים מפני פחד יי' ומהדר גְּאוֹנוֹ (ישע' ב כא).—ואמר המשורר: ולמה יחרד העם לים סוף והמטה ביד משה גאונו (ר"י הלוי, אדון ילרו).—ומ"כ: עטה הוד ולבש גאונים והנחם והרף מיגונים (רשב"ג, שירי שלמה, דוקס ט).—ג) כמו גאוה, רגש של גדלות יתרה: לפני שבר גָאוֹן ולפני כשלון גבה רוח (משלי יו יח). ויספתי ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם ושברתי את גְּאוֹן עזכם (ויקר' כו יח-יט). והשבתי גְּאוֹן זדים וגאות עריצים אשפיל (ישע' יג יא). והיתה בבל צבי ממלכות תפארת גְּאוֹן כשדים כמהפכת אלהים את סדם ואת עמרה (שם יט). זאת להם תחת גְּאוֹנָם כי חרפו ויגדלו על עם יי' צבאות (צפנ' ב י).—ואמר המשורר: יום רך גְּאוֹן לבי ושח הוא הענק על צוארני (ר"י הלוי, ים סוף). לב גאוני שנער לחזותו יהים, ויועצי מצרים אחרי פיו ננהים (הוא, מכתר נזרים). — ומ"כ: ולוא היתה סדם אחותך לשמועה בפיך ביום גְּאוֹנָיִךְ (יחזק' יו נו). — ובדברים לא בע"ח: ואמר עד

[1]) משקל הָמוֹן, רָצוֹן. — [2]) שם קבוץ, מן גָּאָה א'. — והנה רוב בעלי השרשים שמו משמעה זו כמו השאלה מעקר משמעת גאון לפי דעתם הדר וגדולה לבע"ח. אך קצת קשה שלא השתמשו בהשאלה זו ליערות אחרים יותר נהדרים, כמו הלבנון, וגם הכרמל, וכרומה. ולכן קרוב בעיני כי זה שם קבוע לעצמו להחרשה של הירדן, ונגזר מן גָּאָה במשמעה א' בענין גדול הצמח, ואולי היא אחת המלים המיוחדות ללשון בני ענתות. — [3]) נִפַל, ועי' ערך בטח.

פה תבוא ולא תסיף ופא ישית בִּגְאוֹן[1]) גליך (איוב לח יא). עד יפו אשית גאון גליך (ירוש' שקל' ו הל' ב). —ואמר המשורר: ויחסר (הסהר) וימלא להאיר כחקותיו ויגביר בהמלאו גאון ים ושפעותיו (ראב"ע, כשם אל).

ב. **גָּאוֹן**[2]), ת"ז, מ"ר גְּאוֹנִים, — א) תאר כבוד לראשי הישיבות בבבל אחרי זמן רבנן סבוראי: וביומו היה בסורא מר רב הונא גאון בשנת תתקכ"ה ואחרי הורינו מר רב מרי גאון וכו' ומר רב חנה גאון פומבדיתא (רב שרירא גאון, אגרת). אב בית דין מימין הגאון והשלישי משמאלו לתהלה (קטע מגני' JQR, XIII, 365). וראיתי שפירש זה רבינו האי גאון ור' ישראל (ר"ת, שבת קטו.). כתב רבינו האי גאון וצ"ל דמנהגא דרבנן וכו' (ר"מ אלפסי, ברכ' יה:). ובמסלה הזאת עלה, רב סעדיה גאון הגולה, ובפרוש יהי מאורות, הכנים דעות אחרות (ראב"ע, הקד' פי' בראש'). ושאלות רבות שואלין אנשי כל עיר ועיר לכל גאון אשר היה בימיהם (רמב"ם, הקד' ליד החזקה). הדור הראשון מראשי ישיבות פומבדיתא רב חנינא גאון מנהר פקוד היה ראש ישיבה שמנה שנים (ראב"ד, ספר הקבלה).—וכנ': גאוננו: והביא (ר"ש גאון) ראיה משיקול הדעת על דבריו והוצרכנו להכרעת גאוננו כרב חסדיו (שערי צדק, תשו' הגא' ז ה כא).—ומ"כ: ומצאנו אגרותיהן של גאונים וכתביהן בזמן שכותבין בהן פסוק או פסוקין מנקדין עליו נקודות מלמעלה (ר"י ברצלוני, הל' ס"ת). וכל החכמים שעמדו אחר חיבור הגמרא ובנו בו ויצא להם שם בחכמתם הם הנקראים גאונים וכו' גם חיברו הגאונים שבכל דור ודור חיבורים לבאר הגמרא וכו' וזו היא מלאכת ה' שעשו בה כל גאוני ישראל מיום שחוברה הגמרא ועד זמן זה שהיא שנה שמינית אחר מאה ואלף לחרבן הבית (רמב"ם, הקד' ליד החזקה). הגאונים הראשונים שעמדו אחר חבור הגמרא (הוא, מלוה ולוה ב). וראו הגאונים שעמדו אחרי האמוראים שאין יכולין להספיק ללמוד לרבים כל התלמוד ועשו ספרים קצרים

[1]) יש מפקפקים בנוסחת פסוק זה ומגיהים בו הגהות מתחלפות ועי' ערך בִּגְאוֹן.

[2]) לפי דעת גרץ (דה"י ת"ה 121) אין זו מלה עברית, אלא פרסית או ערבית. אך רוב החוקרים הסכימו כי זה קצור מן גאון יעקב שהיו בתחלה נוהגים לקרא לראשי הישיבות בבבל. — בארמית: ובאילין מאה שנין עמדו במחסיא גאונים (ר"ש גאון, אגרת). חזינן לרבוותא מגאונים פירוש שמועה זה (ר"ת שבת ח.).

(הקד' סמ"ג). בדבר שנחלקו בו תנאים או אמוראים או גאונים (רע"ב, סנה' ג א).—ב) *בבלל חכם גדול, חריף: זהוי אקרא כמצרה על קהלת סגלמאסה, ועיר גאונים ונבונים מאורם חשך כסה (ראב"ע, אהה ילד). ואיך יקרא מינים לבנים נאמנים חסידים וגאונים וכל שמעיו שתקים (הוא, נדוד הסיר, ל). גאוני הלשון (הוא, מאזנים). כל הגאונים פה אחד הסכימו דעתם עם דעת הקדמונים (הוא, דני' ט ב). ובממלכה הששית אנשים צדיקים וכו' נביאים ונשיאים וכהנים וגאונים עליהם נגיד צדיק וחסיד (הוא, חי בן מקיץ). כך פירשה הגאון רש"י וצ"ל בפרדם (בבלי הלק', תפל' ג) וגאוני רומא וצ"ל פירשו וכו' (שם טז). רבינו שלמה ור"ח וגאוני המערב (סמ"ג קלא). והחושש לדברי גאוני עולם שהחמירו בדבר יתברך מן השמים (ספ' החנוך שמג). עד שעמד הגאון רבנו משה בן הגאון רבנו מיימון ז"ל לסוף ז' מאות וח' שנים אחר חבור התלמוד הבבלי וכו' והכונה השנית שכיון זה הגאון ז"ל היתה לחבר הדברים המתבררים מכל אלו הענינים (הקד' שער השמים לר"י לטיף). וכן השיבו מורי הגאון לגדולת הקצין וכו' (ר"י קולון, תשו' לה). רבותי ואבותי הקדושים ששמשו גאוני עולם (שו"ת שמש לדקה, או"ח ד). ולמד מפי גאונים חכמים ונבונים (ר"י קמחי, הקד' לס' הגלוי). ילמדני גאוני מאור לעיני ומגיה חשכי (ר"י לטיף, אגר' התשו' נא.). — ג) הסופרים החדשים משתמשים בו במשמ' אדם בעל כשרון נעלה, יוצר יצירות חדשות ברעיונות ואמנות וכו', Genie; génie; genius.

°גְּאוֹנוּת, ש"נ, — א) משרת הגאון בבתי הישיבות סורא ופומבדיתא, Gaonat: ובפלוגתא דדניאל ודוד בן יהודה נשיאים נקרא מר רב יוסף בגאונות (ר"ש גאון, אגרת). וקבל הגאונות אדונינו אבינו אליהו הכהן (מגי' אביתר ראש ישיבה). שאלמלי לא החזיקה לי יד המלכות משרת נגידי היתה יד הגאונות מחזקת ומאמצת משרת נגידי וכו' כי יד המלכות החלה להסב אופן המשרה אלי על מכונתו ובאה יד הגאונות אחרי בכל מאמצי כח והסכימה על דעת המלכות (ר"י ברצלוני, הל' ס"ת). ומר רב האי גאון בן מר רב דוד שהיה דיין בבגדד שנים רבות קודם לגאונותו לא היה יכול להסיעם ממנהגם (ר"י אבן גיאת, שערי שמחה א סג). וגאונותם (של ר"ש ור"ה) היתה ע' שנה וכו' ודורו (של ר"ה) דור שמיני בגאונות (ראב"ד, ספ' הקבלה). ולא שב רב סעדיה לגאונותו (שם). הגאון רבינו סעדיה שנסמך לגאונות בשנת ד' אלפים תרפ"ז ליצירה (ר"י דוכן, מעשה אפוד מד).—ומשתמשים הסופרים החדשים במלה זו במשמע' חריפות וסברה של גאון, כשרון יצירה של גאון.

גֵּאוּת, ש"נ, — א) התנשאות למעלה, למשל עשן, Emporsteigen; élévation; lifting up: כי בערה כאש רשעה שמיר ושית תאכל ותצת בסבכי היער ויתאבכו גֵאוּת[1]) עשן (ישע' ט יז). — ב) כמו גאון, גאוה, הוד והדר, Erhabenheit; majesté; -ty: ובל יראה (הרשע) גֵאוּת יי' (ישע' כו י).—ואמר הפיטן: לך מלכות לך גאות לך תאות תהלתי (ראב"ע, לך אלי).—ולגנאי: הוי עטרת גֵאוּת שכרי אפרים (שם כח א). דברו (הרשעים) בְגֵאוּת (תהל' יז י). אמר בלעם אינו מסתכל (אלהיהם) בעבירות שבידם ולא בגיאות שלהם (תנחומא בלק כג). — ובדברים לא בע"ח, גדלות ויפי: אתה מושל בְּגֵאוּת הים בשוא גליו אתה תשבחם (תהל' פט י). — ובמשמעת דברים גדולים: זמרו יי' כי גֵאוּת עשה (ישע' יב ה).

***גַּאֲוְתָן**[2]), ש"ז, מ"ר גַּאַוְתָנִים, — בעל גאוה במדה מרבה: ר' אלעזר אמר (לכן נזכר בלשאצר אצל דריויש) כדי לסמך רשע לרשע קוצץ לקוצץ גאותן לגאותן (ילקוט דני' תתשסג). הגאותנים שעושין עצמן אלהות (תנחו' וארא א). והם גאותנים ורוח גבוה ומפונקים מאד (תה"ר ב, ספור הנס ד).

°גַּאֲוְתָנוּת[3]), ש"נ,—בספרות החדשה.

גְּאֵיוֹן[4]), גַּאְיוֹן[5]), גְּאֵי-[6]), ת"ז, מ"ר גְּאֵיוֹנִים, לנק' גְּאֵיוֹנָה, גְּאֵיוֹנוֹת, — גאה, יהיר הבז לאחרים: רבת שבעה לה נפשנו הלעג השאננים הבוז לִגְאֵיוֹנִים[7]) (תהל' קכג ד). —ואמר הפיטן: העיר רוח אביוני, ויתגאו על גְּאֵיוֹנַי, ושירה

---

[1]) לפי הפעל ויתאבכו צ"ל השם גאות בל"ר גֵאוּת, ויהיה איפה היחיד גֵּאֶה, כמו קֵצֶה.

[2]) משקל ענותן, וכן בסורית גאותנא.

[3]) וכן בסור' גאותנותא.

[4]) משקל לְבָנוֹן (ריב"ג, רקמה יא), כמו עֶלְיוֹן (ראב"ע ורד"ק) או כמו אַחֲרוֹן, תַּחְתּוֹן, אלא שנשתנו תנועותיו מפני אות הגרון (רד"ק שרשים).—[5]) וכמו רַעְיוֹן (גזנ', אוצר', קניג ב, 154). ותאר לאדם: אֶבְיוֹן.—[6]) כך בפיוטים. —[7]) כך הכתיב, ואעפ"י שהמסרה חושבת מלה זו בין הכתובים מלה אחת ונקראים שתים, ואמרו במס' סופרים ז ג: אלו כותבין דבר אחד וקורין שתים לגאי יונים, מ"מ כבר הסכימו רוב המפרשים גם החדשים כי העקר הוא כהכתיב, שהוא

חדשה בהמוני, טוב לחסות ביי' (יאמר נא ישראל, שבת זכור). — יוהשתמשו הספרים במלה זו במשמעה זו וזה אל יהיה לך למוקש לחשוב מחשבות אשר מגאות לבשתי נשתבשתי להתפאר בגוונים של בוז לג א י ו נ י ם (כסא' לבית דוד ב יב). גאון רעים ובוז ג י א י ו נ י ם משטמת כסילים ושנאת מהבילים לא הדאיבו נפשותינו לא דלחו אף לא עכרו מימינו הנאמנים (שבי"ע בלוך, הקד' מכתב לרנ"ק). מי נשא כיום כל עת ופגע חמת המציק הבוז לגאיונים חלי אהבה נאצה גול משפט וצדק (יל"ג, המליץ).

א.**גאל**[1]), ממנו א.גאל, גאלה. גואל.

א.**גאל**[2]), פ"י, עת' אגאל, יגאל, כהפס', אגאל, ככנ' יגאלני [3]), לווי גאל, כהפס' גאל, מקור גאל, ועם בכל"ם לגאל [4]), ובמקף לגאל, ועם כנ' גאלי, גאלך, יגאלנו, — א) נתן המחיר ולקח בחזרה הדבר שמכר או שנתן במתנה או שיש לו עליו איזו זכות, zurückkaufen ; racheter ; buy back : כי ימוך אחיך ומכר מאחזתו ובא גאלו הקרב אליו וגאל את ממכר אחיו (ויקר' כה כה). ואם גאל יגאל את השדה המקדיש אתו ויסף חמשית כסף ערכך (שם כז יט). ואם גאל יגאל איש ממעשרו (שם לא). ואם גאל יגאלנה (שם יג). אם תגאל (את השדה של נעמי) גאל וכו' כי אין זולתך לגאול[5]) וכו' ויאמר אנכי אגאל וכו' ויאמר הגאל לא אוכל לגאול-לי [6]) (רות ד ד-ו). — ב) הוציא אדם לטובתו במחיר מרשות אחרים, redeem ; délivrer qqn. ; auslösen : ליגי

מלה אחת וכן משתמשים בו בספרותנו. ויש מחדשים שרואים בחצי השני של מלה זו את השם יונים, וסברים שהכונה היתה להיונים הגאים.

[1]) שרש ע ב ר י, ונמצא גם בארמית, אך סוברים כי שאול הוא מעברית. וכבר הזכירו המלונים דעת Barth (Es,18) שהביא חבר לזה מלשון ערב' את השם געאלה a), שמשמע' הוא מחיר, שכר. והנה, משמעה זו של השם ג ע א ל ה נסתעף ממושג של קביעה וקצבה שלשרש זה בערבית, וקצת דחוק הוא לגזר מזה מושג הגאולה ופדיון שלשרש גאל בעברית.

[2]) עי' הערה להשרש. — [3]) אלף קמוצה כמנהג בעלי ע"פ גרונית. — [4]) חסר כמנהג מקור עם בכל"ם אעפ"י שהנמצא הוא מלא. — [5]) עי' הערה הקודמת. — [6]) נמסר : יתיר ו.

a) جعالة

הלילה והיה בבקר אם יגאלך טוב יגאל ואם לא יחפץ לגאלך וגאלתיך אנכי (רות ג יג). — ג) חלץ אדם מצרה, מעבדות, הוציאו לחרות : והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצלתי אתכם מעבדתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים (שמות ו ו). רבת אדני ריבי נפשי גאלת חיי (איכ' ג נח). המלאך הגאל אתי מכל רע יברך את הנערים (בראש' מח טז). ריבה ריבי וגאלני (תהל' קיט קנד). אל תירא כי גאלתיך (ישע' מג א). כי פדה יי' את יעקב וגאלו מיד חזק ממנו (ירמ' לא יא). באהבתו ובחמלתו הוא גאלם (ישע' סג ט). מיד שאול אפדם ממות אגאלם (הוש' יג יד). מתוך ומחמס יגאל נפשם (תהל' עב יד). — ואמר המשורר : גואל גאל גולים לימי פדות חוכים (ר"י הלוי, פזורי). דומי הלא לטובה בעת השארתיך עת גאלך קרובה הנה בשרתיך, תושעי בשובה שובי כי זכרתיך (הוא, מה אתגה, ה).

— נפע', נגאל, כהפס' נגאל, עתיד אגאל, תגאלו, כהפס' תגאלו, — שגאל את עצמו, שאחרים גאלו אותו : או משאר בשרו ממשפחתו (של הנמכר) יגאלנו או השיגה ידו ונגאל (ויקר' כה מט). ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה (שם ל). כי כה אמר יי' חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו (ישע' נב ג). בניסן נגאלו (ישראל ממצרים) בניסן עתידין ל י ג א ל (ר"ה יא:).

גאל, ס"ז, מ"ר גאלים, עי' גואל.

ב.**גאל**, ממנו ב.גאל.

ב.**גאל**[1]), פ"י, — כמו געל, לכלך, עשה לא נקי. ובהשאלה, עשה מכוער : היום ההוא יהי חשך אל ידרשהו אלוה ממעל ואל תופע עליו נהרה יגאלהו [2]) השך וצלמות תשכן עליו עננה יבעתהו כמרירי יום (איוב ג ד-ה).

— נפע', נגאל, לנק' נגאלה, — שגאלו ולכלכו אותו : הוי מוראה ונגאלה [3]) העיר היונה (צפנ' ג א).

— פע', גאל, — כמו הקל בחזק הפעולה, טנף, טמא : ואמרתם במה גאלנוך באמרכם שלחן יי' נבזה הוא (מלא' א ז). — ובהוספת א בתחלתו : פורה דרכתי לבדי ומעמים אין איש אתי ואדרכם באפי וארמסם בחמתי

[1]) כמו געל, עי' שם, וכן, בארמ'. — [2]) ואולי יגאלהו פרשו תרגום, רש"י וראב"ע שמשמעתו כמו גאל שלקמן, וגם ריב"ג ורד"ק נוטים לזה, אף שאינם פוסלים פרוש מנחם בן סרוק ואחרים שהוא מלשון גאולה. — [3]) וכן לפי דעת המפרשים החדשים בישעיהו נט ג איכה ד יד : נגאלו

זין נצחם על בגדי וכל מלבושי אגאלתי [1]) (ישע׳ סג ג). — וכן השתמשו בו הפיטנים: וגופי לא מלבושי אגאלתי בדם זדוני (רמב״ע, סלית׳ יוה״כ).

—נפעל, נגאל, מ״ר נגאלו, — שגאלו אותו: כי כפיכם נגאלו [2]) בדם ואצבעותיכם בעון (ישע׳ נט ג). נעו עורים בחוצות נגאלו [2]) בדם (איכה ד יד).

בדם, ועי׳ לקמן בהערת נגאל. — [1]) דעת כל הקדמונים כי הוא במקום הגאלתי, כמו אשתוללו. כן ריב״ג (הרקמה ז ובשרשים), ראב״ע, רש״י, רד״ק וכו׳, וכן גם האחרונים, ואמרו שהוא ע״ד לשון ארמית. אך החכם מור (Moore) חוה דעתו כי העקר היה גאלתי ונוסף אח״כ א בתחלת המלים לרמז שאולי הנוסחה האמתית היא אגאל בעתיד כמו הפעלים האחרים שבפסוק זה: ואדרכם ויז וכו׳. — [2]) נתחבטו כבר המדקדקים הקדמונים והחדשים בדקדוק מלה זו הזרה בצורתה, ואמר ריב״ג בהשרשים וז״ל: והוא בנין זר ומציאתו מעטה מפני שנכנס בו לשון הנפעל על מה שלא נזכר פועלו ומעט שימצא כמוהו. ע״כ. ראב״ע: נגואלו מלה מרכבת מבנין נפעל ובנין שלא נקרא שם פועלו. ע״כ. וכמו״כ רד״ק: ומלת נגאלו בדם הורכבה משני טורים מהטור הזה (נפעל) ומהטור הרביעי (פעל ועשו בן כי כן יתכן במלה סבת שני הטורים, סבת הטור הזה שנגואלו בדם מעצתם מבלתי פועל זולתם וסבת הטור הרביעי שיתכן שגאלו אותם אויביהם בדם (מכלול דס״פ). וכן קצת החדשים. אבל האחרונים שבחדשים חולקים על אפשרות הרכבה זו, ומבקשים סבות אחרות לצורה זרה זו. שד״ל סובר כי עשו נקוד זה כדי להבדיל בין נגאלו זה ובין נגאלו במשמ׳ פדיון. אבל זה אינו נכון, כי מדוע עשו שנוי זה רק בצורה זו ולא בהצורות היתרות, בקל וכדומה? .Bö אומר, כי בפעול עצוב ונוגה נקדו את הנפעל כמו הפעל. .Olsh סובר שאולי הוא פעול לעבר פועל, וכבר הכשיר זאת ריב״ג ואמר: ואלו היינו מוצאים גואל פועל חולף לא היה נמנע שהיה נגאלו ממנו, אלא שבא ג״כ על דרך המלות הזרות. Stade דוחה כל השערות הללו ופוסל פשוט את הנקוד נגאלו. אך זה קצת קשה, כיון שבא בשני מקומות כך. והנה היותר נראית היא: דעת .Kö, שבנקוד מרכב זה רצו המנקדים לרמוז כי במקום הנפעל נגאלו אפשר עוד לאמר גאלו, מפני שבימים ההם כבר הכריע בנין פעל בפעל זה את הכף, כמו שנראה מהפעלים שהובאו בפנים. והסכים לזה גם Kousrsch ואולם גם לפי סברה זו עוד הקושיה במקומה עומדת: מדוע לא רמזו כזאת המנקדים בהנפעל נגאלה בצפניה? ואעפ״י שאין כמעט חבר לצורה זו בעברית, מ״מ אפשר שצריך בכל זאת לקבל צורה זו בתור צורה אמתית של הלשון, שהיתה בו גם בחיי הלשון אולי בזמן קדום וכמו קצת הכפולים כמו נגלו ואחר כך נעזבה צורה זו בכלל, ואולם המקונן השתמש אולי

—פוע׳, גאל, עת׳ עם ו המהפך ויגאל, בינ׳ מגאל, —כמו נגאל: מגישים על מזבחי לחם מגאל (מלא׳ א ז). ואתם מחללים אותו (את שם ה׳) באמרכם שלחן יי׳ מגאל הוא (שם יב). — ובהשאלה עם מן, נפסל: אלה בקשו כתבם המתיחשים ולא נמצאו ויגאלו מן הכהנה (עזר׳ ב סב, נחמ׳ ז סד).

— התפ׳, התגאל, — טמא את עצמו: וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל בפתבג המלך וביין משתיו ויבקש משר הסריסים אשר לא יתגאל (דני׳ א ח). — ואמר המליץ: פן ישאר הגוף מטונף ומתגאל, חיל בלע ויקיאנו ומבטנו יורישנו אל (אגר׳ לשון הזהב לר״י חריזי).

—הפע׳, הגאיל, הגאלתי [1]), — כמו גאלתי: עקרו הגאלתי (ריב״ג, הרקמה ז וסה״ש). משפטו הגאלתי (רד״ק סה״ש).

גאל [2]), ש״ז, מ״ר גאלים, סמי׳ גאלי [3]), — המעשה לגאל איזה דבר: זכרה להם אלהי על גאלי [4]) הכהנה (נחמ׳ יג כט).

גאלה, גאולה, ש״נ, סמי׳ גאלת, גאו׳, מ״ר גאולות, — א) שה״פ מן א. גאל, Einlösung; rachat rédemption: והארץ לא תמכר לצמתת כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי ובכל ארץ אחזתכם גאלה תתנו לארץ (ויקר׳ כה כג-כד). גאלה תהיה לו (להבית המכור) וביבל יצא (שם לא). גאלת עולם תהיה ללוים (שם לב). — וכנו׳: ואיש כי ימכר בית מושב עיר חומה והיתה גאלתו עד תם שנת ממכרו (ויקר׳ כה כט). — ב) המשפט והחובה לגאל, מפני קרבה וכדומה: הנה חנמאל בן שלם דדך בא אליך לאמר קנה לך את שדי אשר בענתות כי לך משפט הגאלה לקנות (ירמ׳ לב ז). כי לך משפט הירשה ולך הגאלה (שם ח). — ואנשי גאלת פלוני, הקרובים, Verwandtschaft; le parents; kinderedsceip: בן אדם אחיך אחיך אנשי גאלתך וכל בית ישראל כלה (יחזק׳ יא טו).

בצורה עתיקה זו לחזק את הרשם. עכ״פ אין אנו רשאים לפסל צורה זו בנפעל, לפחות בפעלים שע״פ שלהם אות גרונית, ביחוד אלף. — [1]) עי׳ הערה לאגאלתי.

[2]) כן בוהל, וע״מ פעל פעלך. וגזנ׳, קניג ואחרים גאל, ע״מ אהל. — [3]) משקל תאמי (ריב״ג, רד״ק ואחרים), וקמוצה הגימל קמץ גדול לפי קריאת המסורה של הספרדים ולפי עדות המדקדקים הקדמונים וקצת האחרונים, ובקמץ קטן לפי דעת קצת המדקדקים החדשים.

— ג) עצם מחיר הגְאֻלה, das Einlösungsgeld : le prix du rachat ; price of redemption אם עוד רבות בשנים (נשאר עד שנת היובל) לפיהן ישיב גְאֻלָּתוֹ מכסף מקנתו (ויקר' כה נא). — ד) *הוצאה ושחרור משעבוד, מעבדות לחרות : שכל האומר דבר בשם אומרו מביא ג א ו ל ה לעולם (אב' ו). מלמד שהתחילה להם (ליהודים במצרים) ג א ו ל ה מבערב (ברכ' ט.). ד"א (אין בן דוד בא) עד שיתייאשו מן ה ג א ו ל ה (סנהד' צז.). מה שושנה זו כשהיא נתונה בין החוחים קשה לבעלה ללקטה כך ג א ו ל ת ן של ישראל היתה קשה לפני הקב"ה (מד"ר שה"ש, בשושנה). ולמה ה ג א ו ל ה נתאחרה כל כך זמן (ראב"ע, תהלות נח). — ה) *תפלה או פיוט על הגְאֻלה, בפרט לפני תפלת ש"ע : ותיקין היו גומרין אותה (את התפלה) עם הנץ החמה כדי שיסמוך ג א ו ל ה לתפלה (ברכ' ט:). וכן יסד ב ג א ו ל ה המתחלת אמרו בני אלהים (רשב"ל דוכן, מג"א, ח"י 7).

א. גֵּב[1], ס"ז, מ"ר גֵּבִים, — א) חפירה באדמה שמתקבצים בה המים, Grube mit Wasser; fosse remplie d'eau; cavity for water : עשה הנחל הזה גֵּבִים גֵּבִים (מ"ב ג יז). ואדריהם שלחו צעוריהם למים באו על גֵּבִים לא מצאו מים (ירמ' יד ג). המפנה את המעין לתוך הגת או לתוך ה ג ב י ם פסולין (פרה ו ה). בנחל שוטף נפלה חכה מה יעשו מי ג ב י ם (מו"ק כה:). — ב) החלק האמצעי, העקרי של הבית בין השדרות מקצה מזה ומקצה מזה, Hauptgebäude ; corps de logis ; main building : ויבן את הבית ויכלהו ויספן את הבית גֵּבִים[2] ושדרת בארזים (מ"א ו ט).

ב. גֵּב[1], ס"ג, מ"ר גֵּבִים, — ארבה : ואֻסף שללכם אֹסף החסיל כמשק גֵּבִים[2] שקק בו (ישע' לג 7).

גַּב, ס"ז, כהפס' גָּב, מ"ר גַּבִּים, סמי' גַּבֵּי, — א) חלק גוף בע"ח בין השכם והמתנים, Rücken ; dos ; back of animals : על גַּבִּי חרשו חרשים האריכו למעניתם (תהל' קכט ג). — ומ"ר : וכל בשרם וְגַבֵּהֶם[3] וידיהם וכנפיהם (יחזק' י יב). כבשים ש ג ב י ה ן רחבים (תוספתא מנח' ט יג). השסועה בריה בפני עצמה היא שיש לה ב' ג ב י ן ושני שדראות (חולין ס:). המפלת בריה שיש לה ב' ג ב י ם וב' שדראות (נדה כד.). — ואמר המשורר : ואלו בא חגב יוני בם שָׂגב ורכב על כל גַּב ונחשב בענקים (ראב"ע, נדוד הסיר). — ומ"ז *גַּבִּים : ידו על הראש ולא ידו על הצואר ידו על הראש ולא ידו על ה ג ב י י ם (מנח' לג:). — ומנה של בשר מן הגב : הולך אדם אצל טבח הרגיל אצלו ואומר לו תן לי ג ב[4] אחד או ירך אחת (ר"ח ביצה כט :). — ב) הצד החיצון הגבנוני בכלי, באברים, וכיוצא בזה : סביב זרת האחד וזה גַּב המזבח (יחזק' מג יג). כי נטה אל אל ידו ואל שדי יתגבר ירוץ אליו בצואר בעבי גַּבֵּי[5] מגניו (איוב טו כה-כו). וסודרין אותן (החזנים את הלולבים)

---

[1]) בערב' גֻ'ב a) חפירה, בור, באר. — [2]) כל המפרשים הקדמונים סברו בזה כי גֵּבִים הוא הדבר שבו צפה הבית. יונתן תרגם : וטלל ית ביתא ב ה נ ת י כ י ן, והם קורות חלולים. וריב"ג אמר וז"ל : שם קרוייו כבורות ר"ל שהלוחות שקרה אותו בהם היו חקוקים על תכונת הבורות. רש"י פרש לבֵנים חלולים כחצי קנה עגול. ודעת רד"ק כי גבים פרושו צלעות. גם המפרשים החדשים נמשכו אחרי הקדמונים ולא מצאו ידיהם ורגליהם במלה זו. Klost. פרש הֶרוח בין הקורות, Lagarde משבש וקורא גבדים ומפרש עפ"י לשון פרסית כַּפָּה. אבל, עצם לשון הכתוב ויספן את הבית גבים ושדרת ב א ר ז י ם, צוח ואומר כי הדבר שצפה ב ו הוא ארזים, וכמו בפרשה ז ג : וספן בארז ממעל על הצלעות, ושם ז : וספן בארז מהקרקע עד הקרקע. ו ג ב י ם ו ש ד ר ו ת הם חלק הבית שאותו ס פ ן בהארז. והנה, השם ש ד ר ו ת בא עוד במקום אחר, והוא מ"ב יא ח יה ודהי"ב כג יד : והבא אל השדרות, הוציאו אתה אל מבית לשדרות. ותמוה הוא שרוב החדשים פרשו ה ש ד ר ו ת שורות חיל השומרים, שאינו נכון כלל לפי סגנון הלשון, והפרוש האמתי הוא מה שאמר בו ריב"ג שהוא חלק חיצוני של הבית, כעין א כ ס ד ר ה, עי' ערך שדרה. ומזה נלמד, כי גֵּב העומד אצל שדרות הוא כמו"כ חלק מהבנין, אבל חלק אחר, הפך מן שדרות, והוא — גוף הבנין, חלק התיכון שלו, בנגוד לשדרות שהוא קצה הבנין, חלק החיצוני והיותר קל ופתוח שלו. ואם פרוש זה מוכח ומכרח מעצם סגנון לשון הכתוב, הנה יש לו סעד מלשון הערבית, שהשם גֻ'בָּה a), משרש גבב, שמשמש ממש כמו בעברית לענין גֵּב של מים, משמש במשמ' חלק מהבנין : גֻ'בָּה אלדאר, ושטהא (אלגאמן), ור"ל : ג ב ה הדירה היא אמצעו. ומליצת הכתוב יפה וכונתו הוא : שספן גם את הגבים, את החלקים האמצעים, וגם השדרות, החלקים הקיצוניים — בארזים.

[1]) עי' ערך גוב. — [2]) כך ריב"ג והחדשים. ורש"י עפ"י התלמוד מפרש גם גב זה מן א. גֵּב משמעה א.

[3]) ס"א וגביהם מלא. — [4]) כך בר"ח שם, ובגוף הגמרא כף אחת. — [5]) כך הסכימו רוב המפרשים

---

a) جُبّ

a) جُبَّة

על ג ב האיצטבא (סוכה ד ד). ואינן מטמאין (הכלים) מ ג ב י ה ן (כלים כ א). ג ב היד וג ב הרגל (ע"ז כח.). טיט שע"ג מנעלו מגררו ב ג ב סכין (שבת קמא.). שאין ג ב העשרון קודש ובירוצי היין והשמן קודש לפי שהוא יורד על ג ב הכלי (רמב"ם, מעה"ק ג ט). — ואמר המשורר: כגר כתושב אני על ג ב אדמה ואולם כי בבטנה נחלתי (ר"י הלוי, יי' נגדך). מה נכספו לך עם אשר בגללך רכבו ב ג ב הים עלי ג ב לוח (שם, זה רוחך). —*גב האניה: איך לא אהי כן ואני על ג ב אני תלוי בבין ארץ ובין שמים (שם, אלעק כלב נמס). — ומ"ג *גַבִּים: אין חולקים את ה ג ב י ם[1]) (כלים כה ה). — ג) דבר בנוי כעין גב, Erhöhung ; élévation ; elevation : ותבני לך גַּב ותעשי לך רמה בכל רחוב (יחזק' טז כד). בבנותיך גַּבֵּךְ בראש כל דרך (שם לא). והרסו גַבֵּךְ ונתצו רמתיך (שם לט). כופין בני חצר זה את זה לעשות לחצר ג ב גבוה עשרה (תוספתא ב"מ יא יח). עשה להן (להתרנגולים) ג ב גבוה עשרה טפחים הרי זה חזקה (שם ב"ב ב יג).—ד) חלק המרכזי של האפן שדרך בו עובר הסרן, Nabe ; moyeu ; nave : ומעשה האופנים כמעשה אופן המרכבה ידותם וְגַבֵּיהֶם[2]) וחשקיהם וחשריהם הכל מוצק (מ"א ז לג). — ה) עם עַל, *עַל גַב, — לחזק הוראת על: ומקיף שתי ידיו (של הנתלה) זו על ג ב זו ותולה אותו (סנה' ו ד). שתי רגלים זו על ג ב זו שקדמו את הטומאה (אהל' י ב). שני לפסין ושתי קדרות שכפאן זו על ג ב זו (תוספתא כל' ב"ק ז יג). הנצרך לנקביו ואוכל דומה לתנור שהסיקוהו על ג ב אפרו (שבת פב.). שורה אדם פיתו ביין ונותנו על ג ב העין בשבת (שם קח:). הרכיב שני דשאים זה על ג ב זה (חולין ס.). — וככל': חולית הבור והסלע שהן גבוהין עשרה ורחבין ארבעה הנוטל מהן והנותן על ג ב ן חייב (שבת יא ב). הטומאה בכותל ומקומה טפח על טפח וכו' כל העליות שעל ג ב ה אפילו הן עשר טמאות (אהל' ז א). המבריך את הגפן בארץ אם אין עפר על ג ב ה אלא כל שהוא מותר לזרוע מיכן ומיכן ואסור לזרוע על ג ב ה (תוספתא כלא' ד יא). השוכר בית מחבירו וכו' לא ירתף על ג ב ו יין מפני שטוען את הכתלים (שם ב"מ ח ל).—וכמ"ר *עַל גַּבֵּי: אין מרכיבין פיגם על ג ב י קדה לבנה (כלא' א ח). כתב אות אחת סמוך לכתב וכתב על ג ב י כתב (שבת יב ה). פורסין עור של גדי על ג ב י שידה תיבה (שם טז ה). נותנין מים על ג ב י שמרים בשביל שיצלו (שם כ ב). היו שנים רוכבין על ג ב י בהמה (ב"מ א ב). חצרות היו בירושלם בנויות על ג ב י הסלע (פרה ג ב). מעין שהעבירו על ג ב י השוקת וכו' העבירו על ג ב י בריכה והפסיקו (מקוא' ה א). ואין מרכיבין כשות על ג ב י האיזמא ולא תרד על ג ב י ירבוז (תוספתא כלאים א יא). הזורע דבר המצמיח על ג ב י ביצים ועל ג ב י חילת חייב על ג ב י סלע ועל ג ב י אמת המים פטור (שם יד). גוי שהרכיב פרסק על ג ב י עוגם (שם ב יט). ערים שהעבירו על ג ב י קנים (שם ד ד). לובש אדם שתי חלוקות זו על ג ב י זו (שם ה יה). גוי שאמר לישראל תן שמן על ג ב י מכתי וכו' נפל על ג ב י בשרו משפשף ואינו חושש (שם דמאי א יח). אבל מביאין אותה חתיכות חתיכות על ג ב י מוטות (שם שביע' ה ח). הקושר את בהמתו על ג ב י הפקר אבל לא על ג ב י לקט שכחה ופאה (שם מע"ר ג יב). מעשר שיני אין נותנין אותו לא על ג ב י צינית ולא על ג ב י זזות (שם מע"ש א ג). שהרכיב עץ מאכל על ג ב י עץ סרק (שם ערלה א ה). שתי כירים המתאימות אחת גרופה וקטומה ואחת שאינה גרופה וקטומה מקיימין על ג ב י גרופה וקטומה ואין מקיימין על ג ב י שאינה גרופה ושאינה קטומה (שם שבת ג ג). השוכח תבשיל על ג ב י כירה (שם ד). נפל הדיו על ג ב י הספר ומחקו שעוה על ג ב י הפינקס ומחקו (שם יב יא). לא יתן אדם מים על ג ב י ספוג יבש ויתן על ג ב י מכתו (שם יג.יד). הדגין והגבינין המסודרין על ג ב י עלין ועל ג ב י קנים (שם יה). שתי בריכות זו על ג ב י זו לא יזלף מן התחתונה לעליונה וישקה (שם מו"ק א א). שהרופא נותנו (את הגמי) על ג ב י המכה שהוא מוצץ את הליחה (שם כלים ב"ק ו יט). נפלו (משקים) על ג ב י הרחב שלו (שם כלים ב"ב ג ב). בשר ודם צר צורה על ג ב י

שהוא ממשמעה זו של גב, והביאו המפרשים החדשים סעד לזה מלשון ערבית שאמרים הפך אליו גב מגנו, ר"ל נהפך לו לאויב. וראב"ע פרש גַבֵּי המיתרים שבגנוף. ויש סוברים כי המלה גבי הוא כפה"ל מְשַׁבֵּשׁ מן ב ע ב י — [1]) כך בערוך השלם עפ"י כ"י. אך במשניות נדפ' ה ג ב י ן, וכן במשנ' עם פרוש הרמב"ם גוף הערבי. — [2]) רש"י: בווילי"ש בלעז (יפה הגיה לנדו במרפא לשון מונליש) הם הנקבים. וביחזק': החור שהמרכבה מתגלגלת בו וגם זרועות האופנים תחובים בו. — וכן מצודת ציון: אמצעית האופנים שבהם הנקבים. והרלב"ג וכן החדשים מפרשים ג ב י ה ם העגול העליון, אבל הואיל ואין הכרע לזה הסכמת רש"י מכרעת.

הכותל ואינו יכול להטיל בה רוח ונשמה (ברכ׳ י.). שבח קדירה ע ל ג ב י כירה ובשלה בשבת (שבת לח.). נר ש ע ל ג ב י טבלא מנער את הטבלא והיא נופלת (שם קכ:). בני מלכים סכין ע ל ג ב י מכותיהן שמן וורד (שם קיא:). אין נותנין שמן וחמין ע ל ג ב י מוך ליתן ע ל ג ב י מכה בשבת (שם קלד:). בשעה שהיה יושב (דוד) בישיבה לא היה יושב ע ל ג ב י כרים וכסתות אלא ע ל ג ב י קרקע (מו״ק טז:). שהיה פתו אפויה וטבחו טבוח ויינו מזוג ונתן מים ע ל ג ב י בשר (כתו׳ ד.). המעביר דיו ע ל ג ב י סיקרא בשבת (גיטין יט.). אין כותבין לא על דיפתרא ולא ע ל ג ב י ניר מחוק (מס׳ סופר׳ א ה).—ועם ל, לְגַבֵּי, ועם מ, מִגַּבֵּי: ישראל העושה עם הגוי בגת הרי זה מעלה את הלחם ל ג ב י התפות ומוריד את היין מ ג ב י התפוח (תוספתא ע״ז ז ג). אין מלקטין עשבים מ ג ב י הזבל (שם שביעית ב יד).— וככי׳: מעשה בבייתוס בן זונין שהביא גרוגרות בספינה ונשתברה חבית של יין נסך ונפל על ג ב י ה ן (ע״ז ה ב). היתה שדהו זרועה קנבוס או לוף לא יהא זורע ובא על ג ב י ה ם (כלא׳ ב ה). אמר ר׳ יהודה מעשה בשעת הסכנה והיינו זוקפין סולמות ומסבכין על ג ב י ה ן נסרים (תוספתא סוכ׳ א ז). יש לו גג ברשות הרבים ומבקש לבנות ע ל ג ב י ו עלייה (שם ב״ב א ד). נעץ קנה בר״ה ובראשו טרסקל וזרק ונח ע ל ג ב י ו חייב (שבת ה:). ה׳ אמלתראות של מילה היו על ג ב י ו (של ההיכל) זו למעלה מזו (עירו׳ ג.). — ובמשמעת על ידי, בסבת, באמצעות: הפותח את חביתו והמתחיל בעיסתו ע ל ג ב הרגל ר״י אומר יגמור (חגי׳ ג ז). נדה שנתנה מעות בפיה וירדה וטבלה טהורה מטומאתה אבל טמאה היא ע ל ג ב רוקה (מקוו׳ ח ה). אין מטבילין את הכלי ע ל ג ב מימיו (תוספתא שבת יז). שושנה זו אינה בטילה אלא ע ל ג ב ריתה (מד״ר ויקרא כג).—וככי׳: מעשה בשוקת יהוא שהיתה בירושלים והיתה נקובה כשפופרת הנוד והיו כל הטהרות שבירושלים נעשות ע ל ג ב ה (מקוא׳ ד ה). —ומ״ר: עושין טהרות אלו ע ל ג ב י אלו (יבמ׳ א ד). ופוסק עמו על הגדיש וכו׳ אעפ״י שלא יצא השער אבל אחרים לא יקוצו על ג ב י ו (תוספתא ב״מ ו יב). — ובמשמ׳ אצל: ומדליקין (בליל יוה״כ) בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלים וע ל ג ב י החולים (פסח׳ ד ד). שכרה (את הפרה) ואח״כ שאל בעליה ומתה או נשברה אעפ״י שהבעלים עומדין וחורשין ע ל ג ב ה חייב (תוספתא ב״מ ח כא). והיה (ר׳ יהודה) מהלך ע ל ג ב הנהר (ברכ׳ כב.). — ובמשמ׳ לשמור עליו: הכל שוחטין ואפילו כותי וכו׳ כשישראל עומד על ג ב י ו (חולין ג.). בזמן שאחרות עומדות ע ל ג ב ן (הרוקח סי׳ תעג). — וככי׳ יַגַּבַּךְ, אצלך: אז טרם נמתחו נבלי שכבים, בארץ עד לא דבקו רגבים, גַּבַּךְ שבעה דברים היו מגבבים (רס״י, סלי׳ לו״ג, אז טרם).— *מִגַּב לְגַב, מדבר לדבר: ומטבילין מ ג ב [1]) ל ג ב ומחבורה לחבורה (ביצה ב ג). — *עולה על גביו, ע ד י ף ממנו: שלשה כתרים הם כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכתר שם טוב עולה ע ל ג ב י ה ן (אבות ד יג).—ו) *מקום תפוח למעלה מאותו מקום באשה, כמו כף: שתי שערות שאמרו אפילו אחת ב ג ב ה[2]) ואחת בכריסה (ניד׳ נב:).—ויותר מסוים,*גַב הערוה: ומה שיוחש הכאב והעקיצה ישתתף בו ג ב ה ע ר ו ה [3]) והחולבים וכפות הירך והאורבים (קאנון ג כא ד ח).— *אַגַּב, עי׳ ערך *אַגַּב.

גבא, ממנו גֶּבֶא.

גֶּבֶא[4]), ש״ז, מ״ר גְּבָאִים, — מים מכנסים באדמה, Pfuhl, Lache; flaque, mare; pool puddle :

—[1]) ואמרו שם (בתוספתא ז ב): כיצד מגב לגב הרוצה לעשות גיתו על ג ב בדו ובדו על ג ב גתו.—[2]) והובא בערוך (בערך זה) פרושו של הר״ח שפרש גב כמו כף במשמ׳ המבוארה בפנים. ורש״י פה אמר: ת ח ת אותו מקום. — [3]) זה שם קבוע ומצוי בלשון חכמי הנתוח בזמן ההוא. וראוי להעיר, עד כמה בענינים האלה אין לסמך על השערה בלי ידיעה ברורה, כי הנה דר׳ קצינילנסון כתב בספרו רמ״ח אברים דף 76 הערה 3 וז״ל: השם gaf haerwa נמצא עוד אצל המנתחים בימי הבינים. וזליום מביא אותו ומעתיקו „גב הערוה". מלבד שם זה הוא קורא לעצם זו גם בשם hell hona ר״ל העליונה. כנודע לא ידע וזליוס בעצמו לשון עבר ואת השמות העברים העתיק לו לכתב עברית אוהבו היהודי אלעזר די פריגיים מונדיג. א ב ל ל ד ע ת י ל א י פ ה העתיק את השם הזה וצ״ל כ ף הערוה, בחילוף האותיות c g, כי השם כף לעצם החיק כבר נמצא בתלמוד וכו׳ וע״כ קראו הרופאים העברים אותו בשם כ ף הערוה. ע״כ. אבל כל יפי השערה זו אינו יכול כלום נגד המעשה שבאמת השתמשו הרופאים היהודים בזמן ההוא בשם ג ב הערוה ולא כ ף הערוה. גם במה שכתב החכם הנ״ל שם בהערה 2 דף 70 וז״ל: אצל וזליום הקולית נקראת בשם פ ח ר הירך ו ל א ידעתי פרושו. ע״כ, נעלם ממנו כי זהו השם פ ח ד המצוי בלשון חכמי הרופאים בזמן ההוא.

[4]) בערב׳ גִּבָא a) מקום מקוה מים.

---

a) جِبًا

ולא ימצא במכתתו חרש לחתות אש מיקוד ולחשוף מים מגבא (ישע' ל יד). בצאתו וגבאיו (של הנחל) ,א ירפאו למלח נתנו (יחזק' מז יא). מי גבאים שתה טמא ושתה טהור טמא (מקוא' א א). חזרו (המים) מלהיות מושכין הרי הן כמי גבאין (תוספתא שם א יד).

*גַּבָּאוּת[1], ש"נ,—משרת הגבאי, כל זמן שהוא גבאי אינו נאמן פירש מגבאותו[2]) הרי זה נאמן (תוספתא דמאי ג ז).—ובמשמ' משרת ממונה על בית הכנסת וכדומה: ואנכי המוציא והמביא ועל פי ישק כל דבר הכנסת וכלי הכנסת והקופה והגבאות (שו"ת הר"מ פאדווא פה)

*גַּבַּאי, גביי, מ"ר גבאים, עי' גַּבַּי.

א. גבב[2]), ממנו גַב,

ב. גבב[3]), ממנו א. גַבַב, *גְּבָבָה.

א. *גָּבַב[4]), פ"י, עת' אגבב, לוו' גובב,—לקט ואסף גבבים, auflesen ; ramasser ; to gather : האשה גובבת גבבה בחצר (תוספתא עהר' ג ו). עלי קנים ועלי גפנים שגבבן לחובה על פני השדה (סוכ' מ.).

— נפע', ינגבב,—שגבבו אותו: גבבא הנגבב מן השדה (רש"י שבת לו:).

—פע' *גִּבֵּב, כמו גָבַב בנחץ הפעולה: המלקט עשבים לחים עד שייבש המתוק והמגבב ביבש עד שתרד רביעה שניה (שבי' ט ו). נוטל אדם קיסם משלפניו לחצוץ בו שניו ומגבב מן החצר ומדליק שכל מה שבחצר מוכן הוא וחכ"א מגבב משלפניו ומדליק (ביצה ד ו). ר' אליעזר אומר מגבב מן החצר ומדליק (את הגבב) ובלבד שלא יתכוין לעשות ציבורין (תוספתא יו"ט ג יח). ישראל בחולו של מועד מגבב מעל פני השדה ואסור בכל מלאכת השדה (ירוש' יבמ' ח הל' א).— ועי' לק .—ובהשאלה, גִבב דברים, לקט והרבה דברים ופטפוטי מלים: אמר לו ר' טרפון (לר' עקיבא) עקיבא עד מתי אתה מגבב ומביא עלי (תוספתא זבח' א ח). וכבר היו ר' טרפון ורבי ישמעאל וזקנים יושבין ועוסקין בפרשת המן והיה רבי אלעזר המודעי יושב ביניהן נענה רבי אלעזר המודעי ואמר מן שירד להן לישראל היה גבוה ששים אמה אמר לו ר"ט מודעי עד מתי אתה מגבב דברים ומביא עלינו (יומא עו.). ואין אנו צריכים לחבר ולגבב בפתרון פרשה זו (תשו' דונש על רסע"ג ג).

— פע', יגבב: אז טרם נמתחו נבלי שכבים, בארץ עד לא דבקו רגבים, גבך שבעה דברים היו מגבבים, דת וכס ורטית בנים שובבים (רש"י, סלי' לו"ג, אז טרם).

ב. גָּבַב, — כמו כפף: שלשה דברים מרבין הזבל וגובבין[1]) את הקומה (פסח' מב.).

*גְּבָבָה, ש"נ,—חתיכות קטנות של ענפים יבשים ישמשו להסקה וכדומה: כירה שהסיקוה בקש ובגבבה[1]) (שבת ג א). קופות הגננים שיעורן באגודות של ירק של בעלי בתים בתבן ושל בלנין בגבבה (כלי יז א). שרפה (את פרת החטאת) שלא בעצים או בכל עצים אפילו בקש או בגבבה כשרה (פרה ד ג). ר' יוסי הגלילי אומר בבית הדשן הגדול היו (הפרים) נשרפין אפילו בתבן אפילו בקש ואפילו בגבבה (תוספתא זבח' יא יח). אין מכסין לא בתבן ולא בקש ולא בגבבה (שם חול' ו יא).

גַּבָּה[1]), ש"נ, מ"ר גבות,—א) של העין, העצם שעל העין, וכמו"כ השערות שעליה כעין קשת, Augenbraue ; sourcil; eyebrow : והיה ביום השביעי יגלח (המצורע) את כל שערו את ראשו ואת זקנו ואת גַבֹּת עיניו ואת כל שערו יגלח (ויקר' יד ט). — ושאל המליץ: ולמה זה כל ימינו לא יצמח שער גבות (ראב"ע, שאלות קכו).—ובמשמ' גבין: הגבות הם להגן על העינים ולשמרם מכל הזק וכו' כתב אפלטון מי שגבות עיניו רבות השער דברו כבד והוא בעל יגון וצער (מ' אלדבי, ש"א ד א). — ב) *של הזקן, היא לחי התחתון, הסנתור, מקום הזקן בהפנים, Kinn ; menton ; chin : אמר ר' ירמיה בר אבא אמר ר' יוחנן (צורת האדם היא) מצח והגבינים והעינים

---

[1]) עי' גַּבַּי. — [2]) כך הגרסה בתוספתא דפוס וילנה שנת תר"א ובש"ס החדש, ובמהד' צוקרמן גביתו וצ"ל גביותו.

[2]) לפי דעת החכמים דומה לשרש קבב, ומשמעתו העקרית דבר גבנוני, ומזה גַב.

[3]) עי' הערה להפעל.

[4]) אמר יסטרוב, כי הוא משרש הקוד' במשמ' גבנון, והכונה בגבב הוא, עשה ערמה גבנונית. וזה דחוק כי עקר הכונה בגבב הוא קבץ אחד לאחד, כמו קשש.

[1]) כך בערוך, ובנוסח' כופפין.

[2]) כך בכ"י פרמה נקוד גְּבָבָה.

[3]) בער' גֹבַה a) העצם המקיף את העין

a) جبهة

והלסתות וגבת הזקן (נדה כג:).—ג) כמו גבים, גבי האופן: וְגַבֹּתָם (של האופנים) מלאת עינים (יחזק' א יז). גבות היד וגבות הרגלים (ירוש' שבת יד ד), כמו גב היד.

גבה[1]), ממנו גָּבֹהַּ, גֹּבַהּ, גָּבַהּ.

גָּבַהּ[2]), ת"ז, סמי' גְּבַהּ [3]), לנק' גְּבֹהָה, גְּבֹהִית, סמי' גְּבֹהַת, מ"ר גְּבֹהִים, גְּבֹהוֹת, — א) מי שיש לו גֹּבַהּ מוחשי, hoch; haut; high: משכמו ומעלה (היה שאול) גָּבֹהַּ מכל העם (ש"א ט ב). ועל כל מגדל גָּבֹהַּ (ישע' ב יה). והיה על כל הר גָּבֹהַּ ועל כל גבעה נשאה פלגים יבלי מים (שם ל כה). יעשו עץ גָּבֹהַּ חמשים אמה (אסתר ה יד). — וסמי': ארז בלבנון יפה ענף וחרש מצל וּגְבַהּ קומה (יחזק' לא ג). כל אלה ערים בצרת חומה גְּבֹהָה דלתים ובריח (דבר' ג ה). — *וּגְבֹהִית, כמו גְּבֹהָה: גבוה לא ישא גבוהית[4]) שמא יצא מהם תורן (בכור' מה:). — ומ"ר: ויכסו (במי המבול) כל ההרים הגבהים אשר תחת כל השמים (ברא' ז יט). עד רדת חמתיך הַגְּבֹהֹת והבצרות (דבר' כח נב). על עץ רענן על גבעות הַגְּבֹהוֹת (ירמ' יז ב). — ות"ז בלי המתואר: כי רם יי' ושפל יראה וְגָבֹהַּ ממרחק יידע (תהל' קלח ו). גם מִגָּבֹהַּ ייראו (קהל' יב ה).— ותס"פ: אין שואלין מעומד ואין משיבין מעומד לא מגבוה ולא מרחוק, ולא מאחורי הזקנים (תוספתא סנה' ז ז). — ובהשאלה שער הגבוה, שער היֹקר: אין פוסקין על הפירות עד שיצא השער, וכו' ופוסק עמו כשער הגבוה ר"י אומר אעפ"י שלא פסק עמו כשער הגבוה יכול לומר לו תן לי כזה או תן לי את מעותי (ב"מ ה ז). —*קול גָּבוֹהַּ, חזק: וכי מאחר שבקול גבוה היה מדבר (האלהים) למה לא היו (כל ישראל) שומעין (תנחומא ויקר' א). — *מִלָּה גְּבוֹהָה, מנוגנה מלעיל: כאשר תהיה ואו העטוף במלה גבוהה ר"ל מלעיל תהיה הואו ההיא ברוב דבריהם קמוצה (רקמה יח). — *גָּבֹהַּ מן, בהשאלה, במעלה יותר נכבדה: (שחטן) לשם גבוה מהם כשרין לשם נמוך מהם פסולים (זבח' א ב). — ובהשאלה, — גֵּאֶה, גס הרוח, stolz; orgueilleux; proud: וישח אדם וישפל איש ועיני גְּבֹהִים תשפלנה (ישע' ה יה). — *ועם דעת: עם אחד אשר יש בינינו וכו' ודעתם גבוהה עליהם (מד"ר אסתר, אם על המלך טוב). — וכסמי': גְּבַהּ עינים ורחב לבב אתו לא אוכל (תהל' קא ה). תועבת יי' כל גְּבַהּ לב (משלי יו ה). טוב ארך רוח מגבה רוח (קהל' ז ח).—*גבה עינים, שנותן עיניו בכל דבר ומתאוה לו: (אביו של אותו האיש) גבה עינים היה נתן עיניו בגרושה וחיללו (סנה' ה:).—ב) *כנוי לקֹדש, אלהים, המקדש, התורה: רשות הגבוה בכסף ורשות ההדיוט בחזקה אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט (קדוש' א ו). העושה תיבה ומטפחות לספר עד שלא נשתמש בהן גבוה רשאי הדיוט להשתמש בהן משנשתמש בהם גבוה אין רשאי להשתמש בהן הדיוט כלים שנשתמש בהן גבוה אל ישתמש בהן הדיוט (תוספתא מגיל' ג ב). ומה אם בשעה שאי אתה מותר לעשות להדיוט אתה מותר לעשות לגבוה בשעה שאתה מותר לעשות לגבוה וכו' (שם חגיגה ב י). יפה כח הדיוט מכח גבוה וכח גבוה מכח הדיוט וכו' נזקין להדיוט ואין נזקין לגבוה וכו' נשבע להדיוט משלם קרן וחומש לגבוה אין משלם אלא קרן (שם ב"ק ד ג). כשם שהדיוט קדם את הדיוט הרי זו קדימה לעולם כך הדיוט קדם את הגבוה הרי זו קדימה לעולם (שם ערכין ד א). וחלב נבילה וחלב טריפה יעשה לכל מלאכה אפילו למלאכת גבוה (ירוש' פסח' ב כח ג). גניין של ישראל וישתחוו לו (להעגל) ולא לגבוה ויזבחו לו ולא לגבוה (שם סנה' ז הל' יא). לכם ולא לגבוה (בבלי פסח' מז.). אם לגבוה אין אדם רשאי להחרים כל נכסיו עאכו"כ שיהא אדם חס על נכסיו (ערכ' כח.). — ג) ש"ז [1]), כמו גֹבה: אל תבט אל מראהו ואל גְּבֹהַּ קומתו (ש"א יו ז).

אבך, התאבך העשן. — *אוגה, הנקודה היותר עליונה. — אָמִיר, ראש האילן וכדומה.

בלט, בליטה.

גב, *על, גַּב, *על גבי.—*גביהה.—*גביעה. כמו הטטרת.—גבנון, גבנוני.—גבע, ובעה. — גבשושית.

*דוכן.

הר.

---

[1]) שרש עברי בלבד.

[2]) משקל אָדֹם, ונתקים החולם מפני ל"פ גרונית. — [3]) לפי דעת רד"ק (השרשים) זה ממשקל אחר, גְּבַהּ, וכן דעת ר"מ ריברסון, או שמפני כבד קריאת ההא נשמט הקבץ ממנו. וכן Kö. (ב, 84), וכן Bert. (דף 97) ותנועת ְ קצר בבואה לפני אות גרונית נתמעכה נתהפכה לתנועת הפתח. — [4]) כך גרסת ספרי הדפוס, וגרסת הערוך גבה לא ישא גבחת. — [1]) משקל עֹרֶב.

זקוף.
*חטטרת.
מִגְדָּל.
גֵּם. — נִשָּׂא, התנשא. — נשגב.
סלק.
עוג מלך הבשן, היה גבה קומה. עוף. —ע, —עָלָה.
עֶלְיוֹן. — עֲנָק.
צוק.
קוֹמָה. *קִפֵּחַ, דק וגבוה.
ראש. — רם, התרומם. רָמָה.
שמים. וכו'.
תמר, *מתמר ועולה. — תֹּרֶן, ובהשאלה לִקִּפֵּחַ, דק וגבוה.

גֹּבַהּ, ס"ז, וכן כסמי', כנו' גָּבְהוֹ, מ"ר גְּבָהִים, סמי' גָּבְהֵי, — א) מדת הגוף מלמטה למעלה, מרגליו ועד ראשו, ארך (השלחנות) : Höhe ; hauteur ; hight אמה אחת וחצי ורחב אמה אחת וחצי וְגֹבַהּ אמה אחת (יחזק' מ מכ). הארך על פני רחב הבית אמות עשרים וְהַגֹּבַהּ מאה ועשרים (דהי"ב ג ד). —וסמי' וכו' : ואנכי השמדתי את האמרי מפניהם אשר כְּגֹבַהּ ארזים גָּבְהוֹ (עמוס ב ט). שהיו אומרין ג ו ב ה ה של מערה ארבע אמות ורומן של כוכין שבעה טפחים (תוספתא ב"ב וכב). מכאן אתה למד ג ו ב ה ן של לוים עשרה אמות (שבת לב.). והרוצה לידע כמה ג ו ב ה ו של דקל מודד קומתו וצלו וצל קומתו וידע כמה ג ו ב ה ו של דקל (עירו' מג :). איזהו רוב בניינו (של מת) שני שוקים וירך אחד הואיל ורוב ג ו ב ה ו (של אדם) בגדול (בכור' מה.). וכמה ג ו ב ה ן של מים (כשעברו ישראל בתוך הירדן והמים ק מ ו נד אחד) שנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל (סוט' לד.). —ב) ר"ם, מרחק דבר מעל הארץ או מ ע ל לשטח אחר : הלא אלוה גֹּבַהּ שמים (איוב כב יב). גָּבְהֵי[1]) שמים מה תפעל עמקה משאול מה תדע (שם יא ח). אין נרצע אלא ב ג ו ב ה של אזן (קדוש' כא :). צואר זה נתון ב ג ב ה ו של אדם (מד"ר שה"ש, כמגדל דוד). שבנה מעזיבה באמצעית ג ו ב ה ו של חדר ונמצאת עלייה בנויה מאיליה (רשב"ם ב"ב ס.). — ג) גדלות, גאון, גאוה : עדה נא גאון וְגֹבַהּ והוד והדר תלבש (איוב מ י). שמענו גאון מואב גאה מאד גָּבְהוֹ וגאונו וגאותו ורם לבו (ירמ' מח כט). — ועם אף, לב, רוח : רשע כְּגֹבַהּ אַפּוֹ בל ידרש (תהל' י ד). ויכנע יחזקיהו בְּגֹבַהּ לִבּוֹ (דהי"ב לב כו). לפני שבר גאון ולפני כשלון גֹּבַהּ רוּחַ (משלי יו יח). — ד) *גֹּבַהּ הַשֶּׁמֶשׁ : נקודה אחת יש בגלגל השמש וכן בשאר גלגלי שבעה כוכבים בעת שיהיה הכוכב בה יהיה גבוה מעל הארץ כל מאור וכו' ונקודה זו היא הנקראת ג ב ה ה ש מ ש (רמב"ם, קדוש החדש יב). דע שהתוכניים קורין על כל מקום ומקום אשר השמש תמצא שם מעת שתזרח השמש מפאת המזרח עד אשר תגיע על קו חצי היום ג ו ב ה ה ש מ ש וכו' כמו כן להמקום אשר תמצא שם ג ו ב ה ה ש מ ש ר"ל גבהה ממעל לאופק וכו' ולמצא ג ו ב ה ה ש מ ש או שאר כל כוכב תקח כלי הנזכר וכו' ואז תראה למטה כמה מעלות יחתוך קו המשקל בקשת המספר והוא מספר ג ו ב ה ה ש מ ש (נחמ' ונע', דוד גנז נב). —ה) בזמרה ונגינה, *המדרגה הראשונה בשתי מדרגות הרמת הקול : והטעמים השרים נחלקים לשלשה חלקים מהם דרך ג ב ה ומהם דרך רום ומהם דרך שחייה (הול' הקורא 75).

[1]) יש מגיהים גֹּבַהּ משמים.

גָּבַהּ, גָּבְהָה, גָּבַהְתִּי, גָּבְהוּ, עתיד אֶגְבַּהּ, תִּגְבְּהוּ, תִּגְבַּהְנָה, תִּגְבְּהֶינָה, — א) היה גָּבֹהַּ, גבה הקומה, hoch sein : être haut ; be high ויתיצב (שאול) בתוך העם וַיִּגְבַּהּ מכל העם משכמו ומעלה (ש"א י כג). וַתִּגְבַּהּ קומתו על בין עבתים (יחזק' יט יא). גָּבְהַתְּ בקומה (שם לא י). לא יִגְבְּהוּ בקומתם כל עצי מים (שם יד). — ור"ם המקום : כי גָבְהוּ שמים מארץ כן גָּבְהוּ דרכי מדרכיכם (ישע' נה ט). הבט שמים וראה ושור שחקים גָּבְהוּ ממך (איוב לה ה). — ב) בהשאלה, התנשא והתעלה בגדולה, בכבוד, בגאוה, erhaben, hochmütig sein : être élevé, orgueilleux ; be exalted, proud וַיִּגְבַּהּ יי' צבאות במשפט (ישע' ה יו). יען כי גָבְהוּ בנות ציון ותלכנה נטוות גרון (שם ג יו). שמעו והאזינו אל תִּגְבָּהוּ (ירמ' יג יה). — וַתִּגְבְּהֶינָה[1]) ותעשינה תועבה לפני (יחזק' יו נ). — ועם לֵב : יען גָּבַהּ לבך ותאמר אל אני (יחזק' כח ב). ברב חכמתך ברכלתך הרבית חילך וַיִּגְבַּהּ לבבך בחילך (שם ה). לפני שבר יִגְבַּהּ לב איש ולפני כבוד ענוה (משלי יח יב). — והמקור : כי אז אסיר מקרבך עליזי גאותך ולא תוספי

[1]) המשפט וההקשה ותגבהנה, והוציאו אותו מוצא מגידיו תביאינה (ויקרא ז ל), ואפשר שרצו בו להצמד הדבור (ריב"ג ריקמה כג), ורי"ל לזוג עם ותעשינה

גבהה עוד בהר קדשי (צפנ' ג יא).

— הפע', הגביה, הגבהנו, תגביהו, תגבהינה[2]), מקו' הגבה, — א) עשה שיגבה: וידעו כל עצי השדה כי אני יי' השפלתי עץ גבה הגבהתי עץ שפל (יחזק' יז כד). אהב פשע אהב מצה מגביה פתחו מבקש שבר (משלי יז יט). ואחרי כן בנה (מנשה) חומה חיצונה לעיר דויד וגו' ויגביהה מאד (דהי"ב לג יד). שאם רצה (הקונה בית מחברו) להגביה מגביה להשפיל משפיל (תוספתא ב"ב ג א). — ובמשמ' שם דבר במקום גבוה מן הארץ: כי תגביה כנשר קנך משם אורידך (ירמ' מט יו). — *והרים את: אין מוכרין לעובד כוכבים ואין טוענים עמו ואין מגביהין עליו (שבת א ז). שנים שהיו ממלאין (מים) לחטאת והגביהו זה על זה (פרה ז יא). — *ובמשמעת נטל דבר מן הקרקע, ממקום שנפל והרימו למעלה: סאה תרומה שנפלה למאה הגביהה ונפלה למקום אחר (תרומ' ה ה). נפלה סכין (מידו בשעת השחיטה) והגביהה נפלו כליו והגביהן (חול' ב ג). היתה (האבן) בין החביות מגביהה ומטה על צדה והיא נופלת (שבת כא ב). הגביהה (את החבית) ונטל הימנה רביעית (ב"מ ג יב). וכיון ששמע הממונה קול רגליו של כהן גדול שהוא יוצא הגביה לו את הפרוכת נכנס והשתחוה ויצא (תמיד ז א). היתה (הקורה) עשויה מדרון ומקבלת אריח בנוי היושב כדרכו עליה אינו צריך להגביה הצד שיני (תוספתא ערובי' א ו). הלבישו (העבד את הלוקח) הנעילו הגביהו קנאו (קדוש' כב:). ובלבד שלא יגביה מקרקעיתו של כלי טפח (שבת קלט:). עמד (האב) והגביהו (את בנו) מלא קומתו והבטו לארץ ומת (דא"ר ט). —וידיו: הסגן אומר לו אישי כהן גדול הגבה ימינך וכו' אישי כהן גדול הגבה שמאלך (יומא ד א). כהן גדול מגביה את ידיו למעלה מן הציץ (סוט' ז ו). הנוטל ידיו צריך להגביה ידיו (תוספתא ידים ב ב). האשה שלשה בעריבה וידיה עסוקות בבצק אחד כל זמן שמגבהת זו ומנחת זו מגבהת זו ומנחת זו האשה ועריבה טמאין (שם אהיל' ה יא). — ובלי הפעול, הרחיק ידו למעלה: הקוצץ קנים מגביה טפח וקוצץ (תוספתא שביע' ג יט). — ב) *הרים דבר מתוך דבר, הפריש: כיון שהיא (האשה) נותנת את המים מגבהת חלתה (חלה ג א). ולא מגביהין תרומה ומעשר (בילה ה ב).—ג)*הסיר מן: מגביהין[1]) מן השולחן עצמות וקליפין (שבת כא ג). ואין מגביהין אותו (את נר חנכה) ממקומו עד שיכבה (סופר' כ ג). אוסרין בכל שהן עד שיגביה אותו וכן גיד הנשה שנתבשל עם הגידין או עם הבשר בזמן שמכירו מגביהו והשאר מותר (רמב"ם, מאכלות אסורו' יו ו). טלית שהיא מונחת חציה על גבי קרקע וחציה על גבי עמוד ובא אחד והגביה חציה מעל גבי הקרקע (ב"מ ט.). — והקול, *הגביה קולו, דבר בקול חזק: שלא יהא אדם מגביה את קולו ומתפלל (ירוש' ברכ' ד ז.). המגביה קולו בתפלתו הרי זה מנביאי השקר (גמ' שם כד:). שלא יגביה קולו (העונה אמן) יותר מן המברך וכו' שאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא (שם מה.). ומכנים אצבעותיו בין הנימים ומגביה קולו בנעימה (מד"ר שה"ש, מי זאת). הגביה קולו לאמר קדוש קדוש אמרו לו מה ראית שהגבהת את קולך (מד"ר במדבר ז).—ובהשאלה, *הגביה לבו: חיל וכח יגביהו לב ומשניהם יראת אלהים (ב"ס גני' מ כו). — *והגביה דעתו: לא תמצא במי שמגביה דעתו עליה (על התורה) כשמים (עירו' נה.). — *והגביה שררה על: ואל יגביהו ישראל שררה אלו על אלו (מד"ר ויקר' כ).—*והגביה את עצמו, התגאה: ואם הגביה עצמו הקב"ה משפילו (נדר' נה.). —ד) פ"ע, עשה באופן גבוה, במקום גבוה, ועם קצת פעלים, שבת, עוף, וביוצא בזה: מי כיי' אלהינו המגביהי[2]) לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ (תהל' קיג ה-ו). ובני רשף יגביהו עוף (איוב ה ז). — ובלי הפעל: שאל לך אות מעם יי' אלהיך העמק שאלה או הגבה למעלה (ישע' ז יא). אם על פיך יגביה נשר (איוב לט כז).

— הפ', *הגבה, הוג׳,—שהגביהו אותו: שפלים הוגבהו והגבוהים הושפלו (סוט' מז:).

— נתפ', *נתגבה, נתגבהו,—הגביה את עצמו: מי גרם להם לבכורים שאבדו הכבוד הזה על שנתגבהו בעצמם (מדר' במדב' ו). ואיבה אשית וכו' למה שנתגבה (הנחש) והזיק את הראש (מד"ר תדשא ז). מתגבהת (האשה) על בעלה (אליהו רבא יח).

— נפ', *נגבה, נגבהת, נגבהים, מנגנת בטעם של גבה:

שלאחריו. וכן רד"ק, ספר השרשים.—[1]) כמו ידיו תביאינה.

—[1]) גרסת המשניות, ובגמ' מעבירין. —[2]) סמי' עתיקה (Kö. III, 272).

אבל הראשונים היו יודעין הענין ומפסיקין במלה הנפסקת וכו' ומגביהין במלה ההגבהת ומשבירין במלה הנשברת (הור' הקורא ג, 74). וטעם אלו הפזרין הגדולים אמרו לפי שיש בפסוקים אלה חוזק ביותר ונגבהין יותר מדאי לכך נעשו פזרין גדולים (שם 92).

*גבה, ממנו *גַּבַּי, גַּבַּאי, *גַּבָּאוּת, *גְּבִיָּה, גּוֹבֶה, *מַגְבִּית.

*גָּבָה[1], גָּבִיתִי, גָּבִיתָ, עת' אֶגְבֶּה, לנק' תִּגְבִּי, תִּגְבּוּ, תִּגְבֶּינָה, מק' לִגְבּוֹת, — תבע ולקח דמי פרעון, מכס, או חוב, einnehmen ; percevoir ; to collect: הוציאה גט ואין עמו כתובה גובה כתובתה (כתוב' ט ט). שכיר יום גובה כל הלילה שכיר לילה גובה כל היום (ב"מ ט יא). מעשה ידיה ומציאתה (של המפותה הן שלה) אף על פי שלא גבתה (כתוב' ד א). מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה (שביע' י ד). שמא תפול לה ירושה ממקום אחר ויחזור ויגבה הימנה (כתוב' ה ז). המוציא שטר חוב כתוב בבבל גובה עליו כסף בבל (תוספתא שם יג ג). המלוה את חבירו ברבית ובא לפני בי"ד קונסין אותו ואינו גובה לא את הקרן ולא את הרבית (שם ב"מ ה כב). לקח ממנו שדה ואכלה והרי היא יוצאה מלפניו גובה את הקרן מנכסים משועבדים ולאכילת פירות אין גובה אלא מנכסים בני חורין (שם ב"ב ו כ). השוכר חנות מחבירו וכו' נותנין לו שלשה רגלים כדי שיגבה הקיפו (שם ב"מ ח כז). האומר איני מתפרנס משל עצמי שוקדין עליו ומפרנסין אותו נותנין לו לשום מתנה חוזרין וגובין הימנו (שם פאה ד יח). השוכר שדה מחבירו וכו' נאר חציה וזורעה חציה כדי שיהא לו מאין לגבות (שם ב"מ ט ז). גבה לו בחזקת שאין לו ונמצא שיש לו (ירוש' פסח' ג הל' ה). בעל חוב מאוחר שקדם וגבה מה שגבה גבה (כתוב' צ.). הנחתי לך מקום לגבות הימנו (שם צה.). שמת והניח שתי בנות ובן וקדמה הראשונה ונטלה עישור נכסים ולא הספיקה שנייה לגבות עד שמת הבן (שם סט.). הניח מלא מחט גובה מלא מחט מלא קרדום גובה מלא קרדום (גיט' ל:). גבאו (הנכרי את העבד) בחובו או שלקחו סיקריקון לא יצא לחירות (שם מד.). מפני מה אמרו בעל חוב בבינונית כדי שלא יראה אדם לחבירו שדה נאה ודירה נאה ויאמר אקפוץ ואלונו כדי שאגבנו בחובי (שם מט:). שטרי חוב המוקדמין פסולין וכו' גזירה שמא יגבה מזמן ראשון (ב"מ עב.). כשהוא גובה צריך להביא ראיה (ב"ב קלח:). הרי שמכר שדה לחבירו והשביחה ובא בעל חוב וטרפה כשהוא גובה גובה את הקרן מנכסים משועבדין (שם קנז:). כשהם גובין (לחומת העיר) לפי נפשות גובין או (אולי) לפי שבח ממון גובין (שם ז:). מצא בע"ח לגבות שטר חובו (מד"ר ברא' ה). למדינה שהיתה חייבת לו מס למלך והיה המלך משלח לגבותה (תנח' כוכר, אמור ל). שלא יהיו האומות העולם אומרים מה דוד סבור החריב בית אלהינו ועשה בית לאלהים נינערו אלהינו וגבו נקמתם והחריבו בית אלהים (פסיקתא רב' ו).

— נפע', *נִגְבָּה, נִגְבֵּיתָה, נִגְבֵּית, נִגְבֵּית, — שגבו, שגבים אותו: והקופה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה (פאה ח ז). שהשושבינות ניגבית בבית דין אבל השולח לחבירו כדי יין וכדי שמן אין ניגבית בבית דין (ב"ב ט ד). אין בה (בשושבינות) משום ריבית וחוזרת בעיניה ונגבת מן האמצע (תוספתא שם י ח). סבלונות העשוין ליבלות אין נגבין ושאין עשוין ליבלות נגבין (גמ' שם קמו.). אם הרעוך הרבה יהי בעיניך מעט ואמור כמעט נגביתי (דא"ז כ). אם בה (בהמתנה) תנאי שתגבה מחיים נגבית מחיים (שו"ת הרי"ף יג). ואין הכתובה נגבית אלא לאחר מיתת הבעל (רמב"ם, הלכ' אישות יו). —ומקור: תורמין על המשכון ועל העתיד ליגבות (תוספתא שקל' ב ה). השטר מצוי להגבות (מד"ר ברא' פח).

— הפע', *הִגְבָּה, — הגבה לפלוני את חובו, עשה שיגבה, גבה בשבילו: יש מוכר את אביו להגבות אמו כתובתה כיצד ישראל לקח עבד ושפחה מן השוק ולהם בן ושחרר את השפחה ונשאה ועמד וכתב כל נכסיו לבנה נמצא זה מוכר את אביו להגבות לאמו כתובתה (יבמ' לט.). מהיכן מגביהו (את חובו) מן העידית (ב"מ עז:). ואנו ב"ד קבלנו שבועה ממנה בפני היתומים והגבינוה כתובתה מנכסים וקרקעות (ר"י ברצלוני, השטרות לח). אם יהי מנהג המקום שלא להגבותה וכו' לפי שיש מי שאומר שלא נהגו במקומנו להגבותה מחיים לעולם (שו"ת הרי"ף יג). בית דין יורדין לנכסי כל אחד ומגבים לשכנגדו את חובו (רמ"י כתוב' קי.). ואמר לב"ד הגבו לי אלו השטרות (ר"י בן הרא"ש, תשו' א). חבירך לא עבר עבירה מימיו רק פעם אחת וכו' לכן הגבו עבירה ממנו (הרוקח סי' שיט). ובא סופר העיר ואיש אחר עמו והגבו

[1]) מְשֻׁתָּף לערבית וסורית במשמעה זו.

לאלמנה אותם נכסים בכתובתה (ר"מ אלשקר סי' לג). וכן מי שגנב מגבין ממנו הקרן (לבוש, הלכ' דייניס א). האחד גבה וטוען השני שלא כדין הגבוך כי לא היה חייב לך כלום (לבוש חו"מ, גביית מלוה קד ב).

גְּבֹהָה, ש"נ, מ"ר גַּבְהוֹת, גְּבוֹהִי־, — א) דברי גאון וגֹבה וגדלות: אל תרבו תדברו גְּבֹהָה גְבֹהָה יצא עתק מפיכם (ש"א ב ג). — ב) ״דברים גדולים שקשה להשיגם: הדוחק את השעה מתיגע להעשיר ולהתגדל ורואה שאינו מצליח ואעפי"כ חוזר והולך למרחקים ומכנים עצמו לגבוהות (רש"י ערוב' יג:).

גַּבְהוּת, ש"נ, —א) גאון וגאוה: עיני גַּבְהוּת אדם שפל ושח רום אנשים (ישע' ב יא). — ושח גַּבְהוּת האדם ושפל רום אנשים (שם יז). שאין גבהות לפני המקום (ברכ' י:). גלוי וידוע לפני כסא כבודך אדון העולמים כי לא מגבהות לב ומרום עין עשיתי אשר לא השתחויתי להמן (מד"ר אסתר, ותאמר אסתר). —ואמר הפיטן: אין קצה אל גַּבְהוּתֶךָ ואין סוף לעמק מדותיך (שיר היחוד ב). מי שאינו הולך אחר גבהות לקוץ במאכלו אם לא נתבשל כל צורכו (רש"י עירוב' כד.). ויניח הגבהות וכו' ולהסיר גבהותו עם גודל מעלתו (הרוקח, שער הענוה). ויזכור בימי בחרותו ימי זקנותו ובימי גבהותו ימי שפלותו (מ' אלדבי, ש"א ז). — *ובהשאלה בנוי לאלהים: גבהות של עולם הרכין עצמו (תנחומא, כי תשא). — ב) ״גֹבה גשמי: פניו (של המלך) ארוכות בין עיניו גבהות וקומתו גבוהה (ספ' אליהו, כיסמ"ד ילינק ג). גבהות בשדרה שלו (של החגב) כמו הגמל (הגהה לפ' רגמ"ה, חולין סה:). הבט שמים והשחקים שגבהו ממך וכו' ותראה גבהות למראית עינים (אוהב משפט, איוב לה ה).

*__גַּבְהָן__, ת"ז, לנק' גַּבְהָנִית, — גְּבַהּ לב, גְּבַהּ רוּחַ: אל תהי גבהן בלשונך ורפי ורשיש במלאכתך (כ"ס גני' ד כט). אם אברא אותה (את חוה) וכו' מן הצואר תהיה גבהנית (מדר' הגדול, זאת הפעס).

גָּבוֹהַּ, גבוהה, גבוהית, גבוהים, גבוהות, —עי' גָּבֹהַּ וכו'.

*__גָּבוּי__, לנק' גְּבוּיָה, מ"ר גְּבוּיִים גְּבוּיוֹת, — פעול מן גבה: תורמין על הגבוי ועל העתיד ליגבות (תוספתא שקל' ב ס). תורמין על האבוד ועל הגבוי (ב"מ נח.). שטר העומד לגבות כגבוי דמי (שבוע' מח:).

*__גִּבּוּי__, ש"ז, — פעולת הגבייה: קודם שיבא (השטר) לידי גיבוי (כתוב' סח.). בגיבוי כסף אתה מוצא מאתים ואחת ככר וכו' (בכור' ה.). תמחוי נגבית בשלשה ומתחלקת בשלשה שגבויה וחלוקה שוים (ב"ב ח:). שהמלך רגיל ליקח מכולן מס קצוב לשנה ובאו לתבוע לכל אחד כפי אומד דעתם עד שיעלה גיבויים לחשבון מס הקצוב (רשב"ם ב"ב נה.). שבאו לפניו לדין שמעון הנ"ל ואם היתומים על גבוי כתובתה מן היתומים (שו"ת הרדב"ז, ג תמט). ולא יהא צריך הדיין להחזיק טובה מגבויו לשום אדם (טור, דייניס ט).

גְּבוּל[1], גְּבֻל, ש"ז, מ"ר גְּבוּלִים, גְּבוּלוֹת, גְּבֻלוֹת, — א) קו וכיוצא בזה המבדיל בין מקום למקום, בין שדה לשדה, בין ארץ לארץ, Grenze; frontière, limite; boundary: והיה לכם גְּבוּל נגב מקצה ים המלח קדמה ונסב לכם הַגְּבוּל מנגב למעלה עקרבים (במד' לד ג-ד). אתה עבר היום את גְּבוּל מואב את ער (דבר' ב יח). עיירות העומדות על הגבולין (ב"ב נו.). — ובין שדה לשדה: לא תסיג גְּבוּל רעך אשר גבלו ראשנים בנחלתך (דבר' יט יד). — ולחצר וכדומה: והעזרה ארבע עשרה ארך וכו' והגבול סביב אותה חצי האמה (יחזק' מג יז). —*ולערוגה: היה לה (להערוגה) גבול גבוה טפח זורעין בתוכה שלשה עשר, שלשה על כל גבול וגבול ואחד באמצע לא יטע ראש הלפת בתוך הגבול מפני שהוא ממלאהו (כלא' ג א). ערוגה תוכה ו' חוץ מגבולותיה (שבת פה.). — ובמליצה: האותי לא תיראו נאם יי' אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גְּבוּל לים חק עולם ולא יעברנהו (ירמ' ה כב). גְּבוּל שמת (להמים) בל יעברון בל ישובון לכסות הארץ (תהל' קד ט). —ומ"ר: זאת תהיה לכם הארץ לִגְבֻלֹתֶיהָ סביב (במדב' לד יב). ואסיר גְּבוּלֹת עמים (ישע' י יג). — ובהשאלה, ״הסיג גבול רעהו, נכנס לתוך אומנתו, דחהו ממחיתו: הוי זהיר וחי אחיך עמך ולא תשיג גבולו אל תקח לו מחייתו (הרוקח, הל' תשובה). זה לו כמה ימים ושנים אשר החזיק במלאכתו אשר עושה במכס המלך יר"ה ושאל השואל מכבוד חכמתו האם יוכל שום יהודי אחיהו להשיג גבולו ולסלקו מאומנותו (שו"ת מהר"ש כהן א נא).

---

[1]) לפי דעת קצת החכמים דומה להשם כבל, חבל, על שם החבל שהיה משמש לגבול, או ע"ש חבל המדה. אך יותר מסתבר כי המשמעה העקרית היא של השם ג'בל[a]) בערבית שפרושו הוא הר, יען ההרים הם הגבולים הטבעים.

---

a) جبل

ראיתי לגלות דעתי ולהגיד שהעושה כן (לקחת המשרה של בית המכס של זולתו) לא טוב עשה ונכנס בגד רשע מסיג גבול רעהו (רשד"ס שנד). מי שרוצה ליכנס כגבול זה הגר העני גוערין בו (שם). מתנגדים שהשיגו גבולך בענין המכס שהחזקת בו כמה שנים (מהרש"ל לוריא פט). כל המקפח מחייתו של חבירו הרי הוא בכלל ארור מסיג גבול רעהו (שם). שכך הוא מקובל מרבותיו דארור משיג גבול רעהו בא להרבות השגת גבול של מו"מ (שם).—ב) הארץ שבתוך הגבולים, territory ; territoire ; Gebiet : וישלח (שאול) בכל גְּבוּל ישראל ביד המלאכים (ש"א יא ז). ויבקשו נערה יפה בכל גְּבוּל ישראל (מ"א א ג).— וככנ': הנה אנכי נגף את כל גְּבוּלְךָ בצפרדעים (שמות ז כז). לא ישמע עוד חמס בארצך שד ושבר בִּגְבוּלָיִךְ (ישע' ס יח). — ובפרט ערי הגבול : ויך אתם (את האשדודים) בעפלים את אשדוד ואת גְּבוּלֶיהָ (ש"א ה ו). הוא הכה את פלשתים עד עזה ואת גְּבוּלֶיהָ ממגדל נוצרים עד עיר מבצר (מ"ב יח ח). — *וביחוד כל ארץ ישראל חוץ מירושלם : (על דעת רב) ובלבד בקדשי מקדש (ועל דעת רבי יוחנן) ואפילו בקדשי הגבול (ירוש' תרומ' ת סל' כ). ראשון (של יו"ט) דאיתיה מן התורה בגבולין (סוכה מג.). — ג) *בהשאלה, זמן : גבול יש לה (לבהמה) פחותה מבת ג' שנים נעקרה בת ג' שנים אינה נעקרה (ע"ז כד:). כי הברואים בגבול שמתם, ולימי צבאם גבול הקפתם, ולך אין גבול ולימיך, ולשנותיך ולעצמך (שיר היחוד ג).—*ובדברים מפשטים, במשמ' הנקודה שממנו מתחיל או גומר דבר מהדברים : ביצה בס' ואחת מותרת אמר ר' זירא לרב שמן בר אבא ראה שאתה מטיל בה גבול היתר (חול' לח.). א"ר ינאי גבול שמעתי בה (בעגלה ערופה מאימתי נאסרת) ושכחתי (כרית' כה.). — *ובמשמע' המדה האחרונה, שיותר מזה אי אפשר : גבול הדם לבהורים כל שלשים יום (ר"ח שבת קכט:).—*ובמשמ' קצה : והמלך כורש מצא במלחמה את גבול חייו ולא מצא כורש המלך את הגבול הזה ככה לבדו כי גם שאול משיח ה' ימיו הוסגרו במלחמה (יוסיפון ג). — *גבולי הגשמים הטבעיים : ואמנם למה שהוגבל בגבולים הנודעים אצלנו שהם הגבולים הטבעיים שבהם נרגשים מחושינו נקרא גופני ומה ששולל מגבולים אלה נקרא רוחני וגבוליו וחוקיו הם כפי מה שראוי לעינינו (מאמר העקרים לרמח"ל). — ד) *גבול המחלה, שנוי מְחלט במחלה לטובה או לרעה, לבריאות או למות : וחכמי הרופאים בקשו לדעת סבת היות גבול התחלואים ביום השביעי וכו' (רמב"ע, המאורות, כ"י פריז). הגבול ענינו ההבדל בדבור ופרושו שנוי יהיה פתאם אם אל צד הבריאות ואם אל צד החולי (קאנון ד א ד ב). אם יקרה (המחנק) ביום גבול יהיה מפחד וממית כי הגבול במורסות החונקות ממית בלי ספק (שם ג ט ה). והרעיפה היא גבול גדול בחליים חדים רבים (שם ג ה א ד). וכמה פעמים ראינו מאותות מפחדים מתרדמה ונפילת הכח והזיעה יובילו אחר שעות אל גבול שלם (שם ד ב א ב). וצוה (גלינוס) לחמם הבית (של החולה) באש והזיע העלול ובא לו הגבול (פרקי משה כד). וזה דומה לגבולי החוליים כי יום ז' הוא יום גבול והוא טוב מורה חזוק הטבע ויום ט' הוא מבשר טוב ויום ח' הוא גבול רע (רשב"ל דורן, מג"א, ח"י ד). וכן מצינו מספר השבעה משמש בכל גבולי החליים (שם ה). כמו שעושה הרופא באשר רואה שמגי' הגבול לחולה וכו' כי כשיבוא הגבול שימצאהו נקי ומוכן לקבלו ואם לאו הגבול יקרב מיתת (מנוה"מ א רלה). — ה) *בהגיון, כ"א מחלקי ההקש, והחלק המשתף לשני חלקי המשפט : שהידים הם ההיקשים כמו שהתבאר בספר ההגיון והאצבעות הם פרקי ההיקש שהם שתי הקדמות ושלשה גבולים (מלמד התלמיד, וישלח). והנה הם שלשה חלקים החלק המשתף לשני המשפטים נקראהו גבול אמצעי וכו' ההקדמה הגדולה והגבול המשתף ביניהם שהוא הגבול האמצעי וכו' וחלקי זה ההקש שלשה האדם והחי והמרגיש והגבול האמצעי ממנו הוא החי (מלת הגיון להרמב"ם, שער ו). והגזרה מורכבת לא פחות משני גבולים ולא יותר משלשה שהם גדול וקטן ואמצעי ואלה הגבולים בעצמם הם הקדמות מחויבות או שוללות (תגמ' הנפש, פרוש כ"ה הקדמות). המופת האמיתי הוא הלקוח מהקדמות בלתי בעלות אמצעיים אמנם על כל זה גבוליו האמצעיים הם מדברים עלולים ומסובבים וכו' שאנו לוקחים אותם להיותם גבולים אמצעיים (שם, ליון א).

גָּבַל, הִגְבִּיל, *מוּגְבָּל.

חוּג, חָג. — חֹק, חקק.

*מצר, *בר מצר. — *מצרנות.

*סְפָר.

*תְּחוּם.

*גִּבּוּל[1]), —שה"פ מן גִּבֵּל, והיא פעולת לישת בצק וכדומה, das Kneten ; pétrissage ; kneading : עפר בר גיבול הוא לטיט של בנין (רש"י, שבת יח.).

גְּבוּלָה, גְּבֻלָה, ש"נ, — מה שבקצה שדה וכדומה, מה שנוטעים וזורים שם, Rand; bordure; border : הלא אם שִׁוָּה (החורש) פניה (של האדמה) והפיץ קצח וכמן יזרק ושם חטה שורה[2]) ושערה נסמן[2]) וכסמת גְּבֻלָתוֹ (ישע' כח כה).

°גְּבוּלִי, ת"ז, לנק' גְּבוּלִית, —של הגבול, הנוגע לגבול המחלה : רפואת הבקוע הגבולי (קאנון ג ד ז). אמנם (הרעיפה) הגבולית וכיוצא בה הנופלת מעצמה היותר נכון שלא תתעסק לרפאה עד שתעצר (שם שם ה א). — ובמשמ' דבר שיש לו גבול, קצה וסוף : ולעינינו הוא כי היא (התורה) גבולית (ר"י מדוכנו, אהל יעקב). ולא יעדתי הטבה גבולית והוא כי הכל לפי הערכים (ר"מ אלשיך, איוב ד ח).

°גִּבּוּן, ש"ז, —שה"פ, הפוך החלב לגבינה: וישמור אז (בחלי הילוד) מגבון החלב באצטומכא (קאנון א ג ג).

גִּבּוֹר[3]), גִּבֹּר, ש"ז, מ"ר גִּבּוֹרִים, גִּבֹּרִים, — א) נפיל, יליד בן אלהים ובת האדם, גדול וגבה הקומה ואמיץ כח מאד, Held ; héros ; hero : הַנְּפִלִים היו בארץ בימים ההם וגם אחרי כן אשר יבאו בני האלהים אל בנות האדם וילדו להם המה הַגִּבֹּרִים אשר מעולם (ברא' ו ד). — ב) אדם מצין בכחו וגבורתו, mächtig ; puissant ; mighty : הוא (נמרוד) החל להיות גִּבֹּר בארץ (ברא' י ח). וראה שאול כל איש גִּבּוֹר וכל בן חיל ויאספהו אליו (ש"א יד נב). — ובבע"ח : ליש גִּבּוֹר בבהמה ולא ישוב מפני כל (משלי ל ל). — וביחס לאלהים, בעל יכלת ועצמה : כי יי' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדני האדנים האל הגדל הַגִּבֹּר והנורא (דבר' י יז). —ומ"ר סמי' : ברכו יי' מלאכיו גִּבֹּרֵי כח עשי דברו (תהל' קג כ). —*ובהשאלה : איזהו גבור הכובש את יצרו (אבות ד א). — ובפרט מי שיש לו גבורת מלחמה : כי ידע כל ישראל כי גִבּוֹר אביך (ש"ב יז י). ואבד מנוס מקל וחזק לא יאמץ כחו וְגִבּוֹר לא ימלט נפשו (עמוס ב יד). כתו אתיכם לחרבות ומזמרותיכם לרמחים החלש יאמר גִּבּוֹר אני (יואל ד י). למה תהיה כאיש נדהם כְּגִבּוֹר לא יוכל להושיע (ירמ' יד ט). — וכנ' : ויראו הפלשתים כי מת גִּבּוֹרָם (גלית) וינוסו (ש"א יז נא). — ומ"ר : אתה ידעת את אביך ואת אנשיו כי גִבֹּרִים המה ומרי נפש המה כדב שכול בשדה (ש"ב יז ח). כְּגִבּוֹרִים ירצון (הארבה) כאנשי מלחמה יעלו חומה (יואל ב ז). — ובהתול : הוי גִּבֹּרִים לשתות יין ואנשי חיל למסך שכר (ישע' ה כב). —וכנ' : אני צויתי למקדשי גם קראתי גִבּוֹרַי לאפי עליזי גאותי (ישע' יג ג). מדוע ראיתי המה חתים נסוגים אחור וְגִבּוֹרֵיהֶם יֻכתו ומנוס נסו (ירמ' מו ה). מגן גִּבֹּרֵיהוּ[1]) מאדם (נחום ב ד). — ועם חַיִל : ויפתח הגלעדי היה גִּבּוֹר חַיִל (שופט' יא א). ויאמר אליו יי' עמך גִּבּוֹר הֶחָיִל (שם ו יב). ואתם תעברו חמשים לפני אחיכם כל גִּבּוֹרֵי הַחַיִל (יהוש' א יד). גִּבּוֹרֵי חֲיָלִים (דהי"א ז ה). — ג) שם לאחד מגדודי הצבא של דוד : ונתן הנביא ושמעי ורעי וְהַגִּבּוֹרִים אשר לדוד לא היו עם אדניהו (מ"א א ח). ויצאו אחריו אנשי יואב והכרתי והפלתי וכל הַגִּבּוֹרִים (ש"ב כ ז). ואלה ראשי הַגִּבּוֹרִים אשר לדויד (דהי"א יא י). — ד) °השתמשו הסופרים החדשים בשם זה לכנוי להיותר חשוב באישים שבספור מהספורים, שעליו סובב עקר מעשה הספור : יוסף הוא הגבור בפרשות מקץ ויגש. — ולנק' °גִּבּוֹרָה, אסתר היא הגבורה של מגלת אסתר. —°גבור היום, האיש שהכל מדברים בו ועוסקים בו ביום הנכחי: פלוני הוא גבור היום.

גְּבוּרָה[2]), ש"נ, כנ' גְּבוּרָתִי, גְּבֻרָתִי, מ"ר גְּבוּרוֹת, — א) מעשה כח, ישועה, נצחון על האויב, Sieg; victoire ; victory : אין קול ענות גְּבוּרָה ואין קול ענות חלושה (שמות לב יח). כי כה אמר אדני יי' קדוש ישראל בשובה ונחת תושעון בהשקט ובבטחה תהיה גְּבוּרַתְכֶם (ישע' ל

[1]) בארמית : עפר דבר גיבול הוא (שבת יח.). קמח דבר גיבול הוא אבל מורסן דלאו בר גיבול הוא (שם קנה:). דנתינת מים לא זהו גיבולו (רש"י שם).

[2]) יש סוברים כי שתי מלים אלו, שורה נסמן, הן יתרות, ועי' במקומן.

[3]) משרש גבר, ע"ש. בערב' גַבַּאר a), גדול, חזק, עריץ. ויש לשער כי בתחלה הונח ש"ת זה להיצורים הדמיוניים של האדם הקדמון, בני האלהים, ואח"כ להיצורים

a) جبّار

הטבעיים. — [1]) יש נוסחאות גבוריהו חסר.

[2]) עי' ערך גִּבּוֹר. בערב' גֻ'בּוּרַה a), גֹדל, גברות, כח ועצמה. בסורית גבורתא.

a) جبورة

יס).—ב) כח ועצמה חוץ מהרגיל, Kraft, force strength: לך זרוע עם גְּבוּרָה תעז ידך תרום ימינך (תהל' פט יד). ואמרתי אני טובה חכמה מִגְּבוּרָה (קהל' ט יו). בפעם הזאת אודיעם את ידי ואת גְּבוּרָתִי (ירמ' יו כא). עוררה את גְּבוּרָתֶךָ ולכה לישעתה לנו (תהל' פ ג). כצאת השמש בִּגְבֻרָתוֹ (שופט' ה לא). איה קנאתך וּגְבוּרֹתֶךָ המון מעיך ורחמיך (ישע' סג יה). מפני שיורדין (הגשמים) בגבורה (תעג' ב.). — ובהשאלה, *גבורת החכמה, ואמר בן סירא: לא נעדר ממנו (מהאלהים) כל שכל ולא חלפו כל דבר גבורת חכמתו תכן אחד הוא מעולם (ב"ס גני' מב כ-כא). — ובפרט חֹזק ואמץ רוח, Tapferkeit; bravour, courage; bravery: התתן לסוס גְּבוּרָה וכו' ישחק לפחד ולא יחת ולא ישוב מפני חרב (איוב לט יט-כב). אמרתי אך דבר שפתים עצה וּגְבוּרָה למלחמה (ישע' לו ה). ויאמר זבח וצלמנע (לגדעון שבנו ירא לְהָרְגם) קום אתה ופגע בנו כי כאיש גְּבוּרָתוֹ (שופט' ח כא). חדלו גבורי בבל להלחם ישבו במצדות נשתה גְבוּרָתָם היו לנשים (ירמ' נא ל). עשרה קבים של גבורה ירדו בעולם תשעה לקחו פרסים (קידו' מט:). — ואמר החכם: ההצלחה תַּקנה גבורה והקלון מורך לב (ר"י אברבנאל, שופט' ד). — ג) בהרחבה, מעשי הגבורה: אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה במעשיך וְכִגְבוּרֹתֶךָ (דבר' ג כד). כל דברי אסא וכל גְּבוּרָתוֹ וכל אשר עשה (מ"א יה כג). ויתר דברי יהושפט וּגְבוּרָתוֹ אשר עשה (שם כב מו).— ואמר בן סירא: ויתן לאנוש בינה להתפאר בגבורתיו (ב"ס גני' לח ו). לא הספיקו קדושי אל לספר נפלאות גבורותיו (שם מב יז). — *גבורות גשמים, ירידת הגשמים שראו בהם הקדמונים גבורה מיוחדה: מאימתי מזכירין גבורות גשמים רבי אליעזר אומר מי"ט הראשון של חג (תעג' א א). —ד) *כנוי לאלהים, Gott; dieu; god: אם היה גר ובא ללמוד תורה וכו' שנאמרה מפי הגבורה (ב"מ נח:). משה היה הגון ללמוד תורה מפי הגבורה (יבמ' קה:). ראיתי לבן פדת שיושב ודורש כמשה מפי הגבורה (שם עב:). כל דיבור ודיבור שיצא (בהר סיני) מפי הגבורה נחלק לשבעים לשונות (שבת פח:). אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום (מכות כד.). המתינו לי עד שאמלך בגבורה (מד"ר שה"ש, זאת קומתך). — ה) בגבורות, במאמצי כח, לכל היותר, höchstens, au plus; at best: ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בִּגְבוּרֹת שמונים שנה (תהל' צ י). — ו) *גְּבוּרוֹת, הזקנה, שנות השמנים: הגיע (האדם) לגבורות זו היא מיתת נשיקה (מו"ק כח.). זקן שלא הגיע לגבורות (גיט' כח.). — ואמר המשורר: עבדתיך שני ילדות ושחרות ועודי עבדך לשני גבורות (ר"י הלוי, התמיר, כח). — ואמר הפיטן ביחס לאלהים: הדרו ותפארתו (של אלהים) יחוו וישמעו, ובנעים גרוניהם גבורות ימללו (ר"י הלוי, יחלו פני). — ז) *אחת הברכות בתפלת י"ח שמזכירים בה גבורות הגשמים: אבות וגבורות (ירוש' ברכ' ח נד ג).

*גְּבוּשׁ[1]), ש"ז, מ"ר גְּבוּשִׁים, — צרורות של אבנים

וכדומה, ימלאו בהם בין הארבים של הכותל, או יתקנו בהם פני הקרקע להקשותו: בית הפרס שגבשו בגבשים[2]) שאי יכול להסיטן (תוספתא אהיל' יז ט).

גבח[3]), ממנו גִּבֵּחַ, גַּבַּחַת.

א. גִּבֵּחַ[4]), ת"ז, לנק' גִּבַּחַת, — מי שיש לו גַּבַּחַת,

kahl am Vorkopfe; chauve de devant; bald in front: ואם מפאת פניו ימרט ראשו גִּבֵּחַ הוא (ויקר' יג מא).

ב. *גִּבֵּחַ[5]), ת"ז, לנק' גִּבַּחַת, — גבה קומה, ארוך ודק,

von hoher Statur; de haute stature; tall: גבח[6]) לא ישא גבחת שמא יצא מהן תורן (בכור' מה:).

גָּבַח, קל אינו נהוג.

— פִּע', *גִּבַּח, — עשה גבחת: אילו דברים מדרכי האמרי המספר קומי והעושה בלורית והמגבח לגודגדין והמגוררת בנה לבין המתים (תוספתא שבת ו א).

— פֻּע', גֻּבַּח, שנעשה גִּבֵּחַ, הבגד וכדומה: שיהיה הבגד

---

[1]) בערבית המדברת ג'בש a), מה שממלאים בהם הכתלים בבנין.—[2]) הגיה הגר"א בגבשושים, אבל בלי יסוד.

[3]) עי' הערה לא.גִּבֵּחַ.

[4]) בערב' גַּלִח b), אגלח c). ופרשו המלונים הערבים: מנחשר אלשער מן מקדם ראשה, בעברית: מי שחסרו שערות ראשו מפאת פניו. וזו אחת מן המלות שבה בהן ל במקום ב.

[5]) לפי דעת לוי שרש מחוק מן גבה. וקוהוט גזרהו מן גבח' d) בערבית שיש לו משמעת התגדל, אך שתי ההשערות אינן מחורות. — [6]) כך גרסת הערוך. ובנוסחאות שלנו גבוה, קפח.

a) جَبْش b) جَلِح c) أَجْلَح d) جَبَخ

מגובח פה שער מעט ופה שער מעט (ספר המליצה לר"ם ב"ר שמואל, הוצ' דר' גכר 11).

גַּבַּחַת[1], ש"נ, מ"ר גַּבָּחוֹת, כנ' גַּבַּחְתּוֹ, — א) מקום ערום בלי שערות על הראש מפאת פניו, **kahle Platte am Vorderkopfe; calvitie sur le devant de la tête; baldness in front**: וכי יהיה בקרחת או בגבחת נגע לבן אדמדם צרעת פרחת הוא בקרחתו או בגבחתו (ויקר' יג מב). איזו היא גבחת מן הקדקוד השופע לפניו (נגע' י י). — ב) באריג, מקום חלק בלי שערות מתחלת ברייתו: וראה הכהן (את הבגד שהיה בו נגע צרעת) אהרי הכבס את הנגע והנה לא הפך הנגע את עינו והנגע לא פשה טמא הוא באש תשרפנו פחתת הוא בקרחתו (של הבגד) או בגבחתו[2]) (ויקר' יג נה). — ג) *כעין חטטרת קטנה על גבם של קצת החגבים: אין לי אלא (חגב) הבא ואין לו גבחת[3]) הבא ויש לו גבחת מניין (חול' סה:). ארבה אין לו גבחת ואין לו זנב סלעם יש לו גבחת ויש לו זנב.

***גַּבִּי**, ש"ז, — כמו גַּבָּא: מעשה שהלך ר' יוחנן בן ברוקה אצל ר' יוחנן בן נורי לבית שערים ומצא גבי שאין בו ארבעים שלשת לוגין ושחה ושתה ממנו (תוספתא תרומ' ז יד). גבי שנפל לתוכו יין דבש וחלב הולכין אחר הרוב (שם מקוא' א ג). במה דברים אמורים בגבי שאפשר לשתות בה ולא יהא מקום פרסות רגליו נכרות אבל גבי שאין אפשר לו לשתות וכו' (שם ו).

***גַּבַּי**[4]), גביי, גַּבַּאי, ש"ז, מ"ר גַּבַּיִּים, גַּבָּאִים, — א) מי שממונה לגבות המכסים, **Steuereinnehmer; percepteur d'impôt; publicain**: חבר ונעשה גבאי דוחין אותו מחבירותו (תוספתא דמאי ג ד). האחים שנעשה אחד מהם גבאי (שם ב"ק י ה). סתם רועה פסול (לעדות) סתם גבאי כשר (סנה' כה:). וישלח המלך גבאי טמיון לגבות מה עשו בני המדינה עמדו ותלו אותו (מד"ר ויקר' יא). אין פורטין לא מתיבת המוכסין ולא מכיס של גבאין (ב"ק י א). הגבאין שנכנסו לתוך הבית (טהר' ז ו). הגבאים והמוכסים תשובתן קשה מחזירין למכירין וכו' (תוספתא ב"מ ח כו). — ב) *ממונה על גביית הצדקות: סלע זו לצדקה עד שלא באתה ליד גבאי מותר לשנותה משבאתה ליד גבאי אסור לשנותה (ערכ' ו.). גבאי צדקה וכו' גובין סתם ומחלקין סתם (דמאי ג א). גבאי צדקה בשביעית מדלגין על פיתחן של אוכלי שביעית (תוספתא שם ג יז). גבאי צדקה אינן רשאין לפרוש זה מזה (שם פאה ד יה). גבאי קופה ביו"ט לא היו גובין ומכריזין ביום טוב כדרך שגובין ומכריזין בחול (שם דמאי ג יו). גבאי צדקה שלא מצאו עניים לחלק להן את הפול מוכרין לאחרים ואין מוכרין לעצמן גבאי צדקה פורטין לאחרים ואין פורטין לעצמן (שם ב"מ ג ט). גבאין של עבודה זרה אסור ליתן להם (שם ע"ז ו א). ואמר ר' יוסי יהא חלקי מגבאי צדקה ולא ממחלקי צדקה (שבת קיח:). כל עיר שיש בה ישראל חייבין להעמיד מהם גבאי צדקה אנשים ידועים ונאמנים שיהיו מחזירין על העם מערב שבת לערב שבת ולוקחין מכל אחד ואחד מה שהוא ראוי ליתן ודבר הקצוב עליו והן מחלקין המעות מערב שבת לערב שבת ונותנין לכל עני ועני מזונות (רמב"ם, מתנ' עניים ט א). — ג) *בכלל ממונה על גביית כספים וכדומה: החנות פתוחה והחנוני מקיף והפנקס פתוח והיד כותבת וכל הרוצה ללות יבא וילוה והגבאים מחזירים תדיר בכל יום ונפרעין מן האדם (אבות ג טז). וכן הדין בחצרות ופונדקיות וחנויות העשויות לשכר וכו' בית דין מעמידין להן גבאי ויהיה השכר מונח בבית דין (רמב"ם, נחלאות ז ו). ראובן ושמעון ולוי חברו חבירות אחת לשנה ומינו גבאי שיגבה בעדם בכך וכך להודש לסוף ט' חדשים עשו חשבון עם הגבאי ונשאר מעות בידו (שו"ת הרא"ש קב יא). — *ונתיחד אח"כ לראש בית הכנסת, ראש חברה מהחברות וכדומה: ויש מהם שהוקדשו שיתחלקו הפירות לבד וישאר הקרן קיים ביד הגבאי ועכשיו נתעוררו קצת ממנהיגי הקהל וכו' ותובעין לגבאי ההקדשות שיפרעו מאותם

---

[1]) משקל המחלות. — ואמרו חכמי הלשון כי השם הדומה לו בערבית הוא גַבְּה, גַבְהַה a), שפרושו הוא מצח, ובפרט מצח רחב, גדול. אך עי' למעלה בהערה לגבח, והשם גַלְחַה b) פרשוהו המלונים הערבים וז"ל: מוצע' אנחשאר אלשער ען ג'אנבי אלראס, ר"ל מקום חסר השער בצדי הראש. — [2]) ואמרו בתו"כ (מכי' נגע'): קרחתו אלו השחקים גבחתו אלו החדשים. — [3]) רגמ"ה בן רש"י פרשו שממורט בפניו. אבל הערוך פרש: גבהות יש בשדרה שלו כעין הגמל.

[4]) משקל גַנָּב, משרש גבה. ובאלף נראה כמו בנאי, זכאי, לבלתי יקראו גבי — בסורית גביא, ובערב' גַ'אבּ c).

---

a) جبة جبهة b) جاحة c) جاب

נכסים מס והוצאות (שו"ת הר"ג גירונדי ג). כי על כל אלה יש לעשירי עם ולמנהיגי הקהל ו ה ג ב א י ם ולראשיהם לפקוח עיניהם לחומלה על התלמידים וכו' (הס"י ב, תנכה ג). ה ג ב א י ם הגבוהים יתנו חלק עשירית לחברה זו ממה שימצאו בכל מתן בסתר בבהכ"נ (פנק' ועד כריסק, שנת שפ"ג). אעפ"כ לא דרש הרב הקבוע כי אם הרב שבתוך החברה (ח"ק שכבדו אותו ה ג ב א י ם מן החברה (שו"ת שער אפרים סג). שבנו ה ג ב א י ם (את ביהכ"נ) משלהם ואח"כ גבו מן הציבור (שו"ת שמש לדקה, או"ח א). נוסף ע"ז מוכרים ה ג ב א י ם (של ביהכ"נ) לנקובי שם שבתות שבהן קדושה נוספת כגון שבת שקלים וכו' (פרי הארץ או"ח ב ב). יש לנו בבית כנסתנו בעל תוקע, יש גם ג ב א י עז נפש לחבריו תוקע (יל"ג, הכל תלוי במזל). דאגה אחת דכאתני, בימי מחלתי, השמועה באתני, כי בקהלתי, נמנה החיט ל ג ב א י החברה, ואם יעסק הוא בקבורתי, ידעתי כי נכון לי יום עברה (הוא, כת גליס). מפיחי קריה עקב שוחט, ובעד חזן יגרו מדון, שתף של עמלק קהלתו סוחט, ובכל ג ב א י היא קונה לה אדון (הוא, דור המדבר). —ולנק' גַּבָּאוֹת: נשים ג ב א ו ת ישגיחו על נשים עניות שיהא לכל אחת ב' כתונות פשתן (פנק' ועד כריסק, שפ"ג).

גְּבִיהָה, ש"נ, — בליטה, ובהשאלה חטטרת: וכיון שהגיעו (אלכסנדר מוקדון ובני לויתו) לבית קדשי הקדשים אמר לו (גביהא בן פסיסא) אדוני המלך עד כאן יש לנו רשות להכנס מיכן ואילך אין לנו רשות ליכנס אמר לו הריני נכנס וכשאצא אשוה לך ג ב י ה ת ך [1]) (מגי' תענית ג ו).

גְּבִיוֹן, ש"ז, —כמו גְּבִיָּה (ר' אפרים, אומנות, רשימ' לונץ).

גְּבִיָּה, ש"נ, —א) שה"פ מן גָּבָה: יש לה (להאשה) ממון אצל אדם הלואה או פקדון או שטר ומתה אינו יורשה בעל מה טעם שמחוסרין ג ב י י ה (הלכ' פסוק' רב יהודאי גאון יא). קבלו עליהם שתי הכתות הללו וכו' לדון בעניין ג ב י י ת כתובתה ונדוניתה וכו' ולעניין ג ב י י ת הנדוניא על פי התקנה וכו' שגם בזה הסכימו מתקני התקנה שבכל זמן שיטילו תנאי ב ג ב י י ת הכתובה הכל לפי תנאם (שו"ת תמת ישריס קעב). — ב) מה שגובים, המס המוטל: על דבר שבתי שסרב לתת לממוני הקהל ה ג ב י י ה שלו שהטילו עליו (שו"ת בני בנימין רפו). — *ג ב י י ת עדות עי' עֵדוּת.

א.* **גָּבִין**, ש"ז, מ"ר גְּבִינִים, — כמו גַּבָּה, השערות מעל העינים: אין לו ג ב י נ י ם אין לו אלא ג ב י ן אחד וכו' רבי דוסא אומר כל ש ג ב י נ י ו שוכבין (בכור' ז ב). אמר ר' ירמיה בר אבא אמר ר' יוחנן (צורת האדם היא) מצח ו ה ג ב י נ י ם והעינים (נדה כג:). שער הראש והזקן שהן מסתפרין לעולם גדלים ו ה ג ב י נ י ם שאינם מסתפרים אינם גדלים כלום (מדרש שיה"ש). ואין ראיות החוקים האלהיים דקות המלות ונשיאות ג ב י נ י [1]) העינים והעלם הכבות והרבות בתחנה ובתפלה ובתנועות (כוזרי ב נו).

ב.* **גָּבִין**, ש"ז, — כמו גְּבִינָה: הדגין והגבינין המסודרין על גבי עלין ועל גבי קנים מפריק ואוכל (תוספתא שבת יג יח). ה ג ב י נ י ם שלהם (של הנכרים) מותרות (מס' כותים ב).

א. **גְּבִינָה**, גְּבִנָּה, ש"נ, מ"ר גְּבִינוֹת, — עצם מזוני יעשוהו מן החלב על ידי העמדה, הקפאה, סחיטה וכו', Käse; fromage; cheese: הלא כחלב תתיכני וְכַגְּבִנָּה תקפיאני (איוב י י). הנודר מן ה ג ב י נ ה אסור בה בין מלוחה בין טפילה (נדר' ו ה). שאל ר' ישמעאל את ר' יהושע כשהיו מהלכין בדרך אמר לו מפני מה אסרו ג ב י נ ו ת עובדי אלילים אמר לו מפני שמעמידין אותן בקיבה של נבילה (ע"ז ב ה). ואם עשה ג ב י נ ו ת בדפוס של גוי וכו' שעשה בהם גוי ג ב י נ ו ת שלו ביומו (התרומה, הלכ' אסור והיתר סד). ראובן שמכר לשמעון ג ב י נ ו ת ואחר ג' ימים פתחן ומצאן מרוקבין רקבון גדול ועפוש הרבה יש לשאול עיפוש ה ג ב י נ ו ת בכמה זמן ראוי רקבון ועיפוש כזה לבא בגבינה (שו"ת הרא"ש קב ט). וכאשר היה מולח ה ג ב י נ ו ת מאותו המוהל היוצא וזב מן ה ג ב י נ ו ת היה מוסיף על הקיבה (הגה' מרדכי, פסח' תקס"ה). — ומשל: מי אכל ה ג ב י נ ה העכברים (ר"מ חגיז, משנ' חכמ' קנד).

*אֶטֶף, גומה קטנה שבגבינה.

*גִּבּוּן. — *גִּבֵּן.

*חִבֵּץ. — חריץ, חריצי החלב.

---

[1]) עי' ערך גביעה.

[1]) ובגוף הערבי: אל חואגב a), והן ה ג ב ו ת.

a) حواجب

*עגול של גבינות. — עמד, *העמיד החלב. קיבה, להעמיד בה הגבינה. — קפא, הקפיא, נקפית.

ב. ***גְּבִינָה**, ש"נ, — מן גָּבִין, — ובהשאלה: הרים בעלי אילנות ועשבים נקראים ג ב י נ ת הרים (ר"י קמחי, ספר הגלוי, ערך גבן).

***גְּבִינִיּוּת**, ש"נ, — עצם חֹמר הגבינה, Käsestoff; caséine: החלב מזוג על צד האמת ממימיות וג ב י נ י ו ת והמאיות (קאנון כ א א). וג"כ ינוסה (החלב) בזכוכית שיושם עליו דבר מימיי וינעוהו באצבע ואז יודע שעור ג ב י נ י ו ת ו ומימיותו כי החלב המשובח הוא השונה ב ג ב י נ י ו ת ומימיות (שם א ג ב, בהנהגת היונק).

***גְּבִינִי**, ת"ז, לנק' גְּבִינִיִּת, מ"ר גְּבִינִיִּים, גְּבִינִיּוֹת, — שיש בו מטבע הגבינה, käsig; caséeux; caseous: ואז לא יהיה חלב המינקת רקיק ולא עב מאד ולא ג ב י נ י י (קאנון א ג ב י, בהנהגת היונק).

גָּבִיעַ[1], ש"ז, סמי' גְּבִיעַ, מ"ר גְּבִיעִים, — א) כלי של מתכת וכדומה לשתות יין וכדומה, ארוך וצר, רחב מלמעלה וצר למטה, Kelch; calice; bowl: וימצא הַגָּבִיעַ באמתחת בנימן (בראש' מד יב). ואת גְּבִיעִי גְּבִיעַ הכסף תשים בפי אמתחת הקטן וכו' ואמרת אלהם (לאחי יוסף) למה שלמתם רעה תחת טובה הלוא זה אשר ישתה אדני בו (שם ב-ה). — וג ב י ע גדול, שממנו יערו להכוס: ואתן לפני בית הרכבים גְּבִעִים מלאים יין וכסות ואמר אליהם שתו יין (ירמ' לה ה). — ומ"ר: ה ג ב י ע י ם דומין לכוסות אלכסנדריאה שפיהן רחב ושוליהן צר (רמב"ם, בית הבחירה ג). ג ב י ע י ה הן כמין כוסות שעושין מזכוכית ארוכים וקצרים (רש"י שמות כה לא). — ב) כוס הפרחים וקשוט מלאכותי בצורת כוס פרח, Blumenkelch; calice de fleurs; calix of flowers: שלשה גְּבִעִים משקדים בקנה האחד (של המנורה) כפתר ופרח (שמות כה לג).

***גְּבִיעָה**[2], ש"נ, — בליטה, מקום מְגבה קצת, — ובהשאלה חטטרת: כשאצא אני משוה לך ג ב י ע ת ך[3] (מד"ר בראש' סא).

---

[1]) דומה לזה בערב' קֻבְעַה a).

[2]) מן השם גבע, גבעה, עי' שם. — [3]) כך גרסת קצת נוסחאות במקום פדחתך שבנוסחאות אחרות. — ועי' ג ב י ה ה.

a) قُبْعَةٌ

גְּבִיר, ש"ז, מ"ר גְּבִירִים, — א) עליון, אדון ושליט, Herr; maître; lord: הוה גְבִיר לאחיך וישתחוו לך בני אמך (בראש' כז כט). ויאמר (יצחק) לעשו הן גְבִיר שמתיו (את יעקב) לך ואת כל אחיו נתתי לו לעבדים (שם לז). — ב) *תאר כבוד לאדם חשוב: ג ב י ר אחז לבבות לאחזה שמח לבי ואתה מאחזיו, ג ב י ר גבר ובזז החמדות והיו כל כלי חמדה בזזיו (ר"י הלוי, נאם אסף). ג ב י ר במשפחות, ג ב י ר דובר צחות, ג ב י ר משיב רוחות, להיות נאנקים (ראב"ע, נדוד הסיר). בממלכה הראשונה אנשים טהורים וג ב י ר י ם זכים וברים (הוא, אג' חי בן מקיץ). ויעשדרנה אלי ע"י ה ג ב י ר המרומם כמהרי"ד ראובן מלטי (ר"י עובדיה, אגר' דפי הזמן כתביס). שהאשה הנפטרת מרת רחל גרושת ה ג ב י ר ה"ר אברהם וכו' מתה (שו"ת פרח מטה אהרן סד). — *גְּבִירִי, כמו אדוני: ג ב י ר י העטרתני בעטרות נזריך אשר הם לזולתך טפלות (ר"י הלוי, הפכט הזמן). עשיתי מה שגזרת עלי ג ב י ר י, הרימותי ידי לכתוב אל הרב עליון ונורא אדירי (מנח' קנאות, מכת' סד).

גְּבִירָה, ש"נ, כנ' גְּבִירְתִּי, מ"ר גְּבִירוֹת, — א) תאר כבוד לנשי המלכות, Königintitel; titre des reines; lady (used of a queen): ויתן לו (פרעה להדד) אשה את אחות אשתו אחות תחפנים הַגְּבִירָה (מ"א יא יט). אמרו למלך וְלַגְּבִירָה השפילו שבו כי ירד מראשותיכם עטרת תפארתכם (ירמ' יג יח). — ולאם המלך: Königin Mutter; reine mère; queen mother: וגם את מעכה אמו (של אסא) ויסרה מִגְּבִירָה (מ"א טו יג). — ב) *אשה שיש לה שפחה, ביחס לשפחתה, Herrin; Maîtresse; mistress: אם ג ב י ר ה לוקה שפחה לא כל שכן (תעג' כח:). אמרו לה (השפחות לבת פרעה) ג ב י ר ת נ ו מנהגו של עולם וכו' (סוט' יב:). למה אין שמותם של שבטים שוים בכל מקום (אינם בתובים בסדר אחד) אלא שזה מקדים לזה וזה מקדים לזה שלא יאמרו בני ג ב י ר ו ת תחלה ובני השפחות אחרונה (מד"ר שמות א). — ג) *תאר כבוד לאשה חשובה בכלל: ולפי שהיה מדרך השרים לכבד את הנשים ובפרט ה ג ב י ר ו ת (ר"י אברבנאל, מ"ב ט). תנאי התנה במעשי בראשית עם אשתו ה ג ב י ר ה הנ"ז שלא יהיה לו רשות בבית ובחנויות הנ"ז (ר"י עובדיה, אגר' דפי הזמן). ה ג ב י ר ה אשת החכם (שם). — ובכנ' ג ב י ר ת י: ויאמר לה ג ב י ר ת י חברי רוצים לבוא לפניך (משלי סנדבר).

גָּבִישׁ[1]), ש"ז, מ"ר גְּבִישִׁים, — א) מחצב קשה זך ספירי ובלי גון, כעין הזכוכית[2]), Krystall ; cristal ; crystal : לא יערכנה (את החכמה) זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז ראמות וְגָבִישׁ לא יזכר (איוב כח יז-יח). — ב) *בהשאלה, השתמשו בו הסופרים החדשים בחכמת המחצבים, גשם מחצבי שיש לו פנים קצובים במספרם ובנטיותיהם ומיוחדים לכל מין ומין : גביש המלח וכדומה.

א· **גבל**, ממנו גְּבוּל, גְּבוּלָה, א·גָּבַל, *גֶּבֶל, גַּבְלֻת.

א· **גָּבַל**[3]), פעו"י, עת' אֶגְבֹּל, לפני מקף אֶגְבָּל, — א) עשה הגבול, begrenzen ; établir la limite ; to set boundaries : לא תסיג גבול רעך אשר גָּבְלוּ ראשנים (דבר' יט יד). — ב) היה גבול ל, be grenzen ; liniter ; to limit : והירדן יִגְבֹּל אתו (את גורל בני בנימין) לפאת קדמה (יהוש' יח כ). — ג) עם ב, גָּבַל בארץ פלוני, נגע בגבולה, angrenzen ; confiner à ; confine : וגם חמת תִּגְבָּל-בה (זכר' ט ב).

— נפע', *נִגְבַּל, — שגבלו אותו : ועליהם חוק הקתי ו נ ג ב ל ת י (יוצר א שבוע', כאין תהומות). גאון קולו השמיע לנדגלים, מסביב ההר נ ג ב ל י ם (שם, תתו קול). ומגבעותי לגבעות עולם דלגתי, ומגבעות עולם לגבעת סיני נ ג ב ל ת י (שם, לפני גבעות חוללתי). ומשה נפש מדברת מכרת איננה גשם ואיננה נ ג ב ל ת במקום ולא יצר ממנה מקום (כוזרי א פט).

— הפע', הִגְבִּיל, עווי הַגְבֵּל, — הקיף בגבול, שם גבול בפני דבר : והִגְבַּלְתָּ את העם סביב לאמר השמרו לכם עלות בהר ונגע בקצהו (שמות יט יב). לא יוכל העם לעלת אל הר סיני כי אתה העדתה בנו לאמר הַגְבֵּל את ההר וקדשתו (שם כג). — *ובהשאלה : וכל שרעפים וכל הרהורים, נלאים לשום בו שיעורים, מלשערהו ומ ל ה ג ב י ל ה ו, מלתארהו ומלפרסמהו (שיר

[1]) משרש גבש עי"ש. — [2]) כך הסכימו המפרשים החדשים גזנ' והבאים אחריו, ואמרו כי עקר משמעת המלה היתה ג ל י ד, וחשאל להמחצב מפני עינו כעין הגליד, והעיד פלינוס כי הקדמונים חשבו שהוא באמת גליד (פליני' לז ט), וכן בלשון יונית השם κρύσταλλος משמעתו גליד והמחצב הנזכר, וממנו בכל לשונות הלעז השם קריסטל. ויונתן תרגם ב י ר ו ל י ן, שהוא מה שנקרא בלעז beril. מנחם בן סרוק : אבן מאבני השהם. ריב"ג : פרשו בו שהוא מין ממיני השרד והפסים. רש"י : שמות אבנים טובות שבים הם. רד"ק : אחד מהאבנים היקרות.

[3]) מן השם גְּבוּל. וכן בכנענית.

היחוד ה). היא (הדת הנמוסית) לא תוכל ל ה ג ב י ל פרטי הפעולות שראוי שיופעלו בכל מעלה ומעלה (העקרים א ח). ואין בידיו ל ה ג ב י ל העת ההיא (שם). — *ובמשמע' המעיט אותו, עשהו יותר צר, חלש, וכדומה : כי הם הסירו ההשגחה לרוממותו יתברך והנה בדעתם זה כביכול ה ג ב י ל ו והשפילו מעלתו (רמב' דעת לר"מ אלבילה א א).

— הָפע', *הֻגְבַּל, הֻגְבַּל, — א) מוקף גבול : מרצדים היו מ ו ג ב ל י ם (פיוט ב שבוע', תתו קול). הזר הסובב אותם כסבוב הגבול לדבר אשר הוא מ ו ג ב ל בו (ר"י אבן תבון, פרשי ריב"ג, שרש גבל). — ב) שהגבילו אותו בגבול דמיוני : ו ה מ ו ג ב ל בעצמו אינו אלא היסוד עצמו שקבל הצורה והגבול (יסו"ע לר"י ישראלי הקדמה). שידיעת אלה הדברים היא נמנע בחק כל מ ו ג ב ל ומוקף בזמן (י"ג יסודות לדוד ב"ר יו"ט בן בילא א). שאיננו (הבורא) מ ו ג ב ל לא במקום ולא ולא בזמן (מ' אלדבי, ש"א א). והמתנהג בנימוס להיותו מסופק אם היושר ה מ ו ג ב ל בו הוא יושר באמת או אינו יושר אלא כפי הנראה אינו שמח בפעולתו (העקרים א ח). המתנהג על פי הדת האלהית להיותו יודע שהיושר ההוא ה מ ו ג ב ל בה הוא יושר באמת הוא שמח בפעולתו (שם). — ובהשאלה, *שלטון מֻגְבָּל, שיש לו גבול, שאינו יכול לעשות כטוב וכישר בעיניו : ולמה לא יהיה יכלתם (של מנהיגי המדינה) מ ו ג ב ל ומסודר (ר"י אברבנאל, ש"א ח, הלעה א). בקצתם (בקצת הארצות) יהיה המלך מ ו ג ב ל במלכות ארגון ובקצתם יהיה מוחלט (שם). — *ובמשמ' ק ב ו ע בגבול שגבלו לו, שלא ישתנה : ואלה המדינות לפעמים היו הנימוסים המונחים בה מ ו ג ב ל י ם בלתי מומרים באחרים לנצח כפי מה שעליו הענין בנמוסי הישמעאלים ולפעמים היו בלתי בעלי נימוסים מ ו ג ב ל י ם אבל יונח הענין בם אל המושלים עליהם כפי היותר מועיל בעת עת (נופ' צופ', מסיר ליאון ב יז).

— התפ', *התגַּבֵּל, קבל גבול, היה אפשר לגבול אותו בגבולים : אין אדם רשאי לשאול על השם מהו מפני כי השואל זו השאלה אינו שואל אותה אלא על דבר שיש לו גבולים וכל ה מ ת ג ב ל נוצר (ר"י ברצלוני, פי' יצירה 78).

ב· **גֶּבֶל**, ש"ז, — כמו גַּבְלֻה, הזר המקיף את הערוגה : היה לה להערוגה ג ו ב ל[1]) גבוה טפח זורעין

[1]) כך גרסת הערוך. וכן בכ"י פרמה, ונקוד הגּוּבַל.

בתוכה שלשה עשר, שלשה על כל גובל וגובל ואחד באמצע לא יטע ראש הלפת בתוך הגובל מפני שהוא ממלאהו (כלא' ג א). ואם היה לו גובל רחב טפח מכל סביבותיה נמצא גופה של הערוגה ח טפחים על ח טפחים וכיצד דמותן ומראית עין גובל הסימנין האלה הן הן גופה של גובל (JQR XVII,284).

ב. **גבל**, ממנו *גִּבּוּל, ב.*גָּבַל, *גַּבָּל, *גַּבְלוּל.

ב.* **גָּבַל**[1], פ"י, עת' יִגְבֹּל, — שם מים או משקה אחר בקמח או עפר וכדומה ונער יחד ועשה כעין בצק, **kneten ; pêtrir ; to knead**: ונותנין מים למורסן (בשבת) אבל לא גובלים (שבת כד ג). מי חטאת שנפסלו לא יגבלם בטיט (פרה ט ה). שאינו גובל עיסתו בטהרה (תוספתא מעש"ר ג יג). כף שכהנים גובלין בה (שם כלים כ"ב ב 7). המורסן אעפ"י שאינו ראוי לגבול אין גובלין אותו שמא יבוא לגבול העפר וכיוצא בו (רמב"ם, שבת כא לד). אין גובלין את הקלי ויש אומרים גובלין (שבת קנה:). בשעה ראשונה עלה במחשבה (לברא את האדם) בשנייה נתייעץ עם מלאכי השרת בשלישית כנס עפרו בד' גבלו בה' רקמו בו' עשאו גולם (מד"ר ויקר' כט).

— פִּע', *גִּבֵּל: נותנין מים לתוך קמח קלי ובלבד שלא יגבל (תוספתא שבת יג יד). במגבל עיסתו במי פירות (ירוש' דמאי ה א). בשגיבל ואחר כך הפריש (שם תרומ' ה ה). א' נותן את הקמח וא' נותן את המים האחרון חייב וכו' ר"י אומר אינו חייב עד שיגבל (שבת יח.). לאדם שמגבל את הגבינה (תענ' י.). מים שנתגלו הרי זה לא ישפכם ברה"ר ולא יגבל בהם את הטיט (ב"ק קטו:). פעם אחת הלך רבי למקום אחד וראה בני אדם שמגבלין עיסותיהם בטומאה אמר להם מפני מה אתם מגבלין עיסותיכם בטומאה (סנה' ה:). מה דרכה של אשה בשעה שהיא מבקשה להפריש חלתה מגבלת את הקמח ואחר כך נוטלת חלה כך עשה האלהים גבל את העולם ואחר כך נטל אדם (מד"ר שמות ל). מגבל חייב משום לש לפיכך אין מגבלין קמח קלי הרבה שמא יבוא ללוש קמח שאינו קלי (רמב"ם, שבת כא לג). — ומשל: באותו הטרה שאתה מגבל סובין ושעורין לפני שור

ובמדבמ"ע הגובל. וכן בכ"י קטע הגניזה שמובא להלן בפנים. ובנוסחאות הדפוסים גבול.

[1]) כן גם בערב' וסורית.

אחד אתה יכול לגבל לפני שנים (סמ"ג, מ"ע פב).

— הִפע', *הִגְבִּיל, — כמו גִּבֵּל: מביא אדם עפר וצוברו על פתח ביתו ברשות הרבים לשרותו לטיט וכו' ולא יהא מגביל בצד הזה ובונה בצד הזה אלא מגביל במקום שהוא בונה (תוספתא ב"מ יא ו).

— פֻּע', *גֻּבַּל, מְגֻבָּל, מגובל: בזמן שגשמיה (של השנה) מרובין למה הוא דומה לאדם שמגבל את הטיט אם יש לו מים רבים מים אינן כלין והטיט מגובל יפה (תענ' יט:).

— נִתפ', *נִתְגַּבֵּל: לאדם שמגבל את הטיט וכו' יש לו מים מועטין מים כלין והטיט אינו מתגבל יפה (תענ' יט:).

גַּבָּל, ש"ז, מ"ר גַּבָּלִים, — מי שאומנותו לַגַבֵּל: אבא שאול גבל של בית רבי היה והיו מחמין לו חמין בחיטין של תרומה טמאה ללוש בהן עיסה בטהרה (פסח' לד.). פלוני גבל תיקן לי את העיסה (כתוב' עב.).

***גַּבְלוּל**, ש"ז, מ"ר גַּבְלוּלִים, — גוש אחד מהעיסה, **Teigwurst; paton; lump of dough**: חלה כמין גבלול וכו' משתעשה גבלולין גבלולין (ירוש' חלה ג הל' א).

גַּבְלוּת[1], גַּבְלֻת, — מלאכת הגדילה והקליעה והפתילה[2], **Windung ; torsion ; wreathen work**: ועשית על החשן שרשת גַּבְלֻת[3] מעשה עבת (שמות כח כב).

גִּבְלִי, ת"ז, מ"ר גִּבְלִים, — אֻמן חכם בפסילת אבנים ועץ, **Bildhauer ; sculpteur ; sculptor**: ויפסלו בני שלמה ובני חירום וְהַגִּבְלִים[4] ויכינו העצים והאבנים לבנות הבית (מ"א ה לב).

[1]) כך הכתיב של המלה בספר השרשים של ר"י אבן גנאח ובסה"ש של הרד"ק, והחליטו שניהם שהוא ע"מ עבדות. — וכן המפרשים החדשים. ואמר גזנ' שהוא כמו ג'מלa) בערבית שר"ל חבל עב, ואולי מלשון גדיל. — [2]) משמעה זו נתנו לשם זה המפרשים (ריב"ג ורד"ק ואחרים) מלשון גבול, ואמרו שהכונה בו שוות. ועי' הערה הקודמת. — [3]) כך הכתיב והנקוד המסורים. ויש מנקדים גַּבְלֻית.

[4]) הרד"ק: הם פוסלי האבן בקו ובמדה וכו' ונותנין חוט של סקרא בסוף מדתם או משרטטין בשרטוט ומשם יפסלו האבן והוא מענין גבול כלומר ששמים גבול למדת האבן. ע"כ. ואעפ"י שיותר מסתבר כפרוש השני שנזכר שם וז"ל: אנשי גבל שהיו אומני אבן (היא העיר גבלה באשו', בכנע' גֻבל ובעבר' גְּבַל REJ 1890,45).

a) جمل

***גַּבְלִית**[1], ש"נ, — בליטה מן הכתל קצת דומה לגזרה, מתעקמת מכאן ומכאן לעומת הכתל ובולטת באמצע: הזיז מביא את הטומאה כל שהוא הגיזרה והגבלית[2] בפותח טפח (אהל' יד א). ואיזו היא גבלית כל שמעוקם[3]) מכאן ומכאן ומשוייר מן האמצע (תוספתא סם יד"ט).

א·גבן, ממנו א.*גָּבִין, ואולי גִּבֵּן, ˇגִּבְנוּנִי, ˇגַּבְנוּנִית, ˇגַּבְנוּת, ˇגַּבְנִינוּת, גַּבְנָן.

גִּבֵּן[4]), ת"ז, לנק' גִּבֶּנֶת, מ"ר גִּבְּנִים, גִּבְּנוֹת, — א) מי שגביניו ארוכים: או גִבֵּן[5]) או דק או תבלל בעינו (ויקר' כא כ). — ב) ˇבעל חטטרת[6]), bucklig, bossu; humpbacked, — ובמשמע' זו רוב שמושו בלשון: ראשו (של הלולב) כפוף כאגמון דומות לאיש גבן (רש"י סוכ' לא:). הנניה לעולם הנשמות לכל גבן ואיש בעל חטוטרה (עמנ', מחברת ח). —

בכ"ן אין לדחות גם הפרוש הראשון, ויש לאחדם יחד והוא ששם היהם גִּבְלִי על שם העיר גבל, שהיו אֻמנים במלאכה זו, היה אחרי כן לשם תאר לפוסלי אבן ועץ. וקצת המפרשים החדשים הגיהו במקום וְהַגִּבְלִים — וִיגַבִּילֻם, אך אין הגהה זו מתישבת היטב, ואינה מוכרחת.

[1]) מקור מסופק. יסטרוב סובר כי נקרא כך על שם העיר גבל, ור"ל בצורת הגזרות של העיר ההיא. ועי' הערה שלקמן. — [2]) כך בכל הנוסח' וכמו"כ בתוספתא. ובירוש' שבי' ג לד ג: הגֻּבלית. ורב האי בפרושו לטהרות גרס גבלית, ולא פרש כלום אלא הסתפק בזה שהביא דברי התוספתא כהויתם. הערוך פרש אוצר, וזה תמוה, ואמר תנחום ירוש' כי הוא על שם הגבלים, ר"ל פוסלי האבן. וזה דחוק. הרמב"ם לא פרש כלום. וכמו"כ ר"ש הסתפק בהבאת דברי התוספתא. — [3]) כן הובא ברה"ג ובערוך. ובנוסחא' הדפוסים שמניקה, כן הביא ר"ש. ובתוספתא צוק"מ שמינקה.

[4]) משקל אִלֵּם, גִּבֵּחַ, חִגֵּר, ומהשם גָּבִין. — [5]) בכורות ז ב: אין לו גבינים אין לו אלא גבין אחד זה הוא גבן האמור בתורה. ר' דוסא אומר כל שגביניו שוכבין, אך כבר רמו על זה שם ודחוהו. ולדעת רבי דוסא הסכים ר"י קמחי בספר הגלוי. — [6]) ואמרו בגמרה בכורות מג: אלא (גבן הוא) ששדרתו עקומה וכך פרשו שם מה שפרש רבי חנינא בן אנטיגנוס גבן שיש לו שני גבין ושתי שדראות, והסכים לזה ריב"ג והרד"ק, וקצת החדשים (ברט ואחרים). ואמר ברט כי שרש גבן בעברית דומה להשם ג'בל a) בערבית, שכונתו הר, וג'בלה b) הוא חטטרת. ומזה לפי דעתו גבנון, עי"ש.

a) جبل b) جبلة

ומ"ר: ותצא האומנת ותמצא גבן אחד ובידו תוף וחליל וכו' ויאמרו לו חבריו הגבנים אם לא תוליכנו עמך עתה נגלה הדבר (משלי סנדבר). מי שמפני טוסי (שעול) נעשה גבן זה ימות מהר (אולס"ח, ר"י להלון ה ו). — ג) יש"ז, מין דג: הגבן הוא מין אחד במשפחתו ונכר היטב בגבו הגבנוני הרבה עיניו גדולות ובמקום מכסה האוזן נמצא לו קרום רחב הפרוש עד סנפירי בטנו מראהו ממעל ירוק כזהב ומצדיו כלבנת הכסף קשקשיו קטנים מאד משכנו בנהרות הודו (תוה"א לסינהק, מער' הדגים ד לא).

א·ˇגָּבַן, קל אינו נהוג.

— פִּע', ˇגִּבֵּן, — היה לו כעין חטטרת, — מְגֻבָּן, בולט, שיש לו כעין חטטרת: ונתעקם (עצם הירך) קצתו העליון כדי שיחצב בכף הירך והוא מגובן אל צד הימני ונבלע ושוקע מן הצד הפנימי (קאנון א א א כז).

— נִתפ', ˇנִתְגַּבֵּן, — נעשה גִבֵּן, ר"ל בעל חטטרת: כשיתפשטו (עצלי החזה והרחם) ישפלו באשר ימצאו תחתיהם גשמים רבים וכו' וכשיתרפו יתגבנו כי אז יתראה בליטתם ונגבהו (פרקי משה א).

ב·גבן, ממנו ב.*גָּבִין, א.גְּבִינָה, ˇגְּבִינִיּוּת, גְּבִינִיִּי, *גִּבֵּן, ˇגַּבָּן.

ב·*גָּבַן, קל אינו נהוג.

— פִּע', *גִּבֵּן[1]), — עשה גבינה, Käse zubereiten, faire fromage; to form cheese: החולב והמחבץ והמגבן (שבת לה.).

— הפע', *הִגְבִּין, — כמו *גִּבֵּן: החולב והמחבץ והמגבין[2]) בגרוגרת (תוספתא שבת י יג, כ"מ ת ז).

— נִתפ', ˇנִתְגַּבֵּן, — נתהפך ונעשה גבינה, käsen, se coaguler; coagulate: ויש (חלב) מתגבן ויש שאינו מתגבן (רסב"ל דונן, מג"א, ת"י 7).

ˇגַּבָּן, ש"ז, מ"ר גַּבָּנִים, — עושה גבינות, מוכר גבינות, Käsemacher; fromager; cheese-maker; monger: וישראל שהולך אצל רועים בכפרים לגבן ומוליך בידו סימנין של עץ והקוק בכל אחד ואחד

---

[1]) פעל נגזר מן השם גבינה. וכן בערב' גַ'בַּן a) עשה שיתגבן החלב, וכן בסורית.

[2]) כך בתוספתא צוק"מ. אך בתוספתא ש"ס וילנה: המגבן.

a) جبّن

אותיות מובהקות ולאחר שמגבלין את הגבינות קובעין בהן (ר"מ ב"ר קלוני', תשו' גא' קד', דוד קסל, סי' קכז).

גַּבְנוּן, עי' גַּבְנֹן.

°גַּבְנוּנִי, ת"ז, לנק' גַּבְנוּנִית, מ"ר גַּבְנוּנִיִּים, גַּבְנוּנִיּוֹת, — מי שבולט בצורת גבנון, בצורת חטטרת, convexe: כי איך ישתוה החלק הקערורי מן הגלגל הרחוק מהנבדל לחלק הגבנוני ממנו (ר"י אברבנל, ברא' א). החלקים הגבנוניים (שם, יהי רקיע).

°גַּבְנוּנִית, ש"נ, מ"ר גַּבְנוּנִיּוֹת, — שטח בולט כעין גבנון, Konvexität; convexité; -ty: ולמעלה מזה הגלגל גלגל אחר ידבק שטחו בגבנונית זה האחר (ראב"ע, ספר העצמים, בגלגלים). הגיד הצומח מן גבנונית הכבד (ר"י אבן תבון, הפרש' לריב"ג, רתק). הנקודה ההיא יוצאת חוץ לחלל גלגל הירח בהכרח והיא למטה מגבנונית גלגל כוכב חמה (ר"ש א"ת, מו"נ ב כד). אלא כל עליון מהם (מהגלגלים) הוא פוגש בשטח עקמומיותו ונוגע בשטח גבנונית התחתון הסמוך לו (יסו' עולם לר"י הישראלי ב ג). בחיצוניותו (של הגלגל) והוא הגבנונית הוא פוגש ונוגע בגלגל מאדים ובפנימיותו והוא העקמימות הוא נוגע בגבנונית גלגל נוגה (שם ג ד). ואין להרהר ולתהות במחשבה כמה הוא עביו (של הגלגל העליון) או בענין שטח גבנוניתו ומה יש חוצה לו (שם ב א). והכדור הוא מב' מינים יש כדור שהוא אטום כמו תפוח והוא שאין לו בלתי תכלית אחת והוא גבנוניתו (שם א ד מב). ומצד גבנוניתו (של הגשם) הוא בב"ת וכו' והנה לפי סברת ארסטו במקום יתחייבו גבנוניות (ר' חסדאי, אור ה' ב א). מרכז הכדור והוא מרכז העולם יגע גבנוניתו בקערורית גלגל מאדים של מעלה ממנו והשטח התחתון יגע בגבנונית גלגל נוגה (מ' אלדבי, ש"א ד ד). שביום גופה של החמה תלוי למטה בקערורית הגלגל שלה ובלילה עולה בגבנונית הגלגל (רמ"ע מפאנו, אמר' טהור', העתים ט). גבנונית הגלגל מתנועע על קערירותו (רש"ל דורן, מג"א ב ט). מצד המים אשר מעל השמים יתפעל גבנונית השמים לקבל קר המים מהם (ר"מ בוטריל, יצירה ג ה). גם בזה לא נחה דעתי שגבנונית הארץ יעכב הראות (יש"ר מקנדיה, אליס, כתב ג).

°גַּבְנוּת, ש"נ, — מום החטטרת: ואם בעצמות השדרא (יתחדש החלי) בשיתקשתו וקשתיות עצמות השדרא אם יהיה לפנים נקרא גבנות לפנים ואם יהיה מאוחר יקרא גבנות מאוחר (פרקי גלינ', כ"י פריז).

°גַּבְנִינוּת, ש"נ, — כמו גבנונית: נקרא ארץ מצד גבנינותו לעומת הגלגל שעליו והנה באר כי גבנינות גלגלי המרכבות נוצרו ממים אעפ"י שקערירותן נבראו מאש (ראב"ד, יצירה ג ה). ואין ספק שבהיות הכדור כ"ב גדול עצום ורב בעביו כמו שהיה בבריאתו שיהיה גבנינותו ושהוא החלק העליון ממנו יותר קרוב ונבדק אל הנבדל (ר"י אברבנל, ברא' א, יהי רקיע). העורק העולה מגבנינות הגוף (קאנון א ה ד ב). ויסכרו המעברים אשר אצל הגבנינות כי הם צרים (שם ג יד ד). שכל גלגל נוגע וממשש בגבנינותו בגלגל שלמעלה הימנו ובקערירותו בגלגל שלמטה ממנו (נחמד ונעים, א ב).

גַּבְנֹן, -נוֹן, מ"ר גַּבְנֻנִּים, גַּבְנוּנִים, — א) ש"ז, גֹּבַהּ בולט ומעגל קצת, בהרים וכיוצא בזה, Giebel; faîte; summit: הר אלהים הר בשן הר גַּבְנֻנִּים הר בשן (תהלים סח יז). — ואמר המשורר: °וגבנוני הרריה שרונים לפני וארחיה נבונים (רשב"ג, שירי שלמה ט). — ב) ת"ז, לנק' גַּבְנֻנָּה, -נוּנָה, מ"ר גַּבְנֻנִּים, -נוּנִים, גַּבְנֻנּוֹת, -נוּנוֹת, שיש לו גבנן: למה תרצדון הרים גַּבְנֻנִּים ההר חמד אלהים לשבתו (שם יז). — °וגֹבַהּ בולט על הגוף, חטוטרת: חטוטרת וכו' פי' הוא גבנון של הגמל (ערוך, ערך חטר). בית עלי שהן כרותי ימים ולי נראה ממולאי גבנונים בעלי מומין שאינן חיין כשאר בני אדם (רש"י כתוב' פה.). — °וגבעה בולטת ונכנסת בתוך הים: כי יתיצבו (ההרים) כחומה נשגבה בגדות הים ויקראו בשם גבנוני מצר (שבי"ע ב, טוניס). מארצות אפריקה עד גבנוני התקוה הטובה (א' גוטל', ממלרים 21).

***גבם**, ממנו °גֶּבֶס, *גָּבַס, *נִגְבַּס.

°גֶּבֶס[1], ש"ז, — אבן גיר שיש בו חמץ גפרית, Gips; gypse; gypsum.

***גָּבַס**, קל אינו נהוג.

— נפ', *נִגְבַּס, — נהיה כגֶבֶס: ירד לתוכו (לתוך המקוה) עפר ונגבס[2] (מקוא' ז ג).

---

[1] צורה עברית מהשם גבסים שבמשנה מלשון יונ'. ונהוגה בפי המדברים עברית בא"י.

[2] כך הגרסה במשנה עם גוף הפרוש הערבי של הרמב"ם. — ובנוסחאותינו ונכבש.

גבע[1], ממנו גָּבִיעַ, גִּבְעָה, ואולי מגבעה, ״גִּבֵּעַ.

גָּבַע, קל אינו נהוג.

—פִּעֵ׳, ״גִּבַּע, פ״י, — הלביש אותו מגבעת : ואחר תפשט (המילדת) ידיו (של הילד) ותחבר זרועותיו בארכובותיו, ותצנפהו ותגבעהו במגבעת הלומה על ראשו (קלון א ג, בשמירת סילד).

— פֻּעַ׳, ״גֻּבַּע, — הלבישו אותו מגבעת, — מְגֻבָּע, לבוש מגבעת : מְגֻבָּע (הכה״ג) בלבשו שמנה בהדסן (סנתו מנחות, מוסף יוה״כ). ארון שלחן ומנורה מזבחות אורים תומים וכהן מגובע (מ׳ ריאטי, מקדש מעט, א).

גִּבְעָה[2], ש״נ, סמי׳ גִּבְעַת, מ״ר גְּבָעוֹת, סמי׳ גִּבְעוֹת, גִּבְעוֹתֶיךָ,—הר לא גבוה, Hügel; colline; hill : מחר אנכי נצב על ראש הַגִּבְעָה (שמות יז ט). ויעמדו (בני בנימין) על ראש גִּבְעָה אחת (ש״ב ב כה). ויבנו גם המה להם במות ומצבות ואשרים על כל גִּבְעָה גבהה ותחת כל עץ רענן (מ״א יד כג). צאן אבדות היה עמי רעיהם התעום הרים שובבים מהר אל גִּבְעָה הלכו שכחו רבצם (ירמ׳ נ ו). עד שיפוח היום ונסו הצללים אלך לי אל הר המור ואל גִּבְעַת הלבונה (שה״ש ד ו). כן ירד יי׳ צבאות לצבא על הר ציון ועל גִּבְעָתָהּ (ישע׳ לא ד). כי מראש צרים אראנו וּמִגְּבָעוֹת אשורנו (במד׳ כג ט). הנה ימים באים נאם יי׳ וכו׳ והטיפו ההרים עסיס וכל הַגְּבָעוֹת תתמוגגנה (עמוס ט יג). והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס וְהַגְּבָעוֹת תלכנה חלב (יואל ד יח). כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון ההרים וְהַגְּבָעוֹת יפצחו לפניכם רנה וכל עצי השדה ימחאו כף (ישע׳ נה יב). ומראש הררי קדם וממגד גִּבְעוֹת עולם (דבר׳ לג יה). ויתפצצו הררי עד שחו גִּבְעוֹת עולם (חבק׳ ג ו). ומלאתי את הריו חלליו גִּבְעוֹתֶיךָ וגיאותיך וכל אפיקיך חללי חרב יפלו בהם (יחזק׳ לה ח).

גִּבְעֹל[3], ״עוֹל, ש״ז, מ״ר גִּבְעֹלִים, ״עוֹלִים,—א) כעין כיס קטן שבו הזרע מתהוה בראש הקנה של פשתן או צמחים אחרים שכמותו, Kapsel ; capsule : והפשתה והשערה נכתה (בהברד) כי השערה אביב והפשתה גִּבְעֹל [1] (שמות ט לא). אין מזין לא ביונקות ולא בתמרות וכו׳ אלו הן היונקות גבעולין שלא גמלו (פרה יא ז). מצות אזוב שלשה קלחים ובהם שלשה גבעולין (שם ט). הזה ספק מן החוט ספק מן הכוש ספק מן הגבעול (שם יב ב). מי חטאת שנתמעטו טובל אפילו ראשי גבעולין ומזה (שם). וחכ״א תמרות גבעולין שלא גמרו ויונקות שלא הניצו כל עיקר (תוספתא שם יא ז). אזוב שהטביל עצו עם גבעולין אע״פ שהזה והמים שופעין מן העץ לגבעול כשר (שם יב ג). שדומה (המן) לזרע פשתן בגבעולין (יומ׳ עה.). למי שהיתה לו שדה של פשתן נכנס לתוכה בערב והיתה נאה בא להכנס בבקר ומצאה שנעשית גבעולין (מד״ר במד׳ ז). העמוד שבתוכו (שבתוך הבצל) שמתעגל בתוכו כמין גבעול ומתקבצין בו זרע הבצל (ר״ת עלוב׳ כט:).— ב) ״הקנה הדק של הפשתן וכיוצא בו [2], Stengel ; tige ; stalk : כבר ביכרה (השעורה) ועומדת בקשיה ונשתברו ונפלו וכן הפשתה גדלה כבר והוקשה לעמוד בגבעוליה (רש״י שמות ט לא). כשושנה גדולה וכו׳ וגבעול אין לה (אכר׳ גוטל׳ ממלכים א). —״ומשל לאצבעות דקים : יענו בה גבעלי שושנים אלה אם לא, לו למהוה, נגן הטיבה (יל״ג, אשה עבריה).

גבר, ממנו גִּבּוֹר, גְּבוּרָה, גְּבִיר, גְּבִירָה, גֶּבֶר, גָּבַר, גְּבֶרֶת, ״גְּבַרְתָּן, ״תְּנִית, תִּגְבֹּרֶת.

---

[1]) שרש עברי לבד.

[2]) עי׳ הערה להשרש.

[3]) משק׳ קַרְסֹל, חַרְגֹּל. ולא נתברר מקורו. רוב החדשים רואים בו השרש גבע במשמ׳ גביע, ומפרשים גבעל כוס הפרח, אך אין זה נכון, כי עכ״פ הגבעול איננו דומה כלל לגביע.— [1]) ת״א : הניחו כמו שהוא גבעולין. רסע״ג תרגם : משלפא. מנחם אמר וז״ל : מלה זו אין לה דמיון בתורה אבל בלשון משנה יש זרע פשתן בגבעולין הוא הפשתן הנראה בראשי זרעונים. ע״כ. אך דבריו אינם ברורים דים. וז״ל ריב״ג : פרושו אצלי הצמח כשהוא עושה נצה והראיה על זה הפרוש מה שאמרה המשנה אלו הן היונקות גבעולין שלא גמלו. ע״כ. ונראה מדבריו אלו כי סובר ריב״ג שהשם גבעל איננו חלק מהצמח אלא כנוי מתאר מעמדו של הצמח. אבל מהמשנה בעצמה ומהתוספתא המובאות בפנים מופח כי לא כן הדברי ויותר בדיוק באר הרמב״ם : גבעולין הוא אלאנואר קבל אן יפתח בל והוא מג׳מוע פי כם ואחד. ע״כ. ובעבר׳ : והוא הפרח קודם שנפתח אלא שעודנו מכונס בתוך כוס אחד. ופרוש זה מוכרח בפרט מהמאמר בתוספתא, שמקביל את עצו של האזוב לגבעוליו. וכן מוכרח מהמאמר בגמ׳ יומא זרע פשתים בגבעולים. ועי׳ ערך גד.— [2]) כך פרש רש״י את השם גבעל, וז״ל (שבת קט :) : גבעולין קנים דקים כעין של קנבוס. וכמו״כ סוכ׳ (יג.) : גבעול הוא קנה האמצעי שהזרע בראשו· כקנבוס ופשתן. ע״כ. וכבר השתמשו בשם זה במשמעה זו הסופרים החדשים.

גֶּבֶר[1], כספס' גֶּבֶר, סמי' גְּבַר, ב"ז, מ"ר גְּבָרִים, — א) ביחוד במשמע' זכר, Mann; homme; a man: לא יהיה כלי גֶבֶר על אשה ולא ילבש גֶּבֶר שמלת אשה (דבר' כב ה). כי ברא יי' חדשה בארץ נקבה תסובב גָּבֶר (ירמ' לא כב). — ובפרט במ"ר, הזכרים הגדולים, יצאו הנשים והטף: ויאמר אלהם (פרעה למשה ואהרן) יהי כן יי' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם ראו כי רעה נגד פניכם לא כן לכו נא הַגְּבָרִים ועבדו את יי' (שמות י י-יא). כשש מאות אלף רגלי הַגְּבָרִים לבד מטף (סס יב לז). את הַגְּבָרִים ואת הנשים ואת הטף (ירמ' מג ו). — ב) במשמעת גבור, איש חיל, אזר נא כְגֶבֶר חלציך ואשאלך והודיעני (איוב לח ג). — ג) כמו אִישׁ, וישתמשו בו בפרט בדבור המליצה: וישא (בלעם) משלו ויאמר נאם בלעם בנו בער ונאם הַגֶּבֶר שתם העין (במד' כד ג). ארור הַגֶּבֶר אשר יבטח באדם ושם בשר זרעו (ירמ' יז ה). אני הַגֶּבֶר ראה עני בשבט עברתו (איכה ג א). כתבו את האיש הזה ערירי גֶּבֶר לא יצלח בימיו (ירמ' כב ל). הכימי אנוש ימיך אם שנותיך כימי גָבֶר (איוב י ה). — וסמי': עם גְּבַר[2] תמים תתמם (תהל' יח כו). — ואמר בן סירא: לפני מות אל תאשר ג ב ר ובאחריתו ינכר איש (כ"ס גני' יא כח-כט). — ד) וכמו איש ישמש גם גֶּבֶר במשמעת כל אחד ואחד, jeder; chacun; everyone: וְאִישׁ אחיו לא ידחקון (הארבה) גֶּבֶר במסלתו ילכון (יואל ב ח). — ה) בהשאלה *תרנגול, Hahn; coq; cock: בכל יום תורמין את המזבח בקריאת ה ג ב ר[3] וכו' וברגלים מאשמורה הראשונה ולא היתה קריאת ה ג ב ר מגעת עד שהיתה עזרה מלאה מישראל (יומ' א ח). פעמים שהוא (הממונה על הפייסות שבמקדש) בא מקריאת ה ג ב ר או סמוך לו מלפניו או מלאחריו (תמיד א ב). אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר דברי ר' ר"א בר' שמעון אומר עד קרות ה ג ב ר (תענ' יב.). היוצא לדרך קודם קריאת ה ג ב ר דמו בראשו רבי יאשיה אמר (לא יצא) עד שישנה (התרנגול קריאתו) ויש אומרים עד שישלש ובאיזה ת ר נ ג ו ל אמרו בתרנגול בינוני (יומא כא.). — ואמר המשורר: אז גם מבור שחת מעבר לקבר, תצלנה אזניך לקריאת הַגֶּבֶר (יל"ג, קריאת הגבר). — ו) *אבר הזכרות, männl. Glied; membre viril; penis: המאושכן ובעל ג ב ר (בכור' ז ה). ובעל ג ב ר בגיד (נמ' סס מד:). יש אומרים בעלי ג ב ר י ם היו (מד"ר שמות כה).

גָּבַר, גָּבַר, פ"ע, כספס' גָּבְרוּ, עת' יִגְבַּר, יִגְבְּרוּ, — א) נעשה חזק, עז, stark werden; devenir fort; be, become strong: והיה כאשר ירים משה ידו וְגָבַר ישראל וכאשר יניח ידו וְגָבַר עמלק (שמות יז יא). היו בני שוממים כי גָבַר אויב (איכה א יז). כי לא בכח יִגְבַּר איש (ש"א ב ט). — *ובמליצה: משחרב בית המקדש בושו חברים ובני חורין וחפו ראשם ונדלדלו אנשי מעשה ו ג ב ר ו בעלי זרוע ובעלי לשון (סוט' מט.). — ואמר בן סירא: אין לאמר זה רע מזה כי הכל בעתו י ג ב ר[1] (כ"ס גני' לט לד). — ועם מן, על: מנשרים קלו מאריות גָּבֵרוּ (ש"ב א כג). גָּבְרוּ עָלֵינוּ האנשים ויצאו אלינו השדה (סס יא כג). — ועם ב, היה חזק וחשוב בקרב: כי יהודה גָּבַר באחיו (דהי"א ה ב). — ובדברים לא בע"ח, במים, נהיו עצומים, רבים: והמים גָּבְרוּ מאד מאד על הארץ ויכסו כל ההרים הגבהים אשר תחת כל השמים (בראש' ז יט). וַיִּגְבְּרוּ המים וירבו מאד על הארץ (סס יח). — והברכה: ברכת אביך גָּבְרוּ על ברכת הורי (סס מט כו). — ובמשמ' היה גדול ביחס לפלוני: כי כגבה שמים על הארץ גָּבַר חסדו על יראיו (תהל' קג יא). כי גָבַר עלינו חסדו (סס קיז ב). — ועם מִנִּי: דברי עונת גָּבְרוּ מֶנִּי (תהל' סס ד), ר"ל לא אוכל לשאתם. — ובמשמעת עשה גדולות: וידרכו את לשונם קשתם שקר ולא לאמונה גָּבְרוּ בארץ (ירמ' ט ב). — ב) ימה שיתר נהוג, הרוב: ולחם אצלי שם כולל לכל מה שיאכל אלא ש ה ג ו ב ר עליו מה שיעשה מן התבואה (ר"י ת, הפרמ' לריב"ג, לחס). ואין ספק שזה דבר נפלא וחדש ו ה ג ו ב ר הוא הפכו והם ההמון (מאוני צדק, תלגלי 47) ומה שמציאותו מעורב מן הטוב והרע אם הטוב הוא ה ג ו ב ר ראוי שימצא ואם הרע הוא ה ג ו ב ר אין ראוי שימצא (העקרים א יא). שבכלל הנמצאות הטוב הוא מאודיו ו ג ו ב ר בהם

---

[1]) עי' גְּבַר. — [2]) מלה השודה. בש"ב (כב כו) במקום גבר — גבור, אבל כמו זו כן זו השודה, כי היא מכבדת על מליצת הכתוב ויתרה לפי המשקל, ולכן סוברים כי מלה זו, גבר או גבור, נכנסה בטעות, אולי ע"י מגיה שכתב על הגליון גבר או גבור במקום המלה נבר שלא הבין פרושה, והנוסחה האמתית היא: עם תמים תתמם, כמו עם חסיד תתחסד. — [3]) בגמ' שם נפלגו בפרוש מלה זו רב ורבי שילא, רב פרש קרא האיש, ורבי שילא: קרא התרנגול. אבל, אפילו אם הכונה פה היא כדעת רב, עכ"פ בהלשון בודאי היה בזמן ההוא גֶּבֶר כנוי לתרנגול, ובמוכח מהעדות השניה המובאה בפנים, ומהשם ג ב ר י ת שלקמן.

[1]) בגוף הנוסחה י ג ב י ר, והגהה על הגליון

(שם נ כ).—ד) *עם השם סברה, מחשבה, סְבָרָה גֹבֶרֶת, מחשבה גֹברת, שהשכל מחיב: ולא נשאר אתי בזה בלתי הסברה ה ג ו ב ר ת והאומד השכלי בפשוטי הפסוקים (ר"י אברבנאל, הקד' לשמואל). וכפי המחשבה ה ג ו ב ר ת מבלתי שנזוז מקבלתם ז"ל אומר אני וכו' (הוא, מ"כ ג). וע"כ אין ראוי לסתור אותה (את האמונה) בקלות ולחלוק עליהם כפי הסברה ה ג ו ב ר ת (הוא, ראש אמנה יב). היותר נכון שהמאמר ההוא היה סברה ג ו ב ר ת שחשב האומר אותו (הוא, מפעל' ה' י יב). שכל זה הוא סברה לבד ומחשבה ג ו ב ר ת (מעשה אפוד, הקדמה). או חושב בטולה מחשבה ג ו ב ר ת או חושב אמתתה מחשבה ג ו ב ר ת וכו' (מאזני לדק, אלגזלי 16). —*תֹאַר גֹּבֵר, שם תאר נגזר מפעל: והוא (השם דָאָה) תאר ג ו ב ר ועקרו דאיה (ריב"ג, שרשים, דאה). ודע כי התמים ר"ל ואת התמים תואר ג ו ב ר (שם, שרש תמם).

—פִּע', גִּבֵּר, — עשה שפלוני יְגַבֵּר: וְגִבַּרְתִּי את בית יהודה ואת בית יוסף אושיע (זכר' י ו). אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל וחילים יְגַבֵּר [1]) ויתרון הכשיר חכמה (קהל' י י). וכי ידיו של משה מ ג ב ר ו ת ישראל או ידיו שוברות עמלק (מכי' בשלח, ויבא עמלק). — וככל': וְגִבַּרְתִּים ביי' ובשמו יתהלכו (זכר' י יב). — ולווי גִּבֵּר, ואמר המשורר: וקול אלי מדבר, קום וחילים גַּבֵּר (רמב"ע, תחי' לעי"ת, ממרום).

—פֻּע', *גֻּבַּר, מְגֻבָּר, — א) מים מְגֻבָּרִים, רבים, עצומים: שהיו הנשיאים עומדין על גבה (של הבאר) ומושכין במטותיהן כל אחד ואחד לשבטו ולמשפחתו וריוה שהיה בין הדגלים מלא מים מ ג ו ב ר י ן (תנחומא חקת מח). — ב) *מי שנתחזק בו דבר מהדברים, למשל חלט מהחלטים: במי שקרה לו מן האנשים בני הארבעים מ מ ג ו ב ר י השחורה תרופתו שילבישוהו אדרת פשתן דקה (ר"י חריזי, תרג' אסור הקבורה לגלינוס), ור"ל שנתחזקה בקרבו ה מ ר ה ה ש ח ו ר ה.

— הִפְע', הִגְבִּיר, — א) פ"ע, הלך וגבר: אשר אמרו ללשננו נַגְבִּיר שפתינו אתנו מי אדון לנו (תהל' יב ה). —*והקול: והקב"ה מסייעו (למשה) לתת בו כח להיות קולו מ ג ב י ר ונשמע (רש"י שמות יט יט). — ב) פ"י, עשה שיגבר, שיחזק: וְהִגְבִּיר [2]) ברית לרבים (דני' ט כז). דברי תורה מ ג ב י ר י ן הם לכל מי שהוא עוסק בם כל צורכן (מד"ר שה"ש, עיניו כיונים). מ ג ב י ר הוא במלחמה את גבורי החילים (רש"י קהל' י י). — ואמר הפיטן: נושאים הבל פיצת פימו ל ה ג ב י ר, יוצר עמל עלי חק (סליח' יום ה, אם אמרי).—ואמר המשורר: ויתכס (הסהר) ויתגלה, וישח ויתעלה, ויחסר וימלא, להאיר בחקותיו, ו י ג ב י ר בהמלאו גאון ים ושפעותיו (ראב"ע, כשם אל). —*והגביר ידו על, הכביד: ו ה ג ב י ר ידו על הסכין (והזהיר, ויקרא יב). — ובמשמ' *עשה שיכריע נגד אחרים: זאת דעתי בו (בפרוש הפסוק) וזהו אשר אבחרהו ו א ג ב י ר ה ו בתבל (ר"י אבן תבון, הפרסים לריב"ג, שרש כלל). — ג) *הִגְבִּיר סברה, הכריח אותה בכח ההקש: בהקרבה על אשר ה ג ב ר נ ו ה (ישוע בן יהודה קראי, ספ' העריות, מרקון 71). ויש ל ה ג ב י ר המחשבה מפני שהוא נוגע בבינוני ולא הרמיז תוך בכלי אלא שדבר הכתוב בהווה הוא הדין אם נגע מחוץ (ר"א הקראי, ג"ע, טומאה ז).

— הִתְפ', הִתְגַּבֵּר, — א) גִּבֵּר את עצמו, אמץ כחו על, הכריע אותו: יי' כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה יריע אף יצריח על איביו יִתְגַּבָּר [1]) (ישע' מב יג). ולגבורה זה ה מ ת ג ב ר על יצרו (מגי' יח:). אם רואה אדם שיצרו מ ת ג ב ר עליו ילך למקום שאין מכירין אותו (מו"ק יז.). — ובמשמ' *אסף כח והתאמץ כדי שיוכל לעשות דבר: עד חצות הלילה היה (דוד) מתנמנם כסוס מכאן ואילך היה מ ת ג ב ר כארי (ברכ' ג:).— ובמשמ' *הפציר בדבר: מה תקנתן (כשהגשמים נעצרין) י ת ג ב ר ו ברחמים (תעני' ז:), ר"ל ירבו לבקש רחמים. — ובהשאלה *בדברים לא בע"ח: מן שירד להם לישראל היה מ ת ג ב ר ועולה עד שרואין אותו כל מלכי מזרח ומערב (יומא עו.).—ואמר המשורר: בעת ה ת ג ב ר ם (המים) דמו אריות ועת החלשם דמו נחשים (ר"י הלוי, התרדף). — ב) הִתְגַּבֵּר אל פלוני, הראה עצמו גבור, התנהג בגאוה והצפה: כי נטה אל אל ידו ואל שדי יִתְגַּבָּר ירוץ אליו בצואר בעבי גבי מגניו (איוב יה כה-כו). — ובהחלט בלי אל, *במשמעת הראה עצמו כגבור: וגם על היין אל ת ת ג ב ר כי רבים הכשיל תירוש (כ"ס גגי' לד כה). — ואמר המשורר: לפני מבנות עופר צביה עברה תוך סוד, ו ת ת ג ב ר וטוב ריחה כרכיל בה לגלות סוד (רמב"ע תרשיש 7). — ואמר סהל בן מצליח קראי: יקדשו

יִ ג ב ר.—[1]) פרשו המפרשים: יתן כח להחיל, או יאמץ את כחו. והמליצה קצת קשה.— [2]) יש מפקפקים בנוסחה זו ומגיהים הפר וכדומה.— [1]) כך בערב' תַּגַּבַּר עלי a).—

a) تَجَبَّرَ على

עלי מלחמה ומתגברים[2] ומתגאים (ל"ק מכתב). — ג) בהשאלה, בדברים לא בע"ח במשמ' התרבו, היו רבים ועצומים: ויגד להם פעלם ופשעיהם כי יִתְגַּבָּרוּ (איוב לו ט). — *ומעין: כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו' ומגלין לו רזי תורה ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק (אב' ו א). ואלעזר בן ערך קרא לו (ריב"ז) נחל שוטף ומעיין המתגבר שמימיו מתגברין ויוצאין לחוץ (אדר"נ יד). יום שמזל כימה עולה ביום ומעיינות מתגברים (ר"ה יא:). — ואש: כיון שהיו מסדרין אותה (את אש המערכה) שחרית היתה מתגברת כל היום כולו והיו מקריבין עליה תמידין ומוספין (תוספתא סוטה יג ו). והיה (בימי שמעון הצדיק) אש של מערכה מתגבר ולא היו כהנים צריכין להביא עצים למערכה חוץ משני גזירי עצים כדי לקיים מצות עצים מכאן ואילך פעמים מתגבר פעמים אין מתגבר (יומא לט.).

גַּבְרִיאֵל, ש"ז, — שֵׁם מלאך, Gabriel: ויהי בראתי אני דניאל את החזון ואבקשה בינה והנה עמד לנגדי כמראה גבר ואשמע קול אדם בין אולי ויקרא ויאמר גַּבְרִיאֵל הבן להלז המראה (דני' ח יו-יו). ועוד אני מדבר בתפלה והאיש גַּבְרִיאֵל אשר ראיתי בחזון בתחלה מעף ביעף נגע אלי כעת מנחת ערב (שם ט כא). בא גבריאל ולימדו (ליוסף) שבעים לשון (סוטה לג.). אמר לו הקב"ה לגבריאל מגלך נטושה אמר לפניו רבש"ע נטושה ועומדת משׁשת ימי בראשית (סנה' צה:). כקול מים רבים זה גבריאל המלאך וכו' גבריאל שהוא אחד מאלף אלפי אלפים וריבי רבבות שעומדים לפניו (לפני האלהים) קולו הולך מסוף העולם ועד סופו (אדר"נ ג). —*והוא ממונה על בשול הפירות: אמר לו הקב"ה לגבריאל כשאתה יוצא לבשל פירות היזקק להם (סנה' צה:). —*והוא שר של אש: אמרו בשעה שהפיל נמרוד הרשע את אברהם אבינו לתוך כבשן האש אמר גבריאל לפני הקב"ה רבש"ע ארד ואצנן ואציל את הצדיק מכבש האש וכו' בשעה שהפיל נבוכד נצר הרשע חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש עמד יורקמי שר הברד לפני הקב"ה וכו' אמר לו גבריאל אין גבורתו של הקב"ה בכך שאתה שר ברד וכו' אלא אני שר של אש ארד ואקרר מבפנים ואקדיח מבחוץ ואעשה נס בתוך נס אמר לו הקב"ה רד באותה שעה פתח גבריאל ואמר ואמת ה' לעולם (פסח' קיח.).

[2]) והגיה פינסקר שם ויתגדלון, אך אין צרך והעקר כמו בכ"י.

אילמלא לא נצטננו גחלים מידו של כרוב לידו של גבריאל לא נשתיירו משונאיהן של ישראל שריד ופליט (יומא עז.). מיכאל שר של שלג וגבריאל של אש ולא זה מכבה זה ולא זה מזיק לזה (מד"ר שה"ש, אגדת בראשית). — *ועומד משמאלו של הקב"ה: ד' כתות של מלאכי השרת מקלסין לפני הקב"ה מחנה ראשונה של מיכאל על ימינו ומחנה שנייה של גבריאל על שמאלו וכו' ושכינת הקב"ה באמצע (היכלות ו). — ואמר הפיטן: הוד והדר לפניו עז וחדוה במקומו, ומיכאל וגבריאל מימינו ומשמאלו (ר"י הלוי, יקירים). נוהם מיכאל וגועה גַּבְרִיאֵל זועק אוריאל וגועש רפאל (אופן לשה"ג, כלולי אש). —*והוא משמש בחדש שבט (תרס הגדול, נספ' ברכת אברהם, לכבוד דר' ברלינר). — *ומשמש ביום ב בשבוע וצורתו: ביום ב משמש גבריאל וזה המלאך כדמות איש ויש לו קרנים ועל כל קרן וקרן מהם מלאך אחד כדמות איש גם משמשים אישים וכו' וידיו פרושות ותחת יד ימינו משמש געריל ותחת יד שמאלו משמש כרוביאל ועל קרן ימין משמש רחוביאל ועל קרן שמאל משמש אחריאל ועל רגלו משמש להביאל ותועלת זה לתת כח לכל חבוש ולנצח בכל מה שתרצה לנצח כמו מלחמה ומריב וכל דבר שתרצה (חכמ' הכשדים, דר' גסתר, PSBA XXII,348). — ואצל החוקרים הוא *שכל הפועל: כי השפע המגיע לנביא הוא מאת השכל הפועל שלדעתם הוא למטה ממניע גלגל הירח ונקרא לדעתם בני אישים וגבריאל (האמונות לרש"ט פלקיירא ח 7). ויאבק איש עמו זה גבריאל והוא השכל הפועל לדעת חכמי המחקר והיא המעלה העשירית ממעלית המלאכים הנקראים אישים (ר' בחיי, וישלח, למה זה). — ויקראוהו קצתם גם *רוח הנאמן: אמנם הישמעאלים לא אמרו לעולם שהאל יתברך ידבר עם הנביאים או נראה לו אלא נמצא יקראוהו גבריאל והרוח הנאמן (אמונה רמה ו א). — ואצל המקובלים: גבריאל שר הגבורה (גלאנטי, קול בוכים יז:). וכשיגיע הרצון מאת מלך מלכי המלכים ברוך הוא שימעט ויחסר האצילות הבא מצד סמאל ולילית באמצעות השר הסומא בכליון גמור על יד גבריאל שר הגבורה המעורר מלחמה עמהם בסיוע שר החסד (עמה"מ, קרית ארבע יד).

***גַּבְרִית**[1]), תה"פ, — כמו גֶּבֶר, כמו תרנגול, hahnartig, comme un coq; cock-like: האומר שחטו תרנגול

[1]) לוי נקד גַּבְרִית. אבל משקל פְּעָלִית יתהוה

זה שקרא ערבית (כמו עורב) ותרנגולת שקרתה גברית יש בו משום דרכי האמורי (שבת סז:). ומה שנהגו העולם לשחוט תרנגולת שקורא גברית אומרים שכן צוה החסיד (ב"י, יו"ד קעט).

*גַּבְרָן, ש"ז, — אדם חזק, גבור, בסגנון קצת המוני ולצני: וגם נסע עמהם דוד הבעל עגלה של רבינו הקדוש שיהיה כמו משרת כי אמרתי אפשר יהיה להם חס ושלום איזה פגע בדרך והוא גברן גדול ויכול להציל אותם (מגלה טמיר' מד). — ולנק' גַּבְרָנִית, אשה אמיצת לב: ואפשר שיאמר שם אשות בכל מקום שירצה האדם להזכיר נשים גברניות והחכמניות (ר"אבדרשי, חות' תכל' אבות). שפלות וזריזות וגברניות ועצלניות (שם).

גְּבֶרֶת, ש"ז, בהפס' גְּבָרֶת, כנו' גְּבִרְתִּי, מ"ר גְּבָרוֹת, גְּבִרוֹת, גַּבְרוֹתַי, — א) אשה שיש לה עבד או שפחה היא גְּבֶרֶת להם, Herrin, Gebieterin; maîtresse; mistress: ותאמר (הגר אל המלאך) מפני שרי גְּבִרְתִּי אנכי ברחת ויאמר לה מלאך יי' שובי אל גְּבִרְתֵּךְ והתעני תחת ידיה (בראש' יו ח-ט). הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גְּבִרְתָּהּ כן עינינו אל יי' אלהינו (תהל' קכג ב). תחת שלוש רגזה ארץ ותחת ארבע לא תוכל שאת וכו' ושפחה כי תירש גְּבִרְתָּהּ (משלי ל כא-כג). — ב) בהשאלה, מדינה שולטת ומושלת במדינות אחרות: שבי דומם ובאי בחשך בת כשדים כי לא תוסיפי יקראו לך גְּבֶרֶת ממלכות (ישע' מז ה). ותאמרי לעולם אהיה גְּבָרֶת (שם ז). — ג) *תאר כבוד של דרך ארץ לכל אשה חשובה, Madame: לא שישאל לה (לבעלת הבית) לשלום אלא לבעלה ישאל מה שלום הגברת (רש"י ב"מ פז.). הקנקן ריקן בלי יין, והגבינה נגובה בלי זין, והגברת עורת בלי עין (ראב"ע, שולח' אחיאסף ח). פן תפקוד עלי עון הגברת הטהורה (עמנ', מחב' ז).

*גַּבַּרְתָּן[1], ש"ז, מ"ר גַּבַּרְתָּנִים, לנק' גַּבַּרְתָּנִית, גַּבַּרְתָּנִיּוֹת, — אדם בעל כח ועצמה במדה מרבה: יהושע גברתן כמוך (ספרי, וילך קה). — ולנק': מה כחי ליחל ומתשת גברתנית (שלמה הבבלי, סלי' ג עשי"ת). בשפל ישבה התשה נחלשה גברתנית (אליהו בר"ש אפס הוד). שלישיה גברתנית (רש"י ישע' יט ה). הרוצה וגברתנית (יוסף בן יחייא, פי' מגי' רות, ויאמר בעז). גברתנית עצומה צנועה תמימה (נפש' הלדיק', מלכת ביה"ע וילמייזא, ס' ד תב"ו). כי היה (הגולייר) שונא יהודית אחת גברתנית שבעיר (הספר בבלוייב, שנת ד' תקל"א, QGJD II, 67). לפי שהיתה (אשת אמציה) גברתנית כי אמציה בעלה נס לכישה ויהי שם חמש עשרה שנה עד שמת והיא שפטה את העם כל אותן חמש עשרה שנה (מיוחס לרש"י, דהי"ב יג ב). מינה את אשתו לשולטנית וגברתנית (פנקס קראקא, שנת ת, אוצ"ס ד). היא היתה אשת חיל וגברתנית (יעב"ץ, מגי' ספר קנא). — *וגבירתנית: ומפני שהיתה הפסולה יפיפיה וגבירתנית ומשכלת נתנו רבים עיניהם בה לישא אותה (שו"ת חות יאיר קלח). ולקח (הקצין) הזונה הנ"ל לאשה באמרו שהיא גבירתנית ומשכלת גדולה (שם קלא). — ובהשאלה *מכה גברתנית, חזקה מאד: באת עלי מכה, גברתנית ומתשת אותי (פסיק' דר"כ, אנכי אנכי א). מפני שהיא (הצרעת) מכה גברתנית (מד"ר במדב' ז).

*גבש, ממנו *גָּבַשׁ, *גַּבְשׁוּשׁ, *גַּבְשׁוּשִׁית.

*גָּבַשׁ, עת' יִגְבֹּשׁ, — א) מלא בגבשוש: בית הפרס שגבשו בגבשושין (תוספתא אהל' יז ט). — ב) *פ"ע: סירים סוריך גבשו ולא עבשו (שלמה הבבלי, אך כן, ד' עשי"ת).

— הפע', *הִגְבִּישׁ: הגביש ארץ והדשיא אותו, מאורות האיר באור הדרתו (ראב"ע, דיואן, איגר', לב).

*גֶּבֶשׁ, ש"ז, — כמו גֶּבֶס: לקוח פרי רימון שרוף באש ועפץ וגבש הוא היפסים (אסף הרופא, ספר הרפואות לח).

*גַּבְשׁוּשׁ, — בליטה, כמו גבשושית: פטפוטים כמין גבשוש העולה מן הכירה (רה"ג, כלים ה יא).

*גַּבְשׁוּשִׁית, ש"נ, מ"ר גַּבְשׁוּשִׁיּוֹת, — תל קטן מעפר, kleine Erhöhung; butte; heap, mound: מקצתו חריץ ומקצתו גבשושית (ירוש' ערוב' ב כא ג). היתה לו גבשושית ונטלה בבית חייב משום בונה בשדה חייב משום חורש (שבת עג:). שאפילו גבשושית קטנה דומה עליו (על הזקן) כהרי הרים (שם קנב.). בהר המתלקט עשרה מתוך ד' מפני שעולה כמין גבשושית יתר משיעור שליש ואין החבל נמתח אבל הר המתלקט י' טפחים מתוך ה' אמות נוח הוא למדידה מודדו מדידה יפה כי גבשושית שליש (ר"ח ערוב' נח:). פעמים שמגרש הים בזעפו על שפת

רק מן משקלים שע"פ בסמיכות יחיד היא מנקדה, שמָאלית, ימָנית.

[1]) כך נקד לוי, וכן קריאת הספרדים והאשכנזים.

רפש וטיט ומתקבץ על שפתו ועולה כמין ג ב ש ו ש י ת וכשנם הים ישאר זה הטיט ומתייבש (שם ת.). גם מגבוה ייראו מ ג ב ש ו ש י ו ת ותלוליות שברחובות הוא דואג לצאת לשוק פן יכשל בהם (רש"י. קהל' יב ה). — ומ"ר: שתי ג ב ש ו ש י ו ת עשו וקרו זה הר גריזים וזה הר עיבל (ירוש' סוט' ז כא ג). — "וגביהה בכלל: ג ב ש ו ש י ת הדרכים כי הוא ענין גבהות (רד"ק ישע' מ ד). ולא ימצא בו לא עקוץ ולא חדוד לא קרן ולא גומה ולא ג ב ש ו ש י ת (נחמ' וגע', דוד גנז ב לא).

גָג[1], ש"ז, סמי' גַג, ובהה המקום בסוף גַּגָּה, כנ' גַּגִּי, מ"ר גַּגּוֹת, *גַּגִּים, כנ' גַּגּוֹתַי, — א) מכסה הבית מלמעלה, Dach; toit; roof: שקדתי ואהיה כצפור בודד על גָג (תהל' קב ח). יש לו ג ג ברשות הרבים ומבקש לבנות על גביו עלייה (תוספתא ב"ב א ד). המעלה האגודות ל ג ג בשביל שימתינו להיות אוגד בהן (שם מכשי' ג א). והיא (רחב) העלתם (את המרגלים) הַגָּגָה ותטמנם בפשתי העץ הערכות לה על הַגָּג (יהוש' ב ו). ויהי לעת הערב ויקם דוד מעל משכבו ויתהלך על גַג בית המלך (ש"ב יא ב). חורי בית העליונים ותחתונים ו ג ג היציע ו ג ג המגדל (פסח' ח.). וצפית אתו (את המזבח) זהב טהור את גגו ואת קירתיו (שמות ל ג). כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לְגַגֶּךָ (דבר' כב ח). הרואה (את הסולם) אומר להטיח ג ג ו הוא צריך (כילה ט.). — ומ"ר: מה לך אפוא כי עלית כלך לַגַּגּוֹת (ישע' כב א). בחוצתיו חגרו שק על גַּגּוֹתֶיהָ וברחבתיה (של מואב) כלה ייליל ירד בבכי (שם טו ג). לכל הבתים אשר קטרו על גַּגֹּתֵיהֶם לכל צבא השמים (ירמ' יט יג). שורפין אותו (את הפסח) בחצרותיהן או על ג ג ו ת י ה ן (פסח' ז ח). יורה שמורה את הבריות להטיח ג ג ו ת י ה ן (תעני' ו.). — ומ"ר: *גַּגִּים: בשפל ג ג י ם ג ג ו (של העני) ובמרום הרים כרמו ממטר ג ג י ם ל ג ג ו ומעפר כרמו לכרמים (סנה' ק:, כשם כ"ס). ג ג י ן הללו אין אוכלין שם קדשי קדשים וכו' וטמא שנכנס דרך ג ג י ן להיכל פטור (שבוע' יז:). ג ג י ם המשופעים והמכוסין ברעפים שאינם ראויים לתשמיש (רשב"א, תולדות אדם מג). — ב) *בכלים: שאין ב ג ג ה (של כילת חתנים) טפח (שבת קלח:). —וגג בחלום *סימן לגדולה: העולה ל ג ג בחלום עולה לגדולה (ברכ' נז.). — ואמר המשורר: שכבו וישנו אחי כאשר נסיתם וחלמו כי כלכם לַגַּג

[1]) לא ידוע מקורו. Kö. (ב, 91) סובר כי מן גֻו נעשה ג ו ג ו, גוגי, גוגה, ואחר נתחלף ונעשה גג.

עליתם (יל"ג, קריאת הגבר). — ג) בהשאלה, *הקצה העליון החצון של פרי ובדומה: ג ג תמרה (חול' סז:). — ד) *עליונו של תל ובדומה: ג ג ו של גבול (ירוש' כלא' ג ו). — ה) *הקו העליון של האותיות: כגון שנטלו ל ג ג ו של חית ועשאו שני זיינין (שבת קד:). — ו) "בהנדסה: המרבעת בג' פנים בצלע בחוט ו ב ג ג איזו היא הצלע זה המחזיק דופנותיו של ג ג וכו' ו ה ג ג עצמו היא המשיחה (משנת מדות א, מהד' שטינשנ', בקבץ לחכמ' התשבון). הרוצה למוד את ה ג ג המרובע אפילו שהוא שוה וכו' מצרף ארך בתוך רחב בתוך העמק והעולה משלשתן היא משיחת ה ג ג (שם ב). — ו) בהשאלה, "חרש בגגות, כנוי למשכב זכור: תמר בת שם בן נח היתה והיתה נאה וכיון שנטלה ער אמר עכשיו היא יולדת והיא מתכערת מה עשה היה מניח השדה וחורש ב ג ג ו ת לשון נקי (מדה"ג, וישב)

*אַגַּר.

טפחות.

*רעפים.

תקרה.

א. **גַּד**[1], ש"ז, — הוא *כֻּסְבַּר, צמח שנתי, זרעו עג"ל טוב הריח, ישתמשו בו לתבלים ולרפואה, Koriander coriandre; coriander: והוא (המן) כזרע גַּד [2]) לבן וטעמו כצפיחת בדבש (שמות יו לא). והמן כזרע גַּד הוא ועינו כעין הבדלח (במדב' יא ז).

ב. **גַּד**[3]), כהפס' גָד, — א) מזל, מקרה של טוב ואשר, Glück; bonheur; fortune: ותלד זלפה שפחת לאה ליעקב בן ותאמר לאה בא גַד[4]) (ברא'

[1]) בלשון כנע' פונית גוד, ומקורו לא נתברר, ובמשמ' השם אין ספק, הקבלה ורוב התרגומים הקדמונים מסכימים בזה. ועי' הערה שלקמן. — [2]) ת"א גדא. אך השבעים תרגמו κόρίανον, וכן הירונ' cozandium, וכמו"כ רסע"ג כ ז ב ר ה, שהוא כוסבר, וכן ריב"ג בהחלט: כזרע גד שהוא כ ס ב ר. רק ראב"ע הביא י"א חרדל. אך שאר המפרשים פרשו כמו ריב"ג. ויש עדות לזה גם מלשון כנענ' פונית, שהעיד .Diosc שבני קרתא הדתא קראו לו γοίδ, (Bochart Can. 2,15), שאין ספק בדבר שהוא גוד.

[3]) בערבית גַד a), בסורית גדא. — [4]) כך הוא הקרי, והכתיב בְּגָד.

לְ ייה). ג ד ג ד י [1]) וסנוק לא אשבי ובושבי (שבת סז:). —ואמר הפיטן: ובגדי גד גַּדִּי ויהי אלהים עמדי (כנף רעננים לו.).—ב) האלהות הממונה על האשר והמזל, Fortune: ואתם עזבי יי' השכחים את הר קדשי הערכים לַגַּד [2]) שלחן והממלאים למני ממסך (ישע' סה יא).—ג) ״כנוי לכוכב צדק, Jupiter: ג ד הוא כוכב צדק (ראב"ע ברא' ל יא). תוך ידך השר מתוק בצוף רותם, עד כי זמן אוסר לך עש ו ג ד רותם (רמב"ע, תרשיש א שמה).

ג. *גַּד, ת"ז, לנק' גַּדָּה, מ"ר גַּדִּים, גַּדּוֹת, — מי שטעמו חריף, עוקץ ואוכל, herb; piquant; acre: והגוים טועמין אותו (את המן) מר ו ג ד (מד"ר שמות ה). ג ד י ם ומררין (שם ברא' עא).

גֵּד [3]), ש"ז, מ"ר גֵּדִים, — צמח מר, חריף, מין לענה, Wermut; vermout; wormwood: דברים שקשין לאדם כ ג י ד י ן [4]) (שבת פז.). וביון שהיה (המן) יורד בנחלין היו אומות העולם באין לשתות ממנו והוא נעשה בפיהם ג ד ולענה (תנחו' בוכר, בשלח כ). אומות העולם לא היו יכולין לטעום ממנו שהיה בפיהם כ ג י ד י ן (שם כב).

*גְּדִגֵּד [5]), גודגוד, ש"ז, מ"ר גדגדים, גודגודין, — רמש דומה לצרצר, והוא שחור וקצר, ויצרצר בפרט בלילה, Heimchen; grillon; (house) criquet: אילו דברים מדרכי האמרי המספר קומי והעושה בלורית והמגבח ל ג ו ד ג ד י ן [6]) (תוספתא שבת ז א).

*גַּדְגְּדָנִית [1]), גִּדְגְּדָנִית, גודגדנית, גודגודנית, ש"נ, מ"ר ־ניות, — א) צמח ממיני הירקות, והוא מאכל לבהמות, Melilotus: פעפועין ו ג ד ג ד נ י ו ת [2]) והלוגלוגות (ירוש' פאה ח כא.). שלשה נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהן ג ד ג ד נ י ו ת וכפניות ופגי תמרה (ברכ' נז:). ג ו ד ג ד נ י ו ת מרובי בנים יאכלו חשוכי בנים לא יאכלו (עירו' כח.). שמונה ממעטים את הזרע ואלו הן המלח והרעב והנתק וכו' ו ג ד ג ד נ י ו ת וכשות שלא בזמנה (גיט' ע.).—ב) ״גרגרים אדמי הקלפה, מלאי מים [3]), Kirsche; ceirse; cherry: דברים הרגילין

---

[1]) פרש הערוך וכן רש"י: התמזל מזלי, ועי' ערך אשך וערך בשך. [2]) בארמית גדא: ערסא ד ג ד א (נדר' נו.), הערש של ה ג ד. ואמר הערוך: מטה עשויה לשר שבבית כגון מזל או כוכב. ואמרו שם בתוספות: נוהגין היו להציע מטה למזל הבית. לגדא דהר (חול' מ.). וביש גדא, רע המזל.

[3]) משקל חֵץ, לֵב, זֵק. בארמ' גידא. ות"י מרה כלענה מרירי היך גידי. בסור' ג ו ד ד א, לענה, ובבלל דבר מר. יר"ח וריב"ג מפרשים גד גידים ח נ ט ל a) בערבית. — [4]) ואמר ר"נ: הדלת דגוש והוא לענה.

[5]) בערב' גְ'דְגְ'ד b), ועי' הערה שלקמן.— [6]) כך בתוספתא צוק"מ. ובנוסח' הדפוס במקום והמגבח והמגבה, ובמקום גודגדין יש גרסה לגורגדין וברוב הנוסח' לגרגרן, ולא מצאתי להקדמונים פרוש לזה. ה ע ר ו ך לא הביא כל המאמר וזה נותן מקום לשער כי בנוסחה שלו לא היה מאמר זה. הגר"א הגיה המגביה במקום המגבה ופרש בעל מנחת בכורים והמגבה לגרגרן מ ג ב י ה ל ג ר ו נ ו ומהלך בקומה זקופה כדרך האמורי. ע"כ. ואינו שוה לאבד טפת דיו לדחות פרוש זה. לוי וקוה' לא הביאו כלל מלה זו, רק י ס ט ר ו ב הביאה ופרש גודגדין מלשון גד, אלהות האשר. אבל, אין שום יסוד לחשב כי היתה להשם גד עוד צורה זו שלא נזכרה אפילו פעם אחת בכל המקומות שדברו שם אודות אלהות זו. והנה הגרסה לגרגרן בודאי שבוש היא, כי לפי הענין אין שום מקום פה ל ג ר ג ר ן במשמעתו הרגילה. ומשתי הגרסות גודגדין וגורגדין יש לקבל הראשנה, כמו שקבלה גם יסטרוב, ולפרש מלה זו כמשמעת המלה גְ'דְגְ'ד בלשון ערבית, שפרשוה המלונים הערבים כמו שרשום בפנים, ואפשר שהיה זה מדרכי אמורי לגבה, ר"ל למרוט שערות הראש, להגודגדים שמצרצרים בלילה, כמו שהיו מרקדים לשלהבת ומצוחים לתנור ושותקים לעדשים וכיוצא באלה. והנה למלה זו גדגד יש בלשון ערבית עוד משמעה משאלה, והיא מורסה בבת עין, ואפשר שגם פה הכונה לזה, ואולי שמשה מלה זו גם בעברית בשתי משמעות הללו.

[1]) אין חבר למשקל זה פ ע פ ע נ י ת, במשקלי השמות שבמקרא. וגימל פ ת ו ח ה לפי הכתיב בירוש' ובהערוך ובקצת כ"י של הבבלי. והנקוד השני גימל מקובצה לפי הכתיב גודגדנית שבנוסח' הדפוס של הבבלי, וגם בפרוש ר"נ גאון ור"ח, ולפי הכתיב הרגיל בספרות הפוסקים. וכבר העיר לֹו (Löw, Pfln. 447) כי הגרסה בשתי דלת אחרי הגימל היא קבועה בכל המקורים, ואעפי"כ דעתו שצריך לגרוס בשתי ריש מפני שכך היא מלה זו בסורית ג ר ג ר י ת א, שאין ספק בה. ומקור השם לא נתברר, ואולי נסתעף מן גרגיר, עי' זה.—[2]) ואמרו שם: בעון קומי היידין אינון אמר לון קקולי והנדקוקי ופרפחינה, ר"ל: שאלוהו מה הם (אלה השלשה צמחים שהזכיר) ואמר להם: קקולי הנדקוק ופרפחינה. מוכח, כי גדגדנית היא הנדקוק, שהוא חנדקוק a) בערב', שהוא Melilotus. וכן בגמ' בבלי עירו' המובא בפנים אמרו: כי קאמר רב (שמערבין בגדגדנית) ב ה נ ד ק ו ק י מ ד א י. מוכח כמו"כ שגדגדנית סתם היא הנדקוק.— [3]) רש"י (ברכ' נז:) לעז גדגדית

---

a) حنظل b) جُدْجُد

a) حندقوق

לבא אחר הסעודה לקנות הפה וכו׳ כגון תפוחים ועזרנין וגדגדניות ושאר פירות (ר״ש בן חפני, שערי ברכ׳ בית תלמ׳, ב 385). שיש לברך על הגרעינין של גודגדניות וגרעיני אפרסקין ושל תפוחים (תוספ׳ ברכ׳ לו:). נמצאו במרה גרעיני תמרים או של גודגדניות כשרה (הרוקח, שפה). ישחוק זרע גרעיני הגודגדניות היטב ויערבנו במים וישתנו (מ׳ אלדבי, ש״א ד ב). ומהאילנות התמרים והגפנים והזיתים תפוחים תותים גדגדניות חבושים תאנים (זידה לדרך א א כט). ואמרו כי האילן הזה (הנוטף מין שרף הנקרא דם תנין) בעת שצומח מהארץ עושה פרי טוב ויפה כצורות גודגדניות ירקות (ארח׳ עולם ח״ב יו). והם כשני מיני גודגדניות כגון ווינקשל וקירשן [1] (רמ״א, שו״ע או״ח רכה ד). והמכשלה הזאת תחת יד המון העם שכשהגודגדניות התליעו בודקין שלשה מהם ואם אינם מוצאין בהם תולעת אוכלין השאר בלי בדיקה (כנה״ג, טור יו״ד פד). ועל גרעינין של גודגדניות שאנו לועזים צירושי (תשב״ץ, מנה׳ הר״מ מרוטנב׳ שכב). הפובידל שלנו, שעושים מגודגדניות ושאר מינים שממעכים אותם ומוציאין גרעיניהן (לבוש או״ח רב ז). שאוכל גרעיני גודגדניות למתק השתייה מברך (שם ריב א). בכל מיני מאכל משתתפין חוץ מבגודגדניות שנעשו קשים (בס שפו ד). קח הקליפה מאילן הגודגדניות ששה לוט וכו׳ (אמתחת בנימ׳, רפואה שלמה לו.).

גדד[2]), ממנו א.גָּדַד, ב.גִּדֵּד אולי, א.גְּדוּד, ב.גְּדוּד אולי, *גִּדּוּד, *גְּדִידָה.

א.**גָּדַד**[1]), פ״י, עת׳ יָגֹד, יָגוּד, יְגֹדֹּד, — א) התך וקטע דבר מן דבר, abschneiden; couper de; cut off: פרה שקרניה וטלפיה שחורים יגוד (פרה ב ב). עכו״ם שהתנדב קורה ושם כתוב עליה בודקין אותו אם אמר בדעת ישראל הפרשתיה יגוד[2]) וישתמש במותר (ערכ׳ ו.). גדד[3]) שתי לשונות לוכסן גדד שתי כרעים לוכסן (כליס יח ה). — ב) התך ולקט התמרים מאילן הדקל [4]), — כמו בצר בענבים, ארה בתאנים ומסק בזיתים, pflücken (Datteln); cueillir (les dattes); harvest (dates): התולש והבוצר והקוצר והמוסק והגודד והאורה כולן מלאכה אחת הן (תוספתא שבת י יז). תני ר׳ חייא הקוצר הבוצר המוסק הגודד התולש והאורה כולהן משום קוצר (ירוש׳ שם ז ט.). שבוי שנשבה והניח קמה לקצור ענבים לבצור תמרים לגדוד[5]) זיתים למסוק בי״ד יורדין לנכסיו ומעמידין אפוטרופוס וקוצר ובוצר וגודד[5]) ומוסק (ב״מ לט.). פועלין שהיו עודרין בתאנים וגודדין[6]) בתמרים ובוצרין בענבים ומוסקין בזיתים הרי אלו אוכלים ופטורים (שם פט:). עד שיגדוד[6]) שלשה גדידות ויבצור שלשה בצירות וימסוק ג׳ מסיקות (ב״ב לו:).

— פעו׳, *גָּדוּד, ת״ז, לנק׳ גְּדוּדָה, מ״ר גְּדוּדִים, גְּדוּדוֹת, — א) דקל שגדדוהו, שקטפוהו, שגדדו התמרים ממנו: סוף סוף כל העומד ליגדד כגדוד[7]) (כתוב׳ נא.).

צירתיש, שהוא לפי המקובל cerise בצרפתית, אעפ״י שבערוב׳ וגיט׳ לעז איילנדרה כמו הי״מ שבערוך, והעיר קוה׳ שזה מפני שבעת שהיה מפרש מס׳ ברכ׳ לא ראה עדיין את ספר הערוך. והנה פלישר בהגהותיו ללוי פקפק בזה, מפני שקשה להניח כי נתחלף לרש״י ההנדקוק, שהוא ירק ב״ב ידוע, בפרי עץ כ״כ משונה ממנו, ולכן שער, פלישר כי כונת רש״י בלעז צירתיש היא להמלה הצרפתית cierge, שהוא צמח דומה קצת להנדקוק. אבל כבר דחה לו במקום המובא למעלה השערה זו של פלישר, מפני שכל הפוסקים השתמשו במלה גודגודנית לפרי העץ, וכן מתורגמת מלה זו בא״ב של בן סירא (מזמן קרוב לרש״י) ceraso. ובמשמעה זו השתמש במלה זו גם ר״ש בן חפני. — [1]) בגרמנית Kirschen Weichsel. — בערב׳ גֹד a) פרי בפרי השטה.

[2]) בערב׳ מקבילים לשרש זה שלשה שרשים דומים: גדד b) גד׳ד׳ c) קדד d), שלשלשתם יש משמעה יסודית

של התיכה, והסתעפו ממנה מושגים מתחלפים, ועי׳ הערות להפעלים והשמות הנגזרים ממנו.

[1]) בערבית גדa), קטע. — [2]) יש גורסים יגור בריש, מלשון גרר, כמו גרד. וכן ברגמ״ה. ובתוספתא מגי׳ ב הגרסה גורדין. אך ממה שנאמר וישתמש במותר נראה ברור כי העיקר כפרוש רגמ״ה ורש״י, שפרשו יקוץ, יחתוך את מקום השם. ולכן הגרסה הנכונה היא יגדוד. — [3]) במשנה עם גוף פרוש הערבי של הרמב״ם (הוצ׳ דרנב׳) גרר בריש במקום גדד בדלת. — [4]) בערב׳ גַד אלנח׳ל, b) צרמה, ר״ל גד הדקל, קטף ולקט התמרים (לשאן אלערב). — [5]) בנוסחאותינו לגדור וגודר. אך בכ״י לגדוד וגודד (עי׳ ד״ס), וכן היתה הנוסחה בגמ׳ שהיתה בידי ריב״ג. — [6]) כך גרסת הערוך. וכן בכ״י ובחי׳ הריטב״א, ובנוסחאותינו ד במקום ר.

— [7]) כך גרסת הערוך, ובתוספות ב״ב מב: בד״ה שבח, הגרסה ליגדר כגדור, בריש בסוף. ובנוסח׳ פה לגזוז כגזוז. והענין עסוק בתמרים, וז״ל הגמ׳: ההוא דאתא לקמיה דרב יוסף אמר להו הבו ליה מתמרי

---

a) جُد b) جدَد c) جذَد d) قَدَد

a) جَدّ b) جَدّ النخل

—ובהשאלה, אדם בידים ריקניות, שאין בידו כלום: ואני (יעקב) לא נזם אחד ולא צמיד אחד רבי חנינה אמר ג ד ו ד שלחו (יצחק את יעקב) (מד"ר כרא' סח). — ב) ימי שיש לו חתך בבשרו: ואתם ראויים להיות נאים ולא ג ד ו ד י ם ומקורחים (רמ"י דבר' יד א). ועי' ג ד י ד ה. — ומקור גדוד, לגדוד: לפי שאנשי הצבא המתפשטים כחמשה או כעשרה לשלול שלל ולבוז בז נקראים גדודים לפי שהם הולכים ל ג ד ו ד ולשלול מה שתמצא ידם (אבר' בדרכי, חותם תכנית, גדוד), ר"ל לחתוך.

— נפע', *נגדד, הגדד, ליגדד: העומד ל י ג ד ד[1]) כגדוד (כתוב' נא.).

— פע', *גדד, — חתך, כרת, ובהשאלה החריב והשמיד: בא מי שעתיד ל ג ד ד משתיהן של אומות העולם (מד"ר ברא' עא). שמשם הקב"ה יוצא ו מ ג ד ד משכנותיהם ומשתותיהם של אוה"ע (תנחומא, כי תבא יג). בא מי ש מ ג ד ד נביאי הבעל ונביאי אשרה (ברא' [2]) ל יא).—ואמר הפיטן: יריעותי גדדה, אהלי שדדה, וחרשה ושדדה (קרוב' א' ר"ה). — ובמשמעה הראשונה: וכן אם ג י ד ד שתי כרעים טפח על טפח (ר"ש כלי' יח ה).—ובמשמ' עשה גדידות בבשרו: עיקר הלאו ידענו שהוא שלא נ ג ד ד עצמנו (כ"מ ע"ז יב יד). האיך לוקה ה מ ג ד ד עצמו (שם).

— פוע, *גודד, — עשה גדידה בבשר: (אם היתה כונת הכתוב בלא תתגודדו לא תעשו גדידות בבשר היה לו לאמר) לא ת ג ו ד ד ו[3]) (יבמ' יג:).

— פע', גדד, מגודד: שאם היה הכהן מקורח ו מ ג ו ד ד אינו ראוי לעבודה (רמב"ן דבר' יד א).

— התפ', התגודד, — א) עשה בבשרו חתך, בהתפעלות הרגש, **sich Einschnitte machen; se faire des incisions; to make incisions in one's own body**: בנים אתם ליי' אלהיכם לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת (דבר' יד א). ויקראו (נביאי הבעל) בקול גדול ויתגדדו כמשפטם בחרבות וברמחים עד שפך דם עליהם (מ"א יח כח). באה קרחה אל עזה נדמתה אשקלון שארית עמקם עד מתי תתגודדי (ירמ' מז ה). שמנים איש מגלחי זקן וקרעי בגדים ומתגדדים (שם מא ה). — התגודד לפלוני, עשה לעצמו חתך בבשרו בשביל מות פלוני: ומתו גדולים וקטנים בארץ הזאת לא יקברו ולא יספדו להם ולא יתגדד ולא יקרח להם (ירמ' יו ו). — ב) *נבדל ונפרד חבורות חבורות[1]): לא ת ת ג ו ד ד ו לא תעשו אגודות אגודות (יבמ' יג:). והתחזקו בדבר זה יותר מדי כדי שלא י ת ג ו ד ד ו קהלות ישראל ותעשה תורה כשתי תורות (תשו' גאו', JQR XVII, 274).

ב·גדד, עבר גדתי[2]), עת' יגד, עם על, גד על, יגד על, — התאסף גדודים גדודים[3]) **sich scharen, s'attrouper; to form troops**: יגדו[4]) על נפש צדיק ודם נקי ירשיעו (תהל' צד כא). —ובמשמעה זו השתמשו בו בהספרות: שוא תדלגי בית דגון שוא שם תגדי (יל"ג, דו"מ 7).

— התפ', התגודד, — התקבץ: ואשבע אותם וינאפו ובית זונה יתגודדו[5]) (ירמ' ה ז). עתה תתגדדי[5]) בת גדוד (מיכ' ד יד). — ואמר הפיטן: המון גדודים, סביביו מ ת ג ו ד ד י ם, תהלתו מגידים, וקדשתו מיחדים (שבת ב חנכה, אמלו בתופף). — ועי' גוד.

ג·*גדד, פ"ע, —היה המזל, ולווי גד[6]): ג ד[7]) גדי (שבת סז.).

גדה[8]), ש"נ, סמי' גדת, מ"ר גדות, סמי' גדות, כנ' גדותיו, — שפת הנהר, **Ufer; bord, rivage; bank, shore**: והירדן מלא על כל גדותיו כל ימי קציר (יהוש' ג יה). וישבו מי הירדן למקומם וילכו

דעל בודיא וכו' אמר ליה דחזייא לבודיה קאמינא סוף סוף כל העומד ליגדד כגדוד דמי. ובעבר': ההוא שבא לפני רב יוסף א"ל תנו לו מהתמרים שעל המחצלת (שתחת הדקל) וכו' אמר לו מה שעתיד להיות נושר על המחצלת אמרתי סוף סוף וכו'. — [1]) עי' הערה הקודמת. —[2]) נשמט שם המפרש מבין הפתקאות שלי. — [3]) לשון הגמ' שם: האי לא תתגודדו מיבעי ליה לגופיה דאמר רחמנא לא תעשו חבורה על מת וכו'.—[1]) בערב' תקדד אלקום a), נפלג ונתחלק העם לסיעות סיעות בדעות מתחלפות.

[2]) כן ר"י חיוג (דקדוק קנג). — [3]) כך פרוש רש"י, ראב"ע, רד"ק ואחרים. ואעפ"י שאין זה מתישב היטב לפי הענין בכ"ז כבר החלטה משמעה זו לפעל זה על פי פרושם של גאוני הלשון. והחדשים מבארים ת ק ף, אבל גם לזה אין יסוד. — [4]) כך במקצת ספרים (מ"ס), ובנוסחאותינו יגודו, ועי' גוד. — [5]) ויש מפרשים זה במשמעת א.גדד, התגודד, שרט שריטה בבשרו.

[6]) כמו גל מעלי חרפה ובוז (תהל' קיט כב).— [7]) ופרש הערוך התמזל מזלי.

[8]) משקל שנה, שנותי, שנותיך. — בארמית גוד ובערבית גד, גדהb) במשמעה זו. ואמרי החכמים כי נגזר מפעל גדד במשמעת חתך.

a) تقدّد القوم b) جدّ جدّة

כתמול שלשום על כל גדותיו (שם ד יח). הנה אדני מעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרבים וכו' ועלה על כל אפיקיו והלך על כל גדותיו (ישע' ח ז). — ועי' גדיה, נהר.

א. **גְּדוּד**[1]), ש"ז, מ"ר גדודים, — תלם [2]), הבקיע והחריץ של התלמים, **Furche; sillon; furrow**: תלמיה (של האדמה) רוה נחת גדודה ברביבים תמגגנה צמחה תברך (תהל' סה יא). — ועי' הרישה.

ב. **גְּדוּד**[3]), ש"ז, מ"ר, גדודים, — חבורת שודדים, חבורה של אנשי צבא, **Schar; bande, troupe; troop**: גד גדוד יגודנו והוא יגוד עקב (בראש' מט יט). ויקבץ עליו אנשים ויהי שר גדוד (מ"א יא כד). כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים ורעות שמרון כי פעלו שקר וגנב יבוא פשט גדוד בחוץ (הושע ז א). תשמע זעקה מבתיהם כי תביא עליהם גדוד פתאם (ירמ' יח כב). ארדף אחרי הגדוד הזה האשגנו (ש"א ל ח). ויקבלם דויד (את השלישים) ויתנם בראשי הגדוד (דהי"א יב יט). אבחר דרכם ואשב ראש ואשכון כמלך בגדוד (איוב כט כה). ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול (ש"ב ד ב). וארם יצאו גדודים וישבו מארץ ישראל נערה קטנה (מ"ב ה ב). ולא יספו עוד גדודי ארם לבוא בארץ ישראל (שם ו כג). גדודי צבא המלחמה (דהי"א ז ד). — איש גדודים: וכחכי איש גדודים חבר כהנים דרך ירצחו שכמה (הושע ו ט), ועי' חבי. — ואמר בן סירא: מי יאמין בגדוד צבא המדלג מעיר אל עיר (ב"ס גני' לג לא). — ובהשאלה להצרות: יחד יבאו גדודיו ויסלו עלי דרכם (איוב יט יב). תלאותיך יבואו אלי כגדודים, ומחרון אפך בגדי גדודים, אבניך יפלו על ראשי כגדודים, ורמש אדמתך ישיב אברי גדודים (תוכח' מוסר, עזרת הכבל' פג.). — וגדודי אלהים: היש מספר לגדודיו (איוב כה ג). — *ולחיות: שכרו לשמור לו את הבהמה וכו' והלכה למקום גדודי חיה וליסטין וטרפתו חיה (תוספתא ב"מ ח יה). המהלך במקום גדודי חיה ולסטים מתפלל תפלה קצרה (ברכ' כט:).

*__גְּדוּד__, ש"ז, מ"ר גדודים, — בליטה, גבשושית מהאדמה: דרש מרימר גידוד חמשה ומחיצה חמשה מצטרפין (ערוב' לג:). ויעשה מהן (להשדה) גידודין גבוהין אמה (רגמ"ה ב"ב לט:). מקום שהמים בורין תחת גידודי שפת הנחל הגבוהים (רש"י ירמ' מח כח).

°__גְּדוּדִיאֵל__[1]), — שם מלאך, אחד השרים בפתח הרביעי של היכל זכות, השוקלים זכיותיהם והובותם של בני אדם: הפתח הרביעי ממונה עליו המלאך אוניה וכו' ותחת הממונה הזה יש שני ממונים אחד לימין שמו הריאל והשני לשמאל גדודיאל וכששוקל הזכיות שוקלם בימין והעבירות שוקלם בשמאל (עמה"מ, הבריאה כ).

א. *__גְּדוּדִית__, ש"נ, מ"ר גדודיות, — חלק מכותל שלא נשלם, ושארית מכותל שנהרס, **Mauerstück; pan de mur; debris**: היו שם גדודיות גבוהות עשרה טפחים (עירוב' ה א). חצר גדולה שנפרצה לרשות הרבים ונשתיירו בה גדודיות גבוהות י' טפחים (תוספתא שם ז ז).

ב. *__גְּדוּדִית__[2]), ש"נ, מ"ר גדודיות, — חבורה של הולכי דרכים, שירה: והשימותי את מקדשכם מן הגדודיות[3]) (ספרא בחוק' א). והשמותי את מקדשי מן הגדודיות ושירות של ישראל שהיו מתקדשות ונועדות לבוא שם וכו' שממון מקדש מן הגדודיות (רש"י ויקר' כו לב).

---

[1]) בערבית ח'ד, ח'דוד a) במשמעה זו. — [2]) כך פרש מלה זו ריב"ג, ראב"ע, בשם י"א ורד"ק. רק שרד"ק אמר כי התלם הוא הגבוה שבין שני החריצים, והגדוד הוא החריץ, ועי' תלם. ופרוש רש"י מלשון גדוד שלקמן אינו נכון.

[3]) הסכימו החכמים שנגזר מן גדד במשמ' חתיכה, ור"ל חלק, חבורה. ומענין הדבר, שמן השרש הערבי צרמ b) שמשמש במשמ' חתיכה בכלל, וביחוד צרם אלנח'ל במשמ' גדד התמרים מן הדקל, נסתעף השם צרם a) במשמעה המון, גדוד, והשם צראם b) במשמעה מלחמה.

[1]) וכן בזהר פקודי דף רנב: תחות האי ממנא אית תרין ממנן חד לימינא וחד לשמאלא חד לימינא הריאל שמיה חד לשמאלא גדודיאל שמיה וכד אתקלו זכיין וחובין דא אכרע לסטר ימינא ודא אכרע לסטר שמאלה וכלהו אתכלילו בהאי רוחא דאקרי זכות אל. ע"כ.

[2]) אולי הקטנה מן גדוד. כך מ. סגל בהקבץ JQR,712. — [3]) כך לפי פרוש רש"י שמובא בפנים, אך ראב"ד בפרושו לספרא מפרש במשמ' יסוד.

---

a) خدّ خدود b) صرم

a) صرم صرام

גָּדוֹל, גָּדֹל, ת"ז, סמי' גְּדוֹל, גְּדֹל, עם מקף-גְּדָל, לנק' גְּדוֹלָה, מ"ר גְּדוֹלִים, גְּדֹלִים, גְּדוֹלוֹת, גְּדֹלוֹת, — א) רב הכמות, במדה, במספר, gross; grand ; great : ואעשך לגוי גדול (ברא' יב ב). ויקימו עליו גל אבנים גדול (יהוש' ז כו). ויעש המלך כסא שן גדול (מ"א י יח). קח לך גליון גדול וכתב עליו בחרט אנוש (ישע' ח א). וימן יי' דג גדול לבלע את יונה (יונה ב א). זה הים גדול ורחב ידים שם רמש ואין מספר (תהל' קד כה). מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת (ברא' טו יח). ונלך את כל המדבר הגדול והנורא ההוא אשר ראיתם (דבר' א יט). והאבן גדלה על פי הבאר (ברא' כט ב). לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה (דבר' כה יג). שפת הסיר הגדולה (מ"ב ד לח). — ומ"ר : ויברא אלהים את התנינם הגדלים ואת כל נפש החיה (ברא' א כא). אפס כי עז העם הישב בארץ והערים בצרות גדלת מאד (במד' יג כח). ויי' השליך עליהם (על האמורים) אבנים גדלות מן השמים (יהוש' י יא). — ב) בדברים מפשטים, חזק, עז: ואקרא בקול גדול (ברא' לט יד). ויספדו שם מספד גדול וכבד (שם נ י). ויהי השמש לבוא ותרדמה נפלה על אברם והנה אימה חשכה גדלה נפלת עליו (שם טו יב). ויצעק (עשו) צעקה גדלה ומרה (שם כז לד). וישנאה אמנון (את תמר) שנאה גדולה מאד (ש"ב יג טו). והעם מחללים בחללים ושמחים שמחה גדולה (מ"א א מ). — ג) חשוב, רב הערך, קשה לעשותו : והיה כל הדבר הגדל יביאו אליך וכל הדבר הקטן ישפטו הם (שמות יח כב). הנהיה כדבר הגדול הזה או הנשמע כמהו השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש (דבר' ד לב-לג). וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים (שמות ו ו). המסות הגדלת אשר ראו עיניך האתת והמפתים הגדלים ההם (דבר' כט ב). לא תהא חזקה ג ד ו ל ה מהגבהה שהגבהה קונה בכל מקום (ב"ב נג:). — *ובלשון נקבה בהחלט, בלי שם אחריו : ג ד ו ל ה מזו אמרו (ב"מ מ.), ר"ל דבר יותר גדול, חשוב, קשה. — ד) מי שיש לו יותר מלאחרים חכמה ודעת ויכלת, מדות נעלות, עושר וגדולה : והאיש משה גדול מאד בארץ מצרים (שמות יא ג). לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול (ויקר' יט טו). כקטן כגדל תשמעון (דבר' א יז). והוא (ברזלי) כלכל את המלך בשיבתו במחנים כי איש גדול הוא מאד (ש"ב יט לג). ונעמן שר צבא מלך ארם היה איש גדול לפני אדניו (מ"ב ה א). נודע ביהודה אלהים בישראל גדול שמו (תהל' עו ב). ויהי היום ויעבר אלישע אל שונם ושם אשה גדולה ותחזק בו לאכל לחם (מ"ב ד ח). בתולה היא לאדם ג ד ו ל נישאת (תוספתא שבת ז יו). — תלמיד אחד היה לו לר"א וכו' אדם ג ד ו ל שמש (ערוב' נד.). — *וסתם גדול, היותר חשוב בחברה : כיזה צד סדר היסב בזמן שהן שתי מיטות ג ד ו ל מיסב בראשו של ראשונה והשני לו למטה הימנו ובזמן שהן שלש מיטות ג ד ו ל מיסב בראשו של אמצעית וכו' (תוספתא ברכ' ה ה). — ומ"ר : ואני אמרתי אך דלים הם (העם) נואלו וכו' אלכה לי אל הגדלים ואדברה אותם (ירמ' ה ד-ה). ובני המלך שבעים איש גדלי העיר מגדלים אותם (מ"ב י ו). א"ר אלעזר דבר זה נפתח ב ג ד ו ל י ם ונסתיים בקטנים (ב"ב קכה:). — *ג ד ו ל י ה ד ו ר : אנשים הללו ג ד ו ל י הדור הם ואבותיהם שמשו בבית המקדש (ברכ' סג.). מה אעשה שהרי ג ד ו ל י הדור נטמעו בה (קדוש' עא.). שני ג ד ו ל י הדור פירשו את הדבר (גיט' כג:). ר' אבא ור' אבהו וכל ג ד ו ל י הדור אמרו וכו' (ב"ב נח:). שקצת ג ד ו ל י ם הנמצאים בעמנו יתפארו בו (מלמד התלמי' בהר). וכן היה מעשה אבויה אבא מ ג ד ו ל י הדור וכשבא למולני קרא לכל ג ד ו ל י ירושלם (מד"ר קהלת, טוב אחרית). ובזמן הזה אני ראיתי כל ג ד ו ל י הדור שאינן מקפידין כל כך בטבח שאינו מראה סכינו להם (סמ"ג, מ"ע סג). — *גדולי ישראל : שאין לעלות בלב אדם בזמן הזה לחלוק על כל ג ד ו ל י ישראל (שו"ת מהר"א מזרחי כד). — *ומשל : ה ג ד ו ל מי שחטאיו ספורים (כוזרי א לג). — *גדול הבית, ראש הבית : אבל שלשה ימים הראשונים בא ממקום קרוב מונה עמהן וכו' והוא שיש ג ד ו ל הבית בבית וכו' אפילו הלך ג ד ו ל הבית לבית הקברות מונה עמהן (מו"ק כא:). — ה) הנולד קודם, älterer ; ainé; elder : ויקרא (יצחק) את עשו בנו הגדל (ברא' כז א). ויחפש בגדול החל ובקטן כלה (שם מד יב). מצוה ב ג ד ו ל לייבם לא רצה מהלכין על כל האחין (יבמ' ד ו). וילכו שלשת בני ישי הגדלים הלכו אחרי שאול למלחמה (ש"א יז יג). הניח בנים ג ד ו ל י ם וקטנים אין ה ג ד ו ל י ם מתפרנסים וכו' ולא הקטנים נזונין על ה ג ד ו ל י ם (ב"ב ח ז). — ו) עליון על אחרים : עד מות הכהן הגדל (במדב' לה כה). — וסמי' : גדל העצה ורב העליליה (ירמ' לב יט). הנשר הגדול גדול הכנפים ארך האבר (יחזק' יז ג). — ומוקף : יי' ארך אפים וגדול-כח (נחום א ג). ארך אפים וגדול-

חסד (תהל׳ קמה ח). גְּדָל־חמה[1]) נשא ענש (משלי יט יט).—ז) אנשים שיצאו משנות הילדות: ויך את אנשי העיר מקטן ועד גָּדוֹל (ש״א ה ט). יברך יראי יי׳ הקטנים עם הַגְּדֹלִים (תהל׳ קטו יג).— וביחד במשמעת רבים: כי מקטנם ועד גְּדוֹלָם כלו בוצע בצע (ירמ׳ ו יג). וילבשו (אנשי נינוה) שקים מִגְּדוֹלָם ועד קטנם (יונ׳ ג ה).—ח) גְּדֹלוֹת, בלי השם, במשמ׳ דברים גדולים: קרא אלי ואענך ואגידה לך גְּדֹלוֹת ובצרות לא ידעתם (ירמ׳ לג ג). הנה אשר בניתי אני הרס ואת אשר נטעתי אני נתש ואת כל הארץ היא ואתה תבקש לך גְּדֹלוֹת אל תבקש (שם מה ד-ה). עשה גְּדֹלוֹת ואין חקר נפלאות עד אין מספר (איוב ה ט). יכרת יי׳ כל שפתי חלקות לשון מדברת גְּדֹלוֹת (תהל׳ יב ד). וצדקתך אלהים עד מרום אשר עשית גְּדֹלוֹת אלהים מי כמוך (שם עא יט). שכחו אל מושיעם עשה גְּדֹלֹת במצרים נפלאות בארץ חם (שם קו כא-כב).—ט) *גדול, גדולה, בתחלת דבור, להחלטה כי הדבר הבא אחריו הוא גדול, חשוב: גדול המלוה יותר מן העושה צדקה (שבת סג.). גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים (ברכ׳ ח.). גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה (שם יט:). גדול העושה צדקה יותר מכל הקרבנות (סוכה מט:). גדול אונאת דברים מאונאת ממון (ב״מ נח:). גדול שלום שאפילו הקב״ה שינה בו (שם פז.), ששרה אמרה ואדוני (אברהם) זקן ואלהים אמר לאברהם כי אמרה ואני זקנתי. גדול המעשה יותר מן העושה (ב״ב ט.). גדול שלום שבין איש לאשתו (חול׳ קמא.). גדול השלום שאפילו עובדי ע״ז ושלום ביניהם אין השטן נוגע בהם (ספרי, נשא מב). גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלכות (אבות ו ד). גדולה דעה שנתנה (בתפלת י״ח) בתחלת ברכה של חול (ברכ׳ לג.). גדולה מלאכה שמחממת את בעליה (גיט׳ סז:). גדולה הכנסת אורחין מהקבלת פני שכינה (שבת קכז.). גדולה לגימה וכו׳ מרחקת את הקרובים ומקרבת את הרחוקים (סנה׳ קג:). גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה (נדר׳ מט:). — י) *גְּדוֹלִים, ר״ל נקבים גדולים, צרכי הרקת הגוף: באן (שמשמע מהכתוב כי אין לכסות הצואה) בגדולים כאן (שלא צריך לכסות) בקטנים (ברכ׳ כה.). — יא) *שם למטבע קרובה בשעורה לזוז, כרבע הסלע[2]): גדול גדולים (ספרי תשובות כ״י משנת ה׳ ת׳, REJ 9, 23). עד חמשה זהובים חצי גדול מכל זהוב ומשם ואילך עד עשרה זהובים ג׳ גדולים (פנקס קראקא, שנת שנ״ה). ושכרם (של הדיינים) עד חמשים זהובים שני גדולים מכל צד (שם). כל אחד מבני החברה יתן לח׳ זו לכל חודש א׳ גדול וחצי (שם, ש׳ שלת). הנה כ״ה זוזי דאורייתא הם כ׳ גדולים (הגה׳ מרדכי, סוף כתוב׳). דנראה לו דסלע הוא ארבע גדולים ממטבע וכו׳ על כן הצריכו לתת בכל קהלה ג׳ גדולים ישנים (מהרי״ל, הל׳ פדיון הבן). ויש ליתן (למחצית השקל בפורים) ג׳ חצאי גדולים במדינות אלו (רמ״א, שו״ע או״ח תרלד). כפי שהיה בזמניהם הטאלר בעד ע״ב קארטא״ן שהוא ל״ו גדולים (פרישה, טור יו״ד שם א). ושיערו ליתן (צדקה) י״ב פשוטים שהן מטבע ווינר שהם כמו גדול וחצי פולנש (לבוש או״ח תקסח). ושני זהובים הם ששים גדולים פולניש (שו״ת חו״י א, בשם אביו). וביחוד במלת גדולים שנמצא בספרים שונים לא הרי זה כהרי זה וכו׳ (שם). הזוז הוא שש מעה כסף המעה היא ד׳ גרה של ל״ב פרוטות נמצא כ״ה זוז ק״ן מעה הוא שקראו הספר גדול והוא הנקרא זה בלשוננו (תידו׳ אנשי שם על הגה׳ מרדכי, סוף כתוב׳). היה הוא בעצמו ז״ל נותן להמלמד משלו שלשה גדולים בעד כל דף ודף וכו׳ והוא היה משלם לו כנ״ל ג׳ גדולים בעד כל דף ודף מלבד השכר לימוד (מגיד ביחות, שבחי הר״נ נ.). ובתחילה בימי ילדותו היה נוהג שהיה לוקח איזה גדולים והחליפם על טפלים (שם ו.).

אביר.— אדיר.— *אין־סוף.— ארוך.

גאה.— גאון.— גבוה.— *גדר, התגדר.— *גם.

יסף, הוסיף.

נפח.— נפילים.

עבה.— ענק.— עצום.

צבה.

קוֹמָה.—*קְפֵּחַ, גבוה ביותר.

רב.— רחב.

שגיא, ישגא.

***גְּדּוּל**, ש״ז, מ״ר גְּדּוּלִים, — א) פעולה עומדת, גדילת הצמח, החי, ההולך וגדול, **d. Wachsen** **croissance; growth**: דבר שאין גידולו מן הארץ (ברכ׳ ו ג). כל שהוא אוכל ונשמר וגדולו מן הארץ (פאה א ד). ארבעת מינין שבלולב ניטלין דרך

1) כך הקרי, והכתיב גרל. — 2) מטבע שהיו קוראים לו בצרפתית gros.

גידוליהן (ירוש' ברכ' ה ט ג). ימים של גידול שער (שם נזיר ז נו ג). עוקר דבר מגידולו (שבת קז:). בדין הענין הטבעי נתחייב לקיחת המזון והגידול וההולדה (כוזרי א לא). לאילן ולסוס ולאדם ההזנה הגדול והולדת הדומה (אמונה רמה א ו). וכמו שנמצא ענין הילדים בזמן גדולם (שם ב ג). — והדבר שגדל, עצם הצמח: גדולי תרומה תרומה וגדולי גדולין חולין וכו' אבל הטבל ומעשר ראשון וכו' גדוליהן חולין גדולי הקדש ומעשר שני חולין (תרומ' ט ד). שאין גידולי איסור מעלין את האיסור (ירוש' שם ז מה.). גידולי קרקע (ברכ' מו:). קונם הן (הפירות) לפי אסור בחילופיהן ובגידוליהן (נדר' מז.). אילו נוטלין אחד מששים גידולי תרומה ועירובי תרומה (תוספתא תרומ' ה ז). —וילדים: יבואו גידולים רעים שגדלו (ירוש' כתוב' ד כח ד). סוקלין אותה (את הזונה) על פתח בית אביה כלומר ראו גידולים שגידלתם (גמ' שם מה.). — ב) *שם"פ מן גִּדֵּל, גִּדּוּל בנים, הטפול בהם שיגדלו: עצבונך זה צער גידול בנים (ערוב' ק:). (שהיה לו ליעקב) צער גידול בנים (שבת פט:).—*גִּדּוּל בהמות, בספרות החדשה: ושם יבנו בנין נאה וחזק וראוי לשמירת הבצים והאפרוחים ויגדלו להם גדול שלם והכל בהשגחה רבה (מלמד התלמי', תרומה).—ג) *הרמה: גידולין אחר גידולין (מד"ר ברא' נה).

גְּדוּלָּה, גְּדֻלָּה, ש"נ, מ"ר גְּדוּלּוֹת,—א) מעשה גדול וחשוב, Grossthat; grande action; great action: בעבור דברך וכלבך עשית את כל הַגְּדוּלָּה הזאת (ש"ב ז כא).—ב) כבוד ותפארה, Herrlichkeit; magnificence: ויאמר המלך מה נעשה יקר וּגְדוּלָּה למרדכי על זה (אסתר ו ג). וכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גְּדֻלַּת מרדכי (שם י ב). בהראתו את עשר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גְּדוּלָּתוֹ (שם א ד). גדול יי' ומהלל מאד וְלִגְדֻלָּתוֹ אין חקר (תהל' קמה ג). כדי ליתן גדולה להלל (ירוש' פסח' ו לג.). מעט נפשך בכל גדולה ולפני אל תמצא רחמים (ב"ס גני' ג יח). כל המחזר על הגדולה גדולה בורחת ממנו וכל הבורח מן הגדולה גדולה מחזרת אחריו (עירוב' יג:). עולה לגדולה (שם נד.). א"ל רבי לר' חייא (כשהיו הולכים וראו איש ההולך לפניהם) מי הוא זה שמראה גדולה בפנינו (ב"ב פא:). מה לנשיא ודיין שבן גדולתן גרמה להן (סנה' סו.).

—וכעין *תאר כבוד: וכן השיבו מורי הגאון לגדולת הקצין (שו"ת הר"י קולון, לה).

***גְּדוּעַ**, ש"ז,—א) שם"פ מן גִּדֵּעַ: או שיבור או גידוע (ירוש' ע"ז ד מד.). גידועי עכו"ם קודמין לכיבוש ארץ ישראל (ע"ז מה.). אין לשון גידוע נופל אלא באילנות ודבר קשה (רש"י ישע' י לג).—ב) מה שנגדע מהאילן: איזהו עץ שגידועו אסור ועיקרו מותר הוי אומר אילן שנטעו ולבסוף עבדו (ע"ז מה:). סחיש גדועי אילנות שיצמחו (רש"י מ"ב יט כט).

גִּדּוּף, ש"ז, מ"ר גִּדּוּפִים, סמי' גִּדּוּפֵי, — שה"פ מן גִּדֵּף, קללות ודברים של בזיון, Hohnrede; blasphémie; revilement: ואחלל שרי קדש ואתנה לחרם יעקב וישראל לְגִדּוּפִים (ישע' מג כח). שמעתי חרפת מואב וְגִדּוּפֵי בני עמון (צפנ' ב ח). ואם התפלל (כשהוא שכור) תפילתו גדופין (ירוש' תרומ' א מ ד). מי כמוך חסין וקשה שאתה שומע ניאוצו וגידופו של אותו רשע (של טיטוס) ושותק (גיט' נו:). קול חירופין וגידופין אני שומע (מד"ר שמות מא). עמלק שנתגאה על הקב"ה בחרופיו וגדופיו (שם במדב' יג). החרפה והגדוף שהם כלי הנשים שהם קנטרנין (סוף מנח' קנא' לאבא מארי).

גְּדוּפָה, ש"נ, — כמו גִּדּוּף: והיתה חרפה וּגְדוּפָה מוסר ומשמה לגוים (יחזק' ה יה).

גִּדּוּפָה, גִּדֻּפָה, ש"נ, מ"ר גִּדּוּפוֹת,—כמו גִּדּוּף: אל תיראו חרפת אנוש ומגדפתם אל תחתו (ישע' נא ח). —ואמר המליץ: הגומל גידופה פוחת ממנו ומקבל הגידופה סבל טוב ממנו (ר"י חריזי, מוס' הפלסופ' ב ו).

***גִּדּוּר**, ש"ז, מ"ר גִּדּוּרִים, — א) שה"פ מן גִּדֵּר: מפני גידורו (ירוש' דמאי ג כג ג). כדיי הוא גדור ערוה לעצמו שיגאלו ישראל ממצרים בזכותו (פסיק' דר"כ, בשלח לב). — ובהשאלה בהגיון, כמו *גֶּדֶר: ידיעת ההגיון תחלק מקודם כל בשני חלקים וכו' בידיעת הסדר הכולל ידיעת גידור ההגיוני וידיעת חילוק ההגיוני (אוצר חכמה לברם, הסגיון פתיחה, סי' ב). —ב) *כמו גָּדֵר: שתי גנות זו על גבי זו אצל זו וקרקעית האחת גבוה מחברתה וגידור שלה זקוף והירק בינתים בגידור הגבוה (רש"י גיט' כב.).

***גָּדוֹר**, ש"ז, מ"ר גְּדוֹרִים, — הקרקע שבין הכרם והגדר: רבי יהודה אומר אין זה (מה שבין הכרם לגדר) אלא גדור[1] הכרם (כלא' ד ג).

---

[1]) כן במתניתא דבני מערבא מהד' לו, וכן במשנ'

גדוש, ס"ז, — סה"פ מן גדש: לרוב גדלו של כלי החכמה על כלי הבינה הספיק הגדוש שלו למלאות ולגדש כלי הבינה בפנימי ומקיף (עמה"מ, עולס התוהו כד).

גדי[1]), כהפס' גדי, ס"ז, כנ' גדיי, גדיך, גדיכם, גדיכם, מ"ר גדיים[2]), כנ' גדיהם, גדייהם[3]), סמי' גדיי[4]), — א) הקטן של העזים, Geiss, Zicklein; chevreau; kid: לא תבשל גדי בחלב אמו (סמות כג יט). — ויאמרו: בשל גדי בחלב אמו, משל לכפיית טובה, עי' בשל. וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ (יסע' יא ו). הנה שלחתי הגדי הזה (כרא"ש' לח כג). וישסעהו כשסע הגדי (סופט' יד ו). המוציא תבן וכו' עשבים כמלא פי גדי (סכת ז ד). — ועם השם עז: אנכי אשלח גדי עזים (כרא"ש' לח יז). — ומ"ר: אחד נשא שלשה גדיים (ש"א י ג). לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טבים ואעשה אתם מטעמים לאביך (כרא"ש' כז ט). לכפירים שחק (דוד) כגדיים ולדובים כבני בשן (כ"ס גני' מז ג). אין מעברין את השנים לא מפני הגדיים ולא מפני הטלאים ולא מפני גוזלות שלא הגיעו (תוספתא סנהד' ב ד). — וכנו' *גדייו: הרי שאבדו לו גדייו ותרנגוליו והלך ומצאן שחוטין (כ"מ כד:). — *ומשל: אם אין גדיים אין תיישים (ירוש' סנה' י כח:). — *ובהשאלה: גדיים שהנחת נעשו תיישים (סס א יט.). אמר ליה משה ליהושע יהושע עם זה שאני מוסר לך איני מוסר לך תיישים אלא גדיים וכבשים (אדר"נ יז). — ב) *בהשאלה, תבואה שלא בשלה: גדיים של תבואה (רס"י דכר' יד כא). — ג) *העשירי מהמזלות[5]), בדרום השמים, Steinbock; capricorne; capricorn: ואחריו (אחרי מזל קשת) מה אתה בורא גדי (פסיק' רב' כ). מסרטן לגדי מהלך בגלגל חיל אחד ביום (כרייתא דר' שמואל הקטן ג). והגדי נאסרו ידיו במעיו, ראשו על כרעיו (ראב"ע, מכת' לר"ש גאמע). והרביעית (הנקודה בשמים) היא הנקודה העומדת כנגדה (נגד סרטן) והיא ראש גדי (ר"א ב"ר חייא

מנק' כ"י פרמה. — ובנוסחאותינו: גדר הכרם.

[1]) בכנענ' גדא, ארמ' וסור' גדיא, ערב' ג'דיa), אשור' גדו. — [2]) כמו אריים, עדיים, פתיים, חלאים. — [3]) הרד"ק מכלול. — [4]) ולא גדיי, לפי דעת Kö. מפני קושי המבטא ולכן לפי הרבוי. — [5]) על שם דמיון צורתו, וכן בערבית גדי, וכן בסור', וכן בכל הלשונות.

a) جَدي

הנשיא, העבור א ג). התקופה הרביעית כשהחמה חלה בראש גדי והלילה מגעת לסוף ארכה והיום לסוף קצורו (סס ג ב). גדי הנקרא קפריקורנו והוא צורה שבאמצעותו ולפנים כמין עז ומאחוריו כמין דג מצוייר בכ"ח כוכבים והוא על הברכים ומושל בחדש טבת והשמש בו מחצי דיצימה עד חצי יינארו (סלס' הקב', הגלגלים). תכלית הנטיה הצפונית קרוב לראש צורת סרטן ותכלית הנטיה הדרומית קרוב לראש צורת גדי (מלא' ה' ב ז). שהחמום המגיע ממנו (מהשמש) בהיותו בראש סרטן הוא יתר חזק הרבה מן החמום המגיע ממנו בהיותו בראש גדי (סס ח). וסדר מערכת הי"ב מזלות אלו וכו' על הסדר בשמותם טלה שור תאומים סרטן אריה בתולה מאזנים עקרב קשת גדי דלי דגים (יסו"ע לר"י ישראלי ב א). נקודת ל מהמזלות היא ראש מזל גדי (סס יא). העגול השמיני נקרא עגול גדי וכו' כאשר תגיע השמש לראש נקודות גדי שם תעמוד ותפסק להתרחק ממנה יותר (נתמ' ונע', דוד גנז, ב מא). פרקי השנה כדברי התוכנים הקדמונים הם ארבעה וכו' ובלשון הפסוק נקראים תקופות השנה וכו' והם ראש טלה וראש סרטן וראש מאזנים וראש גדי (מעס' טוב', עולס הגלגל' יג). — ואמר הפיטן: רע יז. חזנו השבץ, וגבר טוב בכל פאר ישובץ, במזל גדי שור ודוב יקבץ, ונמר עם גדי ירבץ (אל חי, סמע"ל, קרובץ אלג'יר). ובמאזנים בעלות לי שיר המעלות וכו' ובגדי גד גדי ויהי אלהים עמדי (כנף רעננים לו.).

גדיאל, — השר הממונה על פתח השלישי של היכל הזכות שבגן עדן, והוא נותן חובות וזכיות של ב"א לתוך כף המשקלות[1]). — ורב גדיאל נער, ראש ישיבה בהיכל נוגה: בגן עדן יש ראש ישיבה בהיכל האגוז והוא היכל הנוגה סתום וגנוז סמוך מהיכל קן צפור והוא נקרא רב גדיאל נער וכל עומקי התורה וסתריה הוא מגלה ועל ידו נגלים וכל הצדיקים תאותם אצלו וזה נולד בימי השמד והיה לומד תורה במערה אחת והוא בן שבע שנים ובאו האויבים ומצאוהו ועשאוהו חתיכות ועלתה למרום נשמתו ואומרת כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה הנוגה סביב הוא מראה דמות כבוד יי'

[1]) בארמית: בהא. פתחא (תליתאה) אית ממנא חד גדיאל שמיה ואיהו לסטר שמאלא והאי איהו ממנא לאעלא (ס"א לאתקלא) כל חובין וכל בישין דבר נש אסטי אבתרייהו. בהאי עלמא ונחית לון גו מתקלא (זוהר פקודי, דף רנב.).

והעמידו הקב"ה לפניו ונשבע לו להנחילו היכל הנוגה ולגלות על ידו בגן עדן סתרים ועמוקות אשר הם בתורה ולא נגלו קודם לכן וכל הצדיקים אשר בגן עדן מתאוים לראותו ושומעים ממנו עומקי התורה וסתריה בשעה שהוא יוצא אותיות שם המפורש בולטות ונוצצות על ראשו וכל הצדיקים שמחים (ביהמ"ד ילינק ג, סדר ג"ע).

***גְּדִיגוּד**[1], ש"ז, מ"ר גדיגודים, — בית, סוגר לחיות טורפות, Käfig; cage: הרי נכנס הזאב לגדיגוד[2] (ערוך, כסס ילמדנו).

***גְּדִידָה**, ש"נ, מ"ר גדידות, — א) שה"פ מן גָּדַד, התך בבשר: ששריטה ביד וגדידה בכלי (מכו' כח.). הגדידה שישנה במקום השער ושלא במקום. שער (קדוב' לה:). טעם אכילת שערים שמור ואל תשמע לדברי מניאך, טלטול שער בגדידה וקרחה ומרדית פרך ירא מבוראך (תזהר' ר"י ברללוני כה:). התלמים אשר יעשה החורש בעת חרישתו [בדמיון הגדידה והשריטה בענין פצעים ושברים וכו' ודמה תלמי השדה בגדידות (ריב"ג, סה"ש, פרד). לא תתנו גדידה ושרט בבשרכם על מת כדרך שהאמוראים עושין לפי שאתם בניו של מקום (רש"י דבר' יד א). גדידה ושריטה אחת היא וכו' כך היו חובלים בעצמם לעבודת כוכבים שנאמר ויתגודדו כמשפטם (רמב"ס ע"ז יב יג). — ב) *לקיטת התמרים: הכמים אומרים עד שיגדוד שלשה גדידות[3] ויבצור שלשה בצירות (כ"ב לו:). כי לפני עת הגדידה כתם הפרח וקודם שיהיה הפרח בוסר גמור יכרתו הזלזלים (ריב"ג, סה"ש, קלר).

גְּדִיָּה, ש"נ, מ"ר גדיות, כנ' גְּדִיֹּתַיִךְ, — גדי נקבה: צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גְּדִיֹּתַיִךְ על משכנות הרעים (שה"ש א ח). גדיה שילדה שלש בנות וכו' נכנסות לדיר להתעשר אמר ר' שמעון אני ראיתי גדיה שמתעשרת בת שנתה (תוספתא בכור' ז ג).

גְּדִיָּה[1], ש"נ, מ"ר גְּדָיוֹת, סמי' גְּדִיּוֹת, כנ' גְּדִיּוֹתַי, — כמו גָּדָה: אלה הם אשר עברו את הירדן בחדש הראשון והוא ממלא על כל גְּדִיּוֹתָיו[2] (דהי"א יב יו).

גְּדִיל[3], גְּדִיל, מ"ר גְּדִילִים, גְּדִלִים, — א) חוט, חבל מחבר מפתילים רבים סבובים וקלועים זה בזה, Geflecht; tresse; thread: גְּדִלִים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך (דבר' כב יב). שליש גדיל ושני שלישי ענף (מנח' לט.). התפירה והאריגה ועשיית הגדילין והעבותות (שו"ת הרי"ף סטז). השקו הוא חוטי שיער הגדילין כשלשלת או הארוגין כבגדים (רמב"ס, כלים א יב). כחבל הזה שהוא עשוי ג' גדילים (רש"י דבר' לב ט). — ואמר הפיטן: אם עונינו רבו להגדיל, בנו ענו עבות כגדיל (שלמה הקטן, סליח' יוס א). — ב) במלאכת הבנין, מלאכה בצורת גדיל: גדלים מעשה שרשרות לכתרות (מ"א ז יז). — ג) *מפה[4] וכדומה שמכסין בה השלחן, serviette; Tischtuch; table-cloth: שלחן של ת"ח כיצד שני שלישי גדיל ושליש גלוי ועליו קערות וירק (ב"ב נז:).

א. ***גְּדִילָה**, ש"נ, — שה"פ מן א. גָּדַל: האשה לא תטבול אלא דרך גדילתה (נדה סז.). שכל גדילת פירותיו ע"י שהעלאת שרף האילן לפני חנטה הוא (רש"י ר"ה יד.). ומותר לאכול אותן הפירות שנעבדו במקום גדילתן (רמב"ס, ע"ז ח א).

ב. **גְּדִילָה**, ש"נ, — שה"פ מן ב. גָּדַל, אבל לא מפקיע החבל לסתור עבותו וגדילתו (רש"י כילה לח:).

גְּדִיעָה, ש"נ, — שה"פ מן גָּדַע: כל שבירה גדיעה אבל גדיעה קודמת לשבירה (ספ' המלילה, שלמה בר"ש ערך גדע). שעיקר המצוה הזאת (לבער אחרי האשרות) היא בארץ ישראל אשר שם כל המחשבות רעות פוגמות וע"כ צריכין נתיצה וגדיעה (הקנה, עיר הנדחת). כיסורין לגוף כגדיעה לקרן (רתב' חכמה, הירתה יב). גם על נקלות יוסרו אנשים בעונש כסף, בית האסורים, מקל חובלים או גדיעת אצבע (שבי"ע ג, פרס).

---

[1]) לא נתברר מקורו. לוי, יסטרוב וקרוים סוברים כי נגזרה ממלה יונית, וקוהוט ממלה פרסית, אך כבר העיר עמנ' לו בהער' לש' קרוים כי כל זה אינו מחור. — [2]) זו גרסת הערוך, ובנוסחאותינו יש הרבה גרסאות: גדיגור, גרודקי, גרדוקי, ובגמ' בבלי (שבת קו:) עוד גרסאות אחרות: גזורקי, גרדלקי וכו'. ופרש הערוך: הוא הכלוב שנותנים שם פריצי חיות הארי והזאב. ע"כ. ובילקוט במדבר רמ"ז תשפ"ה הגרסה לגדי, והגיה יסטרוב לגדייו.

[3]) כך גרסת הערוך ובנוסחאותינו שיגדור, גדירות.

[1]) משקל גִּבְעָה, גְּבָעוֹת, גִּבְעוֹת. — [2]) כך הכתיב והקרי גְּדוֹתָיו.

[3]) משרש ב. גָּדַל, עי"ש. ובערב' גַ'דִיל[a]) מן פעל ג'דל. — [4]) רגמ"ה והערוך ורשב"ם מפרשים דבר גדול

---

a) جَدِيل

גְּדִיפָה, ש"נ, — שה"פ מן ב. גִּדֵּף: לשון ג ד י פ ה וכו' כמלח הגודף המים (ר"ס גאון, תשו' הגא' הרכבי כה).

א. *‏**גְּדִירָה**, ש"נ, — שה"פ מן א. גָּדַר, פעולת עשיית גדר, ובהשאלה, תקון למנוע האדם מדבר מהדברים, כמו גדר משמע' ב: ולמה אמרו שיפריש (חומש על תרומת מעשר של דמאי) מפני ג ד י ר ה שאם את אומר לו שלא יפריש אף הוא אינו נוהג בה קדושה (ירוש' דמאי א כא ד).

ב. **גְּדִירָה**, ש"נ, — שה"פ מן ב. גָּדַר, כמו לקיטת תמרים, כמו *גדידה ב': כל לקיטת תמרים קרי ג ד י ר ה (רש"י שבת ג.).

גְּדִירוּת[1], ש"נ, — רבוי וע"ז וכח עצום: שהמעינות אשר יבואו אליהם המים ממקור אחד כאשר יחסרו המים ולא יבואו יודע שהמקור משחת ושיש בו פגע מה אחרי שלא יבואו ממנו המים למעינות ב ג ד י ר ו ת כבראשונה (ר"י אברבנאל, מ"כ ג).

גָּדִישׁ[2], ש"ז, מ"ר גְּדִישִׁים, — א) צבור אלמי התבואה רחב למטה והלך וצר למעלה, Garbenhaufen; gerbes en meules; heap of sheaves: כי תצא אש ומצאה קצים ונאכל גָּדִישׁ או הקמה או השדה (שמות כב ה). ויבער (שמשון) אש בלפידים וישלח בקמות פלשתים ויבער מגָּדִישׁ ועד קמה ועד כרם זית (שופט' יה ה). תבוא בכלח אלי קבר כעלות גדיש בעתו (איוב ה כו). ג ד י ש שלא לוקט תחתיו (פאה ה א). המעמר ל ג ד י ש יש לו שכחה ממנו (שם ח). אם אמרת בעומר אחד שהוא כ ג ד י ש תאמר בשני עמרים שהן ככריכות (שם ו ו). ג ד י ש של חיטין ו ג ד י ש של שעורים (תוספתא ב"ק ו כד). ופוסק עמו על ה ג ד י ש של תבואה ועל העביט של ענבים (שם ב"מ ו ג). — וכנוי: שאם אקניטנו ילך וידליק ג ד י ש ו של אחר (ידים ד ז). הדליק ג ד י ש ו של חבירו (תוספתא ב"ק ג ד). אחד מהבעלי דינין מגזמו (להדיין) אם אתה מחייבני הריני שורף ג ד י ש ך ושורף כרמך (חזקוני, יתרו יח כא). — ואמר המשורר: ויד רוח מצחקת במים כנשאי העמרים בדישים, ופעם תעשה מהם גרנות ופעם תעשה מהם גְּדִישִׁים (ר"י הלוי, התרדף). — ומ"ר: ג ד י ש י ם של שעורים ג ד י ש י ם של עדשים (ב"ק ס:). שורף ג ד י ש י ם שלהם באש (מד"ר ברא' נא). והתחילו יהודה ואחיו להרוג בהם (בחיל עשו) ויפלו ההרוגים ארצה כאשר יפיל הקוצר קצירו ועומרי אלומותיו ועשה אותם ג ד י ש י ם (כיסמ"ד ילינק ג, מדר' ויסעו). כי ה ג ד י ש י ם של שעורים היו של ישראל ו ג ד י ש י העדשים היו של פלשתים (ר"י אברבנאל, ש"ב כג). — ב) קֶבֶר[1], בפרט אשר עליו כעין קֻבָּה: והוא (הרע) לקברות יובל ועל גָּדִישׁ[2] ישקוד (איוב כא לב). — ואמר המשורר: שוקד ג ד י ש ורגב חובש שוכן גוש ורמה לובש (רסב"ג, אגוסים, מחז' מונפ'). — ג) *דמות גדיש, רחבה מלמטה והולכת וצרה למעלה: אויר הנאחז ב ג ד י ש צל הארץ אשר הוא עומד לנוכח החמה וכו' ויהיה כל העולם מאיר מאור החמה ואין החושך נמצא כ"א ב ג ד י ש הצל לבדו (ר"א ב"ר חייא הנשיא, צורת הארץ יז).

גְּדִישָׁה, ש"נ, — שה"פ מן גָּדַשׁ: הוסיפו רבותינו כמה דברים מדבריהם כגון ה ג ד י ש ה שהוא יתירה על העיקר (ר"ח שבת קנג:). באופן שנתמלאו זו אחר זו מאותו העודף מ ג ד י ש ת האור (עמה"מ, עולם התוהו כד).

גדל, ממנו גָּדוֹל, גֹּדֶל, גָּדֵל, גְּדֻלָּה, גְּדֻלּוֹת, *גַּדְלָן, *גַּדֶּלֶת, מִגְדָּל.

גֹּדֶל, ש"ז, כנ' גָּדְלוֹ, גָּדְלוֹ, — א) מדה גדולה של גוף מהגופים, Grösse; grandeur; greatness: וייף (הארז בלבנון) בְּגָדְלוֹ בארך דליותיו (יחזק' לא ז). תבוא לפניך אנקת אסיר כְּגֹדֶל זרועך הותר בני תמותה (תהל' עט יא). — ומ"ר *גדלים: שיתהדש בטפה מהחום הללים ונקבים וכו' ו ג ד ל י ם ידועים (אמונה רמה א ו). — ובדברים מפשטים: סלח נא לעון העם הזה כְּגֹדֶל חסדך (במדב' יד יט). — ובצרוף ללב, גאוה, Hochmut; orgueil; arrogance: אפקד על פרי גֹדֶל לבב מלך אשור ועל תפארת רום עיניו (ישע' י יב). — ב) כח', כבוד, הוד ותפארה: הבו גֹדֶל לאלהינו (דבר' לב ג).

ו א ר ו ג. אך אולי נתחלף גדיל במקום נ ד י ל, מ נ ד י ל, שפרושו בערבית מפה, מטפחת הידים וכדומה.

[1]) מן פעל גדר, התגדר.

[2]) שרש גדש, עי"ש. ובערב' כ ד ש a).

a) كَدَس

—[1]) בערב' גַדַּת b) קבר. —[2]) ורבנו האי פרש הקֻבה שהיא עשויה על הקבר כמנהג ישמעאל (רד"ק, שרש גדש).

a) جَدَث

אתה החלת להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה (שם ג כד). אל תשחת עמך ונחלתך אשר פדית בגדלך (שם ט כו). הן הראנו יי' אלהינו את כבדו ואת גדלו (שם ה כא). הללוהו כרב גדלו[1]) (תהל' קנ ב). לפי שהאדם יתנהג במדותיו כפי ג ד ל ו ומנהגו במלאכתו ואומנותו (מלמד התלמי' ויא). — ג) *שנות האדם, הגדול: נאמנין להעיד ב ג ו ד ל ן מה שראו בקוטנן (כתוב' כ י). — גודל נפש, רוח גבורה ואמץ: ואחרי כן הרים (שמעון) את ימינו ויהרוג את נפשו ב ג ו ד ל נ פ ש ובגבורה (יוסיפון סד). — ד) *גוף בעל רחקים: בבאור ההקדמה השנית האומרת כי מציאות ג ד ל י ם אין תכלית למספרם שקר (חסדאי קרשקש, אור ה' א ג).

א. גָּדַל[2]), גדל, פ"ע, עת' יגדל, — א) נהיה גדול, בא בשנים, heranwachsen ; croître ; to grow כי ראתה (תמר) כי גדל שלה והוא לא נתנה לו (בראש' לח יד). שבי אלמנה בית אביך עד יגדל שלה בני (שם יא). ויגדלו הנערים ויהי עשו איש ידע ציד איש שדה ויעקב איש תם ישב אהלים (שם כה כז). ויגדל משה ויצא אל אחיו (שמות ב יא). הלהן (להבנים) תשברנה עד אשר יגדלו (רות א יג). — ב) נעשה מעט מעט יתר גדול, יתר בשנים, שהה זמן מה במקום, עם פלוני: ויעזב (רחבעם) את עצת הזקנים אשר יעצהו ויועץ את הילדים אשר גדלו אתו (מ"א יב ח). ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה אשר קנה ויחיה ותגדל עמו ועם בניו יחדו (ש"ב יב ג). כל ימי ג ד ל ת י בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה (אבות א יז). יבם קטן שבא על יבמה קטנה יג ד ל ו זה אם זה (יבמ' יג יב). א"ר יוחנן י"ח ימים ג ד ל ת י אצל ר' אושעיא בריבי ולא למדתי ממנו אלא דבר אחד (עירו' נג.). י"ח חדשים ג ד ל ת י אצל רועה בהמה לידע איזה מום קבוע ואיזה מום עובר (סנה' ה:). כמה שנים ג ד ל זה בינינו ולא שמע הלכה זו ממני (כרית' כז.). א"ר יוחנן כמה שנים ג ד ל נ ו בבית המדרש ולא שמענו הלכה זו (שם כז.). וככי' — גדלני: כי מנעורי גדלני[3]) כאב ומבטן אמי אנחנה (איוב לא יח). — ג) בהשאלה היה, נעשה גדול בעשר, בכבוד וגדולה: ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההוא מאה שערים ויברכהו יי' ויגדל האיש וילך הלוך וגדל עד כי גדל מאד (בראש' כו יב-יג). ככלוב מלא עוף כן בתיהם מלאים מרמה על כן גדלו ויעשירו (ירמ' ה כז). וגדלתי והוספתי מכל שהיה לפני בירושלם (קהל' ב ט). — ד) היה חזק, חמור, כבד, קשה: וישבו (רעי איוב) אתו לארץ שבעת ימים ושבעת לילות ואין דבר אליו דבר כי ראו כי גדל הכאב מאד (איוב ב יג). כי גדלה צעקתם את פני יי' (בראש' יט יג). ביום ההוא יגדל המספד בירושלם (זכר' יב יא). ויגדל עון בת עמי מחטאת סדם ההפוכה כמו רגע (איכה ד ו). — ה) היה מפואר, נהדר: על כן גדלת יי' אלהים כי אין כמוך ואין אלהים זולתך (ש"ב ז כב). יי' אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת (תהל' קד א). — ו) היה חשוב, רב הערך יקר: והנה כאשר גדלה נפשך היום הזה בעיני כן תגדל נפשי בעיני יי' ויצלני מכל צרה (ש"א כו כד). — פע', גדל, גדל, — א) עשה שיגדל, שיבא בשנים, ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה גלה וסורה ואלה מי גדל הן אני נשארתי לבדי (ישע' מט כא). אין מנהל לה מכל בנים ילדה ואין מחזיק בידה מכל בנים גדלה (שם נא יח). שמעו שמים והאזיני ארץ כי יי' דבר בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי (שם א ב). לא חלתי ולא ילדתי ולא גדלתי בחורים רוממתי בתולות (שם כג ד). ובני המלך שבעים איש את גדלי העיר מגדלים אותם (מ"ב י ו). כי אם יגדלו את בניהם ושכלתים מאדם (הושע ט יב). דיינו ש מ ג ד ל ו ת בנינו ומצילות אותנו מן החטא (יבמ' סג.). נשים ה מ ג ד ל ו ת בניהן לפרה (כתוב' קו.). רות ילדה ונעמי ג י ד ל ה לפיכך נקרא על שמה (סנהד' יט:). — *ובעלי חיים: אין מ ג ד ל י ן תרנוגלין בירושלם וכו' אין מ ג ד ל י ן בהמה דקה בארץ ישראל אבל מ ג ד ל י ן בכור בעל מום שלשים יום (תוספתא ב"ק ח י). בהמה בחייה לאכילה עומדת בהמה בחייה ל ג ד ל עומדת (חולי' יד.). ג י ד ל תרנגולים בחצר שאינה שלו הרי זו חזקה (ירוש' ב"ב יד ג:). — ובשערות הגוף: כל ימי נדר נזרו תער לא יעבר על ראשו עד מלאת הימם אשר יזיר ליי' קדש יהיה גדל פרע שער ראשו (במדב' ו ה). ד' מאות ילדים היו לו לדוד וכולם בני יפת תואר היו וכולם מסתפרים קומי ו מ ג ד ל י ם בלוריתהיו (קדו' עו:). —

[1]) הקול הקדום, כמו בארמית. וכן קמצו, סבבו.
[2]) בערב' גַדַל, גַדִלa), נעשה גדול, חזק. — [3]) מן העבר גִדֵל הקדום. ופרשו רוב המפרשים: גדל עמי. והוא דחוק.

a) جَدَل جَدِل

ובצמח: נטע ארן וגשם יגדל (ישע׳ מד יד). הנה אשור ארז בלבנון יפה ענף וחרש. מצל וגבה קומה ובין עבתים היתה צמרתו מים גדלוהו תהום רממתהו (יחזק׳ לא ג-ד). זה אומר זיתי גידלו וזה אומר ארצי גידלה (ב״מ תה).—ב) נתן לו גדולה, עשה אותו גדול בכבוד ותפארה: ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך (ברא׳ יב ב). ויאמר יי׳ אל יהושע היום הזה אחל גדלך בעיני כל ישראל אשר ידעון כי כאשר הייתי עם משה אהיה עמך (יהוש׳ ג ז). ביום ההוא גדל יי׳ את יהושע בעיני כל ישראל ויראו אתו כאשר יראו את משה (שם ד יד). אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את המן בן המדתא האגגי וינשאהו וישם את כסאו מעל כל השרים אשר אתו (אסתר ג א). — ובדברים לא בע״ח: כאשר היה יי׳ עם אדני המלך כן יהי עם שלמה ויגדל את כסאו מכסא אדני המלך דוד (מ״א א לז). — ג) חשב אותו לגדול, התנהג עמו כעם גדול והשוב: מה אנוש כי תגדלנו וכי תשית אליו לבך (איוב ז יז).— ד) עם ל אחריו, גדל לפלוני, הלל אותו: גדלו ליי׳ אתי ונרוממה שמו יחדו (תהל׳ לד ד).

— פע׳, גֻדל,—גדלו אותו, את הילד: אשר בנינו כנטעים מגדלים בנעוריהם (תהל׳ קמד יב).—*ובשערות: לאחד שאומרים לו זקנך מגודל אמר להם יהיה כנגד המשחיתים (ברכ׳ יח.).

—הפע׳, הגדיל,—א) עשה יתר גדול בכמות, vergrössern, agrandir; make great: להקטין איפה ולהגדיל שקל ולעות מאזני מרמה (עמוס ח ה). כה אמר אדני יי׳ אוי עיר הדמים גם אני אגדיל המדורה הרבה העצים הדלק האש (יחזק׳ כד ט-י). — ובדברים מפשטים: הנה נא מצא עבדך חן בעיניך ותגדל חסדך אשר עשית עמדי להחיות את נפשי (ברא׳ יט יט). גם זאת מעם יי׳ צבאות יצאה הפלא עצה הגדיל תושיה (ישע׳ כח כט). כי הגדלת על כל שמך אמרתך (תהל׳ קלח ב). הגדלתי מעשי בניתי לי בתים נטעתי לי כרמים (קהל׳ ב ד).—ועם פעל מקור אחריו: אז יאמרו בגוים הגדיל יי׳ לעשות עם אלה (תהל׳ קכו ב).—ובלי פעל, במשמ׳ עשה גדולות: ראה יי׳ את עניי כי הגדיל אויב (איכה א ט). — ועם המלה עם, לטובה: אך יראו את יי׳ ועבדתם אתו באמת בכל לבבכם כי ראו את אשר הגדל עמכם (ש״א יב כד). — ועם עַל, במשמ׳ התגדל על, זמם עליו מזמות: ונשמד מואב מעם כי על יי׳ הגדיל (ירמ׳ מח מב). שמעתי את כל נאצותיך אשר אמרת על הרי ישראל לאמר שממה לנו נתנו לאכלה ותגדילו עלי בפיכם והעתרתם עלי דבריכם (יחזק׳ לה יב-יג). אם אמנם עלי תגדילו ותוכיחו עלי חרפתי (איוב יט ה). כי לא אויב יחרפני ואשא לא משנאי עלי הגדיל ואסתר ממנו (תהל׳ נה יג). כי אמרתי פן ישמחו לי (האויבים) במוט רגלי עלי הגדילו (שם לח יז). זאת להם (לעמון ומואב) תחת גאונם כי חרפו ויגדילו על עם יי׳ (צפנ׳ ב י). יבשו ויחפרו יחדו שמחי רעתי ילבשו בשת וכלמה המגדילים עלי (תהל׳ לה כו). ובארתי בהערה בספר הערה מעוט הבנת מי שהגדיל עלי (ר״י א״ת, סרסי ריב״ג, נער). — ועם עָקֵב, הגדיל עקב על פלוני: גם איש שלומי אשר בטחתי בו אוכל לחמי הגדיל עלי עקב (תהל׳ מא י). — ב) *פ״ע, כמו גדל, במשמ׳ בא בשנים: בן תשע שנים ויום אחד שבא על יבמתו ומשהגדיל נשא אשה אחרת (יבמ׳ י ט). קטנה שחלצה תחלוץ משתגדיל (שם יב ד). הגדילו התערובות ונשאו נשים (שם יא ג). הגדילו התערובות ושיחררו זה את זה (תוספתא שם יב ה). או שתמאן ותגדיל ותיארס או שתמאן ותנשא לאלתר (גמ׳ שם קז:) אין מחזיקין בנכסי קטן אפילו הגדיל (כתוב׳ יז:). יתומין שבאו לחלוק בנכסי אביהן בי״ד מעמידין להן אפוטרופוס ובוררין להן חלק יפה הגדילו יכולין למחות (גיט׳ לד.).

— התפ׳, התגדל,—א) עשה את עצמו גדול, הראה, החזיק את עצמו גדול: והתגדלתי [1]) והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים (יחזק׳ לח כג). — ב) התגאה, stolzieren, s'enorgueillir; act arrogantly: ויתרומם ויתגדל על כל אל (דני׳ יא לו). היתפאר הגרזן על החצב בו אם יתגדל המשור על מניפו (ישע׳ י טו). אל תעשם (את התורה) עטרה להתגדל בהם (אבות ד ה). — ג) במשמ׳ *התחנך: בן שמת אביו ואמו אומרת התגדל אצלי היורשין אומרין לה התגדל אצלינו אין כופין אותו שיתגדל אצל מי הראוי ליורשו (תוספתא כתוב׳ יא ד). אלו לא ימצאו בך רק כי התגדלת מימי בחורותיך תמיד בבית דמיון הנה דייך (ליטריס תהלה).

ב. *גָדַל [2]), פ״י, עת׳ יִגְדֹּל,—קלע וסבך חוטים או נצרים או שערות וכדומה מעשה גדיל, flechten; tresser: מפני שהבנות יושבות בתוכו (בתוך הים של הנפה)

---

[1]) במקום והתגדלתי.

[2]) בארמית: וניגדול תרתי פתילתא (גיט׳ סט.— ונגדול שני פתילים). למיגדל אוהרי

וגודלות (כלים יח ג). וכן הגודלת וכן הכוחלת וכן הפוקסת (שבת י ו). הגודלת והכוחלת והפוקסת לעצמה פטורה לאחרות חייבת (תוספתא שם י יג). הגודל כלי צורה (ירוש׳ שם ז י ד). אין גודלין אותה (את הפתילה) לכתחלה בי״ט (ביצה לב:).

— פוע׳ מפוע׳, מְגֻדֶּלֶת, עי׳ ערך *מְגֻדֶּלֶת.

א. גָּדֵל, תס״פ, לנק׳ גְּדֵלָה, מ״ר גְּדֵלִים, סמי׳ גִּדְלֵי, לנק׳ גְּדֵלוֹת, — כמו גָּדוֹל: ותזני אל בני מצרים שכניך גִּדְלֵי בשר (יחזק׳ יו כו). — ובמשמ׳ תאר פעל: והנער שמואל הלך וְגָדֵל וטוב (ש״א ב כו). — וכמו *בינוני פועל, בצמחים: ירקות שגדילין על מי שנה הבאה ומתעשרין לשנה הבאה (ר״ה יד.). והגרגיר של אפר וכו׳ הגדילה באחו (רש״י סוכה לט:).

ב. *גָּדִל, ת״ז, לנק׳ גְּדִלָה, מ״ר גְּדִלִים, גְּדִלוֹת — עשוי מעשה גָּדִיל, twisted ; tressé ; geflochten:
ואחד האריג מהן כמו המרצופין או הגדל כמו חבק של חמור וכיוצא בו (רמב״ם, כלים א יב). השק הוא חוטי שער הגדילין כשלשלת או הארוגין כבגדים (שם).

*גָּדִל, גְּדִלִים, עי׳ גָּדִיל.

גֹּדֶל[1], ש״ז, — כמו גֹּדֶל: בִּגְדֹל זרועך ידמו כאבן (שמות טו יו).

גְּדֻלָּה, עי׳ גְּדוּלָּה.

***גַּדְלוּת**, ש״נ, — כבוד והדר וגאוה: כנגד ג׳ רוחות המושלות בבריאות העולם רוח הגדלות רוח הבהמות רוח השכלי (ר״מ דרשן, מדר׳ י׳ הדברות). עזוב הגדלות ותפוס השפלות (סרוקת, שרש הענוה). בחינת מוחין דאו״א שהיה בו בחינת גדלות נעזבים ונסתלקים (מתמ׳ יקר׳, ברכ׳ תחנים טו).

***גַּדְלָן**, ש״ז, — מי שאוהב להתגדל, נהוג בדבור העם.

***גַּדֶּלֶת**, ש״נ, מ״ר גַּדָּלוֹת, — מי שאומנותה לגדל שערות, hair dresser ; coiffeuse; Haarflechterin:
ר׳ יהודה אומר אף (ים נפה) של גדלת[2] טמא

וכו׳ למיגדל תנורי וכו׳ למיגדל מהולתא (מו״ק יא. — לגדול אהרים וכו׳ לגדול תנורים (לבנות, לחבר בפתילי ברזל) וכו׳ לגדול מהולתא). בערב׳ גַּדַל a), במשמע׳ זו לחבל וכדומה.

[1]) משקל לְאֹם.

[2]) במשנ׳ מנקד׳ כ״י פרמה מנוקד: שֶׁלְגַדֶּלֶת.

a) جَدَل

מושב מפני שהבנות יושבות בתוכו וגודלות (כלים יח ג). הלכו ופייסו לגדלת וגדלת למלכה (מד״ר ויקר׳ יט).

גדם, ממנו *גִּדֵּם, *גָּדַם, *גַּדְמוּת, *גִּדְמִי.

***גִּדֵּם**[1], ת״ז, לנק׳ גִּדֶּמֶת, מ״ר גִּדְּמִים, גִּדְּמוֹת, — מי שידו כרותה: היה אחד מהם גידם (סנה׳ ח ד). נחום איש גם זו שהיה סומא משתי עיניו גידם משתי ידיו קיטע משתי רגליו (תעני׳ כא.). לאחד שהיה לו בן גידם אצבעים (מד״ר שה״ש, כרס). — ולנק׳: מעשה באדם אחד שנשא אשה גידמת ולא הכיר בה עד יום מותה (שבת נג:). גידמה מהו שתחלוץ (יבמ׳ קה.). כשם שחיגרת וגידמת לא היתה שותה (מי סוטה) וכו׳ כך הוא אם היה חיגר או גידם לא היה משקה (סוטה כז.). — ומ״ר: ותפשו בו אביו ואמו ולא גדמין (סנה׳ ח ד). ידנו לא שפכו פרט לגידמים (ירוש׳ שם ח כו:). — וגם בהזנב והאזנים של בהמה: באילמת וגידמת[2]) (חול׳ עט.).

***גָּדַם**[3]), פ״י, עת׳ יִגְדֹּם, — כרת הקצה מדבר, ובהשאלה: אמה גדומה (זבח׳ סב:), ר״ל אמה קצרה.

— נתפ׳, *נִתְגַּדֵּם, — שגדמו אותו: ידיי שלא חסו על ידיך יתגדמו (תעני׳ כא.).

***גַּדְמוּת**[4]), ש״נ, — מין ממיני הצרעת, Lepra: במין הצרעת ונקרא בלשוננו גדמות ובלשון ערבי גדאם ובלטין ליפרה (קאנון ד ג ג א). מהות הגדמות וסבתו עלה רעה מתחדשת מהתפשטות המרה השחורה בגוף כולו (שם). החלאים המתחדשים מהשחורה כמו הסרטן והגדמות והעלה שמתקלף בה העור (פרקי משה ב). וממנו (משרפת המרה האדומה) יתחדשו הסרטן והגדמות וכו׳ אשר יהיה עמו אכול האברים ונפילתם (קבולי גלינ׳ ב, כ״י פריז). כשתפיל המרה השחורה אל צד העור תתחדש הגדמות וכו׳ וזאת הגדמות שלא יהיה עמו אכול ולא נפילת אברים (שם).

***גִּדְמִי**, ת״ז, לנק׳ גִּדְמִית, — מי שהוא מטבע הגדמות: ואמנם רכיבת סירות דוגה והאניות מועיל מן

[1]) בערב׳ אַגְ׳דַם a) מי שנקטמו ידיו. — [2]) ופרש״י שם: מזנב ואזנים.

[3]) בערב׳ גַ׳דַם b), חתך, קטע. וגַ׳דִם c) בפרט קטעו ידו.

[4]) בערב׳ ג׳ד׳אם d), ואומרים המלונים הערבים כי

a) أَجْذَم b) جَدَم c) جَذَم d) جُذَام

הצרעת הגדמית (קהנון ה ג כ ג).

גדע, ממנו גדע, *גדיעה.

גדע[1], פ"י, עת' אגדע, גדעים, — חתך אילן וכדומה בגרזן, בקרדום, והפריש החתיכה ממנו, abhauen; abattre, trancher; chop off: הנה האדון יי' צבאות מסעף פארה במערצה ורמי הקומה גדעים והגבהים ישפלו (ישע' י לג). גדע בחרי אף כל קרן ישראל (איכ' ב ג). חריות שגדען בין לשכיבה בין לאוהלין צריכות קישור (ירוש' שבת ד ז). ואקח את מקלי את נעם ואגדע אתו (זכר' יא י).—ואמר בן סירא: עד יוריש (האל) שבט זדון ומטה רשע גדוע יגדע (כ"ס גני' לב כג). קרני ישראל גדועות (מד"ר תהל' עה). — ובהשאלה, השמיד הזרע, העם וכדומה: הנה ימים באים וגדעתי את זרעך ואת זרע בית אביך (ש"א ב לא). וגם אני אגדע[2]) ולא תחום עיני (יחזק' ה יא).— ובהשאלה לשערות הזקן: על נבו ועל מידבא מואב ייליל בכל ראשיו קרחה כל זקן גדועה[3]) (ישע' טו ב).

— *ופ"ע: באותה שעה (ששמע קול האלהים המתהלך בגן) גדעה קומתו של אדם הראשון ונעשית של ק' אמה (פסיק' דר"כ, ויהי ביום א).

— נפע' נגדע, — שגדעו אותו: נגדעת (כמו אילן) לארץ הולש על גוים (ישע' יד יב). ביום ההוא נאם יי' צבאות תמוש היתד התקועה במקום נאמן ונגדעה ונפלה (ישע' כב כה). נגדעה קרן מואב וזרעו נשברה (ירמ' מח כה). ונשבתו גלוליכם ונגדעו חמניכם (יחזק' ו ו). כי ביום פקדי פשעי ישראל עליו ופקדתי על מזבחות בית אל ונגדעו קרנות המזבח ונפלו לארץ (עמוס ג יד). — ובהשאלה, נשמד: וינחמו בני ישראל אל בנימן אחיו ויאמרו נגדע היום שבט אחד מישראל (שופט' כא ו).— ואמר המשורר: ולבנות נגדעי הנהלאה ולסאון שופטי הרג סאונים (רשב"ג, שירי שלמה לדוקס ט). והן פתאום נגדע, היש במה נפדע, ואנחנו לא נדע, מה נעבד את יי' (ר"י הלוי, תמונות יהגה).

— פע', גדע, כהפס' גדע, —כמו גדע בחזק הפעולה חתך ושבר ונתץ אילן: מזבחתיהם (של הכנענים) תתצו ומצבתם תשברו ואשירהם תגדעון (דבר' ז ה). ואשריהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעון (שם יב ג). וישבר (אסא) את המצבות ויגדע את האשרים (דהי"ב יד ב). וינתצו לפניו את מזבחות הבעלים והחמנים אשר למעלה מעליהם גדע (שם לד ד). דלתות נחושה אשבר ובריחי ברזל אגדע (ישע' מה ב). וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק (תהל' עה יא). גידעו (את האילן) ופיסלו לשם עבודת אלילים (ע"ז ג ז).

— הפע', *הוגדע, —כמו נגדע: וע"ב צריכין (האשרות) נתיצה וגדיעה כדי שיותצו ויוגדעו גם למעלה מא"י הטהורה והנקיה (הקנס, עיר הנדחת).

הוא מן ג'ד'ם במשמעה קטע, מפני שבחלי זה נקטעים האברים ובפרט אצבעות הידים.

[1]) בערב' ג'דע(a), גדם אפו, אזנו, וכדומה. — [2]) נוסחת המדנחאי. — [3]) קצת נוסחאות (מסורת), ובנוסחאותינו גרועה, עי' זה.

a) جدع

א. גדף[1]), ממנו *גדוף, גדופה, גדף, *גדף, *גדפן.

א. גדף, קל אינו נהוג.

— פע', גדף[2]), פ"י, — בזה בדברי נאצה או במעשה, lästern; outrager; to revile: והנפש אשר תעשה ביד רמה מן האזרח ומן הגר את יי' הוא מגדף ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמה (במדב' טו ל). כל היום כלמתי נגדי ובשת פני כסתני מקול מחרף ומגדף מפני אויב ומתנקם (תהל' מד יו-יז). אל תירא מפני הדברים אשר שמעת אשר גדפו נערי מלך אשור אתי (מ"ב יט ו). את מי חרפת וגדפת ועל מי הרימות קול (שם כב). שכשהיו המצרים רודפים אחרי ישראל היו מנאצים ומחרפים ומגדפים אבל ישראל מרוממים ומשבחים למי שהמלחמה שלו (מכי' בשלח ב א). לפי שהיה מחרפם ומגדפם (סיסרא את ישראל) בנחיצה לכך מת מיתה גדופה (מד"ר במד' ד).

— פע', *גדף, מגודף, — שגדפו אותו: להיות חיים בזויים ומגודפים באבדת מלכותו (ר"י אברבנאל, שופט' א).

ב. *גדף, ממנו ב. *גדף.

ב. *גדף[3]), פ"י, — קנה הרטב שבקערה על ידי חתיכת לחם וכדומה: כאדם האומר לחבירו

[1]) בערב' גדפ a), ועי' הערה שלקמן.

[2]) בערב' גדפ עלי b) במשמעה זו. ויש מדמים לזה עוד הפעל קד'פ c), שמשמש במשמ' ידה בו אבן, ובהשאלה קללו וחרפו.

[3]) בערב' ג'דפd) היה העוף בכנפים קטועות והתאמץ לעוף בהן, ובהשאלה, המלח את אניתו במים, דחף אותה

a) جدف b) جدّف c) قذف d) جدَف

גידפתה[1]) הקערה (כרית' ו:). כאדם שגודף מן הקערה (ערוך, ערך זה).—*ולמשל המים במשוט: כמלה הגודף את המים (ר"ש גאון, תשו' הגא', הרכבי כה). — פע', *גִדֵּף, — א) כמו קל בחזק הפעולה, גִּדֵּף את הקערה, קנח אותה בפת לחם: כאדם שהוא אומר לחבירו גידפתה את כל הקערה ולא שיירתה בה כלום (ירוש' סנה' יד כה:). לשנים שהיו יושבין וקערה של גיריסין ביניהן פשט אחד את ידו וגידף את כל הקערה ולא שייר בה כלום (שם). וכמו שמגדף בפתו מה שיש בקערה (ר"ש גאון, תשו' הרכבי כה). — ב) בהשאלה, *עשה תנועה באויר בידו לסימן תמיהה: מגדף בה ר' אבהו אלא מעתה תהא סנהדרי גדולה צריכה מאה וארבעים ואחד וכו' (סנה' ג:). כשמתמיה אדם על דבר ומראה התמהה אומרים מגדף (ר"ש גאון, תשו' הגא', הרכבי כה).

****גִּדֵּף**, — כמו גדוף: קו כונן בעדף צבי עדיו בגדף (רסע"ג, מנין האותיות).

****גַּדַף**[2]), ש"ז, מ"ר גדפים, סמי' גַּדְפֵי,— נוצה גדולה: וחשמלי אש שהיו דומים לגדפי טווס מקיפים מסוף העולם ועד סופו (ג"ע וגהנם, פרק גה"ת, ביהמ"ד ילינק ה).

*גִּדֵּף, עי' גִּדּוּף.

גְּדָפָה, עי' גְּדוּפָה.

***גַּדְּפָן**, ש"ז, מ"ר גדפנים, — מי שמגדף תמיד: משרבו הגדפנין פסקו מלקרוע (על קללת השם) (ירוש' מו"ק ג פג:). אוי להם לגדפנים שהם נושאים שמו של הקב"ה על חנם (תנחו' כוגר, כרא"ש ו).

גָּדֵר, *גֶּדֶר, ש"נ, כנ' גדרו *גְּדֵרוֹ, סמי' גֶּדֶר[3]), מ"ר גְּדֵרִים, כנ' גְּדֵרָיו, גְּדֵרֶיהָ, — א) כותל של אבנים סדורות בלי מלט וכדומה מקיף לשדה, גן וכדומה, Mauer ; muraille ; wall: ויעמד מלאך יי' במשעול הכרמים גָּדֵר מזה וגָדֵר מזה (במד' כב כד).— ואמר בן סירא: באין גדיר יבוער כרם ובאין אשה נע ונד (ב"ס גני' לג ל).—ובכנ': ועתה אודיעה נא אתכם את אשר אני עשה לכרמי הסר משוכתו והיה לבער פרץ גְּדֵרוֹ והיה למרמס (ישע' ה ה). המפריח גדירו בקוצים ובצרורות לרשות רבים (תוספתא ב"ק ב ה).—וסמי': על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים כסו פניו חרלים וגֶדֶר[1]) אבניו נהרסה (משלי כד ל-לא). — ומ"ר: יום לבנות גְּדֵרָיִךְ (מיכה ז יא). למה פרצת גְּדֵרֶיהָ וארוה כל עברי דרך (תהל' פ יג). —*וגְּדֵרוֹת: אמרו לו לנחש מפני מה אתה מצוי בין הגדירות אמר להם אני פרצתי גדרו של עולם (תנחומא חקת א). — ואמר המשורר: עדרי המונך אשר גלו והתפזרו מהר לגבעה ולא שכחו גדריך (ר"י הלוי, ציון הלא תשאלי, כז). — ובהשאלה, אחוזה, נחלה, מקום מחסה, Besitz ; possession: ויט עלינו חסד לפני מלכי פרס לתת לנו מחיה לרומם את בית אלהינו ולהעמיד את חרבתיו ולתת לנו גדר ביהודה ובירושלם (עזר' ט ט). — *ובזמן מאוחר שמש משקל גֶּדֶר בלשון זכר וגם לשל עץ: המצניע את הקוץ ואת הזכוכית והגודר את גדרו בקוצים וגדר שנפל לרשות הרבים והוזקו בהן אחרים חייב בנזקן (ב"ק ג ב). היה ביתו לבנות גדרו לגדור שדהו לקצור (נדר' ד ז). אין עוקרין גדר שבין שתי שורות אחד גדר של עצים ואחד גדר של אבנים (תוספתא שביע' ג יו). גדר שהוא גבוה עשרה טפחים (כלא' ד ג). וגדר שנפרץ עד י' אמות (שם ד). — — *ובהשאלה: ברכת האבות גדרים להם לישראל מכאן ומכאן ויש אומר כי זכות האבות גדר לישראל מכאן ומכאן (ילדה, כרלוני 57).—ב) בכלל *כל מחיצה: גדר האמצעי של האזן (ספרא, מצורע ג ג). — ג) *תקון לשמירה שלא להכשל בדבר יותר חמור: שלא גדרו אלא גדר שיוכל לעמוד (תוספתא שביע' ג ז). שכל הפורץ גדירן של חכמים לסוף פורענות בא עליו (שם חול' ב כג). ר"מ אומר משש שעות ולמעלה מדבריהן שביעית אסורה משום גדר ששית למה משום גדר ויש גדר לגדר (ירוש' פסח' א כז ג). ולא פרצת גדירן של חכמים (שם ע"ז ב מא.). גדר גדול גדרה תמר (סנה' כא.). גדר ערוה (מד"ר ויקר' כו). א"ר הנינא גדר גדול גדרו בה (בטבילה) (כרכ' כב.). אותו יום הרבו סייג לתורה וכו'

בתנועת המשוט במים, על דמיון העוף בכנפו באויר. והנה במלונים הערבים כל זה כלול בשרש אחד עם א.גדף הקודם, אך אין הסתעפות משמעה זו טבעית ביותר. — [1]) גרסת רב שרירא גאון (תשו' הגא', הרכבי כה) ורגמ"ה והערוך. ובנוסחאותינו גירפתה.

[2]) בארמ' ותלמוד' גדפא, כנף ונוצה.

[3]) כן בערב' גדר a).

a) جِدْر

— [1]) ובקצת ספרים וגֶדֶר.

להרבות גדר בישראל (רש"י שבת קנג:). — וּ־גְּדֵרוֹת: יש מצוה שהיא העקר ויש לה גדרות כמו הנזיר שיזיר מיין ושכר ככה נדרו (ראב"ע, יסוד מורא, שער ג). פירוש המשנה אשר שננו אבותיכם ובאור הגדרות אשר גדרו הרועים מנהלי עלותיכם (פתיח' הרמב"ם להקד' זרעים). עברה עלי רוח התשוקה, לפרוץ גדר השתיקה (הקדמ' שער השמים לאבן לטיף). ולהודיעני דעת זקני טולידולה אם דעתם להסכים בענין הגדרים (שעשו בדבר למוד החכמות) (אגא מארי, מנח' קנא', מכתב לט). — ד) ־איכות, מעמד: כי לא יוכל האדם לחקר גם בכח נפש החכמה הנתונה בו יתר על שאר בע"ח בלתי הנמצאים בגדרו ובגבולו והוא גדר וגבול על היצירה (פירוש ספר יצירה, לבן תמים). שכל הנבראים עליונים ותחתונים כלם נופלים תחת גדר היצירה (שם). אל יהי לך עסק שלא נפלה בגדריו ועסקיו של אדם (שם). לא יתפשט זה הגזלנות עד שיגיע לגדר שנאמר שמי שעברה להתר גם כן יורה התר להשבע לשקר (ר"י אבן מיגש יח). כי כל מה שיש לו חלק יש לו תכלית מבלי ספק וכשנחלק ממה שיצא אל גדר ההויה בעולם מן האישים וכו' (חו"ה, היחוד ה). שלא יביט לכל דבר ערוה וכו' שלא יתעסק בם (בהאברים) אלא במה שיבחרהו השכל והדת ועל הגדר אשר ישימוהו בו (מאזני לדק, אלגזלי 147). שאם יקרה המקרים כחליים ושאר הסבות יוציאו הנמצאים מגדר טבעם השלם יהיו אלו מוכנים להחזירם אל גדרם או להעמיד אותו על בריאותם (שו"ת רשב"א תיג). — ה) ־הדבר העקרי[1]) והעצמיי שבו מצטיין כל מושג ממושג זולתו דומה לו, **Définition**: הוי יודע כי גדר החכמה הוא מדע יושר הנמצאות לעמוד על סוף מחקרם (ר"י ברללוני, יצירה 56). והוצרכנו לשום בגדר החכמה שלשה חוצצים כדי להכנים בגדר הזה שלש מעלות (שם 66). ולא יהיה זה מגביל לכבודו ולא נותן לו גדר (שם 78). גדר הזכות הוא השקטת הנפש ושמחתה בחדוה שאין לה סוף בעולם (שם 151). וגדר הפרעון הוא מר הנפש ועצבונה (שם). מגדר יחוד האלהים בלב שלם הוא שיהיו הלב והלשון שוים ביחוד הבורא יתברך (חו"ה, היחוד א). כי גדר החלק אינו כי אם שיעור נפרד משיעור (שם). אבל הם (השמות הנרדפים) חלוקי ענין וגדריהם משתנים כשם עין שנאמר על העין הרואה ונאמר על עין המים (מלמד התלמידים, נח יב). החלק הראשון שיתואר הדבר בגדרו כמו שיתואר האדם בשהוא החי המדבר (מו"נ א נב). הביאור הראשון בענין הנמנע בכלל והלקיו וגדרו להוכיח שהמציאות המוגשם מלא דבר אינו מכלל הנמנעות (רלב"ג, מפעל' ה' ד א). ואמרו שגדרו (של הבושת) הוא מכאוב יקרה לנפש בעת הפחד ממעשה הגריעות (מאזני לדק, אלגזלי 106). כי גדר האדם המודיע את שרשי יצירתו הוא החי וכו' ואם אתה חוקר על גדר האבנים והמתכות וכו' יהיה הגדר הכולל אותם שהן גופות ממירות את צורתן ומחליפות את תבניתן (הגיון הנפש לבר חייא א:). כי גדר התשובה המפרש את טעמה הוא נחמת האדם על מעשהו וחטאו אשר חטא (שם ג). איך נתבלע בזה עצת חכמי קדם וכו' בחקרם על גדר שנת החמה ומדתה (יסו"ע לר"י הישראלי ג א). כאלו תאמר באדם שגדרו גשם ניזון מרגיש מדבר (חסדאי קרשקש, אור ה' א ב). וזה שכבר יראה מהוראת שם המצוה וגדרה שלא תפול אלא בדברים שיש לרצון ובחירה מבוא (שם, הלעה). גדר הטבע שהוא (הגשם) התחלת תנועה ואחר שהגשם הוא טבעי יש בו גדר הטבע (שער השמים יג). גדר החלום הוא מה שיצייר הכח המדמה בעת השינה מה שתפש ועצר אצלו מתכונת המוחשים שהרגישם בהקיץ והגדר הזה איננו כללי לכל החלומות (שם י). שהגדרים אינם אלא לדברים הכוללים (רלב"ג, מלחמ' ה' א ז). כמו שיאמר בגדר הצד שהוא תכונה טובה בנפש (נופ' צופ', מסיר ליאון ב). ונאמר אנחנו שהגדרים הנזכרים לא יסתרו זה את זה (שם א). שהוא יתברך אינו נגדר בגדר המנין אלא נקרא יתברך אחד (מ' אלדבי, ש"א א). וגדר השיעול הוא תנועה משותפת מן הנפש והטבע עוברת על הדרך הטבעי לכלי הנשימה וכו' וביאור הגדר **הזה** כי הטבע יתחיל ויניע כלי הנשימה להסיר מה שיזיקם

— [1]) בערב' חַד, חדוד a), גבול. — ואמר ר"ש אבן תבון (פי' מלים הזרות במו"נ) וז"ל: ואלו השני שמות (גדר וחוק) חדשום המחברים, והמעתיקים מבני עמנו העתיקו אליהם שתי מלים מושאלים אצל חכמי הדברים והם מלת חד ומלת רסם. מלת חד העתיקוה על מלת גדר מצאתיה למעתיקים אשר לפני ולמחברים האחרונים העתיקוה אליה המלה הנזכרה הושמה שם למאמר מורה על הדבר הנראה גמור בענינים עצמיים והוא מאמר מהובר מסוג. מבדיל כאמרך בן אדם שהוא חי מדבר או

---

a) حد حدود

(שם ד כ). לפי שהיא (הדת האלהית) לא תודיע אלא הכוללים כמו שהגדרים אינם אלא לדברים הכוללים (העקרים א ח). להיות האדם משכיל ויודע בגדרי בע"ח יותר מכולם (שם א יא). שהשמות הם גדרים סתמיים והגדר הוא שם מבואר (אלי נוסס פרק ד).

מַעֲקֶה.

סוּג, סוּגָה.— *סוּרג.— *סְיָג.

*פרע, פרעות היוצאות מהגדר.

א.גָּדַר, פ"י, עת' יִגְדֹּר, — א) עשה גדר באבנים, סתם פרצה בגדר, vermauern, umzäunen ; cloîtrer to fence : לכן הנני שך את דרכך בסירים וגָדַרְתִּי את גדרה ונתיבותיה לא תמצא (הוש' ב ח). גָּדַר דרכי בגזית (איכה ג ט). ארחי גָּדַר ולא אעבור (איוב יט ח). לפנים ממנו (מהר הבית) סורג גבוה עשרה טפחים ושלש עשרה פרצות היו בו שפרצום מלכי עכו"ם חזרו וגדרום (מדות ב ג). מחזיק בנכסי הגר ונעל וגדר ופרץ כל שהוא הרי זה חזקה (תוספתא ב"מ ב יא). היתה חורבתו בצד גינתו של חבירו ועמד וגדרה (שם יד). מעשה בחסיד אחד שנפרצה לו פרץ בתוך שדהו ונמלך עליה לגודרה ונזכר ששבת הוא ונמנע אותו חסיד ולא גדרה (שבת קנ:). מחיצת הכרם שנפרצה אומר לו (לבעל הכרם) גדור וכו' נתייאש הימנה ולא גדרה הרי זה קידש וחייב באחריותו (כ"כ ב.). —*ופעול : כל שיש בו אומנות למה הוא דומה לכרם גדור שאין בהמה וחיה נכנסין לתוכו (תוספתא קדוש' א יא). מבואות היורדין לים או לנהר אעפ"י שגדורין מכאן ומכאן ורבים מטפסין ועולין בהן (שם טהר' ז י). — ובמליצה להשבת הדברים לתקונם : ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור תקומם וקרא לך גֹּדֵר פרץ משובב נתיבות לשבת (ישע' נח יב). — ולהגן בפני הרעה : ואבקש מהם איש גֹּדֵר גדר ועמד בפרץ לפני בעד הארץ לבלתי שחתה ולא מצאתי (יחזק' כב ל). לא עליתם בפרצות ותִּגְדְּרוּ גדר על בית ישראל לעמד במלחמה ביום יי' (שם יג ה). —*ועשה מחיצה בפני דבר : ומודים שהוא גודר כלים (בחרדלית) וטובל בהם וכלים שגדר בהם לא הוטבלו (מקוא' ה ו). ראה מים שהן שוטפין והולכין חייב לגודרן (תוספתא ב"מ ב כח). היתה דֶּרֶךְ הרבים או נהר עוברות בתוך שדהו ועמד וגודרן זה עובר בתוך שדה חבירו (שם כ"ב ב יח). ראה מים ששוטפין ובאין הרי זה גודר בפניהם (ב"מ לא.). — ב) *בהשאלה, עכב, מנע אדם מעשות דבר : שלא לגדור בפני הלווין שלמחר יהו מבקש ללוות ואין אדם מלוה לו (תוספתא כתוב' יב ב).—אתה גודר את האף והאף לא יגדרך (מד"ר ברא' מט).—*ועשה שמירה שלא יעבר על דבר אסור : דבר שהוא גודר את ישראל מן העבירה (ירוש' ברכ' ג ו ג). גדר גדול גדרה תמר באותה שעה (סנה' כא.). אברהם ירד למצרים וגדר עצמו מן הערוה (פסי' דר"כ בכלת). כשבאה שרה למצרים וגדרה עצמה מן הערוה (שם). שאם היית נאה אל תהי פרוץ בערוה שלא יאמרו הבריות איש פלוני נאה ואינו גדור מן הערוה (שם, עשר תעשר, כד). כל מי שגודר עצמו מן העבירה נקרא קדוש (מד"ר ויקר' כד). שגדרו ישראל במצרים בעצמן מן הערוה (שם שה"ש, גן נעול). אנשי מזרח גדורים מן הערוה (שם ברכות' ע). כל ימי גדרתי בעדי ולא אצא חוץ מגדרי לבל אשים דבורי במה שרבו בו החקירות (שו"ת רשב"א תיג). וכמו שיעשו רוב האומות שאינם גדורים בגדרינו החמורים (החינוך, תזריע קסו). — *גדר הפרצות, החזיר לאיתנו את האסור שהתחיל העם לעבר עליו : שיגדרו להן את הפרצות (והזהיר, שמות). — *ובמשמע' קבע דבר : כל מחלוקת שלא חייב המחלוקת במעשה אלא בדעת לא נגדור בו הלכה (ר"ש הנגיד, סוף מבוא התלמוד).— ג) *באר ופרש הגדר של דבר המצין אותו מאחרים, definieren définir ; define : ולכן גדרו הנפש שהיא שלמות מה לגוף טבעי (רא"ב"ע, ספר העצמים). כי אנחנו אמנם נגדור מה שיש לו סוג והבדל וכו' ונגדור אותו מצד מה שקרה לו שינהיג הגשם (אמונה רמה א ו). ועל כן אין להם דמיון ולא שתוף ואין גדר אחד גודר אותם (שו"ת רשב"א י). ואריסטו גודר אותה (את הנפש) בדומה לזה בשווי מן הנפש ואמר שהוא פועל ראשון בגוף טבעי וכו' (תגמולי הנפש א ד). ואחר התישב זה נגדור הדברים הנזכרים כפי אשר גדרם טוליאו בחדשה (נופ' צופ', מסיר ליאון ו). והחכם גדרם (את חלקי הלשון) בספר המליצה (ר"ד יחייא, לשון למוד, פתי'). —*מספר גדור, שמורכב ממספרים יסודיים: יש מספרים בלתי גדורים וא"א לעמוד על גדרן לא מקוצר השכל וכח המשיג רק בטבע המספר וכו' ומספרים הגדורים מעטים מאד ואינם רק מתי מספר כי מספר ד' גדור.

אמור הי משכיל.

ור"ל שתוכל לעשות ממספר זה ריבוע ישר והוא השוה הצלעות ושוה האלכסונים וכן מספר ט' גדור במרובע ישר שצלעיו ג' (שו"ת חות יאיר קעב).

— נפע', *נִגְדַּר, — א) מן קל ב': שרה גדרה את עצמה מן הערוה ונגדרו כל הנשים בזכותה (מד"ר ויקר' לג). — ב) *מן קל ג: שאין שום דבר ולא שום פעולה אפשרית להמצא במציאות באיזה אפן שתהיה נגדרת בגדר הפעולה שלא יהיה הוא יתברך יכול עליה (דרך אמונה, אברהם ביבאגו א א). שהגדר הוא לנגדר אחד וכו' שכל אחד מחלקי הגדר נשואים על הנגדר בחיוב (רלב"ג, מלחמ' ה' א י). והכחות המתהפכים כשיהיו בדבר אחד בעינו יחוייב שיהיו נגדרים וכו' וזה שיחויב בכחות שיהיו נגדרים הוא ראוי בכל המאמרות לפי מה שיאמר הפלוסוף רוצה לומר שהמצאם בכח הוא נגדר כשילקח הכח במקומו הקרוב המיוחד (שם). לפי שהוא יתברך אינו נגדר בגדר המנין (מ' אלדבי, ש"א א). ואם כבר יראה שהגדר הזה איננו אמתי למה שמסגולת הגדר התהפך על הנגדר (חסדאי קרשקש, אור ה' א ה).

— הפע' *הִגְדִּיר, — כמו גָּדַר משמע' ג: לא כמחשבת אנשי המחקר המגדירים את הזמן שהוא כמות מתפרד (רמ"ע מפאנו, אמר' טהור', העתים יד).

— פע', *גֻּדַּר, מגודר, —כלוא בגדר: ויצו (המלך) לסבב שדה בגדר ולשום שם שני אריות וכו' ולימים צוה המלך לשחוט שניהם ונמצא לב הקשור עשירית מלב של המגודר (שארית ישראל, פרק יח).

— הפע', *הֻגְדַּר, הוגדר, —כמו נגדר ב: והוגדר בספר הזה בסוד העשרה האחדים (כוזרי ד כז). לפי שהחליים לפעמים יקרו תחלה באבר ולפעמים יהיו בשתוף וכו' ראוי שיוגדר ההבדל אשר בין שני הדברים (קאנון א כ ב). אמנם זה הדבר (הנפש) או הדברים אין ראוי שיוגדרו (אמונה רמה א ו). ומה שאין סוג לו לא יוגדר ולא יורשם (שם ב ג). כמו אחד מחלקי הגדר וחלקי הגדר קודמים למוגדר (תגמ' הנפ', פי' כ"ה הקדמ'). וחלקי הגדר או קודמים על המוגדר או מאוחרים ממנו (מורה המורה א נב). והדברים המוגדרים שנים מינים (שם).

ב.*גָּדַר, פ"י, עת' יִגְדֹּר, — א) כמו גָּדַד: פועלין שהיו עודרין בתאנים וגודרין בתמרים ומוסקין בזיתים (תוספתא ברכ' ד יט). חריות של דקל שגדרן לעצים (שבת נ.). פעם אחת הלך רבי חנינא בן עקיבא למקום אחד ומצא חריות של דקל שגדרום לשום עצים (שם). שבוי שנשבה והניח קמה לקצור ענבים לבצור תמרים לגדור זיתים למסוק ב"ד יורדין לנכסיו (ב"מ לט.). עד שיגדור שלשה גדירות ויבצור שלשה בצירות (ב"ב לו:). ואין לי אלא קוצר בוצר מוסק גודר עודר מניין (יבמ' קטז:). שגודרין מן הדקלים (ערוך, ערך כודיא). תמרים שאין מתבשלות באילן לעולם וגודרין אותן מהאילן ועושין להן תותלות (רש"י ביצה מ.). מחצלות שנותנין תחת הדקלין כשגודרין התמרים (הוא, כתוב' כ:). כיצד היתה שדה תמרים וגדר שלש גדירות (רמב"ס, הלכ' טו"ב יג).

ג.גָּדַר, קל אינו נהוג.

— התפע', *הִתְגַּדֵּר [1]) בדבר, — א) לקח גדולה לעצמו: דבר זה (נטילת רשות מהנשיא) הניחו להם לבית רבי[2]) כדי להתגדר בו (יומא עח.). — ב) עשה דבר טוב והגון, שראוי לתהלה בעד זה: אפשר בא אסא ולא ביערו (את הנחושתן) בא יהושפט ולא ביערו והלא כל ע"א שבעולם אסא ויהושפט ביערום אלא מקום הניחו לו אבותיו (לחזקיהו) להתגדר בו (חול' ו:). — ג) עם על, התגאה על: ומפני מה אין מצויין תלמידי חכמים לצאת תלמידי חכמים מבניהן וכו' כדי שלא יתגדרו על הצבור (נדר' פא.). אני בריה וחברי (עם הארץ) בריה אני מלאכתי בעיר והוא מלאכתו בשדה אני משכים למלאכתי והוא משכים למלאכתו כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתו כך אני איני מתגדר במלאכתי [3]) (ברכ' יז.). שעסק בתורה שלא לשמה להתגדר ולקנות שם (תוספ' נזיר כג:). כי אין כונתי בחברי זה הספר להתגדר בו ולא להקרא בשמי (הקדמ' ס"א למ' אלדבי). כי לא נתכוונתי להתגדר ולקשקש בפעמוני, כי לא הודגלתי לשבת בשבת תחכמוני (מנח' קנא', אגא מארי, מכת' ה). — ד) *התנצל, בקש מחילה[4]), כבן שהוא מתחנן לפני אביו וכתלמיד שמתגדר[5]) לפני רבו כך היו ישראל מתחננין ומתגדרים לפני אביהם שבשמים ואומרים לפניו רבונו של עולם חטאנו

---

[1]) יש סוברים שנתחלף במקום ל, ופרושו התגדל. אבל מדוע נפל חלוף זה רק במשמעה המיוחדה? גם השערת לוי שהוא מלשון חתוך, אינה מחורת. וקוהוט הביא בערב' גדר a) היה הגון, אבל באמת פרוש גדר בערב' הוא היה עלול ומסוגל. גם יש פעל כעין זה עם נ אחרי הגימל, התגנדר, ועי' זה. — [2]) ובנוסחאותינו: הניחו להם לבי נשיאה. — [3]) גרסת הערוך. — [4]) בערב' תעדד' b). — [5]) בילקוט הגרסה: מתגרר, אך איש שלום הסכים כי צ"ל גם שם מתגדר. ופרש אי"ש מתגדר מקטין עצמו. והוא דחוק.

a) جدر b) تَعَدَّرَ

לפניך שנתרעמנו לפניך על הים (מכי׳ בשלח ד א).— ג) ״קבל גדר הגודר מהותו: לפי ששאילת המהות ותשובתה הוא מדבר שמתגדר בזה יצור (תרג׳ דוד הבבלי, בפי׳ ס׳ יצירה לר״י ברזלי, 82).—*התגודר, כמו התגדר: שלא יתגודר על הצבור (ילק׳ שמע׳ תשע״א). כל אחד ואחד בסחורה שלו מתגודר (והזהיר, שמות עו.). מקום הניחו לך אבות להיותך בו מתגודרת (ר״א בחור, הקדמ׳ מסור׳ המסור׳).

״גֶּדֶר[1]), ש״ז, מ״ר גדרים,—מורסה כמין לוז, Drüse ; glande ; gland : וההוות (המורסות ההוות) מחומר שחוריי שלשה סוגים המורסה הקשה והסרטן ורובם חרפיות וסוגי הגדרים הם גירנדוליין אשר מהם שקרופלי והצלעים הם לופיאש וההפרש אשר בין סוגי הגדרים ובין שני הסוגים האחרים שסוגי הגדרים יהיו נקיים ממה שיקיפם כמו הגדרים האמתיים או שהם מסובבים בהם בחיצוניהם בלבד כמו החזירים (קאנון א כ א ה).

גְּדֵרָה[2]), ש״נ, מ״ר גְּדֵרוֹת, סמי׳ גִּדְרוֹת, —מקום מוקף גדר להצאן, Hürde , Pferch ; bercail ; fold : בנו לכם ערים לטפכם וּגְדֵרֹת לצנאכם (במד׳ לב כד). גִּדְרֹת צאן נבנה למקננו פה (שם יו). ויבא (דוד) אל גִּדְרוֹת הצאן על הדרך (ש״א כד ד). והיתה חבל הים נות כרת רעים וגדרות צאן (צפנ׳ ב ו).—וכנ׳: פרצת כל גְּדֵרֹתָיו שמת מבצריו מחתה (תהל׳ פט מא).

***גְּדָרָה**[3]), ש״נ, מ״ר *גְּדָרוֹת, גודרות,— בהמה דקה, Klein-vieh ; menu bétail ; fold-animals : השם בהמה לחבירו עדמתי חייב לטפל בה סומכוס אומר באתונות שמונה עשר חדש בגודרות[4]) כ״ד חדש (ב״מ סט.). הגודרות אין להם חזקה (ב״ב לו.).

״גַּדְרוֹן[5]), ש״ז, מ״ר גדרונים, — שם עוף קטן מאד וזריז, דק המקור, Zaunkönig ; roitelet ; wren : המחלקה הזאת תכיל בתוכה את הגדרון חרטומו בפוף מעט וזנבו הוא זקוף כמעט כזנב התרנגול ועליו ישתרעו קוים מעקלים שחרחורים וראשי נוצותיו עגולים משכנו בעבי סבכי העצים בגלי אבנים ועצים וכמעט תמיד לא יראה בחוץ וכו׳ בכל כנף רננים הקטנים אין גם אחד כמעט אשר ישאר אצל נאות אדם בקיץ ובחורף בקור ובחום כמו הגדרון (תוס״ט העוף ט).

״גַּדְרִי[5]),—א) ת״ז, לנק׳ גַּדְרִית, מ״ר גַּדְרִיִּים, גַּדְרִיּוֹת,— מטבע הגדר או מצורתו: ועצם הביצה (נברא) מאבר גדרי לבן הבשר היתר דומה לבשר השדים (קאנון ג כ א א). הנה תולד בקצת האברים מורסא גדרית כלוז ורבים יהיו על הכף ועל המצח (שם ד ג ב ו). — ב) ש״ז, חלי העור, והוא חלי האבעבועות, ע׳ זה: והגדרי והחצבה הם מכלל החליים הקורים וכו׳ ורוב מה שיקרה לנערים וכו׳ וכאשר יתראה הגדרי יוריש החכוך ואח״כ יתראו דברים כראשי המחטים דוחניים (קאנון ד א ד ו). והרע שבכל מיני החצבה והגדרי הוא שמראהו כעין ציץ הבנפסג׳ הלח ואם תראה שהגדרי והחצבה שמראיהם קשים לצאת ולהתבשל וכו׳ דע שהחולה ימות מאותו חולי (מ׳ אלדבי, ש״א ה ב).

גְּדֶרֶת, ש״נ,— כמו גָּדֵר: דרך בפני הַגְּדֶרֶת [2]) הגינה דרך הקדים בבואן (יחזק׳ מב יב).

גדש, ממנו גָּדִישׁ, *גֹּדֶשׁ, *גָּדַשׁ.

***גֹּדֶשׁ**, גודש, ש״ז,—מה שגודשים על המדה: שהיתה גודשה לתוכה (מנח׳ ט ס). כמחק גודש סאה (זבח׳ סב:). שיקדש קמצים בגודש שלו (מנח׳ פז:). במלאת שפקו שאונו (של האויב) מוד בְּגֹדֶשׁ (יוצר ז פסח, אי פתרוס). מרוד וטרוד בפתוי גֹּדֶשׁ און לאלוה (מנח׳ בר״מ, זולת שבת תשוב׳, כי אין). ולרוב גדלו של הכלי ההוא הספיק הגודש שלו למלאות כלי ההכמה (עמה״מ, עולם התוהו כד). — ובמשמע׳ ״גוף גשם: לממש וְגוֹדֶשׁ לא נשערהו, לטפל ותואר לא נדמהו (פסי״ת ס). — ובמשמע׳ ״עֹדף בכלל, בשר הַגֹּדֶשׁ, הערלה: גם לכרת בשר הגדש המה (היונים) מנעו ממך (מגדול עוז, אילת השער, שבת ותנכה).

[1]) בערב׳ גֻדּרה a), מורסה טבעית או מפצע.
[2]) בערב׳ גַ׳דִירָה b).
[3]) משקל אֲרֵחָה, אֲמֵנָה. —[4]) רגמ״ה (ב״ב לו.): כגון צאן ובהמה. רש״י: בגודרות בהמה דקה.—והרמב״ם (הלכ׳ שלות׳ ושותפ׳ ג ח): ובגודרות, והן הצאן והבקר.
[5]) ע״ש שהוא חונה לפעמים בגדרות.

a) جُدَر b) جَدِيرَة

[1]) בערב׳ ג׳דרי a) והוא מן גדר הקודם.
[2]) בנוסחת השבעים גְּדֶרֶת בלי הַ.

a) جُدَرِي

א.*גָּדַשׁ[1], פ"י, עת' יִגְדֹּשׁ, — א) צבר זה על זה, häufen;entasser;heap up: וקוצרין וגודשין לפני העומר (פסח' ד ח). קוצרין בבית השלחים שבעמקים אבל לא גודשין אנשי יריחו קוצרין ברצון חכמים וגודשין שלא ברצון חכמים (מנח' י ח). השאילו (את המקום) לגדוש חטין וגדש שעורין (תוספתא ב"ק ו כג).—ב) גדש את המדה, מלא אותה יותר גבוה משפתה: מקום שנהגו וכו' למחוק (את המדה) לא יגדוש לגדוש לא ימחוק (ב"ב ה א). שאין מוחקין במקום שגודשין ואין גודשין במקום שמוחקין (גמ' שם פט.).—ופעול: והבזך היה בתזכו (של הכף) מלא וגדוש קטורת (תמיד ה ד). מלא הפניו שאמרו מחוקות או גדושות (יומא מח.). מדת הטוב שהיא גדושה (פסיק' דר"כ, סוף סליחות). — ובהשאלה, גדש את הסאה, ר"ל עבר הגבול, החמיר יתר מהראוי: בו ביום (שגזרו ב"ש שמנה עשרה גזרה) גדשו סאה (שבת קנג:). חטאו של אותו האיש גדוש (מד"ר ברא' כב).

— נפע', *נִגְדַּשׁ, — שגדשו אותו, שגדש את עצמו: כל המדות שהיו במקדש היו נגדשות (מנח' ט ה). שהיו המים (בירדן כשעברו בו ישראל) נגדשין למעלה כיפין על כיפין (תוספתא שם ח ג). שהיו מים נגדשין ועולין (סוט' לד.). נמצא היבש כשיגדש עודף על הלח שאינו יכול להגדש (ר"ח ערוב' יד:).

— הפע', *הִגְדִּישׁ, — עשה גדיש: המגדיש בתוך שדה חבירו שלא ברשות (ב"ק ו ג). במשאיל מקום לחבירו להגדיש גדיש והגדיש והטמין (גמ' שם סב.).

— פע', *גִּדֵּשׁ, *מְגֻדָּשׁ,—ומלא: חטאו של אותו האיש גדוש ומגודש (מד"ר ברא' כב).— °והובא לגדיש: הזרע הנקצר והמגודש לפני דושו (ריב"ג, סה"ש, גדש).

— נתפע' *נִתְגַּדֵּשׁ, — הובא להגדיש: שנתגדשה התבואה ונגמרה מלאכתה (תוספ' תמור' ד.).

ב.°גָּדַשׁ[2], קל לא נמצא.

---

[1]) בערב' כַּדַּשׁa). בארמ' וסורית גדש.

[2]) בארמית: עובדא הוי בתרין גברין דהוו עיילין לטבריא חד סמי וחד פתיח והוה ההוא פתיחא גדיש ליה יתבון למקרטא באורחא לקטון עשבא ואבלין דין דהוה פתיח איסמי ודין דהוה סמיא איפתח ולא עלון מתמן עד זמן דגדיש ההוא סמיא לההוא פתיחא (מד"ר ויקר' כב. — מעשה היה בשני אנשים שהיו הולכין לטבריה והיה אחד סומא ואחד פקח והיה הפקח גודש (נוהג) בהסומא, ישבו לאכול ולקטו עשבים ואכלו, מי שהיה סומא נפקח ומי שהיה פקח נסתמא ולא נסתלקו משם עד שגדש (שנהג) הסומא את הפקח).

a) كدّس

— הפע', °הִגְדִּישׁ, — נהג, בפרט עִוֵּר: פתאום יבוא כמהלך רישך, ובקבר קמוש וחוח יירשך, זכור כי הרגל תדושך, ויצרך הרע במקלו יגדישך (תוכח' מוסר, עזרא הבבלי י.). לארץ יפול נזר ראשך, ותמאס מאבל דגנך ותירושך, יצרך הרע יגדישך, והזרים יאכלו גדישך (שם מז.).

גֵּה, — מלת הרמז, כמו זֶה: גֵּה[1]) גבול אשר תתנחלו את הארץ לשני עשר שבטי ישראל (יחזק' מז יג).

°גֵּהַ[2]), ש"ז, מ"ר גֵּהִים,— כמו נגה, אור זך מבריק, ובהשאלה כנוי להשמים: תומך תקרת גבוהים, יסד הדום וגֵהִים (אמתי, אפיחס נפלאותיך, שבת ד' אחר פסח). גבוהים וגֵהִים במאמר ראשון נפרשו, בדבר יי שמים נעשו (מאמר השכל לראב"ע, פיוט אל אלהים).

א.גהה, ממנו א.גָּהָה.

א.גָּהָה[3]), פ"י, עבר גָּהִיתִי, עת' יִגְהֶה,—הבריא, הסיר המזור, הרקבון, heilen; guérir; heal: וירא אפרים את חליו ויהודה את מזרו וילך אפרים אל אשור וישלח אל מלך ירב והוא לא יוכל לרפא לכם ולא יִגְהֶה מכם מזור (הוש' ה יג). — ואמר המשורר: הואל גהה מזור, כי בך צבי לעזור (ראב"ע, אס הגדול).

ב.גהה, ממנו ב.גָּהָה, *הִגְהָה.

ב.*גָּהָה[4]), — קל לא נמצא.

—הפע' *הִגְהָה, עת' יַגְהֶה, — קפח את העינים באור בהיר שקשה להן לסבול, blenden; éblouir; to dazle:

---

[1]) לפי דעת רש"י יש לפרשו כמו גֵּא, גֵּיא. אך התרגומים הקדמונים וכן המפרשים, קדמונים ואחרונים, החליטו כי זו נוסחה משובשת, וצ"ל זה, וכמו לבג במקום לבז. ואעפי"כ לפי הכלל הקבוע שלנו, כי לשוננו מיוסדת על התנ"ך כמו שהוא, מותר להשמש במלה זו לפעמים בכונה מיוחדה, בקצת התול, וכדומה.

[2]) לפי דעת הקדמונים כי שרש נגה הוא גה, וכן פרשו קצתם גֵּהָה, עי' זה.

[3]) אין בלשונות האחיות חבר לזה במשמ' מיוחדה זו. בסורית גהא, שחרר, ובהשאלה מצער, מכאב, וכדומה.

[4]) עי' הערה שלקמן.

כרשף יניף שלגו וכארבה ישכון רדתו: תואר לבנה יגהה[1]) עינים וממטרו יהמה לבב (כ"ס גני' מג יז־יח).

ג.*גהה, ממנו ג.*גהה

ג.*גָּהָה[2]), פ"ע, עת' יִגְהֶה, כינו' גּוֹהֶה, — עמד נטוי. כותל : sich neigen ; être incliné ; incline הגוהה[3]) לרשות הרבים סותר ובונה כדרכו מפני הסכנה (מו"ק יג.). אם היה כותלו גוהה סותרו ובונהו (ירוש' שם א פ ג). תנא (הערבות היו) רכות וארוכות וגבוהות אחד עשר אמה כדי שיהו גוהות[4]) על המזבח אמה (סוכה מה.).

גֵּהָה[5]), ש"נ,—א) מראה הפנים, Aussehen ; mine ; look : לב שמח ייטיב גֵּהָה[6]) ורוח נכאה תיבש גרם (משלי יז כב). כי יפוי הגהה ומראה הגוף וכו' מראה על הבריאות (ר"י אכרכגל, מקן א). ודין הוא למי שנזדמנו לו כל הדברים האלה שתראה בטבעו אותה המדה (של שמחה) ותהיה גיהתו טובה וגופו בריא (רסב"ג תקון מדות הנפש ג א). ומסיר רוע מראה הגוף ומיפה הגהה (דרך אמונה, אכרה' כיכאגו ו). —ב) *טבע ואיכות הגוף אם כחוש או שמן וכדומה, ומעמד הנפש והרוח, Complexion: וכל שכן בגופים אשר להם השקוי או רוע הגהה הנקרא בולמנט (קאנון א כ א ד). אחד מהם (בחליים) בשיער והשני במראה והשלישי בריח והרביעי בגהה זולת המראה (שם שם ו). ופגעי הגהה זולת המראה עם הרזון המופלג או השומן המופלג (שם). אותות שוה המזג שווי המשוש בחם ובקור וכו' ושווי המראה בלובן ובאודם ושווי תואר הגהה בשומן והכחש (שם שם כ ג). ואמנם יאות זה (הרחיצה במים קרים) למי שהיתה הנהגתו מכל צד בתכלית הטוב והיו שניו וכחו וגהתו ופרקו נאותים (שם א ג כ ו). ויש לכל גהה ומזג מזון נאה דומה (שם שם ז). ואמנם הגהה הנה ההפלגה בכחישות והספוגיות וכו' (שם א ד ג). ואם יצטרך אליו (לקיא) מי שלא תאות גהתו לקיא (שם א ד יא). ואמנם הגהה (הנה פעולתה היא) שאם הוא (החולה) כחוש הרבה או שמן הרבה ויהיה גופו ספוגיי מחולחל רב הרפיון הנה אין ראוי שיוציא הדם (קכולי גלינ' ג, כ"י פריז).—ובמשמ' רפואה: תמכו בידי אמכם אל נא תרפוה, לוית חן היא לכם בטוב ואשר, מגן וישמש במרי יום ופגע, גֵּהָה למחלה ולרוה נעכרת (יל"ג, סוי את' א).

*גִּהוּץ[1]), ש"ז,— שה"פ מן גִּהֵץ, שפוי באבן וכדומה להחליק הלבנים אחרי הכבוס: גזירת שלשים איחוי וגיהוץ ותגלחת אי זהו גיהוץ כלי צמר מגוהצין חדשים וכלי פשתן מגוהצין לבנים (ירוש' מו"ק ג פג.). וכלי פשתן אין בהן משום גיהוץ (תעג' כט:). שלשים יום לאבל שלשים יום לגיהוץ שלשים יום לתספורת (מס' שמחות ז). ומותר להוליך כלים לגיהוץ בתוך

---

[1]) כך כתוב בפנים הנוסחה, והגהה על הגליון יהגה. והנה מהענין וכן מהתרגומים הקדמונים נראה ברור כי הכונה פה כי מראה לבנת השלג כמו יכהה את העינים. יש שרצו באמת להגיה יכהה. וקוילי וניבוויאר הגיהו יגהו, במשמעת פעל זה בערב' וסור'. ועי' הערה להשם גֵּהָה, שנראה כי יש באמת קצת דמיון בין גהה וגהר.

[2]) רק בעברית. [3]) כך הגרסה פה בכל הכפרים. אבל למעלה דף ז. הגרסה בנוסחא' גוחה, וכן גרסת רש"י. אבל הערוך וכל הקדמונים גורסים גם שם גוהה, ובתוספתא צוק"מ גואה באלף.—[4]) גרסת לוי, ובנוסחא' גוחות. וכן גרסת רש"י.

[5]) אולי כמו בערב' ג'הי, אג'הת אלשמא a) טהרו השמים מעננים, ואולי כמו בערב' ג'הר b), יפי מראה הפנים, ועי' הערה שלקמן. — [6]) מנחם חבר מלה זו עם נגה, ואמר: ענין מאור המה. ואעפ"י שאין גזרה זו עולה יפה, מ"מ בעצם פרוש מלה זו הסכימו ריב"ג ורש"י. אמר ריב"ג: אבל לב שמח ייטיב גהה פרושו ייטיב מראה הפנים כמו שנאמר בזולת המקום הזה לב שמח ייטיב פנים (משלי טו יג), ואפשר שיהיה מענין הראשון לב שמח ייטיב רפואה וענין השני טוב בעיני יותר. ע"כ. וכן רש"י: מאור הפנים. אך ראב"ע, רי"ק ורד"ק, וכן החדשים פרשו כלם במשמע' רפואה, מפני שלמשמע' מראה הפנים לא מצאו סמך וחבר. ואעפי"כ, משמעת מאור הפנים יותר יאות לפי הענין וכך השתמשו בה כל הקדמונים.

a) جهى أجهت السما b) جهر

[1]) ואמר ר"ח (תעג' כט:) וז"ל: גיהוץ בלשון ישמעאל צקלa) והוא מעברי חומרתא. וכן ר"ש גאון (תשו' הגא' הרכבי רמט): ופרוש הגהוץ שמעבירין על הבגד אחר שמנקין אותו בכביסה טבעת לצחצחו ובלשון ישמעאל נקרא אלצקאל. ואמרו בגמ' כתוב' י: ואי אמרת ניעבד גיהוץ מעברא ליה חומרתא, ר"ל ההומרתא, והיא האבן שמגהצין בה, תעביר את הדם. ואמר ר"י גיאת הלכ' ת"ב: מאי גיהוץ שמעבירין הומרתא על הבגד בדי לצחצחו. ע"כ. וכן בעה"ק: גיהוץ שמלבנין הבגד באבן להחליקו.

a) صقل

שלשים יום (הלכ׳ גדול׳, הכל, ריה). שכלי פשתן שלהם דקין הם ביותר ובכיבוס הראשון מתלבנין כבגיהוץ שלנו (ערוך, ערך גהן). שמחליקין את הבגדים באבן זכוכית לאחר הכיבוס והוא גיהוץ (סמ״ג מ״ע עה). והגיהוץ הוא שהבגדים של צמר שפין ומחליקין אותם באבן של שיש או של זכוכית וכו׳ אבל כלי פשתן הישנין אין הגיהוץ מחזיר אותן לחדושן (בו״ת הריב״ש סז).

***גְּהוּק**, ש״ג, — שה״פ מן גָּהַק : ואם תשלש הליחה מלחדש עלוף תחדש צער ומצוק וגיהוק הוא אשטרליירו וסמור (קהגון ג יג ה יג). ישמע קול (בבטן) כקול הנאד הנפוח לא כנאד מלא מים ויהיה משתוקק לגיהוק תמיד הוא רוט (שם ג יד ד י). לענין הרוק הבא כמו בגיהוק ופיהוק ועימוש (לת״מ, רמב״ס תפל׳ ד יח).

א.***גְּהוּר**[1]), ש״ז,—חתוך האותיות בפה ע״י כלי הדבור Articulation : ואין דומה הקול לדיבור כי הקול גרוני[2]) הוא ואין לך צורך לשון ודיבור לשוני הוא וביציאת הקול מן הגרון הגיהור[3]) יוצא מפה ויחצב דמות אותיות (ר״י ברזלי, פי׳ יצירה, פיסק׳ כב).

ב.***גְּהוּר**[1]), ש״ז, — הבל היוצא מהפה, Hauch haleine; breath : בימות החורף שהאויר קור וגוף חם יוצא גיהור מפיו של אדם לחוץ כמו עשן דק אבל בימי קיץ שהאויר חם והגוף חם לא יובדל זה מזה אבל בלילה שוכב תחת אויר יתכסה בבגד צמר או עור למחר ימצא עליו רטובים כגהור היוצא מן הפה תרטוב הבגד כגיהור היינו באויר היוצא מן הפה זהו אויר הרוה מים מאויר וקב״ה אין לדמותו אך יש לדמות כדי שיבין השומע כך יצא הגיהור מפי האדון ומרטיבתו זורמו המים מכח הגירור סביב הערפל המכסה על הנהרות מחמימות הגיהור נעשה תהו ובהו זהו קו הירוק דומה בדמות ירקות הקשת כשאדם בים בספינה (רזיהל הגדול יכ:).

***גְּהוּת**, ש״נ, — כמו *גַּהָה, מזג : המשכנים הרטובים אנשיהם יפי הגהות רכי העור (קהגון ה כ ב יה).

גֵּהִינָם, גֵּהִנּוֹם, עי׳ גֵּיהִנָּם.

א.***גהץ**, ממנו א.*גַּהָץ, *גִּהֵץ, וכו׳.

א.***גַּהָץ**[2]), פ״י, — כמו גִּהֵץ: לגוהצן (את כלי הפשתן) ולהניחן עד אחר ט׳ באב (טור ובו״ע הו״ח תקנה ג). שאם הם (הכלי פשתן) מכובסין אסור לגהוץ (ט״ז שם).

— פע׳, *גִּהֵץ, — עשה גִּהוּץ, עשה אותו נקי ומצחצח polieren; polir; polish : אסיטון הזה אין מגהצין אותו אלא באש (מד״ר דבר׳ ז). — ובהשאלה, *עשה

[1]) עי׳ הערה [2] לקמן. — [2]) בגוף הנוסחה : כי הכל גרוע הוא. והנה כל במקום קול כתוב שם גם קודם : חקוקות בכל במקום חקוקות בקול שבגוף ספר יצירה, וכבר הגיה שם המו״ל קול במקום כל, ובמאמר שלנו כבר הגיה דר׳ קויפמן בהערותיו בסוף הספר הקול במקום הכל, אך הניח המלה גרוע כהויתה. ואולם, אין שום ספק בדבר כי צריך להגיה גרוני במקום גרוע, כי זוהי כונת המחבר להבדיל בין הקול ובין הדיבור, שהקול הוא גרוני, ר״ל יוצא מהגרון ואין לו צרך בסיוע הלשון, והדיבור הוא לשוני, ר״ל מסתיע בעזרת הלשון, וכמו שהוא מבאר אחרי כן : וביציאת הקול מן הגרון. ועי׳ הערה שלאחרי זו. — [3]) כך בגוף הנוסחה, ואמר דר׳ קויפמן בהערותיו בסוף הספר : אולי צ״ל ניהוק. אבל מלה זו ניהוק במשמעה הרגילה של נהק, קול ועקה, אין שום מקום כאן ואיננה מבארת כונת המחבר. וכונתו היא ברורה, שרצונו להבדיל בין הקול הפשוט ובין הדבור, ואמר שהקול איננו דבור, וכמו שאומר קודם כי הילד מיד בצאתו לאויר העולם מוציא קול א אך אין זה עדין דבור, כי הדבור הוא לשוני, ר״ל מתהוה בעזרת תנועות הלשון, — והוא חתוך האותיות באמצעות תנועות הלשון ושאר כלי הדבור. ואין ספק שהדבר הזה המתהוה בפה אחרי שעבר הקול האוירי דרך הגרון, שעל ידו מהקול הפשוט מתהוה דבור, הוא הכונה במלה זו גיהור, וכמו שהוא אומר אחרי כן ויחצב דמות אותיות, אם לא נרצה להגיה פשוט דיבור במקום גיהור, שזו הגהה קיצונית יותר מדי ואין אנו רשאים לעשותה כל זמן שאפשר להניח הגרסה בהויתה ולפרשה באופן טבעי ומתקבל. והנה המקור למלה זו גיהור אפשר למצא בהשרש גהר(a) בערב׳, שמשמש גם במשמע׳ צלצול הקול וצחותו, והפעל גאהר(b) ר״ל אמר לאדם דבר בפרוש, בקהל. עכ״פ, אם לא נרצה להגיה דיבור במקום גיהור, משמעה זו של המלה גיהור מוכרחה.

[1]) גם מקור מלה זו לא ידוע, ואפשר שהיא היא המלה א.גהור שקודם לזה, שמצאה בעל ספ׳ רזיאל וטעה בפרושה והשתמש בה במשמע׳ הבל הפה. ואולי גזר מן ויגהר עליו שפרש במשמע׳ זו.

[2]) לפי דעת פלישר מלשון גהט גחט בארמ׳, במשמע׳ הכוך ושיפה. וקוהוט מערב׳ גחש(c), חכך ושפשף. וכל זה דחוק, ויותר נראה שהיא כמו בערב׳ מהצ(d) נקה וכבס ולבן את הבגד, ופרשוהו המלונים הערבים : נט׳פה וביצ׳ה. ובאלתאג׳ נראה שהאא היא במקום חית, — וכמו שגם בערב יש נוסח׳ גחץ במקום גהץ.

a) جهر b) جاهر c) جحس d) مهض

זך ובהיר, ואמר הפיטן: גיהץ שני פנסים להבהיק ביהולם (קונט׳ הפיוט׳, ויטרי, דף 5).—ובמשמ׳ *העביר על בגד מכבס אבן כדומה להחליקו ,bügeln; repasser to iron (linen): בבבל לא היו בקיאין לגהץ (תוספ׳ פסח׳ קט).

— הפע׳, *הִגְהִיץ, — כמו גִּהֵץ: הענן היה שף בהם (בבגדי לבן של היהודים) ומגהיצן (מד״ר שה״ש ז י). ענני כבוד היו מגהיצים אותן (פסיק׳ דר״כ כבלה).

— פע׳, *גִּהֵץ, מְגַהֵץ,—שגהצו אותו: כלי צמר מגוהצין חדשים וכלי פשתן מגוהצין לבנים (ירוש׳ מו״ק ג פג). לימים בקש המלך את כליו פקחין שבהן החזירום לו כשהן מגוהצין טפשין שבהן החזירום לו כשהן מלוכלבין (שבת קנב:). תני רב יוסף בבבל (צריך לשמח את הנשים) בבגדי צבעונין בארץ ישראל בבגדי פשתן מגוהצין (פסח׳ קט). ובכיבום שלנו אין הבגד מלובן עד שיהיה מגוהץ (רש״י כתוב׳ י:). — ובהרחבה, ״מנוקה וטהור: ותופשים (גבריאל ומיכאל) בידם (של הרשעים בגיהנם) ומביאין אותם לפני הקב״ה ולפני כל הצדיקים כשהן מגוהצים ומכובדים (מדר׳ א״ב דר״ע, ילינק ג).

— התפ׳, *הִתְגַּהֵץ,—נעשה מגוהץ: צא ולמד מן אמיינטון הזה שאינו מתגהץ אלא באור (מד״ר שה״ש, נפת).

— נפע׳, ״נִגְהַץ: ונוחה זרחה בדם מתבוססת, חלצה ונגהצה ברחיצה ותכבסת (קרוב׳ שבה״ג, אלהים בלעדך).

— פָּעוּל, ״גָּהוּץ, גְּהוּצָה: גלתה גהוצה לעטות עדי (ר״א קליר, ת״ב, איכה אספתו). לא זהב וחרוץ תלבשנה בתולות, אך בלבד כלי בוץ זו מזו שאולות, לבן הן וגהוץ תצאנה רעולות, ובמחול וקבוץ תטפנה נאומים (כנף רננים, ט״ו באב, היוס).

ב.*גהץ, ממנו ב.*גָּהַץ, ״גַּהַץ.

ב.*גָּהַץ[1], פ״ע, עת׳ יִגְהַץ,—שש ושמח, fröhlich sein, sich freuen; se réjouir; be glad: ואם תאמר

[1]) לא נתברר מקורו. מה שהביא לוי מינג׳ וגם מערב׳ גהצ׳ a) במשמע׳ מהר, כבר דחה פלישר, מפני שאין כלל בערב׳ משמעה זו, וטעות היא שטעה גם פריטג בזה. ולפי דעת פלישר יש לדמות לגהץ הפעל הערבי גַחַט׳ b), שפרושו הוא הביט בגאוה. ובריל בספר השנה שלו שנת 79 הגהות על לו, הגיה געץ, במשמעת התנגד.

a) جهض b) جحظ

שלא גהץ אברהם ושמח על דיבור המקום ולמה לא יצא (מד״ר כראש׳ לט). גהצתי להעליץ עצמיך ולהרבות הכמיך (פיוט לפסח, יוס גאלתני, מחז׳ רומני). אשר יראתך באמץ מלאכים בך נמלכים, גהצים וממליכים דהר למלך המלכים (שם, יוה״כ, אשר יראתך). גהץ בך וידע יראתך, דץ להודיע לכל הדרתך (מנח׳ יוה״כ, איתן הכיר).

״גַּהַץ, ש״ז,—שמחה, ששון: בגיל וגהץ בדיצה בדעה (מי יערך אליך, מחז׳ רומני, יוה״כ).

גהק, ממנו *גִּהֵק, ״גְּהוּק.

גָּהַק, קל לא נהוג.

— פע׳, *גִּהֵק[1], מגהק, — הוציא רוח בקול שאון מקיבתו, rülpsen; roter; to belch: ראיתי את רבי שגיהק[2] ופיהק ונתעטש (ברכ׳ כד). מגהק ומפהק הרי זה מגסי הרוח (שם:). גיהק ופיהק לרצונו ה״ז מגסי הרוח (ר״י אלפסי, ברכ׳ סי׳ עו). מי שגיהק ופיהק ונתעטש (רמב״ם תפלה ד יא).

— הפע׳, ״הִגְהִיק,— עשה שיגהק: ותעשה אחר זה הרפואות המגהיקות (קאנון ג יג ב ז).

א.גהר[3], ממנו גָּהַר, ״גַּהַר.

גָּהַר, פ״ע, עת׳ יִגְהַר, — הפיל את עצמו ארצה השתטח, sich niederverfen; se prosterner; to prostrate o. s.: ואליהו עלה אל ראש הכרמל ויגהר ארצה וישם פניו בין ברכו (מ״א יח מב). ויעל (אלישע) וישכב על הילד וישם פיו על פיו ועיניו על עיניו וכפיו על כפו ויגהר עליו ויחם בשר הילד (מ״ב ד לד). יש מן הקוסמין שמשמשים בחול או באבנים ויש מי שגוהר לארץ וצועק (רמב״ם, עבוד׳

[1]) בלשונות האחיות אין לפעל זה אח, ולא נתברר מקורו. ואולי שַׁהַק a) בערב׳ שפרושו בלשון ההמונית פוקה. — [2]) הערוך לעז רוטר״י. רש״י פרש וז״ל: פעמים שאדם מוציא מגופו לפיו נפיחה מתוך שובעה וריחה כריח המאכל שאכל, עכ״ל. ולעז ריטיי״ר, שהוא roter. ועוד פרוש אחר הביא רש״י שם וז״ל: ויש שדורשים גיהק נוטריקון גו הקים. וכן הביא כ״מ (רמב״ם, תפלה ד יא) בשם ר׳ מנוה: גו הקים כלומר שהקים ופשט גופו למעלה. וכן פרש ראב״ד (האשכול הל׳ תפלה): פשט עצמותיו. אך בספרות משמש כפרוש א׳ של רש״י.

[3]) רק בעבר׳. וקצת דומה לזה גהן וגחן בסור׳ וארמ׳.

a) سهق

כוכב׳ יא ו). והיה הולך (מורי) בבית וחוזר על המטה וגוהר עלי כה עשה עד חצי היום שהייתי מת לגמרי (סבחי מהרח״ו, הסל״ב). — ואמר הפיטן: שאול אופל בלי זוהר, יחידו ינגד ויגהר (סעס קולי אויגי׳ מוסף יוה״כ מנהג). וארצה אהיה גוהר ולא אבטח על שקר (סבת מנחות, מוסף, כיוס כפרת עונות). וכפר עון ואשמה, ואשובה ממשובה, ואם על ראש עברו, בעמקי ים יגהרו (סמא״ל, סלי׳ לאסמו׳ כפור, דלתיך הלילה). — ובמשמ׳ על: זאת נשיב אל לבנו ואז טפשנו יטהר, זאב ונמר אם עלינו גהר (סס סחר׳ יוה״כ, אסחר). כדוב שכול יגהר, וכסוס ברגליו ידהר (תוכה׳ מוס׳, עזרא הבבלי כז).

— נפע׳, *נגהר, — כמו קל: לדל נגהר לך מהר לשלם את אשר חטא (סמא״ל, סלית׳ לאסמו׳ כפור, יה לסלג).

— הפ׳ *הגהיר, — קרא בגהירה על הארץ: רגיון הנהר, מאד חש וימהר, למלך מלכי המלכים, בו להטהר, השמלי זהר, חדוש שיר להגהר, למלך מלכי המלכים (ארחליס ומלאכיס, יולר סמע״ל).

— הפע׳, *הגהר: למען מוגהר ארצה עד שבע ובשביעית נקרא, היום מוסרינו תנתק כי שמך נקרא (מחז ויטרי, הוסע׳ להוסע״ר).

°גהר, ס״ז, — נפילה והשתטחות ארצה: כי אדוקי אש באימה יאפדוך, כי בריתי בשר בברכה יבלעדוך, כי גדודי גובה בגהר יגידוך (סחר׳ יוה״כ, כי אדוקי אס).

***גו[1]**, — תוך, פנים הדבר, ויאמרו: — דברים בגו, יש דברים בענין הזה: ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם אמר קרנא דברים בגו יודע היה יעקב אבינו שצדיק גמור היה ואם מתים שבח״ל חיים למה הטריח את בניו שמא לא יזכה למחילות (כתוב׳ קיא.). קטנה שנתקדשה שלא לדעת אביה אמר שמואל צריכה גט וצריכה מיאון אמר קרנא דברים בגו אם גט למה מיאון אם מיאון למה גט (קידוש׳ מד:). — *מגו, מיגו, עי׳ *מגו.

גו[2], ס״ז, כל׳ גוי, גוך, גום, — כמו גב, ובהשאלה, השליך דבר אחרי גוו, עזב הדבר בבוז: ותלך ותעשה לך אלהים אחרים ומסכות להכעיסני ואתי השלכת אחרי גוך (מ״א יד ט). לכן כה אמר אדני יי׳ יען שכחת אותי ותשליכי אותי אחרי גוך (יחזק׳ כג לה). וימרו (ישראל) וימרדו בך וישלכו את תורתך אחרי גום (נחמ׳ ט כו).

[2]) י״א מן גוה, ולפי דעת קצת מן גוו.

[1]) בערב׳ ג׳ו a), בסורית גוא.

a) جَو

גו[1], ס״ז, סמי׳ גו, כל׳ גוי, גוך, גוו, — א) כמו גו, גב: שוט לסוס מתג לחמור ושבט לגו כסילים (מש׳ כ ג). גוי נתתי למכים ולחיי למרטים פני לא הסתרתי מכלמות ורק (ישע׳ נ ו). ותשימי כארץ גוך וכחוץ לעברים (סס נא כג). — ואמר המשורר: הלא תחמד (הנשמה) פרידת גו ולשוב אל גאון עדיה (ר״י הלוי, יקרה). חרב תער מתוך תער ותעביר תער על גו נבלים (הוא, יכבו אלי). — ובמליצה, השליך דבר אחרי גוו, כמו אחרי גוו, ולזל בו, חשבו לאין: ואתה חשקת נפשי משחת בלי כי השלכת אחרי גוך כל חטאי (ישע׳ לח יז). — ב) עדה[2]), Gemeinde; communauté; community: מן גו יגרשו יריעו עלימו כגנב (איוב ל ה). — ובכלל *חבורה של בני אדם: וארב לו וקם עליו וכו׳ פרט לזורק אבן לגו[3]) (סנה׳ עט.).

גואל, גאל, גאלי, ס״ז, מ״ר גואלים, גאלים, גאלי, — א) מי שחובתו וזכותו לגאל, הקרוב הראשון במשפחה: ואיש כי לא יהיה לו גאל והשיגה ידו ומצא כדי גאלתו (ויקר׳ כה כו). ובעז עלה השער וישב שם והנה הגואל עבר (רות ד א). ועתה כי אמנם כי אם גאל אנכי וגם יש גאל קרוב ממני (סס ג יב). כי ימוך אחיך ומכר מאחזתו ובא גאלו הקרב אליו וגאל את ממכר אחיו (ויקר׳ כה כה). — וגאל הדם, הקרוב שהיתה לו לפנים הרשות לנקום מהרוצח נקמת דמי הנרצה: גאל הדם הוא ימית את הרצח בפגעו בו (במד׳ לה יט). — ב) מי שגאל את זולתו מצרה, מעבדות, Erlöser; sauveur; redeemer: ובא לציון גואל (ישע׳ נט כ). כה אמר יי׳ גאל ישראל קדושו (סס מט ז). ואני ידעתי גאלי חי (איוב יט כה). כה אמר יי׳ גאלך קדוש ישראל (ישע׳ מח יז). — ג) *הגואל, שיגאל את ישראל מגלותם: כגואל הראשון (משה) כך גואל האחרון (מד״ר רות, ויאמר לה בעז). מצד שנתקיימו הדברים ששמתי בפיך כלם יהיו לאות ברית על ביאת הגואל וכו׳ וזה אות גדול על היות הברית קיים על ביאת הגואל המיועד על ידי הנביאים

[1]) לפי דעת קצת במקום גוה מן גוה. — [2]) דומה לזה בכנענית גו חבר העיר, העדה. — [3]) רש״י: לתוך הבורה של בני אדם.

(סעקריס ד מז). כי יהיה זה היועד לעת בוא הגואל כי ישוב ה' יתן זה המקום לישראל (רלב"ג דסי"א ו).

א. **גוֹב**, — כמו גוֹבַי, עי"ש.

ב. **גּוֹב**, — כמו גֹּב: בגוב[1]) של תבן (ערוכ' עט).

*__גּוֹבֶה__, ס"ז, מ"ר גוֹבים, — מי שגֹבה כסף, עי' *גָּבָה: גובה מסים היה ראובן והקהל בקשו חשבון ממנו (סו"ת עבוד' סגרסוני יט). ובכל פעם אשר ישלמו לפו"מ הגמוני' או לגובים שלהם אזי צריך אותו גובה או פרנס אחד ממדינות הגמוניה יר"ה לכתוב תוך פנקס (פנק' במכר ג, קובן על יד 134).

גֹּבַהּ, עי' גֹּבַהּ.

גּוֹבַי[2]), גּוֹב, גּוֹבַאי, — עדת ארבה: מנזריך כארבה וטפסריך כגוב[3]) גובי החונים בגדרות ביום קרה שמש זרחה ונודד ולא נודע מקומו אים (נחום ג יז). משמת רשב"ג באו גוביי ורבו צרות (סוט' ט טו). אכלה (את הפאה) חגב אכלה גובאי קרסמוה נמלים (תוספת פאה א ח). מתריעין על הגובאי כל שהוא מפני שמכה מהלכת היא (סס תעג' ג י). ראה גוביי אומר ברוך דיין האמת (ירוש' ברכ' ו י ג). עצירת גשמים וגוביי מתריעין עליהן (סס תעג' א סד ד). ארבה זה גובאי (חול' סס.). בעון גזל הגובאי עולה והרעב הווה (שבת לב:).

גּוֹג[4]), ס"ז, — שם עם אכזרי שילהם באכזריות עם ישראל Gog: בן אדם שים פניך אל גוג ארץ המגוג וכו' הנני אליך גוג נשיא ראש משך ותבל (יחזק' לח ב-ג). והיה ביום ההוא ביום בוא גוג על אדמת ישראל נאם אדני יי' תעלה חמתי באפי (סס יח). הנני עושה חדשה עתה תצמח תני רב יוסף זו מלחמת גוג ומגוג (ברכ' יג.). כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות מחבלו של משיח ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג (שבת קיח.). בא עליהם סנחריב הרשע בארבעים וחמשה אלף אחוזי חרב וכו' וכן באו על אברהם וכן עתידין לבא עם גוג ומגוג (סנה' לס:). והמקום אשר ישליכה הים (את נבלת התנין) על הרוב הוא בארצות גוג ומגוג השוכנים אחרי דלתות הברזל והם שתי אומות צורותיהם אנושיות ומדותיהם צבעיות לא ידעו לא הנהגה ולא מנהג לא מקח ולא ממכר ולא סחורה ולא אומנות לא חרישה ולא זריעה אבל יצודו מחיות השדה והדגים ויתפשו קצתם את קצתם ויאכלו קצתם את קצתם (ר' קלוני', אגר' בע"ח ג יב). — ומשל לקצר קומה[1]): הייתי רוצה להיות גבוה כמו עוג וקצר כמו גוג (ר"י אלחריזי, תחכמוני מס).

א. **גּוּד**[2]), פ"י, עתיד אָגוּד, יָגוּד, יָגֻד, יְגוּדֶנּוּ, — תקף את האויב, angreifen; attaquer; to attack: גד גדוד יגודנו (ברא' מט יט). אשר אנוח ליום צרה לעלות לעם יְגוּדֶנּוּ[3]) (חבק' ג יז). — ובהשאלה, יָגוּד העקב: והוא יָגֻד עקב (ברא' מט יט). — ואמר המשורר: העם אשר הלך חשך, שברו עדי אן ימשך, יגוד עקבו חטא נושך (ר"י הלוי, יחד כאורך).

ב. *__גּוּד__[4]), פ"י, — בהלכות ממונות, בחליקת השותפין, אם אין בדבר המשותף בכדי חליקה לכל אחד יכול כל אחד מהשתפים לטעון: גוּד או אָגוּד[5]), או אָגוּד, ר"ל קח אתה הכל ופרע לי כנגד חלקי או אקח אני הכל ואפרע לך כנגד חלקך: אעפ"י שהלכה בדברי האומר דין גוד או אגוד בזמן שאין אחד השותפין אומרים כן יש לנו דין חליקה (מגיד משנה, כסס הרכ אכן מיגס). ולא שייך גוד או איגוד

---

[1]) כך בנוסחא', ופרש"י בור רחב. וגרסת ר"ח והערוך גיב, עי' זה.

[2]) משקל הוּרִי, ובערב' ג'א ב יא[a]), מן שרש גבי[b]), הוא הארבה. — [3]) י"ס שהמלה גוב היא כפל מקוצר מן גובי.

[4]) לא עמדו חכמים על הדבר אם זה שם של עם הגדי או הכונה בו לעם שהיה במציאות. קצת החכמים סברים שהם שבטי הסקיטים, ועי' עוד מגוג. — [1]) עפ"י הגדות הערבים על דבר יאג'וג' ומאג'וג' שהם קצרי קומה, רק בחצי קומת אדם בינוני.

[2]) סוברים שזה פעל נגזר מהשם גדוד. ואמר ריב"ג: יגודנו מענין גדוד והנח הרפה אשר בין הגימל והדלת אשר הוא עין הפועל הוא אצלי תמורת אחד הכפלים, אשר הם שני דלתין. ע"כ. וכן רוב חכמי הלשון. ויש חולקין ואינם מודים במציאות פעל גוּד, ואומרים כי הוא הפעל גדד. — [3]) בקצת ספרים יגדנו חסר. ולפי תרגום השבעים נראה כי צריך לקרא יְגוּדֵנוּ.

[4]) עי' הערה שלקמן. — [5]) בארמית: רב יהודה אמר אית דינא דגוד או אגוד ר"נ אמר לית דינא דגוד או אגוד (ב"ב יג.). שאני הכא (בחציו עבד וחציו בן חורין) דאגוד איכא (שהחצי בן חורין יכול לפדות את החצי עבד) גוד ליכא (שאינו יכול למכור את החצי בן חורין) (סס). — ופרש הערוך מלשון נגד במשמ' משיכה, משוך אתה או אמשוך אני, ורש"י פרש מלשון גדד במשמ' חתיכה וקציצה, קוץ אתה או אקוץ אני. ולפי זה צריך להיות גֹּד אגֹד. עכ"פ מפני שהכתיב גוד אגוד רגיל ביותר, סדרתי דבור זה כאן.

[a]) جابى [b]) جبى

אלא בדבר שתשמישן שוה ואין בו כדי לזה ולזה אבל בכל אחת מן השפחות יאמר האחד לחבירו גוד או איגוד וכן הדין אם נפל להם שדה וכרם ואין בכל אחד כדי חליקה ואפילו דמיהן שוין לא יחלוקו שדה כנגד כרם בגוד או איגוד אלא על כל א' יאמרו גוד או איגוד (רמ"ם ב"ב, סי' ג). אבל אם היה להם בית דירה ונפל או נשרף דירתו של אחד מהן או הוצרך למכור מחמת דוחקו יכול לומר לחבירו גוד או איגוד (שם נח). יש מי שאומר שבית דין מעמידים אפוטרופוס לקטנים ודנין להם גוד או אגוד (טור חו"מ קעא, כ"מ תשוב' רכ"ג). לא נאמר דין גוד או אגוד בד' אמות של פירוק משא ולא במה שצריכים ליציאה וביאה (ש"ע חו"מ קעא, מתשו' הרשב"א).

גּוֹד[1], ס"ז, מ"ר גודים, חֵמֶת כעין שק מעור בהמה, פיו רחב ויש לו שנצים ימלאוהו מים ויתלוהו על יתדות לצנן אותם: הגוד[2] והמשמרת (שבת קלח.). גוד בכסכיו[3] מותר לנטותו בשבת (שם:). אפשר שהגוד הזה צריך שיהיה חלל תחתיו כדי שיכנס שם הרוח ויצטנן (ר"נ על הרי"ף, שבת נו.).

***גּוּדָל**, ס"ז, — כמו אֲגוּדָל, ביד וברגל: שירי המאור רום אצבעיים על רוחב הגודל (אהל' יג א). והיה מהלך עקב בצד גודל (תוספתא יוה"כ א יד). זו זרת זו קמיצה זו אמה זו אצבע זה גודל (כתוב' ה:). תניא כשהוא נותן קולו בנעימה מכנים גודלו לתוך פיו ומניח אצבעו בין הנימין (יומא לח:). לשעבר אדם מראה איקונין באצבעו והיה ניזוק ועכשיו אדם מניח ידו על האזכרה כמה פעמים ואינו נזוק ולא עוד אלא שאמר הקב"ה הוא וגודלו עלי אהבה (מד"ר שה"ש ב 7). — ומ"ר בסמי': הרוצה שיתעצמו עיניו של מת נופח לו יין בחוטמו ונותן שמן בין ריסי עיניו ואוחז בשני גודלי רגליו והן מתעצמין מאליהן (שבת קנא:).

גּוֹדֶל, עי' גֹּדֶל.

***גּוֹדְפָן**, ס"ז, מ"ר גודפנים, — כמו גִּדְפָן: על הגודפנין (ירוש' יומא ז מד ג). משרבו הגודפנים פסקו מלקרוע (על קללת השם) (שם סנה' יד כה:).

***גּוֹדֵר**, ס"ז, מ"ר גודרים, — מי שבונה גדרים. — ובהשאלה, מי שעושה גדרים וסיגים ושמירות להחקים: הרבה גודרים עמדו לישראל (מד"ר ויקר' א).

גּוֹדְרָה, עי' *גִּדְרָה.

*גּוֹדֶשׁ, עי' *גֹּדֶשׁ.

א. גוה, י"א ממנו גֵו, גַו, וי"א ממנו גם א. גֵּוָה.

א. גֵּוָה[1], ס"נ, — תיק הנשק, כמו תער לחרב וכדומה, Futteral; fourreau; sheath: שלף ויצא מגוה[2] וברק ממררתו יהלך עליו אמים (איוב כ כה).

ב. גוה ממנו ב. גֵּוָה.

ב. גֵּוָה[3], ס"נ, — יגון והתרגשות הנפש מפני צער עמוק, Leiden; affection; suffering: ואם לא תשמעוה במסתרים תבכה נפשי מפני גוה[4] ודמע תדמע ותרד עיני דמעה כי נשבה עדר יי' (ירמ' יג יז).

ג. גֵּוָה[5], — כמו גַאֲוָה: כי השפילו ותאמר גוה[6] ושח עינים יושע (איוב כב כט). אז יגלה אזן אנשים ובמסרם יחתם להעיר אדם מעשה וגוה[7] מגבר יכסה (שם לג טז-יז).

---

[1]) משקל אוב, כוס, שוט, תור. ומ"ר יוכל להיות גודות כמו אובות, כוסות, וגודים כמו שוטים, תורים. ושמש כנראה בלשון זכר, ובאין מנהג קבוע מוטב לבחר סימן הרבים של זכרים. — [2]) פרש הר"ח: הוא חמת מים ומליין ביה מיא והולכי דרכים נועצין ידות בארץ וקושרין אותו בחוטין עבין ותולין אותו באלו היתדות להצטנן מימיו, עכ"ל. וכן רש"י: הוא עור של בהמה תפור ופיו רחב מאד ויש לו שנצים ועוברי דרכים ממלאין אותו יין או חלב במקום שתוקעין שם אהליהם ללון ושוטחין אותו ופיו מתוח ע"ג יתדות והרוח עוברת מתחתיו ומצטנן שלא יתקלקל היין. עכ"ל. — [3]) גרסת הערוך, ובנוסח': בכיסנא.

[1]) עי' הערה שלקמן. — [2]) כך ה בלי מפיק בכל הספרים. והתרגום: שלק ונפק מתיקה. וכן רש"י: מתוך תערה. אך ריב"ג, ראב"ע ואחרים פרשו שזו היא המלה גו, וההא היא הא הכנוי, ופרושו: מתוכה, או מגופה.

[3]) בערב' גַוֵי a), ופרשוה המלונים הערבים: אלחרקה ושדה אלחזן מן עשק או חזן, ע"כ, ור"ל בעבר': החם ועז היגון מחשק או מצער. ועי' הערה לקמן. — [4]) פרשו רוב המפרשים הקדמו' והאחרונים מלשון גאוה. אך אין למשמעה זו שום מקום כאן ואינה מתישבת על הענין, וכל מה שאמרו המפרשים לישב מליצת הכתוב הוא דחוק ולא טבעי. רק משמעת יגון נפש וצער חזק נותנת להמליצה כל כחה וגדלה.

[5]) מלה מספקה. לפי דעת קצת המדקדקים זה צמצום מלת גאוה. ועי' הערה שלקמן. — [6]) פרשו רוב המפרשים הקדמונ' וקצת החדשים מלשון גאוה. אך המליצה דחוקה, ויותר נראה כי חצי הראשון של הכתיב משובש, וכבר הגיהו קצת החדשים שבמקום זה כי השפיל את רם וגאה. — [7]) גם כאן פרשו הקדמונים במשמעת גאוה,

---

a) جوى

***גְּוּוּעַ**, ש"נ, מ"ר גְּוּוּעִים, — יסורי המות: ויקץ כישן ויך צריו בִּגְוּוּעִים, הכה ופצוע בכל מכה ואבעבועים (יוצר ליום אחרון פסח, אדני חלד).

גּוּז[1], עכ' גָּז, עת' אָגוּז, עם ו המהפך וַיָּגָז, — א) פ"ע, עבר וחלף במהירות, vorübergehn; passer; pass away: *ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורת שמונים שנה ורהבם עמל ואון כי גָז חיש ונעפה (תהל' צ י). — ואמר הפייטן: תענה דגלים גָּזוּ גזרי מים למען הנעקד בשער המים (הושע' להושע"ר, תענה אמונים). — וכינ' *גָּז, גָּזִים, גָּזֵי, במשמע' בורח, נמלט מן: גל לאילת אהב, לבוא אל רהב, להדעיך יקוד להב, מגָּזֵי רהב (ר"א קליר, קרוב' לפורים, תמימים). תפדנו באמץ ושגובים, כאז פדית גָּזֵי רהבים (יוצר ב סוכות, אנא תרב). — ב) פ"י, עשה שיבוא במהירות, בתעופה: ורוח נסע מאת יי' וַיָּגָז [2] שלוים מן הים (במדב' יא לא). — ובמשמע' *קרה לו: אכתב בלב רגז, כל אשר עלי גָז (ריב"ג, גזז, בבס אחד התרזגיס). — ובמשמעת *עברו ואינם עוד: גָּזוּ אמונים גבורי כח במרץ (סליח' ער"ה, אדון כי תקח). הקיצה עמי עד מתי תישנה, הן גָז הליל השמש האירה (יל"ג, הקיצה).

הפע', הֵגִיז, עת' יָגִיז, עם ו המהפך וַיָּגֶז: וַיָּגֶז [3] שלוים מן הים (במדב' יא לא). קרע להם הים הוריד להם המן העלה להם הבאר הגיז להם השלו עשה להם מלחמת עמלק (מכי' יתרו, בחדש ה). — ובמשמעת *העביר: אגיזם ואעבירם (רש"י נחום א יב).

גּוֹז[4], ש"ז, כנ' גּוֹזִי, — סמך ומשען, Stütze; appui; support: עליך נסמכתי מבטן ממעי אמי אתה גוֹזִי [5] בך תהלתי תמיד (תהל' עא ו). — ואמר המשורר: עוזי ומעוזי אקרא בעת רגזי, בל יעמוד גוֹזִי נגדי ביום חפזי (ר"ש אוליוירה, ברכות גאולות א).

וגם כאן המליצה דחוקה מאד, ונראים הדברים גם פה שיש כאן שבוש, והגיהו קצת החדשים במקום זה: להסיר אדם מעשק או מפשע וגוֵה (ר"ל גופו) משבר יפדה.

[1]) בערבית גוז, גאז a), עבר ממקום למקום. וכן בארמ' וסורית. — [2]) יש מנקדים ויגז בהפעיל. — [3]) עי' הערה הקודמת.

[4]) משקל אות, בּוֹר. — [5]) כל המפרשים הראשונים והאחרונים מסמיכים גוזי לממעי אמי ומפרשים אתה מוציאי ממעי-אמי, והנה מלבד שזו מליצה תפלה וחלשה, ואינה מקבלת להדלת של הפסוק, גם אינו לפי הדקדוק, שצ"ל

---

a) جوز جاز

גּוֹזֵז[1], גּוֹזֵז, ש"ז, מ"ר גּוֹזְזִים, — מי שמלאכתו לגזז את הצאן, Scherer; tondeur; shearer: ויעל (יהודה) על גֹּזְזֵי צאנו (בראש' לח יב). ולקחתי את לחמי ואת מימי ואת טבחתי אשר טבחתי לְגֹזְזָי ונתתי לאנשים אשר לא ידעתי אי מזה המה (ש"א כה יא). ולא יפתח פיו כשה לטבח יובל וכרחל לפני גֹזְזֶיהָ נאלמה (ישע' נג ז).

גּוֹזָל[2], ש"ז, מ"ר גּוֹזָלִים, — הקטן של יונות, של נשרים וכדומה, junger Vogel; pigeauneau, aiglon; young of birds: ואיל משלש ותר וְגוֹזָל (בראש' טו ט). כנשר יעיר קנו על גּוֹזָלָיו ירחף (דבר' לב יא). לא יטול אדם גוזל עד שיקשור (תוספתא יו"ט א ח). הולך אדם וכו' אצל הפטם הרגיל אצלו ואומר לו תן לי גוזל אחד (שם ג ו). — ומ"ר *גּוֹזָלוֹת: הגוזלות שעל גבי הסלים (בכור' ג ה). ראה אותן רצין אחר מציאה אחר צבי שבור אחר גוזלות שלא פרחו ואמר זכתה לי שדי זכתה לו היה צבי רץ כדרכו או שהיה גוזלות מפריחין ואמר זכתה לי שדי לא אמר כלום (ב"מ א ד). הנודר מן פירות שנה אסור בכל פירות שנה ומותר בעגלים ובגדיים ובטלאים בחלב ובגוזלות (תוספתא נדר' ד א). לא היו נותנין את הגוזלות על גבי הסלין (ירוש' בכורים ג סה ד). אין מעברין את השנה לא מפני הגדיים ולא מפני הטלאים ולא מפני הגוזלות שלא פירחו (סנה' יא.). אמרו על בן נדבאי שהיה אוכל ד' סאה גוזלות בקינוח סעודה (כרית' כח.). — ומ"ר גוזלים, בכנ' *גוזליו, ובהשאלה ילדיו: כל תלמיד חכם המרבה סעודתו בכל מקום סוף מחריב את ביתו ומאלמן את אשתו ומייתם את גוזליו ותלמודו משתכח ממנו (פסח' מט.).

***גּוֹזְלָן**, ש"ז, — כמו גַּזְלָן: כל המשנה מדעת הבעלים נקרא גוזלן (ירוש' קידו' ב סב:). האנס והגוזלן והגנב (שם א ס ג). מנין לדין שיודע בחבירו שהוא

גָּזִי, או מְגִיזִי, ולכן שמו המפרשים החדשים שרש אחר גזה. אך גם בזה לא הצילו את הפסוק מדחק המליצה. ועי' ערך גָּזָה.

[1]) בשלשת המקומות שמלה זו משמשת תשמיש שֵׁם היא חסרה.

[2]) בערב' גוזל a). בסור' מסרם זוגל. אך אין לעמד על מקור מלה זו.

---

a) جوْزل

ג ו ז ל ן שלא יצטרף עמו (הלכ' גדולות, דיינין תסא).

*גּוּזְמָא, עי' גּוּזְמָה.

*גּוּזָר, עי' ערך גָּזָר.

גּוּחַ, עי' גִּחַ.

גּוּחַ, עי' גִּיחַ.

א. **גּוֹי**[1]), ש"ז, כנ' גּוֹיִי, גּוֹיֵי, מ"ר גּוֹיִם, גּוֹיִים, גּוֹיֵ, גּוֹיֵיךְ, גּוֹיֵיךְ, — א) צבור אנשים בעלי לשון אחת ותורה אחת וכדומה, **Volk ; peuple ; people** : ומי גּוֹי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקם ככל התורה הזאת (דבר' ד ח). ישא יי' עליך גּוֹי מרחק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר גּוֹי אשר לא תשמע לשנו גּוֹי עז פנים אשר לא ישא פנים לזקן ונער לא יחן (שם כח מט-נ). חי יי' אלהיך אם יש גּוֹי וממלכה אשר לא שלח אדני שם לבקשך (מ"א יח י). לא ישא גוי אל גּוֹי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה (ישע' ב ד). כה אמר יי' נתן שמש לאור יומם חקת ירח וכוכבים לאור לילה רגע הים ויהמו גליו יי' צבאות שמו אם ימשו החקים האלה מלפני נאם יי' גם זרע ישראל ישבתו מהיות גּוֹי לפני כל הימים (ירמ' לא לה-לו). — ועם ה הידיעה : ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה וגם את הַגּוֹי אשר יעבדו דן אנכי (בראש' טו יג-יד). ושמרתם ועשיתם (את דברי התורה) כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הַגּוֹי הגדול הזה (דבר' ד ו). כי הנני מקים את הכשדים הַגּוֹי המר והנמהר ההולך למרחבי ארץ לרשת משכנות לא לו (חבק' א ו). העל אלה לוא אפקד נאם יי' ואם בגוֹי אשר כזה לא תתנקם נפשי (ירמ' ה ט). ועשיתי אתם (את כל שבטי ישראל ויהודה) לְגוֹי אחד בארץ בהרי ישראל ומלך אחד יהיה להם לְכלם למלך (יחזק' לז כב). — וככ' : שארית עמי יבזום ויתר גּוֹי ינחלום (צפנ' ב ט). — ועם פעל בלשון רבים : עד אשר ת מ ו כל הַגּוֹי לעבור (יהוש' ג יז). יען אשר ע ב ר ו הגּוֹי הזה את בריתי (שופט' ב כ). — ומ"ר : כי אוריש גּוֹיִם מפניך והרחבתי את גבלך (שמות לד כד). קרבו גּוֹיִם לשמע ולאמים הקשיבו תשמע הארץ ומלאה תבל וכל צאצאיה (ישע' לד א). מאלה נפרדו איי הַגּוֹיִם בארצתם איש ללשנו (בראש' י ה). ושפט בין הַגּוֹיִם והוכיח לעמים רבים וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות (ישע' ב ד). — וסמי' : ואברהם היו יהיה לְגוֹי גדול ועצום ונברכו בו כל גּוֹיֵי הארץ (בראש' יח יח). — וכנ' : לראות בטובת בחיריך לשמח בשמחת גּוֹיֶךָ (תהל' קו ה). יען אמרים לכם אכלת אדם אתי ומשכלת גּוֹיֵךְ [1]) היית (יחזק' לו יג). — ב) בכלל אנשים : הֲגּוֹי[2]) גם צדיק תהרג (בראש' כ ד). — וחבורה של אנשים : ויתפלל אלישע אל יי' ויאמר הך נא את הַגּוֹי הזה (הגדוד ששלח מלך ארם לתפשו) בסנורים (מ"ב ו יח). — ובמליצה לארבה וכדומה : כי גוי (הארבה) עלה על ארצי עצום ואין מספר (יואל א ו). — ג) התייחד בפרט לכל הגוים זולת עם ישראל : ועבדך ואמתך אשר יהיו לך מאת הַגּוֹיִם אשר סביבתיכם (ויקר' כה מד). ואתכם אזרה בַגּוֹיִם (שם כו לג). ואמרו הַגּוֹיִם אשר שמעו את שמעך לאמר מבלתי יכלת יי' להביא את העם הזה (ישראל) אל הארץ אשר נשבע להם (במדב' יד יה-יו). אל דרך הגּוֹיִם אל תלמדו ומאתות השמים אל תחתו (ירמ' י ב). בא שאון עד קצה הארץ כי ריב ליי' בגּוֹיִם (שם כה לא). תתננו כצאן מאכל וּבַגּוֹיִם זריתנו (תהל' מד יב). ויתערבו בַגּוֹיִם וילמדו מעשיהם (שם קו לה). — ד) *איש אחד לא יהודי [3]), **ein Nicht-Jude ; un non-juif ; gentile** : ג ו י שמכר קמתו לישראל ליקצר חייב בפאה ישראל שמכר קמתו ל ג ו י לקצור פטור וכו' ישראל ו ג ו י שהיו שותפין בקמה הלקו של ישראל חייב והלקו של ג ו י פטור (תוספתא פאה ב ט). לא יקשור ישראל בהמתו אצל בהמתו של ג ו י וכו' משכיר ישראל בהמתו ל ג ו י וכו' ג ו י שאמר לו לישראל תן שמן על גבי מכתי (שם דמאי א יו-יח). חמור גזל ה ג ו י מגזל ישראל (שם ב"ק י יה). ישראל שלוה מעות מן ה ג ו י וכו' ו ג ו י שלוה מעות מישראל וכו' ישראל שאמר ל ג ו י הילך שכרך וצא (שם ב"מ ה יו-יח). המשלח חבית של יין ביד כותי וכו' ושל שמן ושל דבש ביד ה ג ו י וכו' אם ראה אותן

---

[1]) לא נתברר מקורו. לפי דעת קצת החכמים מן גו, ג ו ף, קבוץ יחידים לגוף אחד. אך אינו נראה. — [1]) כך הכתיב, והקריא גוייך. — [2]) ואולי זה כפל מן המלה גם שלאחריו. — [3]) כעין הרחבה זו היה נהוג גם אצל הרומאים שקראו להנכרים **gentes**. במשמעה זו תרגם יונתן בן עוזיאל את השם גוי בפסוק הגוי גם צדיק תהרג : ה ב ר ע מ מ י ן דלא חב אוף חמי לי למזכה (עתון זכריה פרנקל, 276, 1862.) — ואמר רד"ק ז"ל : ורבותינו הרגילו בלשונם לקרא לאיש אחד שאינו מישראל גוי והיה ההרגל הזה אצלם לפי שכל איש שהיו רוצים לזכר שאינו מישראל רק מגוי אחר ולא נתברר אצלם מאיזה גוי הוא אם אדומי או ישמעאלי או משאר האומות לפיכך היו אומרים ג ו י כלומר שהוא מגוי אחר שאינו מישראל (סה"ש, ערך זה).

גוי שמנסכן (שם ע"ז ז יד). גוי שנתגייר והיה לו יין נסך (שם טהר' ט ז). גוי אחותו בין מאב בין מאם יוציא (ירוש' יבמ' יא יב.). גוי מוכר ספרים תפילין ומזוזות אסור ליקח ממנו וכו' מעשה בגוי אחד בצידן שהיה מוכר תפילין ומזוזות (שם גיט' ד מו.). אף על פי שמדבר בלשון הקדש גוי לשונו סרוח (מד"ר במד' כ). שלא יקשה בעיניך אם יעשה הגוי טובת הנאה ללוי (תשו' ר"ת ד קפט). — וגם לנוצרי: גוי אחד שאל את רבן גמליאל וכו' (פסיק' דר"כ א כט). והנני נשבע ביוצרי, כי גוי אחד נוצרי, לזה העירני (ר"א כהן, הקד' מסכ' המסר'). — ומ"ר: לפני אידיהן של גוים שלשה ימים (ע"ז א א). ואלו אידיהן של גוים קלנדא וסטרנורא (שם ג). מקום שנהגו למכור בהמה דקה לגוים מוכרין (שם ו). שואלין בשלום הגויים באידיהן מפני דרכי שלום (תוספתא שם א ג). שלשתנו ר"ל היהודים והגוים והישמעאלים (ר"י חריזי, מו"נ א ע). שאנו לוקחין גדיים וטלאים מן הגוים ואנו מעמידין גבינות מן הקיבה (התרומה, הלכ' או"ה עב). כן הוא האמת שאנחנו נתנהג עם המשומדים כמו שנתנהג עם הגוים הגמורים (תמדה גנוזה, שאל' ע"ד האנוסים לרס"ע אבן דנאן).

ב. **גֹּוִי** [1], ש"ז, — לא מקום ישוב, שדה, מדבר, Wüste : desert, lieu non habité ; wilderness : ורבצו בתוכה עדרים כל חיתו-גוי [2] גם קאת גם קפוד בכפתריה ילינו (צפנ' ב יד).

גְּוִי, ש"ז, כנ' גְּוִיו, — כמו גויה: מה יגאה עפר ואפר אשר בחייו יורם גְּוִיּוֹ (ב"ס גני' י ט). והוא מובל לקבר גְּוִיו לבור נופל למקום חשך ואופל (סלי' מוסף יוה"כ, אדם איך יזכה). הבליהם (של ע"א) הפילו חללים, דתיהם חקות הבלים, גְּוִיִּם לתופת נגדלים (קרוב' ב סכוע', תעות זולתים). ושרפים המעולים על כל שנאנים, שש שש כנפים בִּגְוִיִּם חנונים, ממעל ליושב ערבות בכם נתונים (סלוק לפרש' שקל', אז ראית).

***גֹּויָה**, ש"נ, מ"ר גויות, — אשה לא יהודיה: וראה (רשב"י) אשה אחת גויה ובירך עליה (ירוש' ע"ז א מ.). בן ישראל שבא על גויה וכו' גוי שבא על גויה וילדה (שם יבמ' ב ג ג). ואין בנך מגויה קרוי בנך אלא בנה (שם ב' ד.). שמשון שהוא נושא גויה (מד"ר ברא' פה). וכל מי שיבוא מד' רוחות העולם בן ובת אח ואחות ורחוק יורש ונוחל יהודי ויהודית גוי או גויה דיקום ויטעון (ר"י ברצלוני, ס' השטרות מח). אשה אחת יהודית חלה בנה באתה גויה ואמרה לה תני לבנך על זאת האבן לשתות ויתרפא (ס' חסידים, תתקנ"ב). גויה אחת נכנסה לביתו של ישראל לשתות (שו"ת ריב"ש, רמה). וכן ראינו בגויה אחת שהיתה בשכונתנו שחלתה בחולי זה (השלשול) ד' שנים ויותר ומתה בחולי זה (שער השמים ח). — ומ"ר: וסתם גויות לא כבעולות הן (ירוש' יבמ' ד ו:). גויות מניקות ושפחות היו אוכלות בבית דברים טמאים (ספר חסיד', תתרל"ט).

גְּוִיָּה [1], ש"נ, סמי' גְּוִיַּת, כנ' גְּוִיָּתִי, מ"ר גְּוִיּוֹת, גְּוִיֹּת, — א) גוף של אדם מת, או חיה מתה, Leichnam ; cadavre ; cadaver : פרש מעלה ולהב חרב וברק חנית ורב חלל וכבד פגר ואין קצה לַגְּוִיָּה (נחום ג ג). ויקחו את גְּוִיַּת שאול ואת גְּוִיֹּת בניו מחומת בית שן ויבאו יבשה וישרפו אתם שם (ש"א לא יב). ויסר (שמשון) לראות את מפלת האריה והנה עדת דבורים בִּגְוִיַּת האריה ודבש וירדהו אל כפיו וכו' ולא הגיד להם כי מִגְּוִיַּת האריה רדה הדבש (שופט' יד ח-ט). ידין בגוים מלא גְּוִיּוֹת מחץ ראש על ארץ רבה (תהל' קי ו). כל האובלין מצטרפין לפסול את הגויה בבחצי פרס כל המשקין מצטרפין לפסול את הגויה ברביעית (מקוא' ז י). רובע עצמות מרוב הגוייה מרוב הבנין (תוספתא אהיל' ג ד). ומעשה באחד ששימש מטתו בימי אבלו ושמטו חוזרים את גוייתו (מו"ק כד.). מי לי באדר יקר אחר נסוע גְּוִיַּת הגביר אל שאול עם כל הדריה (ר"י הלוי, זאת התלאה, לח). מפני שרקב הכסות (שעל המת) או רקב העץ או חלודת המתכת תתערב ברקב גוייתו (רמב"ם, טומא' מת ג ד). — ובהשאלה, בזלזול לגוף החי: ויאמרו לו (המצריים ליוסף) לא נכחד מאדני כי אם תם הכסף ומקנה הבהמה אל אדני לא נשאר לפני אדני בלתי אם גְּוִיָּתֵנוּ ואדמתנו (בראש' מז יח). — ב) בזמן מאוחר גוף בכלל, Körper; corps; body : וארא והנה איש אחד לבוש בדים ומתניו חגרים בכתם אופז וּגְוִיָּתוֹ

---

[1]) מלה מספקה, ואין מקורה ידוע, ועי' הערה שלקמן. — [2]) המפרשים פרשו במשמע' עם, אך דחק פרוש זה נראה לעין, כי מה טעם חיות העם במקום זה? וגם במשמע' צבור של חיות אין לפרש, כי במשמ' זו, אם אפשר זה, צ"ל כל גויי חיות. והנה מתרגום השבעים יש לשער כי להם היתה נוסחה חיתו שדה או יער. אך לנו, להלשון, העקר הנוסחה שבידינו, ולכן אנו חיבים לקבל השם גוי במשמ' שדה, יער, מדבר.

[1]) משקל צְבִיָּה, והוא ש"נ בן גֵּו.

כתרשיש (דני' י ה־ו). ולאיש שתים (כנפים) מכסות להנה את גְּוִיֹּתֵיהֶם (יחזק' א כג). ותתן לנשים כסליך ותמשילם בגויתך (כ"ס גני' מז יט). ויש חכם לנפשו נחכם פרי דעתו על גויתו (שם לז כב). שתתן לכל בריה ובריה צרכיה ולכל גויה וגויה די מחסורה (ירוש' ברכ' ד ח:). ואמרו כי רפאים שם יקומון ויצאו שכבים תחת בריחים, וכי שם תעלזנה הגויות ותשבנה נפשות למנוחים (ר"י הלוי, דבריך כמור). הטהרו והתקדשו משקוצי גויות והתקרבו והתנגשו בנפשות החיות (הוא, ימינך). האליך הנפשות מברכות, גם הגויות בורכות, כלם לידך הוכות (הוא, הוכן בחסד). לך עצמי לך דמי ועורי עם גויתי (ראב"ע, לך אלי). עלות הגויה בלא עתה ורדת הרוח כרוח הבהמה ואחריתה מות (ידע' הפניני, בחי"ע יב ג). וערבות השיר רוח נכנס ברעיונים יושב בכל חדרי הגויה (ידע' הבדרשי ח). — ג) ביחוד *אבר ההולדה [1] בזכר ובנקבה, membre genital: רואין שתי ידיו (של העֻבר) כמין שתי טיפין של זבוב טיבורו כמין טיפה של זבוב גויתו כטיפה של זבוב ואם היתה נקיבה גויתה מתוח כשערה (ירוש' נדה ג ג ד). סירוס דגיד היינו גויה (קדוש' כה.). — ומ"ר: נתערבו בה (באמו של גָלית) מאה גויות (מדר' שמואל כ). — *ראש הגויה, ראש האמה: עשרים וארבעה ראשי איברין באדם וכו' וראשי החוטם וראשי הגויה וראשי הדדים שבאשה (נגע' ו ז).

*גּוֹיוּת, ש"נ, — מעמד אדם גוי, אינו יהודי: שאינו קרובו לא בגויותו ולא בגירותו (תשו' ר"ת, דף קז), ועי' גַּיוּת.

*גּוִיל[2]), ש"ז, מ"ר גווילים, — א) אבן לא מסתתה, roher unbehauener Stein; pièrre brute; untrimmed stone: מקום שנהגו לבנות (את המחצה בחצר) גויל גזית כפיסין לבנים בונים הכל כמנהג המדינה בגויל זה נותן שלשה טפחים וזה נותן שלשה טפחים (כ"ב א א). גויל[3]) אבנים לא משופות

—[1]) אולי כמו בשר, בשר חמורים בשרם. ויש שרצו לגזור אותו ממלה יונית, אך למותר הוא ואינו נכון.

[2]) לא נתברר מקורו. לוי גזרו מן גאל a) בערב' ואמר שפרושו מוקף קלפה. קוהוט מן ג'בל b), הר בערב', דר' קויפמן מן גול גלל, אך כל זה דחוק. —[3]) בארמית:

a) جال b) جَبَل

גזית אבנים משופות (גמ' שם ג.). תחתון הבא לשנות בגויל שומעין לו בגזית אין שומעין לו (ב"מ קיז:). —ב) עור בהמה [1]) עשוי לכתיבה אך לא קלוף לא מעבר השער ולא מעבר הבשר: המוכר וכו' ספר של צבאים ונמצא של גויל (תוספתא ב"ב ד ז). היה הגימל מכלה את הגויל (ירוש' מגי' א עא ג). כתבה על הנייר וכו' פסולה על הקלף ועל הגויל וכו' כשרה (שבת עט:). הרואה ס"ת שנקרע חייב לקרוע שתי קריעות א' על הגויל וא' על הכתב (מו"ק כו.). כותבין על הקלף במקום בשר ועל הגויל במקום שער (סופר' א ד). לא יעשה (את הס"ת) חציו גויל וחציו קלפים אבל עושה חציו גויל וחציו צבאים קלפים (שם ב י). — ומ"ר: גוילין [2]) נשרפין ואותיות פורחות (ע"ז יח.). ספר תורה שכתבתי לפלוני גוילין שלו לא עיבדתין לשמן (גיט' כד:). כך עושין עורות של גוילין אצלם מביאין עורות יבישין שמשירים את צמרן ושורין אותם וכו' (ר"ש גאון, תשו' הגא', שלב).

*גְּוִיעָה, ש"ז, שה"פ מן גָּוַע, —א) יציאת הנשמה מהגוף: בני על המת הזיב דמעה התמרר ונהה קינה כמשפטו אסוף שארו ואל תתעלם בגויעתו (כ"ס גני' לח יו). כל מיתה שיש בה גויעה זו היא מיתתן של צדיקים (ב"ב יו:). כל מי שנאמר בו גויעה מת בחלי מעים (מד"ר ברא' סב). אז אמרתי הגויעה לי תנעם אמותה הפעם (ספר המוסר לר"ז אלאשכרי מה). בגויעתו יצאו שרפי קדש לעומתו והוא כחתן יוצא מחופתו (שם). הגויעה תבצע רק אשר המות כבר החל (ר"ש בלוך, מכת', אוה"ס ד). —ב) *כעין התעלפות בהרחם: ורוב הנשים כשהן קרובות לעת הנדות יקרה להן גויעה באמותיהן ורוח גדולה עד שיצא הדם וכו' ואשר אינן מולידות אחר נקיון הנדות הוא מפני גויעה שתתקרה באם (שער השמים לאבי הרלב"ג ח).

גּוֹל, עי' גִּיל.

גּוֹל, פ"ע, עת' יָגוּל, — כמו גִּיל: גול יגול[3]) אבי צדיק יולד חכם וישמח בו (משלי כג כד).

[1]) — גויל אבני דלא משפיא גזית אבני דמשפיא. גם זה לא ידוע מקורו. זקש מן גבל, פרלס מן vellum. אבל גם זה דחוק. לוי: כמו גויל א', אבן לא מסותתה, וכן עור לא קלופה. —[2]) כך הגרסה בעין יעקב ובנוסחא' גיליון.

[3]) כך הכתיב, והקרי גִּיל יָגִיל, עי' זה. ונראה שבקצת מקומות אמרו גול במקום גיל, או שלפנים אמרו גול, וזו שארית ההברה הישנה.

גֻּלְגֹּלֶת, עי' גֻלְגֹּלֶת.

גּוֹלָה, עי' גֻּלָּה.

גּוֹלֶה, גֹּלֶה, ש"ז, לנק' גולה, גֹּלָה, מ"ר גולים, גולות, — ההֹלך בגולה, אחד מבני הגולָה, Exilant; exilé, exile: והגלה (נבוכדנצר) את כל ירושלם ואת כל השרים ואת כל גבורי החיל עשרה אלפים גולֶה (מ"ב כד יד). ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה גֹּלָה וסורה (ישע' מט כא). לכן עתה יגלו בראש גֹּלים וסר מרזח סרוחים (עמוס ו ז).

גּוֹלָה, גֹּלָה, ש"נ, — א) יציאת אדם מארצו באֹנס, מפני אויב וכדומה, Deportation, exil(e): והלך מלכם בַּגולָה הוא ושריו יחדו (עמוס א טו). ואת אם המלך ואת נשי המלך ואת סריסיו ואת אולי הארץ הוליך (נבוכדנצר) גולָה מירושלם בבלה (מ"ב כד יס). כלי גולָה עשי לך יושבת בת מצרים כי נף לשמה תהיה ונצתה מאין יושב (ירמ' מו יט). וכי מה גבורה בבני אדם המהלכין ב ג ו ל ה ומה מלחמה עושין בני אדם הזוקקין בזיקין (ספו"ר, דוב לטנר כה). — ב) שם הקבוץ, האנשים הגֹּלים אשר ג ל ו מארצם Exilanten; exilés; exiles: כה אמר יי' צבאות אלהי ישראל לכל הַגּולָה אשר הגליתי מירושלם בבלה (ירמ' כט 7). ואתם שמעו דבר יי' כל הַגּולָה אשר שלחתי מירושלם בבלה (שס כ). בארצות הישמעאלים שהיא רוב הישוב ובה רוב ה ג ו ל ה (ספל' ע"ד הסוסים לרס"ע אבן דנאן). — *ראש גולה, הראש שהיה ממונה על היהודים בבבל: אין בן דוד בא עד שיכלו שני בתי אבות מישראל ואלו הן ראש ג ו ל ה שבבבל ונשיא שבארץ ישראל (סנה' לח.) רמז לו (המלאך ליעקב) שעתידים שני שרים לצאת ממנו ראש ג ו ל ה שבבבל ונשיא שבארץ ישראל (חול' סב.). ברשיון אדוננו ראש ה ג ו ל ה אשר אנחנו וכל ישראל באים תחת שבט מלכותו (ר"י ברצלוני, הלכ' ס"ת 49). — ג) ארץ ששמה גלו הגולים: גם היא (יושבי נא אמון) לַגֹּלָה הלכה בשבי (נחום ג י). בני ישראל השבים מֵהַגּוֹלָה (עזרא ו כא). אנשי משמר שולחין לאנשי מעמד תנו עיניכם באחיכם ש ב ג ו ל ה שלא יהא בתיהם קבריהם (תענ' כז:). ו ב נ י ג ו ל ה נהגו בו איסור (ע"ז לו:). איוב מעולי ג ו ל ה היה ובית מדרשו בטבריא היה (ב"ב טו.). דייני ג ו ל ה אמרו נשבע וגובה כולו (שם ע:). רבותינו שבבבל רב ושמואל רבותינו שבארץ ישראל רבי אבא דייני ג ו ל ה קרנא דייני דא"י רבי אמי ורבי אסי (סנה' יז:). — ועי' גולֶה.

***גּוֹלֵל**[1], ש"ז, — לוח עגול כבד של אבן לסגור בו בחוץ את פתח מערת הכוכים: ה ג ו ל ל והדופק מטמאין וכו' איזהו הדופק את ש ה ג ו ל ל נשען עליו (אהל' ב ד). קורה שעשאה ג ו ל ל לקבר (שם יא ח). מעשה בבית דגן ביהודה באחד שמת ערב פסחים והלכו וקברו ונכנסו האנשים וקשרו את החבל ב ג ו ל ל משכו האנשים מבחוץ ונכנסו הנשים (תוספתא שם ג ט). שתי אבנים גדולות של ארבעה ארבעה טפחים שעשאן ג ו ל ל לקבר (שם י). תנו רבנן מאימתי כופין את המטות (בבית האבל) משיצא מפתח ביתו דברי ר' אליעזר ר' יהושע אומר משיסתם ה ג ו ל ל אמר להם ר"א כפו מטותיכם (מו"ק כז.). כל שאומרים בפני המת יודע עד שיסתם ה ג ו ל ל (שבת קנב:).

***גּוֹלֵל אֶבֶן**, — שם עוף: ג ו ל ל א ב ן גדול כעורב הערפל בכל זאת יעוז בכחו לגולל אבנים קטנים למען ימצא תחתיהם את התולעים אשר ישרתו למחיתו (תוה"א לסינהק, העוף קסט).

*גּוּם, עי' *גֻּמָּם.

גּוּמָא, עי' גֻּמָּא.

*גּוּמָא, עי' *גּוּמָה

*גּוּמָה, עי' *גֹּמֶד

***גּוּמָה**[2], גומא, ש"נ, מ"ר גומות, — נקרה פחות או יתר עמֻקה באדמה או בגוף, בלחם וכדומה, עשויה מהטבע או בידי אדם, Grube; fosse; hole: נוטע אדם קישות ודלעת לתוך ג ו מ א א' (כלא' ז ה). אין שוחטין ל ג ו מ א כל עיקר אבל עושה ג ו מ א בתוך

---

[1] המפרשים (רה"ג והרמב"ם וכל הנמשכים אחריהם) פרשו גולל לוח אבן שמכסים בו מלמעלה את הקבר, ונדחקו מאד לפרש למה נקרא גולל. אמר רה"ג וז"ל: בשעה שחופרין את הקבר לאחר שיחפרוהו כל צרכן בונין מיכן ומיכן אצטבאות כדי שישימו למעלה מן האצטבאות אבנים גדולות לכסות את המת והאבנים הגדולות המכסות את המת נשענות על אותן מקומות וכו' והצלעות למעלה וכו' הן קרויות ג ו ל ל למה שנגלל המת בהן. וכן הערוך בקצרה: אבנים מכאן ומכאן והמת נתון באמצע ו ה ג ו ל ל עליהם. ע"כ. ולפי"ז גם הרמב"ם: זה הכסוי המוטל מלמעלה נקרא ג ו ל ל ואלו הצדדין המעמידין את ה ג ו ל ל שהוא נשען עליהן נקראין דופק (טומא' מת ב ט). — אבל מי שראה את מערות הכוכים מתפרשת לו כונת הגולל, כי בכל אחד מהם יש אבן גדולה מאד עגולה, ש מ ת ג ל ל ת ובאה לפני פתח המערה וסוגרת אותה.

[2] משרש גמם, וצ"ל גֻּמָּה.

ביתו בשביל שיכנס הדם לתוכה (חול' כ ח). מותר אדם לעשות בתוך שדהו ג ו מ א קטנה עמוקה טפח וליתן לתוכה שלשה מינין (תוספתא כלא' כ ט). נוטל הוא אדם מעה אחת מפיטמא של אבטיח ומעה אחת מפיטמו של תפוח ונותנן לתוך ג ו מ א אחת והן מתאחין ונעשין כלאים (ירוש' כלא' א כז.). למה זו דומה לעושה ג ו מ א בבשר וחוזר ומתמלא (שם כתוב' א כה:). החופר ג ו מ א בשבת ואינו צריך אלא לעפרה (שבת עג:). היתה לו ג ו מ א וטממה (שם פא:). עני חופר ג ו מ א להצניע בה פרוטותיו וכו' תופרי יריעות הופרין ג ו מ א להצניע בה מחטיהן (שם קב:). וכל נימא ונימא (של השערות) בראתי לה ג ו מ א בפני עצמה (ב"ב יו.). כלי חרס הואיל ויש בו ג ו מ ו ת (בכורות יז:). החול הזה אתה עושה ג ו מ א בערב ובשחרית אתה מוצא שנתמלאית (פסיקתא דר"כ בקליס). בשעה שהאילת הזו צמאה היא חופרת ג ו מ ה וקובעת קרניה לתוכה ועורגת לפני הקב"ה מתוך צרה (נפתלי אילה, מדה"ג, כ"י תימנים).—ומ"ר: בכרות הקדש שבתוך ג ו מ ו ת י ה ם מים מקודשים (טהר' א ט). היו בה (בפרה האדמה) שתי שערות שחורות או לבנות בתוך גומא אחת פסולה בתוך שתי ג ו מ ו ת כשרה (תוספתא פרה ב ו). המצח והגבינין וכו' ו ג ו מ ו ת הזקן (ירוש' ניד' ג ב ג). ובסכין יפה שאין בה ג ו מ ו ת (ע"ז עו:). שתי שערות שאמרו צריך שיהא בעיקרם ג ו מ ו ת (נדה נב.). כמלא ברך המחרישה ג ו מ ו ת של מחרישה (רגמ"ה תענ' כה:).

גּוּמָץ[1], ש"ז, מ"ר גּוּמָצִים, — חפירה באדמה, בור, כמו גומה: חפר גּוּמָץ בו יפול (קהל' י ח). כחברת עורים וכו' אם יכשל אחד מהם או יקרהו מקרה יקרה לכלם המקרה ההוא ויתעו מני דרך ואפשר שיפלו בבור או ב ג ו מ ץ או שיכשלו בדבר שימנעם מלכת (חו"ה, היחוד ג).— ואמר הפיטן: קצף שבת ורוגז הניח וכעס הפר, רצה מרצה ומחבב וערבב ג ו מ ץ חופר (ר"א בר' שמעיה, סליח' ער"ה, איככה אפלה פה).

גּוֹמֶשׁ, עי' גֹּמֶשׁ.

*גּוּן[2], — מצמצם מן גָּוֶן, עם כ בראשו, כְּגוּן דבר פלוני, כהגָּוֶן שלו, בצורתו, באופנו, כמו, למשל: הטמונים

בסור' גומתא. ואעפי"כ מרוב השמוש בכתיב גומא הוקלה המם והוברים אותה כאלו היתה מנע"ו שרש גום.

[1]) משקל עֻגָּב, כֻּמָּז. בארמ' וסור' גומצא, ורגלים לדבר כי היא שאולה בעברית. המקור לא נתברר.

[2]) עי' לקמן הערה לערך גָּוֶן.

בארץ כ ג ו ן הלוף והשום והבצלים (פאה ו י). את שדרכו לאגוד בבית אוגדין אותו בשוק כ ג ו ן הכרשין ונץ החלב (שביע' ח ג). וכן הבא על אחת מכל העריות שבתורה או פסולות כ ג ו ן אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט (יבמ' ו ב). העשוי לשמש את האדם כ ג ו ן הסולם את הכלים ו כ ג ו ן הקולב מנורה (תוספתא כלים ב"מ ו ז). — ועם מלה אחריו: כל האומר אי איפשי בתקנת חכמים כ ג ו ן ואת שומעין לו (ב"ב מט:). שאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל את ר"י כ ג ו ן אני שלמדתי כל התורה כולה מהו ללמוד חכמת יונית (מנח' צט:). — ועם פעל אחריו: אמר רב יהודה (בעל תשובה הוא) כ ג ו ן שבאת לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושנייה וניצל הימנה (יומא פו:). כיצד אמרו ממאנת אין לה מזונות וכו' כ ג ו ן שהלך בעלה למדינת הים לותה ואכלה עמדה ומיאנה (כתוב' קז:). כגון אלו אליהו בא לטמא ולטהר (קדוש' עא.). כ ג ו ן שטען טענת גנב (ב"ק קז:). א"ר יוחנן (גזלן שאין לו חזקה הוא) כ ג ו ן שהחזיק על שדה זו בגזלנותא (ב"ב מז.).

*גָּוֶן[1], גָּוֹן, גֵּיָוֶן, גוון, ש"ז, מ"ר גְּוָנִים, גֵּיוָנִים, — א) מראה צבע הגופים אם לבן ואם שחור וכדומה, Farbe, couleur; color: לפי שאין עושין אותה (את הביצה במסננת) אלא ל ג ו ו ן (שבת קמ.). כי ה' גְּוָוּנִין אלו אינם ירוקים ממש ואדומים ממש (תפו' דונש על רסע"ג יב). לפי שכפילת אלו האותיות (אדמדם וכדומה) למעט אלו ה ג ו א נ י ן קודם הגעתן לחוזק האדום והירוק (שם יה).—ומ"ר גוונים: רב דימי אמר עוף אחד יש בכרכי הים וכרום שמו וכיון שהחמה זורחת מתהפך לכמה ג ו ו נ י ן (ברכ' ו:). דרך מזקקי זהב לנקוב כלי חרס וכו' ולהב יוצא למעלה דרך נקבי הכלי והוא עשוי ג ו ו נ י ם ג ו ו נ י ם (רש"י חגי' יג:). ו ה ג ו ו נ י ם הם ה' הלבן והמוזהב והאדום וכו' (רשב"ל דורן, מג"א, ת"י 7). גודל עשרו להם הראה, ימים מאה ושמנים, חור כרפס ורב גְּוָנִים (ר"י נגארה, זמיר' למקרא מגלה). הגבינין פורשי כנפים, הַגְּוָוְנִין רוח ואש ומים (כנף רעננים, ודוי ליוה"כ, גופי). יתפרו פני לכמה גֵּיוָנִים (סליח' מוסף

---

[1]) לפי דעת פלישר מלשון פרסית כון צבע. וקצת דומה לו, אם לא במקורו לפחות בצורתו, בערב' ל ו ן a). וגַוֹן b) בערב' שחור ולבן.

a) لَوْن b) جَوْن

יוה"כ, אין פה להסיב). שאני זוכר פעמים רבות מינים שונים של גיון ושל מראות מתחלפות בדברי על אבני החשן והאפוד וכו' ואלה לא רצו לדרוש במהות הגיונים וסבתם העצמית כמו שעשו הפלוסופים (פלטי הגבורים מו). — ובכל': ונמר חברברותיו וכו' גווניו (שבת קז:). גווניך ומראיתך ודוגמתך כיונה הזאת הדבקה בבן זוגה (רפ"י שה"ש ד א). סוד המערכה העליונה נמשכת ומתפשטת בגווניה והאור הבהיר מתנוצץ (עבוה"ק לר"מ גבאי, חלק סתרי התורה יח). — ואמר הפיטן: והיה אור למאוריו, ומעלולו בִּגְוָנָיו ונצוציו, חוסן ישועות, למנורות טהורות (כנף רענ', ודוי ליוה"כ, גופי).

***גִּוֵּן**, קל לא נמצא.

— פע', *גִּוֵּן, פ"י, — עשה גָּוֶן לדבר, färben ; colorer ; to color: שאין עושין אותה אלא לגוון [1] (שבת קמ.).

— פֻע', *גֻּוָּן, מגוון, — שיש לו גָּוֶן, שנתנו לו גָּוֶן: ואלו היה להאויר שום גוון היינו רואים אותו כמו שאנו רואים כל הדברים המגוונים (ריב"ל, עולם הקטן א ג).

— התפ', *התְגַּוֵּן: והמשי נעשה ברצונו של האורג ומתגוון בגוונים העולים על לבו (כוזרי ד כה). התגוון בזה גוון נפלא כלומר שנעתק מענין לענין כהעתק הדבר מגון לגון וזה המשל ישמשוהו הרבה בלשון ערב ואומרים למי שלא יעמד על ענין אחד אלא משתנה מענין לענין תלין וממשילים אותו בשרף מתגוון בגוונים רבים ואומרים התגוון כהתגוון החומט (מורה המורה, מו"נ א מז).

***גּוֹנֵב**, ש"ז, מ"ר גּוֹנְבִים, — גידי הקיבה: הכבד וסתו לבשל המזון במסס ומוצצו המסס אליו בגידים הנקראים גונבים ויהפכהו לדם מתוק צלול ונקי (פי' יצירה, מיוחס לר"י ישראלי, REJ 1884, p. 129).

***גּוֹנֵב מַיִם**[2], ש"ז, — א) שעון מימי, כלי שהיו משתמשים בו לפנים לציין שעות היום על ידי נזילת המים מקצה הכלי לקצהו, Wasseruhr ; clepsydre ; clepsydra: ויראו בזה שהאויר בעל כח וכשירגישו בכלים הידועים בגונבי המים (קלונ' ב"ר קלוני', שמע הטבעי, המאמ' בריקות). — ב) שם עוף: גונב המים משכנו באמריקה הצפונית ויגנוב שם משדות אורז (תוה"א לשינהק, העוף קלא).

[1] כך גרסת נוסחאותינו. והערוך: לגואן, ולפי דעת לוי זה פעל.

[2] תרגום השם היוני κλεψύδρα, והוא חלף סדרא שבמד"ר (ברא"ר מט). וכן בערב' שרקא אלמא a).

a) سرق الماء

***גּוֹנֵב הָרֶמֶשׂ**, — שם תולעת קטנה, מקרסמת דפי הספרים: גונב הרמש נקרא בשמו לבעבור כי הוא ותולעתו ישהיתו הרבה באספות רמשים שונים מראהו שחרחר אמוצי בשני קוים לבנים על כנפיו ויגדל מעט מהפרעוש והוא משחית הרבה בטרפי צמחה ועלי הספרים אשר ממנו נמצא לפעמים ספרים מנוקרים לארכם ועבים (תוה"א לשינהק, הרמשים רנז).

***גּוֹנִי**, ת"ז, לנק' גּוֹנִית, — שיש בו גָּוֶן: כי העין אלו היתה גונית לא יוכל כח הראות לקבל הגוונים (תגמ' הנפ', ליון ז).

***גּוֹנִינוּת**, ש"נ, — סגולת מה שיש לו גון: כי לא יאמר זה השחרות יותר רב גונינות מזה הלובן (ר"מ נרבוני, מו"נ א נג).

א. גום[1], ממנו א.*גּוּם.

א.*גּוּם[2], פ"י, עת' יָגוּם, עב' גַּם, גַּסְתִּי — חתך התיכה מלמעלה, חתך הראש החד בביצה: ביצה מגולגלת עד שיגום [3] ושלוקה עד שירסס (עוקל' ב ו).

ב. גום[4], ממנו ב.*גּוּם, *הֵגִים.

ב.*גּוּם, קל אינו נהוג.

— הפע', *הֵגִים, עת' אָגִים, — נער, בחש בכף וביוצא בזה בתוך הקדרה לנער ולערבב מה שיש בו יפה יפה, umrühren ; remuer ; to stir: האשה שהיו ידיה

[1] בעברית בלבד.

[2] עי' הערה לקמן. — [3] אמר רה"ג וז"ל: עד שיגום פי' כשצולה אדם ביצה מגולגלת ורוצה לאוכלה שוברה בראשה ומביא קיסם ומגים אותה. ע"כ. א"כ דעתו היא שהכונה פה לפעולת הכעירה, אך לפעולה זו משמש בנין הפעיל בכ"מ. וגם מעצם הנגוד בין עד שיגום ועד שירסס נראה ברור, כי בהפעל גום אין הכונה להכעירה בפנים אלא לשבירת הקלפה, וכן פרש הרמב"ם, אמר וז"ל: ופירוש יגום יכרות אומר כיון שיקלוף ממנה מקום אחד לשתותה משם אותה קליפה כולה הנשארת אינה חבור לפי שאין לה שמירה בו כיון שנפתח ממנה מקום אחד לפי שהיא שותתת מן המקום ההוא, אבל אם היתה שלוקה קשה הקליפה כולה הוא שומר לכל חלק ממנה וע"כ מצטרף עד שירצצו כולה. ע"כ. וכן כתב בהלכותיו: ביצה מגולגלת משיקוב בה מקום לגומעה, (טומא' אוכלין ו ב), תרגם יגום ביקוב.

[4] בעברית בלבד.

טהורות ומגיםה[1] בקדרה (מכשי׳ ס יא). השתלויים והגריסין בזמן שמגים בהן את הקדרה (תוספתא טהר׳ ג כ). א׳ מביא את האור ואחד מביא את העצים ואחד שופת את הקדרה ואחד מביא את המים ואחד נותן בתוכו תבלין ואחד מגים (ביצה לד.). שופתת אשה קדירה ע״ג כירה ובאת נכרית ומגיםה עד שתבא מבית המרחץ או מבית הכנסת (ע״ז לח.). רביעית דם שהגים בה (מעי׳ יז). והמגים בפני אפרוחים (שבת סז:). האשה שהיו ידיה טהורות והגיםה בקדרה (רמב״ם טומא׳ אוכל׳ ז ב).

גוס,* פ״ע, — גם לב, עי׳ גסס.

גּוֹסֵס,* ת״ז, נקב׳ גּוֹסֶסֶת, מ״ר גּוֹסְסִים, גּוֹסְסוֹת, — נוטה למות, נלחם עם המות: אדם אינו מטמא עד שתצא נפשו ואפילו מגוייד ואפילו גוסס (אהל׳ א ו). הגוסס אף על פי שאינו יכול לאכול כזית (תוספתא ערוב׳ ח ג). הגוסס ובן שמונה לא נידר ולא נערך (שם ערכ׳ א ג). זקן שהגיע לגבורות וגוסס (גיט׳ כח.). אין מעמידין את עיני הגוסס הנוגע בו ומזיזו הרי זה שופך דמים שהיה ר״מ אומר משל לנר שהוא מטפטף כיון שנגע בו אדם מכבהו כך כל המעמץ את עיני הגוסס מעלין עליו כאלו הוא נוטל נשמתו (אבל רבתי, פרק א). הגוסס הרי הוא כחי לכל דבר (שמח׳ א א). רוב גוססים למיתה (קדוש׳ עא:). — ולנקב׳: שהיתה שנייה בשעת כפירת ראשונה קרובין בנשותיהן ונשותיהן גוססות (שבוע׳ לג.).

גּוֹסְסוּת,* ש״נ, — מעמד של אדם גוסס: כי הפסד שכלם (של השוטים וכו׳) הוא מפני פגע המות לבדו לא מפני חולשת הכח המנהיג כמו שיקרה לחולים בעת הגוססות (פרקי משה ו).

גוע[2], ממנו גָּוַע, *גְּוִיעָה.

[1]) אמר רה״ג: כגון אדם שנוטל את התרוד ומגים בו את הקדירה יאדף אלקדר בלשון רבנן בחשה קדירה. ע״כ. והנה המלה הערבית יאדף אלקדר היא בודאי משובשה, והגיה קוה׳ ידף, אבל גם זו אינה מלה מיוחדה בערב׳ לפעולה זו. ובעוקצ׳ ב ו תרגם רה״ג פעל זה הגים בטיות מחרן אלקדר. וקוה׳ הביא תחרן. ולא ידעתי לכון גם במלה זו לאיזו מלה ערב׳ היתה כונתו.

[2]) בערב׳ משמש שרש ג׳וע a) במשמ׳ רעב, ואין לעמוד על הדבר אם יש יחס בין משמעה זו ומשמעת שרש זה בעברית.

a) جوع

גָּוַע, פ״ע, עב׳ גָּוַעְנוּ, גּוֹעַת, עת׳ אֶגְוַע, יִגְוַע, יִגְוְעוּ, יִגְוָעוּ, ועם בכ״ל בִּגְוֹעַ, בִּגְוַע, לִגְוֹעַ, — יצא רוח החיים, verscheiden; expirer; to expire: וימת אהרן שם וכו׳ ויראו כל העדה כי גָוַע אהרן ויבכו את אהרן שלשים יום (במדב׳ כ כח-כט). ויאמרו בני ישראל אל משה לאמר הן גָוַעְנוּ אבדנו כלנו אבדנו (שם יז כז). ולמה מרחם הוצאתני אֶגְוַע ועין לא תראני (איוב י יח). ואני הנני מביא את המבול מים על הארץ לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים מתחת השמים כל אשר בארץ יִגְוָע (בראש׳ ו יז). אם ישים (האלהים) אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסף יִגְוַע כל בשר יחד ואדם על עפר ישוב (איוב לד יד-יו). ואם לא ישמעו בשלח יעברו ויִגְוְעוּ בבלי דעת (שם לו יב). — ועם תוספת ן בסופו: תסתיר פניך יבהלון תסף רוחם יִגְוָעוּן ואל עפרם ישובון (תהל׳ קד כט). — ועם ו המהפך: חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים ויכסו ההרים וַיִּגְוַע כל בשר הרמש על הארץ וכו׳ כל אשר נשמת רוח חיים באפיו מכל אשר בחרבה מתו (בראש׳ ז כ-כב). — ועם פעל מות אחריו: וַיִּגְוַע וימת אברהם בשיבה טובה (בראש׳ כה ח). ויכל יעקב לצות את בניו ויאסף רגליו אל המטה וַיִּגְוַע ויאסף אל עמיו (שם מט לג). — ועם ב״ל: וירב העם עם משה ויאמרו לאמר ולו גָוַעְנוּ בִּגְוַע אחינו לפני יי׳ (במד׳ כ ג). האם תמנו לִגְוֹעַ (שם יז כח). — ואמר בן סירא: כל הבשר כבגד יבלה וחוק עולם גוע יגועו (כ״ס גני׳ יד יז).

— הפע׳, *הִגְוִיעַ, — המית: זכור איש אשר הגויע אב ללא עתו (ר״א קליר, יוצר פרש׳ זכור).

— פוע, גֹּוֵעַ, — מסכן, חלש ורפה-כח מפני עני ורעב: עני אני וְגֹוֵעַ מנער (תהל׳ פח יו). — ואמר בן סירא: אל תתהלל על גוע, זכר כלנו נאספים (כ״ס גני׳ ח ז). כן דורות בשר ודם אחד גוע ואחד גומל (שם יד יח). מה נורא אתה אליהו ואשר כמוך יתפאר, המקים גוע ממות ומשאול ברצון יי׳ (שם מח ד-ה).

גּוּעִיאֵל,* — שם אחת הספירות השמאליות של הקלפה הממונה על חורבן והרס: ויש מן הקדמונים שיש להם שם אחר בה (בהספירה השניה) גועיאל וחכמי הצפונים פותרין אותה מלשון אם יגעה שור על בלילו וכו׳ וזו ממונה על ההריסה וההרבה וצועקת בקנאתה להרוס בנין (האמונות לרס״ט פלקיירא ס כ).

א.*גוּף, ממנו א.*גּוּף, גּוּפָה, *גּוּפִי, *גּוּפִיּוּת, *גּוּפָנִי, -נִיּוּת.

א.*גּוּף[1]), ש"ז, מ"ר גוּפִים, גוּפוֹת, — א) כמו גו, כלל כל האברים של כל בעל חי, Körper; corps; body: לפיכך תלקה ירך (של הסוטה) תחילה ואחר כך הבטן ושאר כל הגוף לא פלט (סוט' א ז). אין מעידין (על אדם שמת) אלא על פרצוף פנים עם החוטם אעפ"י שיש סימנין בגופו ובכליו (יבמ' יו ג). הקש שעל גבי המטה לא ינענעו בידו אלא מנענעו בגופו (שבת כ ה). פושעי ישראל בגופן פושעי אומות העולם בגופן יורדין לגיהנם ונידונין בה שנים עשר חודש ולאחר שנים עשר חודש נפשותן כלה וגופן נשרף (תוספתא סנה' יג ד). אותו הגוף הקדוש (ירוש' תענ' א סד ד). עיר קטנה זה הגוף ואנשים בה מעט אלו איברים (נדר' לב:). יסורין שממרקין כל גופו של אדם (ברכ' ה.). איזהו אל זר שיש בגופו של אדם הוי אומר זה יצר הרע (שבת קה:). ולא נתקררה דעתי עד שאמרתי כל גופי יהא מלא שחין (תענ' כא.). עבים קשים רוח מפזרתן רוח קשה גוף סובלו גוף קשה פחד שוברו (ב"ב י.). נשמה מלאה את כל הגוף (ברכ' י.). כל שנים עשר חדש (אחרי המות גופו (של אדם צדיק שמת) קיים ונשמתו עולה ויורדת (שבת קנב:). שלש קולות הולכין מסוף העולם ועד סופו וכו' וקול נשמה בשעה שיוצאה מן הגוף (יומא כ:). — ואמר המשורר: עלי לימים חוב והנה לקחו הגוף והנפש ולא נפרעו (ר"י הלוי, לא העננים). ומה לך אחרי הגוף הנבאש והנסרח בתולעת וכו' וגערי בחפץ הגוף ובארבעת שפטיו הרעים (תוכחה לרמב"ע, הברך). הואיל והיות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא וכו' לפיכך צריך להרחיק אדם עצמו מדברים המאבדין את הגוף (רמב"ם, דעות ד א). ורוחץ כל גופו בחמין שאין הגוף נכוה בהן וכו' ולא ירחץ עד שיזיע ויפרך כל גופו (שם יו). ואפילו בצרכי הגוף לא ירבה אדם דברים (שם ב ד). האדם אף על פי שהוא קטן בגופו הוא מעולה בחכמה ובשכל על הנבראים כלם (המעלות לרש"ט פלקיירא א). הגוף שאינו נקי כל מה שמאכילהו מוסיף חולי (שם). — ומ"ר: שאם נישאת לחמשה בני אדם שחייבת בקרבן על כל אחד ואחד הואיל וגופין מוחלקין (יבמ' לב.). הרי שמות מוחלקין והרי גופים מוחלקים (כרית' ב:). והרוחין שבראו להם נפשות ולא בראו להן גופים (מד"ר בראש' לא). וכנגדם בגופי בע"ח ד' טבעים (סהל בן תמים, יצירה). — ואמר המשורר: תמוז בו ירבה החם בגופים עם יבש שיבער כרשפים (ראב"ע, שמעו נא). בממלכה הראשונה אנשים טהורים, וגבירים זכים וברים, גופיהם צעירים וקטנים, ופניהם צחים ולבנים (הוא, אגר' חי בן מקיץ). כי הגופות ירטשו ונקברו בבר תחתיות (ר"י הלוי, ימינך). המלאכות ומיני התחבולות הצריכות לגופות (ר"י א"ת, הקד' חו"ה). גופות האדם והבהמה והצמחים (רמב"ם, יסוה"ת ב ג). — ולהבדיל בין הגוף כלו ובין אחד מהאברים: מיצה מן הראש (של עולת העוף) פסול מן הגוף כשר (תוספתא זבח' ז ח). בא לו לגוף היה משסעו ביד אבל לא בסכין (שם י).— ובהשאלה, מקום דמיוני במרומים שאצורות בו הנשמות היעודות להנתן בגופות בני האדם בהולדם: אמר רב אסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף[1]) (יבמ' סב.). — ב) משמש במשמעת האדם בעצמו, בעל חי בעצמו: כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות (אב' ד ו). אם במחובר לו כגופו הוא (ירוש' כיל' א ס ג). ביצה גידולי גופה קיבה ממקום אחר באת (שם.). האוהב את אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו (יבמ' סב:). יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו (ברכ' סא:). כל שבגופו חייב חטאת בחבירו פטור (שבת קנג:). כל מצוה שהיא חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בח"ל חובת קרקע אינה נוהגת אלא בארץ (קדוש' לז.). תם משלם חצי נזק מגופו מועד משלם נזק שלם מן העלייה (תוספתא ב"ק ג א). וכפר עליו כפרה שהיא בגופו (ספרא, אחרי מות). — וגם ללא בע"ח: אם שדה גופה שלו פרה גופה לשניהם (תוספתא דמאי ז י). כלים המשתמשין בה (בע"ז) ובגופה אסורין שלא בגופה מותרין וכו' עליהן בין שגופה לבוש

---

[1]) בערב' גַוְף a), היה חלול, והשם גַוְף b) דבר חלול, הבטן.

a) جَوِفَ b) جَوْف

[1]) פי' גוף זה מקום הוא שיש בו כל נשמות שברא הקב"ה לבני אדם שעתידין להיות בעולם עד ביאת משיח (ערוך, ערך זה). פ"א פרגוד הוא ששמו גוף מצויירין כל נשמות משנברא העולם ועד סופו (שם). ורש"י: אוצר יש ושמו גוף ומבראשית נוצרו כל הנשמות העתידות להולד ונתנם לשם. ע"כ.

בהן ובין שאין גופה לבוש בהן אסורין (שם ע"ו יב-יג). עד שיהא לו צורך בגופו של דבר (ירוש' בילה ה ס:). מגופה של קרקע קנו מידו (כתוב'פג.). מלאכה שאינה צריכה לגופה (שבת לד:). התירו דבר שמלאכתן להיתר לצורך גופו וחזרו והתירו דבר שמלאכתו להיתר לצורך מקומו (שם קכג:). כבשים ששחטן אמר רב לגופן מותר למימיהן פטור אבל אסור ושלקות בין לגופן בין למימיהן מותר (שם קמה.). — ובבלל, *כל נמצא שאפשר להשיגהו באחד מהחושים: ולולא גבורות הבורא וכח המכריחם להמזג ולהתחבר לא היו יכולים להתחבר יחד ולהתהוות מהם גופי היצורים (סהל כן תמים, ילירה). הצורות שהן מתחלפות ונראות במים ובגופות הנוצצות שהן מוצהבות בעין נחשת קלל (ר"י ברללוני, ילירה 14). וגופו (של הירח) פחות מגוף הארץ (רשב"ג, כתר מלכות). והגרמים בהאספם גוף קראוהו החכמים בדעתם, ותו הגוף שיש לו ארך ורחב ועמק שלשתם, והגוף לא יצא מאֻסף ומפרד, פעם יתאסף ופעם יתפרד (ראב"ע, ערוג' תכמה). ארבעה גופים הללו שהם אש ורוח ומים וארץ הם יסודות כל הנבראים למטה מן הרקיע (רמב"ם, יסוה"ת ד ה). ומפני שהם יסודות לכל גופים שתחת הרקיע ימצא כל גוף וגוף מאדם ובהמה וחיה ועוף ודג וצמח ומתכת ואבן גולמו מחובר מאש ורוח ומים ועפר (שם ב). וכן ימצאו גופים שיראה בהן הקור בלבד וגופים יראה בהן הלח בלבד וגופים יראה בהן הקור והיובש כאחד בשוה (שם). אלוה זה אחד הוא ואינו שנים וכו' ולא אחד כגוף שהוא נחלק למחלקות ולקצוות וכו' והואיל ואינו גוף לא יארעו לו מאורעות הגופות (שם ה ז). אין לו דמות הגוף ואינו גוף (סליחה, יגדל אלהים חי). — ג) *הדבר שהוא בעצמו ולא הנוסף עליו: גופה של בהרת כגרים הקלקי (נגע' ו ה). גופה של פתילה (ירוש' שבת ב ה.). בין בגופן בין בשבחן (ב"ק ל:). — והעקר, היותר חשוב' גם בדברים מופשטים: הורו בית דין לעקור את כל הגוף (של התורה) אמרו אין נדה בתורה אין שבת בתורה (הור' ה ג). זה גופו של פרוזבול מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני הדיינים וכו' (שביע' י ד). הדינין והעבודות הטהרות והטומאות ועריות יש להן על מה שיסמכו הן הן גופי תורה (חגי' ה ח). קינין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות (אבו' ג יח). רבן שמעון בן גמליאל אומר הילכות הקודש תרומה ומעשרות הן הן גופי תורה (תוספתא שבת ב י). גופו של שטר ביום פלוני בשבת פלוני בחודש פלוני (שם ב"ב יא ב). עשרת הדברות הן הן גופה של שמע (ירוש' ברכ' ה ג ג). — ד) *בתכמת התשברת, מה שיש לו שלשה הרחקים וצורה מהצורות: נתראה מזה משל בתכמת המדה והמשקל הנקרא בלשון ערבי הנדסה ובלשון יוני גומטריה הלומד אותה לדעת מחקרי הגוף והשטח והקו והנקודה והמרובע והמשולש והמעוגל (דוד הבבלי, פי' ילירה 65). גוף אלי שטח ושטח אלי קו וקו אלי נקודה (תהלה לר"ש הנגיד).

אבר, אברים. — *אבר הזכרות. — אול. — אזנים. — אחור. — אף. — אצבעות. — *ארכובה. — אשך, אשכים.

בטן. — ברך, ברכים. — בשר.

גב. — גֵּהָה של הגוף. — גֵּו. — גְּוִיָּה, *ראש הגויה. — *גיד, גידים. — גלגלת. — גרון. — *גֶּרֶם. — *גֶּשֶׁם.

*דופק. — דד. — דם.

*הרכבה.

*וטיב. — *ורידים.

*זָרָן. — זנב. — זקן. — זרוע.

*חוט השדרה. — חוש, חושים. — חזה. — *חלם, *חלטים. — חלצים. — *חרטום.

ידים. — ירך. — *יְשָׁרֵאל, חלק העליון של הגוף.

*כלי, אברים כליים. — כליות. — כנפים. — *כרס. — כתף, כתפים.

לב. — לוע. — לחי.

מוח. — *מזג. — מעים, עי' במקומם. — *מפרקת. — מצח. — *מקור. — *מרפק. — מתן, מתנים.

נבֵלה. — נחירים.

*סחיף. — *סנתר.

*עגבות. — עור. — עַיִן. — *עכוז. — *עצבים. — *עצלים. — עֹרף. — *ערקוב.

פגר. — פה. — פחד. — *פרצוף.

*צדע. — צלעות. — צפורן.

קדקד. — קומה. — קרסלים.

ראש. — רגלים. — רחם. — רקה.

שדים. — שוק, שוקים. — שכם. — *שלד. — שערות. — שפם. — שפתים. — *שריונים. — שת.

ועי' בכל אחד מרוב הערכים האלה הפרטים.

ב. *גוף, ממנו ב.*גוף, הגיף, מגופה.

ב. *גוף[1], פ"י, עב' גָף, עת' אָגוף, — סתם פה של כלי במגופה וכדומה, verstopfen; boucher; to bung : מי שהיה יינו בתוך הבור ואירעו אבל או אונס או שהטעוהו פועלים זולף וגומר וגף כדרכו (מו"ק ב ב). כדי שיפתח את החבית ויגוף (ע"ז ה 7). אילו דברים שעושין לאבל בימי אבלו דורכין את עבטו וזולפין את יינו וגפין את חביותיו (ירוש' מו"ק ב פח.). מעשה בשפחה של רבן גמליאל שהיתה גפה חביות של יין (נדה ו:). —ומקור: זיתיו הפוכין טוענין לו וכדו לגוף ופשתנו להעלות מן המשרה (מו"ק יח:). — וככל': המשאיל קנקנין למע"ש אעפ"י שגפן לא קנה מעשר זלף לתוכן סתם עד שלא גפן לא קנה מעשר משגפן קנה מעשר (מע"ש ג יב).

— הִפע', הֵגִיף, עת' אָגִיף, יָגִיף, צווי הגיף[2], —א) סגר הדלת, verschliessen; fermer; to close: לא יפתחו שערי ירושלם עד חם השמש ועד הם עמדים יָגִיפוּ הדלתות (נחמ' ז ג). נטל מן השפופרת וכסה או שהגיף את הדלת (פרה ו ה). הגיפה (את הדלת) ולא מירקה או שפתחתה הרוח (אהל' יג ג). מגיפין (את הדלת) או פותחין וחכמים אומרים עד שיהא זה מגיף וזה פותח (זבים ג ב). נושאי המת שעברו בו תחת האכסדרה והגיף אחד מהן את הדלת וסמכו במפתח (רמב"ם, טומא' מת יח ג). — ב) *הקיש שני גופים זה בזה: כנגד ארבעה דברים שאומות העולם עושין מגיפין ומריעין צווחין ורומסים (סוט' מב:). מגיפין בתריסין ומריעין בקרנות (רש"י שם).

— הָפע', הופע', הוּגַף, מוּגָף, — שהגיפו אותו: היו בו (בהבית אשר המת בתוכו) חלונות הרבה וכולן מוגפות כולן טהורות (רמב"ם, טומא' מת ז ב).

— *מפולה, מְגוּפָה, — סתומה במגופה: הרודה פת חמה ונותנה ע"פ חבית של יין של תרומה וכו' בפת צוננת והבית מגופה[3]) (ע"ז סו.).

גוּפָה[1], ש"נ, מ"ר גופות, —גוף מת, פגר, Leichnam, cadaver ; cadavre : ויקומו כל איש חיל וישאו את גופת שאול ואת גופת בניו ויביאום יבישה ויקברו את עצמותיהם תחת האלה ביבש (דהי"א י יב).

°גוּפִי, גופִיִ, ת"ז, נקב' גופִית, מ"ר גופִיִים, גופִיוֹת, — מטבע הגוף, השיך להגוף: כת האנשים אשר לא יכירו מן הענינים כי אם המורגשים ולא המעשה הטוב כי אם הגופיים (רמב"ע, ערוג' הבשם). החסיד הוא מי שהוא מושל נשמע בחושיו וכחותיו הנפשיים והגופיים ומנהיגם ההנהגה הגופיית (כוזרי ג ה). להרחיק שתי קצוות הדברים הגופיים שמדות האדם נמשכות אחריהם (מלמד התלמי', בראשי'). היה מיעד משה רבינו ע"ה לעמו היעודים הגופיים לא שהם הגמול האמתי והטבעי (שם, ואתחנן). ונטו לענינים הגופיים (מו"נ א ה). כי הנפש אחרי הפרדה מן הגוף ישיגוה ענינים גופיים במיני שלומיה ותגמולין וכו' שכל מקבל התפעלות גופיי הוא גוף בהכרח והנפש מקבלת אחר הפרדה התפעלות גופיית כלומר עונשים גופיים א"כ היא גוף (תגמ' הנפ' א). שהדמיון לא יגיע אלא בכלים גופיים (מאזני צדק, אלגזלי 12). מה שיסיר האדם מעשה השכל הפועל להיותו טרוד בעניינים הגופיים ובהשגת שאר כחות הנפש (רלב"ג איוב לג לג). הנה יביא (הנביא) על הכלל ההוא יסורין מה ומכאובות אם להצילם מהרע הגופיי הנבון לבא עליהם אם להצילם מן הפחיתות הנפשיי אשר החלו להסתבך בו (שם). הענין כן הוא מבואר שאם אין תועלת בהם בחיים הגופיים אין בהם תועלת כלל לפי שכבר הונח שאין להם רושם בהצלחה הנפשיית והגופיית (הוא, מלחמ' ה' א 7). שלא יפנו אל ערבות החיים הגופיים ולא יקחו מעניניהם הגופיים אפילו ההכרחי להם בשלמות (שם). מה שיעדה התורה האלהית ברוב המקומות הגמול הגופיי הוא בעבור שהאדם מורכב מב' חלקים (ר"י בר' אבר', חזוק אמונ' א יח). לפי שהתענוגים הגופיים נראים ומורגשים לכל האנשים בכל החמשה חושים (שם). והשכר והעונש

---

[1]) בערב' אגיף a) הכנים בהחלל. ואומרים ג"כ: אגף אלבאב. — [2]) ר"י חיוג (דקדוק, דף לז). — [3]) אין מקום לפקפק בצורה זו, כי כך הגרסה בכל הספרים בכל הנוסח' גם פה וגם בפסח' עו: וכן בר"ח שם, וכן בטוש"ע יו"ד קח.

a) أَجْيَف

[1]) בערב' גִיפַה a), פגר, נבלה.

a) جِيفَة